

الْمَدْخَلُ إِلَى
الْإِسْلَامِ
فِي كُتُبِ الْإِيمَانِ
وَالرَّدِّ عَلَى الْمُرْجِيَةِ

SELEFİN KATINDA İMAN

VE MÜRCİ'E'YE REDDİYE

1
CİLT

Ebu Abdillah Âdil b. Abdillah

neda
YAYINLARI

NEDÂ

Yayın No: 55

Kitap İsmi: *Selefin Katında İman ve Mürcie'ye Reddiye*

Muellif: *Ebu Abdullah Adil b. Abdullah Âl-u Hamdan*

Tercüme: *Mustafa ÖZENLİ*

Tashih& Redakte: *Abdullah YILDIRIM*

Kapak Tasarım: *Ebyar TURAB*

Baskı: *Step Ajans Matbaa Ltd. Şti. Göztepe mah. Bosna cd. No:11*

Bağcılar/İSTANBUL Tel: 0 212 446 88 46

Matbaa Sertifika No:12266

Baskı Tarihi: *Şubat/2020*

Yayıncı Sertifika No: 43189

İletişim

İhlâs Kitabevi

Şükran Mah. Başaralı cd. No:6

Rampalı Çarşı no:12 Meram/KONYA

Tel: 0 332 350 4687

0 541 834 0273

www.ihlaskitabevi.com

Selefin Katında İman

ve

Mürcie'ye Reddiye

-1. Cild-

Ebu Abdullah Adil b. Abdullah Âl-u Hamdan

www.nedakitap.com

خطبة الحاجة

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ، وَنُسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا،
وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ
أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ [آل
عمران: 102]

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا
وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ [النساء: 1]

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٥٦﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ [الأحزاب: 71-
70]

أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرَ الْهُدَى هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ
الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٍ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ.

Hamd, ancak Allâh içindir. O'na hamd eder, O'ndan yardım ve mağfîret dileriz. Nefislerimizin şerrinden, amellerimizin kötülüklerinden O'na sığınırız. Allâh kimi hidâyete erdirirse onu saptıracak, kimi de saptırırsa onu hidâyete erdirecek yoktur. Allâh'tan başka -ibâdete lâîk, hak- ilah olmadığına şehâdet ederim. O, tektir ve ortağı yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Rasûlü'dür.

"Ey îmân edenler! Allâh'tan korkulması gerektiği gibi korkun ve kesinlikle ancak Müslümanlar olarak can verin!" (Âl-i İmrân 3/102)

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar meydana getiren Rabbinizden sakının! Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allâh'tan ve akrabâlık haklarına riâyetsizlikten sakının! Şüphesiz Allâh sizin üzerinize gözetleyicidir." (en-Nisâ 4/1)

"Ey îmân edenler! Allâh'tan sakının ve sözün en doğrusunu söyleyin ki Allâh, amellerinizi ıslâh etsin ve günâhlarınızı bağışlasın. Kim Allâh'a ve Rasûlü'ne itâat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur." (el-Ahzâb 33/70-71)

Bundan sonra; muhakkak ki sözlerin en doğrusu Allâh'ın Kitâbı, yolların en hayırlısı ise Muhammed *Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*'in yoludur. İşlerin en kötüsü ise sonradan uydurulanlardır. Sonradan uydurulan her şey bid'attir. Her bid'at sapıklık ve her sapıklık da ateştedir.¹

1. Şeyh'ul İslâm İbn Teymiyye *Rahimehullâh*'ın, "İslâm Nizâmının ve İmânın Düğümü" (İbn Teymiyye, Mecmû'ul Fetâvâ, 14/223) olarak nitelediği "Hutbet'ul Hâce (İhtiyâç Hutbesi)" isimli bu du'âyı, Rasûlullâh *Sallallâhu Aleyhi ve Sellem* hutbelerinin girişinde okurdu. Bu meşhûr hutbenin çeşitli kısımları Nesâî, Hadîs no: 3278; Müslim, Hadîs no: 868; Ebû Dâvud, Hadîs no: 2118; Tirmizî, Hadîs no: 1105 ve diğer hadîs mecmûalarında değişik lafızlarla nakledilmiştir.

Mukaddime

Şüphesiz hamd Allah'a mahsustur. O'na hamd eder, O'ndan yardım ister ve O'ndan bağışlanma dileriz. Nefislerimizin şerrinden ve amellerimizin kötüsünden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidâyet ettiğini sapıtıracak, O'nun saptırdığını doğru yola iletecek yoktur. Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur, tektir, ortağı yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve resûlüdür. Allah'ın salât ve selâmı O'nun, âlinin ve ashâbının üzerine olsun.

Bundan sonra; Şüphesiz İslâm, iman, küfür ve nifâk ile ilgili meseleler dînin en önemli meselelerindendir. Çünkü gerek dünyada gerekse âhirette birçok hüküm bunlara göre uygulanır.

Bu meselelerin önemine rağmen bunlar hakkında önceden beri görüş ayrılığına düşülmüştür. Bu meselelerdeki ihtilâf bu ümmet arasında ortaya çıkan ilk ihtilâflardan sayılır. Bu ihtilâf Sahâbe (*radıyalahu anhum*) asrının sonlarında; onlara isyân eden, büyük günah işleyen günahkâr muvahhidlerin hükmü konusunda aşırıya giden, onların kâfir olduklarına hükmeden, onları tamamen İslâm dâiresinin dışına çıkaran, kanlarını ve mallarını helâl sayan, onların cehennemde ebedî kalacakları hükmünü veren kimselerin peyda olmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu aşırılığın sonrasında âdetâ bu aşırılara bir tepki olarak Mürcie fırkası doğdu. Bunlar da büyük günah işleyenlere, masiyet ehline ve fâsıklara verilecek hüküm konusunda gevşek davrandılar. Onların kâmil imana sâhip olduklarını söylediler. Allah'a itaat edenlerle O'na isyân edenleri birbirlerinden ayrı tutmayıp hepsinin iman yönünden eşit olduğunu iddia ettiler. Bunun sonucunda büyük bir kötülük ve dinde çözülme meydana geldi.

Ehli Sünnet ise ne aşırıya gitti ne de gevşeklik gösterdi, tam ortada durdu. Allah Teâlâ'nın kendisinden râzı olduğu ve resûllerini kendisiyle gönderdiği dosdoğru yol ve sapasağlam menhec üzere ilerlediler. İki tâifenin de sapıklıklarına cevap verdiler, maskelerini in-

dirdiler, ümmeti onlara uymaktan sakındırdılar, bu hususta birçok faydalı eser kaleme aldılar.

Muhammed b. Nasr el-Mervezî (*rahimehullah*) “Ta’zîmu Kadri’s Salât”ta (2/642) şöyle demiştir: “Hevâ ve bidat ehlinin tamâmı böyledir: İki şey arasındadırlar. Ya Allah’ın dininde aşırıya giderler ve O’nun dininde sert davranırlar. Sonunda Allah’ın ve Resulü’nün çizdiği sınırları aşarak dinden çıkıp giderler. Ya da (Allah’ın dininden) yontarlar ve inkâr yoluna giderler. Allah’ın belirlediği hadlerden ek-siltirler.

Allah’ın dini tefrîtin yukarısına, aşırılığın ise aşağısına yerleştirilmiştir: Günahkâr mümin, Allah’ın masiyetlere karşılık vaat etmiş olduğu cezalardan korkmalı, aynı zamanda O’nun vaat ettiği diğer şeyler sebebiyle de ümitvâr olmalıdır. İşlemiş olduğu masiyetlerin salih amellerini boşa çıkarmış olabileceğinden ve işlediği masiyetlere ceza olarak Allah’ın bu amelleri kendisinden kabul etmeyeceğinden endişe etmelidir. Biz Allah’ın ona ihsanı ile lütufta bulunmasını, işlediği kötülükleri affetmesini, kendisine yaklaşmak amacıyla işlediği haseneleri ondan kabul etmesini ve onu cennete sokmasını ümit ederiz. O, Allah’a kavuşuncaya kadar bu halde, ümit ile korku arasında kalır.”

İlim ehlinin hak olandan kısıp gevşeklik gösterenlere reddiye amacıyla tasnif ettiği faydalı kitaplardan birkaçı, iman ve sapık Mür-cie’ye reddiye konusunda kaleme alınan on kitaptan oluşan bu mübârek derlemede, önünde durmaktadır. Bu kitaplar şunlardır:

1- Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm’ın (*rahimehullah*)’ın (v. 224) “el-Îmân” kitabı

2- İbn Ebî Şeybe (*rahimehullah*)’ın (v. 235) “el-Îmân” kitabı

3- Ahmed b. Hanbel (*rahimehullah*)’ın (v. 241) “el-Îmân” kitabı

4- El-Âdenî (*rahimehullah*)’ın (v. 243) “el-Îmân” kitabı

5- Muhammed b. Eslem et-Tûsî (*rahimehullah*)'ın (v. 242) "el-İmân" kitabından küçük bir bölüm

6- Zubeyr b. Ahmed ez-Zubeyrî (*rahimehullah*)'ın (v. 318) "Şerhu'l İmâni ve'l İslâmi ve Tesmiyetu'l Firaki ve'r Raddu aleyhim/İmanın ve İslâm'ın Açıklaması, Fırkaların İsimleri ve Onlara Reddiye" kitabı

7- Yaklaşık olarak hicrî 360 yılında vefât etmiş olan Muhammed b. Ali el-Kercî el-Kassâb (*rahimehullah*)'ın "Nüketu'l Kur'âni'd Dâlleti ale'l Beyâni fi Envâi'l Ulûmi ve'l Ahkâm" kitabından alınan iman ve Mürcie'ye reddiye ile ilgili meseleler

8- Ebu'l Huseyn el-Malatî eş-Şâfiî (*rahimehullah*)'ın (v. 377) "et-Tenbîhu ve'r Reddu alâ Ehli'l Ehvâi ve'l Bida" kitabından alınan iman ve Mürcie'ye reddiye ile ilgili meseleler

9- Kâdî Ebû Ya'lâ el-Hanbelî'nin (v. 458) "Mesâilu'l İmân" kitabı

10- Kivâmussünne et-Teymî el-Asbahânî (*rahimehullah*)'ın (v. 535) "el-Hucce fi Beyâni'l Mehacce fi Şerhi't Tevhîdi ve Ehli's Sünne" kitabından alınan iman ve Mürcie'ye reddiye ile ilgili meseleler

İşte bunlar iman ile ilgili meseleleri açıklayan, selefin ve hadis ashâbının akîdesini beyân eden; Mürcie'ye, Cehmiyye'ye, Havâric'e ve Sünnet'e muhâlif olan diğer fırkalara reddiye içerikli on kitaptır.

Bu kitapların öncesinde iman hakkında önemli mukaddimeler hazırladım, bu mukaddimelerde imanın sözlük manasını, şer'î manasıyla olan ilintisini beyân ettim. İmanın üç rükünden oluştuğu, kulun imanının ancak bu üçünün kendisinde bir araya geldiği takdirde sahih olacağı hususundaki icmâyı naklettim. Kulun imanının sahih olması için gerekli olan cinsu'l amel/amelin cinsi denen şeyden uzun uzun bahsettim. Birçok delil ve üzerindeki icmâ dolayısıyla amelin cinsinin namaz olduğunu açıkladım.

Bunların arkasına Mürcie'nin fırkaları, iman konusunda hangi görüşlere sahip oldukları, Selef-i Sâlihîn'in ve onlardan sonra gelen-

lerin bu mezhep ve ortaya çıkışı hakkındaki sözleri, kendisi hususunda muhâlefet ettikleri en bâriz meseleler hususunda bazı bölümler ve fasıllar ekledim. Bundan sonra sünnet ve ilim ehlinin bu fırkanın bidatçı olduğuna hükmettiklerini, onları Sünnet dâiresinin dışına çıkardıklarını, Mürcie'nin bidatlerin ve helâk olmuş sapık fırkaların asıllarından olduğunu söylediklerini söz konusu ettim. Sonra sünnet imamlarının ircâ görüşü ile itham edilip ircânın içine düşmüş kimse-ler hakkında söylediklerini bir araya getirip onların ircâyâ göre konumlarını zikrettim. Bu bölümlerin arkasına, bu mezhebin hakîkatini ve tehlikesini ortaya koyan birçok önemli fasıl ekledim. Bu mukaddimeleri Mürcie'nin imamlarının ve onların peşinden gidenlerin Sünnet'e ve Sünnet Ehli'ne göre konumlarını beyân ederek noktaladım ki insaf sahibi kimse iki tâife arasındaki ihtilâfın büyüklüğünü ve bu ihtilâfın birçok hükmün ve muâmelenin kendisine göre uygulandığı hakîkî bir ihtilâf olduğunu görsün.

Bu kitaba “el-Câmi’u fi Kutubi'l Îmâni ve’r Raddi ale’l Murcie (İman ve Mürcie’ye Reddiye Konusundaki Kitaplar Derlemesi)” ismini verdim.

Son olarak Allah Teâlâ’dan bizi hakkın ve sünnetin yoluna iletmesini, bizi dalâlet ve bidat yolundan uzak kılmasını, bize hakkı hak olarak gösterip bizi ona uymakla rızıklandırmasını, bize bâtılı bâtil olarak gösterip bizi ondan kaçınmakla rızıklandırmasını, bizi İslâm ve Sünnet üzere yaşatıp öldürmesini, amellerimizi Nebîsi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in sünnetine uyarak sadece rızâsı için yapılan ameller kılmasını niyaz ediyorum.

Bizi buna ileten Allah’a hamd olsun. Allah bizi hidâyet etmemiş olsaydı biz hidâyeti bulamazdık.

Ebû Abdullah Âdil b. Abdullah Âlu Hamdân

BİRİNCİ BAHİS

İMANIN SÖZLÜK MANASI VE ŞER'İ MANASIYLA İLİNTİSİ

Sözlüklerde iman hakkında çeşitli tanımlar yapılmıştır. “İman tasdikdir” dendiği gibi onun sika (güven), tuma’nine (sükûnet) ve ikrâr (kabul) olduğu da söylenmiştir.

Bu tanımlar arasında en çok bilinen, en yaygın olan ve fırkaların imanının şer’î manası hususunda düştükleri ayrılık ile en çok ilintili olan tanım “İman tasdikdir” şeklindeki tanımdır.

Ezherî (*rahimehullah*) “Tehzîbu’l Luğa”da (15/368) şöyle demiştir: “Lügatçilerden olsun başkalarından olsun bütün ilim ehli imanın manasının tasdik olduğu hususunda ittifak etmiştir... Allah Teâlâ Yûsuf (*aleyhisselam*)’ın kardeşlerinin babalarına söylediklerini aktararak ‘*Biz doğru söyleyenler olsak bile sen bize iman edecek değilsin*’ (*Yûsuf*, 17) buyurmuştur. Müfessirler bunun ‘Sen bizi tasdik edecek yani bizi doğrulayacak değilsin’ manasına geldiği hususunda ihtilâf etmemişlerdir.”

İlim ehlerinden bunu dile getirenler arasında İbn Batta (*rahimehullah*) da vardır. O “el-İbânetu’s Suğrâ”da (249) “İman, manası tasdik olan bir isimdir” demiş ve “Allah (*azze ve celle*) ‘Sen bizi tasdik edecek değilsin’ manasında ‘*Sen bize iman edecek değilsin*’ buyurmuştur” diye eklemiştir.

Asrımızın Mürcie’sinden biri, imanı tasdik olarak tanımlaması hususunda İbn Batta (*rahimehullah*)’ya itiraz etmiş ve onun bu sözle Mürcie’nin bir kısmına ve Eş’arîler’in çoğunluğuna muvafakat ettiğini iddia etmiştir. Bu, onun aceleciliğinden ve Sünnet imamlarının sözleri hususundaki basîretsizliğinden kaynaklanmaktadır. Eğer o İbn Batta’nın sözlerinin tamamını okusaydı bu imam hakkında bu sözü zırlamayacaktı. İbn Batta burada, onların kitaplarında da yaygın olduğu üzere imanın sözlük manası hakkında konuşmaktadır. O, imanın şer’î manasından bahsettiğinde ise onun üç rükünden mey-

dana geldiğini, kulun imanının ancak bu üçünün kendisinde bir araya geldiği takdirde sahih olacağını söylemiştir. Bu söz nerede, cehen-nemden kurtaracak imanın -kişi gücü yettiği hâlde hiç amel işlemese bile- kalbin tasdiki olduğunu iddia eden Eş'arîler'in ve bir kısım Mür-cie'nin sözü nerede?!

Ayrıca bil ki Ehli Sünnet'ten bazı kimseler iman hakkında tasdik ismini kullanmakla Mürcie'nin, Eş'arîler'in ve imanı tasdikten ibâret gören diğer fırkaların kastettiği şeyi kastetmiyorlardı. Onlar hiç şüphe yok ki hem zâhiren hem de bâtinen inkiyâdı (Allah'ın emir-lerine ve yasaklarına riâyet etmeyi) gerektiren tasdiki kastediyorlardı. Nitekim İblis, kendisine secde etmesini emrettiği zaman Allah Teâlâ'nın emrini yalanlamamıştı. Ancak Allah Teâlâ'nın emrine boyun eğmekten geri durmuş, bu emir karşısında büyüklenmiş ve kâfir olmuştu.

Muhammed b. Nasr el-Mervezî (*rahimehullah*) "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (2/695) iman ve İslâm arasındaki fark konusunda Ehli Sün-net arasında vâki olan ihtilâftan söz ederken şöyle demiştir: "Yine bunlar şöyle demişlerdir: İmanın lügatteki manası tasdiktir. İslâm'ın lügatteki manası ise boyun eğmektir. Şu hâlde imanın aslı Allah'ı ve O'nun katından gelenleri tasdik etmektir. Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) 'İman Allah'a... inanmandır' buyruğuyla bu manayı kastetmiştir. Allah'a boyun eğme de bu tasdikten kaynaklanır. Çünkü kul Allah'ı tasdik ettiği zaman O'na boyun eğer. O'na boyun eğdiği zaman da O'na itaat eder. Demek ki boyun eğme tasdikten kaynaklanmaktadır ve bu tasdik İslâm'ın aslıdır. Tasdikin manası ise Allah'ı bilmek, vaat-leriyle, tehditleriyle ve üzerine vâcip olan haklarıyla O'nun rubû-biyyetini itiraf etmek, söz ve amel olarak tasdik edilen şeyleri tahkik etmektir (gerçekleştirmektir). Zaten tahkîkin lügatteki aslı tasdiktir.

Şu hâlde Allah'a boyun eğme, O'nu tasdikten kaynaklanır. Taat-ler de O'na boyun eğmekten kaynaklanır. Tasdikin gerektirdiği kalbin Allah'a boyun eğmesinin azaların amellerinden meydana getirdiği ilk şey de dil ile ikrardır. Zira kişi Allah'ın rabbi olduğunu tasdik ettiği

zaman O'na ihlâslı bir halde ibadet etmek için boyun eğdi. Sonra dili ile boyun eğmeye koyulur. Allah (*azze ve celle*)'nin İbrâhim (*aleyhis-selam*)'a *'Teslim ol' dediği, İbrâhim'in de 'Teslim oldum' -yani ihlâs ile Sana boyun eğdim- (Bakara, 131) dediği gibi O'na kul olduğunu ihlâs ile dile getirir.*"

İbn Cerîr et-Taberî (*rahimehullah*) "Meâlimu'd Dîn"de (s. 190) imanın manası hususundaki ihtilâfı zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Bu hususta bizim nezdimizde doğru olan görüş imanın Araplar'ın konuştuğu üzere tasdike verilen bir isim olduğudur. Nitekim Allah Teâlâ'nın kitabı da Yusufun kardeşlerinin babaları Ya'kûb'a *'Biz doğru söyleyenler olsak da sen bize iman edecek değilsin' (Yûsuf, 17)* dediklerini haber vermiştir ki bu 'Biz bunu söylesek de sen bizi tasdik edecek değilsin' manasındadır. Ne var ki kişinin mutlak olarak mümin ismini almayı hak etmesi için imanın bütün hasletlerini kendisinde bir araya getirmesi gerekmektedir. Bu da Allah Teâlâ'nın farz kılmış olduğu her bir şeyi -marifet olsun, ikrâr olsun, amel olsun- yerine getirmek demektir.

"Lisânu'l Arab"da (13/23) şunlar zikredilmiştir: "Zeccâc imanın tanımını 'İman teslimiyet göstermek, şeriatı ve Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in getirdiklerini kabul etmek, bunlara kesin bir şekilde inanmak ve bunları kalp ile tasdik etmek demektir' diyerek yapmıştır."

Fîrûzâbâdî'nin "el-Kâmûsu'l Muhît"inde (s. 1176) "İman; güven, teslimiyet göstermek ve şeriatı kabul etmek demektir" denilmiştir.

Şeyh Hâfız el-Hakemî "Meâricu'l Kabûl"de (2/594) şunları söylemiştir: "Ehli Sünnet'ten imanın sözlük manası yönünden tasdik olduğunu söyleyen kimseler bununla hiç şüphe yok ki zâhiren ve bâtınen inkıyâdı gerektiren tasdiki kastetmişlerdir. Mücerred olarak tasdiki kastetmiş değillerdir. Nitekim İblîs, Allah Teâlâ kendisine secde etmesini emrettiği zaman bu emri yalanlamamıştı. Ancak küfrederek ve büyüklenerek boyun eğmekten yüz çevirmişti."

Bu sebeple İbn Batta (*rahimehullah*) bu tasdikte mutlaka üç rükünün bir araya gelmesi gerektiğini açıkça ifâde etmiş, “el-İbânetu’s Suğrâ”da (240) şunları söylemiştir: “Allah’a imanın manası; O’nun resûllerin kendisinin katından getirdiği ve kitaplarda nâzil olan şeyler içerisindeki; söylediği, emrettiği, farz kıldığı ve yasakladığı her bir şeyi tasdik etmektir. Bunları tasdik ise dil ile söylemekle, kalp ile doğrulamakla ve azalarla amel etmekle olur.”

Atâ b. Dînâr el-Huzelî’den rivâyet edildiğine göre Abdumelik b. Mervân, Saîd b. Cubeyr’e mektup yazıp bazı sorular sordu. Saîd de ona şöyle cevap verdi: “İmanı sormuşsun. İman tasdik demektir. Kulun Allah’ı, O’nun meleklerini, indirdiği kitapları, gönderdiği resûlleri ve âhiret gününü tasdik etmesidir. Yine sen tasdiki sormuşsun. Tasdik, kulun Kur’an’dan doğruladıklarıyla amel etmesidir. Bunlardan herhangi bir şeyi yapamazsa ve eksik yaparsa bunun günah olduğunu bilir, Allah’tan bağışlanma diler, ondan tevbe eder, onda ısrar etmez. İşte tasdik budur.”

İbn Cerîr et-Taberî (*rahimehullah*) “Tehzîbu’l Âsâr”da (2/686) şöyle demiştir: “Bununla birlikte Arapların dilini bilen bir kimse iman tasdik olduğu sözünün doğruluğunu inkâr edemez. İman Arapların dilinde tasdik manasına geldiğine; tasdik kalp, dil ve uzuvlar ile olduğuna, kalbin tasdiki niyet ve boyun eğme, dilin tasdiki ikrâr, uzuvların tasdiki de gayret ve amel olduğuna göre kulun kendisi ile övgüyü ve müminlerin dostu olmayı hak edeceği özellik bu üç hususu gerçekleştirmek olmaktadır. Çünkü hiç kimse arasında ihtilâf yoktur ki kişi Rabbini hiç bilmeden ve tanımadan (O’nu diliyle) ikrâr etse ve bazı (sâlih) ameller ortaya koysa mümin ismini almayı hak etmez. Yine kişi (Rabbini) bilse, tanısa fakat Rabbinin tevhit adına bildiğini diliyle inkâr etse ve yalanlasa mümin ismini almayı hak etmez. Durum bu olduğuna göre, diliyle ikrarda bulunmayan kimsenin mümin ismini almayı hak etmediği, aynı şekilde diliyle ikrar ettiği hâlde bilmeyenin de mümin ismini almayı hak etmediği doğru olduğuna göre tıpkı bunun gibi bilen, ikrarda bulunan fakat amel etmeyen kimse de

bu ismi almayı hak etmemektedir. Zira amel, imanın unsurlarından bir tanesidir ki kişi bu unsurların tamamının kendisiyle bulunmasıyla mümin ismini almayı hak eder.”

Ebû İsmâîl el-Herevî el-Ensârî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İman tamamıyla tasdiktir. Kalp resûllerin getirdiklerini tasdik eder. Dil kalpte bulunanı tasdik eder. Amel de sözü tasdik eder. Nitekim ‘Ameli, sözünü tasdik etti’ denir. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in şu buyruğu da bu kapsamdadır: ‘İki göz zina eder. Onların zinası bakmaktır. İki kulak zina eder. Onların zinası dinlemektir. El zina eder. Onun zinası tutmaktır. Ayak zina eder. Onun zinası yürümektir. Kalp istek duyar ve arzular. Ferc de bunu ya tasdik eder ya yalanlar.’ Tasdik hem haber hususunda hem de irâde hususunda kullanılır. Örneğin ‘Falancanın niyeti sâdıktır, sevgisi sâdıktır, sâdık bir hamle yaptılar’ denir.”²

Derim ki: Görüldüğü üzere iman, Ehli Sünnet’in nezdinde bidat ehli Mürcie’nin bütün fırkalarının benimsediği görüşün aksine tasdikten ibâret değildir. Nitekim İbnu’l Kayyım “Namaz” kitabında şöyle demiştir: “İman, daha önce açıklandığı üzere tasdikten ibâret değildir. İman ancak taati ve boyun eğmeyi gerektiren tasdiktir.”

Yine o şöyle demiştir: “Şu hâlde tasdik ancak iki şey ile tamama erer. Birincisi (söz konusu şeyin) doğruluğuna inanılması, ikincisi ise kalbin sevgisi ve teslimiyetidir. Bundan dolayı Allah Teâlâ İbrâhîm’e ‘Ey İbrâhîm, rüyayı tasdik ettin’ buyurmuştur. İbrâhîm rüyanın doğruluğuna onu gördüğü ilk andan itibâren inanıyordu. Çünkü nebîlerin rüyası vahiydir. Fakat Allah onu, kendisine emredileni yaptıktan sonra tasdik eden konumuna yerleştirmiştir. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in ‘Ferc de bunu ya tasdik eder ya yalanlar’ buyruğu da bu bap-tandır. Görüldüğü üzere o tasdiki kalbin dileği değil fercin işi kılmasıdır. Yalanlamayı da işi yapmamak kılmasıdır. Bu tasdikin ancak fiille sahih olacağı hususunda açık bir delildir.”

² Mecmûu’l Fetâvâ’dan (7/555) alınmıştır.

İmanın tasdikten ibâret olup olmadığı hususunda Ehli Sünnet ile Cehmiyye ve Eş'arîler arasındaki görüş ayrılığına gelince Kıvâmus-sünne lakaplı Ebu'l Kâsım el-Isbehânî (*rahimehullah*) "el-Hucce fi Beyâni'l Mehacce"de (1/403) bu konu hakkında şunları söylemiştir: "İman, şeriatte bâtinî ve zâhirî bütün taatleri içerisine alan bir ibâredir. Eş'arîler ise 'İman tasdiktir, fiiller ve sözler imanın kanunlarından, kendisinden değildir' demişlerdir. Bu ihtilâf şu manaya gelmektedir: Kim yapması gerekenleri yapmaz ve yasaklananları yaparsa ona mutlak olarak mümin ismi verilmez. 'Onun imanı eksiktir' denir. Çünkü o imanının bir kısmına hâlel getirmiştir. Onlara göre ise bu kimseye mutlak olarak mümin ismi verilebilir. Çünkü iman tasdikten ibârettir. Kişi de tasdiki gerçekleştirmiştir."

İbn Teymiyye imanın lügatte ikrar manasına geldiği görüşünün tercih etmiş, tasdiki imanın eş anlamlısı gören kimselerin görüşünün münâkaşasını yapmış, imanın tasdikten eş anlamlısı olduğu kabul edildiği takdirde bunun ancak iki manaya gelebileceğini savunmuştur:

Birincisi: Tasdik sadece kalp ile değildir. Aynı zamanda söz ve amelledir de... Nitekim Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den rivâyet edilen sahih bir hadiste o 'Ferc de bunu tasdik eder ve yalanlar' buyurmuştur.

İkincisi: İman tasdik olsa da bu tasdik özel manası olan bir tasdiktir. Tıpkı namazın lügatte dua manasına geldiği fakat Şeriat Koyucu'nun lügatinde dua ile birlikte özel bir amel anlamını içerdiği gibi...

Yine o "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/127) bunu açıklama sadedinde şunları söylemiştir: "İmanın lügatte tasdik olduğu farz edilse bile iman her bir şeyi tasdik etmek olmadığı bilinmektedir. Aksine o belirli şeyleri tasdik etmektir ki bunlar Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in bildirdikleridir. Şu hâlde Şeriat Koyucu'nun sözündeki iman lügatteki imandan daha özel olmaktadır."

Yine İbn Teymiyye “es-Sârimu'l Meslûl”de (3/966) şunları söylemiştir: “İman her ne kadar tasdiki içeriyor olsa da tasdikten ibâret değildir. İman ancak ikrar ve tuma'ninedir. Çünkü tasdik sadece haber ile ilgilidir. Emre gelince o, emir olması itibâriyle içerisinde tasdik barındırmamaktadır. Allah'ın kelâmı haber ve emirdir. Haber, haber verenin tasdik edilmesini gerektirir. Emir de emre boyun eğmeyi ve teslimiyet göstermeyi gerektirir. Tasdik kalpteki bir ameldir ki özü -emredileni yerine getirmese bile- emre boyun eğmek ve teslimiyet göstermektir. Şu hâlde haber tasdik ile, emir de teslimiyet ile karşılanırsa kalpteki imanın aslı ortaya çıkar ki o tuma'nine ve ikrardır. Tuma'nine ise, iyice yerleşmek ve sükûnet bulmak manasındaki “emn” kökünden türemiştir. Zira iman ancak tasdik ve teslimiyetin kalbe iyice yerleştiği zaman hâsıl olur. Durum bu olduğuna göre sövgü, hor görme ve hafife almadır. Emre boyun eğme ise değer verme ve saygı duymadır. Kalbin boyun eğdiği ve teslimiyet gösterdiği kimseyi hor görmesi ve hafife alması mümkün değildir. Bu sebeple kalpte hafife alma ve hor görme hâsıl olduğu zaman onda boyun eğmenin ve teslimiyetin bulunması imkânsız hâle gelir. Dolayısıyla onda iman bulunmaz. Bu İblîs'in küfrünün ta kendisidir. O, Allah'ın kendisine yönelttiği emri işitmiştir. Herhangi bir resûlü de yalanlamamıştır. Fakat o emre boyun eğmemiş, ona teslimiyet göstermemiştir. Büyükleneip itaat etmeye yanaşmamış, bunun sonucunda kâfir olmuştur. İşte burası haleften birçok kimsenin ayağının kaydığı noktadır. Onlar imanın asıl itibâriyle tasdikten ibâret olduğu zannına kapılmışlardır. Bununla birlikte onlar İblîs'in ve Firavun'un benzerlerinden yalanlama sâdır olmadığını ya da onlardan kalp ile değil de yalnız dil ile yalanlama sâdır olduğunu, buna rağmen bu kimselerin küfrünün en galiz küfürlerden olduğunu görürler ve bunun karşısında hayrete düşerler. Eğer onlar sâlih selefin iletiltiği yola iletilmiş olsalardı mutlaka imanın söz ve amel olduğunu bilirlerdi. Yani o asıl itibariyle kalpteki söz ve dildeki sözdür. Zira iman Allah'ın kelâmına ve O'nun mesajına ilişkindir. Allah'ın kelâmı ve mesajı da O'nun haberlerini ve emirlerini içerir. Dolayısıyla kalp tasdik edilen şeye göre kendisinde yeni bir

hâli gerektirecek nitelikte bir tasdikte bulunur. Tasdik ilmin ve sözün bir çeşididir. Kalp O'nun emrine boyun eğer ve teslim olur. Bu boyun eğiş ve teslimiyet de irâdenin ve amelin bir çeşididir. Kişi iki şey bir arada bulunmadıkça mümin olamaz. Teslimiyeti bıraktığı zaman büyüklənmiş olur ve kâfirlerden olur. Kişi tasdik ediyorsa o zaman küfür yalanlamadan daha genel olur. Kişi yalanlayarak ve bilmeyerek de kâfir olabilir, büyüklənerek ve zulmederek de kâfir olabilir. Bundan dolayıdır ki İblis yalanlamakla nitelenmemiş, ancak küfür ve büyüklənmele nitelenmiştir. Bundan dolayı yahudiler ve benzerleri gibi (hakkı) bilenlerin küfrü İblis'in küfrünün cinsinden olmuştur. Hristiyanlar ve benzerleri gibi (haktan) câhil olan kimselerin küfrü de dalâlet olmuştur ki o cehâlettir. Görmez misin ki yahudilerden birkaç kimse Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanına gelip ona bazı şeyleri sordular, o da onlara bunların cevabını verdi, bunun üzerine onlar 'Senin nebî olduğuna şehâdet ediyoruz' dediler fakat ona tâbi olmadılar? Hirakl'in ve benzerlerinin durumu da buna benzemektedir. İlimleri ve tasdikleri onlara fayda vermemiştir! Görmez misin ki bir kimse Resûl'ün getirdiklerinin tamamının Allah'ın haber ve emir içeren mesajı olduğunu tasdik etse o bunun yanında ikinci bir hususu da yerine getirmeye muhtaçtır ki bu, Allah'ın haberini tasdik etmesi ve Allah'ın emrine boyun eğmesidir? Şu hâlde o 'Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet ediyorum' dediği zaman bu şehâdet O'nun haberinin tasdik edilmesini ve O'nun emrine teslimiyet gösterilmesini içermektedir. 'Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet ediyorum' dediği zaman da bu şehâdet Allah katından getirdikleri hususunda Resûl'ün tasdik edilmesini içermektedir. Şu hâlde ikrar bu iki şehâdetin bir araya gelmesiyle tamam olur. İki şehâdetde de risâletin kabûlü manasına gelen tasdik olmaz olmaz olması, bazı kimselerin tasdik inanın tamamının aslı olduğunu zannetmesine, diğer asıl olan teslimiyetin olmazsa olmaz oluşunu gözden kaçırmasına yol açmıştır. Değilse kişi Resûl'ü hem zâhiren hem de bâtınen tasdik eder. Bundan sonra emre boyun eğmekten geri durur. Zira Resûl'ü tasdik hususunda onun varacağı en ileri nokta İblis gibi mesajı direkt

Allah (azze ve celle)'den işitme konumunda olmasıdır. İşte bu sana Allah ve Resûlü ile alay etmenin O'na teslimiyet gösterip itaat etmek ile zâtı gereği, O'nu tasdik etmek ile de istilzâm tarîkiyle (dolaylı yoldan) zıt olduğunu gösteren hususlardandır. Çünkü bu tasdikin gereğiyle çelişmektedir. Tasdikin meyvesinin ve maksadının ortaya çıkmasına engel teşkil etmektedir. Şu kadar var ki Resûl'e imanın aslı yalnız tasdike râcîdir. Çünkü o, Allah'ın haberini ve emrini tebliğ edendir. Fakat bu teslimiyeti gerektirir. Çünkü o Allah'tan O'nun kendisine itaati emrettiğini tebliğ etmiştir. Böylece ona teslimiyet göstermek, getirdiği haber hususunda onu tasdik etmek kapsamına dâhil olmuştur. Şu hâlde ona teslimiyet göstermeyen kimse ya onu yalanlamaktadır ya da Rabbine boyun eğmekten imtina etmektedir. Bunların ikisi de açık birer küfürdür. Kalbiyle onu hafife alan ve onunla alay eden kimsenin ona boyun eğmiş olması imkânsızdır. Zira boyun eğmek, değer vermek ve saygı duymaktır. Hafife almak ise hor görmek ve küçümsemektir. Bunlar iki zıttır. Dolayısıyla kalpte bunlardan biri meydana geldiği zaman diğeri ortadan kalkar. Böylece bir zıddın zıddıyla çeliştiği gibi hafife almanın ve hor görmenin de imanla çeliştiği ortaya çıkmaktadır.”

İbn Teymiyye sonra sözü şuraya getirmiştir: “Bil ki imanın tasdik olduğu söylenecek olursa; kalp hakkı tasdik eder, söz kalpte bulunana tasdik eder, amel de sözü tasdik eder. Söz ile yalanlama kalp ile yalanlamayı gerektirir ve kalpte bulunan tasdiki ortadan kaldırır. Zira kalbin amellerinin uzuvlar üzerinde etkisi olduğu gibi uzuvların amelleri de kalbi etkiler. Dolayısıyla küfür hangisinde açığa çıkarsa hükmü diğerine de geçer.”

Derim ki: İbn Teymiyye'nin, meşhur “el-Îmânu'l Evsat” kitabında imanı tasdik olarak açıklamaktan, zikretmiş ve münâkaşasını yapmış olduğu birçok husus sebebiyle geri durmasına ilâveten bu kitabın muhakkiki İbn Teymiyye'nin imanı tasdik olarak tanımlayanlara yönelttiği itirazları muhtasar hâlde getirip şöyle demiştir: “Cevabın özeti şudur:

1- İman lügatte tasdikın eş anlamlısı değildir. Onun manası ancak ikrardır.

2- İman lügatte tasdik manasına geliyor olsa da tasdik kalple, dille ve diğer uzuvlarla olur. Nitekim Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) "*Ferc de onu tasdik eder ya da yalanlar*" buyurmuştur.

3- İman tasdik olarak tefsir edilecek olsa, o mutlak manada bir tasdik değildir. Aksine o, kendilerine lafzın iliştiği birtakım kayıtlarla kayıtlanmış özel bir tasdiktir.

4- İman tasdik olsa bile kalpte bulunan eksiksiz tasdikın meydana gelmesi için mutlaka kalbin ve uzuvların amelleri gerekir. Zira bunlar eksiksiz imanın olmazsa olmazlarıdır. Gerektiricinin bulunmaması gerekenin bulunmadığına delildir.

5- İmanın manası lügatte olduğu gibi kalırken Şeriat Koyucu ona başka hükümler ilâve etmiştir.

6- Şeriat Koyucu manayı lügatten şeriata taşımıştır."

Muhakkik sonra İbn Teymiyye'nin cevabını ayrıntılı şekilde zikretmiştir. Ayrıca "İbn Teymiyye'nin Eserlerinde Mürcie'nin Görüşleri" kitabına bakabilirsiniz.

Bil ki Mürcie olsun başkaları olsun bidat ehlinin doğru yoldan sapmalarının sebebi şer'î lafızların tefsiri hususunda lügate itimâd etmeleri; Kitâb'ı, Sünnet'i ve ümmetin selefinin eserlerini terk etmeleridir. Nitekim İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/118) şöyle demiştir: "Mürcie bu asıl hususunda Kitâb'ın ve Sünnet'in açıklamalarından; Sahâbe'nin ve onlara güzellikle tabi olanların sözlerinden sapıp kendi görüşlerine ve dil anlayışlarıyla şekillenen yorumlarına itimâd etmiştir. Bu bidat ehlinin metodudur. Bundan dolayı İmam Ahmed 'İnsanlar en çok tevil ve kıyas yönünden hataya düşmektedir' derdi. Bundan dolayıdır ki sen Mutezile'nin, Mürcie'nin, Râfıza'nın ve diğer bidat ehli fırkaların Kur'ân'ı kendi görüşleriyle, akıllarıyla ve dilden yorumladıklarıyla tefsir ettiklerini görürsün. Bundan dolayı

onların Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in hadislerine; Sahâbe'nin, Tâbiîn'in ve müslümanların imamlarının sözlerine itimâd etmediklerini görürsün. Evet, onlar ne Sünnet'e ne de selefin icmasına ve eserlerine itimâd etmezler. Ancak akla ve lügate itimâd ederler. Yine sen onların me'sûr tefsîr kitaplarına, hadis kitaplarına ve selefin eserlerini barındıran kitaplara itimâd etmediklerini görürsün. Onlar ancak önderlerinin ortaya koyduğu edebiyat ve kelâm kitaplarına itimâd ederler. Yine aynı zamanda mülhidlerin metodudur. Onlar sadece felsefe, edebiyat ve lügat kitaplarında yazarları alırlar. Kur'ân, hadis ve eserler ile ilgili kitaplara gelince onlara iltifat etmezler. Evet, bunlar nebîlerin söylediklerinden yüz çevirirler. Çünkü onlara göre bunlar ilim ifâde etmez. Bunlar Kur'ân'ı, Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den ya da ashâbından gelen herhangi bir eser olmaksızın kendi görüşleriyle ve anlayışlarıyla yorumlarlar. İmam Ahmed'in ve başka kimselerin buna karşı çıktıklarını ve bunu bidat ehlinin metodu saydıklarını zikretmiştik. Onların hüccetleri üzerinde düşündüğün takdirde herhangi bir delil üzere kâim olmayan boş iddialar olduğunu görürsün."

Yine o (7/286) şöyle demiştir: "Bilinmesi gereken hususlardan biri de Kur'ân'da ve hadislerde yer alan lafızların tefsîri ve Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) tarafından kendisiyle kastedilenin ne olduğu bilindiği zaman bu hususta ne dâimîlerin ne de başkalarının sözlerinin delil getirilmesine ihtiyaç kalmayacağıdır... Bidat ehlinin başına gelen de bu metoddan yüz çevirip İslâm Dini'ni -amma lafızların delâleti hususunda amma akledilen manalar hususunda- doğru olduğunu zannettikleri öncüller üzerine bina etmeye başlamalarından, Allah ve Resûl'ün beyânı üzerinde düşünmemelerinden gelmiştir. Allah ve Resûl'ün beyânına muhâlif olan her öncül doğru yolu şaşırma sebebi olacaktır. Bundan dolayı Ahmed; Resûl'ün, Sahâbe'nin ve Tâbiîn'in açıklamalarından delil getirmeksizin Kur'ân'dan anladığına yapışan kimseye reddiye hususundaki meşhur risâlesinde bundan bahsetmiştir. Yine o Mürcie'ye reddiye hususunda Ebû Abdurrahmân el-Cürcânî'ye gönderdiği mektubunda bundan söz etmiştir. Bu Müslü-

manların imamlarının tamamının metodudur. Onlar Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in beyânına ulaşabildikleri sürece onun beyânından sapmazlar. Onların yolundan sapan kimse, kişinin Allah ve Resûlü hakkında bilmediğini ya da haktan gayrısını söylemesi manasını bandırır. Bu da Allah'ın ve Resûlü'nün haram kıldığı hususlardandır."

İKİNCİ BAHİS

**İMAN, ŞERİATTE ÜÇ RÜKNÜ KAPSAYAN ŞEYDİR Kİ KULUN
İMANI ANCAK BU ÜÇ RÜKNÜN KENDİSİNDE BİR ARAYA
GELMESİYLE SAHİH OLUR**

1. Bölüm: Sonra Gelenlerin Birçoğunun; İman, Amelin İmanının Bir Rüknu Oluşunu Düşürmeleri, Kulun İmanını Amel Olmadan da Sahih Saymaları ve “Amel İmanın Kemâlinin Şartıdır” Demeleri Hususlarında Mürcie'nin ve Cehmiyye'nin Mezhebine Tâbi Olmaları

2. Bölüm: Çağımızdaki Âlimlerin Amelin İmanın Kemâlinin Şartı ve Onun Furuâtından Bir Fer' Olduğunu, Kulun İmanın Amel Olmadan da Sahih Olacağını Savunan Kimselere Verdikleri Cevaplar Hakkında

3. Bölüm: Selef ve Sünnet İmamlarının ve Onlardan Sonra Gelenlerin Amelsiz İman, İmansız Amel Olamayacağı, Birinin Ancal Diğeriyle Birlikte Sahih Olacağı Hususundaki Sözleri

4. Bölüm: Mürcie, Bazı Âlimlerin İmanı Asla ve Fer'e Ayırmalarını Delil Getirerek Ameli İmanın Rüknu Olmaktan Çıkarır

5. Bölüm: Ameli İman Kapsamından Çıkararak Kimseler Ehli Sünnet'i Hâriciler'in ve Mutezile'nin Mezhebi Olarak Yaftalar

6. Bölüm: Çağımız Mürciesinin, Sırf “İman Söz ve Fiildir, Artar ve Azalır” Deyişlerini Delil Getirerek Kendilerinin İrcâdan Uzak Olduğunu İddia Etmelerinin Bâtıllığı Hakkında

7. Bölüm: Mürcie, Amelin İmanın Rüknu Olmadığına “Kim Lâ İlâhe İllallâh Derse Cennete Girer” Hadisini Delil Getirir

8. Bölüm: Mürcie'nin Ameli İmanın Rüknu Olmaktan Çıkararak İçin Ortaya Attığı Şüphelerden Biri De Şefaât Hadisleridir

Hem Selef-i Sâlihîn hem onlardan sonra gelenler, bütün Ehli Sünnet, imanın üç rükünden meydana geldiği hususunda görüş birliği etmişlerdir: Kalp ile tasdik, dil ile söz, uzuvlarla amel... Kulun imanı ancak bu rükünlerin kendisinde toplanmasıyla sahih olur. Onlar bu hususta farklı ibâreler kullanmışlardır. Bazıları “İman söz ve ameldir” demiştir. Bazıları “İman; söz, amel ve niyettir” demiştir. Bazıları da “İman; söz, amel, niyet ve Sünnet’e uygunluktur” demiştir.

Bunların hepsi de doğrudur ve içerdikleri mana birdir: Bu ibâreler ameli imanın dışına çıkaran ve kulun imanını gücü yettiği hâlde amel işlemese bile sahih gören Mürcie’ye reddiye içermektedir.

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (7/170) şunları söylemiştir: “Selefin ve Sünnet imamlarının imanın tanımını yaparken söyledikleri de bu baptandır. Onlar bazen ‘O, söz ve ameldir’ demişler, bazen ‘Söz, amel ve niyettir’ demişler, bazen ‘Söz, amel, niyet ve Sünnet’e uygunluktur’ demişler, bazen de ‘Dil ile söyleme, kalp ile inanma ve uzuvlarla amel etme’ demişlerdir. Bunların hepsi doğrudur... Burada kastedilen, seleften ‘İman, söz ve ameldir’ diyen kimselerin maksadının kalbin ve dilin sözü, kalbin ve uzuvların ameli olduğudur. Tanıma, itikâdı dâhil edenler ‘söz’ lafzından ancak duyulan sözün anlaşılacağını düşünmüş ya da böyle anlaşılacağından korkmuş, bundan dolayı ‘kalp ile itikâd’ maddesini ilâve etmiştir. ‘Söz, amel ve niyettir’ diyenler ise ‘Söz, itikâdı ve dilin söylediğini içine alır, amelden ise niyet anlaşılabilir’ diyerek niyeti ilâve etmişlerdir. Sünnet’e uygunluğu ilâve edenlerin bunu ilâve etmesinin sebebi ise zikredilenlerden herhangi birinin Sünnet’e uygunluk olmadan Allah’a sevimli olmayacağıdır. Onlar her sözü ve her ameli kastetmemişlerdir. Ancak meşrû olan sözleri ve amelleri kastetmişlerdir. Bununla birlikte onların gayesi imanı sözden ibâret sayan Mürcie’ye reddiye vermektir. İşte onlar bu yüzden ‘İman, söz ve ameldir’ demişlerdir. İmanı dört kısım sayanlar ise onların maksadını açıklamışlardır. Nitekim Sehl b. Abdullah et-Tüsterî’ye imanın ne olduğu sorulmuş, o da şu cevabı vermiş-

tir: 'O; söz, amel, niyet ve sünnettir. Çünkü iman amel olmadan söz olduğu zaman küfür olur. Niyet olmadan söz ve amel olduğu zaman nifak olur. Sünnet olmadan söz, amel ve niyet olduğu zaman da bidat olur."

İbnu'l Kayyım "Uddetu's Sâbirin"de (s. 206) şöyle demiştir: "İman, söz ve ameldir. Söz, kalbin sözü ve dilin sözüdür. Amel, kalbin ameli ve uzuvların amelidir. Bunu açıklayacak olursak; Allah'ı kalbiyle bilen fakat bunu diliyle ikrar etmeyen kimse mümin değildir. Nitekim O, Firavun'un kavmi hakkında *'Gönülleri kesin olarak bildiği hâlde zulümlerinden ve büyüklüklerinden dolayı onları (ayetlerimizi) inkâr ettiler' (Neml, 14)* buyurmuştur. Yine O, Âd ve Sâlih'in kavmi hakkında *'Âd'ı ve Semûd'u da (helâk ettik), (onları helâk ettiğimiz) size oturdukları yerlerden belli olmuştur, şeytan yaptıklarını onlara süsledi ve onları yoldan saptırdı, hâlbuki onlar gözü açık kimselerdi' (Ankebût, 38)* buyurmuştur. Yine Mûsâ, Firavun'a *'Kesinlikle biliyorsun ki bunları ancak göklerin ve yerin Rabbi basîretler olarak indirmiştir' (İsrâ, 102)* demiştir. Görüldüğü üzere onlarda kalbin sözü yani marifet ve ilim hâsıl olmuştur. Fakat bu onların mümin olmaları için yeterli gelmemiştir. Aynı şekilde kalbinde olmayan diliyle söyleyen kimse de bununla mümin olamaz. Münâfıklardan olur. Aynı şekilde kalbiyle bilip diliyle ikrar eden kimse de sırf bundan dolayı mümin olmaz. Ancak sevgi, buğz, dostluk ve düşmanlık gibi kalp amellerini gerçekleştirdiği, Allah'ı ve Resûlü'nü sevdiği, Allah'ın dostlarını dost edindiği, O'nun düşmanlarını düşman gördüğü, kalbini yalnızca Allah'a teslim ettiği, O'nun resûlüne uymaya ve itaat etmeye teslimiyet gösterdiği, zâhiren ve bâtinen onun şeriatine bağlandığı zaman mümin olur. Bunları yaptığı takdirde ise kendisine emredilenlerin tamamını yerine getirmediği sürece bu imanının kemali için yeterli değildir. Şu hâlde bu dört rükün, imanının kendileri üzerine bina edildiği rükünleridir. Bunların hepsi ilme ve amele râci-dir."

Derim ki: İbnu'l Kayyım'ın "imanının kemâli" ile kastettiği şey, kulun imanının ancak kendisi ile sahih olacağı vâcib kemâlidir. Zira bunu imanın rükünlerinden bir rükün sayması bunu göstermektedir.

Ben burada imanın tasdik, söz ve amel olduğu, üç rükünden oluştuğu, kulun imanının ancak bunların kendisinde bir araya gelmesiyle sahih olacağı hususundaki icmayı nakleden kimselerin sözlerini aktarmakla yetineceğim. Ehli Sünnet'in imanın söz ve amel olduğu hususundaki sözlerinin tamamını ise önünde durmakta olan "el-İmân" kitabının ilerideki kısımlarında bulacaksınız.

1- Ez-Zuhrî (v. 125) şöyle demiştir: "Biz diyorduk ki: İslâm ikrâr ile, iman ise amel ile. İman söz ve ameldir. Bu ikisi birbirinden ayrılmaz. Biri ancak diğeriyle birlikte fayda verir." [Mecmû'ü'l Fetâvâ'da (7/295) geçtiği üzere Ebû Amr et-Talemenki rivâyet etmiştir.]

2- Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî (v. 157) şöyle demiştir: İman ancak söz ile istikâmet bulur. Söz de ancak amel ile istikâmet bulur. İman, söz ve amel de ancak niyet ve Sünnet'e uygunluk ile istikâmet bulur. Bizden önce gelip geçen selefimiz iman ile ameli birbirinden ayırmıyordu. Amel imandandır. İman da ameldendir. Şu dinlerin isimlerinin dinleri içine aldığı gibi iman da kapsayıcı bir isimdir. Onu amel doğrular. Şu hâlde kim diliyle iman eder, kalbiyle bilir ve bunu ameliyle tasdik ederse işte bu kopması mümkün olmayan sapaşğlam kulptur. Kim diliyle söylemez, kalbiyle bilmez ve ameliyle tasdik etmezse (imani) ondan kabul edilmez. Âhirette de hüsrâna uğrayanlardan olur." [el-İbânetu'l Kubrâ, 1183]

3- Süfyân es-Sevrî (v. 161) şöyle demiştir: "Ehli Sünnet der ki... İmansız amel, amelsiz iman geçerli olmaz." [el-Lâlekâî, 1792]

Yine o şöyle demiştir: "Yine onlar kendilerini temize çıkarmaktan endişe ederek 'İman söz ve ameldir' derler. İmansız amel, amelsiz iman olmaz." [eş-Şerîa, 2062]

Yine o şöyle demiştir: “Fakihler şöyle derdi: “Söz ancak amel ile istikâmet bulur. Söz ve amel ancak niyet ile istikâmet bulur. Söz, amel ve niyet de ancak Sünnet’e uygunluk ile istikâmet bulur.” [el-İbânetu’l Kubrâ, 1185]

4- Vekî’ b. el-Cerrâh (v. 196) şöyle demiştir: “İman ehli demiştir ki: Söz ancak amel ve inanç ile geçerli olur.” [Zemmu’l Kelâmi ve Ehlihi, 472]

5- Süfyân b. Uyeyne (v. 198) şöyle demiştir: “İman söz ve ameldir. Biz bizden öncekilerden imanın söz ve amel olduğunu ve amelsiz sözün geçerli olmayacağını öğrendik.” [es-Sünne, Abdullah, 716]

6- Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî (v. 204) şöyle demiştir: “Sahâbe’nin, Tâbiîn’in, onlardan sonra gelenlerin ve gördüğümüz kimsele-
rin icması şudur ki onlar ‘İman söz, amel ve niyetir; bu üçünden biri ancak diğerleriyle birlikte fayda verir’ diyorlardı.” [Bunu el-Lâlekâî (1593) ve “el-Îmân”da İbn Teymiyye (s. 197) İmam eş-Şâfiî’nin “el-Umm” kitabından nakletmiştir. İbn Kesîr “Tabakâtü’s Şâfiyye”de (1/4) şöyle demiştir: “Et-Taberî (yani el-Lâlekâî) İmam eş- Şâfiî’den onun bu husustaki icmayı naklettiğini aktarmıştır. Nitekim bunu başka imamlar da aktarmıştır.” İbn Receb “Câmiu’l Ulûmi ve’l Hikem”de (1/104) şöyle demiştir: “Eş-Şâfiî, Sahâbe’nin, Tâbiîn’in ve onlardan sonra gelip de kendilerini gördüğü kimselerin bu husustaki icmalarını nakletmiştir.”]

Derim ki: İmam eş-Şâfiî (*rahimehullah*)’ın bu sözünü gerek Ehli Sünnet’ten gerekse başka fırkalardan ilim ehli kimseler günümüze kadar kitaplarında birbirlerinden aktaragelmışler, hiç karşı çıkmadan ve herhangi bir itiraz öne sürmeden bunu Mürcie’nin aleyhine hüccet olarak getirmişlerdir. Tâ ki çağımız mürciesinden küçük bir topluluk peydâ olmuş, bu sözü reddetmeye ve bu sözün etrafında şüpheler oluşturmaya çalışmıştır. Daha önce hiç kimsenin, hatta kendilerini İmam eş-Şâfiî’ye nispet eden Eş’arîler’in bile söylemediği şeyleri söylemişlerdir. Evet, kendilerini İmam eş-Şâfiî’ye nispet eden Eş’arîler

bu sözün İmam eş-Şâfi'ye nispetinin sıhhatine herhangi bir eleştiri yöneltmemişlerdir. Onu nakledip sahih olduğunu söylemişlerdir. Bununla birlikte bu sözü kendilerinin iman hususundaki görüşlerine muhâlif görmüşlerdir. Nitekim er-Râzî "Menâkıbu's Şâfi" isimli kitabında bu sözü nakletmiş ve onun sahih olduğunu söylemiştir. Sonra şu sözleriyle (s. 135) bunu garipsemiştir: "Bil ki eş-Şâfi'nin sözünü kusurlu sözlerden saymak mümkün değildir. Zira onun tercih ettiği görüş delil olarak getirilmesi ve kendisiyle ihticâc edilmesi yönünden kuvvetli bir görüştür. Şu kadar var ki mezhebimize mensup usûl âlimlerinin tercih ettiği görüş ikinci görüştür." O bununla imanın tasdik olduğu görüşünü kastetmekte ve böylece ileride geleceği üzere iman konusunda Cehmiye'ye muvafakat etmiş olmaktadır.

Evet, İmam eş-Şâfi (*rahimehullah*)'ın bu sözü er-Râzî'yi zor durumda bırakmış, fakat ona karşı herhangi bir söz söyleme cüretini gösterememiştir. Yalnızca şunları söyleyebilmiştir: "Bu (anlaması ve yorumlaması) son derece zor bir sözdür. Çünkü iman birden fazla hususun toplamının ismi olsaydı bunlardan bir kısmının yokluğu durumunda bu hususların toplamı ortadan kalkması ve böylece ortada iman diye bir şeyin kalmaması gerekirdi."

Derim ki: Bu onların imanı tek bir şey görmelerinden ve onun bir kısmının ortadan kalktığı zaman tamamının ortadan kalkacağına inanmalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu ileride açıklanacaktır. Sözün özü Eş'arîler'in imamları çağımız mürciesinin hilâfına bu sözün İmam eş-Şâfi (*rahimehullah*)'tan sahih olarak rivâyet edildiği hususunda herhangi bir şüphe ortaya atmamışlardır.

7- Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (v. 228) "el-İmân" kitabında (41) şöyle demiştir: "Bizim nezdimizde Sünnet'e uygun olan ve âlimlerimizin kendisi üzerine gelip geçtiği şey bu kitabımızda anlattığımız şeydir: İman; niyet, söz ve amel ile olur."

8- Mûsâ b. Hârûn el-Hammâl şöyle demiştir: Bize İshâk b. Râhûye (v. 238) şunları yazdırdı: "İman söz ve ameldir. Artar ve aza-

lır. Bunun söylediğimiz şekilde olduğu hususunda şüphe yoktur. Biz bunu ancak sahih rivâyetlerle, her tarafa yayılmış sapasağlam eserlerle, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashâbının ve Tâbiîn'in haberleriyle bildik. Onlardan sonrakileri de buna dâhil et. Tâbiîn'den sonraki âlimler de tek bir görüş üzere idiler ve onun hakkında ayrılığa düşmediler. Aynı şekilde Şam'da el-Evzâî'nin, Irak'ta Süfyân es-Sevrî'nin, Hicâz'da Mâlik b. Enes'in, Yemen'de Ma'mer'in bulunduğu zaman da insanlar açıkladığımız ve beyân ettiğimiz görüş üzere idiler: İman söz ve ameldir, artar ve azalır." [Mecmû'u'l Fetâvâ'da (7/308) geçtiği üzere Ebû Amr et-Talemenkî rivâyet etmiştir.]

9- Muhammed b. İsmâîl (v. 256) şöyle demiştir: "Şehirlerdeki âlimlerin binden fazlasıyla görüştüm... Onların herhangi birinin iman söz ve amel olduğu, arttığı ve azaldığı görüşünden farklı bir şey söylediğini görmedim." [El-Lâlekâî (320) rivâyet etmiştir.]

10- Eş-Şâfiî'nin öğrencisi el-Müzenî (v. 264) "Şerhu's Sünn"de şöyle demiştir: "İman, kişinin gönlüyle inanmasıyla, diliyle söylemesiyle, uzuvlarla amel etmesiyle birlikte söz ve ameldir. Bunlar birbirinden ayrılmaz ve birbirine bağlı iki şeydir. Birini diğerinden ayırmayız. Amelsiz iman, imansız amel olmaz."

Sonra şöyle demiştir: "Bunlar, önceki hidâyet imamlarının üzerinde icma ettiği ve Allah'ın tevfiğiyle Tâbiîn'in örnek bilerek ve rıza göstererek tutunduğu sözler ve fiillerdir." [El-Câmi'u fî Akâidi ve Rasâili Ehli's Sünneti ve'l Eser isimli kitabıma (s. 505) bakınız.]

11- Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân (v. 277) şöyle demiştir: "İman Ehli Sünnet'in nezdinde ibâdeti kalplerle, dillerle ve uzuvlarla Allah'a has kılmaaktır. İman söz ve ameldir, artar ve azalır. Zamanımızda Mekke'de, Medîne'de, Şam'da, Basra'da ve Kûfe'de gördüklerimizi bu görüş üzere bulduk ki bu kimseler arasında Ebû Bekr el-Humeydî, Abdullah b. Yezîd el-Mukrî ve Mekke'deki benzerleri, İsmâîl b. Ebî Uveys, Abdulmelik b. Abdulazîz el-Mâcişûn, Mutarrif b. Abdullah el-Yesârî ve Medîne'deki benzerleri, Muhammed b. Abdullah el-Ensârî,

ed-Dahhâk b. Mahled, Süleymân b. Harb, Ebu'l Velid et-Tanâfisi, Ebu'n Nu'mân, Abdullah b. Mesleme ve Basra'daki benzerleri, Ubeydullah b. Mûsâ, Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah b. Yûnus ve Küfe'deki birçok benzerleri, Amr b. Avn b. Evs, Âsım b. Ali b. Âsım ve Vâsıt'taki benzerleri, el-Leys'in kâtibi Abdullah b. Sâlih, Saïd b. Ebî Meryem, en-Nadr b. Abdulcebbâr, Yahyâ b. Abdullah b. Bukeyr, Ahmed b. Sâlih, Asbağ b. el-Ferec ve Mısır'daki benzerleri, İbn Ebî İyâs ve Askalân'daki benzerleri, Abdula'lâ b. Müshir, Hişâm b. Ammâr, Süleymân b. Abdurrahmân, Abdurrahmân b. İbrâhîm ve Şam'daki benzerleri, Ebu'l Yemân el-Hakem b. Nâfi', Hayve b. Şurayh ve Hıms'taki benzerleri, Mekkî b. İbrâhîm, İshâk b. Râhûye, Sadaka v. el-Fadl ve Horasan'daki benzerleri de bulunmaktadır. Onların hepsi 'İman söz ve ameldir' diyor, Mürcie'ye karşı çıkıyor ve sözlerini inkâr ediyorlardı." [El-Lâlekâî (1753) rivâyet etmiştir.]

12- Harb el-Kirmânî (v. 280) şöyle demiştir: "Bu ilim önderlerinin, eser ashâbının, sünnet ile tanınan ve sünnet hususunda kendilerine uyulan, Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbından günümüzde kadar gelip geçmiş sünnet ehlinin görüşüdür. Irak'taki, Hicâz'daki, Şam'daki ve diğer beldelerdeki âlimleri bu görüş üzere buldum. Kim bu görüşlerden herhangi birine muhâlefet ederse, dil uzatarsa, söyleyenini kınarsa (Sünnet'e) muhâlif bir bidatçidir. Cemaat'in dışındadır. Sünnet'in menhecinden ve hakkın yolundan sapmıştır. Bu Ahmed'in, İshâk b. İbrâhîm b. Mahled'in, Abdullah b. ez-Zubeyr el-Hıneydî'nin, Saïd b. Mansûr'un ve kendilerinin meclisinde bulunup kendilerinden ilim aldığımız diğer kimselerin görüşüdür. Onların sözleri arasında şu da vardı: İman; söz, amel, niyet ve Sünnet'e yapışmaktır." [es-Sünne, Harb el-Kirmânî, 2)

13- El-Âcurrî (v. 360) "el-Erbeûn" kitabında (s. 126) şöyle demiştir: "Allah bize ve size rahmet etsin, bilin ki müslümanların imamlarının benimsediği görüş şudur: İman bütün insanlar üzerine vaciptir. O; kalp ile tasdik, dil ile ikrar, uzuvlarla ameldir. Bundan sonra bilin ki, Allah bize ve size rahmet etsin, kalp ile bilmek -ki o

tasdiktir- ancak beraberinde dil ile iman olduğu, beraberinde dile getirme olduğu takdirde fayda verir. Yine kalp ile bilmek ve dil ile söylemek ancak beraberinde uzuvlarla amel olduğu takdirde fayda verir. Bu üç haslet kişide tam olarak bulunduğu zaman o hakikî bir mümin olur. Kitab, Sünnet ve müslümanların imamlarının sözleri buna delalet etmektedir... Bu müslümanların gerek önceki gerek sonraki âlimlerinin görüşleridir. Bundan gayrısını söyleyen kimse habîs bir mür-ciîdir. Dinin hususunda ondan sakın!”

14- İbn Batta (v. 387) “el-İbânetu’l Kubrâ”da (1131) şöyle demiştir: “Allah size rahmet etsin, bilin ki övgüsü yüce ve isimleri ulu olan Allah kalbe kendisini bilmeyi, kendisini, resûllerini, kitaplarını ve Sünnet’in getirdiği her bir şeyi tasdik etmeyi; dillere bunları söylemeyi ve ikrar etmeyi, bedenlere ve uzuvlara da emrettiği ve farz kıldığı bütün amelleri yapmayı farz kılmıştır. Bunlardan hiçbirisi diğerleri olmadan fayda sağlamaz. Kul bunların tamamını kendisinde bir araya getirmediğçe mümin olamaz. Ancak kalbiyle iman ettiği, diliyle ikbarda bulunduğu, uzuvlarıyla da amel edip çabaladığı zaman mümin olur. Yine kul ancak söylediklerinin ve yaptıklarının tamamı hususunda Sünnet’e muvâfık olduğu, sözlerinin ve amellerinin tamamı hususunda Kitab’a ve ilme tâbi olduğu zaman mümin olur. Bu açıkladıklarımın tamamı ile Kur’ân nâzil olmuş ve Sünnet ortaya konmuştur. Ümmet de bunlar üzerinde icma etmiştir.”

15- İbn Teymiyye (v. 728) “er-Reddu ale’s Şâzelî”de (s. 208) şöyle demiştir: Sahâbe (*radıyallahu anhum*)’un, onlara güzellikle tâbi olanların ve müslümanların imamlarının çoğunluğunun görüşü imanın söz ve amel olduğudur. Yani o kalbin ve dilin sözü, kalbin ve uzuvların amelidir.”

Yine o “Mecmûu’l Fetâvâ”da (7/307) şöyle demiştir: “Bundan dolayı imanın söz ve amel olduğu kavli Ehli Sünnet’in nezdinde Sünnet’in şiarlarından biri idi. Birçok kimse bu husustaki icmayı nakletmiştir. Nitekim biz eş-Şâfiî (*rahimehullah*)’tan bu husustaki icma adına zikrettiği şeyi aktarmıştık...”

Yine o (7/672) şöyle demiştir: “Selef, imanın söz ve amel olduğu, arttığı ve azaldığı üzerinde icma etmiştir. Bu şu manaya gelmektedir: İman kalbin sözü, kalbin ameli, bundan sonra dilin sözü ve uzuvların amelidir. Kalbin sözü Allah'ı, O'nun meleklerini, kitaplarını, resûllerini ve âhiret gününü tasdik etmektir. Bunun kapsamına Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in getirdiği her bir şeye iman etmek de girer...”

16- İbn Receb (v. 795) “Fethu'l Bârî”de (1/5) şöyle demiştir: “Buhârî dedi ki: ‘İman söz ve fiildir.’ Âlimlerin çoğunluğu imanın söz ve amel olduğunu söylemiştir. Bu tamamen selefîn ve hadis ehlinin icmâsıdır. Şâfiî Sahâbe'nin ve Tâbiîn'in bu konudaki icmâsını nakletmiştir. Ebû Sevr de aynı şekilde bu konuda icmâyı aktarmıştır. Evzâî ‘Önceki selef, iman ve ameli birbirinden ayırmazdı’ demiştir. Selef ulemâdan birçok kimse de bu sözü Ehli Sünnet ve'l Cemaat'ten nakletmiştir. Bunu Ehli Sünnet ve'l Cemaat'ten nakledenler arasında Fudayl b. İyâd ve Vekî b. Cerrâh da vardır.”

17- İbnu'l Kayyım (v. 751) “Zâdu'l Meâd”da (3/531) şöyle demiştir: “Allah'a iman bu kavli ve amelî hasletlerin toplamıdır. Nitekim Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbı, Tâbiîn ve onların tâbiîleri bu görüş üzerelerdi. Bunu eş-Şâfiî ‘el-Mebsût'ta zikretmiştir. Kitap ve Sünnet'te bunun yüze yakın delili vardır.”

18- Muhammed b. Abdulvehhâb (v. 1206) “Keşfu's Şubuhât”ta (s. 29) şöyle demiştir: “Tevhîdin kalp, dil ve amel ile olduğu hususunda ihtilâf yoktur. Bunlardan birine hâlel geldi mi kişi müslüman olamaz. Dolayısıyla kişi tevhidî bilse fakat onunla amel etmese Fırah'un, İblis'in ve benzerlerinin kâfir olduğu gibi inatçı bir kâfirdir.”

19- Abdurrahmân b. Hasen b. Muhammed b. Abdulvehhâb (v. 1285) “Fethu'l Mecîd”de (s. 348) şöyle demiştir: “Şu hâlde söz ve tasdik amel olmadığı sürece fayda sağlamaz. Şer'î manadaki iman inşanda ancak üç hususun bir araya gelmesiyle gerçekleşir: Kalp ile

tasdik, kalbin ameli, dil ile söyleme ve uzuvlarla amel... Bu halefiyle selefiyle Ehli Sünnet ve'l Cemaat'in görüşüdür."

20- Süleymân b. Sehmân (v. 1349) şöyle demiştir: "Lâ ilâhe illallâh' şehâdetinde gönülle itikâd, dille söyleme ve uzuvlarla amel olmazsa olmazdır. Bu kısımlardan herhangi birine hâlel gelirse kişi müslüman olamaz. Kişi müslümansa ve uzuvlarıyla amel ediyorsa fakat bundan sonra kendisinden bununla çelişen bir söz, fiil ya da inanç sâdır olmuşsa 'Lâ ilâhe illallâh' demesi ona fayda sağlamaz. Bunun Kitab'daki, Sünnet'teki ve müslümanların imamlarının sözlerindeki delilleri sayılamayacak kadar çoktur." [ed-Düreru's Seniyye, 2/3509]

21- Muhammed b. İbrâhîm Âlu's Şeyh (v. 1389) "Keşfu's Şubu-hât'a yazdığı şerhte (s. 126) şöyle demiştir: "Bilakis tevhidin ancak kalp, dil ve amel ile olacağı ilim ehli arasında üzerinde icma edilmiş bir husustur. Şu hâlde üç husus olmazsa olmazdır: Tevhid kişinin kalbinde itikâd edilen olmalı, kişinin dilinin söylediği olmalı ve uzuvlarının amele döktüğü olmalıdır. Bu hususlardan birine hâlel gelirse, örneğin kişi Allah'ı kalbiyle değil de sadece diliyle birlerse tevhidi ona fayda vermez. Allah'ı kalbiyle ve uzuvlarıyla birlese fakat diliyle birlemese bu ona fayda vermez. Allah'ı uzuvlarıyla birlese fakat diliyle ve kalbiyle birlemese müslüman olmaz. Kişinin ancak itikâdıyla, diliyle ve ameliyle muvahhid olacağı üzerinde icma edilmiş bir husustur."

22- Abdurrahmân b. Kâsım (v. 1392) "Hâşiyetu'd Durreti'l Mu-diyye"de (s. 71) şöyle demiştir: "Selefe göre imanımız dil ile söyleme, gönül ile itikâd ve uzuvlarla ameldir. Dolayısıyla gücü yettiği hâlde diliyle ikrarda bulunmayan kimse mümin değildir. Kalbiyle itikâd etmediği hâlde diliyle ikrarda bulunan kimse de münâfıktır, mümin değildir. Kalp ve uzuvlarla amel etmeyen kimse de mümin değildir. Şu hâlde selefin mezhebi imanın dil ile söyleme, gönül ile itikâd ve uzuvlarla amel olduğudur." İşte bunlar ilim ehlinin kitaplarında naklettikleri icmalardır. Halefiyle selefiyle Sünnet imamaları bunu birbir-

lerinden nakledegelmışlerdir. Bunu, ameli imanın rüknü olmaktan çıkaran Mürcie aleyhine hüccet getirmişlerdir.

Allah seni Sünnet'e uymaya muvaffak kılın, bil ki önceki Fukahâ Mürciesi amelin imanın dışında olduğunu açıkça dile getirmişlerdir. Cehmiyye, Eşâira ve Kerrâmiye gibi bütün Mürcie tâifeleri de bu hususta onların peşinden gitmiştir. Onlar amelin imandan olmadığı ve kulun imanının amelsiz de sahih olacağı hususunda görüş birliği etmişlerdir. Bununla birlikte kulun ne ile mümin olacağı hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bazıları kulun tasdik ve söz ile, bazıları sadece marifet ile, bazıları da sadece söz ile mümin olacağını söylemiştir. Sonra günümüz mürciesi ortaya çıkmış, önceki selefin iman hususundaki sözlerinin hakîkatinin câhili olduklarından ya da onların söylediklerinden yüz çevirdiklerinden dolayı zıtları bir araya getirmişlerdir. Zâhirde selefte uyup "İman, söz ve ameldir" demişlerdir. Sonra söyledikleriyle çelişip sözlerinin manası hususunda Mürcie'ye muvafakat etmişler, "Amel imanın kemâlinin şartıdır" ya da "onun fûruatından bir şeydir" demişler, kulun imanını amelsiz sahih saymışlar, böylece dönüp dolaşıp Mürcie'nin sözünün manasına gelmişlerdir. Bu meseleyi bundan sonraki bölümde açıklayacağım.

Hanefî, mürciî ve cehmî el-Kevserî "Te'nîbu'l Hatîb" kitabında bunu itiraf edip şunları söylemiştir: "Gerek Ebû Hanîfe zamanında gerekse ondan sonraki dönemde imanın söz ve amel olduğuna, arttığına ve azaldığına inanan bazı sâlih kimseler bulunuyordu. Bu kimseler imanı inanç ve sözden ibâret gören kimseleri ircâ ile itham ediyorlardı. Hâlbuki bu apaçık hakîkatin ta kendisiydi... Bu salih kimseler bu itikâda sahip olmalarından dolayı -her ne kadar bu itikadlarının aksini bidat ve dalâlet görüyor olsalar da- tartışma götürmez biçimde Mutezile'ye ve Havâric'e muvâfakat etme konumuna gelmişlerdir. Çünkü onların gözünde imanın bir rüknü olan amellerden bir amele hâle geldiği zaman imana hâle gelmiş olmaktadır. Dolayısıyla bir ameli yapmayan kimse imanın dışına çıkmış olmaktadır. Bu durumda o ya Havâric'in dediği gibi küfre girer ya da Mutezile'nin savundu-

ğu gibi küfre girmeyip iki konum yani iman ve küfür arasındaki bir konuma yerleşir. Hâlbuki onlar bu iki fırkadan teberrî etme hususunda insanların en şiddetlileridir. Onlar Ebû Hanîfe'nin, ashâbının ve bu görüşün imamlarının benimsediği görüşten de uzak olduklarını bildirdiklerine göre sözleri çelişkili ve anlaşılmas bir söz hâlini almaktadır. Yok, ameli imanın sadece kemâlinin şartı sayıyorlarsa ortada başkalarına lakap takmak ve saldırıda bulunmak için bir sebep kalmamaktadır. Fakat onların bu katılığı ameli, imanın sadece kema-
linin şartı saymadıklarını, gördüğün üzere onu aslî bir rûkûn ve netice saydıklarını göstermektedir.”

Yine o “et-Terhîbu bi-Nakdi't Te'nîb”de şöyle demiştir: “Ameli imanın kemâlinin şartı görenlerin nezdinde bu meselede iki görüşten herhangi biri hakkında kötü konuşmayı gerektirecek bir ihtilâf yoktur.”

Görüldüğü üzere bu mürcîi hanefî, selef imamlarının bu meselede muhâliflerine şiddetli tenkitler yöneltmiş olmasından onların nezdinde amelin imanın aslî bir rûknü olduğu ve onların kulun imanını amel olmadan sahih saymadıkları sonucunu çıkarmıştır. Eğer onlar çağımız mürciesi gibi “Amel imanın kemâlinin şartıdır” diyor olsalardı Mürcie ile aralarında herhangi bir ayrışma ve çekişme söz konusu olmazdı. Aradaki ihtilâf lâfzî bir ihtilâf olurdu ve bir etki meydana getirmezdi. Herkes kulun imanının amelsiz de sahih olacağı üzerinde görüş birliği etmiş olurdu.

1. Bölüm

Sonra Gelenlerin Birçoğunun; İman, Amelin İmanın Bir Rüknu Oluşunu Düşürmeleri, Kulun İmanını Amel Olmadan da Sahih Saymaları ve “Amel İmanın Kemâlinin Şartıdır” Demeleri Hususlarında Mürcie’nin ve Cehmiyye’nin Mezhebine Tâbi Olmaları

Allah seni Sünnet’e tâbi olmaya muvaffak kılsın, bil ki sonradan gelen müfessirlerin ve hadisle iştigâl edenlerin birçoğu iman ile ilgili konularda, ameli imanın dışına çıkarmaları ve kulun imanını işlediği bir amel olmadan da sahih görmeleri hususunda Mürcie’nin, Cehmiyye’nin ve Eş’arîler’in yolunu takip etmiştir. Bu, onların ameli imanın kemâlinin şartı ve fûruâtından bir fer’ saymalarından kaynaklanmaktadır. Bundan daha garibi ise onların ameli imanın rükünlerinden bir rükün sayan ve kulun imanını onsuz sahih görmeyen kimseleri dinden çıkan Hâricîler’den olmakla yaftalamalarıdır! Onlar görünürde önceki selefın kavline uymaktadırlar. Sözlerinin manası hususunda ise selefın kavline muhâlif, önceki Mürcie’nin kavline muvafıktırlar.

İbn Teymiyye “en-Nübüvvât”ta (1/580) şunları söylemiştir: “Eş’arî’ye gelince onun ve ashâbının hakkında meşhur olan, iman hakkındaki kavli hususunda Cehm’e muvafakat etmiş olmaları, imanın kalbin tasdiki ya da kalbin marifeti olduğunu savunmalarıdır. Bununla birlikte onlar Ehli Hadis’in görüşünü dile getiriyor görünürler. Hâlbuki onu tevil etmektedirler.”

Yine o “Mecmû’l Fetâvâ”da (7/364) şöyle demiştir: “Sonra gelenlerin birçoğu selefın görüşlerini Mürcie’nin ve Cehmiyye’nin görüşlerinden ayırmaz. Çünkü birçoğunun söylediklerinde biri ötekine karışmıştır. Onlardan biri iman hususunda kalbinde Cehmiyye’nin ve Mürcie’nin görüşünü benimsemektedir. Diğer taraftan selef ve hadis ehline saygı göstermektedir. Bundan dolayı onun iki görüşü uzlaştır-

dığı, benzerlerinin söyledikleriyle selefin söylediklerinin arasını bulduğu zannedilmektedir.”

Müceddid şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb, Abdullah b. Muhammed b. Abdullatîfe gönderdiği mektubunda (ed-Düreru's Seniyye, 1/50-51) şunları söylemiştir: “İnsanların en âlimi, en zekisi, en yüksek makam sahibi ve en fazla takipçiye sahip olanı da olsa hakka muhalefet eden kimseye karşı çıkmayı kolaylaştıracak sebeplerden bazıları da bu ümmetin ve ilim sahibi olduğu iddia eden kimselerin birçoğunun dinin asılları ve Allah'ın sıfatları konusunda düştükleri ayrılığa düşmüş olması, kelamcılarının farklı bir yol tutması ve onların Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in yolunu haşv, teşbih ve tecsim olarak isimlendirmesidir. Hâlbuki sen herhangi bir kelam kitabını açıp baksan, müellifin o kitapta yazanları bilmenin her bir kimse üzerine vacip olduğunu ve bunların dinin aslından olduğunu iddia etmesine rağmen, kitabın başından sonuna kadar herhangi bir meselede ne Kur'an'dan bir ayeti ne de Rasulullah'tan bir hadisi delil getirdiğini görebilirsin. Ancak ayetleri ve hadisleri anlamlarını tahrif etmek için zikretmesi durumu hariç! Ayrıca onlar usullerini vahiyden değil de akıllarından aldıklarını, selefe muhalefet ettiklerini bizzat kendileri söylemektedirler. Buna örnek olarak (İbn Hacer el-Askalânî'nin) Fethu'l Bârî'de iman meselesinde Buhârî'nin 'İman söz ve ameldir, artar ve azalır' sözüne düştüğü şerhte söylediklerini örnek verebiliriz. (İbn Hacer) önce selefin bu konudaki icmasını zikretmiştir. Yine o, Şafî'nin ve Buhârî'nin bu konuda icma naklettiklerini zikretmiştir. Daha sonra müteahhirînin görüşlerini nakletmiş ve bu görüşleri reddetmemiştir.”

Abdurrahmân b. Hasen b. Muhammed b. Abdulvehhâb “ed-Düreru's Seniyye”de (12/7-8) Şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb'ın ilmi konumunu anlatırken şunları söylemiştir: “El-Ahsâ'daki hocaların yanına gitti. Onların en büyükleri arasında Kadı Abdullah b. Abdullatîf vardı. Kadı ondan 'Fethu'l Bârî'nin ilk cildini getirmesini ve Hâfız'ın iman meselesinde düştüğü hatayı kendisine beyân etmesini

istedi. Şeyh de Eş'arîler'in Buhârî'nin kitabının başında zikrettiği hadislerle ve eserlere muhâlefet ettiklerini beyân etti."

Yine o "ed-Düreru's Seniyye"de (11/171) el-Beydâvî, Ebu's Suûd ve el-Kastallânî gibi sonradan gelen Eş'arîler'den söz ederken şöyle demiştir: "Onun zikrettiği bu müfessirler dinin garipleştiği bir dönemde doğup büyüyen müteahhirîndendir. Müteahhirîn genelde Selefin ve İslâm önderlerinin takip ettiği yola muhâlefet edip kelâmcıların ibârelerine itimâd etmiştir. İrcâyı benimsemişler, Allah'ın hikmetini nefyetmişler, Allah'ın sıfatlarını tevil etmişler, ez-Zemahşerî'nin 'Keşşâf'ındakine yakın şekilde bu sıfatların manalarının olmadığını söylemişlerdir. 'Keşşâf'ta kaderin nefyedilmesine mukâbil onlar cebir görüşünü savunmuşlardır. Hâlbuki ikisi birbirine zıt iki uçtur. Her biri Ehli Sünnet ve'l Cemaat'ın bu konudaki görüşüne muhâlefet etmiştir."

İşte, müteahhirînden birçoğunun iman ile ilgili konulardaki durumu budur. Onlar önceki selefin sözünü ona muvâfık oldukları zannıyla nakletmektedir. Hâlbuki hakîkatte onu nakzetmekte ve Mürcie'nin kavliyle örtüşsün diye tevil etmektedirler. Şimdi onların sözlerinden bu tezi destekleyen bazı delillere kulak ver. Bundan önce önemli bir meseleyi hatırlatmak gerekir ki bu onların meşreplerinin ve inançlarının farklılığına rağmen; Cehmiyye olsun, Mürcie olsun, Eş'ariyye olsun, başka fırkalar olsun, her ne kadar imanın hakîkati ve kulun ne ile mümin olacağı hususunda görüş ayrılığına düşmüş olsalar da amellerin imanın dışında olduğu ve kulun imanının amelsiz de sahih olacağı hususunda ittifak etmiş olmalarıdır.

Şunlar onların bu meseledeki sözlerinin bazı örnekleridir:

1- Et-Tahâvî (v. 321) akîdesinde şöyle demiştir: "İman dil ile ıkrar ve gönül ile tasdiktir. Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den şeriat ve beyân adına sahih olarak gelen her şey haktır. İman tek bir şeydir. Ehli onun aslı hususunda birbirleriyle eşittir. Aralarındaki üs-

tünlük haşyet, takvâ, hevâyâ muhâlefet ve evlâ olana mülâzemet ile gerçekleşir.”

Derim ki: O amelin imandan olduğunu zikretmemiştir. Çünkü o akidesinin başında Ebû Hanîfe'nin, Ebû Yûsuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in görüşleri doğrultusunda yürüyeceğini açıklamıştır. Onların Mürcie'nin imamlarından oldukları ilerde gelecektir.

2- Ebu'l Hasen el-Eş'arî (v. 350) şöyle demiştir: “İman gönülle tasdiktir. Dille söylemeye ve uzuvlarla amel etmeye gelince bunlar imanın fûruâtındandır. Dolayısıyla kalbiyle tasdik eden, yani Allah Teâlâ'nın birliğini ikrar eden, Allah Teâlâ katından getirdikleri hususunda resûlleri tasdik ederek kalbi ile onları bilen kimsenin imanı sahih olur. Öyle ki bu hâl üzere ölse kurtuluşa eren bir mümin olarak ölmüş olur.” [el-Milel ve'n Nihal, eş-Şehristânî, 1/101]

Derim ki: Bu Cehmiyye'nin iman hakkındaki sözünün aynısıdır. Zira onların nezdinde iman söz ve amel olmaksızın tasdik ve marifetten ibârettir. Onların iman hakkındaki görüşü ve Eş'arîler'in onlara muvafakat etmeleri ilerde söz konusu edilecektir.

3- İbn Hazm (v. 456) “el-Muhallâ”da (79) şöyle demiştir: “Amellerin tamamını zâyî eden kimse isyankâr mümindir. Onun imanı eksiktir fakat o kâfir olmaz.” Yine o “ed-Dürratu fi-mâ yecibu'tikâduhû” isimli kitabında şöyle demiştir: “Ameli terk eden kimsenin kâfir olmayıp da sözü terk eden kimsenin kâfir olmasının sebebi Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in sözü (yani şehâdeti) söylemekten geri duran kimsenin -o kalbiyle imanının doğruluğunu biliyor olsa bile- küfrüne hükmetmiş olması, hiçbir amel işlememiş olsa bile kalbiyle iman edip diliyle (şehâdeti) söyleyen kimsenin ise cehennemden çıkacağına hükmetmiş olmasıdır.”

4- El-Beyhakî “el-İ'tikâd”da (s. 175) şöyle demiştir: “Hadis ashâbının ekserîsi iman isminin farzıyla nâfilesıyla bütün taatleri içine aldığı ve üç kısımdan oluştuğu görüşünü tercih etmiştir:

a) Terk edildiği takdirde kişinin kâfir olacağı kısım ki bu inanılması gereken şeylere inanmak ve inanılan şeyleri ikrar etmektir. [Derim ki: Bu söz küfrü itikâda hasretmeleri hususunda Cehmiyye'nin görüşü ile aynı doğrultudadır. Ehli Sünnet'in nezdinde ise küfür hem sözle hem fiille hem de itikadla olabilir. Nitekim bundan ilerde söz edilecektir.]

b) Terk edildiği takdirde kişinin fâsık veya âsî olacağı fakat inkâr etmemesi şartıyla kâfir olmayacağı kısım ki bu namaz, zekât, oruç, hac ve haramlardan kaçınma gibi farz kılınmış taatlerdir.

c) Terk edildiği takdirde kişinin daha faziletli olanı kaçırmış olacağı, fâsık veya kâfir olmayacağı kısım ki bu nâfile ibâdetlerdir.”

5- Eş'arîler'in imamlarından olan Kadı İyâd el-Mâlikî (v. 544) “el-Mu'lim Şerhu Müslim”de (1/203) imandan bahsederken şunları söylemiştir: “İmanın lügat manası tasdiktir. Şeriatin örfünde ise kalp ve dil ile tasdiktir. Bunlar hâsıl olduğu zaman cehennemde ebedî kalmaktan kurtaracak iman hâsıl olur. İmanın cehenneme girmekten kurtaracak kemâli ise İslâm'ın hasletlerinin tam olarak bulunmasıyla mümkündür.”

6- Eş-Şehristânî (v. 547) “Nihâyetu'l Akdâm fî İlmi'l Kelâm”da (s. 475) şunları söylemiştir: “Böylece amelin ayrılmaz bir rükün olarak imana dâhil olmadığı kat'î surette bilinmektedir. Bundan dolayı amelin yokluğu durumunda kişinin kâfir olduğu ve imandan çıktığı söylenemez. İlerisi için de onun cehennemde sonsuza kadar azaba uğratılacağı söylenemez. Yine amel imandan büsbütün ayrı da değildir. Bundan dolayı onun yokluğu durumunda kişinin kınanmayı ve sakındırmayı hak etmediği, ilerisi için de âhirette cezâlandırılmayı hak etmediği söylenemez.”

7- El-Gazzâlî (v. 505) “Kavâidu'l Akâid”de (s. 258) şöyle demiştir: “Dersen ki: ‘Burada imanın amel olmadan husûle geldiği görüşü ağır basmıştır. Hâlbuki ‘İman inanç, söz ve ameldir’ dedikleri seleften meşhurdur. Peki, bunun manası nedir?’ Şöyle deriz: Amelin

imandan sayılması uzaksanacak bir şey değildir. Çünkü o imanın mükemmelleştiricisi ve tamamlayıcısıdır.”

8- Eş'arîler'in imamlarından olan el-İzz b. Abdusselâm (v. 660) imanın hakikatini açıklarken onu, kalbin Rabbin kendisinin tasdik edilmesini vacip kıldığı şeyleri tasdik etmesi olduğunu söyleyerek tanımlamış, bunun hakikî iman olduğunu söylemiştir. Sonra şöyle devam etmiştir: “Mecâzî imana gelince bu taatlerin tamamını yapmaktan ve masiyetlerin tamamından kaçınmaktan ibârettir. Zira bu ikisi hakikî iman sonucudur. Hakikî iman yeri kalptir, mecâzî iman yeri ise kalpler ve uzuvlardır.” [el-Fetâvâ'l Mûsiliyye, s. 71; Ma'ne'l İmâni ve'l İslâm, s. 9]

9- Şâfiî en-Nevevî (v. 676) “Şerhu Müslim”de (2/4) şöyle demiştir: “İmanın lügatteki aslı tasdiktir. Şeriatte ise o kalbin ve dilin tasdikidir. Şeriatın naslarının zâhiri bazen burada olduğu gibi imanı ameller hakkında kullanmıştır: *‘En faziletli Lâ ilâhe illallâh, en sonuncusu eziyet veren şeyi yoldan kaldırmaktır.’* İmanın amellerle mükemmelleşeceğini ve taatlerle tamama ereceğini daha önce söylemiştik.

10- El-Kirmânî (v. 786) Sahîh üzerine yazdığı şerhte (1/77) şöyle demiştir: “Bizim nezdimizde (yani Eş'arîler'in nezdinde) iman sözdür. Kişi onu söylediği zaman herhangi bir ihtilâf söz konusu olmaz. Kişi onun ittifakla onun mümin olduğuna hükmederiz. Bundan sonra ihtilâfın imanın kendisi hakkında olduğu düşünülemez. İmanın kemâli içinse icmâ ile üç husus şarttır.” O bununla sözü, ameli ve tasdiki kasetmektedir.

11- Şâfiî es-Sübkî (v. 771) “es-Seyfu'l Meslûl”de (s. 412) şöyle demiştir: “Selefin görüşü odur ki iman gönülle bilmek, dille ikrar etmek, uzuvlarla amel etmektir. Artar ve azalır. Ameller olmadığı zaman ortadan kalkmaz.”

Ona “el-Fetâvâ'l Hadîsiyye”de (54-55) “Ameller iman müsem-mâsına dâhil midir?” diye sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: “Amel-

lerin (imana) dâhil olduğu selefin diliyle meşhûr olmuştur... Fakat amellerin yokluğu imanın yokluğunu gerektirmez... Amel olmasa imanın yokluğu söz konusu olmaz.”

12- İbn Hacer (v. 852) “Fethu’l Bârî”de (1/46) şöyle demiştir: “Selef ‘O (yani iman) kalp ile itikâd, dil ile söz ve uzuvlarla ameldir’ demiştir. Onlar bununla amellerin imanın kemâlinin şartı olduğunu kastetmişlerdir.”

Yine o şöyle demiştir: “Mutezile de ‘O amel, söz ve itikaddır’ demiştir. Onları seleften ayıran ise kendilerinin amelleri imanın sıh-hatinin şartı saymaları, selefin ise amelleri imanın kemâlinin şartı saymalarıdır.”

13- Hanefî el-Aynî (v. 855) “Umdetu’l Kârî”de (1/109) şöyle demiştir: “Bize göre iman sözle gerçekleşir. Kişi onu söylediği zaman hiçbir ihtilâf söz konusu olmaksızın ittifakla onun mümin olduğuna hükmederiz. Bundan sonra ihtilafın imanın kendisi hakkında olduğu hususunda gaflete düşme! İmanın kemâli içince icma ile üç husus olmazsa olmazdır.”

14- El-Kastallânî “İrşâdu’s Sârî”de (1/86) şöyle demiştir: “Selef ‘(İman) kalp ile itikad, dil ile söz ve uzuvlarla ameldir’ demekle amel-lerin imanın kemâlinin şartı olduğunu kastetmişlerdir.”

15- İbn Hacer el-Heytemî (v. 974) “et-Ta’rîfu fi’l Asleyni ve’t Ta-savvuf” isimli kitabında (s. 117) şöyle demiştir: “İman din hususunda bilinmesi zorunlu olanların icmâlî olanlarını icmâlen tafsîlî olanlarını da tafsîlen tasdik etmektir... Gücü yeten kimseyi yükümlülüğünden kur-taracak şey tasdik ettiğini dile getirmesidir. Değilse Ehli Sünnet’in icmasıyla ebediyen cehennemde bırakılır. Bunu en-Nevevî söylemiş-tir. Fakat muhakkiklerden bir topluluk (tasdiki dile getirmeyen) bu kimsenin kalbindeki imana bakarak onun kurtuluşa ereceği görüşüne meyletmışlerdir. Şehâdeteyni dile getirmek ve uzuvların taati imana dâhil değildir. Ancak imanın kemâlinin şartıdır.” Yine o “Minahu’l Mekkiyye”de (3/1340) şöyle demiştir: “Bize göre ameller tıpkı mu-

haddislerin ekserîsinin benimsediği gibi imandandır, yani imanın kemâlindendir.”

16- Hanefî ve mâturîdî Molla Aliyyu'l Kârî (v. 1014) “Mirkâtü'l Mefâtiḥ” isimli kitabında (8/3209) şunları söylemiştir: “Çünkü iman kendisi ve cevheri/özü parçalara ayrılmaz. Diğer bir deyişle iman kemâli sâlih amellerin ona katılmış olmasıdır. Çünkü Allah Teâlâ kâmil imana sahip müminleri överken amelleri imana atfetmiş, ‘Şüphesiz iman edip sâlih amel işleyenler’ (Bakara, 277) buyurmuştur. Bilindiği üzere atıfta asıl olan teğâyür/farklılıktır. Amellerin hakîkî manada imanın cüzü olduğu görüşü ise Havâric’in ve Mutezile’nin görüşüdür.”

Yine o “Şerhu Fıkhî'l Ekber”de (s. 103) şöyle demiştir: “Uzuvlarla amele gelince bu iman kemâli ve ihsânın cemâlidir.”

17- Eş'arî el-Beycûrî (v. 1277) “Şerhu Cevherati't Tevhîd”de (s. 72) şunları söylemiştir: “Ehli Sünnet (Eş'arîler'i kastediyor) nezdinde tercih edilen görüşe göre amel kemâl şartıdır. Dolayısıyla ameli işleyen kimse kemâli elde etmiş olur. Ameli terk eden kimse de mümin-dir fakat kemâli elde edememiştir. Tabîi bu (farz olan amelin terkin) helâl sayma, Şeriat Koyucu'ya karşı inat etme veya amelin meşrûiyetinde şüphe etme söz konusu olmadığı takdirde geçerlidir. Aksi takdirde o dinde bilinmesi zorunlu olan meseleler hususunda kâfirdir.”

18- Es-Sâvî “el-Cevhera” üzerine yazdığı şerhte (s. 132) şöyle demiştir: “Çünkü Ehli Sünnet (Eş'arîler'i kastediyor) nezdinde tercih edilen görüşe göre sâlih ameller, iman kemâlinin şartıdır.”

19- Mâlikî ve eş'arî Ahmed en-Nefrâvî (v. 1126) “el-Fevakihu'd Devânî alâ Risâleti'bni Ebî Zeydini'l Kayravânî” isimli kitabında (1/93) şunları söylemiştir: “Musannif bununla amellerin iman sîhâtinin şartı olduğu vehmini ortadan kaldırmak istemiştir. Bu doğru değildir. Aksine itimâd edilen görüş Ehli Sünnet'in söylediği üzere uzuvların amelinin iman kemâlinin şartı olduğudur.”

Sonra şöyle demiştir: “Hâsılıkelâm ameller kâmil olan imanın bir cüzüdür.”

20- Hanefî ve cehmî el-Kevserî (v. 1371) el-Melatî'nin “er-Reddu alâ Ehli'l Ehvâ”sına yazdığı ta'likte (s. 41) şunları söylemiştir: “Uzuvların ameli imanın kemâlindendir. O imanın mâhiyetinin/neliğinin bir parçası değildir. Böyle denilmelidir ki Mutezile'nin ve Havâric'in mezhebine kaymak durumunda kalınmasın.”

21- Eş'arî Ahmed Hicâzî es-Sekâ “el-Beyânu fî İlmi't Tevhîd” isimli kitabında (2/37) şöyle demiştir: “Eş'arî mezhebine göre ameller imanın kemâlinin şartı değildir. Amellerin yokluğu durumunda iman ortadan kalkmaz.”

İşte bunlar Mürcie'nin, Cehmiyye'nin ve Eş'arîler'in; itikâd konularındaki bu önemli meselelerde Ehli Sünnet'e muhâlefet eden müteahhirînin ve kelâmcıların bazı sözleridir. Onların hepsi imanın hakîkatı için amelin gerekmeyeceği hususunda görüş birliği etmiştir. Görüşlerinin farklılığına rağmen onların tamamının nezdinde kulun imanı gücü yettiği hâlde sâlih amel adına hiçbir şey işlemese bile sahih olur. Onlar böylece hakkın ve hak ehlinin dışına çıkmışlardır. Kendilerini nispet ettikleri mezhep imamlarının asıllarına ters düşmüşlerdir.

“Amel imanın kemâlinin şartıdır ve onun fûruâtından bir fer'dir” şeklindeki sözlerine gelince bu sonradan ortaya atılan, önceki selef ve sünnet imamlarının hiçbirinden rivâyet edilmeyen bir sözdür. Selefin amelleri imanın kemâlinin şartı olarak gördükleri iddiası da onlar hakkında söylenen yalanlardandır. Bunu söyleyen kim olursa olsun kabul edilemez.

Bu aşağılık mezhebin günümüze kadar insanlara sirâyet etmiş olması başımıza gelen belâlardandır. Bunun sebebi birtakım muasır-ların bu mezhebi benimsemeleri, Hadis ve Sünnet Ehli'nin akîdesi altında kitaplarında ve derslerinde bu mezhebi dile getirmeleridir. Mürcie mezhebi ilim talebeleri ve insanların avamı arasında onlardan

dolayı yayılmıştır. Kendisinden yardım istenecek olan yalnız Allah'tır! Örneğin:

22- El-Elbânî "Hukmu Târiki's Salât'ta (s. 41) şöyle demiştir: "Sâlih amellerin tamamı, Ehli Sünnet'in nezdinde, büyük günah işleyen kimselerin ebediyen cehennemde bırakılacaklarını savunan Havâric'in ve Mutezile'nin hilâfına -ki ayrıca Havâric bu kimselerin kâfir olduklarını da açıkça söylemektedir- (imanda) kemâl şartıdır. Bir kimse namazın imanın sıhhatinin şartı olduğunu, namazı terk eden kimsenin cehennemde ebediyen kalacağını söylerse görüşlerinin bir kısmı hususunda Hâriciler ile aynı noktaya gelmiş olur. Bundan daha tehlikeli olan ise onun şefaât hadisine muhâlefet etmiş olacağıdır."

Derim ki: Bu, Eş'arîler'in az önce nakledilmiş olan sözlerinin aynısıdır. Bundan dolayı Âlî el-Halebî bu cümleye dipnot olarak "Fethu'l Bârî'ye bakınız" yazmıştır! Evet, o bu meselede Eş'arîler'in akîdesine muvâfık olduğunu vurgulayarak onların sözüne gelmiştir.

Yine el-Elbânî şöyle demiştir: "Kitâb'ın, Sünnet'in, Sahâbe'nin ve Tâbiîn'in imamlarının, müçtehid imamların delillerinden anladığımız odur ki kalbî ameli aşıp bedenî ameli ilgilendiren her şey (imanda) kemâl şartıdır, sıhhat şartı değildir." [Mevsûatu'l Elbânî, 4/155]

Ona "Tevhid üzere ölen kimsenin tevhîdin gereklerini -ki onun gereklerinin ilki namaz kılmaktır- yerine getirmediği takdirde kâfir olacağı ve cehennem ateşinde cehennemde ebediyen kalacak kâfirle birlikte ebediyen kalacağı doğru mudur, değil midir?" diye sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Selef iman ile ameli birbirinden ayırmıştır. Ameli imanda kemâl şartı görmüşlerdir. Hâricîler'in hilâfına onu sıhhat şartı görmemişlerdir." [Mevsûatu'l Elbânî, 5/636]

El-Elbânî'nin büyük talebelerinden biri olan Dr. Muhammed Ebû Ruhayyim "Şeyh el-Elbânî'ye Göre İmanın Hakîkati" adını verdiği, yine el-Elbânî'nin büyük talebelerinden biri olan Muhammed Şak-

ra'nın kendisine mukaddime yazdığı kitabında el-Elbânî'nin nezdinde imanın söz, itikad ve amel olduğunu, amelin imanın kemâli için şart olduğunu beyân etmiş, sonra o şöyle demiştir: "İşte bu Şeyh el-Elbânî'ye göre imanın tarifidir ki Arapça'ya aklı eren ve Araplar'ın sözünü bilen kimsenin bundan sapması mümkün değildir."

Sonra o el-Elbânî'nin bu meselede İbn Hacer'in etkisinde kaldığını, bunun sebebinin ise İbn Hacer'in hadis ilmindeki kâideleri ve usûlleri hususunda onun nezdinde önemli bir konuma sahip olması olduğunu beyan etmiştir!

Yine o "et-Ta'likatu'l Celiyye fi't Tereddüdati'l Elbâniyye fi Hukmi Târiki's Salât" kitabında (s. 42) şöyle demiştir: "Şeyh, amellerin tamamı hususundaki çizgisini bütün açıklığıyla ortaya koymuştur. Onun bazı amelleri imanın sıhhatinin şartı, bazı amelleri de imanın kemâlinin şartı kılması söz konusu olmamıştır. Aksine o amellerin tamamını imanın kemâlinin şartı kılmıştır. O keşke bu kadarıyla yetinseydi! Fakat o bunun da ilerisine gidip bu görüşü Ehli Sünnet ve'l Cemaat'e nispet etme hatasına düşmüştür! Ehli Sünnet onun yakıştırmasından uzaktır. Onun görüşünü Ehli Sünnet ve'l Cemaat'in bu meseledeki muhâliflerinin menheciyle yan yana getirdiğimiz takdirde onun görüşünün Eş'arîler'e muvâfık olduğunu görürüz. Nitekim el-Beycûrî "Tuhfetu'l Murîd'de (s. 47) Ehli Sünnet ve'l Cemaat'in nezdinde (ki ona göre Eş'arîler'dir onlar) sâlih ameller hususunda tercih edilen görüşün sâlih amellerin imanın kemâlinin şartı olduğunu beyan etmiştir."

Yine o (s. 43) şöyle demiştir: "Şeyh'in kastettiği şefaât hadisi Ebû Saîd el-Hudrî (*radıyallahu anh*)'ın hadisidir ve bu hadiste onun anladığı manayı destekleyen herhangi bir şey bulunmamaktadır. Nitekim bunu daha önce açıklamıştık. Şu hâlde kim namazı terk eden kimsenin kâfir olduğunu savunursa tıpkı şefaât hadislerinin ifâde ettiği şeye muvafakat ettiği gibi Sahâbe (*radıyallahu anhum*)'un icmasına da muvafakat etmiş olur ki bunu şeyh de kabul etmektedir. Sahâbe (*radıyallahu anhum*) namazı terk eden kimsenin kâfir olduğu ve ebedi-

yen cehennemde kalacağı hususunda icma ettiğine göre şeyh kendi adına onlar hakkında 'Onlar bazı görüşleri hususunda Hâricîler ile aynı noktada birleşmişlerdir' denmesini kabul eder mi?! Bu bir!

İkincisi: Ben kesin bir şekilde söylüyorum ki Sahâbe sıhhat şartı ve kemâl şartı diye bir şeyi tartışmadan vefat etmişlerdir. İcmalarının kaynağı ise ancak Kitab'dan anladıkları ve Nebîmiz (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den öğrendikleri idi.

Sacayaklarının üçüncüsü ise şudur: Şeyhin muhaliflerine, yani Ehli Sünnet ve'l Cemaat'e bu yakıştırmalarla saldırmayı bırakmasını ne zamandır isterim!"

Talebelerinden biri doğru olanın onun tercih ettiği görüş yani amellerin imanın kemâlinin şartı olduğu görüşü olduğunu beyân ederek bu meselede el-Elbânî'yi savunmaya çalışmış, bunu açıklamak için "Dabtu'd Davâbit" ismini verdiği bir kitap kaleme almış ve bu kitapta şunları söylemiştir: "Şeyh Ehli Sünnet'in menhecinin zâhirî amelin imanın kemâlinin şartı olduğu, sıhhatinin şartı olmadığı, namazı terk eden kimsenin dinden çıkaran büyük küfür ile kâfir olmayacağı görüşü olduğunu açıkça ifâde etmiştir... Onun dile getirdiği şey, yani zâhirî amelin imanın kemâlinin şartı olduğu hakîkatın ta kendisidir. Kabul etmeyen varsın kabul etmesin!"

Derim ki: Bu yazar farkında olmadan kendisiyle çelişkiye düşmüş, bu kitabında imanın söz ve amel olduğunu söyleyerek Ehli Sünnet'e lâfzen muvafakat etmiştir. Fakat manen onlara muhalefet etmiştir.

23- Rabî' el-Medhalî şöyle demiştir: "Kalbin ve dilin sözü, bir de kalbin ameli asıllardır. Eksik olsun kâmil olsun iman ancak bunlarla sahih olur. Uzuvarın amelleri ise kemâl şartıdır. Dolayısıyla amelin bulunmadığı takdirde kâmil iman değil ancak eksik iman bulunabilir." Yine o şöyle demiştir: "Ben de selevin söylediğini söylüyorum: İman asıldır, amel ise kemâl şartıdır. Onlar bazen de fer'dir demişlerdir."

Derim ki: Bu selefin sözü falan değildir. Bu ancak yukarıda sözleri aktarılan mürcii, cehmî ve eş'arî kelâmcıların sözüdür. Onun bu meseledeki selefî onlardır!

Yine o (Rabî' el-Medhalî) kendisine karşı kendisinin nezdinde kulun imanının uzuvların ameli olmadan da sahih olması gerektiği argümanını ileri süren kimseye cevap sadedinde şunu söylemiştir: “Bu argüman Ehli Sünnet'e ve Ehli Sünnet'in imanın asıl, amelin ise fer' olduğunu defalarca açık bir şekilde dile getiren âlimlerine karşı ileri sürülen bir argümandır. Onlar bazen de amelin kemâl şartı olduğunu söylemişlerdir.”

Derim ki: Bunu defalarca açık bir şekilde dile getiren âlimler yukarıda geçmiş, onların itikad meselelerinin çoğunda Ehli Sünnet'e muhâlif kimselerden olduklarından söz edilmişti. Ehli Sünnet âlimlerine ve selef'e gelince onlar ‘Amel imandandır ve iman ancak onunla sahih olur’ demişlerdir.”

Yine o (Rabî' el-Medhalî) şöyle demiştir: “Ehli Sünnet'in ‘İman asıldır, amel ise kemâl şartı yahut fer'dir’ sözü onların ‘İman söz ve ameldir’ sözüne benzemektedir. Bu iki söze ya da bunların birine ancak hevâsına uyan bir fitneci saldırır.”

Yine o “Selef-i Sâlihîn ‘İman söz ve ameldir, söz olmadan amelin sahih olmadığı gibi amel olmadan da söz sahih olmaz’ demektedir” diyen kimseye verdiği cevabın içerisinde şöyle demiştir: “Vâki olan odur ki bu sözü ya da benzer manayı içeren başka bir sözü söyleyen kimseler azınlıktır.”

Görüldüğü gibi o, Selef-i Sâlihîn'in bu hususta icma ettiği tezini çürütmüştür.

Yine o şöyle demiştir: “Müslümanlardan namaz kılmayan kimse, Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in getirdiklerine iman eden, bunların hepsini tasdik edip onaylayan bir muvahhid olduktan sonra amel etmese bile Allah'ın meşîeti kapsamındadır. Bu Mutezile'nin ve

Havâric'in tamamını reddetmektedir. Görmez misin ki İslâm'ı ikrar eden kimse İslâm'a girdiği esnada namaz kılmadan ve Ramazan orucunu tutmadan sadece ikrârı, itikâdı ve niyeti ile müslüman olmaktadır. Düşünüldüğü zaman kişinin kendisiyle müslüman olduğu şey ortadan kalkmadığı sürece, yani ikrar ettiği ve inandığı şeylerden birini inkâr etmesi söz konusu olmadığı sürece onun kâfir olması gerekmez.”

Bu şahıs, yukarıdaki nakillerde geçtiği üzere Mürcie'nin ve kalamcılarının mezhebinin aynısı olan bu mezhebinin açıklamasını yapmak için uzun uzun makâleler yayınlamış, bu mezhebi desteklemek için bütün gücünü ortaya koymuş, bu meselede kendisine muvafakat etmeyen herkesi de hâricilik ve bidatçilik ile yaftalamıştır. Örnek olarak o “İman asıldır, amel de kemâl yahut fer'dir' diyen kimsenin ircâ ile itham edilmesi câiz midir?” başlıklı makâlesinde şunları söylemiştir: “Bugün bizler onların yıkıcı asıllarından biriyle daha karşı karşıyayız ki bu asıl 'İman asıldır, amel ise kemâl yahut fer'dir' diyen kimsenin mürciî olduğudur. Onlar bu yıkıcı asılla Ehli Sünnet'i ve Ehli Sünnet ulemâsını yıkmaya çalışmaktadırlar!”

Yine o şöyle demiştir: “İman asıl ve fer'dir' demek de caîz değildir. Çünkü bu ümmetin ulemâsını sapıklıkla suçlamayı gerektirir.”

Sonra el-Mervezî, İbn Mende, İbn Teymiyye, İbnu'l Kayyım ve İbn Receb gibi bazı Ehli Sünnet ulemâsından uzun uzun nakillerde bulunmaya ve bu nakilleri benimsediği ircâ mezhebi doğrultusunda tefsir etmeye başlamıştır.

Kendilerinden sıklıkla nakilde bulunduğu ve amelin imanının bir rüknü olmadığına dâir sözlerinden deliller getirdiği bu kimselerin, namazı tembelliğinden ve gevşekliğinden dolayı terk eden kimseyi tekfir etmiş ve Sahâbe (*radıyallahu anhum*)'un bu husustaki icmasını nakletmiş olmaları onun benimsediği görüşün bozukluğunu gayet kısa bir şekilde ortaya koymaktadır. Bundan sonra o hâlâ bu meselede onlara muhâlefet etmekte ve onları onaylamamaktadır!

Onun, onların sözlerinden çıkardığı mana onlardan sâbit olsa bile, yani onlar amelin imanda aslı olmayan bir fer' olduğunu söylemiş olsalar bile namaz kılmayan kimsenin imanın asıllarından birini terk etmiş olacağını, kulun imanının namazın terkiyle birlikte sahih olmayacağını ifâde etmişlerdir. Bu onun hilebazlığa başvurmadan ve haddi aşmadan tevil etmesi ve çarpıtması mümkün olmayan bir şeydir.

Yine şöyle denir: Onların uzuvların amellerini imanın fer'lerinden bir fer' olarak isimlendirmeleri onların nezdinde amellerin tamamen terk edildiği takdirde küfrü gerektirmeyeceğinin söz konusu olduğu manasına gelmez. Çünkü onlar namazı terk eden kimseyi tekfir etmekte ve Sahâbe (*radiyallahu anhum*)'un bu husustaki icmasını nakletmedirler. Şu hâlde namaz onların nezdinde imanın lâzımı fer'lerinden biridir ki o bulunmadığı takdirde kalbin imanı da bulunmaz. Nitekim bu ilerideki bölümde açıklanacaktır.

İşte bu görüşler ve benzerleri ondan (yani Rabî el-Medhalî'den) şöhret bulmuş görüşlerdir. O bu görüşleri resmî web sitesinde yayınlamıştır. Şu ana kadar da bu mezhebi yaymak ve bu mezhebe davet etmek hususundaki gayretini korumaktadır. Kendisinden yardım istenecek olan yalnız Allah'tır! Onun bu ircâî mezhebi savunduğu makâlelerden bazıları “İman asıldır, amel de kemâl yahut fer'dir” diyen kimsenin ircâ ile itham edilmesi câiz midir?”, “Kibirli bilgiç” ve “Şefaât hadisleri Hâricîler'in beynini dağıtıyor” isimli makâleleridir. Onun bu konuda başka makâleleri de vardır.

Bil ki Rabî önceleri ameli tamamen terk eden kimsenin hükmü hususunda Ehli Sünnet ile aynı görüşteydi. Bu kimsenin kâfir olduğunu ve İslâm'ın dışında yer aldığı görüşünü benimsiyordu. “Ameli terk edenin kâfir olduğunu defalarca söyledim” diyordu. Yine o “Ben ameli tamamen terk edenin kâfir ve zındık olduğunu defalarca söyledim” demişti. [Bakınız: İthâfu Ehli's Sıdkı ve'l İrfân bi-Kelâmi's Şeyhi Rabî'in fi Mesâilî'l İmân]

Ne var ki o sonradan řu anda desteklediği ve desteklemekten geri kalmadığı Mürchie mezhebini tercih etmiştir. Kendisinden yardım istenecek olan yalnız Allah'tır. Güç ve kuvvet ancak Allah ile dir.

Mürchie'ye muvafakat eden muasırların sözlerinin tamamı aktarılacak olsa bunların çokluğundan ötürü söz uzar. Allah'tan bizi dinimiz hususunda basîretli kılmasını, biz ölene kadar ayaklarımızı İslâm ve Sünnet üzere sâbit kılmasını niyaz ediyorum.

2. Bölüm

Çağımızdaki Âlimlerin Amelin İmanın Kemâlinin Şartı ve Onun Furuâtından Bir Fer' Olduğunu, Kulun İmanın Amel Olmadan da Sahih Olacağını Savunan Kimselere Verdikleri Cevaplar Hakkında

Sâlih amelin imanın kemâl şartı olduğu, onun furuatından bir fer' olduğu, kulun imanının amel olmadan da sahih olacağı görüşü yayılınca, müteahhirinden olan müfessirlerin ve hadis şârihlerinin kitaplarına sirâyet eden görüş bu olunca, kendilerini Sünnet'e ve Selefi-lik'e nispet edenlerden bazıları bu görüşün etkisi altında kalınca; bu kimseler bu görüşü talebelerine okutur, kitaplarında, derslerinde ve sitelerinde savunur olmuşlardır. Ameli iman kapsamından çıkaran bu ircâi mezhebi Ehli Sünnet ve'l Cemaat'e nispet etmişlerdir. Öyle ki amelin imanın bir rüknü olduğunu, kulun imanının -gücü yettiği takdirde- ancak amelle sahih olacağını söyleyenlerle savaşıp hâle gelmişlerdir. Bu görüşü dile getirenleri Hâricîler'in görüşünü benimsemekle yaftalamış ve onlardan var güçleriyle sakındırmışlardır.

Bu sebeple ilim ehli bu uğursuz tâîfeye hem reddiye niteliğinde hem ilim talebelerini ve avamı bunlardan, bunların menhecinden, kafa karıştırıcı sözlerinden ve yazılarından sakındırma niteliğinde birçok fetvâ, yazı ve makâle yayınlamıştır.

Bekr b. Abdullah Ebû Zeyd "Der'u'l Fitneti an Ehli's Sünne" kitabında (s. 34) şunları söylemiştir: "Ey müslüman! Aman dikkat et, aman! Bazı insanların imanın hakikatini teşkil eden bu beş esastan birini önemsizleştirmeye yönelik olarak ağızlarında gevelediklerine sakın kanma! Onlar bu sözü Cehmiye'nin ve Gulât Mürcie'nin 'Amel imanın hakikatinin kemâlinin şartıdır, imanın bir rüknü değildir' şeklindeki sözlerinden almışlardır. Bu, Allah Teâlâ'nın kitabında geçen yaklaşık altmış muhkem nastan yüz çevirmektir. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *Ve onlara "Yapmakta olduklarınıza karşı-*

lık size verilen cennet işte budur” diye nida edilir.’ (A’râf, 43) Bunun benzerleri Sünnet’te de çok sayıda bulunmaktadır. Bu kimse ayrıca Sahabe’nin ve onlara güzellikle tâbi olanların icmâsının dışına çıkmıştır.”

Abdullah el-Ğudeyyân’a “Amellerin kemâl şartı olduğunu söyleyen kimsenin söylediği Ehli Sünnet’in sözü müdür?” diye sorulmuş, o da “Hayır, (amel imanda) sıhhat şartıdır” diye cevap vermiş ve şunları eklemiştir: “Evet. Meselâ günümüzde insanlar hiçbir emri yerine getirmeyip bütün yasakları işleseler imanları sahih olur mu? Yani namaz kılmasalar, oruç tutmasalar, umre yapmasalar, haccetmeseler, zekât vermeseler, ribâ yeseler, zina etseler, çalsalar ve her bir şeyi yapsalar mümin olurlar mı? İşte onlar ‘Amel imanının kemâl şartıdır’ demekle bunu kastetmektedirler.”

Soru soran kimse “Peki bu Mürcie’nin sözü müdür?” diye sormuş, o da “Mürcie’nin sözüdür” diye cevap vermiştir.³

Abdulazîz er-Râcihi’ye “Bazı kimseler ‘İman söz, amel ve itikaddır fakat amel imanının kemâlinin şartıdır’ demektedir... Peki, bu Ehli Sünnet’in sözlerinden midir, değil midir?” diye sorulmuş, o da şöyle cevap vermiştir:

“Bu sözler Ehli Sünnet’in sözlerinden değildir. Ehli Sünnet ‘İman; dil ile söylemek, kalp ile söylemek, uzuvlar ile amel etmek ve kalp ile amel etmektir’ der. Yine Ehli Sünnet ‘İman söz ve ameldir’ der. Yine Ehli Sünnet ‘İman söz, amel ve niyettir’ der. Demek ki iman için bu dört unsur olmazsa olmazdır:

- a) Dilin sözü ki bu dil ile söylemektir.
- b) Kalbin sözü ki bu ikrar ve tasdiktir.
- c) Kalbin ameli ki bu niyet ve ihlâstır.
- d) Uzuvların ameli.

³ “el-Îmânu İnde’s Selef” kitabından (2/72) alınmıştır.

Şu hâlde amel imanın dört cüzünden biridir. Dolayısıyla 'Amel imanının kemâl şartıdır' ya da 'Amel imanının lâzımıdır' denemez. Bunlar Mürcie'nin sözleridir. Ehli Sünnet'in 'Amel imanının kemâlinin şartıdır' diye bir şey söylediğini bilmiyoruz.”⁴

Derim ki: Muasırların bu konudaki fetvalarının hepsi nakledilecek olsa söz uzar. Sözün özü sonradan gelen ilim ehli de önceki ilim ehlinin peşinden gitmiş, ortaya yeni bir söz atmamıştır. Onlardan başarıya iletilenler; bu meselede selefin sözünü savunanlar, onların söylediklerini söyleyenler, onların hakkında konuşmadıkları şeyler hakkında konuşmayanlar ve bu meselelerde onlardan başkasının yoluna uymayanlardır.

Aman dikkat et! Ümmetin selefi, ilk dönem eser ulemâsı ve onların yolundan gidip izlerini takip edenler Sünnet ve itikad meselelerinde ne üzere ise sen de ona yapış. Kim olursa olsun, onlara muhâlefet edip onlardan başkasının yoluna uyanlara iltifat etme. Lakaplara, diplomalara, makamlara, çok kitap yazmış olmaya itibar edilmez. Bakılacak şey ancak öncekilerin yolundan gidilip gidilmediğidir.

Önceden “Esere ve eser ehline tutunduğumuz sürece asla sapmayız” derlermiş. Eser ehli de sonraki bölümde geleceği üzere şöyle derdi: Amelsiz iman, imansız amel olmaz. Bunlar, biri hep diğeriyle beraber olan iki şeydir. Birbirlerinin yanında bulunurlar ve asla birbirlerinden ayrılmazlar.

⁴ Es'iletun ve Ecvibetun fi'l İmâni ve'l Kufr, İkinci Suâl.

3. Bölüm

Selef ve Sünnet İmamlarının ve Onlardan Sonra Gelenlerin Amelsiz İman, İmansız Amel Olamayacağı, Birinin Ancak Diğeriyle Birlikte Sahih Olacağı Hususundaki Sözleri

Gerek önceki gerek sonraki sünnet ve hadis ehlinin mezhebi odur ki amelsiz iman, imansız amel olmaz. Bunlar, biri hep diğeriyle beraber olan iki şeydir. Birbirlerinin yanında bulunurlar ve asla birbirlerinden ayrılmazlar. Biri ancak diğeriyle sahih olur. Bu, onların üzerinde icma ettikleri ve açıkça dile getirdikleri mezhepleridir. Bu, tek bir kandilden yayılan son derece açık bir mezheptir. Bu hususta onlar arasında herhangi bir ihtilâf, kapalılık veya karışıklık yoktur.

Allah Teâlâ'nın doğru yolu bulmaya muvaffak kıldığı ve hayrını dilediği kimse bu hususta onların peşinden gitmiştir. Onların söylediklerini söylemiştir. Onların hakkında konuşmadıkları konular hakkında konuşmamıştır. Onların icmâsının dışına çıkmamıştır. İman konularında Selef-i Sâlihîn'e muhâlefet eden başka kimselerin sözlerine uyararak onların mezhebine muhâlefet etmemiştir. Sünnet ve selefin izinden gitmek ile tanınan müteahhirinin bazı müteşâbih sözlerinin peşinden de gitmemiştir. Eyyûb es-Sahtiyânî (*rahimehullah*)'ın dediği gibi: "Hevâ ehlinden kimi biliyorsam mutlaka müteşâbihi ileri sürerek tartışmaktadır."⁵

Osmân b. Saîd ed-Dârimî (*rahimehullah*) "er-Reddu ale'l Cehmiyye"de (216) şunları söylemiştir: "Haktan ayrılmak isteyen kimse âlimlerin şaz görüşlerinin peşinden gider ve onların hatalarına tutunur. Kendisi için hakkı arzulayan kimse ise âlimler topluluğunun meşhur görüşünü izler ve onların cumhûruna uygun hareket eder. İşte bunlar kişinin müttebi mi yoksa mübtedi mi olduğunu anlamak için kendilerine bakılacak iki alâmettir."

⁵ el-İbânetu'l Kubrâ, 835

El-Âcurrî (rahimehullah) “eş-Şerîa”da (1/301) şöyle demiştir: “Allah’ın bir kimse için hayrı murad ettiğinin alâmeti onun bu yola girmesidir: Allah’ın kitabı, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in sünnetleri, onun ashâbı (radiyallahu anhum)’un ve onlara güzellekle tâbi olanların sünnetleri, âlimlerin sonuncusuna kadar el-Evzâî, Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes, eş-Şâfî, Ahmed b. Hanbel, el-Kâsım b. Sellâm ve onların yolu üzere olanlar gibi müslümanların her bir beldede bulunan imamlarının takip ettikleri yol ve bu âlimlerin savunmadığı her bir görüşten uzak durmak...”⁶

Onların bu konudaki sözlerinden bazıları şunlardır:

1- Ebu’l Âliye rahimehullah (v. 90) Allah Teâlâ’nın “İşte onlar doğru söyleyenlerdir” (Bakara, 177) buyruğu hakkında şöyle demiştir: “Onlar iman sözünü dile getirdiler ve bunu amel ile doğruladılar.”⁷

2- Saîd b. Cubeyr rahimehullah (v. 95) şöyle demiştir: “Söz ancak iman ile kabul edilir. Amel ancak söz ile kabul edilir. Söz ve amel ancak niyet ile kabul edilir. Söz, amel ve niyet ancak Sünnet’e uygun bir niyet ile kabul edilir.”⁸

3- Hasen el-Basrî rahimehullah (v. 110) şöyle demiştir:

“Söz ancak amel ile geçerli olur. Söz ve amel ancak niyet ile geçerli olur. Söz, amel ve niyet ancak Sünnet ile geçerli olur.”⁹

Yine o şöyle demiştir: “Allah bir sözü ancak amel ile kabul eder. Kim söyler ve güzelce amel ederse Allah ondan kabul eder.”¹⁰

⁶ el-Lâlekâî, 1/104

⁷ eş-Şerîa, 255

⁸ el-Lâlekâî, 20

⁹ es-Sünne, Harb, 132; eş-Şerîa, 258

¹⁰ Tefsîru’t Taberî, 19/340

Yine o şöyle demiştir: “İman sözdür. Doğrulanması ise amel ile dir. Söz amel ile doğrulanmazsa kişiye fayda vermez.”¹¹

4- Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr rahimehullah (v. 113) şöyle demiştir: “Allah'a iman amel ile dir. Amel de iman ile dir. Biri ancak ötekile geçerli olur. Böylece hayra yönelirler inşaallah.”¹²

5- Atâ b. Ebî Rabâh rahimehullah (v. 114) şöyle demiştir: “Görüldüğü üzere O amelin yanında ismi, ismin yanında da ameli zikretmiştir.”¹³

6- Furât b. Selmân rahimehullah şöyle demiştir: “Meymûn b. Mihrân (v. 117) ile birlikte el-Kâim manastırına vardık. Meymûn râhibe baktı ve yanında bulunanlara ‘Aranızda şu rahip kadar ibâdet eden kimse var mı?’ diye sordu. ‘Hayır’ dediler. ‘Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)’e iman etmedikten sonra bu ona ne fayda sağlar?’ diye sordu. ‘Ona bir fayda sağlamaz’ dediler. Bunun üzerine o ‘İşte bunun gibi amel olmadan da söz fayda sağlamaz’ dedi.”¹⁴

7- Katâde (v. 117) şöyle demiştir: “Allah bir sözü ancak amel ile kabul eder.”¹⁵

8- Hassân b. Atıyye rahimehullah şöyle demiştir: “Allah'ın kitabında iman amele bitişmiştir. Nitekim o şöyle buyurmuştur: *‘Müminler ancak Allah anıldığında kalpleri ürperen, kendilerine O'nun âyetleri okunduğunda onların imanını arttıran ve ancak Rablerine tevekkül eden kimselerdir.’* (Enfâl, 2) Sonra onları amele bitiştirmiş, şöyle buyurmuştur: *‘Onlar ki namazı kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler. İşte onlar hakîkî müminler-*

¹¹ es-Sünne, Harb, 132; eş-Şerfa, 255

¹² el-Lâlekâî, 1579

¹³ el-İbânetu'l Kubrâ, 1342

¹⁴ Târîhu'r Rakka, 44

¹⁵ Tefsîru't Taberî, 19/340

dir. Onlar için Rableri katında dereceler, bir bağışlanma ve bol bir rızık vardır.' (Enfâl, 3-4)"¹⁶

9- Ez-Zuhrî rahimehullah (v. 125) şöyle demiştir: "Biz şöyle derdik: İslâm ikrar iledir. İman amel iledir. İman söz ve ameldir. İkisi birbiriyle beraberdir. Biri ancak diğeriyle birlikte fayda verir."¹⁷

10- Zeyd b. Eslem rahimehullah (v. 136) şöyle demiştir: "Kendi-siyle imanını doğrulayacağın bir amel işlemen olmazsa olmazdır."¹⁸

11- El-Evzâî rahimehullah (v. 157) şöyle demiştir: "Bu ümmetin başından gördüklerimi gördüm. Onlar iman ile ameli birbirinden ayırmıyorlardı."

Yine o iki parmağıyla işâret ederek şöyle demiştir: "İman ve amel şu ikisi gibidir. Amelsiz iman olmaz. İmansız da amel olmaz."¹⁹

Yine o şöyle demiştir: "İman ancak söz ile istikâmet bulur. Söz ancak amel ile istikâmet bulur. İman, söz ve amel ancak niyet ve Sünnet'e uygunluk ile istikâmet bulur. Selefimizden geçip gidenler iman ile ameli birbirinden ayırmazlardı. Amel imandandır. İman da ameldendir."²⁰

12- El-Velîd b. Müslim rahimehullah şöyle demiştir: "El-Evzâî'yi (v. 157), Mâlik b. Enes'i (v. 179) ve Saîd b. Abdulazîz'i (v. 167) 'İman amel olmaksızın sözdür' diyen kimselerin sözünü reddedip 'Amelsiz iman olmaz, imansız da amel olmaz' derlerken işittim."²¹

¹⁶ el-İbânetu'l Kubrâ, 1344

¹⁷ "Mecmûu'l Fetâvâ"da (7/295) geçtiği üzere Ebû Amr et-Talemenkî rivâyet etmiştir.

¹⁸ el-Îmân, İbn Ebî Şeybe, 136

¹⁹ es-Sünne, Harb, 130

²⁰ el-İbânetu'l Kubrâ, 1183

²¹ el-Lâlekâî, 1586

13- Dâvûd b. Ebî Hind rahimehullah (v. 140) şöyle demiştir: "Söz ancak amel ile istikâmet bulur. Söz ve amel ancak niyet ile istikâmet bulur. Söz, amel ve niyet ancak Sünnet'e uygun bir niyet ile istikâmet bulur."²²

14- Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osmân b. Affân rahimehullah (v. 145) "Söz ancak amel ile geçerli olur" demiştir.²³

15- Süfyân es-Sevrî rahimehullah (v. 161) "Söz ancak amel ile geçerli olur" demiştir.²⁴

Yine o şöyle demiştir: "Fukahâ derdi ki: Söz ancak amel ile istikâmet bulur. Söz ve amel ancak niyet ile istikâmet bulur. Söz, amel ve niyet ancak Sünnet'e uygunluk ile istikâmet bulur."²⁵

16- Muhammed b. Müslim et-Tâîfî rahimehullah (v. 177) "Söz ancak amel ile geçerli olur" demiştir.²⁶

17- Fudayl b. İyâd rahimehullah (v. 187) "Söz ancak amel ile geçerli olur" demiştir."²⁷

18- Vekî b. el-Cerrâh rahimehullah (v. 196) şöyle demiştir: "İman ehli demiştir ki: Söz ancak amel, inanç ve Sünnet'e isâbet ile fayda verir."²⁸

19- Süfyân b. Uyeyne rahimehullah (v. 198) şöyle demiştir: "Bizden öncekilerden imanın söz ve amel olduğunu, amelsiz sözün olamayacağını öğrendik."²⁹

²² Usûlü's Sünne, İbn Ebî Zemenîn, 134

²³ es-Sünne, Abdullah, 694

²⁴ es-Sünne, Abdullah, 681

²⁵ el-İbânetu'l Kubrâ, 1185

²⁶ es-Sünne, Abdullah, 680

²⁷ es-Sünne, Abdullah, 680

²⁸ Zemmu'l Kelâm, el-Herevî, 481

20- Muhammed b. İdris eş-Şâfiî rahimehullah (v. 204) şöyle demiştir: “Sahâbe’nin, onlardan sonra gelen Tâbiîn’in ve gördüğümüz kimselerin icmâsı şu idi: Onlar ‘İman söz, amel ve niyettir; bu üçünden biri ancak diğerleriyle fayda verir’ diyorlardı.”³⁰

21- El-Humeydî rahimehullah (v. 219) akîdesinde (3) şöyle demiştir: “İman söz ve ameldir. Artar ve azalır. Söz ancak amel ile birlikte fayda verir. Amel ve söz ancak niyet ile birlikte fayda verir. Söz, amel ve niyet ancak Sünnet ile birlikte fayda verir.”

22- Ahmed b. Hanbel rahimehullah (v. 241) “İman ancak amel ile olur” demiştir.³¹

23- El-Müzenî rahimehullah (v. 264) “Şerhu’s Sünne”de (8) “Amelsiz iman, imansız amel olmaz” demiştir.

24- Sehl b. Abdullah et-Tüsterî rahimehullah (v. 283) şöyle demiştir: “İman, amelsiz söz olduğu zaman küfürdür. Niyetsiz söz ve amel olduğu zaman nifaktır. Sünnetsiz söz, amel ve niyet olduğu zaman bidattir.”³²

25- El-Âcurrî rahimehullah (v. 360) “eş-Şerîa”da (2/611) şöyle demiştir: “Kalp ile marifet ve tasdik ancak beraberinde dil ile imanı telaffuz etme bulunduğu zaman fayda verir. Kalp ile marifet ve dil ile telaffuz da ancak uzuvlarla amel edildiği zaman fayda verir.”

Yine o (2/556) şöyle demiştir: “Din ancak kalple tasdik, dille ikrar ve uzuvlarla namaz, zekât, oruç, hac ve cihad gibi amel ile sahih olur.”

26- İbn Batta rahimehullah “el-İbânetu’l Kubrâ”da (1175) şöyle demiştir: “Size Allah (*azze ve celle*)’nin kitabından akıl sahibi müminle-

²⁹ es-Sünne, Abdullah, 716

³⁰ Daha önce tahrîci geçmiş ve hakkında bazı şeyler söylenmişti.

³¹ es-Sünne, el-Hallâl, 962

³² el-İbânetu’l Kubrâ, 1196

re imanın söz ve amel olduğunu, söz ile tasdik edip ameli terk eden kimsenin imanın dışında yer alan bir yalanlayıcı olduğunu, Allah'ın sözü ancak amel ile kabul edeceğini, ameli de ancak söz ile kabul edeceğini gösteren deliller okudum."

27- El-Begâvî rahimehullah (v. 516) "Şerhu's Sünn'e"de (1/11) şöyle demiştir: "Din ancak tasdik amele katıldığı takdirde kabûle ve rızâyâ şâyân olur."

28- İbnu'l Hanbelî Abdulvehhâb eş-Şîrâzî (v. 536) "er-Risâletu'l Vâdiha"da (2/802) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ'nın '*Güzel söz O'na yükselir ve onu sâlih amel yükseltir*' (Fâtır, 10) buyruğu da imanın söz ve amel olduğuna delâlet etmektedir. Zikri yüce Allah burada sözün ancak amel ile yükseltileceğini bildirmiştir. Zira sözünü yükselten ameldir. Bu göstermektedir ki amelle bitişmeyen söz yükseltilmez. Yine zikri yüce Allah '*Şüphesiz iman edip sâlih amel işleyenler için ziyâfet olarak Firdevs cennetleri vardır*' (Kehf, 107) buyurmuştur. Görüldüğü gibi O, ameli sözüne bitişmeyen hiç kimsenin cennetten nasibinin olmadığını bildirmiştir. Yine Allah (azze ve celle) '*Ben tevbe eden, iman eden, sâlih amel işleyen, sonra doğru yolu bulan kimseye karşı çok bağışlayıcıyım*' (Tâhâ, 82) buyurmuştur. Görüldüğü gibi O ancak sözün ve amelin kendisinde bir araya geldiği kimseyi bağışlayacağını bildirmiştir. Şu durumda biri ancak diğeriyle birlikte fayda verir. Yine Allah (azze ve celle) '*Şüphesiz iman edip sâlih amel işleyenler, işte onlar yaratılmışların en hayırlılarıdır*' (Beyyine, 7) buyurmuştur. Böylece imanın söz ve amel olduğunu, amelin ancak söz ile fayda vereceği gibi sözün de ancak amel ile fayda vereceğini söylemiştir."

29- El-İmrânî eş-Şâfiî (v. 558) "el-İntisâr fi'r Reddi ale'l Mu'tezileti'l Kaderiyyeti'l Eşrâr" kitabında (2/768) şöyle demiştir: "Allah subhânehû Kur'ân'da birçok âyette kulların cennete ancak iman ve amelle gireceklerini bildirmiştir... Allah Kur'ân'da cennete girmeyi ancak amel ile birlikte söz konusu etmiştir. Yine O dilediğini bağışlayacağını, dilediğine azap edeceğini bildirmiş, şirki ise asla ba-

ğışlamayacağını haber vermiştir. Şu durumda Kur'ân'ın bir kısmı bir kısmıyla çelişmemektedir. Bir kısmı bir kısmını desteklemektedir... Alî'den ve İbn Mes'ûd'dan onların şöyle dedikleri rivâyet edilmiştir: 'Söz ancak amel ile fayda verir. Amel ancak söz ile fayda verir. Söz ve amel ancak niyet ile fayda verir. Niyet de ancak Sünnet'e uygunluk ile fayda verir. Bunun benzeri el-Hasen el-Basrî'den, Süfyân es-Sevrî'den, İbn Cureyc'den, Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osmân'dan, Mâlik b. Enes'ten, Fudayl b. İyâd'dan, Vekî'den, eş-Şâfiî'den, Ahmed b. Hanbel'den, el-Velîd'den, Ebû Bekr b. Ayyâş'tan, Abdullah b. el-Mubârek'ten de rivâyet edilmiştir. Bunlar adları anıldığı zaman ürkülmeyecek âlimlerdir. Eğer onların aleyhine Allah Teâlâ'nın şu buyruğundan başka delil olmasaydı bile bu yeterli bir delil teşkil ederdi: *'Onlar ancak dîni Allah'a has kılarak hanîfler olarak Allah'a ibâdet etmekle, namazı kılmakla ve zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte dosdoğru din budur.'* (Beyyine, 5) Görüldüğü gibi Allah'ın imanın ancak ihlâs ve amel ile tamam olacağını bildirmiştir."

30- İbn Teymiyye (v. 728) "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/334) şöyle demiştir: "Şu hâlde amelsiz iman, inançsız amel olmaz. Bu zâhirî ve bâtinî amelin durumuna benzer. Bunların her biri kalbin amelleri ve uzuvların amelleri yönünden diğerine bağlıdır. Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in *'Ameller ancak niyetlere göredir'* buyruğu da bu kapsamdadır. Yani itikad ve kasıt olmadan amel olmaz. Çünkü (hadisteki) 'in-nemâ' bir şeyin isbâtını, onun dışındakilerin ise nefyini ifâde eder. Dolayısıyla o, uzuvların ameli olan muâmeleleri ve kalbin ameli olan niyetleri söz konusu etmiş, amelin imana göre konumunun dudakların dile göre konumu gibi olduğunu söylemiştir. Söz ancak bu ikisiyle meydana gelir. Çünkü dudaklar harfleri toplar. Dil de sözü açığa vurur. İkisinden biri ortadan kalktığı zaman söz meydana gelmez. Aynı şekilde amel ortadan kalktığında da iman ortadan kalkar."

Yine o (7/261) şöyle demiştir: "Ayan beyan ortaya çıktı ki dinde söz ve amel, olmazsa olmazdır. Kişinin vâcip olan zâhirî bir ameli, namazı, zekâtı, orucu ve diğer vacipleri yerine getirmeden yalnızca

kalbiyle ya da yalnızca kalbi ve diliyle Allah'a ve Resûlü'ne iman etmesi mümkün değildir. Allah'a ve Resûlü'ne iman etmeden emâneti yerine teslim eden, doğru söyleyen, paylaştırmada ve hükmünde adâletli davranan kimse de bunları Allah'ın vacip kıldığından dolayı yapmazsa bu yaptıkları sebebiyle küfürden çıkamaz. Zira müşrikler ve kitap ehli de bu hususların vacip olduğunu bilmektedirler. Şu durumda kişi sadece Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in vacip kıldığı vaciplerden herhangi birini yerine getirmediği sürece Allah'a ve Resûlü'ne iman etmiş olmaz."

Yine o (18/282) şöyle demiştir: "Zâhir ve bâtın birbirini gerektirir. Zâhir ancak bâtın istikâmet üzere olduğu takdirde istikâmet üzere olur. Bâtın istikâmet üzere olduğu zaman zâhirin de istikâmet üzere olması kaçınılmazdır. Bundan dolayı Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur: 'Dikkat edin! Bedende bir et parçası vardır ki o doğru olduğu zaman onun sebebiyle bütün beden doğru olur. O bozulduğu zaman onun sebebiyle bütün beden bozulur. Dikkat edin, o kalptir!'"

Yine o "Şerhu'l Umde"de (2/82) şöyle demiştir: "Dînin hakîkati taat ve boyun eğmektir. Bu da sadece sözle tamam olmaz. Ancak fiille tamam olur. Allah için bir şey yapmayan kimse Allah'a karşı bir din edinmemiş/O'na boyun eğmemiştir. Onun dîni yoktur, kâfirdir."

31- İbnu'l Kayyım (v. 751) "el-Fevâid"de (s. 124) şöyle demiştir: "İmanın bir zâhiri, bir de bâtını vardır. Zâhiri dil ile söz ve uzuvlarla ameldir. Bâtını ise kalbin tasdîki, inkıyâdı ve sevgisidir. Zâhir her ne kadar kanı, malı ve çoluk-çocuğu koruma altına alsa da ancak bâtınıyla fayda verir. Zâhiri olmayan bâtın da kişinin acziyet, ikrah, korku veya helâk karşısında zor durumda kalması hâricinde fayda vermez. Şu hâlde ortada herhangi bir mâni bulunmamasına rağmen zâhirî amelin yokluğu bâtının bozukluğuna ve imansızlığına delildir. Zâhirî amelin eksikliği imanın eksikliğine delildir, kuvveti de imanın kuvvetine delildir."

32- Abdurrahmân b. Hasen b. Muhammed b. Abdulvehhâb (v. 1285) şöyle demiştir: “Şu hâlde söz ve tasdik amel olmadan fayda vermez.”

Bundan sonra; İşte bunlar Sünnet'in dev simalarının, karanlık-taki kandillerin; basîret, ilim ve Sünnet'e ittibâ ehlinin sözleridir. Bunlar, Allah'ın onların yollarına uymasını murad ettiği kimse için son derece parlak ve açık sözlerdir. Herhangi bir beyâna ya da tercümana gerek duymamaktadır. Hepsinin sözü birdir. Hepsi amelsiz imanın, imansız da amelin olmayacağı, bu ikisinin birbirine bitişik olduğu, birbirini gerektirdiği, birbirinden asla ayrılmayacağı, muvahhidin amel olmadan Allah'ın azabından kurtulmasının mümkün olmadığı üzerinde icma etmiştir. Evet, onlar bu hususlar üzerinde icma etmiştir. Ne şefaât konusunda vârid olan hadisler ne bitâka (kağıt parçası) hadisi ne de “Kim Lâ ilâhe illallâh derse cennete girer” lafzıyla gelen hadisler onların kafasını karıştırmamıştır. Zaten bu hadislerin ravileri onlardır. Bu hadisleri belleyenler onlardır. Bu hadisleri taşıyanlar onlardır. İnsanlar arasında bu hadisleri anlamaya ve onlarla kastedileni bilmeye en lâıyk kimseler onlardır. Evet, bu hadisler onlara, müteahhirîne karışık geldiği gibi karışık gelmemiştir. Onlar bu hadislerden muvahhidin sırf şehâdeteyni telaffuz ettiğinden dolayı cehennemden kurtulacağını anlamamışlardır. Onlardan hiçbiri “Kim amelin imanın rûknü olduğunu söylerse şefaât hadislerine ve kelîme-i tevhîdin fazîletinin bildirildiği hadislere iman etmemiştir” dememiştir. Bilakis onlar bunların tamamına iman etmiş ve bunlar kendisine karışık gelen, bunların manasını anlayamayan ve aralarını cem' edemeyen kimseler için bu hadislerin her biriyle kastedilenin ne olduğunu açıklamışlardır. Mürcie'den, Havâric'den ve diğer bidat ehli fırkalardan bu hadislere muhâlefet edenlere reddiyeler vermişlerdir. Allah'tan bizi Selef-i Sâlihîn'in yoluna sokmasını, onların üzerinde bulunduğu hidâyet ve hak ile gözlerimizi açmasını niyaz ederiz.

4. Bölüm

Mürcie, Bazı Âlimlerin İmanı Asla ve Fer'e Ayırmaları-
nı Delil Getirerek Ameli İmanın Rüknu Olmaktan Çıkarır

Bir önceki bölümde sünnet imamlarının, hadis ve eser ehlinin; amelsiz iman, imansız amel olmayacağına, bu ikisinin birbiriyle bitişik olduğuna ve asla birbirlerinden ayrılmayacağına dair sözleri geçmişti. Bunlar onların son derece açık, hiçbir karışıklık barındırmayan sözleridir. Sünnet'e ve hadislere uyduklarını iddia eden çağımız mürciesinin garipliklerinden biri de fazîleti bildirilen nesillerin ve onlardan sonra gelenlerin bu açık ve çok sayıdaki sözlerini bırakıp bazı âlimlerin imanı asla ve fer'e ayırmalarının peşine düşmeleri; bu taksimi, Mürcie'nin, söyleyenin muradına ve maksadına muhâlif açıklamalarıyla açıklamalarıdır. Onlar bununla bu âlimlerin amelin iman rüknu olmadığı, imanda yalnızca bir fer' ve kemâl olduğu, kişinin imanının amelsiz de sahih olacağı ve onun kendilerine şefaât edileceklerden olacağı hususunda kendileriyle aynı görüşte olduğunu ispatlamaya çalışırlar. Basîret sahibi birine bunun ilk dönem Mürcie'sinin ve onların peşinden giden Cehmiyye'nin ve Eş'arîler'in sözünün aynıysa olduğu kapalı kalmaz. Örneğin:

Ebu'l Hasen el-Eş'arî şöyle demiştir: "İman kalp ile tasdiktir. Dil ile söylemeye ve uzuvlar ile amel etmeye gelince bunlar iman fûruâtıdır. Dolayısıyla kim kalbi ile tasdik eder yani Allah Teâlâ'nın birliğini onaylar, Allah Teâlâ katından getirdikleri hususunda resûlleri kalbi ile doğrulayarak onları ikrar eder ise imanı sahih olur. Öyle ki bulunduğu hâl içerisinde ölse kurtuluşa ermiş bir mümin olur."³³

Kezâ el-Beyhakî ve el-Huleymî de imanı asla ve fer'e ayırmıştır. Onlar şöyle demişlerdir: "Asıl Allah'a ve Resûlü'ne iman etmektir. Kişiyi küfürden alan iman budur. Fer' ise Allah ve Resûlü için iman et-

³³ el-Milel ve'n Nihal, eş-Şehristânî, 1/101

mektir. Kemâliyle birlikte imanın kemâle ulaştığı, eksikliğiyle birlikte imanın eksildiği ve terk edenin kâfir olmayacağı iman da budur.”

El-Beyhakî Allah’a iman ile Allah için imanı birbirinden ayırmakta, tasdîki ve dilin sözünü Allah’a iman görmekte, kalbin amelini ve uzuvların amelini ise Allah için iman görmektedir. Onun ve el-Huleymî’nin nezdindeki bu ayrımın meyvesi küfrün Allah için imanın değil Allah’a imanın mukâbilinde yer aldığı, iki amelin yani kalbin ve bedenın amelının terkinin küfür olmadığı görüştür!³⁴

Gerek bu kimseler gerekse diğer kelâmcılar bu meselede çağımız mürciesinin selefleridir. Diğer taraftan bu taksim, kendisini Selef-i Sâlihîn’in iman hakkındaki ‘O söz ve ameldir, onun bir zâhiri bir de bâtını vardır, söz ve amel birbirine bitişiktir, biri ancak diğeriyle sahih olur’ şeklindeki sözlerine hamlettiğimiz zaman doğrudur. Nitekim asıl ve fer’ de birbirine bitişiktir ve birbirini gerektirir. İkisi birbirinden asla ayrılmaz. Şu hâlde asıl ancak kendisini tamamlayan fer’i ile sahih olur ve kabul edilir. Bu fer’ olmazsa olmaz fer’dır. Bâtını imanın onsuz olması düşünülemez. Dolayısıyla kim tevhîdi, ikrârı ve asıl olan tasdîki gerçekleştirse bunu doğrulayacak ve gerçekleştirdiği aslın sıhhatini destekleyecek bir şeyi ortaya koyması kaçınılmazdır. Bu da onun uzuvların amellerinden ibâret olan fer’ini gerçekleştirmesiyle mümkün olur. Fer’ini gerçekleştirmezse ameli terk etmesi aslı yalanlaması manasına gelir.

Nitekim el-Âcurrî (*rahimehullah*) “eş-Şeria”da (2/614) şöyle demiştir: “Allah size rahmet etsin. Şu hâlde uzuvlarla yerine getirilen ameller kalp ve dil ile imanın tasdikidir. Dolayısıyla kim imanı uzuvlarıyla yerine getirdiği tahâret, namaz, zekât, oruç, hac ve cihad gibi amelleriyle doğrulamaz, marifetini ve sözünü yeterli görürse mümin olamaz. Marifet ve söz ona fayda sağlamaz. Onun ameli terki imanını yalanlaması manasına gelir. Zikrettiğimiz şeyleri yerine getirmesi de imanını doğrulaması manasına gelir.” Şu hâlde bâtının ameli olan as-

³⁴ el-Îmânu inde’s Selef, 2/304.

lın kalpte yer ettiği hâlde eserinin uzuvlarda ortaya çıkmaması imkânsızdır. Onun zâhirî amel olmadan tam olması ise evleviyetle imkânsızdır. Bu asıl tamamen ortadan kalktığı zaman fer' de kaçınılmaz olarak onun beraberinde ortadan kalkar.

Ebü Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (*rahimehullah*) "el-Îmân" kitabında (65) şöyle demiştir: "İşte iman -her ne kadar ehli tek bir isim alsa da- derecelerden ve mertebelerden oluşur. İman ancak kulların kendisiyle Allah'a ibâdet ettikleri amellerden biridir. Allah onu kulların azalarına farz kılmıştır. Onun aslını kalbin marifeti eylemiştir. Sonra dil ile ikrârı onun şâhidi kılmıştır. Daha sonra amelleri onun doğrulayıcısı kılmıştır."

Yine o şöyle demiştir: "Önce zikredilenler temeller ve asıllardır. Bunlar ise o temellerden ayrı olarak imanın şûbeleri üzerine eklenen fûruât'tır."

İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/187) şöyle demiştir: "Şu hâlde kalp içinde barındırdığı gerek ilmî gerek amelî imanla birlikte düzgün olduğu zaman zorunlu olarak beden de hem zâhirî söz açısından hem de imanın gereğini yapma açısından düzgün olur. Nitekim hadis ehlinin imamları '(İman) söz ve ameldir' demiştir. Bâtın ve zâhir söz, bâtın ve zâhir amel... Zâhir bâtının tâbisidir. Ondan ayrılmaz. Bâtın düzgün olduğu zaman zâhir de düzgün olur. Bâtın bozulduğu zaman zâhir de bozulur."

Yine o (7/544) şöyle demiştir: "Mürcie zâhirî amelî imanın dışına çıkarmıştır. Onlardan kalplerin amellerini de (imanın dışına) çıkarıp bu amelleri bizzat tasdik konumuna yerleştirme maksadı güdenlerin söyledikleri de açık bir sapıklıktır. Onlardan zâhirî amelî (imanın dışına) çıkaranlara denir ki: Zâhirî amel bâtınî amelin lâzımıdır ve ondan ayrılmaz. Zâhirin yokluğu bâtının yokluğuna delildir." Bu meselede söylenecek çok söz vardır. Onların (çağımız mürcesinin) kendilerinden delil getirdikleri kimselerin sözlerinin tamamına bakmak; bu sözlerin siyâkını, başını ve sonunu bilmek gerekir ki

sözlerinin manasına ve ne demek istediklerine vâkıf olalım. Sonra bunları diğer sözleriyle birlikte değerlendirmek gerekir ki sözleri arasında bir çelişki olmasın.

İbn Teymiyye “el-Cevâbu’s Sahih”te (4/44) şöyle demiştir: “Konuşan kimsenin söyledikleri birbirleriyle tefsir edilmelidir. Bir yerde söyledikleri başka yerde söyledikleriyle bir değerlendirilmelidir. Konuştuğu zaman o sözle genelde neyi kastettiği bilinmelidir. Başka bir yerde kendisini kastettiği bilinen manalar bilinmelidir. Yani konuşanın kastettiği manalar ve kullandığı lafızlar hususundaki örfü ve âdeti bilindiği zaman bu onun muradını bilmek için kendisinden yardım istenecek hususlardan olur. Fakat konuşanın lafzı, genelde kastetmediği manalara yorulur, genelde kastettiği manalara yorulmaz, sözü -çelişkili hâle getirilerek- o lafız ile kendisini kastettiğinin bilindiği mananın hilâfına bir manaya hamledilir, diğer sözleriyle münasip olan manaya hamledilmez ise bu onun sözünü yerinden kaydırmak, maksatlarını değiştirmek ve onun hakkında yalan söylemek olur.”

Çağımız mürciesinin, bu taksimin amelin imanının bir rüknü olmadığı manasına geldiğini savunmak için kendilerinden deliller getirdiği kimselerin sözlerine yaptığı da tam olarak budur. Bu birkaç yönden açıklanabilir:

1- Bu taksimi dile getiren İbn Mende, el-Mervezî, İbn Teymiyye ve İbn Receb gibi zatlar, kulun imanını amel olmadan da sahih gören Mürcie’nin asıllarını çürütmüş, amelin imanının rüknü olduğunu söylemeyen ve kulun imanını sadece şehâdeti söylemesiyle sahih kabul eden Mürcie’ye reddiye hususunda kitaplar kaleme almıştır.

2- Ehli Sünnet’ten imanı asla ve fer’e ayıranlar namazı tembelliği ve gevşekliği sebebiyle terk eden kimseyi tekfir etmekte ve bu konuda Sahâbe (*radiyallahu anhum*)’un icmâsını nakletmektedir. Bu çağımız mürciesinin söylemediği, aksine en sert şekilde reddettiği bir sözdür. Binaenaleyh:

a) Ya denecektir ki: Namaz rüknü onların nezdinde imanın fûrâtından bir fer' değil asıllarından bir asıl idi. Onların nezdinde kulun imanı ancak namaz ile sahih oluyordu. Ki namazı terk eden kimsenin şirk ve küfür ile vasfedilmesini içeren deliller birbirini destekler durumdadır. Nitekim imanı asla ve fer'e ayıranlardan biri olan İbn Teymiyye'nin bu hadislerde küfür ve şirk ile kastedilenin dinden çıkaran büyük küfür ve şirk olduğuna dâir sözü ileride gelecektir.

Fudayl b. İyâd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Bizim nezdimizde şehâdet ve tevhidden sonra, Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in tebliğine şehâdetten sonra ve farzları edâdan sonra imanın aslı ve fer’i; doğru söylemek, emâneti korumak, hıyânet etmemek, ahde vefâ göstermek, akrabalık bağlarını gözetmek, müslümanların tamamına nasihat etmek ve bütün insanlara merhamet etmektir.”³⁵

Ca’fer b. Burkân (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Ömer b. Abdulazîz bize şöyle yazdı: Bundan sonra; Şüphesiz dinin kulpları ve İslâm’ın temelleri Allah’a iman etmek, namazı kılmak ve zekâtı vermektir. O hâlde namazı vaktinde kılın.”³⁶

İbn Kuteybe şöyle demiştir: “Namaz, zekât, oruç ve yoluna güç yetirebilen kimse için Beyt’i haccetmek asıllardandır. İşte bunlar, kendisine farz kılınmış olduğuna inandıktan sonra bir kısmını gevşekliğinden ya da meşgûliyetinden dolayı yerine getirmeyen kimsenin tevbe edip dönene kadar eksik imanlı olacağı şeylerdir.”³⁷

Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) “el-Îmân” kitabında (30) hayâ, ahde vefâ, selâma karşılık verme ile ilgili hadisleri, ayrıca imanın şûbeleri ile alâkalı başka hadisleri zikrettikten sonra şöyle demiştir: “Bunların hepsi imanın fûrâtındandır.”

³⁵ es-Sünne, Abdullah, 793

³⁶ el-Îmân, İbn Ebî Şeybe, s. 34

³⁷ el-Mesâilu ve'l Ecvibe, s. 331

O namazı ve zekâtı söz konusu ettiği yerde ise onları asıllardan saymıştır. Zira o namazı ve zekâtı terk edeni kâfir saymış, namazı kılp zekâtı vermediği takdirde şehâdeteyni söylemesinin ona bir fayda vermeyeceğini söylemiştir.

b) Ya da denecektir ki: Onların uzuvların amellerini imanın fûruâtından bir fer' olarak isimlendirmeleri amellerin tamamını terk etmenin onların nezdinde küfür olmadığı manasına gelmez. Çünkü onlar namazı terk eden kimseyi tekfir etmektedirler. Şu hâlde onların nezdinde bazı ameller imanın olmazsa olmaz fûruâtındandır ki bunların yokluğu durumunda kalbin imanı söz konusu olmaz. Bazı ameller de imanın vâcib olan kemâlindendir. Bazı ameller ise imanın müstehap olan kemâlindendir. Nitekim İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetavâ"da (2/382) bu mesele hakkında konuşurken şöyle demiştir: "Sahih fer'lerin bulunması asılların bulunmasını gerektirir."

İmanı asla ve fer'e ayıran kimselerin dilin amelini ve şehâdeti söylemesini de imanın fer'lerinden saymaları bu meseleyi biraz daha açıklığa kavuşturmaktadır. Zira Mürcie'nin kavline göre dilin sözü de imanın olmazsa olmaz olmayan fûruâtından olmakta, kulun imanı söz olmasa da sahih olmaktadır! Bunu selefin ve sünnet imamlarının şehâdeti söylemeye kâdir olan bir kulun imanının ancak şehâdeti söylemesiyle sahih olacağı hususundaki icmâlarına muhâlefet eden Cehmiyye Mürciesi haricinde hiç kimse dile getirmemiştir!

İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetavâ"da (7/609) şöyle demiştir: "Şehadeteyne gelince kişi gücü yettiği hâlde onu dile getirmediği takdirde müslümanların icmâsıyla kâfirdir. Bu kimse ümmetin selefinin, imamlarının ve cumhur ulemâsının nezdinde hem bâtinen hem de zâhiren kâfirdir. Mürcie'den Cehm, es-Sâlihî ve onların takipçileri gibi bazı kimseler -ki onlar Cehmiyye Mürciesi'dir- kişinin kalbi ile tasdik ettiği takdirde bâtinen değil sadece zâhiren kâfir olacağı görüşünü benimsemişlerdir. Daha önce bu görüşün aslına dikkat çekilmişti. Bu imamlardan hiçbirinin dile getirmediği, İslâm'da sonradan ortaya atılmış bir görüştür." Demek ki dille söylemek hakkında "O imanın

fürriâtındandır" diyor olsalar da bununla kastettikleri, onun, yokluğu melzîmunun yokluğuna delâlet eden lâzım bir fer' olduğudur. Tıpkı bunun gibi uzuvların amelleri hakkında da "Bunlar içteki imanın lâzımlarıdır ve ondan kesinlikle ayrılmazlar" denir. Tamamen ortadan kalkmaları kalpte iman adına hiçbir şeyin kalmadığını gösterir.

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/542) şöyle demiştir: "Kalbe O'nu tasdik ve O'na sevgi yerleşirse bedeninin bunun gereği olan zâhirî sözleri söylemesi ve zâhirî amelleri yerine getirmesi kaçınılmaz olur. Dolayısıyla bedende ortaya çıkan sözler ve ameller kalpte bulunanın gereği, lâzımı, delili ve sonucudur. Tıpkı bedende ortaya çıkan sözlerin ve amellerin kalpte bulunanlar üzerinde tesirinin olduğu gibi... Şu hâlde ikisinden her biri diğerine tesir etmektedir. Fakat asıl olan kalptir. Beden onun fer'idir. Fer' aslından destek alır. Asıl da fer'i ile sağlamlaşır ve kuvvet bulur."

Yine o (13/234) şöyle demiştir: "Zira kalbin itikadı dilin sözünün aslıdır. Kalbin ameli de uzuvların amelinin aslıdır. Bedenin hükümdârı kalptir."

Yine o (6/621) şöyle demiştir: "Ayan beyan belli oldu ki dinde söz ve amel olmazsa olmazdır. Kişinin yalnızca kalbi ile ya da yalnızca kalbi ve dili ile, vâcib olan hiçbir zâhirî ameli yerine getirmeden, namaz kılmadan, zekât vermeden, oruç tutmadan, bunlar hâricindeki herhangi bir vâcibi yerine getirmeden Allah'a ve Resûlü'ne iman etmiş olması imkânsızdır... Vaciplerden herhangi birini yerine getirmeden vacip olan imanın hâsıl olacağını söyleyen kimse -ister bu vacipleri yerine getirmeyi imanın lâzımı görsün isterse imandan bir cüz görsün, bu lafzî bir ihtilâftır- açık bir şekilde hata etmiş olur. Bu, selef ve imamların, ehli hakkında ağır sözler söylediği ve kendisi hakkında mâlum sert beyanlarda bulunduğu ircâ bidatıdır. Namaz ise bu vaciplerin en büyüğü, en kapsamlısı, en öncesi ve en değerlisidir."

İbn Teymiyye'nin bu sözleri kulun imanının amel olmadan kabul edilmesinin söz konusu olmadığı hususunda son derece açıktır.

İbn Teymiyye, onların, imanı asla ve fer'e ayırmasını hüccet olarak getirdikleri kimselerdendir. Fakat onlar bu taksimden bu taksimi dile getirenin kastettiği manadan farklı bir mana çıkarmışlar, bu taksimi ircâî akideleri doğrultusunda tahrif etmişler, ameli imanın rüknü olmaktan çıkarmışlar, kulun imanını uzuvların ameli olmadan da sahih saymışlar, böylece selefin ve imamların ehli hakkında ağır sözler söylediği ve kendisi hakkında mâlum sert beyanlarda bulunduğu ilk dönem Mürcie'sine muvâfakat etmişlerdir.

5. Bölüm

Ameli İman Kapsamından Çıkararak Kimseler Ehli Sünnet'i Hâricîler'in ve Mutezile'nin Mezhebi Olarak Yaftalar

Ey sünnet ehli! Sünnet düşmanlarının amelin imanın rüknü olduğunu söyleyen ve ameli tamamen terk edenin kâfir olduğunu savunan kimseye Hâricîler'in görüşünü benimsemek ve müslümanları tekfir etmek ithamı ile saldırmaları seni ürkütmesin! Bu büyük bir iftirâdır. Her bir tâîfeye mensup bidat ehli bütün zamanlarda Ehli Sünnete bu iftirayı atmış, bâtıllarını savunmak ve kendilerine muhâlefet eden sünnet ehlini korkutmak için bu iftirayı kalkan edinmişlerdir. Örneğin Kur'ân'ın Allah'ın yaratılmamış kelâmı olması ve Ehli Sünnet'in Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyen kimsenin tekfirinde icmâ etmesi meselesinde bâtil ehlinden bir topluluk gelir ve bu konuda Ehli Sünnet'e muhâlefet eder. Bu konuda susulması ve ne "yaratılmıştır" ne de "yaratılmış değildir" denmemesi gerektiğini, daha selâmetli olanın bu olduğunu savunur. Sonra Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyenleri tekfir eden kimselere "müslümanları tekfir eden hâricîler" suçlamasını yöneltirler.

El-Hallâl'ın "es-Sünne"sinde (1793) İmam Ahmed (*rahimehullah*)'ın bu önemli meseleden söz ederken, Kur'ân'ın şeksiz ve şüphesiz Allah'ın yaratılmamış kelâmı olduğunu beyân edip buna muhâlefet edenleri tekfir ederken şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Bana ulaştığı-

na göre Ebû Hâlid, Mûsâ b. Mansûr ve diğer bazı kimseler o tarafta oturuyorlar ve bizim sözümüzü yanlış buluyorlarmış. ‘Yaratılmıştır’ da denmeyeceği, ‘yaratılmış değildir’ de denmeyeceği görüşüne çağırıyorlarmış. (Kur’ân’ın yaratılmış olduğunu söyleyen) tekfir eden kimseyi kınıyorlarmış. Bizim Hâricîler’in görüşünü dillendirdiğimizi iddia ediyorlarmış.” Ebû Abdullah sonra kızgın kızgın tebessüm etti ve “Bunlar kötü bir topluluktur” dedi.

Bizim hakkında konuştuğumuz meselede de durum budur. Zira biz, amelin imanın rûknü olduğu ve ameli tamamen terk edenin tekfiri hususunda Ehli Sünnet’e muhâlefet eden şu Mürcie’nin de Ehli Sünnet’i Hâricîler olmakla ya da Hâricîler’in görüşünü dillendirmekle itham ettiğini görmekteyiz. Bu onların ileri boyuttaki cehâletinden, sapıklığından, iman konusunda Selef’in görüşü ile Hâricîler’in ve Mutezile’nin görüşü arasındaki farkı idrâk edememelerinden kaynaklanmaktadır. Zira iman meseleleri hususunda fırkaların görüşlerinden haberdar olan kimse için bu ikisi arasındaki fark son derece açıktır. Şöyle ki: Mutezile ve Hâricîler amellerin her birinin imanın birer rûknü ve onun birer parçası olduğu görüşündedir. İkinci olarak bu sebeple onlara göre bir şahısta ödül ve ceza, iyilik ve kötülük bir araya gelmez. Çünkü büyük günah işleyen kimse imandan çıkmış olur. Hâricîler’e göre küfre girer, Mutezile’ye göreyse iki konum arasında bir konuma yerleşir. Fakat Sahâbe (*radıyallahu anhum*) ve onlara muvâfakat edenlerin oluşturduğu Ehli Sünnet ise kendisini terk eden kimsenin onu terk etmesi sebebiyle dinden çıkmış bir kâfir hâline geleceği ameli namaz görürler. Nitekim ileride zikredileceği üzere birçok nas buna delâlet etmektedir. Namazın dışındaki farizalara gelince bunlar hakkında ihtilâf vâki olmuştur. Bu mesele bu derlemenin içerisindeki iman kitaplarında geniş şekilde açıklanacaktır. Bu rûkünler haricindeki vaciplerin terkine ve haramların işlenmesine gelince kul bunlar hususunda Allah Teâlâ’nın meşîeti altındadır. Buna binaen onlara göre bir şahısta ödülü gerektiren iyilikler ve cezayı gerektiren kötülükler bir arada bulunabilir.

İbn Teymiyye “Mecmûu'l Fetâvâ”da (7/510) şöyle demiştir: “Hâricîler ve Mutezile ‘Taatlerin tamamı imandandır, bir kısmı gittiği zaman iman da bir kısmı gider, iman da bir kısmı gittiği zaman da tamamı gider’ demiş ve büyük günah işleyen kimsede iman adına hiçbir şeyin olmadığına hükmetmişlerdir. Mürcie ve Cehmiyye ise ‘İman ancak tek bir şeydir ve parçalara ayrılamaz’ demiştir. Cehmiyye iman sadece kalbin tasdiki olduğunu savunmuş, Mürcie ise kalbin ve dilin tasdiki olduğunu savunmuştur. Demişlerdir ki: ‘Şâyet biz imana amelleri dâhil edersek ameller imandan birer parça olur ve amellerden biri bulunmadığı zaman iman da bir kısmı ortadan kalkmış olur. Bu durumda büyük günah işleyen kimseyi imandan çıkarmak gerekir ki bu Mutezile’nin ve Hâricîler’in görüşüdür. Fakat iman gerekleri ve delilleri olabilir.”

Hâfız el-Hakemî “Meâricu'l Kabûl”de (2/602) şöyle demiştir: “Bununla Selef-i Sâlihîn’in görüşü arasındaki fark şudur: Selef amellerin her birini (imanda) sıhhat şartı görmemiştir. Amellerin birçoğunu (imanda) kemâl şartı görmüşlerdir ki Ömer b. Abdulazîz bu ameller hakkında şöyle demiştir: ‘Kim bunları tamamlarsa imanını kemâle erdirmiş olur. Kim bunları tamamlamazsa imanını kemâle erdiremez.’ Mutezile ise amellerin tamamını (imanda) sıhhat şartı görmüştür. En iyi bilen Allah’tır.”

Tevhid davetinin düşmanları da Muhammed b. Abdulvehhâb’ı kulun iman ancak üç rükün ile sahil olacağına dair icmâyı naklettiğinden dolayı -ki onun bu husustaki sözleri daha önce aktarılmıştı- Hâricîler’in mezhebini benimsemekle itham etmişlerdir. Şeyh Abdulatîf b. Abdurrahmân b. Hasen “Misbâhu’z Zalâm”da (s. 590) onu şu sözleriyle savunmuştur: “Daha önce geçtiği üzere itirazcı çarpıtma ve tahrif etme sanatında büyük bir maharete sahiptir. Nitekim Allah yahudileri birçok âyette bununla vasıflandırmıştır. Evet, şeyh Takiyyuddîn İbn Teymiyye’nin sözleri mevcuttur ve bilinmektedir. Fakat o Hâricîler’in görüşü olan günahlardan biri sebebiyle tekfir etme meselesinden söz etmektedir. Şeyhimizin söylediklerinde günahlardan do-

layı tekfir etme meselesinde buna aykırı bir şey yoktur ki Şeyhulislâm'ın sözüyle ona reddiye verilsin. Bilakis onun sözü Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmek olan tevhîd ile ilgilidir. Hiçbir müslüman ihtilâf etmez ki bunun kalp ile gerçekleşmesi olmazsa olmazdır. Kişi tasdik etmez, bilmez, Lâ ilâhe illallâh'ın delâlet ettiklerini öncelemez; kalbi ile sevgi, yönelme, rızâ, tevekkül, haşyet, rağbet ve rahbet gibi amelleri yerine getirmeyse, bunların hiçbirisi ondan sâdır olmaz ise bu kimse münâfıktır. Bunun yanında ikrar da olmazsa olmazdır. Zira kişi diliyle ikrarda bulunmazsa o tartışmasız olarak kendisi üzerinde kâfirlere uygulanan ahkâm geçerli olan bir kâfirdir. Aynı şekilde uzuvlarla amel de olmazsa olmazdır. Şu hâlde kişi ancak tâğûta ibâdeti terk ettiği, ondan uzaklaştığı, Allah için tevhîde şehâdetin gereği olan nefsi O'na teslim etme, hem söz yönünden hem amel yönünden şirkten kaçınma; boyun eğmeyi, secdeyi, kurbanı ve adağı Allah'tan başkasına yöneltmeme ve bunların tamamı hususunda dini Allah'a özgüleme gibi amelleri yerine getirdiği zaman müslüman olabilir. İşte şeyhimizin şüpheyi giderirken söylediği sözün manası budur. Bu ilim ehli arasında üzerinde icma edilmiş bir husustur. Şu hâlde bu üç husustan birine hâlel gelirse kişinin müslümanlığına hâlel gelmiş ve onun müslümanlığı bâtil olmuş olur. Nitekim Cibrîl (aleyhisselam) hadisi de buna delâlet etmektedir. O, Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'e İslâm'ı, imanı ve ihsanı sormuş; Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) de İslâm'ı tarif ederken ilk önce şehâdeteyni söz konusu etmiştir. Hiç şüphe yok ki ilim, söz ve amel şehâdeteynin sıhhati için şarttır. Bu ilmin kokusunu alan bir kimseye kapalı değildir. Hâricîler ise bunun altında yer alan kulun gerek kendisine gerekse başka insanlara zulmetmesi gibi hususlarda muhâlefet etmişlerdir.”

Derim ki: Her topluluğun bir vârisi vardır. Günümüzde kulun imanını amel olmadan da sahih sayan kimseler iman hususunda selefin görüşünü dile getirenleri dinden çıkan Hâricîler'in mezhebini benimsemekle itham etmektedir! Dalâletten ve dinden çıkan Hâricîler'e tâbi olmaktan Allah'a sığınınız!

6. Bölüm

Çağımız Mürciesinin, Sırf “İman Söz ve Fiildir, Artar ve Azalır” Deyişlerini Delil Getirerek Kendilerinin İrcâdan Uzak Olduğunu İddia Etmelerinin Bâtıllığı Hakkında

Çağımız mürciesinden bazı kimseler Ehli Sünnet imamlarından bazılarının sözlerini kendilerinin sırf “İman söz ve ameldir, artar ve azalır” dediklerinden dolayı ircâ mezhebinden beri olduklarına delil getirmektedirler. Şunlar onların delil getirdikleri sözlerdendir:

1- İmam Ahmed (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Kim ‘İman söz ve ameldir, artar ve azalır’ derse ircâdan berî olur.”³⁸

2- El-Berbehârî (*rahimehullah*) “Şerhu’s Sünne”de (172) şöyle demiştir: “Kim ‘İman söz ve ameldir, artar ve azalır’ derse başıyla sonuyla ircânın tamamının dışına çıkmış olur.”

Mürcî buna binaen şöyle demektedir: “Ben ‘İman söz ve ameldir, artar ve azalır’ diyorum. Böylece Mürcie’nin görüşünden uzak oluyorum.” Bu, onların Ehli Sünnet imamlarının sözlerini bilmemelerinden, sözlerinin müteşâbihinin peşinden gitmelerinden kaynaklanmaktadır. Zira Ahmed’in ve el-Berbehârî’nin sözü lafız ve mana yönünden Ehli Sünnet’e muvafakat eden kimse hakkında geçerlidir. “İman söz ve ameldir” dedikten sonra “Amel imanda kemâldir, onun fûruâtından bir fer’dır, kulun imanı amelsiz de sahîh olur” deyip önceki söylediğini nakzederek sadece lafız yönünden Ehli Sünnet’e muvafakat eden kimse hakkında geçerli değildir. Zira bunu söyleyen kimse onlara uzak düşmektedir. Bu sözleriyle beyan ettiği mezhebi sebebiyle onların cemaatinin dışında yer almaktadır. Hakikatlere ve manalara itibâr edilir, lafızlara ve harflere değil... Bugünkü mürcie-nin durumu tıpkı bazı Ehli Sünnet imamlarının kendilerini Cehmiy-

³⁸ es-Sünne, el-Hallâl, 1009

ye'nin hünsâları olarak isimlendirdiği Eş'arîler'in durumuna benzetmektedir. Zira onlar da birçok akîde meselesinde zâhiren Ehli Sünnet'e muvafakat etmektedir. Hakikatte ise onlar muattıl Cehmiyye'dir. Bir eş'arîyi Allah Teâlâ'nın sıfatlarından söz ederken gördüğün zaman zâhiren onun bu sıfatları isbât ettiğini sanırsın. Meselâ onlar "Kur'ân, Allah Teâlâ'nın kelâmıdır", "O subhânehû yarattıklarının üzerindedir ve Arş'ına istivâ etmiş durumdadır" ve "Kıyâmet günü görülecektir" derler. Bunun dışında da kendisi hususunda Ehli Sünnet'e zâhiren muvafakat ettikleri birçok lafız kullanırlar. Ne var ki sen bu sözleri nasıl açıkladıklarına vâkıf olduğun zaman mezheplerinin hakîkatini ve muattıla olduklarını anlarsın.

Örneğin Kur'ân onların nezdinde Allah Teâlâ'nın kelâmının bir ibâresi ve hikâyesidir, harf ve ses değildir. Yine onlar uluvvu/yüceliği kahr u galebe ile, istivâyı istilâ ile, rüyeti de ilim ile tefsir ederler. Böylece onların lafızların zâhiri hususunda Ehli Sünnet'e muvafakat etmelerine rağmen muattıl cehmîler oldukları anlaşılmıştır. Bu meselelerden "el-İhticâcu bi'l Âsârî's Selefiyye alâ İsbâtî's Sıfâtî'l İlâhiyye" kitabında uzun uzun bahsettim.

Aynı şekilde çağımız mürciesinin takip ettiği yol da sahtekârlık ve hakkı bâtıla karıştırma yoludur. Zira onlar "İman söz ve ameldir" derler. Onlara bu amelin imana göre hangi konumda yer aldığını ve onların nezdinde hakîkatinin ne olduğunu sorduğunda ise şöyle derler: "O, imanda kemâl şartıdır, onun füruâtından bir fer'dir. Kulda bulunduğu takdirde kulun imanı kemâle erer. Tamamen ortadan kalktığı takdirde de kulun imanı aynı şekilde sahihtir, Allah katında makbûldür. Bu kimse cehenneme girmiş olsa bile oradan çıkacağını ve nebîlerle, şehidlerle ve salihlerle cennete gireceğini ümit ettiğimiz şefaath ehli müslüman bir muvahhiddir. İsterse hiçbir hayır işlememiş olsun!"

Böylece muasır mürcie ile önceki selefleri arasında herhangi bir ihtilâfın olmadığı ortaya çıkmış olmaktadır. Zira hepsi gücü yettiği hâlde ameli tamamen terk eden kimsenin kâfir olmayacağı, onun şe-

faat ehlinde olduğu ve varacağı yerin cennet olacağı hususunda ittifak hâlinde idirler. Ancak lafız yönünden ihtilaf etmişlerdir. Selefin bidatçı ve sapık oldukları üzerinde icma ettiği ilk dönem mürciesi “İman sözden ve itikaddan ibârettir” demiş, ameli imandan çıkarmıştır ve ameli terk edenin cennete gireceğine hükmetmiştir. Çağımız mürciesi ise “İman itikad, söz ve ameldir; amel imanda kemâldir ve onun fûruâtından bir fer'dir, iman onsuz da sahîh olur” demiş ve aynı şekilde ameli terk edenin cennete gireceğine hükmetmiştir.

Onlara “İmandan olduğunu söylediğiniz amel nedir?” diye soracak olsan şöyle cevap verirler: “Ana babaya güzel davranma ameli, yetimin başını okşama ameli, kardeşine güler yüz gösterme ameli... Bu ameller, yaptığımız takdirde kendisiyle imanımızın sahîh olacağı ameli yerine getirmiş olacağımız çok sayıdaki ameldir!”

Bu, avam ve mezheplerinin hakikatini idrâk edemeyen kimseler için ortaya attıkları hilelerin bir örneğidir. Sünnet ve eser ulemâsına gelince onlar buna karşı uyanık olmuşlar ve namazı terk eden kimse- nin tekfiri hususundaki hadisleri sünnet ve itikad bablarının içine dâhil etmişlerdir. Muhtasar akîdelerinde de namazı terk eden kimse- nin kâfir olduğunu açıkça ifâde etmişlerdir. Şu durumda günümüz mürciesinin hâli iman konusunda ircâ görüşünde olduğunu gizleyen Şebâbe b. Sevvâr'ın haline benzemektedir. O da “İman söz ve amel- dir” der, kendisine “Senin nezdinde amel nedir?” diye sorulduğu za- man da “Lâ ilâhe illallâh dediğim zaman dilimle amel etmiş olurum, işte amel budur” diye cevap verirdi. Sonra onun bu konudaki görüşü ve mezhebi İmam Ahmed (*rahime-hullah*)'a ulaştı da, İmam Ahmed onun foyasını meydana çıkardı, ondan sakındırdı, onun bu görüşünü içerdği sahtekârlıktan ve hilebazlıktan dolayı Mürcie'nin en habîs görüşlerinden saydı.

El-Hallâl (*rahimehullah*) “es-Sünne”de (969) Ebû Bekr el-Esram'dan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Kendisine “Şebâbe hakkında ne diyorsun?” diye sorulması üzerine Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: “Şebâbe ircâya çağırıyordu. Şebâbe'den şu sözlerin en

habisi rivâyet edilmiştir ki onun benzerini kimseden işitmedim. Şebâbe 'Kişi bir şey söylediği zaman amel etmiş olur' demiştir. 'Onların dediği gibi iman söz ve ameldir, kişi (şehâdeteyni) söylediği zaman uzvuyla yani diliyle amel etmiş olur, konuştuğu zaman diliyle amel etmiştir' demiştir." Ebû Abdullah sonra şöyle dedi: "Bu habis bir sözdür. Bunu söyleyen hiç kimseyi işitmedim. Böyle bir söz bana ulaşmadı da."

El-Hallâl (*rahimehullah*) "es-Sünne"de bu sözden sakındırma hususunda bir bab açmış ve bu sözü Mürcie'nin sözlerinden saymıştır. O şöyle demiştir: "Mürcie'nin sözlerinden biri de 'İman, dil ile söz ve uzuv ile ameldir' sözüdür. Bundan sonra onlar 'Kişi konuştuğu zaman uzuvları amel etmiş olur' derler. Bu onların en habis sözüdür."

Evet, bu söz içerdiği sahtekârlıktan ve hilebazlıktan ötürü Mürcie'nin en habis sözlerinden biridir.

İbn Receb "Fethu'l Bârî"de (1/122) şöyle demiştir: "Mürcie'den bir tâife de Ehli Sünnet'e muvafakat ederek 'İman söz ve ameldir' demektedir. Fakat onlar sonra ameli söz ile tefsir edip 'Söz, dilin amelidir' diyorlardı. İmam Ahmed bu sözü Şebâbe b. Sivâr'dan aktarmış, bu söz hususunda ona karşı çıkmış ve şöyle demiştir: 'Bu sözlerin en çirkinidir! Herhangi birinin bunu söylediğini işitmedim. Kulâğıma böyle bir şey de gelmedi.' O, burada bu sözün daha önce seleften daha önce kimsenin söylemediği bir bidat olduğunu ifâde etmek istemektedir. Onun muradının Ehli Sünnet'in 'İman söz ve ameldir' görüşünün bu şekilde tefsir edilmesini reddetmek olması da mümkündür. Zira bu bir bidattir. Bunda bir anlamsızlık ve gereksiz tekrar söz konusudur. Çünkü buna göre amel sözün ta kendisi olmaktadır. (İman amel ve ameldir denmiş gibi olmaktadır.) Değilse Ahmed'in muradı sözün amel olarak isimlendirilmesini reddetmek değildir..."

Çağımız mürciesi sahtekârlık ve hilebazlık hususunda Şebâbe b. Sevvâr'ın mirasçısı olmuş, lafzın zâhirinde Ehli Sünnet'e muvafakat ettikleri hâlde hakîkatte onlara muhâlefet etmişlerdir. Böylece iki sü-

rü arasındaki şaşkın koyun durumuna düşmüşlerdir. Onlar bazen se-
lefe meylederken bazen Mürcie'ye ve Cehmiye'ye meyletmektedirler.
Nitekim İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/158) şöyle demiştir:
"İman meselesinde Cehm'in görüşünü destekleyenler zâhiren selefin
gerek bu meseledeki, gerek (imanda) istisnâ meselesindeki, gerek
kalpteki amelin Kur'ân'ın onu nefyettiği durumda nefyedilmesi mese-
lesindeki, gerek buna benzer diğer meselelerdeki görüşünü dile geti-
rirlere. Sadece lafız yönünden bakıldığında bunların hepsi selefe mu-
vafıktır. Hâlbuki onların sözü selefin sözünden çok çok uzaktır. Söz-
ler arasında selefin sözüne onların sözünden daha uzağı yoktur."

Yine o (7/143) şöyle demiştir: "Bunlar ve benzerleri selefin söz-
lerinden haberdar kimseler değillerdi. Aksine onlar Cehmiye'ye ve
benzeri bidat ehli fırkalara mensup kelâmcılardan öğrendikleriyle se-
lefin sözünün zâhirini savunuyorlardı. Bunun sonucunda zâhir sele-
fin sözü olarak kaldı ama bâtın iman konusunda insanlar arasında en
fâsîd sözü söyleyen Cehmiye'nin sözüne dönüştü."

Böylece onların "İman söz ve ameldir, artar ve azalır" demekle
zâhirde Ehli Sünnet'e muvâfakat ettikleri fakat bunun "Amel imanda
kemâldir, onun fûrûâtından bir fer'dir, kulun imanı onsuz da sahîh
olur" demeleri sebebiyle kendilerini ircâdan temize çıkarmadığı orta-
ya çıkmış olmaktadır. Zira ircâ mezhebinin hakîkati budur.

İmam İshâk b. Râhûye (*rahimehullah*) "Biz kesinlikle müminleriz
fakat 'Allah katında' demiyoruz" diyenleri iman söz ve amel olduğu
hususunda Ehli Sünnet'e muvâfakat etmelerine rağmen mürciilikle
nitelemiş, bu sözlerini onları Mürcie'nin fırkaları arasından çıkaracak
bir söz olarak görmemiştir. O, Mürcie'den söz ederken şunları söyle-
miştir: "Bundan sonra onlar sınıf sınıftır. Bazıları 'Biz müminleriz fa-
kat 'Allah katında' demeyiz' derler. Bununla birlikte imanı söz ve
amel olarak görürler. Onlar arasında durumu en iyi olanlar bunlar-
dır."³⁹ Görüldüğü üzere İshâk (*rahimehullah*) imanda istisnâda bulun-

³⁹ es-Sünne, Harb, 189

mamaları ve kendilerinin mümin olduğuna şehâdet etmeleri hususunda Mürcie'ye muvafakat etmeleri sebebiyle bunları da Mürcie'nin sınıflarından saymıştır. O, kulun imanını amelleri inkâr etmediği, ikrâr ettiği takdirde amel olmasa da sahih sayan çağımız mürciesini görseydi ne derdi acaba?

İmam (rahimehullah)'ın şu sözleri tam da onlara uymaktadır: "Sonra Mürcie o kadar ileri gitti ki bir topluluk şöyle der oldu: 'Biz farz kılınmış namazları, Ramazan orucunu, zekâtı, haccı ve bütün farzları terk eden kimseyi bunları inkâr etmediği takdirde tekfir etmeyiz. Bunları ikrar ediyor olduktan sonra onun durumu Allah'a havâle edilir.' Bunlar haklarında hiçbir şüphenin söz konusu olmadığı Mürcie'dir..."⁴⁰

Sahtekârlıktan, hileden, eğrilikten ve hevâdan Allah'a sığınırız. Bizi önceki selefın ve onların mezhebi, metodu ve menheci üzere olanların yolundan gitmeye muvaffak kılmasını; bizi Sünnet'i destekleyen, onu açıklayan, hikmet ve güzel öğütle ona davet eden kimseler eylemesini Allah Teâlâ'dan niyaz ederiz.

⁴⁰ es-Sünne, Harb, 189

7. Bölüm

Mürcie, Amelin İmanın Rüknu Olmadığına “Kim Lâ İlâhe İllallâh Derse Cennete Girer” Hadisini Delil Getirir

Mürcie'nin gerek öncekilerinin gerekse sonrakilerinin bazı şüpheleri vardır ki bu şüphelerle ameli imanın rüknu olmaktan çıkarırlar. Kelime-i tevhid olan “Lâ ilâhe illallâh”ın faziletine ve bunu söyleyen kimsenin cennete gireceğine dâir Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den sahih olarak rivâyet edilen birçok hadis onların kendisiyle fitne çıkardıkları en büyük delillerdendir.

Derler ki: Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) cennete girmeyi söze hasretmiş ve ameli söz konusu etmemiştir. Bu da sözün imanın rüknu olduğuna, kulun sırf bu yüce sözü yani kelime-i tevhidi telaffuz etmesi sebebiyle cehennemde ebediyen kalmaktan kurtulacağına delâlet etmektedir. İsterse bu sözün gereğiyle amel etmesin!

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (7/614) onların Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in “Kim Allah’tan başka ilah olmadığına ve Rasullullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in Allah’ın resûlü olduğuna, Îsâ’nın Allah’ın kulu, resûlü, Meryem’e attığı bir sözü ve O’ndan bir ruh olduğuna... şehâdet ederse Allah onu cennete sokar” gibi delillerin genelliğini delil getirdiklerine işâret etmiştir.

Sünnet ve hadis imamları bu şüpheyi cevaplandırmışlar ve be-nimsedikleri görüş hususunda Mürcie’ye reddiyeler vermişlerdir. Onlardan bazıları şöyle demiştir: “Bu hadisler İslâm’ın başında, farizalar farz kılınmadan ve hadler belirlenmeden önce söylenmiştir. Bundan sonra insanlara bu sözü (yani kelime-i tevhidi) doğruladıklarının bir göstergesi olmak üzere farizalar emredilmiştir. Dolayısıyla kim bu sözü söyler fakat farizaları yerine getirmezse bu söz ona fayda vermez. Ameli terk etmesi sözünü yalanladığının göstergesi olur.”

Ez-Zuhri (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Hişâm b. Abdulmelik ‘Sana Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’ın bir münâdiye “Kim ‘Lâ ilâhe illallâh’ derse ona cennet vardır” diye nida etmesini emrettiği ulaştı mı?’ diye sordu. Ben de ‘Evet’ dedim. ‘Fakat bu farizaların nâzil olmasından önceydi. Sonra farizalar nâzil oldu. Şu hâlde insanların Allah (*azze ve celle*)’nin kendilerine farz kıldığı hususları yerine getirmeleri gerekir.”⁴¹

Seleme b. Nubeyt şöyle demiştir: “Ed-Dahhâk b. Müzâhim’in yanında ‘Kim Lâ ilâhe illallâh derse cennete girer’ hadisini söz konusu ettik. Bunun üzerine ed-Dahhâk ‘Bu hadlerin belirlenmesinden ve farizaların nâzil olmasından önceydi’ dedi.”⁴²

Nasîr Ebu’l Esved ed-Dahhâk b. Müzâhim’den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Senin ahmâk arkadaşların ‘Kim Allah’tan başka ilâh olmadığına şehâdet ederse cennete girer’ diyor fakat bu farizaların nâzil olmasından önceydi.”⁴³

Ebu’l Hâris şöyle demiştir: “Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel’e ‘Kişi Lâ ilâhe illallâh dediği zaman mümin olur mu?’ diye sordum. Şöyle cevap verdi: ‘İslâm’ın başında durum böyle idi. Sonra farizalar yani namaz, zekât, Ramazan orucu ve Beyt’i haccetmek nâzil oldu.”⁴⁴

El-Âcurrî (*rahimehullah*) “eş-Şerîa”da (2/552) şöyle demiştir: “Bilin ki -Allah bize de size de rahmet etsin- Allah Teâlâ Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’i bütün insanlara tevhidini ikrâr etsinler ve ‘Lâ ilâhe illallâh, Muhammedun resûlullah’ desinler diye göndermiştir. Bunu kalbinden kesin bir inançla söyleyen ve diliyle telaffuz eden kimseye bu yetti. Bu hâl üzere ölen kimse cennete gitti. İnsanlar buna iman ettikleri ve tevhidî gerçekleştirdikleri zaman kendilerine Mek-

⁴¹ el-Îmân, Ahmed, 75; eş-Şerîa, 305; el-İbânetu’l Kubrâ, 1339

⁴² el-Îmân, Ahmed, 79; eş-Şerîa, 303; el-İbânetu’l Kubrâ, 1258

⁴³ el-Künâ ve’l Esmâ, ed-Dûlâbî, 589

⁴⁴ es-Sünne, el-Hallâl, 939

ke'de namaz farz kılındı. Onu da tasdik ettiler, ona iman ettiler ve namaz kıldılar. Sonra kendilerine hicret farz kılındı. Bunun üzerine hicret ettiler... Sonra kendilerine Medine'de oruç farz kılındı... Sonra kendilerine zekât farz kılındı... Sonra kendilerine cihâd farz kılındı. Bunun üzerine yakındakiyle ve uzaktakiyle cihâd ettiler... Sonra kendilerine hac farz kılındı. Bunun üzerine haccettiler, ona iman ettiler. Bütün bu farzlara iman ettikleri, onları kalpleriyle tasdik ederek, dilleriyle söyleyerek ve azalarıyla amel ederek yerine getirdikleri zaman Allah Teâlâ şöyle buyurdu: '*Bugün sizin için dîninizi kemâlê erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'dan râzî oldum.*' (Mâide, 3) Sonra onlara âhirette ancak İslâm dînini kabul edeceğini bildirdi, şöyle buyurdu: '*Kim İslâm'dan başka bir din ararsa bu ondan asla kabûl edilmeyecektir. O âhirette zarar edenlerden olacaktır.*' (Âli İmrân, 85)... Bir kimse rivâyet edilen 'Kim 'Lâ ilâhe illallâh' derse cennete girer' gibi hadisleri hüccet olarak getirirse ona 'Bu yukarıda zikrettiğimiz üzere farızaların nâzil olmasından önce idi' denir. Bu Allah Teâlâ'nın kendilerini ilimle faydalandırdığı ve kendilerine uyulan imamlar olan müslüman âlimlerin kavlidir. Sahâbe'nin *Allah onlardan râzî olsun* onlara güzelliikle tâbi olanların ve her belde de isimleri anıldığı zaman tanınan imamların üzerinde bulundukları şeyin dışına çıkan Mürcie hâriç..."

El-Hallâl (*rahimehullah*) da "es-Sünne" kitabında (55/İmanın Başlangıcı Nasıl Olduğunun Zikri ve Mürcie'ye Reddiye, Zira Farızalar Lâ İlâhe İllallâh Sözünden Sonra Nâzil Olmuştur) bu konuda bir bab açmıştır.

Ehli Sünnet'ten bazı kimseler de şöyle demiştir: "Hayır. Bu (yani kelîme-i tevhidi söyleyenin cennete gireceği hükmü) hâlâ geçerlidir. Ancak üzerine bazı farızalar ve haklar eklenmiştir ki bunlar yerine getirilmediği takdirde kelîme-i tevhid söyleyene fayda vermez."

Hasen b. Umeyra'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Hasen el-Basrî'ye 'Bazı insanlar "Kim Lâ ilâhe illallâh derse cennete girer" di-

yorlar?’ diye soruldu. Bunun üzerine o dedi ki: ‘Kim Lâ ilâhe illallâh der, bunun haklarını ve farzlarını yerine getirirse cennete girer.’⁴⁵

Muhammed b. Saïd b. Rummâne babasından onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Vehb b. Münebbih’e ‘Cennetin anahtarı Lâ ilâhe illallâh değil midir?’ diye soruldu. O da şöyle cevap verdi: ‘Evet ama her anahtarın mutlaka dişleri vardır. Kim anahtarı dişleriyle birlikte getirirse (kapı) açılır. Değilse açılmaz.’”⁴⁶

Hafız Abdulğani el-Makdisî’ye (v. 600) “Lâ ilâhe illallâh diyen cennete girer” hadisinin mensuh olup olmadığı sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: “Hayır, bu hadis muhkem ve sâbittir. Fakat üzerine eklemeler yapılmıştır. Kendisine bazı şartlar ve Allah’ın kullarına farz kıldığı bazı farizalar ilâve edilmiştir...” Hâfız sonra ez-Zuhrî’nin bu konudaki sözünü zikretmiştir.⁴⁷

Yahyâ b. Ebi’l Hayr el-İmrânî (v. 558) “el-İntisâr fi’r Raddi ale’l Mu’tazileti ve’l Kaderiyyeti’l Eşrâr” isimli kitabında (3/757) şöyle demiştir: “Mürchie ve ‘İman amellerin hâricinde dil ile sözden ve kalp ile itikaddan ibârettir’ diyen kimseler Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)’den meşhûr olan ‘Kimin son sözü Lâ ilâhe illallâh Muhammedun rasûlullah olursa cennete girer’ lafzındaki haberleri, ayrıca Ubâde b. es-Sâmit (radiyallahu anh) kanalıyla Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)’den rivâyet edilen ‘Kim Allah’tan başka ilâh olmadığına, Muhammed’in de Allah’ın resûlü olduğuna şehâdet ederse ateşe haram kılınır’ hadisini hüccet getirmiştir.

Bu haberler hakkında verilecek cevap iki şekildedir:

Birincisi: Tıpkı ez-Zuhrî gibi ‘Bu haberler farizaların, emirlerin ve yasakların nüzûlünden önce söylenmiştir’ deriz.

⁴⁵ İleride geleceği üzere “el-Hucce fi Beyâni’l Mehacce”de geçmektedir.

⁴⁶ Önceki kaynak

⁴⁷ Zeylu’t Tabakât, 3/50

İkincisi: Bu haberlerin Allah'ın muvahhidleri cennete sokacağı ile ilgili olduğunu söyleriz. Onlara azap ederse de bu onların günahlarından dolayıdır. (Sonra cehennemden çıkarlar.) Hâricîler'in, Mutezîle'nin ve Kaderiyye'nin söylediği gibi cehennemde ebediyen kalmazlar.

Allah subhânehû Kur'ân'daki birçok âyette kulların cennete ancak iman ve amel ile gireceğini bildirmiştir. Örneğin O *'İman edip salih ameller işleyenleri kendileri için altlarından ırmaklar akan cennetlerin olduğuyla müjdele'* (Bakara, 25) buyurmuştur."

Müellif bunun dışında birkaç âyet daha zikrettikten sonra sözünü şuraya getirmiştir: "Allah Kur'ân'ın neresinde cennete girmekten söz etmişse mutlaka ameli de söz konusu etmiştir. Yine O dilediğini bağışlayacağını, dilediğine azap edeceğini bildirmiş, bununla birlikte şirki bağışlamayacağını haber vermiştir. Demek ki Kur'ân'ın bir kısmı bir kısmıyla çelişmemektedir. Bir kısmı bir kısmını desteklemektedir.

Ali ve İbn Mes'ûd (*radıyallahu anhuma*)'dan onların şöyle dediği rivâyet edilmiştir: 'Söz ancak amel ile fayda verir. Amel ancak söz ile fayda verir. Söz ve amel ancak niyet ile fayda verir. Niyet de ancak Sünnet'e uygunluk ile fayda verir.' Bunun benzeri Hasen el-Basrî'den, Süfyân es-Sevrî'den, İbn Cureyc'den, Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osmân'dan, Mâlik b. Enes'ten, Fudayl b. İyâd'dan, Vekî'den, eş-Şâfiî'den, Ahmed b. Hanbel'den, el-Velîd'den, Ebû Bekr b. Ayyâş'tan ve Abdullah b. el-Mubârek'ten de rivâyet edilmiştir. Bunlar isimleri anıldığı zaman kendilerinden ürkölmecek âlimlerdir.

Yine Vekî' şöyle demiştir: 'Ehli Sünnet ve'l Cemaat "İman söz ve ameldir" der. Mürcie "İman sözdür" der. Cehmiyye ise "İman marifettir" der.' Eğer onların aleyhine Allah Teâlâ'nın şu buyruğundan başka delil olmasaydı bile bu yeterli bir delil teşkil ederdi: *'Onlar ancak dîni Allah'a has kılarak hanîfler olarak Allah'a ibâdet etmekle, namazı kılmakla ve zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte dosdoğ-*

ru din budur.' (Beyyine, 5) Görüldüğü gibi Allah imanının ancak ihlas ve amel ile tamam olacağını bildirmiştir."

İbn Receb "Câmiu'l Ulûmi ve'l Hikem"de (1/523) bu mesele hakkında konuştuğça konuşmuş, "Lâ ilâhe illallah diyen cennete girer" lafzının geçtiği hadisleri ve bazı büyük günahları işlemenin cennete girmeye engel olacağını bildiren "(Akrabalık bağını) kesen cennete giremez" gibi hadisleri söz konusu ettikten sonra şöyle demiştir:

"Âlimlerden bir tâife demiştir ki: 'Kelime-i tevhid cennete girmeyi ve cehennemden kurtulmayı gerektiren bir sebeptir. Fakat onun şartları ve mânileri vardır. Şartları farzları yerine getirmek, mânileri ise büyük günahları işlemektir.' Örneğin el-Hasen Ferazdak'a 'Lâ ilâhe illallâh'ın şartları vardır, şu hâlde namuslu kadına zina iftirâsı atmaktan sakın' demiştir.

Yine ondan 'Bu direktir, peki ipler nerede?' dediği rivâyet edilmiştir. Yani kelime-i tevhid çadırın direğidir. Fakat çadır ipleri olmadan ayakta durmaz. Bu ipler vacipleri yerine getirmek ve haramlardan kaçınmaktır.

Yine el-Hasen'e 'Bazı insanlar "Kim Lâ ilâhe illallâh derse cennete girer" diyorlar?' diye sorulmuş, o da 'Kim Lâ ilâhe illallâh der, sonra bunun hakkını ve farzını yerine getirirse cennete girer' diye cevap vermiştir. Vehb b. Münebbih'e 'Lâ ilâhe illallâh cennetin anahtarı değil midir?' diye sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: 'Öyledir fakat her anahtarın mutlaka dişleri vardır. Dişleri olan bir anahtarı götürürsen sana kapı açılır. Değilse sana kapı açılmaz.'

Aralarında ed-Dahhâk ve ez-Zuhrî'nin de bulunduğu bir tâife ise 'Bu farzların ve hadlerin nâzil olmasından önce idi' demiştir. Bunlar arasında bu hükmün nesh edildiğine işâret edenler de vardır. Bazıları da 'Hayır fakat buna ziyâde olarak bazı şartlar eklenmiştir' demiştir. Sonradan şart eklenmesinin nesh olup olmadığı hususunda usûlcüler arasında ihtilâf vardır. Fakat bunların tamamında eleştiriye açık noktalar bulunmaktadır. Zira bu hadislerin birçoğu farzlardan ve hadlerden sonra buyrulmuştur. Es-Sevrî de 'Bunları farzlar ve hadler nesh etti' demiştir. Şu durumda onun maksadının öncekilerin kastet-

tiği mana olması da muhtemeldir, farzların ve hadlerin vücûbunun dünyadaki cezaların tıpkı âhiretteki cezalar gibi sırf şehâdeteyn sebebiyle sâkıt olmayacağını ortaya koymuş olması da muhtemeldir. İşte selef bunu beyân etmek ve buradaki vehmi izâle etmek adına bunu nesh olarak isimlendiriyordu. Meşhûr ıstılaha göre ise bu bir nesih değildir. Başka bir tâife ise mutlak olan bu naslar kişinin kelime-i tevhidi samimiyet ve ihlâs ile söylemesiyle kayıtlandırılmıştır. Bu sözü samimiyet ve ihlâs ile söylemek kişiyi masiyette ısrar etmekten alıkoymaz.

Hasen'in mürselleri arasında rivâyet edildiğine göre Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) 'Kim ihlâs ile Lâ ilâhe illallâh derse cennete girer' buyurmuş, 'Onun ihlâsı nedir?' diye sorulması üzerine de 'Seni Allah'ın haram kıldıklarından alıkoymasıdır' diye cevap vermiştir. Bu başka vecihlerden müsned olarak da rivâyet edilmiştir fakat bu vecihler zayıftır. Belki de Hasen daha önce kendisinden naklettiğimiz sözle buna işârette bulunmaktadır. Zira kalbin Lâ ilâhe illallah'ın manasını elde etmesi, onun hakkında samimi ve muhlis olması; Allah'ı yücelterek, O'ndan çekinerek, O'ndan korkarak, O'nu severek, O'ndan umarak, O'nu ululayarak ve O'na tevekkül ederek kalbe tek olan Allah'a kulluğun kök salmasını gerektirir. Bunun sonucunda kalp bunlarla dolar. Allah'ın dışındaki varlıklara, yaratılmışlara kulluk kalpten çıkar gider. Kalp bu hâlde olduğu zaman onda Allah'ın istediği, sevdiği ve talep ettiği hâricinde hiçbir istek, sevgi ve talep kalmaz. Artık nefislerin bütün istekleri ve arzuları, şeytanların vesveseleri kalpten silinir. Kim bir şeyi sevip ona itaat ederse, onun uğruna sevip onun uğruna buğz ederse onun ilâhı odur. Dolayısıyla kim ancak Allah için sevip Allah için buğz ediyorsa, Allah için dost edinip Allah için düşmanlık besliyorsa onun ilâhı gerçekten Allah'tır. Kim de hevâsı için sevip hevâsı için buğz ediyorsa, hevâsı uğruna dost edinip hevâsı uğruna düşmanlık besliyorsa onun ilâhı Allah Teâlâ'nın 'Hevâsını ilâh edinene gördün mü?' (*Câsiye*, 23) buyurduğu üzere hevâsıdır. Hasen 'Bu kimse canı neyi isterse onu yapan kimsedir' demiştir. Katâde de şöyle demiştir: 'Bu kimse ne zaman bir şey istese onu yapan, ne zaman bir şeyi arzulasa ona varan, vera ve takva ken-

disini ondan alıkoymayan kimsedir.' Ebû Umâme (*radıyallahu anh*)'tan merfû olarak şu hadis rivâyet edilmiştir: 'Allah nezdinde semânın gölgesi altında ibâdet edilen, kendisine uyulan hevâdan daha büyük bir ilâh yoktur.' Aynı şekilde Allah'a masiyet hususunda şeytana ibâdet eden kimse de ona ibâdet etmiş olur. Nitekim Allah (*azze ve cel-ke*) şöyle buyurmuştur: 'Ey Âdem'in oğulları, Ben size "Şeytana ibâdet etmeyin, o sizin açık bir düşmanınızdır" demedim mi?' (Yâsîn, 60)

Böylece Lâ ilâhe illallâh sözünün ancak kalbinde Allah'ın sevmediklerini sevmeye ısrarı ve Allah'ın istemediklerini isteme ısrarı bulunmayan kimse için doğruluk kazanacağı ortaya çıkmış olmaktadır. Ne zaman kalpte bunlar adına bir şey olursa bu tevhiddeki bir eksiklik olur. Bu bir çeşit gizli şirkdir. Bundan dolayı Mücâhid Allah Teâlâ'nın 'O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın' (*En'âm, 151*) buyruğunun tefsirinde 'Benden başkasını sevmeyin' demiştir. Bununla Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in 'Kim kalbinden samimi bir şekilde Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet ederse Allah onu cehenneme haram kılar' buyruğunun manası ve bu sözü söyleyenlerden cehenneme girenlerin bu sözü samimi bir şekilde söylemediklerinden dolayı oraya girecekleri ortaya çıkmış olmaktadır.

Zira bu söz samimiyetle söylendiği takdirde Allah'tan başka ne varsa kalpten söküp atar. Dolayısıyla Lâ ilâhe illallâh sözünde samimi olan kimse O'ndan başkasını sevmez. O'ndan başkasından ummaz. Allah'tan başkasından korkmaz. Allah'tan başkasına tevekkül etmez. Kendisinde nefsinin ve arzularının izlerinden hiçbir şey kalmaz. Kalpte Allah'tan başkasına ait bir iz kalmışsa bu, bu sözü samimiyetle söylememekten kaynaklıdır...

Muâz (*radıyallahu anh*)'ın Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den rivâyet ettiği 'Kimin son sözü Lâ ilâhe illallâh olursa cennete girer' hadisi de bu manayı desteklemektedir: Zira ölmek üzere olan kimse genellikle bu sözü ihlâs, tevbe, geçmiş günahlardan pişmanlık ve aynı günahlara bir daha dönmeme azmi ile söyler."

8. Bölüm

Mürcie Ameli İmanın Rüknu Olmaktan Çıkarmak İçin Şefaât Hadislerini Hüccet Getirir

Çağımız mürciesi ameli tamamen imanın rüknu olmaktan çıkarmak için sıklıkla çok sayıdaki şefaât hadisini hüccet getirmiştir. Onlar Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu hadislerdeki "*Hiç hayır işlememişlerdir*" buyruğunu hüccet getirirler ve derler ki: "Bu lafız 'Lâ ilâhe illallah' diyen kimsenin hiçbir amel işlememiş olsa bile cennete gireceğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır."

Onlar bu hücceti gerek Mürcie'ye gerek başka fırkalara mensup seleflerinden miras almışlardır. Yeni olarak çelişkiden, avamın ve Ehli Sünnet ve'l Cemaat'ın iman ile ilgili meselelerdeki mezhebinin hakîkati hususunda bilgisi olmayan kimselerin akıllarını bulandırmaktan başka bir şey getirmemişlerdir.

Ameli tamamen imanın dışına çıkaran Mürcie'ye ve Cehmiyye'ye göre bu hadisler delil getirmeye elverişlidir. İddia ettikleri üzere bu hadisler onların mezhebine göre kalbinde en az miktarda iman olup gücü yettiği hâlde hiçbir amel işlemeyen kimsenin cehennemde ebediyen kalmaktan kurtulacağını açık bir delilidir. (Ehli Sünnet'e göreyse hadis buna delalet etmemektedir.) Bundan dolayı sünnet ve eser ehlinin imamlarından ya da iman konularında ve Mürcie'ye reddiye hususunda eser kaleme alan kimselerden herhangi birini şefaât hadislerini amelin imana göre konumunu beyân etmek hususunda Mürcie'ye karşı hüccet olarak zikrettiğini göremezsin. Onlardan bu hadisleri zikredenler bu hadisleri imanın arttığını ve azaldığını isbat etmek için zikretmiştir. Zira bu hadislerde imanın buğday tanesi kadar, arpa tanesi kadar ve zerre kadar olacağı geçmektedir. Dolayısıyla bu hadisler bu hususa açık bir şekilde delâlet etmektedir.

Ehli Sünnet'ten bazıları da bu hadisleri iman ile ilgili baplarda, ameli imanın dışına çıkarmak için bu hadisleri hüccet getiren kimse-
lere reddiye amacıyla zikretmiştir. Nitekim ileride geleceği üzere el-
Kâsım b. Sellâm ve İbn Huzeyme böyle yapmıştır. Allah onlara rah-
met etsin.

Ehli Sünnet bu hadisleri sıklıkla şefaati ve muvahhidlerin ce-
hennemden çıkışını kabul etmemeleri hususunda Hâricîler'in ve Mu-
tezile'nin görüşünün bâtıllığını ortaya koymak için zikretmiştir.
İtikâd kitaplarında bu açıkça görülmektedir. Çağımız mürciesi ise
basiretsizliklerinden, anlayışsızlıklarından ve iman ile ilgili mesele-
lerdeki tutarsızlıklarından dolayı çok sayıdaki bu hadisleri ve rivâyet-
leri amelin imanın rûknü olduğunu ve kulun imanının amelsiz sahih
olmayacağını söyleyenlere reddiye amacıyla hüccet getirirler.

Onlarda en ufak bir anlayış ve akıl olsaydı bir taraftan imanın
söz ve amel olduğunu ikrar edip diğer taraftan bu hadisleri buna hü-
cet getirmezlerdi. Bundan dolayı bu tutarsızlığa düştükten sonra bu
tutarsızlıktan bir çıkış yolu bulma arayışına girmişlerdir. Bunun üze-
rine "İman söz ve ameldir" diyerek görünüşte Ehli Sünnet'e muvafa-
kat eden fakat sonra "Söyleyen kimse amel etmiş olur" diyerek mez-
hebinin hakikatini ve tutarsızlığını ortaya koyan, böylece amelin
imanın dışında olduğu görüşüne dönerek Mürcie'nin görüşüne mu-
vafakat eden mürciî Şebâbe b. Sevvâr'ın yaptığı gibi meseleyi karışık
gösterme ve bulandırma çabasına girmişlerdir. Ehli Sünnet'in Şebâ-
be'ye karşı çıktığı daha önce geçmişti.

İşte bu onların imanın söz ve amel olduğunu söyleyerek zâhirde
Ehli Sünnet'e muvafakat eden imamlarıdır. Fakat onlara "Size göre
bu amelin konumu nedir?" diye sorulsa şöyle derler: "Bu amel iman-
da kemâldir. Onun fûrûâtından bir fer'dir. Kulun imanı o olmadan da
sahih olur. Hiç amel işlemese bile sırf sözüyle cehennemde ebediyen
kalmaktan kurtulur." Evet, bununla onların ameli imanın dışına çı-
karma hususunda Mürcie'nin bütün tâîfeleri ile aynı görüşü paylaştıkları
ortaya çıkmış bulunmaktadır. Aralarındaki ihtilâf ise hiçbir

gerçekliğe sahip olmayan lafzî ve sûrî bir ihtilâftır. Sonra onlara “Bu husustaki deliliniz nedir?” diye sorulsa “Şefaât hadisleri bizim mezhebimize açıkça delâlet etmektedir” derler. Çağımız mürciesinin tutunduğu bu mezhebin hakîkati üzerinde bir araştırma yapsak, bunun akîdelerinin birçoğunda meseleleri bulandırma ve karışık gösterme metodunu takip eden Eş’arîler’den miras alındığını görürüz. Onlar lafız açısından Ehli Sünnet’e muvafakat ederler. Ayrıntıya inilip meselelerin aslı araştırıldığında ise Ehli Sünnet’e muhâlefetleri ortaya çıkar.

Nitekim bu imanın artması ve azalması meselesinde ve istisnâ meselesinde beyân edilecektir. İmanın söz ve amel olduğunu söyledikleri, sonra “Amel imanda kemâldir, kulun imanı onsuz da sahih olur” diyerek ameli imanın dışına çıkardıkları hususunda onların bir çoğundan nakillerde bulunulmuştu. Ehli Sünnet imamı Mürcie’nin bu şüphesine karşı reddiyeler vermiş, bu şüphenin bâtıllığını ortaya koymuş; bu hadislerin doğru manasını ve çıkış yollarını açıklamış, bu hadislerin Arapların dilinde karşılaşılan bir amelin tamlığının ve kemâlinin nefyinin o amelin aslının nefyi manasına gelmeyeceği kâidesi göz önünde bulundurularak değerlendirileceğini beyân etmişlerdir ki şer’î naslar uzlaşsın ve aralarında herhangi bir çelişki meydana gelmesin.

Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (*rahimehullah*) “el-İmân” kitabında (108) şunları söylemiştir: “Bir kimse dese ki: ‘Mümin ismi kendisinden zâil olmadığı hâlde bir kimse hakkında nasıl “O mümin değildir” denebilir?’ Ona şöyle cevap verilir: Bu bizim nezdimizde Araplar’ın kelâmında sıkça rastlanan ve garipsenmeyen bir şeydir. Bir işi yapan kimse yaptığı işi tam bir şekilde yapmadığı zaman yaptığı iş ondan izâle edilir. (O kimsenin o işi yapmadığı söylenir.) Bilmez misin ki Araplar zanaatını güzel yapamayan zanaatkâra ‘Sen bir şey yapmadın ve bir iş ortaya koymadın’ derler. Aslında onların söylemek istedikleri o kimsenin işini güzel ve tam bir şekilde yapmadığıdır, işin kendisini yapmadığı manasını kastetmezler. Yani o kimse aldığı isim yönünden ‘yapan’dır fakat yaptığı işi düzgün yapıp yapmadığı yö-

nünden 'yapan' değildir. Hatta Araplar bundan daha ilerisini söylerler. Örneğin babasına kötü davranan ve ona sıkıntı veren kimseye 'Bu evlat değildir' denir. Hâlbuki onlar onun babasının zürriyetinden olduğunu bilmektedir."

İbn Huzeyme (*rahimehullah*) "et-Tevhîd" kitabında (2/729) şunları söylemiştir: "Bu 'Hiçbir hayır işlememişlerdir' lafzı Araplar'ın söylediği cinstendir: Bir şeyin ismi onun mükemmel ve tam olmaması sebebiyle o şey hakkında kullanılmaz. Şu hâlde bu lafzın manası bu asıl üzeredir. Yani onlar tam ve kâmil manada bir hayır işlememişlerdir. Kendisi sebebiyle (cehennemden çıkışlarının) gerekli kılınacağı ve emredileceği bir hayır işlememişlerdir."

Bu lafız birçok hadiste vârid olmuştur. Arapların dilini anlayanlardan hiç kimse buradan amelin külliye nefyedildiği manasını çıkarmamıştır. Ebû Hureyre (*radiyallahu anh*)'ın rivâyet ettiği şu hadis de bu kapsamdadır:

Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) mescide girdi. Sonra bir adam da girdi. Namaz kıldı. Sonra Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e selâm verdi. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) onun selâmını aldı ve "Dön namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın" buyurdu. Bunun üzerine adam dönüp önceden kılmış olduğu gibi namaz kılmaya başladı. Sonra yine geldi ve Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e selâm verdi. Bunun üzerine o "Dön namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın" buyurdu. Bu olay üç kere yaşandı. Sonra adam "Seni hak ile gönderene yemin ederim ki bundan daha iyisini yapamıyorum, bana öğret" dedi...⁴⁸

Yine Ebû Hureyre (*radiyallahu anh*) Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Bir adam hiçbir hayır işlememişti. İnsanlara borç verir, elçisine de 'Kolaya geleni al, zorlanarak verileni bırak ve affet ki Allah da bizim günahlarımızı affetsin' derdi. Öldüğü zaman Allah (*azze ve celle*) ona 'Hiç hayır işledin mi?'

⁴⁸ Buhârî (757) rivâyet etmiştir.

buyurdu. Adam şöyle dedi: 'Hayır ama benim bir kölem vardı. İnsanlara borç verir, onu alacakları toplaması için gönderdiğim zaman ona "Kolaya geleni al, zorlanarak verileni bırak ve affet ki Allah da bizim günahlarımızı affetsin" derdim.' Bunun üzerine Allah (*azze ve celle*) 'Senin günahlarını affettim' buyurdu."⁴⁹

Ebû Saîd el-Hudrî (*radıyallahu anh*)'ın yüz kişiyi öldüren, sonra bulunduğu beldeden tevbe etmiş hâlde çıkıp yolda ölen, bunun üzerine rahmet melekleri ile gazap meleklerinin kendisi hakkında tartıştığı kimse hakkında rivâyet ettiği hadis de bu kapsamdadır. Bu hadiste şu da geçmektedir: "Bunun üzerine rahmet melekleri 'O tevbe etmiş ve Allah'a kalbiyle yönelmiş olarak geldi' dedi. Azap melekleri ise 'O hiçbir hayır işlemedi' dedi."⁵⁰

Bu ve benzeri manadaki hadisler açıkça amelin tamamen nef-yine değil onun mükemmelliğinin ve tamlığının nef-yine delâlet etmektedir. Ehli Sünnet bir topluluğun cehennemden çıkacağı hususundaki şefaathadiserini bu manaya yormuş ve bu hadislerde anlatılmak istenenin bütünüyle amel değil, amelin mükemmelliği, tamlığı ve güzelliği olduğunu beyân etmiştir. Böylece Şeriat'ın nasları ve selefin amelin imanının bir rüknü olduğu ve imanın amelsiz sahih olmayacağı hususundaki icması arasında uzlaşısı sağlanmış olmaktadır.

Bilindiği üzere bu baptaki hadislerin ravîleri Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbı, isnad zincirini oluşturan ricâli ise selef imamları idi. Bununla birlikte onlar bu hadislerden Mürcie'nin anladığı şeyi, yani amelin imanı şartı olmadığını ve cennete amelsiz girilebileceğini anlamadılar. Evet, onlar şefaathadiserini okudular, kitaplarında rivâyet ettiler ve bu hadisleri iman ile ilgili meselelerde Hâricîler, Mu'tezile ve Mürcie aleyhine hüccet olarak zikrettiler. Sonra bu hadislerin tefsîri hususunda benimsediğiniz görüşte haklı olsa idiniz Cehmiyye de bu hadisleri hüccet getirip amel ile birlikte sözün de imanının

⁴⁹ Ahmed (8730) rivâyet etmiştir.

⁵⁰ Hadisi Müslim (2766) rivâyet etmiştir.

dışında olduğunu, kalpteki imanın zerre ya da arpa tanesi ağırlığında olsa bile yeterli geleceğini söylemeye hak sahibi olurdu. Buna karşılık nasların imanın ancak söz ile gerçekleşeceği hususunda birbirlerini desteklediğini söyleyerek onlara üstün gelmeye çalışırsanız bu bizim sizin aleyhinizdeki hüccetimiz olur: Zira naslar ve icma, imanın ancak sözün ve itikadın yanında amel ile gerçekleşeceğine delâlet etmektedir.

Çağımız mürciesi bu hadisler etrafında oldukça zırvalamış ve bu hadisleri sık sık hüccet getirmiştir. Bu hadislerin bu meselede kesin birer delil ve amelin rüknü olup olmadığı hususundaki görüş ayrılığını ortadan kaldıracak açık birer nas olduğunu belirtmiştir!

Hakîkatte onların bu gayretleri ilk dönem mürciesinin görüşüne destek olmaktan, Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in namaz kılan kimsenin kâfir olduğu ve namazı terk eden kulun İslâm'dan bir payının olmadığı hususunda icma eden ashâbını reddetmekten başka bir şey değildir. Şefaât hadislerindeki deliller sence bu husus üzerinde icma eden kimselere gizli kalmış mıdır? Ya da onlar bu hadislerin râvileri ve hâfızları oldukları hâlde bu hadislere iman etmemişler midir?

Bu Mürcie'nin görüşleri arasında vâkıf olacağın en garip görüşlerden biri Sahâbe (*radıyallahu anhum*)'a uyup amelin imanın rüknü olduğunu söyleyen ve namazı terk eden kimsenin kâfir olduğunu savunan kimsenin şefaât hadislerine iman etmediğini ve bu hadislere hiç bakmadığını iddia etmeleridir. Nitekim onların birçoğu bunu açık bir şekilde dile getirmiştir. Allah'tan selâmet ve âfiyet niyaz ederiz.

Özetle Mürcie'nin kendisi etrafında konuşup durduğu şefaât hadislerinde onların lehine hiçbir delil yoktur. Bu hadislerden ancak hilebazlıkla, zorlamayla ve diğer şer'î nasları reddetmeyle bir delil çıkarılabilir. Bu naslar hususunda doğru olan red ve tahrif yolunu değil cem ve te'lif yolunu tercih etmektir. Gerek öncekilerin gerek sonrakilere eserlerine vâkıf olan kimse onların bu hadisleri en güzel şekilde

yorumladıklarını, en güzel yere yerleştirdiklerini ve bu hadisler hususunda en âdil ve en doğru sözü söylediklerini görür.

Eş-Şâtibî “el-Muvâfakât”ta (3/289) şöyle demiştir: “Şer’i delil üzerinde düşünen her kimsenin yapması gereken, öncekilerin ondan anladığı şeye ve onunla amel etme hususunda hangi durumda olduklarına bakmaktır. Bu doğruya daha yakındır, ilim ve amel yönünden daha sağlamdır.”

Onların bu husustaki sözlerinden bazıları şunlardır:

1) Şefaât hadisleri geneldir. Onları namazı terk edenin tekfirinin delilleri tahsis etmektedir.

İbn Huzeyme (*rahimehullah*) “et-Tevhîd” kitabında (2/728) şöyle demiştir: “Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in tevhid ehlini cehennemden çıkarmak için edeceği şefaât hususunda buraya kadar zikretmiş olduğum haberlerin tamamının kendisiyle özel kastedilen genel lâfızlar olduğunun delilinin zikri bâbı.”

Bir mürciî nasların arasının bu şekilde cem edilmesine itiraz edip “Namaz kılan kimse hakkında ‘O hiçbir hayır işlememiştir’ denmez” derse ona şöyle cevap verilir: Peki nasıl “Kelime-i tevhidi dile getiren; ona ihlâs, yakîn, sıdk ve inkıyâd ile iman eden kimse hiçbir hayır işlememiştir” denebilir?

2) Şefaât hadisleri gücü yettiği hâlde ameli terk eden herkes hakkında genel değildir. Amel etmeleri ile aralarında bir engel söz konusu olan ya da muhkem naslara ve Selef-i Sâlihîn’in bu konudaki icmasına muvâfık olan bir sebepten dolayı amel edemeyen mazeret sahibi kimselere özeldir.

3) Şefaât hadisleri muhkem naslara ve Sahâbe (*radiyallahu anhum*) ve selefîn icmasına arz edilmesi gereken müteşâbih naslardanır. Bir noktaya daha değinmek gerekir ki o da şudur: Şefaât hadislerinin amelin bütünüyle imanın dışında olduğuna açık bir şekilde delâlet ettiği ve bu hadislerin bu büyük meseledeki ihtilâfı ortadan

kakırdığı şeklindeki iddiaları hususunda onlara teslim olunmaz. Şöyle ki: Bu hadislerin bazı lafızlarında cehennemden en son çıkacak ve cennete en son girecek adamdan söz edilmekte, ateşin bu adamın secde yerleri dışındaki bölgelerini yakacağı, meleklerin onu bununla tanıyacağı ve cehennemden çıkaracağı bildirilmektedir.

Örneğin Buhârî ve Müslim Ebû Hureyre (*radıyallahu anh*)’tan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki:

“Tâ ki Allah kullar arasında hüküm verme işini bitirip cehennem ehlinde dilediklerini rahmetiyle çıkarmayı dilediği zaman meleklerle Allah’ın kendilerine rahmet etmek istediklerinden ve Allah’tan başka ilâh olmadığına şehâdet edenlerden Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayan kimseleri cehennemden çıkarmalarını emreder. (Melekler) onları cehennemde secde izlerinden tanırlar. Ateş âdemoğlunun secde yeri dışında her tarafını yer. Allah secde izlerini yemeyi ateşe haram kılmıştır. Bunun üzerine cehennemden küle dönmüş vaziyette çıkarlar. Üzerlerine hayat suyu dökülür. Bunun üzerine onun altında selin taşıdıkları arasındaki tanenin bittiği gibi biterler. Sonra Allah kullar arasında hüküm verme işini bitirir. Geride onlardan yüzünü cehenneme dönmüş bir adam kalır. O cehennem ehlinde cennete en son girecek kimsedir...”

Görüldüğü üzere bu hadis meleklerin cehennem ehlinde cennete en son girecek kimseyi orada namaz ve secde izlerinden tanıyacağına ve ateşin bu izlerden hiçbir şeyi yemeyeceğine çok açık bir şekilde delâlet etmektedir. İşte bu onların ameli bütünüyle imanın rükünü olmaktan çıkarmak için getirdikleri delilleri çürütmektedir.

Özetle şefaât hadisleri ile amelin imanın bir rükünü olduğuna delâlet eden diğer nasların arasını, aralarında herhangi bir çelişki olmaması veya muteber bir hüccet olan ümmetin icmasına bir aykırılığın meydana gelmemesi için cem etme gayreti göstermeden bu hadislerin zâhirini almak mümkün değildir.

ÜÇÜNCÜ BAHİS

**KULUN İMANININ KENDİSİYLE SAHİH OLACAĞI AMEL
NAMAZDIR**

1. Bölüm: Ehli Sünnet'in Namazı Terk Edenin Hükmü Mesalesini İtikad, Tevhid ve İman Bablarına Dâhil Etmesinin Sebebi Hakkında

2. Bölüm: Namazı Terk Eden Kimsenin Kâfir ve Dinin Dışında Olduğu Hususundaki Delillerin Zikri Hakkında

3. Bölüm: Sahâbe'nin ve Tâbiîn'in Namazı Terk Eden Kimsenin Kâfir ve Dinin Dışında Olduğu Hususundaki İcmâsının Zikri Hakkında

4. Bölüm: Namazı Terk Eden Kimsenin Tekfîri Hususundaki İcmâyı Nakledenlerin Sözleri Hakkında

5. Bölüm: Üç İmamın Namazı Tembelliğinden ve Gevşekliğinden Dolayı Terk Eden Kimseyi Tekfir Etmedikleri İddiasının Bâtıllığı Hakkında

6. Bölüm: Bazı Müteşâbih Nasları Namazı Terk Eden Kimsenin Kâfir Olmadığına Delil Getirenlere Verilecek Özet Cevap Hakkında

Sünnet ve hadis ehli, daha önce açıklandığı üzere kulun imanını amel olmadan sahih gören Mürcie tâifelerinin hilâfına imanın amel-siz olmayacağı üzerinde icma etmiştir. Kulun, tasdikinin ve sözünün yanında imanının kendisiyle kabul edileceği ve kendisiyle İslâm dini-ne gireceği amel hakkında çok söz söylenmiştir. Bunun sonucunda bu meselede gerek Mürcie'den gerek başka fırkalardan birçok karışıklık ve çatallanma sâdır olmuştur.

Sünnet ve ittibâ ehli kimse ihtilâf vâki olup sözler ve görüşler çatallandığı zaman Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ve ashâbı (*radıyal-lahu anhum*)'un üzerinde olduğu ilk hâl ne ise ona müracaat eder. Böylece hakka isâbet etmiş ve heva ehlinin kendisi sebebiyle helâk olduğu sapıklıktan selâmete çıkmış olur.

İbn Teymiyye “el-Ahnâiyye”de (s. 185) şöyle demektedir: “İslam dinini bilmek isteyen kimsenin Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in buyrukları üzerinde düşünmesi, Sahâbe'nin ve Tâbiîn'in yapmakta olduklarını ve müslümanların imamlarının söylediklerini bilmesi gerekir ki üzerinde icma edilen hususu hakkında ihtilâf edilen husustan ayırt edebilsin.”

Namazı terk eden kimsenin tekfiri hususunda Kitab'ın ve Sünnet'in nasları açıktır. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbı ve onlara güzellikle tâbi olanlar da bunun üzerinde icma etmiştir. İlim ehli de bu icmayı günümüze kadar birbirlerinden nakledegelmışlerdir. Ne var ki Mürcie buna aldırmamıştır. Bilakis onlar bu icmayı çürütmeye ve bu icmanın bâtil olduğunu ortaya koymaya gayret etmişlerdir. Çünkü bu icma onların asıllarını çürütmekte ve bu asılların bâtilliğini ortaya koymaktadır.

Eğer şaşıracaksan, bu icmayı çürütmek için Ehli Sünnet'in düşmanları olan Cehmiyye'nin, Eş'arîler'in ve kelâmcıların sözlerini delil getiren sözde seleflerin hâline şaşırarak gerekir. Onlardan bazıları bu icmayı naklettikten sonra cumhûrun bunun hilâfı olan görüşü tercih ettiğini söyleyerek buna itiraz eder. Bu cumhûrun sözleri incelendiğinde ise onların birçoğundan Sahâbe (*radıyallahu anhum*)'ın icmâsına muhâlif bir sözün sâbit olmadığı görülür. Onlardan muhâlefetine itibar edilen ve icmâyâ muhâlefeti sâbit olan kimselere gelince, sünnet ve eser ehlinin usûlünde -söyleyenin derecesi ne olursa olsun- onların icmasına muhâlif olan bir söze itibar edilmeyeceği kâidesi iyice yerleşmiştir. Yine Ehli Sünnet şunu beyân etmiştir: Din ile ilgili meselelerden birinde onlardan bir icma sâbit olduğu zaman -kim olursa olsun- hiç kimsenin ona muhâlefet etmesi câiz değildir. Kimden böyle bir şey sâdir olursa onun sözüne kesinlikle bakılmaz ve onlara muhâlefetine kesinlikle itibar edilmez. Çünkü sünnet ve hadis imamları Sahâbe (*radıyallahu anhum*)'ın icmasına muhâlefet etmeyi kendisi sebebiyle sâhibine ta'n edilecek bir bidat ve helâk saymışlardır.

İmam el-Evzâî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Sana tek bir şeyi tavsiye ediyorum. Bu senden şüpheyi kaldırır. Buna tutunduğun takdirde Allah Teâlâ'nın izniyle doğru yolu bulursun: Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbının bu din ile ilgili bir meselede ne üzere olduğuna bakarsın... Eğer onlar tek bir şey üzerinde icma etmişlerse ve onlardan hiçbiri bu icmanın dışına çıkmamışsa o bırakılıp da nereye gidilir? Helâk onlara muhalefettir. Onların bir şey üzerinde icma edip de doğrunun ondan başkasında olması mümkün değildir."⁵¹

Yine o şöyle demiştir: "Bir kimsenin Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den kendisine ulaşan bir emir hususundaki görüşü ancak ona ittibâ etmek olmalıdır. Eğer o konuda Rasulullah (*sallallahu aleyhi*

⁵¹ el-İbânetu'l Kubrâ, 1876

ve sellem)'den gelen bir şey yoksa fakat ondan sonra gelen ashâbı bir şey söylemişse onlar o konuda hakka bizden daha yakındırlar. Çünkü Allah Teâlâ onlardan sonra gelenleri onlara ittibâ etmeleri sebebiyle övmüş, 've onlara güzelliikle ittibâ edenler...' (Tevbe, 100) buyurmuştur. Siz ise 'Hayır, onu Kitab hakkındaki görüşümüze arz ederiz, ona uyarsa doğrularız, uymazsa bırakırız' diyorsunuz. Bu, yani kişinin Sünnet'ten görüşüne muhâlif olanı reddetmesi İslâm'daki bidatlerin nihâî noktasıdır."⁵²

El-Evzâî'nin İbnu'l Museyyeb'den rivâyet ettiğine göre ona bir şey sorulmuş, o da şöyle cevap vermiştir: "Bu konuda Rasulullah (salallahu aleyhi ve sellem)'in ashâbı muhâlefet etmiştir. Onların yanında bir söz olarak benim görüşüm yok."

İbn Vaddâh da "Bu hakkın ta kendisidir" demiştir. İbn Abdullberr de "Bunun manası onun onların tamamına muhâlif olan bir görüşü ortaya atamayacağıdır" demiştir.⁵³

Ahmed (rahimehullah) Abdullah'ın ve Ebu'l Hâris'in rivâyetine göre Sahâbe (radiyallahu anhum) hakkında şöyle demiştir: "Onlar ihtilâf ettikleri zaman sözlerinin dışına çıkılmaz. Peki, icma ettikleri zaman sence kişi onların sözlerinin dışına çıkabilir mi? Bu habis bir sözdür. Bidat ehlinin sözüdür. İhtilâf ettikleri zaman Sahâbe (radiyallahu anhum)'un sözlerinin dışına çıkmak doğru olmaz."⁵⁴

Derim ki: Görüldüğü üzere ihtilâf ettikleri zaman bile onların sözünün dışına çıkılmaz. Peki, bunun gibi bir mesele üzerinde icmâ ettiklerinde durum nice olur?

İbrâhîm en-Nehaî (rahimehullah) şöyle demiştir: "Sahâbe (radiyallahu anhum)'un ellerini bileklere kadar yıkadığını görmüş olsaydım ellerin dirseklere kadar yıkanacağını söyleyen âyeti okuduğum hâlde o

⁵² Zemmu'l Kelâm, 925

⁵³ Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlihî, 1423

⁵⁴ el-Udde fî Usûli'l Fıkh, 4/1059

şekilde abdest alırdım. Çünkü onlar sünnetleri terk etmeleri hususunda itham edilemezler. Onlar ilim sahipleridir. Allah Teâlâ'nın yarattıkları arasında Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e uymaya en hırslı kimselerdir. Onlar hakkında bu düşünceye ancak dini hususunda kendisinden şüphelenilen biri sahip olabilir.”⁵⁵

Yine o şöyle demiştir: “Eğer onlardan -yani Sahâbe'den- bana abdest alırken tırnaklarının yukarısına geçmedikleri ulaşmış olsaydı ben de tırnağımın yukarısına geçmezdim. Onların amellerine muhâlefet etmen onları küçümsemiş olman için yeterlidir.”⁵⁶

Ahmed (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İnsanlara düşen ancak Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den rivâyet edilen eserlere uymak, bunların sahihini sakiminden ayırt etmek, bundan sonra sözleri birbirlerine muhâlif olmadığı takdirde Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbının sözlerini bilmektir. Onların sözleri farklılık arz ediyorsa Kitab'a bakılır. Onların görüşlerinden hangisi Kitab'a daha yakın ise ya da Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in sözüne daha yakın ise o alınır. Bir konuda ne Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den ne de Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbından herhangi birinden bir şey gelmemişse Tâbiîn'in sözüne bakılır. Onların görüşlerinden hangisi Kitab'a ve Sünnet'e daha yakınsa o alınır ve insanların onlardan sonra ortaya attıkları terk edilir.”⁵⁷

İbn Abdilberr “el-İstizkâr”da (1/355) nifas günleri meselesinden söz ederken şöyle demiştir: “Nifasın en fazla kaç gün olacağı meselesinde ‘kırk gün’ diyenlerin haricinde birilerine uymaya ve birilerini taklid etmeye mahal yoktur. Zira bunu diyenler Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbıdır. Onlar arasında onlara muhâlefet eden kimse yoktur. Diğer görüşler başkalarından gelmiştir. Bize göre

⁵⁵ el-Câmi, İbn Ebî Zeyd, s. 118

⁵⁶ el-İbânetu's Suğrâ, 135

⁵⁷ Bedâi'u'l Fevâid, 5/1428

onlara muhâlefet edip başkalarına uymak câiz değildir. Çünkü Sahâbe'nin icması kendilerinden sonrakiler üzerinde hüccettir. İnsanın içi onların görüşünde rahatlık bulur. Onlar bir sünnet ve asıl olmadan nereye kaçacaklardır? Başarı Allah'tandır." Yine o "et-Temhid'de (4/267) şöyle demiştir: "Sahâbe'nin icması sabit bir hüccet ve sahih bir ilimdir. Bir de bu icmanın yolu tevkîf ise bu sünnetlerin en kuvvetlisi olur. Yok, bu icma bir içtihatısa ve bu icmaya muhâlif hiçbir söz yoksa bu da aynı şekilde sapasağlam bir ilim ve hüccettir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *'Kim... müminlerin yolundan başkasına uyarsa onu girdiği yolda bırakırız ve onu cehenneme sokarız. Orası ne kötü varış yeridir!'* (Nisâ, 115)"

Derim ki: Sahâbe'nin namazı terk edenin küfrü hususundaki icmasının dayanağı tevkîftir. Nitekim az sonra bu konudaki deliller zikredilirken bu açıklanacaktır. İmam Mâlik (*rahimehullah*)'a Ömer b. el-Hattâb (*radıyallahu anh*)'ın sözünü bırakıp İbrâhîm en-Nehaî'nin sözüyle amel eden kimse sorulmuş, o da o kimsenin bundan tevbe etmesinin isteneceğini söylemiştir! Peki, aralarında Ömer'in, Ali'nin, İbn Mes'ûd'un ve Huzeyfe'nin bulunduğu Sahâbe'nin icmasını bırakan ve onlardan sonra gelip başkalarının derecesine bile yaklaşmayan, hele onların derecesine hiç yaklaşmayan kimselerin görüşünü alanlar hakkında ne düşünülür?

Heysem b. Cemîl şöyle demiştir: "Mâlik b. Enes'e 'Ey Ebû Abdullah, bizim yanımızda bazı kimseler var ki onlardan biri "Bize falan falancadan, o da Ömer b. el-Hattâb'dan şunu şunu tahdis etti, falanca da İbrâhîm'den şunu tahdis etti" diyor ve sonra İbrâhîm'in görüşünü alıyor?' diye sordum. Mâlik 'Ömer'in sözü onların nezdinde sahih olduğu hâlde mi?' diye sordu. 'İbrâhîm'in sözü onların nezdinde sahih olduğu gibi bu da bir rivâyettir' diye cevap verdim. Bunun üzerine Mâlik 'O zaman tevbe etmeleri istenir' dedi."⁵⁸ Bu kimse Ömer (*radıyallahu anh*)'ın sözünü bırakıp İbrâhîm (*rahimehullah*)'ın sözünü aldı-

⁵⁸ A'lâmu'l Muvakkiîn, 2/140

ğından dolayı tevbeyle davet ediliyorsa Sahâbe'nin icmâsına muhâlefet edip İbrâhîm en-Nehaî'nin derecesinde bile olmayan kimselerin sözünü alanlar hakkında ne düşünülür?

Bu işte anlaşıldıktan sonra Sünnet imamlarının ve tahkik ehlinin şunları açıkça ifâde ettiği bilinmelidir:

1) Kulun kendisiyle İslâm dinine girdiği söz özel bir sözdür ve bu söz şehâdeteyndir.

2) Kulun dininin kendisiyle sahih olacağı amel özel bir ameldir ve bu amel namazdır.

İbn Batta (*rahimehullah*) “el-İbânetu'l Kubrâ”da (1157) şöyle demiştir: “Namazı kılmak amelin ta kendisidir ve o resûllerin kendisiyle gönderildikleri, müminlere emredilmiş olan dindir... Allah (*azze ve celle*) ‘Ona yönelmiş kimseler olarak (yüzünüzü dine çevirin), O’ndan korkun, namazı kılın ve müşriklerden olmayın’ (Rûm, 31) buyurmaktadır. Görüldüğü gibi Allah namazı terk eden kimseyi iman dışına çıkmış olan bir müşrik konumuna yerleştirmiştir. Çünkü müminlere yönelik bu hitap onlara namazı terk ederek imandan çıkıp müşrik olmamaları için bir uyarıdır...”

İbn Teymiyye “Şerhu'l Umde”de (2/81) şöyle demiştir: “Zira Ehli Sünnet ve'l Cemaat'e göre iman, Kitab ve Sünnet'in delâlet ettiği ve selevin üzerinde icma ettiği üzere söz ve ameldir... Söz Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'i tasdik etmektir. Amel sözün tasdikidir. Dolayısıyla kulda amel adına hiçbir şey bulunmadığı zaman o mümin olamaz. Kulun kendisi ile mümin olacağı söze gelince bu özel bir sözdür, şehâdeteyndir. Amel de aynı şekilde (özel bir amel)dir, namazdır.”

İbnu'l Kayyım “es-Salât”ta (s. 103) şöyle demiştir: “Şu halde geriye namazın iman sîhhati için şart olup olmadığına bakmak kalmaktadır. Meselenin kilit noktası budur. Zikrettiğimiz deliller ve daha zikretmediğimiz niceleri, namaz kılmadığı takdirde kulun amelinden hiçbir şeyin kabul edilmeyeceğine delalet etmektedir. Şu halde

namaz kulun divanının anahtarı ve karının sermayesidir. Sermaye olmadan karın sürekliliği imkânsızdır. Kişi namazını kaybettiği zaman amellerinin hepsini kaybeder. Şeklen bazı amelleri işlemiş olsa bile... Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şu buyruklarında bu hususa işaret etmiştir: 'Kim onu zayi ederse, ondan başkasını hepten zayi etmiştir.' 'Kulun amelleri arasında ilk bakılacak olan namazdır. Eğer bundan (başarıyla) geçerse diğer amellerine bakılır. Geçemezse, artık başka hiçbir ameline bakılmaz.'"

El-Esram (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Ebû Abdullah'a (yani Ahmed b. Hanbel'e) 'Ramazan ayında oruç tutmayan kimse namazı terk eden kimse gibi midir?' diye soruldu. 'Namaz daha önemlidir, başkasına benzemez' dedi. 'Peki, zekât vermeyen?' diye soruldu. Dedi ki: 'Abdullah'tan (yani İbn Mes'ûd'dan) "Zekât vermeyen müslüman değildir" şeklinde bir eser rivâyet edilmiştir. Ebû Bekr de bu sebeple (insanlarla) savaşmıştır. Hadis ise sadece namaz hakkındadır.'"⁵⁹

Derim ki: İmam Ahmed (*rahimehullah*) bu konuda varid olan naslardan dolayı İslâm'ın temellerinden diğerlerini terk eden kimse-den ayrı olarak sadece namazı terk eden kimseyi tekfir etmiştir.

Muhammed b. Nasr el-Mervezî (*rahimehullah*) "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (1/132) şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ namazı terk eden kimseye ağır tehditler yöneltmiş ve bu tehditleri nebisinin diliyle tekid etmiştir: Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) namazı terk eden kimsenin namazı terk etmesi sebebiyle iman dairesinin dışına çıkacağını söylemiştir. Namaz dışında kulların işlediği hiçbir farzı küfür ile iman arasında bir alamet kılmamıştır. O (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur: 'Kişi için küfür ve iman arasında ancak namazın terki vardır.' Görüldüğü gibi O, namazın tevhidin direği olduğunu bildirmiş, tevhidi terk edeni tekfir ettiği gibi namazı terk edeni de tekfir etmiştir. Yine O, (kendisine) iman üzere söz

⁵⁹ er-Rivâyeteyni ve'l Vecheyn, 1/221; Ahkâmu Ehli'l Milet, 1406

veren kimselerden namazı terk edenleri iman dairesinin dışına çıkarmıştır. O şöyle buyurmuştur: 'Onlarla bizim aramızdaki söz namazdır. Onu terk eden kâfir olur.'

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/621) şöyle demiştir: "Kim vacip olan imanın vaciplerden hiçbirini yerine getirmeden hâsıl olacağını... söylerse açık bir hataya düşmüş olur... Namaz onların en büyüğü, en kapsamlısı, en başta geleni ve en değerlisidir."

İbnu'l Kayyım "es-Salât"ta (s. 16) şöyle demiştir: "Evet, namaz hem İslam'ın ilk farzıdır, hem de dinden kaybolacak son şeydir. Demek ki o, İslam'ın hem başıdır hem de sonudur. İslam'ın başı ve sonu ortadan kalktığı zaman da tamamı gitmiş demektir. Başı ve sonu ortadan kaybolan her şeyin tamamı gitmiş demektir. Yine İmam Ahmed şöyle demiştir: 'Sonu giden her şeyin tamamı ortadan kalkmış demektir. Dolayısıyla kişinin namazı gitti mi dini gitmiş demektir.'"

Bundan dolayı ilhama mazhar râşid halife Ömer b. el-Hattâb (*radiyallahu anh*) vâlilerine şunu yazmıştır: "Benim nezdimde en önemli işiniz namazdır. Onu koruyan ve ona itina gösteren kimse dinini korumuş olur. Onu zâyi eden kimse ise ondan başkasını hepten zâyi eder."⁶⁰

Ebû Avâne (*rahimehullah*) "Sahîh-i Müslim" üzerine yazdığı Müstahrec'inde şu isimde bir bab açmıştır: "Amellerin en fazîletlisinin beyânı, imanın söz ve amel olduğunun, namazı terk edenin kâfir olacağının delili, kendisini terk edenin kendisini terk etmesi sebebiyle kâfir olduğundan dolayı namazın amellerin en yücresi olduğunun delili."

İbn Teymiyye "Şerhu'l Umde"de (2/83) şöyle demiştir: "Ne olursa olsun, namazın bir değeri vardır ki bununla diğer amellerden ayrılır. Bu birkaç açıdan bilinir. İmam Ahmed ve başkaları tarafından dile getirilen bazıları zikrederim:

⁶⁰ Muvatta-i Mâlik, 6

Birincisi: Allah 'Allah imanınızı -yani Beyt-i Makdis'e doğru kıldığınız namazlarınızı- zâyi edecek değildir' (Bakara, 143) buyruğuyla namazı iman olarak isimlendirmiştir. Çünkü kişinin ameli sözünü namazla doğrular. Kalbin huzuru ve hakta karar kılması namazla gerçekleşir. Burada anlatılmak istenenin onların namazın farziyetini tasdik etmeleri olduğu doğru değildir. Çünkü bu âyet Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılması ve Ka'be'ye doğru kılınan namazı görememiş kimseler hakkında nâzil olmuştur. Eğer burada anlatılmak istenen onların tasdik olmuş olsaydı insanların hepsi bu hususta onlara ortak olurdu. Zira onlar da o zaman Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılmanın hak olduğunu tasdik ediyorlardı...

İkincisi: Allah kurtuluşa erenlerin amellerinin başında namazı zikretmiş, 'Müminler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir, onlar ki namazlarında huşû içerisinde' buyurmuştur. O, bu amellerin sonuncusu olarak da namazı zikretmiş 've onlar namazlarına özen gösterenlerdir' (Müminûn, 1-9) buyurmuştur.

Üçüncüsü: Allah Teâlâ, emredilenlerin kapsamına girdikten sonra onu bir de özel olarak emretmiştir. O, nebîsine 'Kitab'dan sana vahyedileni oku' buyurmuştur. Kitab'ı okumak ona uymak ve dinin buyrukları adına içinde bulunanlarla amel etmektir. Bundan sonra O 'namazı da kıl' (Ankebût, 45) buyurmuştur. Böylece onu ayrıcalıklı kılmak için özel olarak zikretmiştir...

Dördüncüsü: İbadetlerden biri zikredildiği zaman yanında namaz da zikredilmiştir. Zekât zikredildiği zaman 'Namazı kılın, zekâtı verin' (Bakara, 43) buyrulmuştur. Menâsik zikredildiği zaman 'O hâlde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes' (Kevser, 2) buyrulmuştur...

Beşincisi: Allah nebîsine âilesine namazı emretmesini ve ona sabretmesini emretmiş, 'Âilene namazı emret ve kendin de ona sabret, Biz senden rızık istemiyoruz' (Tâhâ, 132) buyurmuştur. Hâlbuki ona bütün ibâdetlere sabretmesi emredilmişti...

Altıncısı: Allah namazı İsrâ Gecesi farz kılmış, onu nebisine bir ekçinin ya da herhangi bir şeyin aracılığı olmadan emretmiştir.

Yedincisi: O, namazı her hâlde vacip kılmıştır. Namaz hususunda ne hastayı ne korku içerisinde olanı ne yolcuyla ne zorlananı ne de başkasını mazeretli saymıştır. Aksine bazen şartlarında, bazen sayılarında, bazen de fiillerinde hafifletmeye gidildiği hâlde akıl başta olduğu müddetçe namaz sâkit olmamıştır.

Sekizincisi: O namaz için temizlik, süslenme, giyinme ve kibleye yönelme gibi en mükemmel hâlleri şart kılmıştır ki bu hâlleri başka ibâdetler için şart kılmamıştır.

Dokuzuncusu: O namazda insanın her bir uzvuna; kalbine, diline ve diğer organlarına mutlaka bir amel tayin etmiştir. Bu başka bir ibâdet hakkında söz konusu değildir.

Onuncusu: O namazda başka bir şeyle meşgûl olmayı yasaklamıştır. Bu şey bir bakış, bir sözcük ve bir düşünce olsa bile...

On birincisi: O ameller arasında ilk vacip olan ve vacipliği son olarak sâkit olacak ameldir.

On ikincisi: O Allah'ın, göktekilerin ve yerdekilerin kendisini din edindiği dinidir. Bütün nebîlerin şariatlerinin anahtarıdır. Zira Allah'a boyun eğen her kimsenin üzerine namaz vaciptir. Namaz ile gönderilmeyen hiçbir nebî yoktur. Oruç, hac ve zekât hakkında ise bu söz konusu değildir. Bundan dolayı Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) (müşrikler) rükû etmemeyi şart koştukları zaman onlara 'Kendisinde rükû bulunmayan bir dinde hayır yoktur' buyurmuştur.

On üçüncüsü: Namaz Allah Teâlâ'nın 'Ne doğruladı ne de namaz kıldı fakat yalanladı ve yüz çevirdi' (Kıyâme, 21-22) buyruğunda tasdikini yanında zikredilmiştir. Evet, namazın ayrıcalıkları gerçekten çoktur. Şu hâlde o nasıl başkasıyla kıyas edilir."

Derim ki: Onların kulun kendisiyle İslâm dinine gireceği ameli namazla sınırlamaları Kitab ve Sünnet'teki çok sayıdaki nassın ve

Sahâbe'nin icmasının delâlet ettiği şey üzere mebnîdir. Ehli Sünnet bu icmayı, amelin imanın rüknü olmaktan çıkarmak için onun bâtil ve zayıf olduğunu ispatlamaya çalışan Mürcie'nin hilafına nesilden nesile aralarında yaymış ve birbirlerinden nakledegelmiş, onlardan hiç kimse bu icmâya karşı çıkmamıştır. Bu kimseler var güçleriyle namazı tembelliğinden ve gevşekliliğinden dolayı terk eden kimsenin tekfiri hususunda Sahâbe (*radıyallahu anhum*) zamanından sonrakiler arasındaki ihtilâfı nakletmeye çalışırlar. Zira bilirler ki namazı terk edenin kâfir olmayacağı görüşü diğer rükünleri ve amelleri terk edenin de tekfir edilmemesini gerektirecektir. Çünkü namazı tamamen terk edeni tekfir etmeyen kimsenin; zekâtı, orucu ve haccı terk edeni tekfir etmemesi; bunun arkasından amelin terki sebebiyle tekfir etmemesi ve amelin imanın rüknü olmaktan çıkarması öncelikle söz konusudur. İşte onlar bu sebeple namaz kılmayan, oruç tutmayan, hacca gitmeyen, zekât vermeyen ve hiçbir hayır işlemeyen kulun imanını sırf şehâdeteyni telaffuz ettiğinden dolayı sahih görürler.

1. Bölüm

Ehli Sünnet'in Namazı Terk Edenin Hükmü Meselesini İtikad, Tevhid ve İman Bablarına Dâhil Etmesinin Sebebi Hakkında

Ümmetin selefi ve imamları namazı terk eden kimsenin tekfiri meselesini tevhîd, iman ve İslâm ile ilgili bablara dâhil etmişler; bu meseleyi müteahhirînden ircânın içine düşen ya da onun etkisinde kalan mezheplerin mensuplarının düşündüğü gibi sadece bir fikhî mesele olarak değil itikâdî bir mesele olarak görmüşlerdir.

Önceki selefin sadece itikaddan bahseden ya da dinin diğer konularında kaleme alınan kitaplarının çoğuna baktığımızda bu meseleyi namaz ve niteliği ile ilgili baplarda değil sünnet ve itikad ile ilgili baplarda görüyoruz. Örneğin:

1- Ebû Dâvûd rahimehullah (v. 275) "es-Sünen"de (4/219) "İrca'nın Reddi Hususunda Bir Bâb" demiş, sonra Câbir (radiyallahu anhu)'ın Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği "Kul ile küfür arasında namazın terki vardır" hadisini zikretmiştir.

2- Tirmizî rahimehullah (v. 279) "es-Sünen"de (5/13) iman ile ilgili bablar arasında "Namazın Terki Hakkında Gelenler Bâbı" demiş, sonra namazı terk edenin tekfiri hususundaki bazı hadisler aktarmıştır. Sonra Abdullah b. Şakîk el-Ukaylî (rahimehullah)'tan onun "Muhammed'in ashâbı ameller arasında namazdan başka bir şeyin terkinin küfür görmezdi" sözünü aktarmış, sonra şöyle demiştir: "Ebû Mus'ab el-Medenî'yi şöyle derken işittim: 'Kim "İman sözdür" derse tevbeyle davet edilir, tevbe ederse ne âlâ, değilse boynu vurulur.'"

3- Abdullah b. Ahmed rahimehumallah (v. 290) "es-Sünne"de (s. 273) "Mürcie'ye Reddiye" diye bir bab açmış, bu babın altında namazı terk eden kimsenin tekfiri hakkındaki hadisleri ve eserleri zikretmiştir.

4- Ebû Avâne rahimehullah (v. 316) "Sahîh-i Müslim" üzerine yazdığı "Müstahrec"inde şöyle demiştir: "Amellerin en fazîletlisinin beyânı, imanın söz ve amel olduğunun, namazı terk edenin kâfir olduğunun delîli, kendisini terk edenin kendisini terk etmesi sebebiyle kâfir olduğundan dolayı namazın amellerin en yücesi olduğunun delîli."

5- El-Âcurrî rahimehullah (v. 360) "eş-Şerîa"da (2/644) "İman ve Mürcie'ye Reddiye" kitabında "Namazı Terk Edenin Küfrünün Zikri" demiştir.

6- İbn Batta rahimehullah (v. 378) "İman ve Mürcie'ye Reddiye" kitabında şöyle demiştir: "Namazı Terk Edenin, Zekâtı Vermeyenin Küfrü, Bunu Yaptıkları Zaman Kendileriyle Savaşmanın ve Kendilerini Öldürmenin Mübah Oluşu."

7- El-Lâlekâî rahimehullah (v. 418) "İ'tikâdu Ehli's Sünne"de (4/896) şöyle demiştir: "Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den namazın imandan olduğu hususunda rivâyet edilenlerin siyâkı: Bu ayrıca Sahâbe'den Ömer, Ali, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Abbâs, Ebu'd Derdâ, el-Berâ ve Câbir b. Abdullah'tan da rivâyet edilmiştir. Yine ondan rivâyet edildiğine göre ona 'Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) zamanında sizin nezdinizde küfür ile imanı hangi amel birbirinden ayırıyordu?' diye sorulmuş, o da 'Namaz' diye cevap vermiştir. Hassen'den de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: 'Bana ulaştığına göre Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbı şöyle diyormuş: Kişi ile şirk koşup küfre girmesi arasında mazereti olmaksızın namazı bırakması vardır.' Tâbiîn'den Mücâhid, Saîd b. Cubeyr, Câbir b. Zeyd, Amr b. Dînâr, İbrâhîm en-Nehaî ve el-Kâsım b. Muhaymira; fakihlerden Mâlik, el-Evzâî, eş-Şâfiî, Şerîk b. Abdullah en-Nehaî, Ahmed, İshâk, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm da böyle söylemiştir." Müellif sonra bu babdaki isnadları ve rivâyetleri sıralamıştır. İşte bunlar, namazı terk eden kimsenin tekfiri meselesini itikad, tevhid ve iman ile ilgili babların altına sokan Ehli Sünnet âlimlerinden bazı örneklerdir. Sünnet ve Âsâr Ehli'nin muhtasar akîdelerine bakan kimse onların birçoğunun, akîdesinde, İslâm'ın diğer temellerinden ayrı olarak namazı terk edenin kâfir olduğunu açıkça ifâde ettiğini görür. Bütün bunlar Mürcie'ye birer reddiyedir. Örneğin:

1- İmam Buhârî'nin hocası Kuteybe b. Saîd rahimehullah (v. 240) akîdesinde şöyle demiştir: "Büyük günahlar işlemiş olsa bile hiç kimseyi günahından dolayı tekfir etmeyiz. Namazın terki müstesnâ..."

2- Ahmed rahimehullah (v. 241) Abdûs el-Attâr'ın rivâyet ettiği akîdesinde şöyle demiştir: "Ameller arasında namazdan başka terki küfür olan bir amel yoktur. Onu terk eden kâfirdir. Artık onu öldürmek helâl olmuştur."

3- Alî b. el-Medînî rahimehullah (v. 243) akîdesinde şöyle demiştir: "Namazın terki küfürdür. Ameller arasında namazdan başka

terki küfür olan bir amel yoktur. Onu terk eden kâfirdir. Artık onu öldürmek helâl olmuştur.”

4- Muhammed b. Yahyâ ez-Zuhlî rahimehullah (v. 258) şöyle demiştir: “Şüphesiz namazın terki, Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den birçok vecihle me’sûr olarak rivâyet edilen hadisten dolayı küfürdür: ‘Kul ile küfür arasında ancak namazın terki vardır.’”

5- Beşinci yüzyılda yazılan, o zamandaki âlimlerin üzerinde icma ettiği, büyük câmilerin minberlerinden okunan, fakihlerin “Bu müslümanların itikâdıdır, buna muhâlefet eden fâsık ve kâfir olur” diye altına imzalarını attığı el-Kâdirî rahimehullah’ın (v. 441) akîdesinde şunlar geçmektedir: “Kişi farz kılınmış olan namazın dışında herhangi bir farizayı terk etmesi sebebiyle tekfir edilmez. Namazı özrü olmaksızın, sağlam ve serbest olduğu hâlde vakti çıkasıya kadar terk eden kimse ise onu(n farzietini) inkâr etmese bile kâfirdir. Çünkü Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur: ‘Kul ile küfür arasında namazın terki vardır. Kim onu terk ederse kâfir olur.’

Pişman olup namazlarını iâde edene kadar kâfir olarak kalır. Pişman olup namazlarını iâde etmeden ya da iâde etmeye niyet etmeden önce ölürse cenâze namazı kılınmaz. Firavun’la, Hâmân’la, Kârûn’la ve Ubeyy b. Halef’le birlikte haşredilir. Kişi bunun dışında kalan (farz) amelleri terki sebebiyle onları inkâr etmediği sürece tekfir edilmez. Ancak fâsık olur.” Sonra şöyle dedi: “Bu Ehli Sünnet ve’l Cemaat’in sözüdür.” Bu konuda onların akîdelerinde geçen her şey aktarılacak olsa söz çok uzar. Daha fazla açıklama istiyorsan onların “el-Câmi’u fî Akâidi ve Rasâili Ehli’s Sünneti ve’l Eser” isimli kitabımda bir araya getirdiğim akîdelerine bakabilirsin.

Ayrıca Ehli Sünnet’in akîdelerinde belirttikleri şeylerden biri de müslümanların kible ehli olarak nitelenmesidir. Bunun sebebi bu vasfın kanın ve malın dokunulmazlığı gibi önemli hükümlerin kendisine bağlı olduğu bir medlûle delâlet etmesidir. Örneğin:

1- Yûsuf b. Esbât (*rahimehullah*) akîdesinde şöyle demiştir: “Onlar kible ehlinden herhangi birine kılıç çekmeyi câiz görmezler... Yine onlar kible ehlinden herhangi birini günahından dolayı tekfir etmezler.”

2- Kuteybe b. Saîd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Kible ehlinden ölenlerin cenâze namazını kılmak... ve kible ehlinden birini cennete ya da cehenneme yerleştirmememiz sünnettir.”

3- Ahmed (*rahimehullah*) Abdullah el-Attâr (*rahimehullah*)’ın rivâyet ettiği akîdesinde şöyle demiştir: “Kible ehlinden birinin işlemiş olduğu bir amelden dolayı cennetlik veya cehennemlik olduğuna şehâdette bulunmayız.”

Yine o şöyle demiştir: “Kible ehlinden kim muvahhid olarak ölmüşse, onun cenâze namazı kılınır ve onun için bağışlanma dilenir.”

4- Buhârî (*rahimehullah*) akîdesinde “Yine onlar kible ehlinden bir kimseyi günahından dolayı tekfir etmiyorlardı” demiştir.

5- Ebû Hâtim ve Ebû Zur’a *rahimehumallah* akîdelerinde “Kible ehlini günahları sebebiyle tekfir etmeyiz, onların gizli hâllerini Allah (*azze ve celle*)’ye havâle ederiz” demiştir.

Derim ki: Bu ifâde onların akîdelerinde bolca bulunmaktadır. Hepsî burada aktarılacak olsa söz çok uzar. Özetleyecek olursak bu mesele, sonradan gelip Mürcie’nin ve başka fırkaların etkisinde kalan birçok kimsenin amelin farzîyetini tamamen imanın dışına çıkarmak için lanse ettiği gibi hakkında icthad edilebilecek fikhî bir meseleden ibâret değildir. Aksine bu, iman ve İslâm konularıyla alâkalı olan itikâdî bir meseledir. Nitekim sünnet imamları da kitaplarında, özellikle iman ve Mürcie’ye reddiye ile ilgili kitaplarında bunu ortaya koymuşlardır. Bundan dolayıdır ki İbnu’l Kayyım “es-Salât” kitabında (s. 84) namazı terk edenin tekfiri hususunda müteahhirîn arasındaki ihtilâfı zikrettikten sonra “İki Fırka Arasında Verilecek Hüküm ve İki

Tâife Arasında Verilecek Kesin Karar" diye bir fasıl açmış ve şunları söylemiştir: "Bu meselede doğruyu bilmek imanın ve küfrün hakikatini bilmek üzerine bina edilmiştir...

Burada başka bir asıl daha vardır ki o da şudur: "İman sözden ve amelden mürekkeptir. Söz de, kalbin sözü -ki bu itikattır- ve dilin sözü -ki bu da İslam kelimesini telaffuz etmektir- olmak üzere iki kısımdır. Amel de kalbin ameli -ki o kalbin niyeti ve ihlasıdır- ve azaların ameli olmak üzere iki kısımdır. Bu dört husus ortadan kalktı mı iman tamamen ortadan kalkar. Bunlardan kalbin tasdiki ortadan kalktı mı diğer cüzlerin bir faydası olmaz. Çünkü kalbin tasdiki, diğer cüzlerin itikadının ve fayda sağlamasının şartıdır.

Kalbin amelinin ortadan kalkmasına fakat bununla birlikte kalbin haberin doğruluğuna inanmasına gelince, işte bu Mürcie ile Ehli Sünnet arasındaki savaşın patlak verdiği yerdir. Ehli Sünnet icma etmiştir ki, kalbin amelinin -yani sevgisinin ve boyun eğmesinin- yokluğu durumunda iman ortadan kalkar ve kalbin tasdikinin hiçbir faydası olmaz. Nitekim İblis'e, Firavun ve kavmine, Resul (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in doğru söylediğine inanan yahudilere ve müşriklere de tasdiklerinin bir faydası olmamıştı. Onlar ki O'nu hem gizli gizli hem açıktan ikrar ediyorlar, 'O yalancı değildir fakat biz O'na tabi olmayız ve O'na inanmayız' diyorlardı. Şu halde iman, kalbin amelinin ortadan kalkmasıyla ortadan kalkıyorsa; azaların amellerinin en önemlisinin ortadan kalkmasıyla ortadan kalkacağı da inkar edilemez. Özellikle de bu amelin bulunmaması, kalbin muhabbetinin ve inkiyadının yokluğundan doğuyorsa... Zira kalbin muhabbetinin ve inkiyadının yokluğu da, daha önce açıklandığı üzere kesin bir tasdik bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü kalbin taatinin yokluğu, azaların taatinin yokluğunu gerektirir. Çünkü kalp itaat edip boyun eğseydi, azaların da itaat edip boyun eğmesi gerekirdi. Yine kalbin itaatinin ve inkiyadının yokluğu, imanın hakikati olan taati gerektiren tasdik yokluğunu gerektirir. Zira iman -daha önce açıklan-

dığı üzere- tasdikten ibaret değildir. İman, beraberinde itaati ve boyun eğmeyi getiren tasdiktir.”

Derim ki: Bu söz, bu önemli mesele ve onun iman ile ilintisi hususunda son derece açık bir sözdür. Bu sözün benzerini şeyhimiz İbn Teymiyye söylemiştir. O namazı terk eden kimsenin tekfiri meselesinden söz edip bunun hakkında birçok nas naklettikten sonra bu meseleyi iman meselesine bağlamış, kulun imanının amel olmadan kabul edilmesinin mümkün olmadığını savunmuş, şöyle demiştir: “Burası, üzerinde düşünülmeyi hak etmektedir. Zâhir ile bâtının birbirine bağlı olduğunu bilen kimsenin bu konuda herhangi bir şüphesi kalmaz ve o bilir ki ‘(Namazı terk eden kimse) namazın vacipliğini ıkrar ettiği fakat namaz kılmadığı takdirde öldürülmez’ ya da ‘O müslüman olduğu hâlde öldürülmez’ diyen fakihlerin aklına Mür-cie’nin ve Cehmiyye’nin aklına giren şüphe girmiştir...” Onun bu sözlerini önemine binâen mevzûnun sonunda tam olarak aktaracağım.

Ayrıca İbn Teymiyye’nin bu sözünde, Sünnet’e intisap edenlerden namazı terk edeni tekfir etmeyen kimselerin mazur olduğuna üstü kapalı bir işâret vardır.

2. Bölüm

Namazı Terk Eden Kimsenin Kâfir ve Dinin Dışında Olduğu Hususundaki Delillerin Zikri Hakkında

Ehli Sünnet imamlarının namazı terk edenin tekfiri meselesini sünnet ve itikad kitaplarında zikrettikleri yukarıda geçmişti. Bu bazı sebeplere dayanmaktadır ki bu sebeplerden bazıları şunlardır:

1- Namaz; İslâm’ın kulun tevhidinin ve müslümanlığının kendisinde tecelli ettiği rükünlerinin en bârizidir.

El-Mervezî (*rahimehullah*) “Ta’zîmu Kadri’s Salât”ta (1/268) şöyle demiştir: “Şu hâlde Allah’ı birlemekten sonra Allah’a namaz kılmaktan daha faziletli bir amel yoktur. Çünkü kul ona tevhid ile ve tekbir olarak Allah’ı tazim etme ile başlar. Sonra Allah’a hamd u senâda bu-

lunur. Yani Fâtihâ'yı okur. Fâtihâ; Allah'a hamd u senâda bulunmak, O'nun şânını yüceltmek ve O'na dua etmektir. Aynı şekilde rükûdaki ve secdedeki tesbihler, her eğilindiğinde ve her kalkıldığında söylenen tekbirler de Allah'ı birlemek ve O'nu tazim etmektir. Yine namaz Allah'ın birliğine ve Resulünün peygamberliğine şehâdet etmeyle bitmektedir. Namazın rükûsu ve secdesi O'na derin saygıyı ve tevâzuyu barındırmaktadır. Namaza başlarken, rükûya giderken ve rükûdan kalkarken elleri kaldırmak Allah'ı tazim etmenin bir göstergesidir. O'nun huzurunda kıyamda durup sağ eli sol elin üzerine koymak, O'nun karşısında alçalmak ve O'na kullukla boyun eğmek demektir."

Yine o (2/1003) şöyle demiştir: "Demek ki namaz, Müslümanlar ile kâfirler arasındaki alâmet olarak tevhîdin şiarlarının en bilinenidir. Namaz kılınmadan İslâm dîni gerçekleştirilemez, müslümanların arasına katılınamaz, kâfirlerden ayrılınamaz. Herkes namazı bırakacak olsa din feneri tamamen söner. Ortada dînin eseri ve kendisiyle tanınacağı bir şiarı kalmaz. Şu hâlde herkesin kendisini birden terk ettiği takdirde onları dîni kendisinden hiçbir eser kalmayacak şekilde işlevsiz kılmaları konusunda ortak yapan bir şeyi işlevsiz kılmak herkesi kapsamayan bir şeyi terk etmek gibi değildir. Demek ki namaz onların hepsini kapsamaktadır. Namaz kılmaları onları kâfirlerden ayrı olmaları konusunda birleştirmektedir. Allah Teâlâ onun değerini onun için ezân okunması ve onu ikâme etmek için toplanılması ile ilan etmiş, onu İslâm milletinin içerisindeki şeriat kılmıştır. Şu hâlde kim onu terk ederse onun İslâm'dan nasîbi yoktur. O kendisiyle müslümanlığını doğrulayacak bir delile ve İslâm'ı gerçekleştirecek bir alâmete sahip değildir. Tıpkı Ömer (*radıyallahu anh*)'ın söylediği gibi: 'Namazı terk edenin İslâm'dan nasîbi yoktur.' Abdullah b. Mes'ûd (*radıyallahu anh*) da 'Namazı olmayanın dîni yoktur' demiştir. Aynı şekilde Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: 'Onlarla aramızdaki ahit namazdır. Kim onu terk ederse kâfir olur.'"

2- Naslar namazı terk eden kimseyi kâfir, müşrik ve dinden çıkan diye nitelemektedir. İbn Batta (*rahimehullah*) “el-İbânetu'l Kub-râ”da (1157) şöyle demiştir: “Hâlbuki Allah (*azze ve celle*) şöyle buyurmaktadır: ‘Ona yönelmiş kimseler olarak (yüzünüzü dine çevirin), O’ndan korkun, namazı kılın ve müşriklerden olmayın’ (Rûm, 31) buyurmaktadır. Görüldüğü gibi Allah namazı terk eden kimseyi iman-ın dışına çıkmış olan bir müşrik konumuna yerleştirmiştir. Çünkü müminlere yönelik bu hitap onlara namazı terk ederek imandan çıkıp müşrik olmamaları için bir uyarıdır...”

El-Mervezî (*rahimehullah*) “Ta’zîmu Kadri’s Salât”ta (2/1006) şöyle demiştir: “Allah Teâlâ ‘Namazı kılın ve müşriklerden olmayın’ buyurmuş, böylece kişinin müşriklerden oluşunun alâmetinin namaz kılmamak olduğunu beyân etmiştir.”

Câbir b. Abdullah (*radiyallahu anhumâ*)’dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki: “Şüphesiz kişi ile şirk ve küfür arasında namazın terki vardır.”⁶¹

Ayrıca Tirmizî’de (2617) “Küfür ile iman arasında namazın terki vardır”, Nesâî’de (328) “Kul ile küfür arasında ancak namazın terki vardır” lafızları geçmektedir.

Bureyde el-Eslemî (*radiyallahu anh*)’tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’i şöyle buyururken işittim: “Onlarla aramızdaki ahit namazdır. Dolayısıyla onu terk eden kâfir olur.”⁶²

Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in mevlâsı Sevbân (*radiyal-lahu anh*)’tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’i şöyle buyururken işittim:

⁶¹ Müslim, 134

⁶² Ahmed (22937), Nesâî (326) ve Tirmizî (2621) rivâyet etmiş, Tirmizî “Bu hasen-sahih garib bir hadistir” demiştir.

"Kul ile küfür ve iman arasında namaz vardır. Onu terk ettiği zaman şirk e girmiş olur."⁶³

Ubâde b. es-Sâmit (*radıyallahu anh*)'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bize nasihatte bulunup şöyle dedi: "Yakılsanız da, lime lime edilseniz de, çarmıha gerilseniz de Allah'a ortak koşmayın ve namazı kasıtlı olarak terk etmeyin. Onu kasıtlı olarak terk eden dinden çıkmış olur."⁶⁴

İbn Mes'ûd (*radıyallahu anh*) "Onun terki küfürdür" demiştir.⁶⁵

Bu küfür ve şirk sahibini İslâm dininden çıkaran büyük küfür ve şirk tir. Nitekim İbn Teymiyye bunu "Şerhu'l Umde"de (2/76) namazı terk edenin tekfiri hususundaki nasları küfrün altındaki küfre ya da küfrân-ı nimete (nimete nankörlüğe) hamleden kimselere red-diye verirken beyân etmiştir, şöyle demiştir: "Namaz hakkında vârid olan küfür birçok sebepten dolayı büyük küfürdür:

Birincisi: Mutlak küfür, dinden çıkaran büyük küfürdür. Dolayısıyla küfür lafzı bunun hakkında kullanılır. O yerlerde (yani küfrün küçük küfür olduğu yerlerde) bunun haricindeki manaya ancak söze ilişkin ipuçları ve eklentiler sebebiyle yorulmuştur. Her bir hadisin siyâkı üzerinde düşünen kimse onun siyâkını kendisi ile beraber bulur. Burada lafzı zâhirinden çevirecek herhangi bir şey yoktur. Aksine lafzın zâhiri üzere olduğunu destekleyen hususlar vardır.

İkincisi: O küfür (yani küçük küfür) münekker/belirsiz ve mübhem/kapalı formdadır. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in 'Onunla

⁶³ El-Lâlekâî (1521) "İsnâdı Müslim'in şartına göre sahihtir" diyerek rivâyet etmiştir.

⁶⁴ "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta Muhammed b. Nasr (920) ve el-Lâlekâî (1522) rivâyet etmiştir. El-Münzirî "et-Terğîb ve't Ter'îb"de (809) şöyle demiştir: "Et-Taberânî ve 'es-Salât' kitabında Muhammed b. Nasr kendilerinde bir beis olmayan iki isnâd ile rivâyet etmiştir."

⁶⁵ Ta'zîmu Kadri's Salât, 938

savaşmak küfürdür', 'Bu ikisi onlardaki birer küfürdür' ve 'Allah'a küfürdür' buyruklarında olduğu gibi... Burada, 'Kul ile küfür veya şirk arasında...' buyruğundaki küfür ise lâm ile marife/belirli kılınmıştır. Marife olan küfür bilinen küfür olarak yorumlanır ki bu dinden çıkaran küfürdür.

Üçüncüsü: Bazı hadisler '...dinden çıkmış olur' lafzıyla, bazıları 'onunla iman arasında...' lafzıyla, bazıları da '...onunla küfür arasında...' lafzıyla gelmiştir. Bütün bunlar namazın bir sınır olmasını gerektirmektedir: Kişi kendisini yerine getirirse onu imana sokar, terk ederse imandan çıkarır.

Dördüncüsü: Onun 'Kul ile küfür arasında ancak namazın terki vardır' buyruğu ve (Abdullah b. Şakîk'in) 'Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbı ameller arasında namazdan başka hiçbir amelin terkinin küfür görmezdi' sözü ile büyük küfürden başkasının kastedilmiş olması mümkün değildir.

Beşincisi: Bu söz namazın ayrıcalığını vurgulamak ve onun diğer amellerden üstünlüğünü beyân etmek maksadıyla söylenmiştir. Eğer buradaki küfür fık olsaydı diğer farizalar da bu hususta onunla ortak olurdu.

Altıncısı: O, namazın dinin sonu olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla dinin sonu gittiği zaman tamamı gider.

Yedincisi: O, namazın kâfirlerle aramızdaki ahit olduğunu beyân etmiştir ve kâfirler dinin dışındadır, dinin içinde değildir. Bu da bu ahdi terk edenin kâfir olmasını gerektirmiştir. Nitekim onu yerine getiren dine girmiş olur... Bu ancak dinden çıkaran küfür hakkında söz konusu olabilir.

Sekizincisi: Ömer (*radıyallahu anh*)'ın 'Namazı terk edenin İslâm'dan payı yoktur' sözü bu kimsenin dinden çıkacağı hususunda ki en açık sözdür. Kezâ İbn Mes'ûd (*radıyallahu anh*)'ın ve başkalarının sözü de böyledir. Buna ilâveten İbn Mes'ûd kişiyi küfre sokanın na-

mazı vaktinden sonraya geciktirmek olmadığını, ancak onu tamamen terk etmek olduğunu beyân etmiştir. Bu ancak dinden çıkaran bir şey hakkında söz konusu olabilir.

Dokuzuncusu: Muâz (*radiyallahu anh*) hadisi daha önce geçmişti: 'Zira direksiz çadır ayakta durmaz. Aynı şekilde din de namazsız ayakta durmaz.'

Bu vecihlerde, bu hadisleri namazı inkâr ederek terk eden kimseye yoranların sözünün bâtıllığını ortaya koyan deliller vardır. Aynı şekilde (Abdullah b. Şakîk'in) 'Ameller arasında namazdan başka hiçbir amelin terkinin küfür görmezdi' sözü, 'Kul ile küfür arasında...' buyruğu ve daha nice deliller namazın bununla ayrıcalıklı kılınmasını gerektirmektedir. İnkâr ederek terk etmeye gelince, bu hususta namazla diğerleri arasında fark yoktur. Çünkü inkâr, terkten bağımsız olarak bizâtihî küfürdür. Öyle ki kişi namazı inkâr ederek namaz kılsa bu ona fayda sağlamaz. Şu hâlde hüküm zikredilmeyen bir şeye nasıl bağlanabilir? Zikredilen şey terktir ve bu hem inkâr ederek terk eden hakkında hem de tembelliğinden dolayı terk eden hakkında geneldir. Ayrıca bu sebepsiz yere kelâmın hakikatinden sapmaktır. Dolayısıyla buna iltifat edilmez."

3- Şirkten tevbenin şartı namaz kılmaktır.

İbn Batta (*rahimehullah*) "el-İbânetu'l Kubrâ"da (955) şöyle demiştir: "Allah (*azze ve celle*) 'Allah'a yönelip O'na hiçbir şeyi ortak koşmayan kimseler (olun)' (*Hacc, 31*) buyurmuş, sonra şöyle buyurarak Allah'a yönelip O'na hiçbir şeyi ortak koşmayan bu kimselerin sıfatlarını bildirmiştir: 'Onlar ancak dini O'na özgüleyerek ve hanîfler olarak Allah'a ibâdet etmekle, namazı kılmakla ve zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte dosdoğru din budur.' (*Beyyine, 5*)

Görüldüğü üzere övgüsü yüce ve isimleri ulu Allah bize hanif müslümanın dosdoğru din üzere olduğunu, dosdoğru dinin de namazı kılmak ve zekâtı vermek ile olacağını, bunları terk eden kimsenin bize tevbe edene kadar kendisiyle savaşımayı ve kendisini öldürmeyi

farz kıldığı müşriğin ta kendisi olduğunu bildirmiştir. Onun tevbesi ancak namazı kıldığı ve zekâtı verdiği zaman söz konusu olur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *'...müşrikleri onları bulduğunuz yerde öldürün. Onları yakalayın, hapsedin ve onlar için her gözetleme yerinde oturun. Tevbe eder, namazı kılar ve zekâtı verirlerse yollarını açın.'* (Tevbe, 5) Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *'Eğer tevbe eder, namazı kılar ve zekâtı verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir.'* (Tevbe, 11)"

İbnu'l Kayyım "es-Salât"ta (v. 59) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ *'Eğer tevbe eder, namazı kılar ve zekâtı verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir'* buyurmuştur. Görüldüğü üzere O, onların müminlerle kardeş olmalarını namaz kılma ve zekâtı verilerine bağlamıştır. Yani namaz kılma ve zekâtı verirken müminlerin kardeşleri olamazlar. Dolayısıyla mümin olamazlar. Çünkü Allah Teâlâ *'Müminler ancak kardeşlerdir'* (Hucurât, 10) buyurmuştur."

İbn Cerîr (rahimehullah) "Tefsîr"inde (11/361) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ'nın *'Eğer tevbe eder, namazı kılar ve zekâtı verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir; bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz'* buyruğunun tevli hakkında söylenecek söz şudur: Allah celle senâuhû şöyle demektedir: Ey müminler, size kendilerini öldürmeyi emrettiğim bu müşrikler küfürlerinden ve Allah'a şirklerinden dönüp Allah'a ve Resûlü'ne iman ederler, O'na itaate yönelirler, farz olarak yazılmış namazı kılarlar, onu şartlarıyla birlikte yerine getirirler ve farz kılınmış zekâtı ehline verirlerse artık onlar dinde kardeşlerinizdir. Yani Allah'ın size emrettiği dinde yani İslâm'da kardeşlerinizdir."

El-Lâlekâî (rahimehullah) "İ'tikâdu Ehli's Sünnne"de (5/956) şöyle demiştir: "Görüldüğü üzere Allah (azze ve celle) dini söz ve amel olarak vasfetmiş, *'Eğer tevbe eder, namazı kılar ve zekâtı verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir'* buyurmuştur. Tevbe şirkten tevbedir ve bu imandır. Namaz ve zekât da ameldir. Evzâî'nin dediği gibi: 'İman ancak söz ile istikâmet bulur. İman ve söz ancak amel ile istikâmet bulur. İman, söz ve amel ancak Sünnet'e muvâfık niyet ile istikâmet bu-

lur. Seleften geçip gidenler iman ile ameli birbirinden ayırmazdı. Amel imandandır, iman da ameldendir.”

4- Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) namaz kılını müslüman saymıştır.

Büsr b. Mihcen'in babası Mihcen (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet ettiğine göre o bir mecliste Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) ile birlik-teydi. Namaz için ezan okundu. Bunun üzerine Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) kalkıp namaz kıldı. Sonra Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) Mihcen oturduğu yerde bulunduğu hâlde geri döndü. Bunun üzerine ona şöyle buyurdu: 'İnsanlarla birlikte namaz kılmana ne engel oldu, sen müslüman bir adam değil misin?' Mihcen "Öyleyim ey Allah'ın Resûlü fakat ben namazımı ailemle beraber kılmıştım" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Rasulullah "Geldiğin zaman daha önce kılmış olsan bile insanlarla birlikte namaz kıl!" buyurdu.⁶⁶

İbnu'l Kayyim "es-Salât"ta (s. 78) şöyle demiştir: "Burada o müslüman ile kâfiri birbirinden ayıran şeyin namaz olduğunu belirtmiştir. Sen hadisin lafızları arasında 'Eğer sen müslüman olsaydın mutlaka namaz kıldırın' şeklinde bir lafız da bulursun. Bu 'Neden konuşmuyorsun, dilin yok mu?' ya da 'Neden kıpırdamıyorsun, hayatta değil misin?' demene benzer. Eğer müslümanlık namaz olmadığında da sâbit olsaydı onun namaz kılmadığını gördüğü zaman 'Sen müslüman bir adam değil misin?' buyurmazdı."

İbn Mes'ûd (*radiyallahu anh*) "Namazı terk eden müslüman değildir" demiştir.⁶⁷

Derim ki: Daha önce geçtiği üzere müslüman değilse kâfirdir.

⁶⁶ Ahmed (16395) ve "es-Sünenu'l Kubrâ"da Nesâî (932) rivâyet etmiştir.

⁶⁷ İbn Abdulberr "el-İstizkâr"da (1/235) zikretmiş ve sahih olduğunu söylemiştir.

5- Namazı terk etmek Allah Teâlâ'nın dininden yüz çevirmek kapsamındadır.

El-Mervezî (rahimehullah) "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (1/129) şöyle demiştir: "Allah tebâreke ve teâlâ kâfirî kendisiyle azarladığı buyrukları arasında '*Ne doğruladı ne de namaz kıldı*' buyurmuş, tasdikini yanına namazdan başka bir şey eklememiştir. Sonra '*Ancak yalanladı ve yüz çevirdi*' buyurmuştur. Burada yalanlama tasdikini zıddıdır. Yüz çevirmek de namazı ve diğer farizaları terk etmektir."

İbnu'l Kayyım "es-Salât"ta (s. 59) şöyle demiştir: "*Ne doğruladı ne de namaz kıldı. Ancak yalanladı ve yüz çevirdi.*" İslâm haberi doğrulamaktan ve emre boyun eğmekten ibâret olunca Allah subhanehû onun iki zıddını belirtmiştir: Doğrulamama ve namaz kılmama. Doğrulamanın karşısına yalanlamayı, namazın karşısına da yüz çevirmeyi yerleştirmiş, '*Ancak yalanladı ve yüz çevirdi*' buyurmuştur. Şu hâlde yalanlayanın kâfir olduğu gibi yüz çeviren de kâfirdir. İslâm yalanlamayla ortadan kalktığı gibi namazdan yüz çevirmeyle de ortadan kalkar."

İbn Teymiyye "Mecmûu'l Fetâvâ"da (7/142) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: '*Allah'a ve Resûl'e inandık ve itaat ettik derler. Bundan sonra onlardan bir grup yüz çevirir. Onlar mümin değildirler.*' (Nûr, 47) Yüz çevirmek itaatten yüz çevirmektir. Allah Teâlâ'nın şu buyruğunda olduğu gibi: '*Yakında güçlü kuvvetli bir topluluğa karşı çağrılacaksınız. Onlarla teslim oluncaya kadar savaşacaksınız. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir mükâfât verir. Önceden yüz çevirdiğiniz gibi yüz çevirirseniz sizi can yakıcı bir azaba uğrattır.*' (Fetih, 16)

Yine Allah Teâlâ '*Ne doğruladı ne de namaz kıldı ancak yalanladı ve yüz çevirdi*' (Kıyâme, 21-22) buyurmuştur. Yine Allah Teâlâ '*Ona ancak yalanlayıp yüz çeviren, en bedbaht kimse girer*' (Leyl, 15-16) buyurmuştur. Kezâ Mûsâ ve Hârûn '*Gerçekten bize azabın yalanlayıp yüz çevirene olduğu vahyedildi*' (Tâhâ, 48) demiştir. Böyle-

ce bilinmiştir ki yüz çevirmek yalanlamak değildir. Yüz çevirmek itaatten yüz çevirmektir. Zira haber verdikleri hususunda Resûl (sallallahu aleyhi ve sellem)'i doğrulamaları ve emrettikleri hususunda ona itaat etmeleri insanlara vaciptir. Doğrulamanın zıddı yalanlama, itaatın zıddı yüz çevirmedir. O bundan dolayı '*Ne doğruladı ne namaz kıldı ancak yalanladı ve yüz çevirdi*' buyurmuştur.

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: '*Allah'a ve Resûl'e inandık ve itaat ettik derler. Bundan sonra onlardan bir grup yüz çevirir. Onlar mümin değildirler.*' (Nûr, 47) Görüldüğü üzere O amelden yüz çevirenin -sözü dile getirmiş olsa bile- imanının olmadığını söylemiştir.

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: '*Müminler ancak Allah'a ve Resûlü'ne iman eden, onunla birlikte toplumu ilgilendiren bir iş üzere oldukları zaman izin istemedikçe çekip gitmeyen kimselerdir.*' (Nûr, 62)

Yine O '*Müminler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir...*' (Enfâl, 2) buyurmuştur.

Kur'ân ve Sünnet'in birçok yerinde iman, amel işlemeyen kimseden tıpkı münâfıktan nefyedildiği gibi nefyedilmektedir."

İbn Kesîr "Tefsîr"inde (8/225) şöyle demiştir: "O şöyle buyurmuştur: '*Hayır, o kafa derisini soyup çıkaran alevli bir ateştir. Arkasını dönüp yüz çevireni, (mal) toplayıp biriktireni çağırır.*' (Meâric, 15-18) Yani ateş oğullarını kendisine çağırır. Onlar ki Allah onları ateş için yaratmış, onlar hakkında dünyada cehennemın amellerini işleyeceklerini takdir etmiştir... Çünkü onlar Allah (azze ve celle)'nin buyurduğu üzere arkalarını dönüp yüz çeviren kimselerden, yani kalbiyle yalanlayıp uzuvlarıyla amel etmeyen kimselerden idiler."

Yine o "Tefsîr"inde (8/421) şöyle demiştir: "O şöyle buyurmuştur: '*Ona ancak en bedbaht kimse girer.*' Yani ona her tarafını kaplayacak bir şekilde ancak en bedbaht kimse girer. Sonra bunu '*yalanla-*

yıp yüz çeviren' buyurarak tefsir etmiştir. Yani kalbiyle yalanlayıp uzuvlarıyla amel etmekten yüz çeviren..."

6- Namaz İslâm'ın direğidir. Onu terk edenin binası yıkılır.

Muâz b. Cebel (*radıyallahu anh*)'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) ile birlikte Tebûk Gazvesi'nden geldik. Onu yalnız görünce 'Ey Allah'ın Resûlü, bana beni cennete sokacak bir amel söyle' dedim. Buyurdu ki: 'Sana işin başını, direğini ve tepesinin zirvesini söyleyeyim mi? İşin başı İslâm'dır. İslâm'a giren selâmette olur. Direği ise namazdır...'"⁶⁸

İbnu'l Kayyım "es-Salât"ta (s. 72) şöyle demiştir: "Bu şu yönden delil getirilmiştir: O namazın İslâm'a göre çadırın kendisi üzerinde ayakta durduğu direk konumunda olduğunu bildirmiştir. Çadırın direğin düşmesiyle beraber düştüğü gibi namazın gitmesiyle birlikte İslâm gider. Ahmed aynen bunu hüccet getirmiştir."

İbn Receb (*rahimehullah*) "Câmiu'l Ulûmi ve'l Hikem"de (s. 146) şöyle demiştir: "Burada o namazı çadırın direği konumuna yerleştirmiştir ki çadır direksiz ayakta durmaz. Direk düşerse çadır da düşer, onsuz ayakta kalmaz."

7- Namaz kılmakla beraber kıldığı namazda rükûsunu ve secdesini tam yapmadığı hâlde ölen kimse Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in milletinin ve İslâm fitratının gayrısı üzere ölmektedir. Şu hâlde namazı tamamen terk eden kimsenin durumu nice olur?

Ebû Abdullah el-Eş'arî (*radıyallahu anh*)'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) ashâbına namaz kıldırdı. Sonra onlardan bir tâifenin arasında oturdu. O esnâda bir adam içeri girdi ve namaza durdu. Rükuya gitmeye ve hızlı hızlı secde etmeye başladı. Bunun üzerine Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurdu:

⁶⁸ İbn Ebî Şeybe "el-İmân"da (1) rivâyet etmiştir. Sahih bir hadistir. Tahrîci orada gelecektir.

“Şunu görüyor musunuz? Kim bu hâl üzere ölürse Muhammed’in milletinin gayrısı üzere ölmüş olur. Karganın kanı gagaladığı gibi namazını gagalıyor. Rükûya giden ve hızlı hızlı secde eden kimsenin misâli ancak bir veya iki hurma yiyen aç kimsenin misâline benzer. İki hurmanın ona ne faydası olur ki? Şu hâlde abdestinizi güzelce alın! Vay topukların hâline ateşten ötürü! Rükûyu ve secdeyi de tam yapın!”⁶⁹

Zeyd b. Vehb şöyle demiştir: Huzeyfe (*radıyallahu anh*) rükûsunu ve secdesini tam yapmayan bir adam gördü ve şöyle dedi: “Sen namaz kılmadın! Eğer ölseydin Allah’ın Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’i kendisi üzere yarattığı fitrattan gayrısı üzere ölmüş olurdu.”⁷⁰

Kays b. Ebî Hâzim’den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Bilâl (*radıyallahu anh*) namazını güzelce kılmayan bir adam gördü ve şöyle dedi: “Ey namaz kılan! Eğer ölseydin İsâ b. Meryem (*aleyhisselam*)’ın milletinin gayrısı üzerine ölmüş olurdu.”⁷¹

İbn Receb “Fethu’l Bârî”de (7/162) şöyle demiştir: “Bu hadisler namazda rükûyu ve secdeyi tam yapmanın vacip olduğuna, bunu terk etmenin haram kılınmış olduğuna delâlet etmektedir. Böyle olmasaydı bunu terk eden dinin dışında olmazdı. Fakat bu, bunu terk edenin namazı terk etmiş olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü dinden ancak namazın terkiyle çıkılır. Nitekim bir hadiste Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den ‘Kul ile küfür arasında namazın terki vardır’ bu-

⁶⁹ İbn Huzeyme “Sahih”inde (665) rivâyet etmiştir.

⁷⁰ Buhârî (791) rivâyet etmiştir. Bu merfû olarak da rivâyet edilmiştir ama sahih değildir. İbn Receb “Fethu’l Bârî”de (7/159) şöyle demiştir: “Sahih olan bunun Huzeyfe’nin sözü olmasıdır. Fakat bu, Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in fitratını zikretmesi sebebiyle merfû hükmündedir.”

⁷¹ Ahmed’in “el-İmân” kitabında (232) gelecektir.

yurduğu, başka bir lafızda 'Onu terk eden kâfir olur' buyurduğu rivâyet edilmiştir."

El-Âcurrî (*rahimehullah*) "eş-Şerîa"da (1/654) şöyle demiştir: "Namazın terki ve zâyî edilmesi hususundaki bu sünnetler ve eserler, bu konuda zikretmediğimiz, zikrettiğimiz takdirde kitabın uzayacağı eserler ile birlikte namazın imandan olduğuna, namaz kılmayanın imanının ve islâmının olmadığına delâlet etmektedir. Örneğin Huzeyfe (*radiyallahu anh*) hadisinde o namazını tam kılmayan bir adama 'Eğer bu ölmüş olsaydı Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in fitratından gayrisi üzere ölmüş olurdu' demiştir. Bunun benzeri Bilâl (*radiyallahu anh*)'tan ve başkalarından da rivâyet edilmiştir."

8- Namazı terk etmiş olduğu hâlde ölen kimsenin üzerinden Allah Teâlâ'nın zimmeti kalkar.

Mekhûl (*rahimehullah*)'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasullullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) el-Fadl b. el-Abbâs'a şöyle nasihat etti: "Öldürülse de yakılsan da Allah'a ortak koşma ve namazı kasıtlı olarak terk etme. Çünkü kim namazı kasıtlı olarak terk ederse Allah'ın zimmeti onun üzerinden kalkar."⁷²

Ubeydullah b. Abdullah el-Külâî'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Mekhûl elimden tuttu ve "Ey Ebû Vehb, farz olarak yazılmış bir namazı kasıtlı olarak terk eden kimse hakkında ne diyorsun?" diye sordu. Ben de "Âsî mümindir" dedim. Bunun üzerine eliyle elimi sıktı ve şöyle dedi: "Ey Ebû Vehb! İman senin gözünde yüksek bir konumda olsun. Kim farz olarak yazılmış bir namazı kasıtlı olarak terk ederse Allah'ın zimmeti onun üzerinden kalkar. Allah'ın zimmetinin üzerinden kalktığı kimse de kâfir olur."⁷³

⁷² Ahmed "el-İmân"da (234) rivâyet etmiştir. Mürsel olan bu rivâyetin bazı şahidleri vardır ki onları oradaki tahrîcimde zikrettim.

⁷³ İbn Ebî Şeybe "el-İmân"da (129) rivâyet etmiştir.

9- Namaz kılmak insanın kanını ve malını dokunulmaz kılan şeylerdendir.

Enes b. Mâlik (*radıyallahu anh*)'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki:

“Lâ ilâhe illallâh demelerine kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu söyledikleri, namazımızı kıldıkları, kıblemize yöneldikleri, kestiklerimizi kestikleri zaman kanları ve malları -hakkı ile olması müstesnâ- bize haram olur. Hesapları ise Allah’a aittir.”⁷⁴

Humeyd'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Meymûn b. Siyâh Enes b. Mâlik (*radıyallahu anh*)'a “Ey Ebû Hamza, kulun kanını ve malını ne dokunulmaz kılar?” diye sordu. Bunun üzerine o şöyle cevap verdi: “Kim Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet eder, kıblemize yönelir, namazımızı kılar ve kestiğimizi yerse o müslümandır. Müslümanın hakkı onun hakkı, müslümanın sorumluluğu onun sorumluluğudur.”⁷⁵

İbnu'l Kayyım “es-Salât”ta (s. 75) şöyle demiştir: “Buradaki iki delâlet yönü bulunmaktadır. Birincisi: O kişiyi ancak bu üçüyle müslüman saymıştır. Dolayısıyla kişi bu üçü olmadan müslüman olamaz. İkincisi: Kişi doğruya doğru namaz kıhyorsa müslümanların kublesine doğru namaz kılana kadar müslüman olamaz. Peki namazı tamamen terk ettiği takdirde durum nice olur?”

Ebû Saîd el-Hudrî (*radıyallahu anh*)'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Alî b. Ebî Tâlib (*radıyallahu anh*) Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e Yemen'den mazi ile tabaklanmış bir deri parçası içerisinde toprağından arındırılmamış bir parça altın gönderdi. (Rasulullah) onu dört kişi arasında pay etti... Bunun üzerine ashâbından bir adam “Biz buna onlardan daha lâıyk idik” dedi. Sonra bu Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in kulağına gitti. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Gök-

⁷⁴ Buhârî, 392

⁷⁵ Buhârî, 393

teki'nin emîni olduğum, göğün haberi sabah akşam bana geldiği hâlde bana güvenmiyor musunuz?" Sonra gözleri çukur, elmacık kemikleri çıkık, alnı yüksek, sakalı gür, başı tıraşlı ve izarını yukarı çekmiş bir adam ayağa kalkıp "Ey Allah'ın Resûlü, Allah'tan kork!" dedi. Rasulullah "Yazıklar olsun sana, yeryüzündekiler arasında Allah'tan korkmaya en lâıyk kimse ben değil miyim?" buyurdu. Sonra adam arkasını dönüp gitti. Hâlid b. el-Velîd "Ey Allah'ın Resûlü, boyunu vurayım mı?" dedi. Rasulullah "Hayır, belki namaz kılıyordur" buyurdu. Hâlid "Nice namaz kılan var ki diliyle kalbinde olmayanı söyler" dedi. Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurdu: "Ben insanların kalplerini eşelemekle ve onların karınlarını yarmakla emrolunmadım."⁷⁶

Derim ki: Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) onu öldürmeye engel olan şeyin onun namaz kılması olduğunu belirtmiştir. Bu namaz kılmanın kanının helâl olduğunu gösterir.

Ubeydullah b. Abdullah b. el-Hıyâr'dan rivâyet edildiğine göre Ensâr'dan bir adam ona şunu tahdis etmiştir: (Ensâr'dan olan adam) bir mecliste bulunduğu esnada Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in yanına vardı ve onunla gizlice konuşmaya başladı. Münafıklardan bir adamı öldürmesine izin vermesini istiyordu. Bunun üzerine Rasulullah açıktan konuşmaya başlayıp "O Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmiyor mu?" buyurdu. Ensâr'dan olan adam "Ediyor ey Allah'ın Resûlü ama onun şehâdeti yoktur" dedi. Rasulullah "Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet etmiyor mu?" buyurdu. Adam "Ediyor ey Allah'ın Resûlü ama onun şehâdeti yoktur" dedi. Rasulullah "Namaz kılmıyor mu?" buyurdu. Adam "Kılıyor ey Allah'ın Resûlü ama onun namazı yoktur" dedi. Bunun üzerine Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) "İşte onlar Allah'ın beni kendilerinden (kendilerini öldürmekten) sakındırdığı kimselerdir" buyurdu.⁷⁷

⁷⁶ Buhâri, 4351; Müslim, 1064

⁷⁷ Ahmed, 23670

Bundan dolayı Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bir kavme baskın düzenleyeceği zaman sabahı edene kadar beklerdi. Ezanı işitirse onları bırakır, işitmezse onlara baskın düzenlerdi. Enes (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bir kavim ile savaşacağı zaman sabahı edene kadar onlara baskın düzenlemezdi. Bir ezan işitirse geri durur, ezan işitmezse sabahladıkdan sonra baskın düzenlerdi. Hayber'e de geceleyin varmıştık.”⁷⁸

10- Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) yöneticilere karşı ayaklanmaya namazı kıldıkları sürece izin vermemiştir.

Ubâde b. es-Sâmit (*radiyallahu anh*)'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bizi çağırdı ve bizimle bey'atleşti. Kendisi hususunda bizden söz aldıkları arasında şunlar da vardı: Rahatlığımızda ve darlığımızda, zorluğumuzda ve kolaylığımızda, üzerimize başkası tercih edildiği durumda işitmek ve itaat etmek, iş konusunda ehli ile çekişmememiz üzerine bey'at ettik. Ancak nezdinizde Allah tarafından kendisi hakkında delil bulunan açık bir küfür görmeniz müstesnâ...”⁷⁹

Ümmü Seleme (*radiyallahu anha*)'dan rivâyet edildiğine göre Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur: “İleride bazı yöneticiler olacak. (Onların yaptıklarını) bilecek ve (bunları) kötü göreceksiniz. (Bunu) bilen vebâlden kurtulur. Kötü gören selâmette olur. Râzı olup uyan kimseye gelince...” “Onlarla savaşmayalım mı?” diye sordular. “Namaz kıldıkları sürece hayır” buyurdu.⁸⁰

Görüldüğü üzere Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in yöneticilerle savaşmayı kendisine bağladığı namazın terki, nezdimizde Allah tarafından kendisi hakkında delil bulunan açık bir küfürdür.

⁷⁸ Buhârî, 2943

⁷⁹ Buhârî, 7055; Müslim, 1709

⁸⁰ Müslim, 1855

İbn Teymiyye “Şerhu'l Umde”de (2/80) şöyle demiştir: “Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) namaz kıldıkları sürece bu yöneticilerle savaştırmayı emretmiştir. Buradan onların namazı terk ettikleri takdirde kendileriyle savaşılacağı anlaşılır. Yöneticiyle savaşmak, o küfre girene kadar câiz değildir. Sadece fâsık olması sebebiyle onunla savaşılmaz. Eğer bu durumda onunla savaşmak câiz olsaydı namazı terk etmesi sebebiyle kendisiyle savaşıldığı gibi onu geciktirmesi sebebiyle de kendisiyle savaşılması câiz olurdu.”

11- Namaz amellerin kabûlünün anahtarıdır. O tamam oldu mu diğer amelleri de tamam olur. O eksik oldu mu diğer amelleri de eksik olur. Ebû Hureyre (radiyallahu anh)'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki:

“Kulun kıyâmet günü amelleri arasında kendisinden hesaba çekileceği ilk şey namazıdır. Eğer o tamamsa kurtuluşa erer ve başarıya ulaşır. Eksikse zarar eder ve hüsrâna uğrar...”⁸¹

Temîm b. Seleme (rahimehullah)'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Kulun kendisinden sorguya çekileceği ilk şey namazıdır. Namazı ondan kabul edilirse diğer amelleri de ondan kabul edilir. Namazı ona geri çevrilirse diğer amelleri de ona geri çevrilir.”⁸²

Avn b. Abdullah (rahimehullah)'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Kul kabrine girdiği zaman namazından sorguya çekilir. Kendisinden sorguya çekileceği ilk şey namazıdır. Namazı tamamsa diğer amellerine bakılır, tamam değilse diğer hiçbir ameline bakılmaz.”⁸³

İbnu'l Kayyim “es-Salât”ta (s. 111) şöyle demiştir: “Namazı tamamen terk etmeye gelince, şirkin beraberinde hiçbir amelin kabul edilmediği gibi bununla birlikte hiçbir amel kabul edilmez. Zira Nebî

⁸¹ Tirmizî (413) ve “es-Sünenu'l Kubrâ”da Nesâî (322) rivâyet etmiştir. Tahrîci ileride gelecektir.

⁸² İbn Ebî Şeybe, 7856

⁸³ Ta'zîmu Kadri's Salât, 194

(*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den sahih olarak rivâyet edildiği üzere namaz İslâm’ın direğidir. Diğer şer’î buyruklar ise çadırın ipleri ve kazıkları hükmündedir. Çadırın direği olmadıktan sonra onun hiçbir parçasından yararlanılmaz. Şu hâlde diğer amellerin kabûlü namazın kabûlüne bağlıdır. Namaz reddedilirse diğer ameller de reddedilir. Bunun delili daha önce geçmişti.”

Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’ın sadece ikinci namazını terk etmenin amelleri boşa çıkaracağını, onu terk eden kimsenin ailesini ve malını kaybetmiş gibi olduğunu bildirmesi de bunu desteklemektedir. Bu sadece ikinci namazını terk eden kimse hakkındadır. Ya bütün namazları terk eden kimse hakkında ne düşünülür?

Bureyde (*radıyallahu anh*)’tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki:

“İkinci namazını terk eden kimsenin ameli boşa gitmiştir.”⁸⁴

Abdullah b. Ömer (*radıyallahu anhuma*)’dan rivâyet edildiğine göre Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur:

“İkinci namazını kaçıran kimse ailesini ve malını kaybetmiş gibidir.”⁸⁵

İbnu’l Kayyım “es-Salât”ta (s. 111) şöyle demiştir: “Eğer ‘Peki amelleri boşa çıkarması yönünden diğer namazların değil de sadece ikinci namazının zikredilmesinin anlamı nedir?’ diye sorulacak olursa, buna şöyle cevap verilir: Hadis ikinci namazından başka bir namazı terk eden kimsenin amelinin boşa çıkmayacağını söylememektedir. Buna ancak mefhum-u lakab ile delalet ettiği söylenebilir ki bu da çok zayıf bir mefhumdur. Hadiste yalnızca ikinci namazının zikredilmesi diğer namazlar arasındaki şerefinden dolayıdır. Bu sebeple Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den gelen sahih ve sarîh nasla orta

⁸⁴ Buhârî, 553

⁸⁵ Buhârî, 552; Müslim, 626

namaz olmuştur. Yine bu sebeple Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) başka bir hadisinde ikinci namazını ayrıcklı kılarak şöyle buyurmuştur: 'İkinci namazını kaçırın kimse ailesini ve malını kaybetmiş gibidir.'

Yani adeta ailesi ve malı kendisinden çekip alınmıştır da ailesiz ve malsız olarak kalakalmıştır. Bu, kişinin ikinci namazını terk ettiği takdirde amellerinin boşa çıkacağını bildiren bir temsildir. Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) sanki onun salih amellerini kendilerinden yararlanması açısından ailesine ve malına benzetmiştir. Yani kişi ikinci namazını terk ettiği zaman adeta şu kimsenin konumunda olmaktadır: Bir adamın ailesi ve malı vardır. Ailesi ve malı evinde olduğu halde, bir ihtiyacı için dışarı çıkmıştır. Evine geri döndüğünde ailesini saldırlmış ve malını gasp edilmiş bulur. Onlarsız tek başına kalakalır. Onları kaybettiği için kimsesiz kalır. Eğer bu kimsenin salih amelleri kalmış olsaydı, getirilen temsil vâkıya mutabık olmazdı."

12- Namaz Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ümmetini Havz'a kendisinin yanına geldikleri zaman kendisiyle tanıyacağı alâmettir.

Ebû Hureyre (*radıyallahu anh*)'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) kabristana gitti ve şöyle buyurdu: "Selâm üzerinize olsun ey müminler topluluğunun yurdu! Şüphesiz biz de size katılacağız inşaallah. Kardeşlerimizi görmüş olmayı isterdim!" "Biz senin kardeşlerin değil miyiz ey Allah'ın Resûlü?" diye sordular. "Siz benim ashâbımsınız, kardeşlerimiz ise henüz gelmeyen kimselerdir" buyurdu. "Ümmetinden henüz gelmeyenleri nasıl tanıyacaksın ey Allah'ın Resûlü?" diye sordular. Bunun üzerine buyurdu ki: "Ne dersiniz, bir adamın simsiyah atlarının arasında alınlarında ve bacaklarında ak bulunan beyaz atları olsa onları tanımaz mı?" "Tanır ey Allah'ın Resûlü" dediler. Bunun üzerine o şöyle buyurdu: "İşte onlar da abdest sebebiyle alınları, elleri ve ayakları parlak gelecekler. Onların arasında Havz'a ilk varan ben olacağım. Dikkat edin, bazı kimseler havzımdan şaşkın devenin uzaklaştırıldığı gibi uzaklaştırılacaktır. Onlara 'Bakın, buraya gelin' diye sesleneceğim. Bunun

üzerine 'Onlar senden sonra değiştirdiler' denecek. Ben de "O zaman uzak olsunlar uzak" diyeceğim."

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/612) şöyle demiştir: "Bu, Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in alınları, elleri ve ayakları parlak olmayan kimseyi tanıyamayacağını, dolayısıyla bu kimsenin onun ümmetinden olmadığını göstermektedir."

Yine o (21/171) şöyle demiştir: "Hiç abdest almamış ve hiç namaz kılmamış kimseye gelince, bu, bu kimsenin kıyâmet günü tanınmayacağına delildir."

Derim ki: Namazı terk eden kimse kaçınılmaz olarak abdesti de terk eder. Bundan dolayı Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) onu kıyâmet günü tanıyamayacaktır. Onu göremeyecektir de. Çünkü o küfrün önderleriyle birlikte haşrolacaktır.

13- Namazı terk eden kimse kıyâmet günü küfrün önderleriyle birlikte haşrolacaktır.

Abdullah b. Amr (radiyallahu anhumâ)'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün namazı söz konusu etti ve şöyle buyurdu: "Kim ona itina gösterirse o kıyâmet günü kendisi için bir nûr, delil ve kurtuluş olur. Kim ona itina göstermezse o kendisi için bir nûr, delil ve kurtuluş olmaz. Kıyâmet günü Kârûn, Firavun, Hâmân ve Ubeyy b. Halef ile birlikte gelir."⁸⁶

14- Allah, âdemoğlu cehenneme girdiği zaman ateşe onun secde yerlerini yemesini haram kılmıştır. Bu, meleklerin cehennemde ebediyen kalacak kâfirleri şefaât ile cehennemden çıkacak muvahhidlerden kendisiyle ayıracağı âlâmettir.

Ebû Hureyre (radiyallahu anh) hadisinde rivâyet edildiğine göre Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: ...Tâ ki Allah cehen-

⁸⁶ Ahmed "el-Îmân"da (34) rivâyet etmiştir. İleride geleceği üzere sahih bir hadistir.

nem ehlinde dilediklerine rahmet etmek istediği zaman meleklerle Allah'a ibâdet edenleri (cehennemden) çıkarmalarını emreder. (Melekler de) onları çıkarırlar. Onları secde izlerinden tanırlar. Allah ateşe secde izlerini yemesini haram kılmıştır. Onları cehennemden çıkarırlar. Ateş âdemoğlunun secde izleri dışında her tarafını yer. Küle dönmüş oldukları hâlde cehennemden çıkarlar. Üzerlerine hayat suyu dökülür de selin taşıdıkları arasındaki tanenin bittiği gibi biterler.”⁸⁷

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (7/611) şöyle demiştir: “Böylece bilinir ki ateş Allah’a secde etmemiş kimsenin her tarafını yer.”

Derim ki: Görüldüğü üzere melekler cehennemde namazı terk eden kimseyi diğer kâfirler arasından ayırt edemeyecektir. Çünkü o da onlardandır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Sizi Sekar’a ne soktu? Biz namaz kılanlardan değildik derler.*” (Müddessir, 42-43)

El-Mervezî (rahimehullah) “Ta’zîmu Kadri’s Salât”ta (2/1009) şöyle demiştir: “Görmez misin ki namazı terk eden kimse şefaatchilerin şefaatiyle cehennemden çıkıp cennete girmeleri ümit edilen İslâm ehlinde değildir. Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)’in, Ebû Hureyre’nin ve Ebû Saîd’in rivayet ettiği şefaathadisinde buyurduğu gibi: Onlar (günahkâr müminler) cehennemden çıkacaklar ve secdelerinin iziyle tanınacaklar. Böylece şefaath ile cehennemden çıkmayı hak edenlerin namaz kılanlar olduğu sana iyice açıklanmış oldu.”

İbn Receb “Fethu’l Bârî”de (7/241) şöyle demiştir: “Bu bapthadisin tamamını aktarmaktan maksat ateşin tevhid ehlinin secde yerlerini yemeyeceğidir. Bu secdenin Allah katındaki fazîletine ve değerine delildir. Çünkü Allah ateşe tevhid ehlinin secde yerlerini yemesini haram kılmıştır. Namazı terk edenin kâfir olduğunu söyleyen

⁸⁷ Buhârî (806, 7437) ve Müslim (182) rivâyet etmiştir.

bazı kimseler bunu delil getirmişlerdir. Zira ateş namazı terk edenin her tarafını yer. Onun durumu günahkâr muvahhidler gibi olmaz. Bunun Allah'a tek bir namaz kılmamış kimse hakkında geçerli olduğu açıktır."

Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus vardır: Yukarıda geçen Ebû Hureyre (*radıyallahu anh*) hadisinin devamında meleklere kendilerini secde izlerinden tanıyacağı kimselerin arasında şefaate cehennemden en son çıkacak ve cennete en son girecek adamın bulunduğuna delâlet eden ifâdeler geçmektedir:

"Geriye onlardan yüzü cehenneme dönük bir adam kalır. O cehennem ehli arasında cennete en son girecek kimsedir. 'Rabbim, yüzümü cehennemden çevir' der. 'Çünkü onun kokusu bana eziyet verdi, sıcaklığı beni yaktı...'"

Bu hadiste şefaate hadislerini namazı terk eden kimsenin hiçbir amel işlemese bile sadece kelime-i tevhidi telaffuz etmesi sebebiyle cennete gireceğine delil getiren Mürcie'ye açık bir reddiye vardır. Melekler bu adamı secde izlerinden tanımıştır. Bu onun dünyada namaz kılanlardan olduğunu gösterir. En iyi bilen Allah'tır.

15- Kıyâmet günü müminler ile münafıkların arasını ayıracak olan Allah Teâlâ'ya secde etmeleridir.

Sahih hadislerde geldiği üzere Allah (*azze ve celle*) dünyada herhangi bir şeye ibâdet eden herkese kıyâmet günü onu takip etmesini emredecektir. Bunun üzerine her ümmet ibâdet ettiği varlığı takip edecektir. Geriye aralarında münâfıkları da olduğu hâlde bu ümmet kalacaktır. Dünyadayken kendisine ibâdet edip namaz kıldıkları Rablerini ve Mabudlarını bekleyecekler, "Burası Rabbimiz bize gelene kadar duracağımız yerdir" diyeceklerdir. Sonra Allah o durumda müminlerle münafıkları onlara kendisine secde etmelerini isteyerek ayıracaktır. Bu Allah (*azze ve celle*)'nin baldırını açtığı zaman gerçekleşecektir. Dünyada sırf O'nun için secde edip namaz kılan kimseler orada secdeye kapanacaktır. Gösteriş ve işittiriş için secde etmekte olan

münâfığın sırtı ise sert bir tabaka hâlini alacaktır ve o bundan dolayı secde edemeyecektir.

Ebû Saîd el-Hudrî (*radiyallahu anh*)'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki:

“Rabbimiz baldırını açar. Bunun üzerine her mümin ve mümine secdeye kapanır. Geriye dünyada gösteriş ve iştiriş için secde eden kimseler kalır. Secdeye gider ama sırtı tek bir tabaka hâlini alır.”⁸⁸

El-Mervezî (*rahimehullah*) “Ta’zîmu Kadri’s Salât”ta (1/268) şöyle demiştir: “Namazın faziletlerinden bir diğeri de münâfıkların kıyamet gününde müminlerden secde ile ayrılacak olmalarıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ‘O gün baldır açılacaktır. Secdeye çağrılacak fakat buna güç yetiremeyeceklerdir. Gözleri zillet içinde düşmüştür. Onları bir zillet kaplamıştır.’ (Kalem, 43) Şöyle ki: Müminler Rablerine baktıkları zaman hemen secdeye kapanacaklar. Münâfıklar da secdeye çağrılacaklar, bunun üzerine secde etmek isteyecekler fakat buna güç yetiremeyecekler. Kendileriyle secde arasına dünyada iken Allah’a secde etmemenin cezası olarak bir engel konacak. Sonra Allah şöyle buyurmuştur: ‘Oysa onlar -dünyada- sağ salim oldukları halde secdeye çağrılıyorlardı.’ (Kalem, 43) Böylece O, onlarla secde etmelerinin arasına giren şeyin ne olduğunu zikretmiştir.”

İbn Teymiyye “Mecmûu’l Fetâvâ”da (7/611) şöyle demiştir: “Bu gösteriş maksadıyla secde edenin hâliyse hiç secde etmemiş kimsenin hâli nice olur?”

İbnu’l Kayyım “es-Salât”ta (s. 49) şöyle demiştir: “Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ‘Müslümanları mücrimler gibi kılar mıyız hiç? Size ne oluyor, nasıl hüküm veriyorsunuz? Yoksa okuyup durduğunuz bir kitabınız mı var? Orada beğenip seçtiğiniz her şeyin sizin

⁸⁸ Buhârî, 4919

olduğu mu yazılı? Yoksa sizin için üzerimizde kıyamet gününe kadar sürecek bazı yeminler mi var?... O gün baldır açılır da secdeye çağrılırlar, fakat secdeye güçleri yetmez. Gözleri öne düşmüş, kendilerini bir zillet sarmıştır. Onlar önceden sağlam oldukları zaman secdeye çağrılıyorlardı.’ (Kalem, 35-43) Bu ayetler şu yönden delildir: Allah subhânehû müslümanları mücrimler gibi yapmayacağını, bunun kendisinin hikmetine ve hükmüne yakışmayacağını bildirmiştir. Sonra müslümanların karşısında yer alan mücrimlerin hallerini zikretmiş, ‘Baldırın açılacağı günde...’ buyurmuş, onların Rableri tebâreke ve teâlâ’ya secdeye davet edileceklerini fakat secde ile aralarına bir engel konulacağını, dünyada iken namaz kılanlarla beraber O’na secde etmemelerinin cezası olarak (ahirette) müslümanlarla beraber secde edemeyeceklerini haber vermiştir. Bu göstermektedir ki onlar, müslümanların secde ettiği zaman sırtları inek sırtı gibi olacak kafirlerle ve münafıklarla birlikte olacaklardır. Eğer müslümanlardan olsalardı mutlaka müslümanlara izin verildiği gibi secde etmeleri için kendilerine izin verilirdi.”

3. Bölüm

Sahâbe'nin ve Tâbiîn'in Namazı Terk Eden Kimsenin
Kâfir ve Dinin Dışında Olduğu Hususundaki İcmâsının Zikri
Hakkında

Namazı terk eden kimsenin -onu inkâr ederek kılmayan ile tembelliğinden ve gevşekliğinden dolayı kılmayan arasında bir ayrırma gitmeksizin- kâfir olduğuna delâlet eden hususlar arasında bu meselede hem Sahâbe'den hem Tâbiîn'den hem de onlara tâbi olanlardan birçok naklin bulunması olduğu daha önce söz konusu edilmişti. Örneğin:

1- Ebû Bekr es-Sıddık (*radıyallahu anh*) zekâtı vermeyenlere karşı savaştan bahsederken şöyle demiştir: "Vallahi namaz ile zekâtın arasını ayıranlarla savaşacağım. Zira zekât malın hakkıdır. Vallahi Rasullullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e vermekte oldukları bir dişi oğlağı benden esirgeseler onu esirgediklerinden dolayı onlarla savaşırım!"

Görüldüğü üzere Ebû Bekr (*radıyallahu anh*) zekâtı esirgeyenlerle savaşmayı, kendileri nezdinde iyice yerleşmiş olan namazı terk eden kimsenin kâfir olduğu ve onunla savaşılacağı görüşüyle kıyas etmiştir.

İbn Receb "Câmiu'l Ulûmi ve'l Hikem"de (s. 234) şöyle demiştir: "Bu namazı terk eden kimseyle savaşılacağına delâlet etmektedir. Çünkü o bedenın hakkıdır. Kezâ malın hakkı olan zekâtı terk eden kimsenin hükmü de budur. Bu namazı terk edenlerle savaşılacağıının üzerinde icma edilmiş bir husus olduğunu göstermektedir. Çünkü Ebû Bekr bunu başkalarının kendisine kıyas edildiği bir asıl konumuna yerleştirmiştir." Ayrıca Ömer (*radıyallahu anh*) bu konuda onu onaylamış ve şöyle demiştir: "Vallahi bu Allah'ın Ebû Bekr'in göğsünü genişletmesinden başka bir şey değildir. Ben de bunun hak olduğunu bildim."

2- Ebu'l Âliye (*rahimehullah*)'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ebû Bekr (*radiyallahu anh*) mürtedler üzerine bir ordu göndereceği zaman şöyle derdi: "Onların yakınına oturun. Güneş doğana kadar bir ezan sesi işitirseniz ne âlâ, işitmezseniz onlara baskın düzenleyin."⁸⁹

3- Şerik, Ebu'l Melih'ten onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Ömer (*radiyallahu anh*)'ı 'Namaz kılmayanın müslümanlığı yoktur' derken işittim." Şerik'e "Minber üzerinde mi?" diye soruldu. "Evet" diye cevap verdi.⁹⁰

Yine Ömer (*radiyallahu anh*) yaralandığı zaman Sahâbe'nin huzurunda "Namazı terk edenin İslâm'da nasîbi yoktur" demiştir.⁹¹

İbn Teymiyye'nin şu sözü daha önce geçmişti: "Ömer (*radiyallahu anh*)'ın bu sözü (namazı terk edenin) dinden çıkacağı hususunda en açık sözdür."

Yine o "Şerhu'l Umde'de (2/67) şöyle demiştir: "Ayrıca bu Sahâbe'nin icmâsıdır. Ömer (*radiyallahu anh*) namaza çıktığı zaman kendisine namazın hatırlatılması üzerine 'Evet, namazı terk edenin İslâm'da nasîbi yoktur' demiştir. Onun bu kıssası sahihlerde yer almaktadır. Bir rivâyette o 'Namaz kılmayanın islâmı yoktur' demiştir. Bunu en-Neccâd rivâyet etmiştir. O bunu Sahâbe'nin huzurunda söylemiştir."

İbnu'l Kayyım "es-Salât"ta (s. 79) şöyle demiştir: "O, bunu Sahâbe'nin huzurunda söylemiş ve Sahâbe ona karşı çıkmamıştır. Bunun benzeri Muâz b. Cebel'den, Abdurrahmân b. Avf'tan ve Ebû Hureyre'den aktarılmıştı. Herhangi bir sahâbîden bunun hilâfı bilinmemektedir." Bu konuda Ebû Bekir ve Ömer (*radiyallahu anhu-ma*)'nın sözlerinden başkası olmasaydı bile bunlar hak ve sünnet ehline yeterli gelirdi.

⁸⁹ Ta'zîmu Kadri's Salât, 973

⁹⁰ Ta'zîmu Kadri's Salât; 930, 431. İsnâdı sahihtir.

⁹¹ İbn Ebî Şeybe "el-Îmân"da (103) rivâyet etmiştir.

Ebû Eyyûb es-Sahtiyânî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Sana Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in ashâbından bir ihtilaf ulaşırsa ve sen bu ihtilâfın içinde Ebû Bekr’i ve Ömer’i bulursan onların görüşüne sıkıca tutun. Zira hak odur, sünnet odur.”⁹²

Peki, Sahâbe arasında hiçbir ihtilâf olmadığı zaman durum nice olur? Onlara muhâlefet etmeye hevâ ve rey ehlinde başka kim cüret edebilir?!

Mücâhid (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İnsanlar bir konuda ihtilâfa düştüler mi Ömer’in ne yaptığına bakın ve onunla amel edin.”⁹³

4- Alî b. Ebî Tâlib (*radiyallahu anh*) “Namaz kılmayan kâfirdir” demiştir.⁹⁴

5- İbn Mes’ûd “Onun terki küfürdür” demiştir. “Küfür namazın terkidir” demiştir. “Namazı olmayanın dini yoktur” demiştir.⁹⁵

6- Câbir b. Abdullah (*radiyallahu anhuma*) kendisine “Kul ile küfür arasında ne vardır?” diye sorulması üzerine “Namazın terki” diye cevap vermiştir.⁹⁶

7- Huzeyfe (*radiyallahu anh*) rükûsunu ve secdesini tam yapmadan namaz kılan bir adama şöyle demiştir: “Sen namaz kılmadın! Ölseydin Allah’ın Muhammed’i kendisi üzerine yarattığı fitratın gayrısı üzere ölmüş olurdun.”⁹⁷

8- Ebu’d Derdâ (*radiyallahu anh*) şöyle demiştir: “Namazı olmayanın imanı yoktur. Abdesti olmayanın namazı yoktur.”⁹⁸

⁹² İbnu’l Munzir “el-Evsat”ta (124) rivâyet etmiştir.

⁹³ İbnu’l Munzir “el-Evsat”ta (8781) rivâyet etmiştir.

⁹⁴ İbn Ebî Şeybe “el-İmân”da (126) rivâyet etmiştir.

⁹⁵ Ahmed, el-İmân, 224; el-Adenî, 26; Ta’zîmu Kadri’s Salât, 935

⁹⁶ Ahmed, el-İmân, 217

⁹⁷ Buhârî (791) ve “el-İmân”da Ahmed (227) rivâyet etmiştir.

⁹⁸ Ahmed, el-İmân, 222

9- İkrime'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "İbn Abbâs'ın gözü sulandığı zaman doktor ona 'Yedi gün yat, namaz kılma' dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs 'Namazı terk eden kâfir olur' diye karşılık verdi."⁹⁹

10- Abdullah b. Amr (*radiyallahu anhuma*) şöyle demiştir: "...Namazı terk edenin dini yoktur."¹⁰⁰

11- Benî Sa'd b. Bekr'den sahâbîliği bulunan Saîd b. Umâra'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Abdesti olmayanın namazı yoktur. Namazı olmayanın imanı yoktur."

12- Ubeydullah b. Ubeyd el-Külâî'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Mekhûl elimden tuttu ve "Ey Ebû Vehb, farz olarak yazılmış bir namazı kasıtlı olarak terk eden kimse hakkında ne diyorsun?" diye sordu. Ben de "Âsî mümindir" dedim. Bunun üzerine eliyle elimi sıktı ve şöyle dedi: "Ey Ebû Vehb! İman senin gözünde yüksek bir kumda olsun. Kim farz olarak yazılmış bir namazı kasıtlı olarak terk ederse Allah'ın zimmeti onun üzerinden kalkar. Allah'ın zimmetinin üzerinden kalktığı kimse de kâfir olur."¹⁰¹

13- Mesrûk (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Şarap içen kâfir olur. Onun küfrü namazının geçerli olmamasıdır."¹⁰²

14- Ebû Abdullah el-Ahnes (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Sarhoşluk veren bir içecek içen kimse namazı terk etmeyle karşı karşıya kalır. Namazı terk eden kimse ise imandan çıkmış olur."¹⁰³

⁹⁹ "Şerhu'l Umde"de (2/69) geçtiği üzere en-Neccâd rivâyet etmiştir.

¹⁰⁰ Ahmed, el-İmân, 235

¹⁰¹ Ahmed, el-İmân, 129

¹⁰² Sünen-i Nesâî, 5665

¹⁰³ Mecmûu'l Fetâvâ, 7/303

15- Abdullah b. Şakîk (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in ashâbı ameller arasında namazdan başka bir amelin terkini küfür görmezdi.”¹⁰⁴

16- Hasen el-Basrî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Bana ulaştığına göre Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in ashâbı şöyle diyor-muş: Kul ile şirk koşup küfre girmesi arasında namazı özürlü olmadan terk etmesi vardır.”¹⁰⁵

17- Abdullah b. Amr (*radiyallahu anhuma*) şöyle demiştir: “Şarabı akşam içen sabaha müşrik çıkar, sabah içen akşamı müşrik eder.” İbrâhîm en-Nehaî’ye “Bu nasıl olur?” diye soruldu. Bunun üzerine o “Namazı terk ettiği için” diye cevap verdi.¹⁰⁶

18- Kâsım b. Muhaymira (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Onlar vakitleri zâyi ettiler, namazı terk etmediler. Namazı terk etselerdi onu terk etmeleri sebebiyle kâfir olurlardı.”¹⁰⁷

19- Ma’kil b. Ubeydullah el-Cezerî şöyle demiştir: “Nâfi’ye şöyle dedim: ‘Bir adam Allah Teâlâ’nın indirdiğini ve Allah’ın Nebîsi’nin beyan ettiğini ikrar ediyor fakat sonra “Ben onun Allah Teâlâ tarafından bir hak olduğunu bildiğim hâlde namazı terk ediyorum” diyor.’ Bunun üzerine ‘O kâfirdir’ dedi. Sonra elini elimden öfkeli bir şekilde çekti ve arkasını dönüp gitti.”¹⁰⁸

20- Eyyûb (*rahimehullah*)’tan “Namazın terki hakkında ihtilaf edilmeyecek bir küfürdür”¹⁰⁹ dediği rivâyet edilmiştir. İbn Batta (*rahimehullah*) “el-İbânetu’l Kubrâ”da (955) şöyle demiştir: “İşte Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den, Sahâbe (*radiyallahu anhum*)’dan ve Tâbiîn’den

¹⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, el-İmân, 137

¹⁰⁵ Ahmed, el-İmân, 210

¹⁰⁶ Mecmûu’l Fetâvâ, 7/303

¹⁰⁷ Ahmed, el-İmân, 218

¹⁰⁸ Ta’zîmu Kadri’s Salât, 977

¹⁰⁹ Ta’zîmu Kadri’s Salât, 978

rivâyet edilen bütün bu haberler, eserler ve sünnetler kalbinde en ufak hayât emâresi taşıyan akıl sahiplerine namazı terk edenin ve farizaları inkâr edenin kâfir ve dinin dışında olduğunu göstermektedir.”

Derim ki: Bütün bunlar Allah’ın doğru yolu bulmasını istediği kimseye, Sahâbe’nin ve Tâbiîn’in bu önemli meseledeki icmasının mün’akid olduğunu anlatmaktadır. Nitekim bunu onlardan birçok âlim rivâyet etmiştir.

Ben, sarîh ve sahîh delillerin nezdinde yığınla bulunmasına, onun bu delillerin delâletinin kuvvetini görmesine, bu delillerin Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ashâbının ve Tâbiîn’in icmâsı ile desteklenmesine, onların bu meseledeki sözlerinin her tarafa yayılmasına, onlardan hiç kimsenin bu sözlere karşı çıkmamasına ve itiraz etmesine rağmen el-Elbânî’nin bu önemli meselede yaptığı şeye hayret etmekten kendimi alamıyorum. O bütün bunları bir kenara itmekte, cumhur oldukları söylenen kimselerin görüşünü tercih etmekte, namazı terk edenin kâfir olduğunu söyleyen kimseleri müslümanları tekfir etmekte aşırıya gitmekle itham etmektedir. Nitekim o “Hukmu Târîki’s Salât” kitabında (s. 36) şefaât hadisleri etrafında şu sözleri söylemektedir: “İşte bu, bu meselede kesin bir nasırdır. Bu nas ile aynı akîdeyi paylaşan ilim ehlinin bu meseledeki ihtilâfı ortadan kalkması gerekir ki ümmetten büyük günah işleyen kimseleri tekfir etmemek bu akîdedendir... Özellikle de âlim olduklarını söyleyen bazı kimsele- rin, dinlerinin ve akîdelerinin gereği olarak namaz kılmayan kâfirle- rin hilâfına akîdeleri sağlam olduğu hâlde üzerlerine vacip olan hu- susları yerine getirmeyi ihmâl ettiklerinden dolayı müslümanları haksızca tekfir ettikleri bir zamanda...”

Onun kendisine hürmet eden talebelerinden Dr. Muhammed Ebû Ruhaym kendisinin bu görüşünü “et-Ta’likâtu’l Celiyye fi’t Te-

reddüdü'tî'l Elbâniyye fî Hukmi Târîki's Salât" kitabında¹¹⁰ (s. 28) şu sözleriyle zayıflamıştır: "Ebû Saîd (*radıyallahu anh*)'ın hadisi bu mese-

¹¹⁰ O bu kitabının mukaddimesinde şunları söylemektedir: "Şeyh el-Elbânî'nin 'Hukmu Târîki's Salât' kitabı onun akîdeyi açıklamadaki menheci üzerindeki örtüyü kaldırmanın en kolay olduğu; genelde iman meselelerinde, özelde ise namaz meselesinde imanın tarifi hususunda ne çizgide olduğunu en açık şekilde gösteren kitaplarından biridir. O bu konudaki akîdesini özetlemiş ve bu akîdeyi yanlış bir kanaat ile savunmuştur... Kendileri hususunda bu büyük âlimlerin benimsediği görüşün hakikatinden saptığı bazı kavramlar hususunda tek kalmıştır. Onların sözlerini tahlil ederken uzak yerlerde gezinmiştir... O bu kitabında namazı terk edenin hükmü konusundaki menhecinin ve akîdesinin doğru olduğunu ortaya koymak için birçok tevilde ve eleştiride bulunmuştur... Onun anlayışındaki yalnızlığına, eleştirilerindeki ve yorumlarındaki cinâyetine gelince; bu açık hadisi anlama hususunda yalnız kalmasında, aralarında İmam Ahmed b. Hanbel'in, Hanbelî Mezhebi'nin bazı imamlarının ve İbn Teymiyye'nin de bulundu-ğu âlimlerin sözleriyle uğraşmasında görülmektedir. İbnu'l Kayyim'a gelince o şeyhin eleştirileri karşısında engin bir hoşgörüyü mazhar olmuştur. O açık şaşırtmacaların içine düşmüştür. Onun kitabında İbnu'l Kayyim'ın ve başkalarının sözlerinin tahrife ve tebdile uğratıldığı ortaya çıkmıştır. Nitekim ben buna dikkat çektim. O, küfrü inkârla sınırlaması, terk küfrünü inkâr veya itikad ile kayıtlandırması, terk küfrünü inkâr ve itikad küfrüne delâlet eden şeylerin yanına koyması hususunda et-Tahâvî'yi desteklemekte isâbet edemediği gibi eş-Şevkânî'nin görüşünü naklederken de özenli davranmamıştır. Yine o ameli imanın kemâlinin şartı sayıp bu görüşü sâlih selefimize nispet etmekle de hata etmiştir. Yine o namazı terk eden kimsenin kâfir olduğunu söyleyenlerin delillerini kişinin namaz kılmamakta ısrar ettiği ve ölümle tehdit edildiği hâlde namaz kılmaktan geri durduğu duruma yorması hususunda da hata etmiştir. Ebû Saîd el-Hudrî (*radıyallahu anh*)'ın hadisinden çıkardığı hüküm ve müminlerin namaz kılmayanlara şefa'at edeceklerini söylemesi hususunda da garipleşmiştir. Ayrıca şeyhin kitabı bir sözün söyleyeninden başkasına nispet edilmesi, açık hataların altına dipnot düşülmemesi bir kelimenin yerine onun manasını karşılamayan bir kelimenin konulması ve hakkında iyi şehâdetle bulunulmayı hak etmeyen kimseler hakkında iyi

lede şeyhin iddia ettiği gibi açık bir nas değildir. Nitekim o bu hadisi anlama ve ondan hüküm çıkarma hususunda da isâbetli olmamıştır. Ayrıca onun 'Özellikle de âlim olduklarını söyleyen bazı kimselerin, akideleri sağlam olduğu hâlde üzerlerine vacip olan hususları yerine getirmeyi ihmâl ettiklerinden dolayı müslümanları haksızca tekfir ettikleri bir zamanda...' sözü hiçbir kalıba sığmayan, muhâlife zulüm barındıran delile muhtaç bir sözdür. Değilse o bize, onların müslümanları yapmaları kendilerine vacip olan amelleri ihmâl ettiklerinden dolayı tekfir ettiğini söyleyen, aynen bu ifâdeyi kullanan tek bir âlimin ismini vermelidir. Zira vacipler çoktur. Bunlardan bazıları imanın şartı iken bazıları imanın kemâlinin şartıdır... Şeyhin 'Namazı Terk Edenin Hükümü' risâlesinin eksenine bakıldığında sözlerindeki tehlike açıkça görülür. Zira onun sözlerinde bizzat şeyhin itirâfıyla namazı terk edenin kâfir olduğu üzerinde icma eden Sahâbe'ye ta'n edilmektedir!"

Derim ki: O el-Elbânî'nin "Hukmu Târîkî's Salât" kitabındaki (s. 17) şu sözüne işâret etmektedir: "Bilindiği üzere âlimler namazı onun emredilmiş olduğuna iman ettiği hâlde terk eden kimsenin hükmü hususunda ihtilâf etmiştir. Cumhur kişinin bu sebeple kâfir olmayacağı, ancak fâsık olacağı görüşündedir. Ahmed de kendisinden aktarıldığına göre bu kimsenin kâfir olacağı ve had cezası olarak değil riddetinden ötürü öldürüleceği görüşünü tercih etmiştir. Sahâbe'den de onların ameller arasında namazdan başka herhangi bir amelin terkini küfür görmedikleri sahih olarak rivâyet edilmiştir. Bense doğru olanın cumhurun görüşü olduğunu, Sahâbe'den rivâyet edilenlerin onların buradaki küfür ile Allah'ın kesinlikle bağışlamayacağı ve sahibini ebediyen cehennemde bırakacak küfrü kastetmekte oldukları hususunda açık birer ifâde olmadığını düşünüyorum."

şehâdette bulunulması açısından da gafletlerle doludur. Modern Mürcie bu kitaba itimad etmiş, bu kitabı İslâm'ın şehâdeteyn dışındaki rükünlerini önemsizleştirmek adına hazinelerinden bir hazine konumuna yerleştirmiştir."

Nedense Sahâbe'nin icmasına muhâlefet eden şu ilim ehlinin cumhûrunun kimler olduğunu ve bu sözlerin onlara nispetinin sahih olup olmadığını söz konusu etmemiştir!

Sahih olduğuna hükmettiği Sahâbe'nin namazı terk eden kim-senin tekfirini, onların bununla dinden çıkaran büyük küfrü kastet-medikleri şeklinde yorumlamasına gelince bu hakka muhâlif olan fâsid bir yorumdur. O, Ehli Sünnet imamlarından görüşünü destekle-yen hiçbir nakilde bulunmamıştır.

Onun namazı terk eden kimseyi tekfir etmemesinin başka bir dayanağı daha vardır ki o da şudur: O, namazı kişinin kendisini terk etmesi sebebiyle kâfir olmayacağı, ancak inkâr ettiği takdirde kâfir olacağı uzuv amellerinden görmektedir. Çünkü o büyük küfrü kalbin itikadı ve inkârı ile sınırlandırmakta, böylece küfrü sözün ve amelin haricinde kalp ile sınırlayan Cehmî Mürcie'ye muvafakat etmektedir. Bundan dolayı onun Allah Teâlâ'ya söven kimsenin kalbinde ne oldu-ğu bilinmediğinden dolayı tekfir edilemeyeceğini söylediği fetvaları çoktur.

Ebû Ruhaym "et-Ta'likâtu'l Celiyye"de (s. 102) şunları söyle-miştir: "Onun amelden dolayı tekfir hususunda Ehli Sünnet ve'l Ce-maat'e muhâlefetinin sebebi küfrü inkâr ya da itikad ile sınırlandır-masıdır. Şeyh şöyle demiştir: 'Muvahhid bir müslümanı kendisinden sâdır olan bir amelden dolayı tekfir etmek, onun en azından Allah'ın bir buyruğunu inkâr edip etmediği anlaşılan kadar câiz değildir.'"

El-Elbânî "el-Mevsûatu'l Akadiyye"de (4/394) şöyle demiştir: "Bu yüzden biz diyoruz ki: Namazı terk eden kimse ile orucu terk eden, haccı terk eden veya amelî ibâdetlerden herhangi birini terk eden kimse arasında tekfir edilip edilmeyecekleri yönünden bir fark yoktur. Bunlar ne zaman tekfir edilirler? İnkâr ettikleri zaman. Ne zaman tekfir edilmezler? İman ettikleri zaman."

Bunun açıklaması ileride gelecektir. (Cehmiyye Mürcie'sine Gö-re Küfür Ancak Kalbin İnkârı Veya Helâl Sayması ile Olur, s. 282)

Bu icma bu meseledeki en kuvvetli ve en açık delildir. Çünkü bu icmayı tevil etmek mümkün değildir. Bu icma, nasların zahirinin delâlet ettiği şeyi yani bu naslardaki küfürle kastedilenin dinden çıkarılan küfür olduğunu destekleyen bir delildir. Bu icma, kastedilenin küfrün aşağısındaki küfür olduğunu söyleyerek bu nasları zahirlerinin delâlet ettiğinden başka manalara çekmek isteyen herkese bir reddiyedir. Bu icma insaf sahibi herkese, kendisine muhâlif her görüşten dönmelerini gerekli kılmaktadır. Zira dört imam ve âlimlerin ezici çoğunluğu icmanın kendisinden sapılması câiz olmayan kesin bir hüccet olduğu görüşündedir. Bu icmanın delâlet ettiği şeyin hilâfını söyleyen âlimlere gelince belki onların bir mazeretleri vardır. Ya da içtihat etmişlerdir de bu sebeple mükâfâtlandırılırlar. Fakat bu mazeret bu icmâyâ vâkif olan kimselerden kalkmıştır.

4. Bölüm

Namazı Terk Eden Kimsenin Tekfiri Hususundaki İcmâyı Nakledenlerin Sözleri Hakkında

1- Mücâhid b. Cebr (*rahimehullah*) Câbir b. Abdullah (*radiyallahu anhum*)’dan şunu rivâyet etmiştir: “Ona ‘Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) zamanında sizin nezdinizde küfür ile imanı hangi amel birbirinden ayırıyordu?’ diye sordum. ‘Namaz’ dedi.”¹¹¹

2- Hasen el-Basrî *rahimehullah* (v. 110) şöyle demiştir: “Bana ulaştığına göre Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in ashâbı şöyle diyor: ‘Kişi ile şirk koşup küfre girmesi arasında mazereti olmaksızın namazı bırakması vardır.’”¹¹²

Hasen büyük bir tâbiîdir. Sahâbe (*radiyallahu anhum*)’un büyüklüğünü görmüştür. Onun zikredilen bu sözü Sahâbe’nin birçoğundan duyulan bir söz olmasa da ihtilafa ve icmaya muttali olan fakih bir âlimin naklinin aşağısında değildir. Âlimler böyle bir konuda Hasen (*rahimehullah*)’tan daha aşağıdaki birinin sözüne bile itibar etmektedirler. Allah en iyi bilendir.¹¹³

3- Abdullah b. Şakîk *rahimehullah* (v. 108) şöyle demiştir: “Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in ashâbı ameller arasında namazdan başka hiçbir amelin terkinin küfür görmezdi.”¹¹⁴

Abdullah b. Şakîk el-Ukaylî (*rahimehullah*) büyük bir tâbiîdir. İbn Sa’d onu Basralı tâbiîlerin ilk tabakası içerisinde zikretmiştir. O, on

¹¹¹ “Ta’zîmu Kadri’s Salât”ta Muhammed b. Nasr (893) ve el-Lâlekâî (1538) rivâyet etmiştir. Câbir b. Abdullah’tan sahihtir.

¹¹² Ahmed’in “el-İmân” kitabında (210) gelecektir. Hasen’den sahihtir.

¹¹³ Berâetu Ehli’l Hadîsi ve’s Sünne min Bid’ati’l Mürchie, s. 105

¹¹⁴ Tirmizî (2622) rivâyet etmiştir. Abdullah b. Şakîk’ten sâbit ve sahih bir eserdir.

üç sahâbiden hadis işitmiştir ki bunların arasında Ömer, Osmân, Ali ve Ebû Zerr gibi büyük sahâbiler de vardır. Ayrıca yüzlerce sahâbî görmüştür.

4- Tâbiîn'den olan Eyyûb es-Sahtiyânî rahimehullah (v. 131) "Namazın terki hakkında ihtilaf edilmeyecek bir küfürdür" demiştir.¹¹⁵ Yine o "Namaz Allah tarafındandır fakat ben namaz kılmıyorum" diyen kimse hakkında -İshâk ensesine işaret etti- "Boynu şuraktan vurulur, bu konuda imamlar arasında ihtilaf yoktur" demiştir.

Eyyûb zamanındaki fakihlerin ve âlimlerin efendisidir. Hâfız ve sebt bir imamdır. O namazın terkinin küfür olduğu hususundaki görüş birliğini aktarmıştır. Bu, bu meseledeki ihtilâfın onun vefatından sonra ya da vefatından biraz önce ortaya çıktığını göstermektedir. O hicrî yüz otuz bir yılında vefat etmiştir.¹¹⁶

5- İshâk b. Râhûye rahimehullah (v. 238) şöyle demiştir: "Namazı terk eden kimsenin kâfir olduğu Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den sahih olarak rivâyet edilmiştir. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den itibaren günümüze kadar gelip geçmiş olan ilim ehlinin görüşü de bu doğrultudadır: Namazı mazereti olmadığı hâlde kasıtlı olarak vakti geçene kadar terk eden kimse kâfirdir."¹¹⁷

Yine o şöyle demiştir: "Âlimler icma etmiştir ki Allah'ın indirdiklerini ikrar ettiği hâlde Allah (*azze ve celle*)'ye söven, Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e söven, Allah'ın indirdiği bir şeyi reddeden ya da Allah'ın nebîlerinden bir nebîyi öldüren kimse kâfirdir. Kezâ namazı kasıtlı olarak vakti çıkana kadar terk eden kimse de kâfirdir."¹¹⁸

¹¹⁵ Muhammed b. Nasr "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (978) rivâyet etmiştir. İsnâdı Eyyûb'dan sahihtir.

¹¹⁶ Berâetu Ehli'l Hadîsi ve's Sünne min Bid'ati'l Mürchie, s. 105

¹¹⁷ Muhammed b. Nasr "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (990) rivâyet etmiştir.

¹¹⁸ et-Temhîd, 4/226

6- Muhammed b. Nasr rahimehullah (v. 294) "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (2/925) şöyle demiştir: "Onu (yani namazı) terk eden kimse- nin tekfiri, dinin dışında olduğu, onu ikâme etmekten imtina eden- lerle savaşmanın mübâh olduğu hususunda Nebî (sallallahu aleyhi ve sel- lem)'den rivâyet edilen haberleri zikrettik. Sonra bize Sahâbe'den bu- nun aynısı gelmiştir. Onlardan birinden bunun hilâfı gelmemiştir..."

7- İbn Hazm (v. 456) "el-Muhallâ"da (2/15) şöyle demiştir: "Ömer'den, Abdurrahmân b. Avf'tan, Muâz b. Cebel'den, Ebû Hurey- re'den ve Sahâbe'den başka kimselerden bir farz namazı vakti çıkası- ya kadar kasıtlı olarak terk edenin kafir ve mürted olacağı rivâyet edilmiştir.

8- Hâfız Abdulhak el-İşbîlî (rahimehullah) "es-Salât" kitabında şunları söylemiştir: "Sahâbe'den ve onlardan sonra gelenlerden bir topluluk namazı kasıtlı olarak terk eden kimsenin namazı vaktinin tamamı çıkasıya kadar terk etmesi sebebiyle kâfir olacağı görüşünü tercih etmiştir ki Ömer b. el-Hattâb, Muâz b. Cebel, Abdullah b. Mes'ûd, İbn Abbâs, Câbir ve Ebu'd Derdâ onlardandır. Bu ayrıca Alî b. Ebî Tâlib'den de rivâyet edilmiştir. Bunlar Sahâbe'den olanlardır. Başkalarına gelince Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Abdullah b. el-Mubârek, İbrâhîm en-Nehaî, el-Hakem b. Uteybe, Eyyûb es- Sahtiyânî, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ve Zuheyr b. Harb onlardandır.¹¹⁹

9- El-Kercî el-Kassâb (rahimehullah) da ileride geleceği üzere bu konuda bir söz söylemiştir.

10- İbn Teymiyye namazı terk eden kimsenin tekfiri meselesin- den söz ederken "Bu Sahâbe'nin icmasıdır" demiştir. Nitekim bu da- ha önce aktarılmıştı.

11- İbnu'l Kayyım da daha önce aktarıldığı üzere bu husustaki icmayı dile getirmiştir.

¹¹⁹ es-Salât, İbnu'l Kayyım, s. 79

İşte bunlar bu icmanın mün'akid ve iyice yerleşmiş olduğuna delâlet eden açık naslardır. Artık haktan sonra sapıklıktan başka ne vardır?

5. Bölüm

Üç İmamın, Namazı Tembelliğinden ve Gevşekliğinden Terk Eden Kimseyi Tekfir Etmedikleri İddiasının Bâtıllığı Hakkında

Müteahhirînin birçoğu namazı tembelliğinden ve gevşekliğinden dolayı terk eden kimsenin kâfir olmayacağı görüşünü ilim ehlinin cumhuruna nispet etmektedir. Onlar cumhur ile Ebû Hanîfe'yi, Mâlik'i, eş-Şâfiî'yi ve bir rivâyete göre Ahmed'i kastetmektedirler. Peki, bu görüş onlardan sâbit midir? İlim ehlinin cumhurunun bu önemli meselede Sahâbe'nin icmasına muhâlefet ettiği doğru mudur? Bu önemli mesele ki Sahâbe'nin onun hakkındaki icması sahih olarak rivâyet edilmiştir. Birçok kimse de bu icmayı onlardan Mürcie'nin hilâfına hiçbir itirazda bulunmadan aktarmıştır. Bu bölümde bu mesele üzerinde durulacaktır.

Rey Ehlinin İmamı Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. es-Sâbit

Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Sâbit rey ehlinin imamıdır. Ayrıca "İman söz ve itikaddır" diyen ve amelleri imanın müsemmasının dışına çıkaran Mürcie'nin imamlarından. Namazı ve İslâm'ın onun haricindeki amelî temellerinden herhangi birini terk eden kimseyi tekfir etmediği ondan sabittir. Kendilerinin muteber kaynaklarında da açıklandığı üzere bu Mürcie'nin tamamının görüşüdür. Dolayısıyla bu meselede onların sözü delil getirilmez. Çünkü onlar imanın aslı hususunda Ehli Sünnet'e muhâliftirler. Onların nezdinde kâmil imana sahip mümin diliyle (şehâdeteyni) söyleyen ve kalbiyle (buna) inanan kimsedir. Uzuvarın amelleri imana dâhil değildir.

İbn Abdulberr "et-Temhîd"de (9/238) şöyle demiştir: "Fıkıh ve hadis ehli iman söz ve amel olduğu, amelin de niyetsiz olmayacağı hususunda görüş birliği etmiştir... Şu kadar var ki Ebû Hanîfe ve

ashâbından farklı bir görüş aktarılmıştır. Onlar taatlerin iman olarak isimlendirilemeyeceği görüşünü tercih etmişlerdir.”

Dolayısıyla imanın aslı hususundaki muhâlefetinden dolayı onun sözünde bir hüccet yoktur ve ona itibar edilmez.

Hicret Yurdunun İmamı Mâlik b. Enes (rahimehullah)

Müteahhirin'den birçok kimse namazı tembelliğinden ve gevşekliğinden dolayı terk eden kimseyi tekfir etmeme görüşünü İmam Mâlik (rahimehullah)'a nispet etmektedir. Fakat yaptığım araştırmalar sonucunda bu sözün bir dayanağını bulamadım. Aksine bu söze muhâlif, Sahâbe'nin icmasına muvâfık şeyler buldum. Zaten İmam Mâlik'e yaraşan da budur. Çünkü onun sünnete uyma ve selefe tâbi olma hususunda ne kadar hassas olduğu bilinmektedir.

O “Muvatta”sında râşid halife Ömer b. el-Hattâb (radıyallahu anh)'ın “Namazı terk edenin İslâm'da nasibi yoktur” sözünü rivâyet etmiştir. Şu hâlde o Ömer (radıyallahu anh)'ın sözünü bırakıp İbrâhîm en-Nehaî (rahimehullah)'ın sözünü alan kimseye karşı çıktığı hâlde nasıl Ömer'e muhâlefet ediyor olabilir? Onun bu konudaki sözü daha önce geçmişti.

Bu konuda ondan gelen rivâyetler arasında şunlar da vardır:

1- Mâlikîler'in nezdinde muteber bir imam olan, Mâlik'in sözlerini toplamak için büyük gayret gösteren, onun sözlerini toplayarak Küçük Mâlik lakabını alan İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî (rahimehullah) büyük kitabı “en-Nevâdiru ve'z Ziyâdâtü alâ mâ fi'l Müdevveneti min ğayrihâ mine'l Ümmehât”ta İmam Mâlik'ten namazı terk eden kimseyi tekfir ettiğini rivâyet etmiştir. Örneğin:

a) O (1/150) şöyle demiştir: “Ayrıca ‘el-Utbiyye’de geçtiğine göre İbnu'l Kâsım Mâlik'ten naklen şöyle demiştir: ‘Namazı terk eden kimseye namaz kıl denir. Kılırsa ne âlâ, aksi takdirde öldürülür. Yine ben namaz kılmayacağım diyen kimse tevbeyle davet edilir. Namaz kı-

larsa ne âlâ, aksi takdirde öldürülür. Ben abdest almayacağım diyen kimsenin hükmü de aynıdır.”

Bunu ileride gelen bir nakil izah etmektedir:

b) El-Kayravânî (14/537) şöyle demiştir: “İbn Habîb dedi ki: Namazı terk eden kimseye gelince imam ona namaz kılmasını emrettikten sonra ‘Ben namaz kılmam’ derse imam onu öldürmelidir. Onu vaktin sonuna kadar bırakmamalıdır. Hemen o vakitte öldürmelidir. Çünkü o namazı terk etmesi sebebiyle kâfirdir. Onu ister inkâr ederek ister kusurundan ister zayi ederek ister tembelliğinden dolayı terk et-sin, fark etmez. Çünkü Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) ‘Kul ile küfür arasında ancak namazın terki vardır’ buyurmuştur. Namazın kardeş-leri de böyledir.

İmamın huzuruna çıkarıldıktan sonra ‘Tamam, namaz kılacağım’ diyen kimseye gelince imam onu bırakır. Namazı yine terk eder, imamın huzuruna çıkarılır, imam ona namaz kılmasını emreder, o yine dönüp ‘Tamam, namaz kılacağım’ derse imam onu cezalandır-malıdır. Tevbe ettiği ve namaza başladığı görülene kadar onu iyice dövmeli ve hapsedmelidir. Kişi imamın huzurunda durdurulduğu es-nada ‘Ben namaz kılmayacağım’ derse namazı ikrar ediyor olsa bile imam onu öldürmelidir. Bu işi o namaz vaktinin bir an bile sonrasına ertelememelidir. Bunu bulunduğu vakitle namazın son vakti arasında yapmalıdır...

Bunların hepsini Mutarrif, İbnu'l Mâcîşûn, İbn Abdülhakem ve Asbağ söylemiştir. Ayrıca İbnu'l Kâsım ve Mutarrif bunu Mâlik'ten mücmel olarak rivâyet etmiştir.”

2) İbn Abdülberr “et-Temhîd”de (4/231) şöyle demiştir: “Mu-hammed b. Alî el-Becelî şöyle demiştir: Bize Yûnus b. Abdula'lâ tah-dis etti, dedi ki: İbn Vehb'i şöyle derken işittim: Mâlik dedi ki: ‘Al-lah’a iman eden, resûlleri tasdik eden fakat namaz kılmaktan geri du-ran kimse öldürülür.’ Ebû Sevr ve eş-Şâfiî'nin ashâbının tamamı da

böyle söylemiştir. Bu aynı zamanda Mekhûl'ün, Hammâd b. Zeyd'in ve Veki'n görüşüdür."

3- Hasen b. Sevâb'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Ebû Abdullah'a (yani İmam Ahmed'e) 'Ben namazın üzerime farz ve vacip olduğunu ikrar eden bir müminim ama namaz kılmayacağım' diyen kimse hakkında soruldu. Dedi ki: 'Üç gün boyunca tevbeyle davet edilir. Namaz kılsa ne âlâ, aksi takdirde öldürülür.' Dedim ki: 'Ama Mâlik'ten tahdis edildiğine göre o şöyle demiş: "Kişi namazı vakti çıkasıya kadar terk etti mi ona 'Ya namaz kılsın ya da öldürülürsün' denir. Namaz kılsa ne âlâ, aksi takdirde öldürülür.'" Dedi ki: 'Benim delil aldığım Ömer (*radıyallahu anh*) hadisinde mürted üç gün hapsedilmektedir.' 'O bir namazı terk etmiş midir?' diye sordum. 'Mürted hepsinden daha ileridedir' dedi. Yani Ömer (*radıyallahu anh*) hadisini delil getirdi."¹²⁰

Görüldüğü üzere İmam Ahmed (*rahimehullah*) namazı terk eden kimsenin hükmü hususunda İmam Mâlik (*rahimehullah*)'tan rivâyet edilen bu nakli reddetmemiş, yalnızca tevbeyle davetin süresi hususunda ona muhâlefet etmiştir. Bu onun nezdinde bu naklin İmam Mâlik'ten sâbit olduğunu gösterir.

Bu görüşün İmam Mâlik'e nispetinin sahih olduğunu ve onun namazı terk eden kimseyi tekfir etmediği şeklindeki yaygın iddianın bâtıllığını destekleyen bir diğer husus da bazı âlimlerin namazı terk edenin tekfiri görüşünü ona nispet etmiş olmalarıdır. Örneğin:

4- Et-Tahâvî "Muhtasaruh'tilâfî'l Ulemâ"da (4/393) şöyle demiştir: "Mâlik'in görüşlerini belleyenlerden bazıları demiştir ki: Mâlik'in görüşlerinden biri de şudur: Kim mazereti olmadığı hâlde namazı kasıtlı olarak vakti çıkasıya kadar terk ederse mürteddir. Namaz kalmazsa öldürülür. Bu aynı zamanda eş-Şâfiî'nin de görüşüdür."

Bu, ondan muteber bir nakildir. O bunu İmam Mâlik'in ashâbının ikinci tabakasından rivâyet etmektedir. Bu rivâyet kabul edilmeye kendisinden sonraki rivâyetlerden daha lâyıktır.

5- El-Lâlekâi "İ'tikâdu Ehli's Sünne"de (4/896) şöyle demiştir: "Namazın imandan olduğu hususunda Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilenlerin siyâkı: Bu ayrıca Sahâbe'den; Ömer'den, Ali'den... rivâyet edilmiştir. Fakihlerden Mâlik, el-Evzâi, eş-Şâfiî, Şerîk b. Abdullah en-Nehâi, Ahmed, İshâk, Ebû Sevr ve Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm da böyle söylemiştir."

Bunlarla namazı terk eden kimseyi tekfir etmeme görüşünün İmam Mâlik'e nispetinin bâtil olduğu, ondan sâbit olanın Sahâbe'nin icmasına uyduğu olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.

İmam Muhammed b. İdris eş-Şâfiî (rahimehullah)

1- El-Muzenî rahimehullah (v. 264) "el-Muhtasar"da şöyle demiştir: "Eş-Şâfiî dedi ki: 'Namazı mazereti olmadığı hâlde vakti çıkarsıya kadar terk eden kimseye "Onu senden başkası kılmayacak, namazını kıalarsan ne âlâ, aksi takdirde senden tevbe etmeni isteriz, tevbe edersen ne âlâ, aksi takdirde seni öldürürüz" denir. Tıpkı kâfir olduğu zaman kişiye "İman edersen ne âlâ, aksi takdirde seni öldürürüz" dediğimiz gibi...' Bu kimsenin üç gün boyunca tevbeye davet edileceği, bu üç gün içerisinde namaz kılmadığı takdirde öldürüleceği de söylenmiştir. Bu güzeldir inşaallah."

Yine el-Müzenî (rahimehullah) şöyle demiştir: "O (eş-Şâfiî) mürted hakkında şöyle demiştir: 'Tevbe etmezse üç gün beklenmeden öldürülür. Çünkü Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) "Dinini terk edenin boynunu vurun" buyurmuştur.' Yine o mazereti olmaksızın namazı terk eden imanı terk eden konumuna yerleştirmiştir. Dolayısıyla onun sözüne göre namazı terk eden mürtedin hükmünü alır. Çünkü onun nezdinde namazı terk eden mürted gibidir ve üç gün bekletilmez."

El-Müzenî (*rahimehullah*) eş-Şâfiî (*rahimehullah*)'ın ashâbının büyüklerinden ve onu en iyi bilen kimselerdendir. Öyle ki eş-Şâfiî onun hakkında "el-Müzenî benim mezhebimin destekçisidir" demiştir. Onun "el-Muhtasar" isimli kitabı da eş-Şâfiî'nin görüşlerinin aktarıldığı ve mezhebinin asıllarının toplandığı en önemli kitaplardandır.

2- Et-Tahâvî'nin "Muhtasaru'htilâfî'l Ulemâ" kitabında (4/393) eş-Şâfiî'nin namazı mazereti olmadığı hâlde kasıtlı olarak vakti çıkarsıya kadar terk eden kimsenin riddetine ve onun cezasının ölüm olduğuna hükmettiğine dair sözü daha önce geçmişti. Nitekim bu el-Müzenî'nin nakliyle de örtüşmektedir. Et-Tahâvî'nin rey ehlinin mezhebine geçmeden önce dayısı el-Müzenî'nin öğrencisi olduğu gözden kaçmamalıdır.

3- Aynı şekilde el-Lâlekâî'nin "İ'tikâdu Ehli's Sünne"de (4/896) namazı terk eden kimseyi tekfir etmenin aralarında eş-Şâfiî'nin de bulunduğu fakihlerin görüşü olduğuna dair sözü daha önce geçmişti.

4- İbn Kesîr "Tefsîr"inde (5/243) şöyle demiştir: "Burada namazı zâyi etmekle neyin kastedildiği hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bazı kimseler 'Namazı zâyi etmekle kastedilen onu tamamen terk etmektir' demiştir. Bunu Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, İbn Zeyd b. Eslem ve es-Süddî söylemiştir. İbn Cerîr de bu görüşü tercih etmiştir. Seleften, haleften ve imamlardan namazı terk edenin kâfir olduğu görüşünde olanlar bundan dolayı bu görüşü tercih etmiştir. Nitekim İmam Ahmed'den meşhur olan da budur. Aynı zamanda bu eş-Şâfiî'den gelen bir kavildir. Zira hadiste 'Kul ile şirk arasında namazın terki vardır' buyrulmuştur."

Bu görüşün İmam eş-Şâfiî'ye nispetinin sıhhatini destekleyen hususlardan biri de onun imanın (söz, amel ve itikad olmak üzere) üç rüknünün olduğu, kulun imanının bu üçü kendisinde bir araya gelmeden sahih olmayacağı görüşünde olduğunun kendisinden sahih bir şekilde rivayet edilmiş olmasıdır. İmam eş-Şâfiî (*rahimehullah*) namazı

terk eden kimsenin kâfir olduğu görüşünde değilse onun kulun imanını kendisi olmadan geçersiz saydığı amel nedir acaba?!

Şu hâlde onun namazı terk eden kimseyi tekfir ettiği görüşünü almak Sahâbe (*radıyallahu anhum*)'un icmâsına muvâfık olduğundan dolayı Muhammed b. Nasr el-Mervezî'nin ondan naklettiği onun bu kimseyi tekfir etmediği görüşünü almaktan evlâdır. Allah en iyi bilendir.

İmam Ahmed b. Hanbel (*rahimehullah*)

Karşılaştığım en ilginç şeylerden biri de müteahhirînden bazı kimselerin İmam Ahmed (*rahimehullah*)'a namazı terk eden kimseyi tekfir etmediği görüşünü nispet etmesi ve bunu onun mezhebi içerisinde muteber bir rivâyet saymasıdır! Hâlbuki bu imamın namazı terk eden kimsenin tekfirine dair sözleri çoktur ve meşhurdur. Bu sözlerin çokluğuna rağmen İmam Ahmed'in namazı terk eden kimsenin tekfiri hususunda farklı sözler söylemediği hakkında en ufak bir şüphenin bulunması mümkün değildir.

Bu meseledeki çok sayıda muhkem rivâyeti bırakıp tek bir rivâyeti tercih etmeleri müteahhirînden bazılarının şaşkınlığındandır. Onların bu rivâyetlerle istedikleri şey yani namazı terk edenin kâfir olmadığı görüşü onlara teslim edilmez. Bu ancak müteşâbih sözlerin peşine düşerek haddi aşmakla ve zorlamalarla mümkün olur. Evet, onlar bir rivâyeti alırlar ve nefislerinin istediğini desteklediği için onu onun mezhebinde muteber olan ikinci bir rivâyet konumuna yerleştirirler.

Onlardan bazıları İmam Ahmed'in açık ve net sözlerini bırakıp delâleti açık olmayan bazı rivâyetlerini ve sözlerini getirir. Sonra bu sözleri, onun namazı terk eden kimseyi tekfir etmesinin sebebinin kişinin namazın vacip olduğuna itikad etmemesi ve namazı terk etmeyi helâl sayması olduğu, sırf namazı terk etmesi olmadığı görüşünü desteklemek için kullanır! Hatta bazıları bilgiçlik taslayarak bunun onun mezhebindeki meşhur rivâyet olduğunu söyler! İmam Ahmed'den ge-

len bu şaz rivâyet hakkındaki yorumlar arasında en garibime giden çağımız mürciesinin büyüklerinden birinin şu yorumudur: “Namazı terk eden kimsenin tekfiri hususunda İmam Ahmed’den farklı rivâyetler gelmiştir. Bunun sebebi onun bir dönemde şefaât hadislerinden haberdar olmaması, bu hadislerden daha sonra haberdar olmasıdır. O şefaât hadislerinden haberdar olduğu zaman namazı terk eden kimsenin tekfiri görüşünü terk etmiştir. Bu hadislerden haberdar olmadığı dönemde ise bu kimsenin küfrüne hükmetmiştir!”

Bu, Mürcie’nin, başkalarının nezdinde asla bulamayacağımız saçma sapan yorumlarındandır. Böyle bir yorum ancak Allah’ın kendisini Sünnet’e ve Selef-i Sâlihîn’e uymaya muvaffak kıldığı kimsenin şu adamların sapıklığının hangi boyutlara ulaştığını, hevaya uymakta ne kadar ileri gittiklerini, bâtil mezheplerini desteklemek ve savunmak için âlimlerin sözlerini nasıl tahrif ettiklerini görmesi için söz konusu edilebilir. Allah’tan selâmet ve âfiyet niyaz ederiz.

İşte bu imamın bu meseledeki sözlerinden bazıları:

1- İmam Ahmed (*rahimehullah*) Abdûs el-Attâr’ın rivâyet ettiği akîdesinde şöyle demiştir: “Ameller arasında namazdan başka terki küfür olan bir amel yoktur. Onu terk eden kâfirdir. Allah onu öldürmeyi helâl kılmıştır.”¹²¹

2- İbn Hâni (*rahimehullah*) “Mesâil”inde (1873) şöyle demiştir: “Ebû Abdullah’ın (yani İmam Ahmed’in) yanında bulunan bir adamın yanına geldim. Ona soru soruyordu. Sonra adam ‘Ey Ebû Abdullah... ve hiç kimse günah...dan dolayı tekfir edilmez, değil mi?’ demeye başladı. Bunun üzerine Ebû Abdullah ‘Sus!’ dedi. ‘Namazı terk eden kâfir olur.’”

3- Abbâs b. Muhammed el-Yemâmî Tarsûs’ta şöyle demiştir: “Ebû Abdullah’a Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den rivâyet edilen ‘Tevhid ehlinde hiç kimse günahından dolayı tekfir edilmez’ hadisini

¹²¹ el-Câmi’u fi Akâidi ve Rasâili Ehli’s Sünne, 22

sordum. Dedi ki: 'Aslı olmayan uydurma bir hadistir. O zaman Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Namazı terk eden kâfir olur" hadisi ne olacak?" (Sonra Abbâs) "Ümmete miras bırakır mı?" diye sordu. O da "Ne mirasçı olur ne de kendisine mirasçı olunur" diye cevap verdi.¹²²

4- Abdullah b. Ahmed (rahimehullah) şöyle demiştir: "Babama namazı terk eden kimseyi sordum. Dedi ki: 'Bize Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'den "Kul ile küfür arasında namazın terki vardır" diye rivâyet edilmiştir."¹²³

5- Hasen b. Ali el-İskâfî şöyle demiştir: Ebû Abdullah namazı terk eden kimse hakkında dedi ki: "Ben hadisin zâhirinden ancak bunu anlıyorum. Bunu namazı inkâr ederek kılmayanlara yoranlara gelince bunu bilmiyoruz. Nitekim Ömer (radiyallahu anh) kendisine 'Namaz!' denildiği zaman 'Namazı terk edenin İslâm'da nasîbi yoktur' demiştir."¹²⁴

6- Ahmed b. el-Huseyn b. Hassân şöyle demiştir: "Ebû Abdullah'la' a namazı kasıtlı olarak terk eden kimse soruldu. Bunun üzerine o 'İman ile küfür arasında ancak namazın terki vardır' dedi."¹²⁵

7- Ebû Abdullah dedi ki: "Ameller arasında namazdan başka bir şeyin terkinin küfür olduğunu iştirmedik."¹²⁶

8- Ebû Bekr el-Merrûzî şöyle demiştir: "Ebû Abdullah'a önemsemezliğinden ve gevşekliğinden dolayı namazı terk eden kimseyi sordum. 'Subhânallah, onu önemsemezliğinden ve gevşekliğinden dolayı terk etmişse geriye ne kaldı ki?'" dedi. 'O sarhoş olmuştur ve aklı başından gitmiştir?' dedim. Dedi ki: 'Bana bunu sormak istiyor-

¹²² Ahkâmu Ehli'l Milel, el-Hallâl, 1368

¹²³ Ahkâmu Ehli'l Milel, el-Hallâl, 1369

¹²⁴ Ahkâmu Ehli'l Milel, el-Hallâl, 1370

¹²⁵ Ahkâmu Ehli'l Milel, el-Hallâl, 1371

¹²⁶ Ahkâmu Ehli'l Milel, el-Hallâl, 1372

sun. Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) “Kul ile küfür arasında namazın terki vardır” buyurmuştur.’ Bunun üzerine birkaç kez ‘Peki sence o tevbeye davet edilmeli mi?’ diye sordum. ‘Onu önemsemezliğinden ve gevşekliğinden dolayı terk etmişse geriye ne kalıyor?!’ dedi.”¹²⁷

9- Ebu’l Hâris Ebû Abdullah’a “Peki o namazı terk etmesi sebebiyle kâfir olur mu?” diye sormuş, o da “Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) ‘Kul ile küfür arasında namazın terki vardır’ buyurmuştur” demiştir. (Yine Ebu’l Hâris şöyle demiştir:) “Peki bir adamın namazını sürekli kıldığını görüyorsun, sonra namazı bırakıyor, bunun üzerine kendisine ‘namaz kıl’ deniyor, o da ‘kılmam’ diyor ama ‘namaz farz değildir’ demiyor?” diye sordum. “Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) ‘Namazı terk eden kâfir olur’ buyurmuştur” dedi.¹²⁸

10- Ebû Dâvûd şöyle demiştir: Ahmed’i şöyle derken işittim: “Adam ‘Ben namaz kılmam’ dedi mi kâfir olur.”¹²⁹

11- Ebu’l Hâris şöyle demiştir: Ebû Abdullah’a “Adam namazı gevşekliğinden dolayı terk ediyor, kendisine ‘namaz kıl’ deniyor, bunun üzerine ‘tamam’ diyor ama kılmıyor, ayrıca o namazın kendisine farz olduğunu ikrar ediyor?” diye sordum. Dedi ki: “Üç gün gözetlenir. Namaz kılsa ne âlâ. Aksi takdirde boynu vurulur.”¹³⁰

12- Hasen b. Sevvâb şöyle demiştir: “Ebû Abdullah’a ‘Ben namazın üzerime farz ve vacip olduğunu ikrar eden bir müminim fakat namaz kılmayacağım’ diyen kimse hakkında soruldu, ben de bunu işitiyordum. Dedi ki: “Üç gün boyunca tevbe etmesi istenir. Namaz kılsa ne âlâ. Aksi takdirde öldürülür.”¹³¹

¹²⁷ Ahkâmu Ehli’l Milel, el-Hallâl, 1374

¹²⁸ Ahkâmu Ehli’l Milel, el-Hallâl, 1375

¹²⁹ Ahkâmu Ehli’l Milel, el-Hallâl, 1377

¹³⁰ Ahkâmu Ehli’l Milel, 1391

¹³¹ Ahkâmu Ehli’l Milel, 1398

13- İsmâîl b. Saîd şöyle demiştir: “Ahmed’e Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in ‘Bizi aldatan bizden değildir’ ve ‘Bizim aleyhimize silah taşıyan bizden değildir’ buyruklarını sordum. Dedi ki: “Bunlar pekiştirme ve şiddetle sakındırma içindir. Ben bir kimseyi ancak namazı terk ettiğinden dolayı tekfir ederim.”¹³²

14- Eş-Şâlelencî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Ahmed b. Hanbel’e gücü yettiği ve kendisine ne bir hastalık ne bir korku engel olmadığı hâlde namazı, zekâtı, orucu, cumayı ve haccı kasıtlı olarak terk eden kimseyi sordum. Dedi ki: ‘Namaza gelince kişi onu diğer namazın vakti girene kadar terk ettiği zaman üç gün boyunca tevbeye davet edilir. Tevbe ederse ne âlâ. Aksi takdirde...’ Yani öldürülür.”

Yine o şöyle demiştir: “Farz olan orucu ve zekâtı terk eden, şarap içen kimsenin arkasında namaz kılınmaz.”¹³³

15- İsmâîl b. Saîd şöyle demiştir: “Ahmed b. Hanbel’e namazı kasıtlı olarak terk eden kimseyi sordum. Dedi ki: ‘Namazı kasıtlı olarak terk eden kimsenin hâricinde kimse günahından dolayı kâfir olmaz. Kişi bir namazı diğer namazın vakti girene kadar terk ederse üç gün boyunca tevbeye davet edilir.’”¹³⁴

İşte bunlar bu görüşün İmam Ahmed (*rahimehullah*)’tan mütevâtir olarak nakledildiğini ortaya koyan sahih ve sarîh rivâyetlerdir. Bu rivâyetlerde o namazı terk eden kimseyi onu inkâr eden ile tembelliğinden ve gevşekliğinden dolayı terk eden kimse arasında bir ayrıma girmeksizin tekfir etmektedir. Buradan buna aykırı olan görüşü ona nispet edenlerin yalanını anlarsın.

Daha fazla açıklamaya ihtiyaç duyuyorsan el-Hallâl (*rahimehullah*)’ın “el-Câmiu li-Ahkâmi Ehli’l Milel” isimli kitabının “Namazı

¹³² es-Sünne, el-Hallâl, 1000

¹³³ Ta’zîmu Kadri’s Salât, 986

¹³⁴ Ta’zîmu Kadri’s Salât, 978

Terk Eden Kâfir Olur” (2/535) ve **“Namazı Vakti Çıkasıya Kadar Terk Eden Kimse”** (2/541) bablarına bakabilirsin.

Yukarıda açıklananlara bakınca görürsün ki Ehli Sünnet imam-larına nispet edilen sözlerin ve görüşlerin birçoğu doğruluğunun tes-pitine ve onlara nispetinin sahih olup olmadığının tekidine muhtaç-tır. Sünnet ve itikad konularında Ehli Sünnet imamlarına muhâlefet eden kimseler fıkhta kendilerini onlara nispet etmişlerdir. Bundan sonra kendilerinin inandığı Sünnet’e muhâlif inançları onlara nispet etmişlerdir.

Es-Siczî (*rahimehullah*) “er-Risâletu ilâ Ehli Zebîd”de (s. 357) şö-y-le demiştir: “On Birinci Bölüm: Herkese Meyletmekten ve Her Kitap-tan Bilgi Almaktan Sakındırma, Zira Karışıklıklar İyice Artmıştır, Mezhepler Hakkında Yalan Söyleme İyice Yayılmıştır: Allah subhâne-hû bize ve size rahmet etsin. Bilin ki bu bölüm, belânın her tarafa ya-yılmış olduğundan ve bu bölümde geçenleri ihmal etmeleri sebebiyle insanların başına gelenlerden dolayı bölümler arasında iyice bellen-meyi en fazla hak eden bölümdür. Zira zamanımızdaki insanların du-rumu garipleşmiştir. Aralarında kendisine itimad edilecek olan iyice azalmıştır. Az bir mal karşılığında ya da kendisini başkasına sevdirmek için dinini satanlar çoğalmıştır. Mezhepler hakkında yalan söy-lemek yaygınlaşmıştır. Şu hâlde selâmette olmayı isteyen her müslü-manın üzerine düşen herkese meyletmemesi, her kitaba güvenmeme-si, dizginini (Sünnet’e) uyduğunu açığa vuran herkesin eline verme-mesidir.”

İbn Teymiyye “Minhâcu’s Sünne”de (5/261) şöyle demiştir: “Dört mezhep ve başka mezhepler de böyledir. Özellikle de onların birçoğuna usûle dâir bazı görüşler karışmışken... Evet, görüşler bir-birine karışmıştır. Hanbelî, şâfiî ve mâlikî; Mâlik’in, eş-Şâfiî’nin ve Ahmed’in mezhebine Eş’ariyye’nin, Sâlimiyye’nin ve başka fırkaların bazı prensiplerini karıştırmakta, sonra bunları Mâlik’in, eş-Şâfiî’nin ve Ahmed’in mezhebine nispet etmektedir.”

6. Bölüm

Bazı Müteşâbih Nasları Namazı Terk Eden Kimsenin Kâfir Olmadığına Delil Getirenlere Verilecek Özet Cevap Hakkında

Bil ki Mürcie ne sahih ve sarih hadislerle ne Sahâbe'nin, Tâbiîn'in ve onlardan icmayı nakledenlerin sözleriyle ikna olmamış; hadisleri, Sahâbe'nin, Tâbiîn'in ve onlardan sonra gelen alimlerin sözlerini incelemeye başlamışlardır. Onlara verilecek cevap özetle şudur:

1- Bu hadislerin birçoğu Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den sahih olarak rivâyet edilmemiştir. Bu hadisleri sahihleyenler ise bunu ancak bu meseledeki görüşlerini desteklemek adına zorlamalarla yapmışlardır.

2- Bu hadislerden sahih olanlar hakkında ise iki ihtimal söz konusudur:

a) Ya namazı terk eden kimsenin tekfir edilmeyeceğine delâleti açık değildir.

b) Ya da bunlar, şefaât hadisleri ve kelime-i tevhidin fazîletini anlatan hadisler gibi kendilerine tutunmaları mümkün olmayan genel hadislerdir. Nitekim bu hadislerin nasıl anlaşılması gerektiği ikinci mevzuda beyan edilmişti.

3- Bu hadislerin ravileri olan sahâbîlerden genel ya da özel olarak namazı terk eden kimseyi tekfir ettikleri sahih bir şekilde rivâyet edilmiştir. Şu hâlde onlar Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e ittiba hususunda insanların en önünde oldukları hâlde ondan rivâyet ettiklerine muhâlefet etmeyi câiz mi görüyorlardı yani? İlim ehlinden sayılan kimse bir yana bunu ilmin kokusunu almış biri bile söylemez. Bu yüzden onların icmalarına ta'n edenler, heva ve bidat ehlinin nasların delâletini ortadan kaldırmak için birer yol edindikleri fâsid tevillerinden ve bâtil tahriflerinden başka bir şey bulamazlar.

4- Tâbiin'e gelince Eyyûb es-Sahtiyânî ve İshâk b. Râhûye onların Sahâbe'nin üzerinde icma ettiği şey üzerinde icma ettiklerini nakletmiştir. Onlardan herhangi birinden buna muhâlif bir rivâyet nakledilmemiştir. Şu kadar var ki Muhammed b. Nasr el-Mervezî "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (1035) isnâdî ile İbn Şihâb'dan şunu rivâyet etmiştir: İbn Şihâb'a namazı terk eden kimse hakkında soruldu. Bunun üzerine o şöyle dedi: "Namazı İslâm dininden gayrı bir din ortaya koymak sûretiyle terk etmişse öldürülür. Sırf fâsıklığından dolayı terk etmişse can yakıcı bir şekilde dövülür ve hapsedilir."

Bu eser de "Müteşabih, hakka delâletinin ortaya çıkması için muhkeme döndürülür" kâidesi kapsamındadır. Ez-Zuhrî bu eserde namazı tembelliğinden dolayı terk eden kimsenin kâfir olmayacağını söylememiştir. Onun sözünü fazla zorlamaya girmeden diğer imamların görüşüne muvâfık hâlde getirmek mümkündür. Dolayısıyla namazı terk edenin tekfiri hususunda Kitab'ın ve Sünnet'in açık, sahih ve sarîh naslarını, Sahâbe'nin ve Tâbiin'in icmasını bir kişinin nas bile olmayan ve farklı manalara gelme ihtimâli bulunan sözü için terk etmeyiz. Zira bu kendisine muhâlefet edenin Allah Teâlâ'nın müminlerin yolundan başkasına uyanlara yönelttiği tehditle karşı karşıya kalacağı müminlerin yoludur. Sapıklara gelince onlar müteşabihin ve şâzzın peşine düşerler. Nitekim onların bu metodu herkes tarafından bilinmektedir.

İmam ed-Dârimî (*rahimehullah*) "er-Reddu ale'l Cehmiyye"de (s. 108) şöyle demiştir: "Haktan ayrılmak isteyen kimse âlimlerin şaz görüşlerinin peşine düşer ve onların hatalarına yapışır. Kendisi için hakkı isteyen kimse ise âlimler topluluğunun meşhur görüşüne tâbi olur, onların çoğunluğu nereye giderse o da oraya gider. Bu ikisi kişinin (Sünnet'e) ittiba ehli mi yoksa bidatçi mi olduğunu ortaya çıkarcak iki açık delildir."

Bazı âlimler ilim ehlinde tek bir kişinin bir görüşte tek kalmasını kendisinden öncekilerin ya da zamanındakilerin icmasını bozan bir husus olarak değerlendirmiyordu. Nitekim İbnu'l Münzir (*rahime-*

hullah) “el-Evsat”ta (1/411) tükürüğün temizliğinden söz ederken şunları söylemiştir: “Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den tükürüğün temiz olduğuna delâlet eden sâbit haberler rivâyet ettik. Ayrıca bu en-Nehaî’nin görüşü bir yana icma ile sâbittir. Ben bu konudaki haberleri ‘Kitâbu’s Salât’ta zikredeceğim.”

Görüldüğü üzere o İbrâhîm en-Nehaî (*rahimehullah*)’ın bu görüşle tek kalmasını icmayı bozan bir husus olarak değerlendirmemiştir.

Bil ki bu meselede kendi görüşünü desteklemek isteyenlerin delil olarak getirdiklerinin çoğu, müteahhirinden itikad ve usûl konularında Mürcie ve Cehmiyye gibi fırkaların görüşlerinden etkilenen mezhep mensuplarının sözlerinin kuru kalabalığıdır.

İcma hakkı arama ve hak üzere olma hususunda samimi olan kimse için dinde hüccettir.

Ey okuyucu! Gördüğün üzere bu mesele ilk nesillerin üzerinde olduğu ilk yoldan uzaklaşmış olan şu son zamanlarda hakkında çokça konuşulan garip meselelerden biridir. Diğer taraftan bu Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in ashâbının ve onlardan sonra gelen Tâbiîn’in zamanından itibaren kendisi hakkında son nokta konulmuş muhkem bir meseledir. Onlar tek bir görüşte birleşmişlerdir. Onlardan ayrılan ya da icmaları kendisine ulaşmayan kimse dışında tek bir kişi onlara muhâlefet etmemiştir.

Şaşacaksan şaşılacak olan seleflik iddiası güttüğü hâlde Kitab’ın ve Sünnet’in naslarının ve Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in ashâbının icmasının delâlet ettiği görüşü savunan kimseye şiddetle karşı çıkan, hatta akîdesine saldırıp onu Hâricîler’in görüşüne nispet eden kimselerdir.

Fakat bizi Kitab’a, Sünnet’e, Eser’e uymaya ve Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in ashâbının üzerinde olduğu görüşü savunmaya muvaffak kılan Allah’a hamd olsun. Zira onlar dalâlet üzere birleşmediler. Allah onlardan râzı olsun ve onları râzı etsin. Allah Teâlâ’dan bizi

onlara güzelliikle tâbi olup buna karşılık O'nun vaadettiği mağfirete ve rızaya nâil olanlardan eylesmesini niyaz ederiz.

Ben bu mevzûyu İbn Teymiyye'nin namazın terki ile ilgili meseleler ve bunların iman ve Mürcie'ye reddiye ile alâkası hususunda sana birçok şeyi anlatacak olan nefis sözleriyle noktalamanın yerinde olacağını düşünüyorum. O "el-İmân" kitabında (s. 556) şöyle demiştir: "Bu meselenin iki yönü vardır: Birincisi zâhirî küfrün isbâtı, ikincisi bâtinî küfrün isbâtıdır. İkinci yön daha önce geçtiği üzere imanın söz ve amel olması üzerine mebnîdir.

Kişinin kalbinde Allah'ın kendisine namazları, zekâtı, orucu ve haccı farz kıldığına dair sâbit bir imanı taşıyan bir mümin olduğu hâlde hayatında Allah'a tek bir secde etmemesi, Ramazan'ın bir günü bile oruç tutmaması, Allah için zekâtı eda etmemesi ve O'nun beytini hacetmemesi mümkün değildir. Evet, bu imkânsızdır. Bu ancak kalpte bulunan nifak ve zındıklık ile mümkündür. Sahih bir iman ile mümkün değildir.

Bundan dolayı Allah subhânehû ancak kâfirleri secdeden geri durmakla vafsetmiştir. Örneğin O şöyle buyurmuştur: *'Baldırın üzerinin açılacağı, secdeye çağrılacakları fakat buna güç yetiremeyecekleri gün... Gözleri korku ile doludur. Onları zillet bürümüştür. Hâlbuki onlar sağlıklı oldukları hâlde secdeye çağrılıyorlardı.'* (Kalem, 42-43)

"Sahihayn"da ve başka kaynaklarda Ebû Hureyre ve Ebû Saîd (radiyallahu anhuma)'dan uzunca bir hadis olan tecellî hadisinin içinde sahih olarak rivâyet edildiğine göre Allah Teâlâ kıyâmet günü kullarına tecellî ettiği zaman müminler O'na secde edecek. Dünyada gösteriş ve işittiriş için secde etmekte olanın sırtı ise tabaka hâlini alacak ve o secde edemeyecek. Gösteriş için secde edenin hâli buysa hiç secde etmeyenin hâli nice olur?

Yine 'Sahih'te sahih olarak rivâyet edildiğine göre ateş âdemoğlunun secde yerleri dışında her tarafını yiyecektir. Çünkü Allah ateşe

o yerleri yemesini haram kılmıştır. Bununla bilinir ki ateş Allah'a secde etmeyenin her tarafını yiyecektir.

Yine 'Sahîh'te sahih olarak rivâyet edildiğine göre Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) kıyâmet günü ümmetini onların alınlarının, ellerinin ve ayaklarının abdest izlerinden dolayı beyaz olmasına bakarak tanıyacaktır. Bu Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in alınları, elleri ve ayakları beyaz olmayan kimseleri tanıyamayacağını, dolayısıyla bu kimselerin onun ümmetinden olmadığını göstermektedir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: '*Biraz yeyin ve faydalanın, şüphesiz siz suçlursunuz. O gün vay yalanlayanların hâline! Onlara rükû edin denildiğinde rükû etmezler. O gün vay yalanlayanların hâline!*' (Mürselât, 46-49)

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: '*Onlara ne oluyor ki iman etmiyorlar ve kendilerine Kur'ân okunduğunda secde etmiyorlar. Yok, küfredenler yalanlıyorlar. Allah onların içlerinde sakladıklarını en iyi bilendir.*' (İnşikâk, 20-23)

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: '*Ne doğruladı ne de namaz kıldı. Ancak yalanladı ve yüz çevirdi.*' (Kıyâmet, 21-22)

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: '*Sizi Sekar'a ne soktu? Derler ki: Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksulu doyurmazdık. Söze dalanlarla birlikte biz de dalarдық. Din gününü yalanlardık. Tâ ki bize yakîn geldi.*' (Müddessir, 42-47)

Görüldüğü gibi O, o kimseyi doğrulamamakla, yalanlamakla ve yüz çevirmekle vasfettiği gibi namaz kılmamakla da vasfetmiştir.

Yüz çeviren taatten geri duran âsîdir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: '*Yakında güçlü kuvvetli bir topluluğa karşı çağrılacaksınız. Onlarla teslim oluncaya kadar savaşacaksınız. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir mükâfât verir. Önceden yüz çevirdiğiniz gibi yüz çevirirseniz sizi can yakıcı bir azaba uğrattır.*' (Fetih, 16)

Yine O, Sekar ehlini söze dalanlarla birlikte dalmakla ve yalanlamakla vassettiği gibi namaz kılanlardan ve yoksulu doyuranlardan olmamakla vassetmiştir. O şu buyruğunda da yalanlamayla yüz çevirmeyi bir arada zikretmiştir: *'Gördün mü namaz kıldığı zaman bir kulu sakındıramı? Ne dersin o hidâyet üzereyse ya da takvayı emrediyorsa? Ne dersin o yalanlıyor ve yüz çeviriyorsa? O Allah'ın gördüğünü bilmiyor mu? Hayır! Eğer vazgeçmezse mutlaka perçemini yakalarız. O yalancı ve günahkâr perçemi...'* (Alak, 9-16)

Yine O, Kur'ân'da din kardeşliğini küfürden tevbeyle bağladığı gibi namazı kılmaya ve zekât vermeye de bağlamıştır. Dolayısıyla bunlar bulunmadığı zaman kardeşlik söz konusu olmaz.

Yine şöyle buyurduğu Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sâbittir: *'Onlarla aramızdaki ahit namazdır. Onu terk eden kâfir olur.'*

"Müsned"de şöyle geçmektedir: *'Kim namazı kasıtlı olarak terk ederse zimmet üzerinden kalkar.'*

Aynı şekilde müslümanların şiarı namazdır. Bundan dolayı kendilerinden bununla bahsedilir. Örneğin 'Namaz ehli ihtilâf etmiştir' ya da 'Kible ehli ihtilâf etmiştir' denir. Müslümanların görüşleri hakkında kitap kaleme alanlar kitaplarına 'İslâmîlerin görüşleri ve namaz kılanların ihtilâfı' ismini verirler.

"Sahîh"te şu rivâyet edilmiştir: *'Kim namazımızı kılar, kiblemize yönelir ve kestiğimizi yerse işte o müslümandır. Bizim hakkımız onun da hakkı, bizim sorumluluğumuz onun da sorumluluğudur.'*

Bu nasların benzerleri Kitap ve Sünnet'te çok sayıda mevcuttur.

[Namazı Terk Edeni Tekfir Etmeyen Kimselerin Delillerine Verilecek Cevap]

Namazı ve benzeri amelleri terk etmesi sebebiyle kişiyi tekfir etmeyenlere gelince onların getirdikleri delillerin tamamı hem inkâr edeni hem de terk edeni içine almaktadır. Onların inkâr eden kimse hakkında verdikleri cevap aslında terk eden kimse hakkında verdikle-

ri cevaptır. Bununla birlikte daha önce geçtiği üzere naslar küfrü yüz çevirmeye bağlamıştır.

Örneğin onlar Mürcie'nin hüccet olarak öne sürdüğü Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in şu buyruğu gibi genellik ifâde eden nasları delil getirmektedir: '*Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna, İsâ'nın Allah'ın kulu, resûlü, Mer-yem'e attığı sözü ve O'ndan bir ruh olduğuna şehâdet ederse... Allah onu cennete sokar.*'¹³⁵

Onların dayandığı en sağlam delil Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in şu buyruğudur: 'Allah'ın bir gün ve gecede kullar üzerine yazdığı beş namaz vardır. Kim bunları aksatmazsa ona Allah katında O'nun kendisini cennete sokacağına dâir bir söz vardır. Kim de onları

¹³⁵ İbn Teymiyye bunu "Şerhu'l Umde"de (2/79) şöyle cevaplandırmıştır: "Şehadeteyn hakkındaki mutlak hadislerle gelince bunlar hakkında birkaç cevap verilebilir:

Birincisi: Ez-Zuhrî şöyle demiştir: 'Bu farizaların nâzil olmasından önceydi. Sonra bazı farizalar nâzil oldu ki biz işin onlarla bittiği görüşündeyiz. Şu hâlde aldanmamak elinden gelen aldanmasın.'

İkincisi: Bu hadisler mutlak ve geneldir. Namaz hadisleri ise mukayyed ve özeldir. Dolayısıyla mutlak mukayyed üzerine bina edilir.

Üçüncüsü: Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) her durumda olmazsa olmaz olan ve bütün insanlar için kendisiyle yetinilip belki başkasına ihtiyaç duyulmayacak olan şeyi yani şehâdeteyni beyan etmek istemiştir. Zira namaz bazen insana vacip olmaz: Meselâ kişi İslâm'a girmiştir ve vakit girmeden önce ölmüştür. Belki de sonra namazı kaza etmek niyetiyle geciktirmiştir de kaza edemeden vefat etmiştir.

Dördüncüsü: Bunların tamamı namazı kaza etmeye niyet ederek vaktinden sonraya erteleyen kimseye hamledilir. Namazı vakit çıkasıya kadar geciktiren yöneticiler buna örnektir. Nitekim İbn Mes'ûd bunu bu şekilde tefsir etmiş, namazı vaktinden sonraya geciktirmenin büyük günahlardan olduğunu, onu tamamen terk etmeninse küfür olduğunu beyan etmiştir..."

aksatırsa onun için Allah katında bir söz olmaz. Dilerse ona azap eder. Dilerse onu cennete sokar.'

Demişlerdir ki: 'Görüldüğü gibi o namazını aksatanın Allah'ın meşietini altında olduğunu söylemiştir. Kâfir ise Allah'ın meşietini altında olmaz.'

Burada bir delil yoktur. Zira söz namazı aksatmamakla ve onu vakitlerinde emredilen şekilde yerine getirmekle ilgilidir. Nitekim Allah Teâlâ '*Namazları ve (özellikle) orta namazı aksatmayın*' (Bakara, 238) buyurmuştur. Aksatmak namazı vaktinden sonra kılmakla olabilir. Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Hendek Günü ikindi namazını ertelemesi buna örnektir. Allah bu olayın üzerine hem bu namazı hem de diğer namazları aksatmama emrini indirmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: '*Onlardan sonra namazı zâyî eden ve şehvetlerine uyan bir nesil geldi. Onlar ğayy ile karşılaşacaklardır.*' (Meryem, 59)

İbn Mesûd'a 'Namazın zayı edilmesi nedir?' diye sorulmuş, o da 'Onu vaktinden sonraya geciktirmektir' diye cevap vermiştir. 'Biz bunun ancak namazın terki olduğunu düşünüyorduk' demeleri üzerine de 'Terk etselerdi kâfir olurlardı' demiştir.

Yine Allah Teâlâ '*Veyl olsun o namaz kılanlara ki namazlarından gâfildirler*' (Mâûn, 4-5) buyurmuş, namaz kılmalarına rağmen onları kınamıştır. Çünkü onlar namazın onu vaktinde kılma ve farz kılınmış fiillerini tastamam yapma gibi vacip olan haklarından gâfildirler.

Nitekim 'Sahîh-i Müslim'de Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'den onun şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:

'Bu münâfiğin namazıdır. Bu münâfiğin namazıdır. Bu münâfiğin namazıdır. Güneşi gözetler de o şeytanın iki boynuzu arasına geldiği zaman kalkıp hızlı hızlı içerisinde Allah'ı pek az zikrettiği dört rekât kılar.'

Görüldüğü gibi o bu namazın münâfiğın namazı olduğunu söylemiştir. Çünkü bu kimse namazı vaktinden sonraya geciktirmiş ve onu hızlı hızlı kılmıştır.

Yine 'Sahih'te sahih olarak rivâyet edildiğine göre Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) kendisinden sonra gelip kötü görülen işler yapacak yöneticileri söz konusu etmişti. 'Ey Allah'ın Resûlü, onlarla savaşmayalım mı?' diye sordular. Bunun üzerine o 'Namaz kıldıkları sürece hayır' buyurdu.

Yine şöyle buyurduğu ondan sahih olarak rivâyet edilmiştir: 'İleride namazı vaktinden sonraya geciktiren yöneticiler olacak. Siz namazı vaktinde kılın. Sonra onlarla kıldığınız namazı da nâfile yapın.'

Görüldüğü üzere o namaz kıldıkları sürece onlarla savaşmaktan sakındırmıştır. Burada namaz kılmadıkları takdirde onlarla savaşılacağına delil vardır. Sonra o onların namazı vaktinden sonraya geciktireceklerini beyân etmiştir. Bu ise namazı terk etmek değil onu aksatmaktır. İki durum arasındaki fark anlaşıldığı zaman görülür ki Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in Allah'ın meşîeti altına soktuğu kimse namazı terk eden değil namazı aksatan kimsedir. Namazı aksatmaları onların namazı kılmış fakat aksatmış olmalarını gerektirir.¹³⁶ Hadis namazı aksatanları kapsamına almamaktadır. Zira hadis onları kapsamına alsaydı o yöneticiler mutlaka kâfirler ve mürtedler olarak öldürülürlerdi.

¹³⁶ Muhammed b. Nasr'ın "el-Vitr" kitabında (s. 271) Ebû Hureyre (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet ettiği açık hadis bunu desteklemektedir: Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki: "Allah kullar üzerine beş namaz yazmıştır. Kim haklarını eda etmiş olduğu hâlde bunları yerine getirirse kendisi için Allah katında O'nun kendisini cennete sokacağına dair bir söz vardır. Kim de bunları önemsemeyerek haklarını zâyi etmiş olduğu hâlde yerine getirirse onun için bir söz olmaz. (Allah) ona dilerse azap eder dilerse rahmet eder."

[Namazı Terk Eden Kimsenin Had Cezası Olarak Öldürüleceği
Söyleyenlerin Görüşünün Zayıflığı]

İnsanlar tarafından şöyle bir şey düşünülemez: Bir adam Allah'ın namazı kendisine farz kıldığına kalbiyle iman etmekte ve bunu diliyle onaylamaktadır. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in şeriatine ve onun getirdiklerine bağlıdır. Yönetici ona namaz kılmasını emretmektedir. O ise bundan geri durmakta ve bunun sonucunda öldürülmektedir. Bir kimsenin buna rağmen bâtında mümin olması imkansızdır. Bu kimse ancak kâfir olabilir. 'Ben namazın vacip olduğunu ikrar ediyorum ama onu kılmıyorum' demesi bir şeyi değiştirmez. Onun bu sözü bu hâlinin yanında kendisinden sâdır olan bir yalan olur. Bu durum onun 'Ben bunun içindekinin Allah'ın kelâmı olduğuna şehâdet ediyorum' diyerek mushafı tuvalete atmasına ya da 'Ben senin Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet ediyorum' diyerek Allah'ın nebîlerinden birini öldürmesine veya kalbin imanına buna benzer zıt fiiller yapmasına benzemektedir. Bu kimse 'Ben bu hâlime rağmen kalbimle iman ediyorum' dediği zaman açığa vurduğu söz hususunda yalancı durumuna düşmektedir.

Burası, üzerinde düşünülmeyi hak etmektedir. Zâhir ile bâtının birbirine bağlı olduğunu bilen kimsenin bu konuda herhangi bir şüphesi kalmaz ve o bilir ki '(Namazı terk eden kimse) namazın vacipliğini ikrar ettiği fakat namaz kılmadığı takdirde öldürülmez' ya da 'O müslüman olduğu hâlde öldürülmez' diyen fakihlerin aklına Mürcie'nin, Cehmiyye'nin ve tam yapabilirlik ile birlikte kesin irâdenin fiil adına bir şey ortaya çıkarmayacağı görüşünde olanların aklına giren şüphe girmiştir.

Bu yüzdendir ki bu kimseyi öldürmekten imtina eden fakihler bu görüşlerini iman meselesi hakkındaki görüşleri üzerine bina etmişlerdir. Amellerin imandan olmadığı görüşü üzerine bina etmişlerdir. Amellerin cinsinin kalbin imanının gereklerinden olduğu, zâhirî amellerden hiçbir şey olmadan kalbin tam manadaki imanının imkânsız olduğu daha önce geçmişti. Zâhir ister imanın gereklerin-

den sayılsın ister imandan bir cüz sayılsın, fark etmez. Nitekim bu daha önce açıklanmıştı.”

Derim ki: Görüldüğü üzere İbn Teymiyye burada namazı terk eden kimseyi tekfir etmeyenlerin aklına Mürcie'nin iman meselelerindeki şüphelerinin girdiğini beyan etmektedir. Bu, İbn Receb'in farizaları terk eden kimseyi tekfir etmemenin Mürcie'nin görüşü olduğunu söylemesine benzemektedir. O “Fethu'l Bârî”de (1/21) namazı terk edenin tekfiri meselesinden bahsederken şunları söylemiştir:

“İshâk b. Râhûye bunu âlimlerin bir icması olarak nakletmiştir. Öyle ki o ‘Kişi bu rükünleri ikrar ettikten sonra bunları terk etmesi sebebiyle kâfir olmaz’ diyenlerin sözlerini Mürcie'nin sözlerinden saymıştır. Süfyân b. Uyeyne de aynısını söylemiştir: ‘Mürcie farzların terkinin haram işleme mesâbesinde olan günahlar olarak isimlendirmiştir. Hâlbuki bu ikisi bir değildir. Çünkü haramları kasıtlı olarak helâl saymadan işlemek masiyettir. Cehâlet ve mazeret söz konusu olmadığı hâlde farzları terk etmek ise küfürdür.’ Harb el-Kirmânî İshâk'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: ‘Mürcie o kadar ileri gitti ki şu onların sözleri arasına girdi, evet bir topluluk şöyle demektedir: ‘Farz namazları, Ramazan orucunu, zekâtı, haccı ve farzların tamamını inkâr etmeden terk eden kimseyi biz tekfir etmeyiz. O bunları ikrar ediyor olduktan sonra hükmü Allah'a havâle edilir.’ İşte bunlar kendileri hakkında şüphe olmayan Mürcie'dir.”

Bunun bir benzeri de İbnu'l Mubârek (*rahimehullah*)'ın sözüdür. İbn Maîn (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Abdullah b. el-Mubârek'e “Şunlar (yani Mürcie) ‘Orucu ve namazı ikrar ettikten sonra oruç tutmayan ve namaz kılmayan kimse imanı kâmil bir mümindir’ diyorlar?” diye soruldu. Bunun üzerine o şöyle dedi: “Biz onların dediği gibi demeyiz. Kim namazı bir sebep olmaksızın kasıtlı olarak bir vakti diğerine katana kadar terk ederse kâfirdir.”¹³⁷

¹³⁷ Ta'zîmu Kadri's Salât, 982

DÖRDÜNCÜ BAHİS:

MÜRCİE'NİN İMAN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

1. Bölüm: İrcânın Sözlük Manası Hakkında

2. Bölüm: İrcânın Ortaya Çıkışı ve Onu Ortaya Atanın Kim Olduğu Hakkında

3. Bölüm: İrcânın İman Meseleleri Haricinde Kullanımı Hakkında

4. Bölüm: Mürcie Mezhebinin Yayılışının Sebebi Hakkında

5. Bölüm: İrcâ Hükümdarların Dinidir ve Hükümdarlar Mürcie'nin Dini Üzeredir

6. Bölüm: Mürcie'nin Fukahâ Mürciesi Olarak İsimlendirilmesi Hakkında

7. Bölüm: Mürcie'nin Hadislerde ve Eserlerde Kaderiyye İle Birlikte Zikredilmesinin Sebebi Hakkında

8. Bölüm: Mürcie "Ameller İslâm'ın Şeriatleridir" Der

9. Bölüm: Mürcie "Ameller İmanın Meyveleridir" Der

10. Bölüm: Mürcie Kalbin Amellerini İmanın Dışına Çıkar-ması Hususunda Cehmiyye'ye Muvafakat Etmiştir

11. Bölüm: Mürcie İnsanları İman Hususunda Eşit Görür, Onlara Göre Boyun Eğen İtaatkârın İmanı İle Günah İşleyen Âsînin İmanı Birdir

12. Bölüm: Mürcie İmanın Tek Bir Şey Olduğunu, Bir Kıs-mının Ortadan Kalktığı Zaman Tamamının Ortadan Kalkacağını ve Ondan Hiçbir Şeyin Kalmayacağını, Küfrün ve İslâm'ın Bir Kişide Bir Araya Gelmeyeceğini Söyleyerek Hâricîler'e ve Cehmiyye'ye Muvâfakat Etmiştir

13. Bölüm: Mürcie İmanın Artıp Azalmasını İnkâr Eder

14. Bölüm: Mürcie'nin Fırkalarından Biri "İman Artar Ama Azalmaz" Der

15. Bölüm: Eş'arîler'e Göre İmanın Artıp Azalması

16. Bölüm: Mürcie'nin İmanın Kendisinden Hiçbir Şey Kalmayıncaya Dek Azalmasını İnkâr Etmesinin Bâtıllığı Hakkında

17. Bölüm: Mürcie İmanda İstisnâda Bulunmayı Haram Görür ve Ehli Sünnet'e "Şüpheciler" Lakabını Takar

18. Bölüm: Eş'arîler'e Göre İstisnâ

19. Bölüm: Mürcie'nin "İnsanlar Ya Mümindir Ya Kâfirdir" Demesi, Ehli Sünnet'in "İnsanlar Müslümandır, Mümindir Veya Kâfirdir" Demesi Hakkında

20. Bölüm: Mürcie Farzların Terkiyle Haramların İrtikâbını Birbirinden Ayırmaz

21. Bölüm: Mürcie'nin "Bu Ümmet Arasında Nifak Yoktur" Sözü'nün Bâtıllığı Hakkında

22. Bölüm: Cehmiyye Mürciesi'nin İman Hakkındaki Görüşü ve Selef-i Sâlihîn'in Onlara Göre Konumu Hakkında

23. Bölüm: Eş'arîler'in İman Konusunda Cehmiyye'ye Muvâfakatı Hakkında

24. Bölüm: Cehmiyye Mürciesi'ne Göre Küfür Ancak Kalbin İnkârı Veya Helâl Sayması İle Olur

25. Bölüm: İmanın Yaratılmış Olduğunu Söyleyenlere İtiraz

1. Bölüm

İrcânın Sözlük Manası Hakkında

Ebû Muhammed b. Dursteveyh b. el-Merzubân (v. 337) “Tashî-hu'l Fasîhi ve Şerhihi”de (s. 184) şöyle demiştir: “İrcâ herhangi bir şeyi ertelemek demektir. Allah (*azze ve celle*)’nin ‘Onlardan dilediğini sonraya bırakır, dilediğini yanında tutarsın’ (*Ahzâb, 51*) buyruğu bu baptandır. Mürcie müslümanlardan bidat bir görüşe sahip bir sınıftır. Onlara Mürcie denmesinin sebebi ‘İman amel olmaksızın sözdür’ demeleri ve ameli sonraya bırakmalarıdır. Bazı araplar yâ ile ‘Ercey-tu’l emra ircâen’ der. Bu da bir söyleyiştir. Avam bu şekilde söyler. Bu ya hemzenin hafifletilmesiyle ortaya çıkmıştır ya da ‘raca’l bi’r/kuyunun racâsı’ kökünden türemiştir. Racâ çevre demektir ve çoğulu ercâ olarak gelir. Ercâ herhangi bir şeyin etrafıdır.”

El-Ezherî rahimehullah (v. 370) “Tehzîbu’l Luğa”da (11/125) şöyle demiştir: “İrcâ hemzeli olarak da hemzesiz olarak da söylenebilir. İbnu’s Sikkît şöyle demiştir: ‘Bir işi ertelediğin zaman erce’tu’l emra ve erceytuhû denir.’ Allah (*azze ve celle*) şöyle buyurmuştur: ‘*Ve âharûne murcevne li-emrillâh/Diğerleri de Allah’ın emrine bırakılmışlardır.*’ (*Tevbe, 106*) Bu âyet ‘murceûne li-emrillâh’ olarak da okunmuştur. Yine ‘*Ercih ve ehâhu/Onu ve kardeşini sonraya bırak*’ (*A’râf, 111*) âyeti hem bu şekilde hem de ‘erci’hu ve ehâhu’ şeklinde okunmuştur. (Mürcie mezhebine mensup kimse hakkında) ‘Bu mür-ci’ bir adamdır’ denir. (Bu kimselerden oluşan topluluk hakkında ise) ‘Onlar Mürcie’dir’ denir. İstersen adama mürci, mezhebe Mürci-ye de diyebilirsin.”

İbn Kuteybe (v. 276) “Ğarîbu’l Hadîs”te (3/253) şöyle demiştir: “Mürcie’ye gelince bu kelime hemzeli olarak da hemzesiz olarak da söylenebilir. Bir şeyi sonraya bıraktığın zaman erceytu’ş şey’e ve er-ce’tuhû dersin. Mürcie buradan gelmektedir. Allah (*azze ve celle*)’nin ‘Onlardan dilediğini sonraya bırakırsın...’ (*Ahzâb, 51*) buyruğu da bu

baptandır. Bu âyet hemzeli olarak da hemzesiz olarak da okunmaktadır... Onlara bu ismin verilmesinin sebebi imanın söz olduğunu söyleyip ameli sonraya bırakmalarıdır.”

İbn Fâris rahimehullah (v. 395) “Mekâyîsu’l Luğa”da (2/395) şöyle demiştir: “Hemzeli hâli sonraya bırakmaya delâlet eder. ‘Bir şeyi sonraya bıraktım’ manasında ‘erce’ tu’ş şey’ denir. Allah celle senâuhû ‘Onlardan dilediğini sonraya bırakırsın...’ buyurmuştur. Mürcie’nin ismi de buradan gelmektedir.”

Ebü Mûsâ el-Medenî rahimehullah (v. 581) “el-Mecmû’u’l Muğis”te (1/744) şöyle demiştir: “Mürcie’nin ‘erce’e emran’ kökünden geldiği söylenmiştir. Bunun açıklaması şudur: Allah büyük günah işleyenlere azap etmeyi ya da onları bağışlamayı ırcâ etmiştir yani sonraya bırakmıştır.”

“En-Nihâye”de (2/206) şunlar geçmektedir: “Mürcie İslâm fırkalarından biridir. Küfürle birlikte hiçbir taatin fayda vermeyeceği gibi imanla birlikte hiçbir masiyetin zarar vermeyeceğine inanırlar. Onlara, Allah’ın günah işleyenlere masiyetlerine karşılık azap etmeyi ırcâ ettiğine yani onların azabını ertelediğine inandıkları için Mürcie denmiştir. Mürcie hemzeli olarak da hemzesiz olarak da söylenebilir. İkisi de erteleme manasına gelmektedir. Bir işi ertelediğin zaman ‘erce’ tu’l emra ve erceytuhû’ dersin.”

“Tâcu’l Arûs”ta (1/242) şunlar geçmektedir: “Mürcie Müslümanlardan ‘İman amel olmaksızın sözdür’ diyen bir tâifedir. Sanki onlar sözü öne alıp ameli ırcâ etmişlerdir yani sonraya bırakmışlardır. Çünkü onlar namaz kılmasalar da oruç tutmasalar da imanlarının kendilerini kurtaracağı görüşüne sahiptirler.

İbn Abbas da şöyle demiştir: ‘Görmez misin ki onlar mürcâ olarak altın alıp altın vermekte, yiyecek alıp yiyecek vermektedirler?’ Buradaki mürcâ sonraya bırakılmış, vâdeli demektir. Bu hemzeli olarak da hemzesiz olarak da söylenebilir.”

Fâide: Muhammed b. Yahyâ şöyle demiştir: “İshâk b. Râhû-ye'ye Mürcie'ye neden bu ismin verildiği soruldu. Bunun üzerine o dedi ki: ‘Çünkü onlar günahları(n cezasını) Allah (*azze ve celle*) havâle etmezler ve “Bu kimse mağfirete mazhar olmuş biridir ve cennetliktir” derler. Başkaları ise günahları(n cezasını) Allah (*azze ve celle*)'ye havâle ederler.’

Bunun üzerine İshâk'a ‘Onlar günahları(n cezasını) Allah tebâreke ve teâlâ'ya havâle etmedikleri hâlde neden Mürcie olarak isimlenmişlerdir?’ diye soruldu. Dedi ki: ‘En-Nadr b. Şumeyl şöyle dedi: Onlara bu ismin verilmesinin sebebi ırcanın hilâfını söylemeleridir. Yani onlar, “Hüküm ancak Allah'ındır” dedikleri hâlde Muhakkime olarak isimlenen, kaderi inkâr ettikleri hâlde Kaderiyye olarak isimlenen kimseler konumundadırlar. Aynı şekilde bir adam bir toprağı inkâr etse arzî (o toprağı mensup) olarak isimlenir.’”¹³⁸

İşte bunlar Arap dilinde Mürcie lafzının nereden türediğıyle alâkalı hususlardır. Bu isimle isimlendirilen tâife hakkında söylenecek söz ile alâkalı hususlara gelince bunlar beşinci mevzûda “Sünnet ve Hadis Ehline Göre Mürcie'nin Hakikatı”nde zikredilecektir.

¹³⁸ es-Sünne, el-Hallâl, 1081

2. Bölüm

İrcânın Ortaya Çıkışı ve Onu Ortaya Atanın Kim Olduğu Hakkında

İslâm, iman, küfür ve nifak ile ilgili meselelerdeki ihtilâf bu ümmet arasında ortaya çıkan ilk ihtilâflardandır. İslâm tarihinde ortaya çıkan ilk fırka ümmeti büyük günah işlemeleri sebebiyle tekfir eden Hâricîler'dir. Bundan sonra adeta bunlara ve Mutezile'ye bir tepki olarak büyük günah işleyen kimsenin kâmil imana sahip olduğuna hükmeden Mürcie fırkası ortaya çıkmıştır.

İbn Receb "Câmiu'l Ulûmi ve'l Hikem"de (1/114) şöyle demiştir: "Bu meseleler; yani İslâm, iman, küfür ve nifak ile ilgili meseleler çok önemli meselelerdir. Zira Allah saadeti, şekâveti, cenneti ve cehen-nemi hak etmeyi bu isimlere bağlı kılmıştır. Bu isimlerin müsemma-ları hususunda ortaya çıkan ihtilâf bu ümmet arasında ortaya çıkan ilk ihtilâftır. Şöyle ki Hâricîler masiyet işleyen muvahhidleri İslâm'ın tamamen dışına çıkararak, onları küfür dairesine sokarak, onlara kâfir muamelesi yaparak, böylece müslümanların kanlarını ve mallarını helâl sayarak Sahâbe'ye muhâlefet etmişlerdir. Onlardan sonra Mutezile'nin muhâlefeti ve 'iki konum arasında bir konum' şeklindeki sözleri ortaya çıktı. Sonra Mürcie'nin muhâlefeti ve 'Fâsık imanı kâmil bir mümindir' şeklindeki sözleri ortaya çıktı. Alimler önceden beri bu meseleler hakkında birçok kitap kaleme almışlardır."

İbn Teymiyye "Mecmûu'l Fetâvâ"da (20/301) şöyle demiştir: "Bidatlerin ortaya çıkması Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in yurduna uzaklıkla paralellik göstermiştir. Osmân (*radiyallahu anh*)'ın öldürülmesinden sonra ayrılık baş gösterince Harûriyye bidati ortaya çıkmıştır... Sonra Sahâbe (*radiyallahu anhum*) asrının sonlarında Kaderiyye bidati ortaya çıkmıştır. Bu bidat İbn Ömer, İbn Abbâs ve Câbir gibi sahâbilerin son zamanlarında ortaya çıkmıştır. Mürcie de buna yakın bir zamanda ortaya çıkmıştır."

Yine İbn Teymiyye “Minhâcu’s Sünne”de (6/231) şöyle demiştir: “Sahâbe (*radiyallahu anhum*) arasındaki fitneler kendilerinden sonra gelenlerin arasındaki fitnelerden daha azdı. Çünkü nübüvvet asrından uzaklaşıldığı ölçüde bölünme ve ayrılma artmıştır. Bundan dolayı Osmân (*radiyallahu anh*)’ın hilâfeti zamanında açık bir bidat ortaya çıkmamıştı. O öldürüldükten sonra insanlar fırkalara ayrılınca birbirine zıt iki bidat ortaya çıktı: Alî (*radiyallahu anh*)’ı tekfir eden Hâricîler’in bidati ve onun imâmetini, masumlüğünü ya da peygamberliğini ve ilâhlığını iddia eden Râfızîler’in bidati... Bundan sonra Sahâbe asrının sonlarına doğru İbnu’z Zubeyr’in ve Abdülmelik’in emirlikleri zamanında Mürcie ve Kaderiyye bidatleri ortaya çıktı. Bundan sonra Tâbiîn asrının başlarında, Emevî Hilâfeti’nin sonlarına doğru muattıl Cehmiyye’nin ve temsîl ehli Müşebbihe’nin bidatleri ortaya çıktı. Sahâbe zamanında bunların hiçbirisi yoktu.”

Buhârî “Sahîh”inde (48) Zubeyd’den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Ebû Vâil’e Mürcie hakkında sordum. Dedi ki: Abdullah (*radiyallahu anh*) bana Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in şöyle buyurduğunu tahdis etti: “Müslümana sövmek fâsıklık, onunla savaşmak küfürdür.”

İbn Hacer “Fethu’l Bârî”de (1/112) şöyle demiştir: “Ebû Dâvûd et-Tayâlisî’nin Şu’be kanalıyla Zubeyd’den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: ‘Mürcie ortaya çıktığı zaman Ebû Vâil’in yanına gittim ve ona bundan söz ettim.’ Buradan anlaşılmaktadır ki onun sorusu onların itikadı hakkındadır ve bu soru onların ortaya ilk çıktıkları zaman sorulmuştur. Ebû Vâil ise doksan dokuz yılında vefat etmiştir. Seksen iki yılında vefat ettiği de söylenmiştir. Bu ircâ bidatinin çok eski olduğuna delildir.”

Birçok âlim bu fırka hakkında, bu fırkanın nasıl ortaya çıktığı hakkında ve onu kimin ortaya attığı hakkında konuşmuş, bu fırkanın ve imamlarının Kûfe’de ortaya çıktığını beyân etmiştir. El-Evzâî (*rahimehullah*) kendisine imanda istisnâ hakkında sorulması üzerine şöyle

demoştir: “Şam ehli bu bidatten habersizdi. Tâ ki Irak ehlinden olan ve bu bidate bulaşanlardan biri bunu Şam ehline taşıdı.”¹³⁹

Bunun ortaya çıkış zamanına gelince birçok kimse bunun İbnu'l Eş'as'ın el-Haccâc b. Yûsuf'a isyânı fitnesinden sonra ortaya çıktığını zikretmiştir. Örneğin Katâde “İrcâ ancak İbnu'l Eş'as'ın bozguna uğramasından sonra ortaya atılmıştır” demoştir.¹⁴⁰

İbnu'l Eş'as, Abdurrahmân b. Muhammed b. Eş'as b. Kays el-Kindî el-Kûfî'dir. Emevî Devleti'nin emirlerinin ileri gelenlerindendi. Irak'ta el-Haccâc'a isyan başlattı. Aralarında Deyru'l Cemâcim Savaşı meydana geldi ve el-Haccâc onu mağlup etti. Bu fitnenin hâdiseleri seksen bir ve seksen üç yılları arasında gerçekleşti. İbnu'l Eş'as da seksen dört yılında, bir kavle göre seksen beş yılında öldü.

İbn Teymiyye “Mecmû'u'l Fetâvâ”da (17/446) şöyle demoştir: “İrcâ da böyledir. Onu kible ehlinin tamamını kâfir olmayan müminler yapmak isteyen bir topluluk ortaya atmıştır. Böylece onlar Hâricîler'in ve Mutezile'nin karşısına yerleşmişler, diğere uçta yer almışlardır.”

Ehli Sünnet imamları Mürcie mezhebini ilk ortaya atanın kim olduğu hususunda farklı şeyler söylemişlerdir. Bunlar arasında en güçlü görüşlerden birine göre o doksan dokuz yılında ölen Zerr el-Hemdânî'dir. İbn Hânî' (rahimehullah) “el-Mesâil”de (1901) şöyle demoştir: “Ebû Abdullah'a ‘İman hakkında ilk konuşan kimdir?’ diye sordum. ‘İman hakkında ilk konuşanın Zerr olduğunu söylüyorlar’ dedi.” Bazılarına göre bu kimse yüz yirmi yılında ölen Hammâd b. Ebî Süleymân'dır. İsâ b. Yûnus şöyle demoştir: Bize babam Yûnus b. Ebî İshâk tahdis etti, dedi ki: Bana babam -yani Ebû İshâk- şöyle dedi: “Oğulcuğum, Kûfe'de ircâyı ilk dile getirenler Zerr el-Hemdânî ve Hammâd b. Ebî Süleymân'dır.” (İsâ b. Yûnus şöyle devam etti:) Son-

¹³⁹ el-Lâlekâî, 1797

¹⁴⁰ el-İmân, Ahmed, 68

ra babam dedi ki: “Bu ikisi dedene yani Ebû İshâk'a geldiler ve ona (ircâyı) sordular. Bunun üzerine o ‘Bu bilmediğim ve insanlardan görmediğim bir şeydir’ dedi.”¹⁴¹

El-Evzâî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İrcâ hakkında ilk konuşan Kûfe ehlinde Kays el-Mâsır denen bir adamdır.”¹⁴² “Selef-i Sâlihîn'in ve Onların Takipçilerinin İrcâ ile İtham Edilenlere Göre Konumu” mevzûsunda daha fazla açıklamada bulunulacaktır.

3. Bölüm

İrcânın İman Meseleleri Haricinde Kullanımı Hakkında

Bu ircâ, Sahâbe zamanında; meydana gelen savaşlar, Hâricîler'in zuhûru, Osmân'ı, Ali'yi ve başka sahâbileri tekfir etmeleri neticesinde ortaya çıkan ilk ircâdır. Bu olayların neticesinde Osmân ve Ali (*radıyallahu anhuma*) meselesini Allah Teâlâ'ya havâle eden, ne onları dost edinen ne de onlardan berî olan, onların cennetlik olduğuna da cehennemlik olduğuna da şehâdetle bulunmayan bir fırka ortaya çıkmıştır!

Bazı Ehli Sünnet imamlarından bu ircâyı ilk dile getirenin Benî Hâşim'den el-Hasen b. Muhammed (v.95) olduğu rivâyet edilmiştir.

Eyyûb es-Sahtiyânî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Ben Mürcie dininden daha yaşlıyım. İrcâ hakkında ilk konuşan Medîne ehlinde Benî Hâşim'e mensup el-Hasen denen bir adamdır.”¹⁴³

İbn Sa'd (*rahimehullah*) “et-Tabakât”ında (5/92) şöyle demiştir: “O ircâ hakkında konuşan ilk kimsedir. Benî Hâşim'in zariflerinden ve zekilerindendi. Arkası gelmedi.”

¹⁴¹ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1492

¹⁴² Tehzîbu'l Kemâl, 21/486

¹⁴³ el-İbânetu'l Kubrâ, 1358

İshâk b. Râhûye (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İrcâyı ilk dile getirenin el-Hasen b. Muhammed b. el-Hanefiyye olduğunu söylüyorlar.”¹⁴⁴

Osmân b. İbrâhîm b. Muhammed b. Hâtîb şöyle demiştir: “İlk ircâ hakkında konuşanların ilki el-Hasen b. Muhammed b. el-Hanefiyye’dir. Ben onun (bunu) konuştuğu gün yanında bulunuyordum. Amcamla birlikte onun halkasında idim. Halkada Cahdeb ve beraberinde bir topluluk da vardı. Alî, Osmân, Talha ve ez-Zubeyr hakkında konuşmaya başladılar ve konuştukça konuştular. Hasen ise konuşmuyordu. Sonra konuşmaya başladı ve şöyle dedi: ‘Söylediklerinizi işittim. Alî’nin, Osmân’ın, Talha’nın ve ez-Zubeyr’in işinin Allah’a havâle edilmesinden daha doğru bir görüş göremedim. Ne dost edinirler ne de onlardan berî olunur.’ Sonra kalktı. Biz de kalktık. Amcam bana ‘Oğulcuğum, onlar mutlaka bu sözü rehber edinecekler’ dedi. Sonra bunu reisleri Cahdeb b. Temîm er-Rabâb olan yedi kişi dile getirdi ki onların arasında Harmele et-Teymî Teymu’r Rabâb ve Ebû Alî b. Harmele de vardır. Sonra (el-Hasen b. Muhammed’in) söylediği, babası Muhammed b. el-Hanefiyye’nin kulağına gitti. Bunun üzerine o onu değnekle dövüp başını yaraladı ve ‘Atan Alî’yi dost edinmiyorsun ha!’ dedi. Bundan sonra o (el-Hasen) içerisinde ircâyı açıkladığı risâleyi yazdı.”¹⁴⁵

Onun ircâ konusunda yazdığı ve insanlara sunduğu bu kitabı ileride geleceği üzere el-Adenî “el-Îmân” kitabında (80) tam olarak rivâyet etmiştir. O bu kitabı yazdığına pişman olmuş ve görüşünden rücû etmiştir.

Abdullah b. Ahmed (*rahimehullah*) “es-Sünne”de (643) Atâ b. es-Sâib kanalıyla Zâzân’dan ve Meysere’den onların şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Kitâbu’l Mürchie’yi yazmış olan el-Hasen b. Muham-

¹⁴⁴ es-Sünne, el-Hallâl, 189

¹⁴⁵ Tehzîbu’l Kemâl, 6322; Târîhu Dîmeşk, 13/380; Târîhu’l İslâm, 2/1081

med'in yanına gittik ve 'Ortaya attığın şu kitap neyin nesidir?' diye sorduk." Zâzân dedi ki: "Bana dedi ki: 'Ey Ebû Ömer! Ben bu kitabı ortaya çıkarmadan ölmüş olmayı isterdim.' Ya da 'bu kitabı ortaya koymadan' dedi."

Ona bu kitap hususunda karşı çıkmıştır. Çünkü bu kitap Osmân ve Ali (*radıyallahu anhuma*)'nın durumları hakkında tevakkuf etmek ve onların durumlarını Allah'a havâle etmek gerektiğini savunmaktadır. Bu ise naslarda bildirilen onların cennetlik olduklarına şehâdet etmenin gerekliliğine zıttır. İşte bu ircâ, bazı alimlerin söylediği üzere ilk ircâdır. Bu ircâ, iman meselelerindeki ve ameli imanın dışına çıkarma meselesindeki meşhûr ircâdan ayıdır.

Taberî "Tehzibu'l Âsâr"da (Müsned-i İbn Abbâs, 976) el-Ferrâ er-Râzî'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "İbn Uyeyne'ye ircânın ne olduğu soruldu. Bunun üzerine o dedi ki: 'İrcânın iki manası vardır: Bir topluluk Ali'nin ve Osmân'ın durumunu (Allah'a) ertelemiştir. Bu kimseler geçip gitmiştir. Bugünün Mürcie'sine gelince onlar imanın amel olmaksızın söz olduğunu söyleyen kimselerdir. Onlarla oturmayın ve yemek yemeyin.'" Taberî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Mürcie'ye neden bu ismin verildiği hususunda söylenecek doğru söz şudur:

a) İrcânın manası daha önce beyan ettiğimiz şeydir. Yani bir şeyi sonraya bırakmaktır. Dolayısıyla Ali'nin ve Osmân'ın durumunu Rablerine bırakan, onları dost da edinmeyen, onlardan berî de olmayan kimse onların durumunu ircâ etmiş olmakta, yani mürci' olmaktadır.

b) Ameli ve taati imandan sonraya bırakan onları ircâ etmiş olmaktadır, yani mürci' olmaktadır. Yalnız şu var ki günümüze kadar gelip geçmiş, din meselelerinde ihtilâf edenlerin görüşleri hususunda bilgi sahibi kimselerin nezdinde bu isim daha çok 'İman söz olmaksızın ameldir' diyen, şer'î buyrukların imandan olmadığı görüşünü be-

nimseyen, imanı onun vacipliğini doğrulayan amel olmaksızın söz ile tasdikten ibâret gören kimseler hakkında kullanılmıştır.”

Zehebî “Târihu'l İslâm”da (2/1081) el-Hasen b. Muhammed’in tercemesinde şunları söylemiştir: “Onun dile getirdiği ircânın manası Osmân’ın ve Ali’nin durumunu Allah’a havâle etmektir. Yani O onlar hakkında dilediğini yapar. Ben el-Hasen b. Muhammed’in haberlerini Ya’kûb b. Şeybe’nin ‘Müsnedü Ali’ kitabında gördüm. O bu kitabında onun ircâ hakkındaki kitabını aktarmıştır. Bu kitap yaklaşık iki yapraktır. İçerisinde güzel şeyler vardır. Şöyle ki Hâriciler Şeyhayn’ı (yani Ebû Bekir ve Ömer’i) dost edinmiş, Osmân ve Ali’den de teberrî etmiştir. Bunun üzerine Sebeiyye onlara karşı çıkmış; Ebû Bekir’den, Ömer’den ve Osmân’dan teberrî edip Ali’yi dost edinmiş ve onun hakkında ileri gitmiştir. İlk Mürcie ise ‘Biz Şeyhayn’ı dost ediniz, Osmân ve Ali’nin durumunu ise sonraya bırakırız, ne onları dost ediniz ne onlardan teberrî ederiz’ demiştir.” Görüldüğü üzere ilk ircâ Sahâbe (*radıyallahu anhum*) ile ilgili olan ircâdır. Bu ircâyâ nispet edilenler arasında Muhârib b. Disâr da vardır.

İbn Sa’d “et-Tabakât”ta (6/307) şöyle demiştir: “O (Muhârib b. Disâr) Ali ve Osmân’ın durumunu sonraya erteleyen, onların ne müminliğine ne de kâfirliğine şehâdet eden İlk Mürcie mensuplarından.” İbn Sa’d’ın “et-Tabakât”ta (6/275) Ebu’l Mincâb el-Basrî’den rivâyet ettiği şu olay da bu ircâ ile ilgilidir: “Bir adam İbrâhîm en-Nehaî’nin yanına gider, ondan ilim alır, bu esnada bir topluluğu Ali’nin ve Osmân’ın durumu hakkında konuşurken işitirdi. Dedi ki: ‘Ben bu adamdan ilim alıyorum ama diğer taraftan insanların Ali ve Osmân hakkında ayrılığa düştüklerini görüyorum.’ Bunun üzerine İbrâhîm en-Nehaî’ye bunu sordu. O da ‘Ben ne sebeîyim ne de mürciyim’ diye cevap verdi.” Onun kastı Zehebî’nin az önce aktarılan ifâdeleydi.

Abdullah b. Ahmed’in “es-Sünne”de (1284), Harb’in de “es-Sünne”de (463) eş-Şa’bî (*rahimehullah*)’tan rivâyet ettiği söz de bu ircâ ile ilgilidir: “Benî Hâşim’in sâlihlerini sev ama şii olma. İşleri Allah

(azze ve celle)'ye havâle et ama mürci olma. Marufu emredip münkerden sakındır ama harûrî olma. Hayrın ve şerrin Allah'tan olduğunu bil, kaderî olma.”

Ahmed'in "el-Îmân"da (197) Süfyân kanalıyla Seleme'den rivâyet ettiği şu söz de bu ircâ ile ilgilidir: "Ed-Dahhâk el-Meşrikî, Bukeyr et-Tâî, Meysere ve Ebu'l Bahterî bir araya gelip şehâdetin bidat olduğu, berâetin bidat olduğu, velâyetin bidat olduğu ve ircânın bidat olduğu üzerinde görüş birliği ettiler.”

4. Bölüm

Mürcie Mezhebinin Yayılışının Sebebi Hakkında

Mürcie mezhebinin insanlar arasında yayılmasının ve revaç bulmasının birçok sebebi vardır ki en önemlilerinden bazıları şunlardır:

1- Hâricîler'in bunları kendilerinin karşısındaki uca sevk eden mezhebinden kaçış

2- Bazı abidlerin, zâhidlerin ve fıkıhla meşhur olan kimselerin bu fırkaya girmesi ve bu mezhebe çağırması. Muğîre şöyle demiştir: "İrcâ insanlar arasında hep azınlıktaydı. Amr b. Murra (v. 116) ircâyâ girince insanlar da birbirleri ardınca ona girmeye başladılar."¹⁴⁶

3- Bazı halîfelerin ve hükümdarların isteklerine ve arzularına hizmet ettiği için ircâyâ meyletmesi. Bu yüzden ileride geleceği üzere "İrcâ hükümdarların dinidir" denir.

4- Bu mezhebe mensup birçok kimsenin insanlar üzerinde etkisi olan kadılık, müftülük, müderrislik ve hatiplik gibi görevlere gelmesi. Bu ve başka sebepler bu mezhebin insanlar arasında yayılmasına yardımcı olmuştur.

¹⁴⁶ Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, 5/198

5. Bölüm

İrcâ Hükümdarların Dinidir ve Hükümdarlar

Mürcie'nin Dini Üzeredir

En-Nadr b. Şumeyl rahimehullah (v. 204) şöyle demiştir: "El-Me'mûn'un yanına girdim. Bana 'Nasılsın ey Nadr?' diye sordu. 'İyi-yim' dedim. 'İrcânın ne olduğunu biliyor musun?' diye sordu. Dedim ki: 'Hükümdarların keyfine uyan bir dindir. Onunla dünyahıkları adına bazı şeyler elde ederler. O ise onların dinlerinden eksildir.' Bunun üzerine bana 'Doğru söyledin' dedi."¹⁴⁷

Abbâsî halifesi el-Me'mûn "İrcâ hükümdarların dinidir" demiştir.¹⁴⁸

Rakabe b. Maskale rahimehullah'ın (v. 219) yanında hevalar söz konusu edilmiş, bunun üzerine o şöyle demiştir: "Mürcie'ye gelince onlar hükümdarların dini üzeredir."¹⁴⁹

İrcânın hükümdarların dini olmasının sebebi, Mürcie'nin kendilerinin nezdinde amellerin imanın dışında olmasından dolayı farzların terkin ve haramların işlenmesini hafife almasıdır. Yani Mürcie'ye göre kâmil imana sahip mümin bütün farzları terk etmiş, bütün haramları işlemiş olsa bile (şehâdeteyni) kalbiyle tasdik edip diliyle söyleyen kimsedir. Hatta onlar bu kimsenin imanının mukarreb meleklerinin imanı gibi olduğunu söylemişlerdir. Şüphesiz bu iş nefislerin arzularına muvafıktır.

Bunun en az ilk sebep kadar önemli olan başka bir sebebi, bilindiği üzere Mürcie'nin imamlarının reye uyup sünnetleri terk etmeleridir. İmam Mâlik (*rahimehullah*)'ın rey ehlinin imamı hakkında söy-

¹⁴⁷ Târîhu Dimeşk, 33/301

¹⁴⁸ el-Lâlekâî, 2818

¹⁴⁹ el-İbânetu's Suğrâ, 216

lediği gibi: “O insanları iki yönden saptırdı: İrcâ ile ve sünnetleri rey-le geçersiz kılarak. O bizim nezdimizde İslâm tarihinde dünyaya ge-len en uğursuz kimsedir. Birçok insan ondan dolayı sapıtmıştır. On-lar onun çizdiği yol üzere dalâlet içerisinde kıyâmet gününe kadar yü-rüyeceklerdir.”

İşte onları dünya ehlinin ve zenginlerin arzularına uyup verdik-leri fetvalarda hilelere başvurmaya sevk eden şey budur.

İmam Ahmed (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Şunlar yani Ebû Hanîfe ve ashâbı ortaya koydukları bu hilelerle sünnetleri hedef al-mışlar ve onları geçersiz kılmaya çalışmışlardır. Kendilerine haram olduğu söylenen şeyin üzerine düşüp onu helâl kılana dek üzerinde hileye başvurmuşlardır.”¹⁵⁰

El-Kercî el-Kassâb (*rahimehullah*) “Nüketu'l Kur'ân”da (1/623) şöyle demiştir: “Ebû Hanîfe'den kınanarak zikredilen ve kendisinden sakındırılan hileler onun kendisiyle bir haramı helâl ya da bir helâli haram kıldığı hilelerdir.”

Bundan dolayı İbrâhîm en-Nehaî (*rahimehullah*) “Mürcie dini Sâbirî elbisesinden daha ince hâle getirdi” demiştir.¹⁵¹ Sâbiri elbisesi altındaki avreti örtmeyecek derecede ince bir elbisedir.

¹⁵⁰ İbtâlu'l Hiyel, İbn Batta, 62

¹⁵¹ el-Îmân, Ahmed, 199

6. Bölüm

Mürcie'nin Fukahâ Mürciesi Olarak İsimlendirilmesi Hakkında

Mürcie mezhebi, Kûfe ehlinin, bazı alimlerin kendilerini sonradan fukahâ mürciesi olarak isimlendirmeye başlayacağı sözde fakihleri üzerinde hâkim olmuştur. Fakat sünnet ve eser ehli ancak sünnet caddesi üzerinde yürüyen ve eserleri takip eden kimselere fakih der. Bu yüzden İmam Süfyân es-Sevrî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Fukahâ derdi ki: Söz ancak amelle istikâmet bulur. Söz ve amel ancak niyetle istikâmet bulur. Söz, amel ve niyet ancak Sünnet'e muvafakat ile istikâmet bulur.”¹⁵²

Hasen (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Fakih; ibâdet hususunda gayretli olan, dünyaya değer vermeyen ve Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'ın sünneti üzere olan kimsedir.”¹⁵³

Vehb b. Munebbih (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Fakih; iffetli ve sünnete tutunan kimsedir. İşte onlar her zamanda nebîlerin takipçileridir.”¹⁵⁴

Diğer taraftan ben ircâ ile itham edilenlerden fakih diye söz eden bazı kimselere rastladım ki bazıları şunlardır:

1- Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm *rahimehullah* (v. 224) “el-İmân” kitabının (52) istisnâ babında şunları söylemiştir: “Aralarında Abdurrahmân es-Sülemî, İbrâhîm et-Teymî, Avn b. Abdullah, onlardan sonra gelen Ömer b. Zerr, es-Salt b. Behrâm, Mis'ar b. Kidâm gibi kimselerin ve onlara muvafakat edenlerin bulunduğu fakihlerin

¹⁵² el-İbânetu'l Kubrâ, 1185

¹⁵³ İbtâlu'l Hiyel, 59

¹⁵⁴ İbtâlu'l Hiyel, 62

mezhebinin de istisna yapmaksızın kendilerini mümin olarak isimlendirmek ve 'Biz müminleriz' demek olduğunu görüyoruz."

Ebû Ubeyd'in kendilerinden fakihler olarak söz ettiği bu kimse-lerden imanda istisna yapmadıkları meşhur olmuştur. Onların bu muhâlefeti ameli imanın dışına çıkarıp imanlarının Cibrîl'in ve Mikâil'in imanı gibi olduğunu söyleyenlerin muhâlefetinden daha hafiftir. Zira bunu söyleyen kimse ne âlimlerden ne fakihlerden olabilir. Nitekim Ebû Ubeyd "el-Îmân"da (52) şöyle demiştir: "İmanın meleklerin ve nebîlerin imanı gibi olduğunu söyleyen kimsenin mezhebine gelince bundan Allah'a sığınınız! Bu âlimlerin yolu değildir." Görüldüğü gibi o bu sözü söyleyen kimseyi âlimler ve fakihler zümresinin dışına çıkarmıştır. Buraya dikkat et!

2- İbn Hazm ez-Zâhirî (v. 456) "el-Faslu beyne'l Mileli ve'l Ehvâi ve'n Nihal"de (3/137) şöyle demiştir: "Bir topluluk iman kalp ile bilip dil ile ikrar etmek olduğu görüşünü tercih etmiştir. Buna göre kişi dini kalbiyle bilip dili ile ikrar ettiği zaman imanı ve islâmı kâmil bir müslümandır. Ameller iman olarak isimlendirilemez. Fakat amel-ler İslâm'ın şariatleridir. Bu, fakih Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Sâbit'in ve fukahâdan bir topluluğun görüşüdür."

Bunlardan itibaren günümüze kadar gelenler onların yolundan gitmiş ve Mürcie'yi Fukahâ Mürciesi olarak isimlendirmiştir.

Selefin ve önceki Ehli Sünnet imamlarının Mürcie'ye yönelttik-leri kınamalar Cehmiyye Mürciesi'ne değil ancak Fukaha Mürciesi'ne ve onların ashâbına yönelikti. Çünkü Cehmiyye ancak üçüncü asrın sonlarında ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla Mürcie hakkında konuşan selefin birçoğu Cehmiyye'nin zamanına yetişememişti.

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/507) şöyle demiştir: "Hammâd b. Ebî Süleymân ve takipçileri iman farklı derecelerde bulunacağını, amellerin imana dâhil oluşunu ve imanda istisnâyı reddetmiştir. Bunlar Fukahâ Mürciesi'ndendir. Kûfe ehlinin imamı ve Hammâd b. Ebî Süleymân'ın hocası olan İbrâhîm en-Nehaî ve

benzerlerine, İbn Mes'ûd'un İbrâhîm'den daha büyük olan ashâbından Alkame ve el-Esved gibi kimselere gelince bunlar insanlar arasında Mürcie'ye en sert şekilde karşı çıkan kimselerdi. İmanda istisnâ yaparlardı. Fakat Hammâd b. Ebî Süleymân selefine muhâlefet etti ve ona bazı kimseler tabi oldu. Kûfe ehlinde bazı topluluklar ve onlardan sonra gelenler de bu görüşü benimsedi. Selef ve imamlar bunlara çok sert tepki göstermiş, bunları bidatçilikle suçlamış ve haklarında ağır sözler söylemiştir.”

Altıncı mevzûda (Mürcie tâifelerinin hiçbirisi Ehli Sünnet ve'l Cemaat'ten değildir, hepsi helâka duçar olan bidatçi fırkalardandır) daha fazla açıklama gelecektir. Bu fırka hakkında daha fazla bilgi için oraya bakınız.

7. Bölüm

Mürcie'nin Hadislerde ve Eserlerde Kaderiyye İle Birlikte Zikredilmesinin Sebebi Hakkında

Bazı hadislerde ve eserlerde Mürcie ve Kaderiyye kınama ve sakındırma maksadıyla bir arada zikredilmiştir. Bu hadislerde ve eserlerde kastedilen Kaderiyye; kaderi isbat eden, onu hüccet olarak getiren ve onunla Allah Teâlâ'nın emrine karşı çıkan kaderiyyedir. Değilse kastedilen Allah Teâlâ'nın ilmini reddeden, kaderi inkâr eden ve emre önem veren İlk Kaderiyye değildir.

İbn Teymiyye “Minhâcu's Sünne”de (3/82) farzları terk etmek ve haramları işlemek hususunda kaderi hüccet getirenlerden söz ederken şunları söylemiştir: “Kaderiyye'nin zemmi hakkında rivâyet edilen eserlerin bu kimseleri kapsamına alması emre önem verip Allah'ı zulümden tenzih etmek maksadıyla kaderi inkâr eden kimseleri kapsamına almasından önce gelir. Bu yüzden Kaderiyye'yi Mürcie'nin yanında zikretmişlerdir. Zira Mürcie imanı ve tehditleri hafife alır. Aynı şekilde bu Kaderiyye de Allah'ın imanı ve takvayı emretmesini, ayrıca O'nun tehditlerini hafife alır. Bunu yapan rivâyet edildiği üzere bütün şeriatlerde lânetlenmiştir: ‘Kaderiyye ve Mürcie yetmiş nebînin diliyle lânetlenmiştir.’ Kader konusuna bâtlı şekilde dalanlar üç sınıftır: Kaderi yalanlayanlar, onu öne sürüp emri ve nehyi reddedenler, hem emredip hem kader tayin etmesi sebebiyle Rab (*azze ve celle*)’ye tan edenler... Bu sonuncusu onların en şerli tâifesidir.”

Yine o şöyle demiştir: “Burada anlatılmak istenen şudur: El-Hallâl ve başka âlimler cebr inancını dile getirenleri de Kaderiyye müsemmâsına dâhil etmiştir. Onlar kaderi günahlara mazeret kılınmıyorlarsa kaderi günahlara mazeret kılanın durumu nice olur? Allah'ın Kaderiyye'den zemmettiklerinin kapsamına kaderi emirleri ve yasakları düşürmeye mazeret kılanların girmesi kaderi inkâr edenlerin

girmesine göre öncelikle söz konusudur. Çünkü öncekilerin sapıklığı daha büyüktür. Bundan dolayı Kaderiyye seleften birçoğunun sözünde Mürcie ile birlikte zikredilmiştir. Bu konuda merfû bir hadis de rivâyet edilmiştir. Çünkü bu bidatlerin her ikisi de emri ve yasağı, vaa-di ve tehdidi geçersiz kılmaktadır. İrcâ tehdide imanı önemsizleştirmekte, farzları ve haramları hafife almaktadır. Kaderî de kaderi hüccet getiriyorsa mürciînin yardımcısı olmaktadır. Yok kaderi yalanlıyorsa bu sefer onun karşısında yer almaktadır. Biri kendisine emredilen ve kendisine yasaklanan hususlarda kulun Allah'tan yardım istemeyeceğini söyleyerek aşırıya gitmekte, diğeri de öbür uçta aşırıya gitmektedir.”

8. Bölüm

Mürcie "Ameller İslâm'ın Şeriatleridir" Der

Harb el-Kirmânî akîdesinde (92) şöyle demiştir: "Mürcie imanın amel olmaksızın söz olduğunu; imanın söz, amellerin ise şeriatler olduğunu söyleyenlerdir."

Kıvâmussünne el-Isbehânî (*rahimehullah*) "el-Hucce fi Beyânî'l Mehacce"de şöyle demiştir: "İman, şeriatte zâhir ve bâtın bütün taatleri kapsayan bir ibâredir. Eş'arîler ise şöyle demiştir: 'İman tasdiktir. Fiiller ve sözler imanın kendisinden değil şeriatlerindendir.' Bu ihtilâftan çıkarılacak fâide şudur: Kim yapması gerekenleri yapmaz veya yasaklananları işlerse mutlak olarak mümin ismini alamaz. 'Onun imanı eksiktir' denir. Çünkü imanın bir kısmına hâle getirmiştir. Onlara göreyse bu kimse mutlak olarak mümin ismini alır. Çünkü onlara göre iman tasdikten ibârettir ve o tasdîki kendisinde bulundurmaktadır."

İbnu'l Bennâ (*rahimehullah*) "el-Usûlu'l Mücerrede" kitabında (s. 65) şöyle demiştir: "İman hem lügatte hem de şeriatte tasdikten ibârettir, fiiller ve sözler imanın kendisinden değil şeriatlerindendir' demeleri hususunda Eş'arîlere muhâlif olarak..."

İbn Hazm ez-Zâhirî "el-Faslu beyne'l Mileli ve'l Ehvâi ve'n Nihal"de (3/137) şöyle demiştir: "Bir topluluk imanın kalp ile bilip dil ile ikrar etmek olduğu görüşünü tercih etmiştir. Buna göre kişi dini kalbiyle bilip dili ile ikrar ettiği zaman imanı ve islâmı kâmil bir müslümandır. Ameller iman olarak isimlendirilemez. Fakat ameller İslâm'ın şeriatleridir. Bu, fakih Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Sâbit'in ve fukahâdan bir topluluğun görüşüdür."

Mürcie'nin 'Ameller şeriatlerdir' diyerek kastettikleri şudur: Yani onlar Allah'ın farz kılmış olduğu bazı farizalardır ve imandan değildir. Ancak Allah (*azze ve celle*)'nin kulları için belirlediği şeria-

tindendir. Kulun imanının sahih olup olmamasıyla bir alâkaları yoktur. Onlara göre kul amel olmadan da sadece tasdik ve söz ile kâmil mümin olabilir.

Kivâmussünne (*rahimehullah*) “el-Hucce alâ Târîkî'l Mehacce”de (1/403) şöyle demiştir: “Eş'arîler 'İman tasdikten ibârettir, fiiller ve sözler imanın kendisinden değil şeriatlerindendir' demiştir.”

Kâdî Ebû Ya'lâ “el-Îmân” kitabında (5) şöyle demiştir: “Eş'arîler 'İman hem lügatte hem de şeriatte tasdikten ibârettir, fiiller ve amel-ler ise imanın kendisinden değil şeriatlerindendir' demiştir.”

İşte bu mezhebe destek olmak için islâm, iman ve ihsan hakkındaki uzun Cibrîl Hadisi'ni tahrif etmişlerdir. Mürcie'den bazıları “Sana İslâm'ı soruyorum” yerine “Sana İslâm'ın şeriatlerini soruyorum” diyerek bu hadisin lafzına eklemeye bulunmuşlardır ki ameli imanın dışına çıkarmaları hususunda bu hadis görüşlerine uysun.

El-Ukaylî “ed-Duafâ”da (3367) uzun Cibrîl Hadisi'ni Mürcie'nin imamlarından Abdulazîz b. Ebî Ravvâd kanahıyla rivâyet etmiştir. Abdulazîz mürcî görüşüne destek olması için hadisin lafzında değişiklikler yapmış, hadisi şu lafızla rivâyet etmiştir: “Sonra 'Peki İslâm'ın şeriatleri nelerdir?’ dedi. Buyurdu ki: ‘*Namazı kılarsın, zekâtı verirsin, Beyt'i haccedersin...*’”

El-Ukaylî (*rahimehullah*) sonra şöyle demiştir: “Aynen bu şekilde ‘İslâm'ın şeriatleri’ demiştir. Ebû Hanîfe ve Cerrâh b. ed-Dahhâk da bu lafız hususunda ona mutabaat etmişlerdir ki bunlar Mürcie'dir.”

“Suâlâtü'l Berzeî li-Ebî Zur'a” kitabında (2/720) Ebû Zur'a'dan zikredildiğine göre o Ebû Hanîfe'nin rivâyet ettiği aslı olmayan hadisleri zikretmeye başlamış, bu kapsamda olmak üzere Alkame b. Mersed- İbn Bureyde- Babası isnâdıyla rivâyet ettiği “*Bir hayr gösteren onu yapan gibidir*” hadisini zikretmiştir. Yine o Ebû Hanîfe'nin Alkame b. Mersed- İbn Bureyde kanahıyla Ömer'den rivâyet ettiği “Cibrîl Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e geldi ve ona 'İman nedir?’ diye

sordu" hadisini reddetti. Ebû Zur'a dedi ki: "O (yani Ebû Hanîfe) ve Ebû Sinân imanı imanın şeriatleri yapıp çıkmıştır." Yine o Ebû Hanîfe'nin kendileri hususunda vehme düştüğü başka hadisleri zikretti ve onun rivâyet ettiği bu hadisleri reddetti.

İmam Müslim (*rahimehullah*) "et-Temyîz"de (s. 199) şöyle demiştir: "Ebû Sinân'ın Alkame kanalıyla bu hadisin metni içerisinde 'Cibrîl "Sana İslâm'ın şeriatlerini sormaya geldim" dedi' lafzını rivâyet etmesine gelince bu uydurulmuş bir ziyâdedir. Bu hadisin kelimeleleri arasında böyle bir şey yoktur. Bu kelimeyi bu hadisin rivâyetinin içine ancak küçük bir topluluk kelime ekleyerek sokmuştur. Nu'mân b. Sâbit (yani Ebu Hanîfe), Saîd b. Sinân ve ircâ hususunda bunların görüşünü benimseyenler bu topluluktandır. Onların bununla amaçladıkları, iman hakkındaki sözlerini doğrulamak ve ircâyı güçlendirmektir. Hâlbuki bu onların görüşlerini daha da zayıflatmakta, onları haktan daha da uzaklaştırmaktadır. Çünkü onlar haberlerin rivâyetlerine ilim ehline yetenden fazlasını eklemektedirler."

İbn Receb "Câmiu'l Ulûmi ve'l Hikem"de (1/151) şöyle demiştir: "İbn Ömer'in (İslâm beş esas üzerine bina edilmiştir) hadisi, bir ismin birden fazla şeyi kapsadığı zaman bu şeylerden bazılarının ortadan kalkmasının ismin ortadan kalkmasını gerektirmeyeceğine delil getirilir. Bununla şöyle diyenlerin sözü bâtil hâle gelmektedir: 'Eğer ameller imana dâhil olsaydı imanın müsemmâsına giren bir amelin ortadan kalktığı zaman iman da ortadan kalkması gerekirdi. Çünkü Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bu beşinin İslâm'ın asılları ve temelleri olduğunu söylemiştir. Cibrîl hadisinde İslâm'ı bunlarla tefsir etmiştir. Ayrıca içerisinde bir bedevînin Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e İslâm'ı sorduğunun geçtiği Talha b. Ubeydullah hadisinde o İslâm'ı bedevîye bu beşiyle tefsir etmiştir. Buna rağmen iman konusunda muhâlif olanlar şöyle demektedirler: İslâm'dan bir haslet ortadan kalksa, ya da şehâdeteyn hâricinde dört haslet ortadan kalksa kişi İslâm'dan çıkmaz.'

Bazıları Cibrîl'in Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e İslâm'ı değil de İslâm'ın şeriatlerini sorduğunu rivâyet etmiştir. Bu lafız Ebû Zur'a, Müslim b. el-Haccâc ve Ebû Ca'fer el-Ukaylî gibi hadis imamlarının ve hadisın sahîhini zayıfından ayıran kimselerin nezdinde sahîh değildir."

İbn Teymiyye "Mecmû'l Fetâvâ"da (6/671) fırkaların büyük günah işleyenler hakkındaki ihtilâfından söz ederken şöyle demiştir: "İkinci uç, imanın tasdikten ve kesin itikaddan ibâret olduğu öncülüne binaen imanlarının kendisinden hiçbir şey azalmadan olduğu gibi kaldığını söyleyenlerin görüşüdür. Yani iman değişmez. Azalan ancak İslâm'ın şeriatleridir. Bu Mürcie'nin, Cehmiyye'nin ve onların yolunu takip edenlerin sözüdür. Yine bu Kitab'a, Sünnet'e, öne geçenlerin ve onlara güzellikle tabi olanların icmasına muhâlif bir sözdür."

İshâk b. Râhûye Mürcie'den söz ederken şunları söylemiştir: "Bir fırka da şöyle demektedir: 'İman sözdür. Tasdîki ameldir. Amel imandan değildir. Amel farizadır. İman sözden ibârettir.' Yine onlar şöyle demektedir: 'Hasenlerimiz kabul edilecektir. Biz Allah katında müminleriz. Bizim imanımızla Cibrîl'in imanı birdir.' İşte bunlar haklarında hadisın varid olduğu kimselerdir. Onlar nebîlerin diliyle lanetlenmiş olan Mürcie'dir."¹⁵⁵

Onların bu konuda söylediklerine örnek olarak şunu zikredebiliriz: Mâlikî ve eş'arî el-Bâcî (v. 474) "el-Muntekâ"da (7/205) şöyle demiştir: "Ehli Sünnet'in (yani Eş'arîler'in) görüşü imanın söz ve amel olduğudur. Onlar bu imanla kendisiyle cehennemden kurtulmaya ve cennete girmeye hak kazanılan imanı kastederler. Onlar amelleri de iman olarak isimlendirirler fakat bunlar hakîkatte Allah Teâlâ'nın emirlerine uymakla birlikte cehennemden kurtaracak olan iman şeriatleridir. İman ise hakîkatte tasdiktir. Fakat kendisinde şeriatlerinin haricinde sadece iman bulunan kimsenin cehennemden kurtulacağı kesin bir şekilde söylenemez. Ancak cennete gireceği ke-

¹⁵⁵ es-Sünne, Harb, 189

sin bir şekilde söylenir. Allah ya onu başta bağışlayıp cennetine sokar ya da ameli terk etmesine karşılık onu cezalandırdıktan sonra rahmetinin fazlıyla cennete sokar. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *‘Şüphesiz Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun altındakileri dilediği kimse için bağışlar.’* (Nisâ, 48) İşte bu Ehli Sünnet'in 'İman söz ve ameldir' sözünün manasıdır."

Derim ki: Ehli Sünnet ile Eş'arî Mürcie'sinin mezhebini kasdetmektedir. Onlar hakikatte sünnete ve cemaate en uzak kimselerdir. Onun imanı tasdike hasretmesi Cehmiyye'nin görüşüdür. İleride geleceği üzere Eş'arîler bu konuda onlara tâbi olmuştur.

9. Bölüm

Mürcie "Ameller İmanın Meyveleridir" Der

İlk Mürcie yani Fukahâ Mürciesi ile Ehli Sünnet arasında sâlih amellerin imanın meyvelerinden olduğu hususunda bir ihtilâf yoktur. Onların ihtilâfı ancak bu amellerin imana göre hangi konumda yer aldığıyla ilgilidir: Ameller imanın gereği midir? Dolayısıyla iman amelsiz sahih olmaz mı? Yoksa amel imanın kemâl şartı ve onun meyvelerinden bir meyve midir? Dolayısıyla iman amelsiz sahih olur mu?

Ehli Sünnet amelin sâdık imanın bir meyvesi, onun gereklerinden biri ve onun aslî bir rüknü olduğu, bir kulun imanının gücü yettiği hâlde onsuz sahih olmayacağı üzerinde icma etmiştir. Mürcie ise bütün fırkalarıyla birlikte her ne kadar "Ameller imanın meyvelerindendir" dese de bu meyveyi kulun imanının kabûlü için gerekli kılma ve kulun imanını ameli tamamen terk etse bile sahih görme hususunda Ehli Sünnet'e muhâlefet ederler.

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/159) şöyle demiştir: "Mürcie'nin bazı kelâmcıları ve fakihleri şöyle der: Amellere mecaz

olarak iman ismi verilebilir. Çünkü amel imanın meyvesi ve gereğidir. Ayrıca o imanın varlığına delildir.”

Yine o (7/204) Mürcie'nin hatalarını sıralarken şöyle demiştir: “Onlar kalpteki imanın amellerden bir şey olmasa bile tam olacağını zannederler. Bundan dolayı amelleri sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde imanın meyvesi ve gereği sayarlar. Amelleri imanın lâzımı görmezler. Hakikatte ise kalbin tam imanı kesinlikle kendi ölçüsünce zâhir ameli gerektirir. Zâhir hiçbir amel olmadan kalpte tam bir iman bulunması imkânsızdır.”

Yine o (7/363) şöyle demiştir: “Taatlerin içteki tasdikin meyveleri olduğunu söyleyen kimseye gelince bununla iki şey kastedilir:

a) Bununla amellerin imanın lâzımı olduğu kastedilir. Yani içteki iman bulunduğu zaman ameller de bulunur. Bu selefîn ve Ehli Sünnet'in mezhebidir.

b) Bununla iman bazen (amele) sebep olacağı, bazen içteki imanın ameller olmadığı hâlde tam olacağı kastedilir. Bu gerek Cehmiyye'den gerek başka fırkalardan Mürcie'nin görüşüdür. Daha önce onların üç noktada hataya düştüğünü söylemiştik:

1- Onlar kalpteki imanın kalpte Allah sevgisi, Allah korkusu, O'na tevekkül ve O'na kavuşmaya iştîyak gibi ameller olmadan tam olabileceğini zannederler.

2- Onlar kalpteki imanın zâhirî amel olmadan tam olabileceğini zannederler. Bunu Mürcie'nin tamamı söyler.

3- Onlar şöyle derler: Şeriat Koyucu tekfir ettiği her bir kimseyi kalbinde Rab tebâreke ve teâlâ'yı tasdikin bulunmamasından dolayı tekfir etmiştir. Müteahhirîn'in birçoğu selefîn görüşleri ile Mürcie'nin ve Cehmiyye'nin görüşlerini birbirinden ayırmaz. Çünkü onlardan bâtında Cehmiyye'nin ve Mürcie'nin iman konusundaki görüşünü benimsediği hâlde zâhirde selef ve hadis ehline hürmet eden birçok kimsenin sözlerinde biri diğerine karışmış durumdadır. Bundan do-

layı o kimsenin iki görüşü uzlaştırdığı veya benzerleriyle selefin görüşünü uzlaştırdığı zannedilmektedir.”

Yine İbn Teymiyye (7/581) Mürcie'ye reddiye verdikten sonra şöyle demiştir: “Biz ‘Ameller imanın meyvesidir’ dediğimiz zaman ameller kalbin nifakından değil de imanından sâdır oluyorsa şöyle denir: Eğer ameller imandan sâdır oluyorsa ya bizzat iman ameli gerektirmektedir ya da amel başka bir şeye bağlıdır. Eğer onu gerektiren bizzat imansa onun kalbin imanınız lâzımı ve kaçınılmaz sonucu olduğu ortaya çıkar. Kastedilen de budur. Eğer amel başka bir şeye bağlıysa iman sebebin bir parçası olur ve ameli diğer parçanın meyvesi ve sonucu kılar. Zira bu durumda amellerin iki parçasının sonucu ve meyvesi olduğu bir gerçektir. Böylece zâhirî sâlih amellerin içteki imanın meyvesi ve sonucu olmasının ancak imanın onu gerektirdiği durumda söz konusu olacağı ortaya çıkar. O zaman gereken şey kendisini gerektirenin lâzımı olur. Sonuç da sebebin lâzımı olur. Zâhirî vacip ameller azaldığı zaman bu kalpteki imanın eksikliği sebebiyle olur. Kalpteki vacip olan imanın kemâliyle birlikte zâhiri vacip amellerin bulunmaması düşünülemez. Aksine birinin eksik olmasının diğerinin eksik olmasını gerektirdiği gibi birinin kâmil olarak bulunması da diğerinin kâmil olarak bulunmasını gerektirir. Zira zâhirî sözün ve amel olmadan kalpte tam iman olduğunu farz etmek gereken olmadan gerektiricinin tam olarak bulunduğunu ya da sonucun olmadan sebebin tam olarak bulunduğunu farz etmek gibidir. Bu imkânsızdır.”

Özetle mürcîinin ‘Ameller imanın meyveleridir’ demesinin kendisine bir faydası yoktur. Çünkü o kulun imanını amel olmadan sahih saymaktadır. Bu ise selefin kendilerine karşı çıktığı Mürcie'nin görüşünün ta kendisidir.

10. Bölüm

Mürcie Kalbin Amellerini İmanın Dışına Çıkarması Hususunda Cehmiyye'ye Muvafakat Etmiştir

Et-Tahâvî akîdesinde şöyle demiştir: “İman tek bir şeydir. Ehli onun aslında eşittir. Aralarındaki derece farkı haşyet ve takva ileidir.”

Görüldüğü üzere et-Tahâvî kalbî ameller olan haşyeti ve takvayı imanda derece farkı kapsamına sokmuştur. Çünkü Mürcie'ye göre ameller imandan değildir. Onların nezdinde insanlar iman yönünden farklı derecelerde bulunmaz. Ancak onun dışındaki şer'î buyruklar olan ameller yönünden farklı derecelerde bulunurlar.

İbn Teymiyye “Mecmû'ul Fetâvâ”da (18/271) Mürcie'den söz ederken şöyle demiştir: “Onlar ‘İnsanların imanı birbirine eşittir, farklı derecelerde bulunmazlar, farklı derecelerde bulunma ancak iman dışındaki amellerde söz konusudur’ demiştir. Yine onlar ‘Ameller imandan değildir’ demiştir.”

Yine o (7/204) şöyle demiştir: “Mürcie'nin hatalarından biri de, daha önce Mürcie Cehmiyyesi bağlamında sözü geçtiği üzere, kalpteki imanın kalbin amelleri hâricinde tasdikten ibâret olduğunu zannetmeleridir.”

Yine o “Minhâcu's Sünne”de (5/287) Allah Teâlâ'nın “*Bu onların Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara şöyle demeleri sebebiyledir...*” (Muhammed, 26) buyruğundan söz ederken şöyle demiştir: “Cehmiyye'nin nezdinde iman kalbin tasdikinden ve ilminden ibârettir. Bu Cehm'in, es-Sâlihî'nin, kendisinden meşhur olana göre el-Eş'arî'nin ve ashâbının çoğunluğunun görüşüdür. Fukahâ Mürcie-si'ne göreyse iman kalbin tasdikiyle birlikte dilin sözüdür. Bu iki görüşe göre kalbin amelleri tıpkı uzuvların amelleri gibi imandan olmamaktadır. Dolayısıyla bir adamın Allah'ın indirdiğinden hoşlanmamakla birlikte diliyle ve kalbiyle tasdik etmesi mümkün olmakta-

dır. Yani bu adam onlara göre kâfir olmamaktadır. Fakat âyet bu adamdan bahsetmektedir. Âyetin bu adamın küfrüne delâlet etmesi onların sözünün bozukluğunu ortaya çıkarmaktadır.”

Yine o “Câmiu’r Rasâil”de (5/246) şöyle demiştir: “İşte Cehmiye ve Mürcie bu noktada hataya düşmüştür. Çünkü onlar imanı söz cinsinden ele almışlardır. Yani onlara göre iman ya kalbin sözüdür ki bunun manası ya ilimdir ya da ilimden başka bir manaya gelmektedir. Bu Cehmiyye’nin, Eş’arîler’in çoğunluğu ve sonradan gelen Hanevîler gibi onlara tâbi olanların görüşüdür. Ya da Mürcie’nin meşhur kavli olduğu üzere iman kalbin ve dilin sözüdür. Onlar Allah’ı ve Resûlü’nü sevmek, Allah’tan korkmak gibi kalp amellerini imandan saymazlar. Böylece bu asıl hususunda hataya düşerler.”

Yine o “Mecmûu’l Fetâvâ”da (7/194) şöyle demiştir: “İman kalbin tasdîki ve dilin sözüdür, ameller imandan değildir’ diyen Mürcie’nin arasında Kûfe’nin fakihlerinden ve âbidlerinden bir tâife de vardır. Fakat onların sözü Cehm’in sözü gibi değildi. Onlar insanın gücü yettiği hâlde imanı dile getirmediği sürece mümin olamayacağını biliyorlardı. Yine onlar İblis’in, Firavun’un ve benzerlerinin kalplerinin tasdîkine rağmen kâfir olduklarını biliyorlardı. Fakat kalbin amellerini imana dâhil etmemeleri kendilerine Cehm’in sözünü gerekli kıldı. Onlar kalbin amellerini imana dâhil etselerdi aynı şekilde uzuvların amellerini de imana dâhil etmeleri gerekecekti. Çünkü birisi diğerini gerektirmektedir. Ne var ki bunların bazı şer’î delilleri vardır ki bunlar sebebiyle mesele kendilerine karışık gelmiştir...”

Mürcie’ye bu çirkin gereklilik (yani Cehm’in sözünü söylemeleri) lâzım geldiği için Vekî’ (rahimehullah) onlarla Cehmiyye arasında büyük bir fark görmemiştir. Nitekim et-Taberî (rahimehullah) “Tehzîbu’l Âsâr”da (980) Ebû Racâ’dan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Vekî’i şöyle derken işittim: “Cehmiyye’nin sözü ile Mürcie’nin sözü arasında büyük bir fark yoktur. Cehmiyye ‘İman kalple bilmektir’ demiş, Mürcie ‘Dille ikrardır’ demiştir.”

11. Bölüm

Mürcie İnsanları İman Hususunda Eşit Görür, Onlara Göre Boyun Eğen İtaatkârın İmanı İle Günah İşleyen Âsînin İmanı Birdir

Mürcie bütün fırkalarıyla birlikte amelleri imanın dışına çıkarıp onu ya Kûfe ehlinin Mürciesi'nin yaptığı gibi söze ya da Cehmiyye'nin ve Eş'arîler'in yaptığı gibi tasdike hasrettiği zaman bunun gereği insanları iman yönünden birbirlerine eşit görmeleri olmuştur. Çünkü (müminlerin) hepsi söz veya tasdik yönünden eşittirler. Onlara göre söyleyenin biri ile diğeri arasında, tasdik edenin biri ile diğeri arasında fark yoktur. İnsanlar ancak ameller açısından birbirlerinden farklı derecelerde bulunurlar ki onlar amelleri imanın dışına çıkarmışlardır.

Fudayl b. İyâd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Bidat ehli şöyle demektedir: İman amel olmadan ikrardır. İman birdir. İnsanlar ancak ameller sebebiyle farklı derecelerde bulunurlar. İman yönünden farklı derecelerde bulunmazlar.”¹⁵⁶

Ebü Abdullah ez-Zubeyrî (*rahimehullah*) “Şerhu'l İmâni ve'l İslâmi ve Tesmiyetu'l Firaki ve'r Reddi aleyhim” kitabında (6) şöyle demiştir: “Bilgisi az, delili zayıf ve hücceti çürük bir tâife şöyle demiştir: ‘İman amel olmaksızın sözdür. Artmaz ve azalmaz. İman edip salih amel işleyen, adâletli davranan, iyilik yapan, muâmelelerinde insafı olan, konuştuğu zaman doğru söyleyen, söz verdiği zaman sözünde duran, zulme uğradığında affeden, nâfile olan hayırları ve iyilik amellerini yapan; annesinin, babasının, çocuklarının, akrabalarının, komşularının ve arkadaşlarının hakkı adına üzerine düşeni yerine getiren, gücünün yettiği bütün hayırları işleyen kimse ile diliyle Lâ ilâhe illallâh diyen, bundan sonra farizaları yerine getirmeyen, şer’î buy-

¹⁵⁶ es-Sünne, Abdullah b. Ahmed, 793

rukuları yerine getirmekten geri kalan, hayır amellerini ve nâfileleri yerine getirmeye yanaşmayan, kendisine bir şey emânet edildiği zaman hıyânet eden, konuştuğu zaman yalan söyleyen, söz verdiği zaman sözünde durmayan, kendisine insaflı davranıldığı hâlde zulmeden, adâletsiz davranan kimse aynı dereceyi paylaşırlar. Birinin diğereğine üstünlüğü söz konusu değildir!’ Bu, nakledildiği esnada aklın söyleyeninin gâfilliğine delâlet ettiği bir sözdür. Bu sözü aktarmak ona karşı delil sunmaya gerek bırakmamaktadır. Fakat bununla beraber bu sözün zayıflığını dinleyenlerin kalplerinde iyice ortaya çıkaracak bazı hüccetler zikretmek gereklidir ki câhil kimse bu söze aldanmasın, hiç kimse bu sözü söyleyenin taklid edilmeye lâıyk biri olduğunu düşünmesin. Biz Kitab ve Sünnet’in de bu sözün hilâfına delâlet ettiğini görüyoruz.”

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (7/556) şöyle demiştir: “Selef ameli imanın dışına çıkarıp ‘İman bütün insanlarda eşit olarak bulunur’ dediği için Mürcie’ye çok sert tepki göstermiştir. Onların insanların imanının eşit olduğunu söylemeleri en fâhiş hatalardandır. Hayır; insanlar tasdik, sevgi, haşyet ve ilim yönünden eşit değildir. İnsanlar birçok yönden farklı derecelerde bulunurlar.”

Derim ki: Onlar imanlarının Cibrîl’in ve Mîkâîl’in imanı gibi olduğunu, Ebû Bekir es-Sıddık (*radıyallahu anh*)’ın imanının en fâcir kimsenin imanı gibi olduğunu açıkça söylemektedirler. İşte onların mezhebinin hakîkati budur! Onlardan bu sözün hilâfını söyleyen kimse selefin söylediği üzere kendi görüşüyle çelişmiş olur!

Onların bu konudaki sözlerine örnek verecek olursak Ebû İshâk el-Fezârî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Ebu Hanîfe derdi ki: ‘İblîs’in imanıyla Ebû Bekir es-Sıddık’ın imanı birdir. Ebû Bekir de “Rabbim!” demiştir, İblis de “Rabbim!” demiştir.’” Ebû İshâk sonra şöyle dedi: “Mürcie’den olup da bu sözü söylemeyen kimse kendi sözüyle çeliş-

miş olur.”¹⁵⁷ Yine el-Fezârî’den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Ebû Hanîfe dedi ki: ‘Âdem’in imanıyla İblîs’in imanı birdir. İblîs “*Rabbim, beni azdırmana karşılık...*” (Hicr, 39) demiş, “*Rabbim, bana diriltilecekleri güne kadar mühlet ver*” (Hicr, 36) demiş, Âdem de “*Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!*” (A’râf, 27) demiştir.”¹⁵⁸

“Fıkhu’l Ebsat”ta (s. 46) Ebû Mutî’in şöyle dediği geçmektedir: “Ebû Hanîfe dedi ki: ‘Kişinin “Ben hakîkaten müminim” demesi gerekir. Çünkü o imanında şüphe edemez.’ ‘Onun imanı meleklerin imanı gibi mi olur?’ diye sordum. ‘Evet’ dedi.”

Ebû Hanîfe’nin Osmân el-Bettî’ye gönderdiği mektubunda (s. 35) şunlar geçmektedir: “Kendisiyle ikisinin (yani iman ve amelin) ayrı olduğunun bilineceği hususlardan biri de insanların tasdik yönünden farklı olmaları (yani bazılarının tasdik ettiği hâlde bazılarının etmemesi) fakat tasdik yönünden birbirlerinden farklı derecelerde bulunmamalarıdır. Onların amel açısından farklı derecelerde bulunmaları ve yerine getirdikleri farzların farklılık arz etmesi mümkündür. Fakat göktekilerin dini ile resûllerin dini birdir.”

Gazvesinde ve haccında Vekî’ye yârenlik eden, Hammâd b. Zeyd’den ve başka Basralılardan hadis rivâyet eden Ebû Abdurrahmân es-Surûcî şöyle demiştir: “Bana Vekî’nin haber verdiği göre Şerîk, İbn Ebî Leylâ, es-Sevrî, İbn Hayy ve Ebû Hanîfe Kûfe’de bir evde bir araya gelmişler. Ebû Hanîfe hâricinde dördü şöyle demiş: ‘Biz Allah’ın bizi kitabında isimlendirdiği üzere müminleriz. Buna göre evlenir, buna göre mirasçı oluruz. Azaba uğratılırsak bu günahlarımızdan dolayıdır. Bağışlanırsak bu O’nun rahmeti sâyesindedir.’ Ebû Hanîfe ise ‘Sizin dediğiniz gibi değil, onun imanı anasını nikâhlaşa bile Cibrîl’in imanı üzeredir!’ demiş. Bunun üzerine bazıları ‘Bu Kûfe’den sürülmeli’ demiş. Bazıları ‘Buna had vurulmalı’ demiş.

¹⁵⁷ “Es-Sünne”de Abdullah (352), el-Lâlekâî (1832) ve “Târîhu Bağdâd”da el-Hatîb (15/509) rivâyet etmiştir. İsnâdî sahihtir.

¹⁵⁸ Târîhu Bağdâd, 15/510

Şerîk ne onun şehâdetini ne de ashâbının şehâdetini geçerli saymazmış. Es-Sevrî'ye gelince ölene kadar onunla konuşmamış. Yolda onunla karşılaştığı zaman yüzünü başka tarafa çeviriyormuş.”¹⁵⁹

Vekî b. el-Cerrâh (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İbn Ebî Leylâ, el-Hasen b. Sâlih, Süfyân b. Saîd es-Sevrî ve Şerîk b. Abdullah bir araya gelip Ebû Hanîfe'ye elçi gönderdiler. O da onların yanına geldi. ‘Anasımı nikâhlayan, babasını öldüren, sonra kafatasından şarap içen kimse hakkında ne diyorsun?’ diye sordular. ‘Mümindir’ diye cevap verdi. Bunun üzerine İbn Ebî Leylâ ‘Senin şehâdetini bir daha kabul etmeyeceğim’ dedi. Hasen b. Sâlih ‘Bundan sonra yüzüne bakmak yüzüme haramdır’ dedi. Şerîk ‘Eğer yönetimde payım bulunsaydı mutlaka boynunu vururdum’ dedi. Es-Sevrî ise ‘Seninle konuşmak bana ebediyen haramdır’ dedi.”¹⁶⁰

Mubârek b. Hassân şöyle demiştir: “Mürcie'den olan Sâlim el-Eftas'a şunu sordum: ‘Bir adam Allah'a itaat ediyor, O'na isyan etmiyor. Bir adam da Allah'a isyan ediyor, O'na itaat etmiyor. İtaatkâr olan Allah'ın huzuruna çıkıyor da Allah onu cennete sokuyor. İsyankâr olan Allah'ın huzuruna çıkıyor da Allah onu cehenneme sokuyor. Bunlar iman yönünden farklı derecelerde midir?’ ‘Hayır’ diye cevap verdi.”¹⁶¹

İshâk b. Muhammed şöyle demiştir: “Mâlik b. Enes'in yanındaydım. Ebû Hanîfe'nin oğlu Hammâd'ı Mâlik'e şöyle derken işittim: ‘Ey Ebû Abdullah! Bizim sana sunacağımız bir görüşümüz var. Onu güzel görürsen onun üzere devam ederiz. Güzel görmezsen ondan vazgeçeriz.’ (Mâlik) ‘Neymiş o?’ diye sordu. (Hammâd) ‘Biz kimseyi günahından dolayı tekfir etmeyiz, insanların tamamı bizim nezdimizde müslümandır’ diye karşılık verdi. (Mâlik) ‘Bu ne güzel, bunda bir

¹⁵⁹ el-Kâmilu fi'd Duafâ, 4974

¹⁶⁰ el-Lâlekâî, 1833

¹⁶¹ el-İbânetu'l Kubrâ, 1342

sakınca yok' dedi. Bunun üzerine Dâvûd b. Ebî Zunejr, İbrâhîm b. Habîb ve ashâbından bazı kimseler ona doğru kalkıp şöyle dediler: 'Ey Ebû Abdullah! Bu adam ircâyı savunmaktadır. "Dinim mukarreb meleklerin dini gibidir, dinim Cibrîl'in, Mîkâîl'in ve mukarreb meleklerin dini gibidir" demektedir!' Bunun üzerine (Mâlik) şöyle dedi: 'Hayır vallahi iman artar ve azalır. *İmanlarına iman katmaları için... (Feth, 4) Hani İbrâhîm "Rabbim ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster" demişti. O "İnanmadın mı?" buyurdu. O da "İnandım fakat kalbim mutmain olsun diye..." dedi. (Bakara, 260) Onun kalbinin mutmainliği imanındaki ziyâdedir.*'¹⁶²

Et-Tahâvî akîdesinde "İman birdir, ehli onda eşittir" demiştir.

Eş'arî Ebû Bekr b. Fûrek (v. 403) Ebû Hanîfe'ye nispet edilen "el-Âlim ve'l Müteallim" kitabının şerhinde şunları söylemiştir: "Müteallim (öğrenci) dedi ki: 'Bana söyle: Kendilerinin Allah'a bizden daha itaatkâr olduğunu bildiğimiz hâlde nasıl imanımızın meleklerin ve resûllerin imanı gibi olduğunu söyleyebiliyoruz?' Âlim (hoca) şöyle cevap verdi: 'Evet, onların Allah'a bizden daha itaatkâr olduğunu biliyoruz. Bunun yanında bize imanın amelden ayrı olduğu da söylenmiştir. Şu durumda bizim imanımız onların imanı gibidir. Çünkü biz Rabb'in vahdaniyetini, rubûbiyetini, kudretini ve O'nun katından gelenleri meleklerin ikrâr ettiği, nebîlerin ve resûllerin tasdik ettiği şekilde tasdik ediyoruz. Allah'ın salâtları onların üzerine olsun. İşte bundan dolayı biz imanımızın meleklerin imanı gibi olduğunu söylüyoruz. Çünkü biz meleklerin iman ettiği her şeye iman etmiş durumdayız ki melekler Allah Teâlâ'nın acîb işleri kapsamına giren bu hususları gözleriyle gördükleri hâlde biz görememiştir."

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/195) şöyle demiştir: "Yine onlar şöyle demiştir: 'Biz imanın şu manada artmasını kabul ediyoruz: Allah her âyet indirdiğinde onu tasdik etmek vaciptir. Bu tasdik kendisinden önceki tasdike katılır. Fakat Allah'ın indirdikleri

¹⁶² el-Lâlekâî, 1743

kemâle erdikten sonra imanın onlarda farklı derecelerde bulunması söz konusu olmaz. İnsanların tamamının imanı eşit olur. Ebû Bekir ve Ömer gibi öne geçen ilklerin imanı ile el-Haccâc ve Ebû Müslim el-Horasânî gibi en fâcir insanların imanı bir olur.”

Derim ki: Onların mezhebinin hakîkati bu olunca, Ehli Sünnet imamı onlardan bunu bilince, bunu onlardan duyunca onlara çok sert tepki göstermişlerdir. Örneğin:

Alî b. Yezîd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Abdullah b. Dâvûd’a ‘Mürcie kimdir?’ diye sordum. Dedi ki: “İmanım Cibrîl’in ve Mîkâîl’in imanı gibidir” diyenlerdir. Bu kimse kötü bir adamdır, mürciidir.”¹⁶³

İbn Ebî Muleyke (*rahimehullah*) bir kişinin kendisine “Seninle oturanlar arasında imanının Cibrîl’in imanı gibi olduğunu söyleyen bir adam var!” demesi üzerine bunu reddetmiş ve şöyle demiştir: “Subhânallah! Oysa Allah (*azze ve celle*) Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’i överken Cibrîl (*aleyhisselam*)’ı üstün kılmuş, şöyle buyurmuştur: ‘Şüphesiz o şerefli, kuvvet sâhibi, Arş’ın sâhibinin katında itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen ve güvenilir bir elçinin sözüdür... Arkadaşınız -yani Muhammed- deli değildir’ (*Tekvîr, 19-21*) Görüldüğü gibi O Cibrîl’in ve Mîkâîl’in imanını Fehdân’ın imanı gibi kılmamıştır. Hayır vallahi! Bu sözün hiçbir değeri yoktur.”¹⁶⁴

Es-Salt b. Dînâr şöyle demiştir: İbn Ebî Muleyke’yi şöyle derken işittim: “Ben öyle bir zaman gördüm ki ‘Ben müminim’ diyen bir adamla karşılaşacağımı hiç ummazdım. Fakat adam bununla da yetinmedi ve ‘Ben Cibrîl’in ve Mîkâîl’in imanı üzereyim’ dedi! Bunu Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bile ağzına almamıştı. Şeytan onlarla oynamaya devam etti. En sonunda ‘Kişi anasını, bacısını ve kızını nikâhlarsa da mümindir’ dediler. Gerçekten ben Rasulullah (*sal-*

¹⁶³ es-Sünne, Harb, 167

¹⁶⁴ el-İmân, Ebû Ubeyd, 54; el-Künâ ve’l Esmâ, ed-Dûlâbî, 1682

lallahu aleyhi ve sellem)’in ashâbından öyle kimseler gördüm ki onlardan kim ölse mutlaka nifaktan korkar hâlde ölüyordu.”¹⁶⁵

Yine İbn Ebî Muleyke (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Fehdân şarap içtiğini söylediği hâlde bazıları onun imanının Cibrîl’in ve Mîkâîl’in imanı gibi olduğunu söylüyor!”¹⁶⁶

Nâfi’ b. Ömer el-Kuraşî şöyle demiştir: “Fehdân’ı şarap içmekten ayrılmayan bir adam olarak gördüm.”¹⁶⁷

Nasr b. el-Müsennâ şöyle demiştir: “Bir gün Meymûn ile beraberdim. Defe vurmakta olan bir câriyenin yanından geçti. Meymûn bunun üzerine dedi ki: ‘Bunun imanını İmrân’ın kızı Meryem’in imanını gibi mi görüyorsunuz? Allah ona salât etsin. İmanının Cibrîl’in imanı gibi olduğunu söyleyene yazıklar olsun!’”¹⁶⁸

Abdumelik b. Ebi’n Nu’mân’ın Meymûn b. Mihrân’dan rivâyet ettiğine göre bir adam onunla ircâ hususunda tartıştı. Onlar bu hâlde iken şarkı söyleyen bir kadın işittiler. Bunun üzerine Meymûn “Şunun imanı nerede, İmrân’ın kızı Meryem’in imanı nerede?” dedi. Meymûn bu sözü söyleyince adam ona bir cevap vermeden oradan ayrıldı.¹⁶⁹

Yûsuf b. Esbât (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Mürcie’ye gelince onlar şöyle der: ‘İman amel olmaksızın sözdür. Kim Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın resûlü olduğuna şehâdet ederse şu kadar mümini öldürse; namazı, orucu ve cenâbetten gusletmeyi terk etse bile imanı Cibrîl’in ve Mîkâîl’in imanı gibi olan kâmil bir mümindir.’”¹⁷⁰ Vekî’ b. el-Cerrâh (*rahimehullah*) şöyle demiş-

¹⁶⁵ Tehzîbu’l Âsâr, Müsned-i İbn Abbâs, 1014

¹⁶⁶ el-İmân, Ahmed, 445

¹⁶⁷ el-İbânetu’l Kubrâ, 1264

¹⁶⁸ el-İmân, Ahmed, 446

¹⁶⁹ Şuabu’l İmân, 64

¹⁷⁰ es-Sünne, Harb el-Kirmânî, 190

tir: “Kim ‘İmanım Cibrîl’in ve Mîkâîl’in imanı gibidir’ derse mür-ciiden daha şerlidir.”¹⁷¹

Velîd b. Müslim (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Ebû Amr’ı -yani el-Evzâî’yi-, Mâlik’i ve Saîd b. Abdulazîz’i ‘İmanın sonu yoktur, o dâimâ artış hâlinde’ derlerken ve kâmil imana sâhip olduğunu, imanının Cibrîl’in imanı gibi olduğunu söyleyen kimselere karşı çıkarlarken işittim.”¹⁷²

İbn Mücâhid şöyle demiştir: “Atâ b. Ebî Rabâh’ın yanındaydım. O esnâda oğlu Ya’kûb geldi ve şöyle dedi: ‘Babacığım! Yanımızda bulunan bazı kimseler imanlarının Cibrîl’in imanı gibi olduğunu söylüyorlar.’ Bunun üzerine Atâ şöyle dedi: ‘Yalan söylüyorlar oğlum! Allah (*azze ve celle*)’ye itaat edenin imanı Allah Teâlâ’ya isyan edenin imanı gibi değildir.”¹⁷³

Velîd b. Müslim (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Mâlik’e ve el-Leys b. Sa’d’a ‘Adam “Ben Cibrîl’in ve Mîkâîl’in imanı üzere bir müminim” diyor?’ dedim. Dediler ki: ‘Bunu söylediği zaman İblis’in imanına Cibrîl’in ve Mîkâîl’in imanından daha yakındır.’”¹⁷⁴

Zeyd b. Ebî’z Zerkâ (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İbn Ebî Zîb’e ‘Hocalarınızdan biri “Biz Cibrîl’in imanı üzere olan müminleriz” diyor muydu?’ diye sordum. ‘Hayır’ dedi ve bundan hoşlanmadı.”¹⁷⁵

Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) “es-Sünne”de (11) şöyle demiştir: “Kim imanının Cibrîl’in ya da meleklerin imanı gibi olduğunu söylerse mür-ciîdir, hatta mür-ciiden daha habistir, yalancıdır... Kim kendisinin Allah katında imanı kâmil bir mümin olduğunu söylerse bu Mürcie’nin en iğrenç ve en çirkin sözlerindendir.”

¹⁷¹ es-Sünne, Harb, 166

¹⁷² es-Sünne, Abdullah b. Ahmed, 665

¹⁷³ es-Sünne, Abdullah b. Ahmed, 709

¹⁷⁴ es-Sünne, Harb, 164

¹⁷⁵ Tehzîbu’l Âsâr, Müsned-i İbn Abbâs, 1021

Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (rahimehullah) “el-Îmân”da (52) şöyle demiştir: “İmanının meleklerin ve nebîlerin imanı gibi olduğunu söyleyen kimsenin mezhebine gelince bundan Allah’a sığırırız. Bu âlimlerin yolu değildir.”

Ahmed er-Ribâtî şöyle demiştir: “Abdullah b. Tâhir bana dedi ki: ‘Ey Ahmed, siz şu topluluğa câhil câhil buğz ediyorsunuz, bense onlara ilim üzere buğz ediyorum. Öncelikle onlar sultana itaati gerekli görmüyorlar. İkinci olarak onlar nezdinde imanın bir değeri yoktur. Vallahi ben “İmanım Yahyâ b. Yahyâ’nın imanı gibidir ya da Ahmed b. Hanbel’in imanı gibidir” demeyi bile câiz görmem. Onlar ise “İmanımız Cibrîl’in ve Mîkâîl’in imanı gibidir” demektedirler.”¹⁷⁶

El-Âcurrî (rahimehullah) “eş-Şerîa”da (2/689) şunları söylemiştir: “Kim bunları söylese Allah Teâlâ’ya büyük bir iftirâ atmış, hakka zıt olan ve bütün âlimlerin reddettiği bir şeyi söylemiş olur. Çünkü bunları söyleyen kimse ‘Lâ ilâhe illallâh’ diyen kimseye büyük günahlar işlemesinin ve hayâsızlıklar irtikâb etmesinin zarar vermeyeceğini söylemektedir. Ona göre bunlardan hiçbirine bulaşmayan takvâ sâhibi sâlih kimse ile günahkâr kimse birdir! Şüphesiz bu reddedilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *‘Yoksa günahları işleyenler kendilerini hayatlarında ve ölümlerinde iman edip sâlih amel işleyenler gibi kılacağımızı mı zannettiler? Ne kötü hüküm veriyorlar!’* (Câsiye, 21) Bu münker sözü söyleyen kimseye denir ki: Ey sapık, ey saptıracı! Allah Teâlâ sâlih ameller hususunda müminlerden iki tâifeyi bir tutmamıştır. Onların bazılarının derecesini diğerlerinin üzerinde kılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *‘Sizden fetihten önce infâk edip savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların derecesi sonradan infâk edip savaşanların derecesinden daha yüksektir. Bununla beraber Allah onların hepsine en güzelini vaad etmiştir.’* (Hadîd, 10) Görüldüğü gibi O (azze ve celle) onların bazılarını diğerlerine üstün kıldıktan sonra hepsine en güzelini vaad etmiştir. Dinde, haktan sapan

¹⁷⁶ Akîdetu Ashâbî’l Hadîs, es-Sâbûnî, 109

bu kimse nasıl imanını Cibrîl'in ve Mîkâîl'in imanını ile bir tutabilmekte ve kendisinin hakikî mümin olduğunu söyleyebilmektedir?!"

İbn Batta (*rahimehullah*) "el-İbânetu'l Kubrâ"da (2/160) "Kendisini İşleyen Kimseden İmanın Ayrılacağı, Tevbe Ederse Ona Geri Döneceği Günahların Zikri Bâbı"nda şunları söylemiştir: "Bütün bu haberler, benzerleri ve kitabın kendileriyle uzamaması için zikretmediğim aynı manadaki haberler imanın azalacağına, Sünnet'in zikretmiş olduğu günahlar ve hatalar işlendiği zaman kişinin imandan çıkacağına delâlet etmektedir. Bunların tamamı 'İnsanların en suçlusu, en zâlimi ve en günahkârı Lâ ilâhe illallâh dediği zaman Cibrîl, Mîkâîl ve Halîl İbrâhîm ile iman yönünden eşit olur' diyerek iftira ortaya atan Mürcie'nin görüşlerine muhâliftir. Allah zâlimlerin söylediklerinden çok çok yücedir."

Yine o (1136) şöyle demiştir: "İmanı dile getiren, tevhîdi açıkça ikrar eden, bütün farizalara iman ettiğini söyleyen kimsenin farizaları terk etmesi kendisine zarar vermezmiş ve bu kimse imanının dışına çıkmazmış(!) Namaz, zekât, Ramazan Ayı orucu, güç yetirildiği takdirde Beyt'i hac ve cenâbetten gusûl gibi farizaları vaktinde yerine getirmese de... Gündüz namazını gece, gece namazını gündüz kıldığı zaman kendisine yeterli geleceğini düşünse bile... Şevvâl'de oruç tutsa, Muharrem'de veya Safer'de haccetse kendisine yeterli geleceğini düşünse bile... Cenâbetten ne zaman guslederse gusletsin onu ertelemesinin kendisine zarar vermeyeceğini düşünse bile... Bütün bunlarla birlikte kendisinin Allah katında Cibrîl'in, Mîkâîl'in ve mukarreb meleklerin imanını üzere kâmil bir mümin olduğunu iddia etse bile... Bu kimse Kur'ân'ı yalanlamakta, Allah'a, O'nun kitabına, resûllerine ve İslâm şeriatine muhâlefet etmektedir. Onunla Allah Teâlâ'nın kitabında vassettiği münâfıklar arasında bir fark yoktur. İman onların kalplerinden çıkarılmıştır. Hatta iman onların kalplerine girmemiştir bile! Allah (*azze ve celle*) onlar hakkında şöyle buyurmuştur: '*Bedevîler iman ettik dediler. De ki: İman etmediniz. Fakat islâm olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmedi.*' (Hucurât, 14)"

Yine o (1345) şöyle demiştir: “Allah size rahmet etsin! ‘Ben Allah katında müminim’ diyen kimseden, ‘Ben kâmil imana sahip bir müminim’ diyen kimseden ve ‘İmanım Cibrîl’in ve Mîkâîl’in imanı gibidir’ diyen kimseden sakının! Zira bunlar sapık ve dinden sapan Mürchie mensuplarıdır.”

Tembih: Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) “es-Sünne”de (172) şöyle demiştir: “Birinin kendisine ‘Adamın biri “Ben hakîkaten müminim” diyor?’ diye sorması üzerine İshâk b. Râhûye’nin ‘O hakîkaten kâfirdir’ dediğini işittim.”

Bunu el-Hallâl da “es-Sünne”de (958) rivâyet etmiş, bundan sonra Ahmed (*rahimehullah*)’ın bu sözü söyleyen kimseyi tekfir etmediğine dâir sözünü aktarmış, şöyle demiştir: Bana Abdullah b. Dâvûd haber verdi, dedi ki: Bize Ziyâd b. Eyyûb tahdis etti, dedi ki: Ahmed b. Hanbel’i şöyle derken işittim: “‘Ben hakîkaten müminim’ demek hoşumuza gitmez fakat bunu söyleyeni tekfir de etmeyiz.”

12. Bölüm

Mürcie İmanın Tek Bir Şey Olduğunu, Bir Kısımının Ortadan Kalktığı Zaman Tamamının Ortadan Kalkacağını ve Ondan Hiçbir Şeyin Kalmayacağını, Küfrün ve İslâm'ın Bir Kişide Bir Araya Gelmeyeceğini Söyleyerek Hâricîler'e ve Cehmiyye'ye Muvâfakat Etmiştir

Hâricîler'in ve Mürcie fırkalarının tamamının iman meselelerinde kendisi hususunda Ehli Sünnet'e muhâlefet ettikleri en büyük asıllarından ikisi şudur:

1- Onlara göre iman bölünmez ve parçalara ayrılmaz. Bir kısmı ortadan kalktığı zaman tamamı ortadan kalkar.

2- Bir insanda taat ve masiyet, iman ve küçük küfür, islâm ve amelî nifak bir araya gelmez. Bunlardan biri bulunduğu zaman diğeri bulunmaz.

İmanın söz ve amel olduğu hususunda Ehli Sünnet'e muvafakat ettikleri hâlde amelî terk edenin imanın bir kısmını terk etmiş olacağını söyleyerek onlara muhâlefet eden Hâricîler ve Mutezile imanın bir kısmının ortadan kalktığı takdirde tamamının ortadan kalkacağını, bir kulda imanın ve isyanın, imanın ve nifakın bir arada bulunmayacağını savunmuşlar, büyük günah işleyenden imanı tamamen nefyetmişler, onun âhirette ebediyen cehennemde kalacağını söylemişlerdir.

Mürcie ve Cehmiyye ise amelî iman müsemmasının dışına çıkıp şöyle demişlerdir: "Amellerin imandan olduğunu söyleyecek olursak kişi bir amelî terk ettiği zaman o amelî terk etmesi sebebiyle kâfir olur. Çünkü iman bölünmez ve parçalara ayrılmaz. Bir kısmı gittiği zaman tamamı gider. Bundan dolayı o amelî terk eden cehenneme girmeyi ve orada ebediyen kalmayı hak eder." İşte bu bâtil düşünce onları kible ehlinden günah işleyenleri Hâricîler ve Mutezile gibi tek-

fır edip onların ebediyen cehennemde kalacaklarına hükmetme endişesiyle amelleri iman müsemmâsının dışına çıkarmaya sevk etmiştir. Böylece aralarında dalâlet yönünden birçok farklılık bulunan bu iki fırka başka bir dalâlet prensibi hususunda bir araya gelmiştir ki bu imanın bölünemeyeceği, parçalanamayacağı ve farklı derecelerde bulunamayacağıdır. Bu onlara bir muvahhidde taatin ve isyanın, iman ve nifakın bir arada bulunamayacağı sonucunu doğurmuştur.

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (7/510) şöyle demiştir: “Havâric, Mürcie, Mutezile ve Cehmiyye gibi fırkaların iman konusunda çekişmelerinin sebebi onların imanı tek bir şey görmeleri, onun bir kısmının ortadan kalktığı zaman tamamının ortadan kalkacağını, bir kısmının bulunduğu zaman tamamının bulunacağını düşünmeleridir. Onlar Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ‘Kalbinde tane ağırlığınca iman bulunan herkes cehennemden çıkar’ buyurduğu üzere iman bir kısmının gittiği hâlde diğer kısmının kalacağını söylememişlerdir. Sonra Havâric ve Mutezile ‘Taatlerin tamamı imandandır, bir kısmı ortadan kalktığı zaman iman da bir kısmı ortadan kalkar ve böylece iman tamamı ortadan kalkar’ demiş, büyük günah işleyende iman adına hiçbir şey bulunmadığına hükmetmişlerdir. Mürcie ve Cehmiyye ise ‘İman ancak tek bir şeydir ve parçalara ayrılmaz’ demiştir. İman Cehmiyye’ye göre sadece kalbin tasdiki, Mürcie’ye göre ise kalbin ve dilin tasdikidir. Onlar şöyle demişlerdir: ‘Çünkü biz amelleri imana dâhil edecek olursak ameller iman bir parçası hâline gelir. Dolayısıyla ameller ortadan kalktığı zaman iman bir kısmı ortadan kalkar. Bu da büyük günah işleyeni imandan çıkarmayı gerektirir ki bu Mutezile’nin ve Havâric’in görüşüdür.’”

Yine İbn Teymiyye (7/404) şöyle demiştir: “Ne gariptir ki onları bu düşünceye sevk eden şey bir insanda iman bir kısmı ile küfrün bir kısmının ya da iman olan şey ile küfür olan şeyin bir araya gelmeyeceğine inanmalarıdır. Yine onlar Ebu’l Hasen’in ve başkalarının zikrettiği üzere bunun müslümanların üzerinde ittifak ettikleri bir şey olduğuna inanmışlardır. Onlar böyle bir icmanın olduğuna itikad et-

tikleri için hakîki icmaya yani selefin icmasına muhâlif olan bir şeyin içine düşmüşlerdir. Selefin icması ki imamlardan birçoğu onu aktarmış ve Cehm'in iman hakkındaki görüşünü benimseyen kimseleri tekfir etmiştir.”

Yine İbn Teymiyye “el-İsfehânî”de (s. 197) bu fırkaların iman konusunda neden dalâlete düştüklerini anlatırken şunları söylemiştir: “Havâric'i ve Mutezile'yi imanın parçalara ayrılmayacağı, bilakis onun bir kısmı gittiği zaman tamamının gideceği düşüncesine ne sevk etmişse bunları da savundukları düşünceye aynı şey sevk etmiştir. Ehli Sünnet ve'l Cemaat ise imanın parçalara ayrılacağı, tamamı ortadan kalkmadığı hâlde bir kısmının ortadan kalkabileceği görüşündedir. Nitekim Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) *'Kalbinde zerre ağırlı-ğınca iman bulunan herkes cehennemden çıkar'* buyurmuştur.”

İbnu'l Kayyım “es-Salât”ta (s. 99) şöyle demiştir: “Bu meselede başka bir kaide daha vardır: Bir kimsede küfür ve iman, şirk ve tevhid, takvâ ve fücûr, nifak ve iman bir arada bulunabilir. Bu, Ehli Sünnet'in en temel kaidelerindendir. Onların dışında, Hâricîler, Mu'tezile ve Kaderiyye gibi bidat ehli onlara bu konuda muhalefet etmişlerdir. Büyük günah işleyen kimseler cehennemden çıkacak mıdır, yoksa orada sonsuza kadar kalacaklar mıdır, bu mesele bu kaidenin üzerine bina edilmiştir. Kur'an, Sünnet, fıtrat ve Sahabe'nin icması bu kaideye delalet etmektedir.”

Derim ki: Bunlar üzerinde düşündüğün takdirde Ehli Sünnet imamlarının iman ve Mürcie'ye reddiye ile ilgili kitaplarda küçük küfür ve küçük şirk hakkındaki hadisleri, günah işleyenden imanı nefyeden hadisleri, içerisinde “bizden değildir” lafzı geçen hadisleri, nifak âlâmetleri hakkındaki hadisleri, şefaât hadislerini ve muvahhidlerden bir topluluğun cehennemden çıkacağı ile ilgili hadisleri neden zikrettiğini anlarsın. Onlar bunu yaparak bu bozuk prensibi savunan bütün Mürcie fırkalarına, Havâric'e ve Mutezile'ye reddiye vermeyi amaçlamışlardır.

13. Bölüm

Mürcie İmanın Artıp Azalmasını İnkâr Eder

Sünnet ve Hadis Ehli'nin üzerinde icma ettiği iman meselelerinden biri de imanın artıp azaldığı ve insanların iman yönünden farklı derecelerde bulunduğudır. Bunun Kitab'dan, Sünnet'ten ve icmadan birçok delili vardır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Müminler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir, O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman imanlarını arttırır ve yalnız Rablerine tevekkül ederler.”* (Enfâl, 2)

Bunun dışında imanın arttığına delâlet eden birçok açık âyet vardır. Yine bu konuda Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilen hadisler ve seleften nakledilen eserler tevâtür derecesine ulaşmıştır. Bunların birçoğu bu derlemenin ilerleyen sayfalarında gelecektir. Birçok âlim bu husustaki icmayı nakletmiştir.

İbn Kesîr “Tefsîr”inde (4/12) şöyle demiştir: “Buhârî ve başka imamlar bu âyeti ve benzerlerini delil getirip imanın kalplerde artıp azalacağını savunmuştur. Nitekim bu ümmetin cumhûrunun görüşüdür. Hatta eş-Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ubeyd gibi birçok imam bu hususta icma nakletmiştir.”

Sünnet ve itikad hususunda kaleme alınan kitapların her birinde mutlaka Mürcie'ye reddiye amacıyla bu mesele hakkında özel bir bab vardır.

Bil ki imanın artması ve azalması, imanın artmasını ve azalmasını toptan inkâr eden Mürcie'nin ya da onlardan bunun kalbin tasdiki ve bilgisi gibi bazı yönlerini inkâr eden kimselerin hilâfına, kalbin Allah Teâlâ'yı tasdiki ve bilmesi yönünden olabileceği gibi sözler ve zâhirî ameller yönünden de olabilir.

İbn Receb “Fethu'l Bârî”de (1/9) şunları söylemiştir: “İman kapsamına kalbin marifeti, söz ve amel girdiğine göre imanın artışı

amellerin artışıyla, imanın azalması da amellerin azalmasıyla meydana gelir. Seleften birçok zat 'Taatile artar, masiyetle azalır' diyerek bunu açık bir şekilde ifâde etmiştir. İmanın sözün artışıyla artıp sözün azalmasıyla azalmasına gelince bu da tıpkı uzuvların ameli gibidir. Zira kişi Allah'ı ne kadar anarsa ve O'nun kitabını ne kadar okursa iman o ölçüde artar. Diliyle zikretmesi üzerine vacip olan şeyleri terk ettiği zaman da iman azalır. Kalbin marifetinin artıp azalmasının söz konusu olup olmadığı meselesine gelince bu konuda iki görüş vardır... İkinci görüşe göre marifet artar ve azalır. Merrûzî şöyle demiştir: 'Ahmed'e kalp ile Allah'ı bilmenin farklı derecelerde olup olmayacağını sordum. "Evet" dedi. "Bu artar mı?" diye sordum. 'Evet' dedi.' Bunu el-Hallâl ve 'es-Sünne' kitabında Ebû Bekr Abdulazîz Ahmed'den rivâyet etmiştir... Marifetin artışı iki şekilde açıklanabilir: Birincisi: Marifetin artışı Allah'ın isimlerinin, sıfatlarının, fiillerinin, meleklerin ve nebîlerin isimlerinin, onların özelliklerinin, onlara indirilen kitapların ve âhiret gününün tafsîlâtını bilmekle olur. Bu tartışma götürmeyecek derecede açık bir meseledir. İkincisi: Vahdâniyet (Allah'ın birliği) hususundaki marifetin artışı vahdâniyetin delilleri hususundaki marifetin artışıyla meydana gelir. Şüphesiz vahdâniyetin delillerini sayıyla sınırlamak mümkün değildir. Zira kâinattaki her zerre Yaratıcı'nın var ve bir olduğuna delâlet etmektedir. Bu deliller hususundaki marifeti çok olan kimsenin marifeti bu durumda olmayan kimsenin marifetinden çok olur. Nübüvvetleri, âhiret gününü, kaderi ve gayba dâir iman edilmesi gereken diğer hususları bilmek de böyledir."

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (13/50) şöyle demiştir: "Sahâbe (*radıyallahu anhum*)'dan imanın artıp azaldığı sâbit olmuştur ki bu Ehli Sünnet imamlarının görüşüdür. Fakat İbnu'l Mubârek 'İman farklı derecelerde bulunur ve artar' der, 'azalır' lafzını kullanmaktan imtina edermiş... Çünkü Ehli Sünnet'in prensibine göre iman iki yönden farklı derecelerde bulunur: Rabb'in emri yönünden ve kulun fiili yönünden... Birincisine gelince müminlerden herhangi birine emre-

dilen iman herkese emredilen imandır. Zira müslümanlar için başında imanın bir miktarıyla emrolunmuşlardı. Bundan sonra onlara başka şeyler emredildi. Yine onlara kendilerine emredilmiş olan kible gibi bazı şeyleri bırakmaları da emredildi... Aynı şekilde hac, zekât veya cihad kime vacipse ona iman adına kendisine emredilenleri bilmesi, Allah'ın kendisine başkasına ancak mücmel olarak vacip kıldığı şeyi (yani haccı, zekâtı veya cihadı) vacip kıldığına iman etmesi vacip olur. İşte bu hususta ona mufassal iman vacip olur... Evet, insanlar kendilerine emredilen iman hususunda eşit olmazlar. Bu Mürcie'nin kendisi hususunda hataya düştüğü asıllardandır. Şöyle ki onlar imanının tek bir şey olduğunu, bütün mükelleflerin iman yönünden eşit olduğunu zannetmişler ve şöyle demişlerdir: 'Meleklerin ve nebîlerin imanı ile insanların en fâsığının imanı eşittir. Tıpkı fâsığın şehâdeteyni telaffuz ettiği ya da Fâtiha'yı okuduğu zaman onun telaffuzunun başka insanların telaffuzu gibi olduğu gibi... İkincisine (yani kulun fiiline) gelince insanlar kendilerine emredilen vacip yönünden eşit olmakla birlikte o vacibi yerine getirme yönünden farklı derecelerde bulunurlar. Tartışma konusu zannedilen budur fakat iki mesele de tartışma konusudur. İnsanlar bu yönden de farklı derecelerde bulunurlar. Yani hırsızın, zinakârın ve içkicinin imanı başkalarının imanı gibi değildir. Vacipleri yerine getiren kimsenin imanı da onları tam olarak yerine getirmeyen kimsenin imanı gibi değildir."

Delillerin bu kadar açık olmasına ve delâletinin sarih olmasına rağmen Mürcie, imanının artıp azalmasını inkâr etmiş; Kitab'a, Sünnet'e ve icmaya muhâlefet etmiştir. Onlar kitaplarında bu akîdeyi uzun uzun açıklamışlardır. Onlar dostluklarını ve düşmanlıklarını bu akîdeye göre belirliyorlardı. Örneğin:

Hanefilerin kitapları, mezhepleri ve fırkaları imanının artmayacağı ve azalmayacağı görüşünün Ebû Hanîfe'ye nispetinin sahih olduğu hususunda ittifak hâlinindedir. Evet, Hanefiler bu görüşün ona ait olduğunu kabul etmektedirler. Onlardan hiçbiri Ebû Hanîfe'yi bu görüşten tenzih etmemiştir.

İbnu'l Humâm "el-Müsâyere"de şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe ve ashâbı 'İman artmaz ve azalmaz' demiştir."¹⁷⁷

Şerîk el-Kâdı (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe imanın artmayacağını ve azalmayacağını, namazın Allah'ın dininden olmadığını söyledi."¹⁷⁸

Huveyl şöyle demiştir: "Abdulazîz b. Ebî Ravvâd'a 'İman söz ve ameldir, artar ve azalır' dedim. 'İman birdir fakat onlar cennette farklı derecelerde bulunurlar' dedi. 'Bizim ashâbımız imanın arttığını ve azaldığını söylüyor' dedim. 'Sizin ashâbınız kimmiş?' diye sordu. 'Ey-yûb, Yûnus ve İbn Avn' dedim. 'Allah müslümanlar arasında onların hizbini çoğaltmasını' dedi."¹⁷⁹

Yine İbnu'l Humâm el-Hanefî "el-Bahru'r Râik"ın (5/131) riddet babında söyleyenin tekfir edileceği ve İslâm dâiresinin dışına çıkarılacağı sözler arasında imanın artıp azalması sözünü de zikretmiştir!

İbnu'l Hakîm es-Semerkindî şöyle demiştir: "İmanın artmayacağını ve azalmayacağını bilmesi gerekir. Çünkü imanın artacağına ve azalacağına inanan kimse bidatçidir... Âlimlerden ve sâlihlerden hiç kimse 'İman artar ve azalır' dememiştir."¹⁸⁰

İbn Receb "Zeylu't Tabakât"ta (4/112) Alî b. Muhammed b. Muhammed b. Vaddâh eş-Şehrâbânî'nin (v. 672) tercemesinde şunları söylemiştir: "Onun 'Cuz'un fi-enne'l îmâne yezîdu ve yenkus/İmanın artıp azaldığına dâir bir fasikül' isminde bir kitabı vardır. Bu kitabı, bunun söz konusu olmadığına dâir talakla yemin eden kimse hakkında sorulan bir soruya cevap olarak yazmıştır. Bu zât bu şahsın talâkının vâki olduğu yönünde fetva vermiş ve bu mesele üze-

¹⁷⁷ el-Müsâmere Şerhu'l Müsâyere, s. 367

¹⁷⁸ Târîhu Bağdâd, 15/502

¹⁷⁹ el-Mecrûhîn, İbn Hibbân, 2/137

¹⁸⁰ es-Sevâdu'l A'zam, s. 33

rinde uzun uzun konuşmuştur. Bu olay el-Musta'sım zamanında gerçekleşmiştir. O ve Bağdatlı muhaddis Abdulazîz el-Kuhaytî bu sebeple eziyetlere maruz kalmıştır. Çünkü o da verdiği cevap hususunda ona muvâfakat etmiştir. Bunun sonucunda şeyh içerisinde ikâmet ettiği medreseden çıkarılmış, el-Kuhaytî de Bağdat'tan çıkarılmıştır. Bu onların imanının kuvvetini ve kendi zamanlarında resûllerin halîfele-ri olduklarını ortaya koymaktadır inşaallah.”

“El-Havâdisu'l Câmia” kitabında (287) altı yüz kırk yedi senesinde gerçekleşen olaylar söz konusu edilirken şunlar söylenmiştir: “Bu senede biri ‘İmanın artıp azalması söz konusu mudur, değil midir?’ konusunda bir fetva yazdı. Bu fetva bir topluluğa sunuldu. Onlar bu fetvanın altına imzalarını atmadılar. Fakat İbn Vaddâh el-Hanbelî ve Abdulazîz el-Kuhaytî bu fetvanın altına imzalarını attılar ve ‘İman artmaz ve azalmaz’ diyenleri çok ağır şekilde kınadılar. Sonra fetva hanbelî bir fakihe teslim edildi. O da fetvayı yanında tuttu ve onun altına imza atmadı. Sonra bu divanda gündem oldu. Hanefîler bu işten sıkıntı duydular. ‘Bu Ebû Hanîfe’yi zemmediyor’ dediler. Sonunda divan İbn Vaddâh’ın ‘Mustansiriyye Medresesi’nden çıkarılmasıyla sonuçlandı. İbnu’l Kuhaytî de Bağdat’tan sürülüp Hadîse’ye nakledildi. Orada ikâmet etmesi mecbûrî kılındı.”¹⁸¹

Onlar bu meseledeki aşırı taassuplarından dolayı görüşlerini desteklemek için hadisler uydurmuşlardır. Örneğin Mürcie’nin reislerinden Ebû Mutî’ el-Hakem b. Abdullah el-Belhî hakkında el-Cûzcânî şöyle demiştir: “Ebû Mutî’ Mürcie’nin reislerindendi ve hadis uydururdu.”

İbn Hibbân “el-Mecrûhîn”de (236) şöyle demiştir: “el-Hakem b. Abdullah Ebû Mutî’ el-Belhî... Mürcie’nin sünnetlere ve sünnetleri din edinenlere buğz eden reislerindendi. Hammâd b. Seleme- Ebu’l Mihzem- Ebû Hureyre kanalıyla şunu rivâyet eden odur: Sakîf kabile- sinin heyeti Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve ona imanın artıp

¹⁸¹ “Zeylu Tabakâti’l Hanâbile”nin hâşiyesinden (4/112) alınmıştır.

azalmasının söz konusu olup olmadığını sordu. O da 'Hayır, artması küfürdür, azalması şirktir' buyurdu."

Evet, onlar bunun dışında da hadisler uydurmuşlardır ki İbnu'l Kayyım'ın "el-Menâru'l Münîf"te (266) söylediği üzere bunların hiç-biri sahih değildir: "Aynı şekilde içerisinde imanın artıp azalmadığının geçtiği her hadis yalandır."

Ne gariptir ki hanevî Molla Alî el-Kârî "el-Esrâru'l Merfûa" kitabında (s. 479) bu mesele üzerinde durup şunları söylemiştir: "Birinci lafzın (yani 'İman artmaz ve azalmaz' lafzının) manası müteah-hirînden tahkik ehli kimselerin nezdinde sahihtir. Tartışma ancak senedlerinin sâbit olup olmadığı hakkındadır."

Bil ki Mürchie, Cehmiyye ve Eşâira bu aşağılık akîdeyi kitaplarında birbirlerinden nakledegelmüşler, şerhlerinde açıklayagelmüşlerdir. Aşağıda zikredilecek olanlar bu kimselere örnektir:

- "Feydu'l Bârî alâ Sahîhi'l Buhârî kitabının müellifi Muhammed Enver el-Keşmîrî (v. 1352)

- Asrımızın cehmîsi ve ta'tîl sancağının taşıyıcısı Muhammed Zâhid el-Kevserî (v. 1372) O "Te'nîbu'l Hatîb" kitabında ve başka kitaplarında bu akîdeyi savunmuştur.

- Kevserî'nin müridi, onu ölürcesine seven Abdulfettah Ebû Ğudde.

- Hasen Eyyûb. "Tebîsû'l Akâidi'l İslâmiyye" kitabında bu akîdeyi savunmuştur.

- Muhammed İdrîs el-Kandehlevî. "Tuhfetu'l Kârî bi-Hallî Müşkilâtî'l Buhârî" kitabında bu akîdeyi savunmuştur.¹⁸²

Allah'tan selâmet ve âfiyet niyaz ederiz. Havâric, Mutezile, Cehmiyye ve Eşâira gibi birçok fırka imanının artmasını ve azalmasını

¹⁸² "Ziyâdetu'l İmâni ve Nuksânihî" kitabına (s. 413-423) bakınız.

inkâr etme hususunda Mürcie'ye muvâfakat etmiştir. Çünkü onların bozuk prensibi birdir. Onların nezdinde iman kendisinden bir şeyin ortadan kalkmasıyla birlikte tamamen ortadan kalkar. İman tek parçadır. Bölünmez ve parçalara ayrılmaz. Nitekim bunu özel bir bölümde beyan ettim.

Süfyân es-Sevrî (*rahimehullah*) “Biz Mürcie ile üç hususta ihtilâf ediyoruz” demiş ve bu hususlar arasında şunu da zikretmiştir: “Biz ‘İman artar ve azalır’ diyoruz. Onlar ‘Artmaz ve azalmaz’ diyorlar.”¹⁸³

Fudayl b. İyâd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Bidat ehli demektedir ki: İman amel olmaksızın ikrardır. İman birdir. İnsanlar ancak ameller ile farklı derecelerde bulunurlar. İman yönünden farklı derecelerde bulunmazlar.”¹⁸⁴

İshâk b. Râhûye (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İbnu'l Mubârek Rey'e geldi. Abidlerden büyük ihtimâlle Hâricîler'in görüşünü benimseyen bir adam kalkıp onun yanına geldi ve ‘Ey Ebû Abdurrahmân; zina eden, hırsızlık yapan ve şarap içen kimse hakkında ne diyorsun?’ diye sordu. İbnu'l Mubârek ‘Onu imandan çıkarmıyorum’ diye cevap verdi. Adam ‘Ey Ebû Abdurrahmân, şu yaşında mürciî mi oldun?!’ dedi. Bunun üzerine İbnu'l Mubârek şöyle karşılık verdi: ‘Beni Mürcie ile aynı kefeye koyma. Ben iman artar diyorum fakat Mürcie böyle söylemiyor...’”¹⁸⁵

¹⁸³ Sıfetu'l Münâfık, el-Firyâbî, 87

¹⁸⁴ es-Sünne, Abdullah b. Ahmed, 793

¹⁸⁵ Müsned-i İshâk, 3/671; es-Sâbûnî, 110

14. Bölüm

Mürcie'nin Fırkalarından Biri "İman Artar Ama Azalmaz" Der

Önceki bölümde selefın imanın artıp azaldığı hususundaki icması ve Mürcie'nin bu meselede Ehli Sünnet'in akîdesine muhâ-lefeti söz konusu edilmişti.

Bundan sonra Mürcie fırkalarından imanın artması hususunda Ehli Sünnet'e muvafakat ettiği hâlde imanın azalmasını inkâr hususunda Mürcie'ye muvâfakat eden bir fırka ortaya çıkmıştır. Onlar "İman artar ama azalmaz" demişlerdir.

İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/404) şöyle demiştir: "Bundan dolayı Mürcie azalma lafzından artma lafzından çekindiğinden daha fazla çekiniyordu."

Onlar bu yüzden, Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a'nın akîdelerinde (43) söyledikleri üzere Ehli Sünnet'e "Nuksâniyye/Azalmacılar" lakabını takıyorlardı: "Mürcie'nin alâmeti Ehli Sünnet'i 'Muhâlîfe' ve 'Nuksâniyye' diye isimlendirmeleridir."

Ehli Sünnet imamları onlara karşı çıkmış ve onları Mürcie'nin fırkalarından saymıştır. Örneğin:

Muhammed b. Ahmed b. Vâsıl el-Mukri' şöyle demiştir: "Ebû Abdullah'a 'İman amel olmaksızın sözdür, artar ama azalmaz' diyen kimse soruldu. Bunun üzerine o 'Bu Mürcie'nin sözüdür' dedi."¹⁸⁶

Süfyân b. Uyeyne (*rahimehullah*) "İman söz ve ameldir, artar ve azalır" demiş, kardeşi İbrâhîm'in "Ey Ebû Muhammed, azalır deme" demesi üzerine de şöyle karşılık vermiştir: "Sus çocuk! O kendisinden bir şey kalmayana dek azalır."¹⁸⁷

¹⁸⁶ es-Sünne, el-Hallâl, 962

¹⁸⁷ el-İmân, el-Adenî, 28

Yûsuf b. Mûsâ şöyle demiştir: “Ebû Abdullah’a ‘Mürcie nedir?’ diye soruldu. ‘İmanın söz olduğunu söyleyenlerdir’ diye cevap verdi. ‘Peki imanın arttığını fakat azalmadığını söyleyenler?’ denildi. Bunun üzerine o ‘Bunun ne olduğunu bilmiyorum!’ dedi.¹⁸⁸

Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) akîdesinde (8) şöyle demiştir: “İmanın artmadığını ve azalmadığını söylese mürciidir. ‘İman artar fakat azalmaz’ derse Mürcie’nin sözünü söylemiş olur.”

El-Melatî (*rahimehullah*) “et-Tenbîhu ve’r Red”de Mürcie’nin fırkalarını sayarken şöyle demiştir: “Onlardan bir sınıf vardır ki imanın amellerin artmasıyla birlikte dâimâ artacağını, bu artışın bir sonu ve sınırı olmadığını fakat mücrimlerin amelleri, farzların terki ve zâlimlerin işlediklerinin irtikâbı sebebiyle imanın azalmayacağını söylemiştir.”

El-Hallâl (*rahimehullah*) “es-Sünne” kitabında bunlara reddiye maksadıyla bir bab açmış, “İman Artar Ama Azalmaz Demeleri Hususunda Mürcie’ye Reddiye” demiştir.

Tembih: Ehli Sünnet’ten bazı kimseler iman hakkında “azalma” lafzını kullanmaktan geri durmuşlardır fakat bunun sebebi imanın azaldığını inkâr etmeleri değildir. Zira imanın arttığını söyleyenin onun azaldığını da söylemesi gerektiği açıktır. Çünkü artan her şey azalır. Onların azalma lafzını kullanmamalarının sebebi bu lafzın naslarda varid olmamasıdır.

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (7/506) şöyle demiştir: “Tebe-i Tâbiîn’den bazı fakihler iman hakkında azalma lafzını kullanma hususunda muvâfakat etmemişlerdir. Çünkü onlar Kur’ân’da artmanın zikredildiğini gördükleri hâlde azalmanın zikredildiğini görmemişlerdir. Bu Mâlik’ten gelen iki rivâyetten biridir. Ondaki diğer rivâyet ise başkalarının söylediği gibi imanın arttığı ve azaldığı yönündedir ki bu onun ashâbı nezdinde meşhur olan rivâyettir.”

¹⁸⁸ es-Sünne, el-Hallâl, 961

İmam Mâlik (*rahimehullah*)'ın iman hakkında azalma lafzını kullanmaktan geri durduğu yönündeki rivâyete gelince İbn Abdulberr "el-İntikâ"da (s. 33) şöyle demiştir: "Ed-Dûlâbî dedi ki: Bize Yûnus b. Abdula'lâ haber verdi, dedi ki: Bize İbn Vehb haber verdi, dedi ki: Mâlik b. Enes'e iman soruldu. 'Söz ve ameldir' dedi. 'Artar ve azalır mı?' diye sordum. 'Allah subhânehû Kur'ân'ın birçok âyetinde imanın arttığını söz konusu etmiştir' diye cevap verdi. Ona 'Peki azalır mı?' dedim. 'Onun azalması hakkında konuşma, bunu bırak' dedi. 'Peki bazısı bazısından üstün müdür?' diye sordum. 'Evet' dedi."

Yine İbn Abdulberr "et-Temhîd"de (9/252) şöyle demiştir: "Kâsım, Mâlik'ten imanın arttığını söylediğini fakat azalması hakkında duraksadığını rivâyet etmiştir."

Büyük ihtimâlle bu rivâyetler işin başını yansıtmaktadır. Bundan sonra o bu lafzın Sünnet'te varid olduğunu ve Sahâbe'nin bu lafzı kullandığını görünce bunu dile getirmiştir.

Ayrıca ondan birçok vecihle imanın arttığını ve azaldığını söylediği rivâyet edilmiştir. Örneğin İbn Abdulberr "et-Temhîd"de (9/252) şöyle demiştir: "Abdurrezzâk, Ma'n b. İsâ, İbn Nâfi' ve İbn Vehb ondan imanın artıp azaldığını, taat ile artıp masiyet ile azaldığını rivâyet etmiştir ki bu Ehli Hadis cemaatinin görüşüdür. Allah'a hamd olsun."

El-Hallâl "es-Sünne"de (1028) Ahmed b. el-Kâsım'dan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Ey Ebû Abdullah, sen iman artar ve azalır mı diyorsun?" dedim... Sonra 'İman artar ve azalır' diyenleri müzâkere ettik. Birçok kimseyi saydı. Sonra 'Mâlik b. Enes de artar ve azalır der' dedi. 'Mâlik'ten artar ama azalmaz dediğini rivâyet ediyorlar?' dedim. 'Hayır, ondan iman artar ve azalır dediği rivâyet edilmiştir, bunu Mâlik'ten İbn Nâfi' rivâyet etmiştir' dedi. 'Mâlik'ten İbn Nâfi' mi rivâyet etmiştir?' dedim. 'Evet' dedi."

Derim ki: İmanın azalmayacağı görüşünü İmam Mâlik (*rahimehullah*)'a nispet eden kimse hata etmiştir.

Bazı Ehli Sünnet mensuplarından imanın farklı derecelerde bulunduğunu rivâyet edilmiştir.

Abdullah “es-Sünne”de (613) şöyle demiştir: “İbnu’l Mubârek dedi ki: İman söz ve ameldir. İman farklı derecelerde bulunur.”

El-Hallâl “es-Sünne”de (1018) el-Merrûzî’den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Ebû Abdullah’a (yani İmam Ahmed’e) ‘İbnu’l Mubârek iman artar ama azalmaz diyormuş?’ denildi. Dedi ki: ‘O iman farklı derecelerde bulunur diyordu.’”

“İman farklı derecelerde bulunur” diyenler arasında en-Nadr b. Şumeyl¹⁸⁹ ve Abdurrahmân b. Mehdî¹⁹⁰ de vardır.

El-Hallâl “es-Sünne”de (989) Muhammed b. Ebân’ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Abdurrahmân b. Mehdî’ye ‘İman söz ve amel midir?’ diye sordum. ‘Evet’ dedi. ‘Peki artar ve azalır mı?’ dedim. ‘Daha güzel bir ifâdeyle farklı derecelerde bulunur’ dedi.”

Bu lafız Ehli Sünnet’in üzerinde icma ettiği imanın artıp azaldığı görüşüne muhâlif değildir.

İbn Hâni’ (rahimehullah) “Mesâil”inde (1722) şöyle demiştir: “Ebû Abdullah’ın İbn Ebî Rezme’ye ‘Baban İbnu’l Mubârek’in iman konusunda ne dediğini naklederdi?’ diye sorduğunu işittim. İbn Ebî Rezme ‘İman farklı derecelerde bulunur derdi’ dedi. Bunun üzerine Ebû Abdullah ‘Hayret doğrusu!’ dedi. ‘Size artar ve azalır dediği zaman onu taşıyorsunuz. Farklı derecelerde bulunur dediği zaman onu bırakıyorsunuz. Farklı derecelerde bulunduğu hâlde artıp azalmayan bir şey var mıdır?’”

İbn Teymiyye “Mecmûu’l Fetâvâ”da (7/223) şöyle demiştir: “Bundan dolayı Sünnet ve Hadis Ehli imanın farklı derecelerde bulunduğu görüşünde idi. Onların ezici çoğunluğu ‘İman artar ve azalır’

¹⁸⁹ es-Sünne, Abdullah, 613

¹⁹⁰ el-İmân, Ahmed, 9

diyordu. Onlardan bazıları da 'artar' diyor fakat 'azalır' demiyordu. Bu kendisinden gelen iki rivâyetten birine göre Mâlik'ten rivâyet edilmiştir. Onlardan Abdullah b. el-Mubârek gibi bazıları da 'İman farklı derecelerde bulunur' diyordu.”

Abdullah b. el-Mubârek'ten imanın arttığı ve azaldığı görüşü rivâyet edilmiştir.

İshâk b. Râhûye “Müsned”inde (3/671) şöyle demiştir: Bana İbnu'l Mubârek'i Rey'de görenlerden Udde Ahmed b. Zuheyr şunu haber verdi: Müstemlî ona (İbnu'l Mubârek'e) “Ey Ebû Abdurrahmân, buralarda 'İman artmaz' diyen bir topluluk var” dedi. Abdullah karşılık vermedi. Tâ ki adam bunu üç kere söyledi. Bunun üzerine Abdullah şöyle cevap verdi: “Bu sözü söylemenizi istemem. Burada bir topluluk var ve görüşlerinizin bir olması gerekir.” Sonra (hadisin isnadını zikredip) Ömer b. el-Hattâb'dan şunu rivâyet etti: “Ebû Bekir es-Sıddık'ın imanı yeryüzündekilerin tamamıyla tartılsaydı şüphesiz onlara üstün gelirdi. Evet, iman artar. Evet, iman artar.” Bunu üç defa söyledi. Sonra İbnu'l Mubârek şöyle dedi: “Allah'ın kitabına baktığımda imanın arttığını ikrar etmekten kaçış göremiyorum.”

Önceki bölümde İbnu'l Mubârek (*rahimehullah*)'ın şu sözü geçmişti: “Beni Mürcie ile aynı kefeye koyma. Ben 'İman artar' diyorum. Mürcie ise bunu söylemiyor.”

15. Bölüm

Eş'arîler'e Göre İmanın Artıp Azalması

Eş'arîler'in ezici çoğunluğu imanın artmayacağı ve azalmayacağı görüşündedir. Çünkü onların nezdinde iman tasdikten ibârettir ve tasdik tek bir şeydir. Azalacak olsa bu imanda şüphe sayılır. İmanda şüphe ise küfürdür. Bu görüş kendisi hususunda Cehmiyye'ye muvâfakat ettikleri iman hakkındaki inançları ile örtüşmektedir. Nitekim bu ilerde açıklanacaktır.

Eş'arîler itikadlarının birçoğunda meseleyi bulandırma ve insanların kafasını karıştırma yolunu tuttukları için onlardan bazıları "İman artar ve azalır" diyerek zahirde Ehli Sünnet'e muvâfakat etmiş, ayrıntıya inildiğinde ve mesele araştırıldığında ise onların sözlerinin hakîkati ortaya çıkmış, imanın artıp azalmasını inkâr ettikleri ve bu konuda Ehli Sünnet'e muhâlefet ettikleri anlaşılmıştır. Onların tıpkı sıfat naslarını tevil ettikleri gibi imanın artması ve azalması hakkındaki nasları da tevil ettiklerini görürsün. Onlardan bazıları artmanın ve azalmanın kendileri nezdinde imandan olmayan ameller hakkında söz konusu olduğunu söyler. Bazıları artmanın ve azalmanın amelletin mükâfâtı hakkında söz konusu olduğunu söyler. Bunlara benze-yen nice teviller ki bu teviller iki vahyin nasları üzerine uygulandığı zaman onları ifsâd eder ve düğümlerini çözer. İbnu'l Kayyım'ın "es-Savâiku'l Mürsele"de (1/157) dediği gibi: "Din tevilcilerin tevillerine vurulduğu zaman bütün düğümleri çözülür. Dalâlet ehlinin tâifelerinden biri nasları kendi görüşüne uygun şekilde tevil etmek istediği zaman mutlaka bunun bir yolunu bulur."

Eş'arî el-Bâkillânî "el-İnsâf"ta (s. 57) şöyle demiştir: "Biz Kitab ve Sünnet'te geldiği üzere imanın arttığının ve azaldığının söyleneceğini inkâr etmiyoruz. Fakat imanda azalma ve artma iki şeye râcîdir: Bu ya tasdikin haricinde söze ve amele râcîdir ki imanın kalmasıyla birlikte bu düşünülebilir. Ya da tasdiğe râcîdir ki ondan en ufak bir şey yittiğinde iman bâtil hâle gelir."

Es-Siczî (*rahimehullah*) Zebîd halkına gönderdiği risâlesinin (s. 274) Eş'arîler'in sıfatlar hususunda zâhirde onları isbât ettikleri hâlde bâtında tevile saptıkları hakkındaki yedinci bölümünde şunları söylemiştir: “Eser ehline göre iman söz ve ameldir. Artar ve azalır. Bütün beldelede (Sünnet'e) uyan âlimler bu görüş üzeredir. Bizim şu muhâliflerimiz (yani Eş'arîler) de zâhirde bizimle birlikte aynı şeyi söylerler. Fakat onlara göre artma ve azalma iman olan tasdik hakkında söz konusu değildir.”

İbnu'l Bennâ “er-Reddu ale'l Mubtedia”da (244) şöyle demiştir: “Mutezile'nin ve Eş'arîler'in görüşünün hilâfına imanın hem kendisi hem de sevâbı taatle artar, masiyetle azalır. Mutezile'ye göre iman ne artar ne de azalır. Eş'arîlere göreyse imanın kendisi değil sevâbı artar ve azalır.”

Fudayl b. İyâd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Bidat ehli demektedir ki: İman amel olmaksızın ikrardır. İman birdir. İnsanlar ancak ameller ile farklı derecelerde bulunurlar. İman yönünden farklı derecelerde bulunmazlar.”¹⁹¹

Görüldüğü gibi o artmanın ve azalmanın sadece ameller hakkında söz konusu olduğu, bunun kalplerle ve kalplerdeki tasdikle alâkasının olmadığı görüşünü bidat ehlinin görüşlerinden saymıştır.

Muhammed b. Eslem et-Tûsî (*rahimehullah*) “el-Îmân”da şöyle demiştir: “Mürciî ‘İnsanlar birbirlerinden amellerle üstün olurlar’ diyerek hata etmiştir. Çünkü o daha fazla ameli olanın daha az ameli olandan üstün olduğunu söylemiştir. Onun iddiasına göre Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den sonra gelenler Rasulullah’tan üstün olmaktadır. Çünkü onlar ondan sonra hac, umre, gaza, namaz, oruç ve sadaka gibi birçok amel işlemişlerdir. Buna rağmen Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) ittifakla onlardan üstündür. Yine Ebû Bekir ve Ömer (*radıyallahu anhuma*)’dan sonra gelenler Ömer’in yapmadığı ve

¹⁹¹ es-Sünne, Abdullah b. Ahmed, 793

erişmediği birçok amel işlemişlerdir. Buna rağmen Ömer (*radıyallahu anh*) onlardan üstündür.”

Bu Mürcie de dâhil olmak üzere fırkalardan hiçbirinin muhâlefet etmediği bir husustur. İbn Teymiyye'nin “Mecmû'u'l Fetâvâ”da (6/479) dediği gibi: “Uzuvların sâlih amellerinin artmasına ve azalmasına gelince bu üzerinde ittifak edilmiş bir husustur.”

El-Lukânî “Cevhere”sinde şöyle demiştir:

*İmanın insanın taati arttıkça arttığı
Taati azaldıkça azaldığı tercih edilmiştir
Böyle bir şeyin olmadığı söylendiği gibi
İkisi arasında fark yoktur da denmiştir*

O burada üç görüş zikretmiştir:

Birincisi: İman insanın taatiyle artar, taatinin azalmasıyla azalır.

İkincisi: İman ne artar ne de azalır.

Üçüncüsü: İki fırka arasındaki ihtilâf hakikî değil lâfzidir. Şöyle ki imanın arttığı ve azaldığı görüşü imanın kendisiyle kemâle erdiği şey hakkında yani ameller hakkında yorumlanır. İmanın artmadığı ve azalmadığı görüşü de imanın aslı olan iç tasdik hakkında yorumlanır. Böylece ihtilâf lâfzî bir ihtilâfa dönüşür.

Mürcie'nin er-Râzî ve İmâmu'l Haremeyn gibi muhakkiklerinin tercih ettiği bu görüşü çağımız mürciesi benzer ifâdelerle dillendirmiştir. Şöyle ki onlar “imanda alt sınır” olarak isimlendirdikleri bir şeyi ortaya atmışlar ve bunun azalmayı kabul etmeyeceğini, artmaya ve azalmaya elverişli olanın bunun üzerindeki iman olduğunu savunmuşlardır. Böylece onların nezdinde “alt sınır” önceki Mürcie'nin nezdindeki “imanın aslı”na tekâbül etmiştir. Onlara göre bunun üzerine çıkan şey de önceki Mürcie'nin nezdindeki amele tekâbül etmiştir. Bu bidatin ortaya atılmasının sebebi şudur: Bu yerden bitmeler

amellerin iman müsemmâsına dâhil olduğu hususunda Ehli Sünnet'e muvafakat etmişler, aynı şekilde zâhirin bâtınla irtibatlı olduğunu da ikrar etmişlerdir. İkrar ettikleri bu şey bâtının bulunmadığı takdirde zâhirin de bulunmamasını gerektirmiştir. Aksi takdirde onların bütün akıl sahiplerinin reddedeceği bir şeyi yani sınırlı bir şeyin hiçbir sınır olmaksızın sürekli azalacağını söylemeleri gerekecekti. Ya da önceki Mürcie'nin açıkça söylediği şeyi söylemek zorunda kalacaklardı. Bundan dolayı ikisinden birinden kaçış olmayan bu iki görüşten kaçmak için "alt sınır" lafzını ortaya attılar ve "Alt sınırın aslı hakkında azalma söz konusu olamaz, onun artması ise mümkündür" dediler. Bu söz önceki Mürcie'nin sözüne benzemektedir ve aynı zamanda selefin sözüne muhâliftir.

Bunun Mürcie'nin görüşüne hangi yönden benzediğine gelince: Mürcie imanın azaldığını söylemekten imanın arttığını söylemekten çekindiğinden daha çok çekinir. Bunlar ise azalmayı belirli bir sınır ile kayıtlandırmışlar, artmanın ucunu açık bırakmışlardır. Bu artmanın ve azalmanın onların nezdinde aynı sınır üzere olmadığı manasına gelmektedir. İbn Teymiyye de "Bundan dolayı Mürcie azalma lafzından artma lafzından çekindiğinden daha çok çekinir" demiştir.

Bu sözün selefin sözüne muhâlif olmasına gelince: İmamlar imanın kendisinden bir şey kalmayana dek azalacağını açıkça ifâde etmişlerdir. Yukarıda zikredilenlere bakıldığı zaman kendisini savunanın ircâdan selâmette olacağı artma-azalma anlayışı ile Mürcie'nin savunduğu artma-azalma anlayışı arasındaki fark anlaşılır.¹⁹²

¹⁹² "Berâetu Ehli's Sünneti ve'l Hadîsi min Bid'atî'l Mürcie" kitabından (s. 257) alınmıştır.

16. Bölüm

Mürcie'nin İmanın Kendisinden Hiçbir Şey Kalmayınca Dek Azalmasını İnkâr Etmesinin Bâtıllığı Hakkında

Mürcie'nin fırkalarından biri imanda artmayı ve azalmayı kabûl eder ve bu yönden Ehli Sünnet'e benzer. Şu kadar var ki bu fırka imanın kendisinden hiçbir şey kalmayana dek azalmasını inkâr etmesi yönünden Ehli Sünnet'ten ayrılır.

Bu ihtilâfın temeline incek olursak: Ehli Sünnet imamları ameli imandan bir cüz ve onun rükünlerinden bir rükün görür. Dolayısıyla amel ortadan kalktığı zaman iman da tamamen ortadan kalkar ve ondan bir şey kalmaz. Bu Mürcie'ye gelince onlara göre amel imanda kemâl şartıdır ve onun dallarından biridir. Dolayısıyla amel ortadan kalktığı zaman kişide imanın aslı kalır ki bu tasdik ve ikrardır. Tasdik ve ikrar da kendisinden hiçbir şey kalmayacak şekilde tamamen ortadan kalkmaz. İmandan "alt sınır" olarak isimlendirdikleri şey kalır ki bu kişinin cehennemde ebedi kalmaktan kendisiyle kurtulacağı ve şefaatçilerin şefaatine kendisiyle dâhil olacağı "zerre ve tane ağırlığına iman"dır. Nitekim bu önceki bölümde beyan edilmişti.

Mürcie'nin hilâfına imanın kendisinden bir şey kalmayınca dek azalacağı hususunda sünnet ve âsâr ehlinin imamlarından rivâyet edilenler arasında şunlar vardır:

1- İmam el-Evzâî rahimehullah'a (v. 157) "İman artar mı?" diye soruldu. "Evet, dağlar kadar olana dek artar" dedi. (Ravi) dedi ki: "Peki azalır mı?" diye sordum. "Evet, kendisinden bir şey kalmayınca dek azalır" dedi.¹⁹³

2- Süfyân b. Uyeyne rahimehullah (v. 198) "İman söz ve ameldir, artar ve azalır" demiş, kardeşi İbrâhîm b. Uyeyne'nin "Ey Ebû

¹⁹³ el-Lâlekâî, 1030

Muhammed, azalır deme" demesi üzerine de öfkelenip "Sus çocuk, o kendisinden bir şey kalmayana dek azalır" diye karşılık vermiştir.¹⁹⁴

Asrımız mürciesinden biri bu sözü hususunda İmam Süfyan b. Uyeyne (*rahimehullah*)'a karşı çıkmış, bunun kendisi hususunda Ehli Sünnet imamlarından hiçbirinin ona muvâfakat etmediği bir dil sürçmesi olduğunu, onun bunu öfke anında söylediğini, bu yüzden buna itibar edilmeyeceğini iddia etmiştir. Hatta dinden çıkan Hâricîler'in bile bunu söylemediğini savunmuştur! Bu onun cehâle-tinden ve Mürcie'nin görüşüne beslediği taassuptan kaynaklanmaktadır.

3- Ebû Osmân Beşşâr b. Mûsâ el-Haffâf *rahimehullah* (v. 228) şöyle demiştir: "İman söz, amel ve niyettir. Artar ve azalır. Dağdan büyük oluncaya kadar artar, kendisinden hiçbir şey kalmayınca ya kadar azalır."¹⁹⁵

4- Alî b. Abdullah b. el-Medîni *rahimehullah*'a (v. 234) iman soruldu. O da "Söz, amel ve niyettir" dedi. (Ravi dedi ki:) "Peki artar ve azalır mı?" diye sordum. "Evet, artar ve kendisinden bir şey kalmayınca ya dek azalır" dedi.¹⁹⁶

5- İshâk b. Râhûye *rahimehullah* (v. 238) şöyle demiştir: "İman söz ve ameldir. Artar ve azalır. Kendisinden bir şey kalmayınca ya dek azalır."

6- Kevsec *rahimehullah* (v. 251) dedi ki: "Ben de böyle söylüyorum."¹⁹⁷

7- Ahmed b. Hanbel *rahimehullah*'a (v. 241) "İbnu'l Mubârek '(İman) artar ama azalmaz' diyormuş?" diye sorulmuş, o da şöyle ce-

¹⁹⁴ el-İmân, el-Adenî, 28

¹⁹⁵ es-Sünne, Harb, 144

¹⁹⁶ Tefsîru's Sa'lebî, 3/213

¹⁹⁷ Mesâilu'l Kevsec, 3538; es-Sünne, el-Hallâl, 1011

vap vermiştir: “O ‘İman farklı derecelerde bulunur’ diyor, Süfyân da ‘kendisinden bir şey kalmayınca dek azalır’ diyordu.”¹⁹⁸

8- Hasen b. Alî el-Berbehârî rahimehullah (v. 329) “Şerhu’s Sünne”de (27) şöyle demiştir: “İmanın söz ve amel, amel ve söz, niyet ve (Sünnet’e) isâbet olduğuna, artıp azaldığına, Allah’ın dilediği kadar arttığına, kendisinden bir şey kalmayınca dek azaldığına da iman etmek gerekir.”

9- Muhammed b. İshâk b. Mende rahimehullah (v. 395) “el-İmân”da (1/345) şöyle demiştir: “İmanın kulun kalbinde hardal tane-si kadar kalmayınca dek azaldığına; kalp, dil ve el ile mücâhedenin imandan olduğuna delâlet eden bir haberin zikri...”

Bu Ehli Sünnet’in bazı sözleridir ki bunlara hevâ ehli bir mür-ciiden başkası muhâlefet etmemiştir. Allah’tan selâmet ve âfiyet dile-riz.

¹⁹⁸ es-Sünne, el-Hallâl, 1018

17. Bölüm

Mürcie İmanda İstisnâda Bulunmayı Haram Görür ve Ehli Sünnet'e "Şüpheciler" Lakabını Takar

Ehli Sünnet'in nezdinde iman söz, amel ve itikad olduğundan, arttığından ve azaldığından dolayı bu akîde imanda istisna meselesini gündeme getirmiştir. İmanda istisna, "Ben müminim inşaallah" ya da "Mümin olduğumu umarım" demeleridir.

Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) içerisinde âlimlerin icmasını naklettiği akîdesinde (4-5) şöyle demiştir: "İstisnanın şüphe olmaması şartıyla imanda istisna yapılır. Bu âlimler tarafından uygulana-gelen bir sünnettir. Kişiye 'Sen mümin misin?' diye sorulduğu zaman 'İnşâallah müminim' ya da 'Mümin olduğumu umarım' ya da 'Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve resûllerine iman ettim' der."

Âcurrî (*rahimehullah*) "eş-Şerîa"da (2/656) şöyle demiştir: "Zik-rettiğimiz hak ehli âlimlerin özelliklerinden biri de şüphe manasında olmaksızın imanda istisnâ yapmalarıdır. İmanda şüphe etmekten Allah'a sığınırız. Fakat onlar kâmil imana sâhip olduklarını söyleyerek nefislerini temize çıkarmaktan korktukları için böyle yapmışlardır. Kişi iman hakikatini hak edip etmediğini bilemez... Bu Sahâbe'nin - Allah onlardan râzı olsun- ve onlara güzellikle tâbi olanların yoludur. Onlara göre imanda istisnâ, söz ve kalpteki tasdik hakkında olmaz. İstisnâ ancak hakîkî imanı gerektiren amellerde olur. Onlara göre insanlar zâhiren mümindirler. Bununla birbirlerine mirasçı olurlar, birbirleriyle evlenirler. İslâm dîninin ahkâmı bununla yürürlükte olur. Fakat istisna bizim sana açıkladığımız ve bizden önceki âlimlerin beyân ettiği şekildedir."

İbn Batta (*rahimehullah*) "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1260) şöyle demiştir: "İlim ehli akıl sahiplerinin özelliklerinden biri de kişinin şüp-he manası içermeksizin 'Ben müminim inşaallah' demesidir. İmanda

şüpheye düşmekten Allah'a sığınırız. Zira iman Allah'ın rubûbiyetini ikrar etmek, O'na kullukla boyun eğmek; söylediği, emrettiği ve sakındırdığı her şey hususunda O'nu doğrulamaktır. Bunlardan biri hakkında şüpheye düşen kesinlikle kâfir olur.”

Yine o (1277) şöyle demiştir: “İşte bu müminlerin ve akıl sahibi âlimlerin yoludur: İstisnâda bulunmak, korkmak ve ümit beslemek gerekir. Onlar Allah katında ne durumda olduklarını bilemezler. Amellerinin hangi durumda olduğunu, kabul edilip edilmediklerini bilemezler.”

Ehli Sünnet bu meseleyi iman kitaplarında açıklamış, bu kitaplarda bu mesele ile ilgili nasları ve eserleri aktarmış ve bu mesele hakkında Mürcie'ye reddiye için özel bablar açmıştır.

Selefin bu mesele hakkındaki çok sayıdaki sözüne vâkaf olan kimse onların bu meselede ihtilâf ettiklerini zannedebilir. Fakat anlaşılan odur ki bu hükümdeki ihtilâf kaynakların farklılığına ve istisnânın kendisi hakkında kullanıldığı şeyin farklılığına dayanmaktadır. Bundan dolayıdır ki İbn Teymiyye en doğru ve âdil görüşün istisnânın kaynaklarının ve kullanım maksatlarının farklı olmasına binâen ikisinin de yani istisnada bulunmanın da bulunmamanın da câiz olduğu görüşü olduğunu tercih etmiştir. Ehli Sünnet nezdinde istisnâda bulunmak şu şekillerde câizdir:

1- Kişi kendisini temize çıkarmamak, kendisini övmemek, bilmediği şey hususunda yani Allah'ın emrettiği her şeyi yapmayı ve O'nun yasakladığı her şeyden kaçınmayı içeren mutlak imanı elde edip etmediği hususunda kendisi lehine şehâdetle bulunmamak için istisna yapar.

2- Kişi istisna yapar çünkü Allah (*azze ve celle*)'nin amelini kendisinden kabul edip etmediğini bilemez. Amelinin kabûlü hususunda şüphe ettiği için istisna yapar.

3- Kişi kötü âkıbetten korktuğu ve âkıbetini bilmediği için istisna yapar.

4- Kişi var olduğunu yakînen ve şüphe etmeksizin bildiği bir hususta işleri Allah'ın meşîetine bağlama babından istisnada bulunur.¹⁹⁹

Mürcie bütün fırkalarıyla ve alt mezhepleriyle bu meselede Ehli Sünnet'e muhâlefet etmiş, imanda istisnâyı câiz görmemiş, bunu imanda şüphe kapsamında değerlendirmiştir. Hatta onlardan bazıları selef imamlarına "şüpheciler" lakabını takmıştır. Hatta ve hatta bazı mutaassıp mürciiler "Ben müminim inşaallah" sözünü küfür ve rid-det sözlerinden saymıştır. Buna binaen imanda istisnayı gerekli gören kimsenin nikâhının bâtil olduğuna hükmetmişlerdir.

Bu meselede Ehli Sünnet'e muhâlefet etmelerinin sebebi şu meselelerdeki ihtilâfın altında yatmaktadır: İmanın hakîkati nedir? Artar ve azalır mı? Yoksa artması ve azalması söz konusu değil midir? İmanın şubeleri ve parçaları var mıdır? Yoksa bölünmesi ve parçalara ayrılması mümkün olmayan tek bir şey midir? Bir kısmı gittiği zaman tamamı gider mi?

Onların bu asıllarda ve meselelerde Ehli Sünnet'e muhâlefet etmiş olmaları istisna meselesinde de Ehli Sünnet'e muhâlefet etmelerini gerektirmiştir.

İmam Ahmed (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Eğer Mürcie'nin 'İman sözdür' sözü doğru olsaydı ve kişi bundan sonra söz hakkında istisnada bulunsaydı o zaman 'Allah'tan başka ilâh yoktur inşaallah' demesi çirkin olurdu. Fakat iman amel hakkındadır."²⁰⁰

Mürcie'nin bu meseledeki sözleri çaktır. Örneğin: "Fıkhu'l Ebsat"ta (s. 46) Ebû Mutî şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe dedi ki: 'Kişi-

¹⁹⁹ Ârâu'l Mürcieti fî Musannefâti Şeyhulislâm Ardun ve Nakdun s. 454

²⁰⁰ es-Sünne, el-Hallâl, 1050

nin “Ben hakîkaten müminim” demesi gerekir. Çünkü o imanında şüphe edemez.’ ‘Onun imanı meleklerin imanı gibi olur mu?’ diye sordum. ‘Evet’ dedi.”

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (13/41) şöyle demiştir: “Ebû Hanîfe ve ashabı imanda istisnayı câiz görmezler.”

Yine o (7/666) şöyle demiştir: “Mürcie ve Mutezile ‘İmanda istisna câiz değildir, bu bir şüphedir’ demiştir.”

Vekî’ (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Es-Sevrî’yi şöyle derken işittim: ‘Biz müminleriz. Kible ehli de bizim nezdimizde mümindirler. Ancak evlenme, miras, namaz ve ikrar konularında... Zira bizim günahlarımız da vardır. Allah katında hâlimizin ne olduğunu bilemeyiz.’” Sonra Vekî’ “Ebû Hanîfe ise ‘Kim Süfyân’ın sözünü söylerse bizim nezdimizde şüphecidir, biz burada da Allah’ın katında da müminleriz’ demiştir” dedi ve şunu ekledi: “Biz de Süfyân’ın sözünü söylüyoruz. Ebû Hanîfe’nin sözü bizim nezdimizde cüretkârlıktır.”²⁰¹

Ebu’l Uryân babasının şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Hammâd b. Ebî Süleymân Basra’ya yanımıza geldi. İnsanlarla birlikte ona gittim ve onun yanına sokuldum. ‘Sen mümin misin?’ dedim. ‘Evet’ dedi. ‘Hakîkaten mi?’ dedim. ‘Hakîkaten’ dedi. Bunun üzerine ona iyice yaklaştım ve elimi yüzümü ona sürmeye başladım. Bana ‘Deli misin sen?!’ dedi. Ben de ‘Hakîkî bir mümin gördüm ve elimi yüzümü ona sürmek istedim’ dedim. Sonra ona ‘Hocan İbrâhîm (bu meselede) ne derdi?’ diye sordum. ‘O da senin gibi şüpheciydi’ diye cevap verdi.”²⁰²

Muhammed b. Zekvân şöyle demiştir: “Hammâd’a ‘İbrâhîm sizin ircâ konusundaki görüşünüzü dile getiriyor muydu?’ diye sordum. ‘Hayır, o da senin gibi şüpheciydi’ dedi.”²⁰³

²⁰¹ Târîhu Bağdâd, 3/371

²⁰² ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1508

²⁰³ es-Sünne, Abdullah, 723

Muhammed b. Abdullah el-Mukri' şöyle demiştir: "Abdumecîd (İbn Ebî Ravvâd) 'Şu şüphecilerin, Süfyân b. Uyeyne ve Ebû Abdurrahmân el-Mukri'nin yanına gidenlerle konuşmayacağım' derdi."²⁰⁴

Huveyl şöyle demiştir: "Abdulazîz b. Ebî Ravvâd'a 'İman hakkında ne diyorsun?' diye sordum. 'Amel olmaksızın sözdür' diye cevap verdi. 'Bizim ashâbımız imanın arttığını ve azaldığını söylüyor' dedim. 'Sizin ashâbınız kimmiş?' diye sordu. 'Eyyûb, Yûnus ve İbn Avn' dedim. 'Şüphecilerdir onlar, Allah müslümanlar arasında onların hizbini çoğaltmasın' dedi."²⁰⁵

Leys b. Hâlid el-Belhî şöyle demiştir: "Kendisine beldemiz halından bir adamdan bahsedip onu sormamız üzerine Hammâd b. Zeyd'in şöyle dediğini işittim: Bu ne cüret! O 'Ben kesinlikle hakîkî bir müminim' diyormuş ve bizi şüpheciler diye isimlendiriyormuş. Vallahi biz dinimizde hiç şüphe etmedik. Fakat bazı şeyler gelmiş bulunmaktadır. Riyânın çok azının bile şirk olduğu zikredilmemiş midir? Hangimiz riyâ yapmamıştır ki?"²⁰⁶

Mürcie'den bazıları bu meselede o kadar ileri gitmiştir ki imanda istisnâyı riddet ve dinden çıkma bablarında zikretmiş ve bunun üzerine birçok hüküm bina etmiştir.

Bedr er-Raşîd el-Haneffî (v. 768) "Elfâzu'l Kufr"de (s. 51) şöyle demiştir: "Tevilde bulunmaksızın 'Ben inşâallah müminim' diyen kimse kâfir olur. El-Fadlî demiştir ki: Bir kimsenin imanında istisna yapması doğru değildir. 'Ben inşâallah müminim' diyemez. Çünkü ona iman emredilmiştir ve istisna imanla çelişir."

İbn Nuceym el-Haneffî "el-Bahru'r Râik"ta (3/110) şöyle demiştir: "Er-Rüstüfgenî şöyle demiştir: 'Ehli Sünnet (yani Mürcie) ile İ'tizâl arasında evlilik câiz değildir.' El-Fadl da şöyle demiştir: 'Ben

²⁰⁴ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 2095

²⁰⁵ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 3384; es-Sikât, İbn Hibbân, 2/136

²⁰⁶ es-Sünne, Abdullah, 720

inşâallahu teâlâ müminim diyen kimseyle evlenmek de câiz değildir. Çünkü bu kimse kâfırdır. Bunun gereği Şâfiler'le evlenmenin yasak olduğudur. Bu hususta bu şekilde ihtilâf edilmiştir. "Câizdir" dendiği gibi "onların kızlarıyla evlenir ama kızını onlarla evlendiremez" de denmiştir. El-Bezzâziye müellifi bunu "onlar kitap ehli konumuna yerleştirilirler" sözüyle gerekçelendirmiştir."

Onların bazı kitaplarında "İmanında şüphe edenin arkasında namaz kılınmaz" ifâdesi geçmektedir ki bununla kastettikleri imanın istisnâ yapan kimsedir.²⁰⁷

Sünnet ve Hadis Ehli bu meselede Mürcie'ye karşı çıkmış, bu meseleyi onların bir alâmeti ve şîârı saymıştır. Örneğin:

Harb b. İsmâîl el-Kirmânî (*rahimehullah*) içerisinde gördüğü alimlerin icmasını aktardığı akîdesinde (113) şöyle demiştir: "Mürcie'ye gelince onlar Ehli Sünnet'i şüpheciler diye isimlendirirler. Mürcie yalan söylemiştir. Onlar şüpheye ve yalanlamaya daha yakındırlar."

Abdullah b. Ahmed (*rahimehullah*) "es-Sünne"de (675) şöyle demiştir: Bana babam tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. Bahr tahdis etti, dedi ki: Cerîr b. Abdulhamîd'i şöyle derken işittim: "İman söz ve ameldir. El-A'meş, Mansûr, Muğîra, Leys, Atâ b. es-Sâib, İsmâîl b. Ebî Hâlid, Umâra b. el-Ka'kâ', el-Alâ b. el-Museyyeb, İbn Şübrûme, Süfyân es-Sevrî, el-Hasen'in yâreni Ebû Yahyâ ve Hamza ez-Zeyyât da 'Biz inşâallah müminleriz' diyor ve istisna yapmayanları kınıyorlardı."

Abdurrahmân b. Mehdî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Kişi istisna yapmadığı zaman işte bu ircânın temelidir."²⁰⁸

²⁰⁷ İthâfu's Sâdeti'l Muttekîn, 2/278

²⁰⁸ el-İbânetu'l Kubrâ, 1274

Süfyân es-Sevrî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Kim istisna yapmadan ‘Ben müminim’ derse mürciidir.”²⁰⁹

Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) akîdesinde (10) görmüş olduğu Ahmed, İshâk ve el-Humeydî gibi Ehli Sünnet imamlarından onların “Kim imanda istisnayı câiz görmezse mürciidir” dediklerini aktarmıştır.

El-Evzâî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Üç şey bidattır: ‘Ben kâmil imana sahip bir müminim’, ‘Ben hakîkî bir müminim’ ve ‘Ben Allah Teâlâ’nın katında müminim.’”²¹⁰

Hasen b. Mansûr şöyle demiştir: “Ahmed b. Hanbel bana ‘Alimlerden kim ben müminim demiştir?’ diye sordu. ‘(Böyle diyen) güvendiğim bir adam bilmiyorum’ diye cevap verdim. Bunun üzerine ‘Bizden önceki âlimlerin söylemediği bir şeyi biz de söylemedik’ dedi.”²¹¹

El-Âcurrî (*rahimehullah*) “eş-Şerîa”da (2/687) şöyle demiştir: “Allah size rahmet etsin! İmanın Cibrîl’in ve Mikâîl’in imanı gibi olduğunu söyleyen kimsenin sözünden ve ‘Ben Allah katında müminim, ben imanı kâmil bir müminim’ diyen kimsenin sözünden sakının. Bütün bunlar ircâ ehlinin görüşleridir.”

İbn Batta (*rahimehullah*) “el-İbânetu’l Kubrâ”da (1277) şöyle demiştir: “Ancak şeytanın kalbine hükmettiği pis, mürcî ve sapık bir adam imanda istisnaya karşı çıkar ve bunu kabûl etmekten geri durur. Ondan Allah’a sığınırız.”

Şerîk el-Kâdî ve Süfyân es-Sevrî, imanda istisna yapmadığı için Mis’ar b. Kidâm’ın cenâze namazını kılmamıştır. Nitekim bundan yedinci mevzûda (Ehli Sünnet’in ircâ ile itham edilenler karşısındaki

²⁰⁹ es-Sünne, Harb, 153

²¹⁰ eş-Şerîa, 360

²¹¹ es-Sünne, 949

konumu) Mis'ar'ın tercemesinde söz edilecektir. Burada dikkat çekilmesi gereken bazı meseleler vardır:

Birinci mesele: “Sen mümin misin?” diye sorma bidatini ortaya atanlar Mürcie'dir. Bundan dolayı Ehli Sünnet bu soruyu dine ortaya atılan bidatlerden saymış, kitaplarında bunu söyleyenlerden sakındırma hususunda bablar açmıştır. Örneğin:

El-Âcurrî (*rahimehullah*) “eş-Şerîa”da şöyle demiştir: “Başkasına ‘Sen mümin misin?’ diye sormayı kerih gören âlimler bâbı. Bunu soran kimse âlimlerin nezdinde bidatçı kötü bir adamdır.”

İbn Batta (*rahimehullah*) “el-İbânetu'l Kubrâ”da şöyle demiştir: “30/Kişinin başkasına ‘Sen mümin misin?’ diye sorması, buna nasıl cevap verilmesi gerektiği, âlimlerin bu soruyu kerih görmeleri ve bu soruyu soran kimseyi bidatçilikle itham etmeleri bâbı.”

İbn Teymiyye “Mecmû'u'l Fetâvâ”da (7/448) şöyle demiştir: “Ahmed ve seleften başka zatlar bununla birlikte kişinin başkasına ‘Sen mümin misin?’ diye sormasını ve buna cevap vermeyi kerih görüyorlardı. Çünkü bu Mürcie'nin kendi görüşünü desteklemek için ortaya attığı bir bidatti. Zira kişi kendisinin kâfir olmadığını bilir ve kalbini Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'ın getirdiği her şeyi tasdik etmekte bulur da ‘Ben müminim’ der. Böylece imanın tasdik olduğunu dile getirmiş olur. Çünkü sen mümin olduğunu kesin bir şekilde söylüyorsun ama sana emredilen her şeyi yerine getirdiğini söylemiyorsun. İşte selef onların maksadını bildiğinden dolayı bu soruya cevap vermeyi kerih görmüş ya da tafsilatlı cevap vermiştir.”

İkinci mesele: Kişi imanın söz ve amel olduğu, arttığı ve azaldığı hususunda Ehli Sünnet'e muvâfakat ettikten sonra istisnayı dile getirmekten çekinmişse İmam Ahmed (*rahimehullah*) bu kimseye karşı yumuşak davranmış, ona ameli iman müsemmasının dışına çıkaran mürciîye yaptığı muâmeleyi yapmamıştır.

Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (586) şöyle demiştir: "Babama 'İman söz ve ameldir, artar ve azalır' dediği hâlde istisnâ yapmayan kimsenin mürciî olup olmadığını sordum. 'Mürciî olmayacağını ümit ederim' dedi."

Ebû Bekr el-Esram (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Ebû Abdullah'a -istisna endişeden ve ihtiyattan dolayıdır dediği zaman- 'Sanki sen kişinin istisna yapmamasında bir sakınca görmüyorsun?' dedim. Dedi ki: 'İmanın söz ve amel olduğunu, onun arttığını ve azaldığını söyleyenlerden ise benim nezdimde müsâmahaya hak sahibidir.' Ebû Abdullah sonra 'Bazılarının kalpleri istisnada bulunmaktan âciz düşüyor!' dedi. Onlara hayret ediyor gibiydi."²¹²

İmam Ahmed'in bu meselede yumuşak davranmasının sebebi belki de imanın söz ve amel olduğuna ve onun arttığına ve azaldığına itikad eden kimsenin istisna yapmasının kaçınılmaz olduğu görüşünde olmasıdır.

Nitekim el-Hallâl "es-Sünne"de (1038) Hubeyş b. Sindi'den şu rivâyet etmiştir: "...Bir şeyh onun (yani İmam Ahmed'in) yanına girdi ve ona imanı sordu. O da 'Söz ve ameldir' dedi. Şeyh 'Artar mı?' diye sordu. 'Artar ve azalır' dedi. 'Ben müminim inşâallah diyebilir miyim?' diye sordu. 'Evet' dedi. 'Bana sen şüphecin diyorlar?' diye sordu. 'Ne kötü söylüyorlar!' dedi. Sonra şeyh çıktı. (Ahmed) 'Onu bana getirin' dedi. (Getirdiler.) 'Peki onlar iman söz ve ameldir, artar ve azalır demiyorlar mı?' diye sordu. Şeyh 'Evet' dedi. Bunun üzerine o 'Onlar da istisnâcıdır' dedi. Şeyh 'Bu nasıl olur ey Ebû Abdullah?' diye sordu. (Ahmed) dedi ki: 'Onlara de ki: Siz imanın söz ve amel olduğunu söylediniz. Sözü ortaya koymuş durumdasınız. Ameli ise henüz yerine getirmediğiniz. İşte bu bu amelin istisnasıdır.'"

El-Hallâl (*rahimehullah*) "es-Sünne"de bu mesele hakkında bir bab açmış, şöyle demiştir: "Mis'ar 'İman dışında her şeyden şüphe

²¹² es-Sünne, el-Hallâl, 1042

ederim' demiştir. Bu onların en hafif sözüdür. Ebû Abdullah bunun manasını açıklamıştır."

Şerîk el-Kâdî'nin ve Süfyân es-Sevrî'nin, bu meselede Mürcie'ye muvafakat ettiğinden dolayı ve ircânın aslı olan bu meselede başkası ona uymasın diye Mis'ar'ın cenâze namazını kılmadıkları az önce zikredilmişti.

Üçüncü mesele: İslâm'da istisna yapılır mı? Selefînin nezdinde meşhur olan İslâm'da istisna yapmamaktır. Çünkü İslâm ve iman birbirinden farklıdır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Bedevîler iman ettik dediler. De ki: İman etmediniz fakat islâm olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmedir.*" (Hucurât, 14)

Şa'd (radiyallahu anh) hadisi de buna delâlet etmektedir. O Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'e "Ey Allah'ın Nebîsi, falana ve falana verdin ama mümin olduğu hâlde falancaya vermedin?" dediği zaman Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) "*Ya da müslümandır*" buyurmuştu.

İbn Teymiyye "Mecmû'l Fetâvâ"da (7/253) yukarıda zikredilen Hucurât âyetleri hakkında konuşurken şunları söylemiştir: "Ahmed b. Hanbel ve başkaları bu âyeti islâm'da değil yalnız imanda istisna yapılabileceğine, büyük günah işleyenlerin de imandan çıkıp islâma gireceğine delil getirmiştir. Nitekim el-Meymûnî şöyle demiştir: 'Ahmed b. Hanbel'e "Ben müminim inşaallah" sözü hakkındaki görüşünü sordum. "Ben müminim inşaallah derim ama müslümanım derken istisna yapmam" dedi. Sonra Ahmed'e "İslâm ile imanı birbirinden ayırıyor musun?" diye sordum. "Evet" dedi. "Neyi delil getiriyorsun?" diye sordum. "*Bedevîler iman ettik dediler, de ki iman etmediniz fakat islâm olduk deyin*" dedi ve başka şeyler zikretti."

İmam Ahmed (rahimehullah)'tan içerisinde imanda istisna gibi islâm'da istisnânın da geçtiği bir rivâyet zikredilmiştir. Bu rivâyet islâma tıpkı iman gibi zâhirî ameller olarak itibar edildiğine yorulur.

İbn Teymiyye “Mecmûu'l Fetâvâ”da (7/414) islâm ve iman arasındaki fark hakkında konuşurken şunları söylemiştir: “Üçüncü görüş ise imanın daha kâmil ve daha üstün olduğu şeklindedir ki Kitab ve Sünnet birçok yerde buna delâlet etmektedir. Sahâbe'den ve onlara güzellikle tâbi olanlardan rivâyet edilen de budur. Sonra bunlardan bazıları islâm sözden ibârettir ve ameller ona dâhil değildir demiştir. Doğru olan ise islâmın zâhirî amellerin tamamı olmasıdır. Ahmed'in islâmda istisnada bulunmaktan men etmesinin sebebi ise ez-Zuhrî'nin ‘O (islâm) sözdür’ kavlidir. Bunu ondan el-Esram, el-Meymûnî ve başkaları böylece aktarmışlardır. Onun, içerisinde ‘İslâm sözdür’ diyen kimsenin sözünü tercih etmediği diğer cevabına göre o imanda istisna yaptığı gibi islâmda da istisna yapmaktadır. Buna göre kişi İslâm adına kendisine emredilen her şeyi yaptığını kesin olarak söyleyemez. Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) ‘Müslüman müslümanların kendisinin dilinden ve elinden selâmette olduğu kimse-dir’ ve ‘İslâm beş şey üzerine bina edilmiştir’ buyurduğuna göre kişi bu beş şeyi kendisine emredilen şekilde eksiksiz yaptığını kesin bir şekilde söylediği takdirde mümin olduğunu kesin bir şekilde söylemiş olur. Yine Allah Teâlâ ‘Hep beraber silme giriniz’ (Bakara, 208) yani ‘Bütün şer’î hükümleriyle birlikte İslâm’a giriniz’ buyurmuştur. Gerek Ahmed'in gerekse seleften başka kimselerin iman ismi hakkında ileri sürdükleri gerekçeler İslâm ismi hakkında da ileri sürülebilir. Şu hâlde islâm ile söz kastedildiği takdirde ise Ahmed'in ve başkalarının açıkça ifâde ettiği üzere istisna söz konusu olmaz. İslâm ile bütün zâhirî vacipleri yapmak kastedildiği takdirde ise onda istisna imanda istisna gibidir. Şehâdeteyni telaffuz eden herkes yahudilerden ve hristiyanlardan ayrılan, kendisine müslümanlara uygulanan İslâm ahkâmı uygulanan bir müslüman hâline geldiğine göre bu (yani ‘Ben müslümanım’ sözü) kişinin kendisi hakkında istisnada bulunmadan kesin bir şekilde söylemesi gereken sözlerden olmaktadır. Bundan dolayı ez-Zuhrî ‘İslâm sözdür’ demiş, Ahmed ve başkaları da ona bu hususta muvâfakat etmiştir. Ahmed ona muvâfakat etmekle birlikte vacip olan islâmın tek başına söz olduğu manasını kastetmemiştir.

Zira ez-Zuhrî bu kendisine kapalı kalmayacak kadar büyük bir kimse-
sedir. Bundan dolayı Ahmed, İslâm'ın sadece sözden ibâret olduğu
zannedileceğinden endişelendiği için ikinci cevabında böyle söyle-
memiştir."

Dördüncü mesele: Küfürde istisna yapılır mı? İbn Teymiyye
"Mecmû'l Fetâvâ"da (7/431) şöyle demiştir: "İmamların ezici çoğun-
luğu küfürde istisna yapılmayacağı görüşündedir. Küfürde istisna se-
lefin hiçbirinden bilinmeyen bir bidattir."

18. Bölüm

Eş'arîler'e Göre İstisnâ

Bazı eş'arîlerin istisna meselesinde zâhiren Ehli Sünnet'e muvafakat ettikleri hâlde tafsîlâtâ inildiği ve mesele araştırıldığı zaman diğer itikâdî meselelerdeki âdetleri olduğu üzere onlara muhâlefet ettikleri görülür.

Onların nezdinde iman kulun Rabbine kendisiyle kavuştuğu şeydir. Kul hayatının sonuna kadar onunla muttasıf olur ve Allah kulun canını onun üzerine alır. İşte onların itibar ettiği iman budur ve istisna bunun hakkında olur. İbn Teymiyye'nin "Mecmû'ül Fetâvâ"da (7/507) dediği gibi: "Onların nezdinde istisna bununla ilgilidir. Kemâl, eksiklik ya da hâl ile ilgili değildir."

Demek ki onlar istisnayı ameller hakkında kullanmamaktadırlar. Çünkü onların nezdinde iman tasdikten ibârettir ve terk edenin kâfir olacağı ameller imandan değildir.

İbn Teymiyye "Mecmû'ül Fetâvâ"da (7/429) şöyle demiştir: "İstisnayı vacip görenlerin iki dayanağı vardır: Birincisi: İman insanın kendisi üzerine öldüğü şeydir. İnsan mümin olarak ölmüşse Allah katında mümin, kâfir olarak ölmüşse Allah katında kâfirdir. Allah'ın ilminde onun ne olacağı geçmişse ona bakılır. Bundan öncesine itibar edilmez. Demişlerdir ki: Arkasından küfür gelen ve sâhibi kâfir olarak ölen iman iman değildir. Bu iman sahibinin tamamlamadan bozduğu namaza, sahibinin güneş batmadan önce iftar ettiği oruca benzer. Böyle bir imanın sahibi Allah katında kâfirdir. Çünkü Allah onun küfür üzere öleceğini bilmektedir.' Onlar küfür hakkında da aynı şeyleri söylemişlerdir. Bu dayanak müteahhirînden Küllâbiyye gibi fırkalara mensup birçok kimsenin dayanağıdır. Bunlar Sünnet ve Hadis ehlinden meşhur olan 'Ben inşâallah müminim' sözünü desteklemek isteyen, bununla birlikte imanın farklı derecelerde bulunamayacağı-

nı, kişinin bulunduğu hâlde imanından şüphe edemeyeceğini, ancak gelecek hususunda ondan şüphe edeceğini kasteden kimselerdir... Bunlar demişlerdir ki: Allah ezeli ilminde mümin olarak öleceğini bildiği kâfir kimseyi sever. Örneğin Sahâbe bir müddet putlara ibâdet etmiş olsa da ezelden beri Allah tarafından sevilmekteydi. İblis henüz kâfir olmadığı zaman da Allah ona buğz etmekteydi...”

İşte Eş'arîler'in kitaplarında açıkladıkları görüş budur. Örneğin:

El-Cuveynî “el-İrşâd”da (s. 336) şöyle demiştir: “Eğer ‘Selefinizden imanı meşîete bağladıkları rivâyet edilmiştir, onlardan birine mümin olup olmadığı sorulduğu zaman inşaallah mümin olduğunu söylüyormuş, bu ne manaya gelmektedir?’ diye sorulacak olursa şöyle deriz: İman, içerisinde bulunan zamanda kesinlikle sâbittir ve bunda bir şüphe yoktur. Başarının alâmeti ve kurtuluşun nişânesi olan imana gelince bu kendisi üzerine ölünen imandır. İşte selef bunu kastetmiş ve meşîeti buna ulamıştır. Değilse onlar elde olan iman hakkında şüpheyi kastetmemişlerdir.”

El-Bağdâdî “Usûlu’d Dîn”de (s. 253) şöyle demiştir: “Rabbine iman üzere kavuşan herkes mümindir. O’na, Dünyada açığa vurduğu imandan başkası üzere kavuşan kimsenin son hâlinde onun hiç mümin olmadığı öğrenilir. Onlardan biri şöyle der: ‘Ben imanımın hak, zıddının da bâtil olduğunu biliyorum. Rabbime bu iman üzere kavuşursam hakîkî bir mümin olurum.’ Böylece mümin olduğu hususunda istisna yapar. İmanının sıhhati hususunda istisna yapmaz.”

Bu selef imamlarından hiçbirinin söylemediği bâtil bir görüştür. İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (7/439) şöyle demiştir: “İbn Mes’ûd ve ashâbı, es-Sevrî ve İbn Uyeyne gibi hadis ashâbının selefi, Kûfeli alimlerin çoğunluğu, Basralı alimlerden rivâyet ettiğine göre Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Ahmed b. Hanbel ve başka Ehli Sünnet alimleri imanda istisnada bulunurlardı. Bu onlardan mütevâtir olarak rivâyet edilmiştir. Fakat bunlar arasında ‘Ben Allah’a nasıl kavuşaca-

ğımı bilmediğimden dolayı istisnada bulunuyorum' diyen ya da iman-
nın ancak kulun kendisiyle Rabbine kavuştuğu şeyin adı olduğunu
söyleyen hiç kimse yoktur. Bilakis bunların imamları istisnanın ima-
nın vacipleri yapmayı içeriyor olmasından dolayı yapıldığını açıkça
ifâde etmiştir. Yani onlar kendilerinin iyi ve takvalı olduklarına şahit-
lik etmedikleri gibi mümin olduklarına da şahitlik etmiyorlardı. Çün-
kü bu bilmedikleri bir husustu. Ayrıca bu kendilerini ilimsizce temize
çıkarmaları anlamına geliyordu. İleride onların bu husustaki sözlerini
zikredeceğiz inşâallah. Allah'a iman ile kavuşmaya gelince seleften
herhangi birinin istisnayı bununla gerekçelendirdiğini bilmiyorum.
Fakat sonra gelenlerden Ahmed'in, Mâlik'in ve eş-Şâfi'nin mezhebi-
ne mensup birçok Ehli Hadis mensubu, Ebu'l Hasen el-Eş'arî'nin ve
ashabının ezici çoğunluğu gibi bunu bu şekilde gerekçelendirmiştir.
Fakat bu Ehli Hadis'in selefinin görüşü değildir."

Yine o (7/436) şöyle demiştir: "Bunların nezdinde Ehli Sün-
net'ten meşhur olan imanda istisna yaptıkları olduğundan ve bunun
ancak iman kulun kendisi üzerine öldüğü şey yani Rabbine kendisi ile
kavuştuğu şey kılındığı zaman mümkün olacağını düşündüklerinden
imanın selefin nezdinde bu olduğunu zannetmişlerdir. Bundan dolayı
seleften bu görüşü nakletmeye başlamışlardır. Hâlbuki bu sözü selef-
ten hiç kimse söylememiştir. Fakat onlar zanları doğrultusunda bunu
seleften aktarmışlardır. Çünkü bu sözün ancak bu asla râci olacağını
sanmışlardır. Aslında onlar savundukları Cehm'in iman konusundaki
prensibinin Ehli Hadis'in muhakkiklerinin görüşü olduğunu iddia
etmektedirler.

19. Bölüm

Mürcie'nin "İnsanlar Ya Mümindir Ya Kâfirdir" Demesi, Ehli Sünnet'in "İnsanlar Müslümandır, Mümindir Veya Kâfirdir" Demesi Hakkında

Daha önce geçtiği üzere iman Havâric'in ve Mürcie'nin nezdinde cüzlerden oluşmadığından ve parçalara ayrılamayacağından dolayı insanlar onların nezdinde ya mümindir ya da kâfirdir, üçüncü bir şık yoktur.

Havâric'in nezdinde mümin bütün vacipleri yerine getiren ve bütün haramlardan uzak duran kimsedir. Bu hâl üzere olmayan kimse cehennemde ebediyen kalacak bir kâfirdir. Mürcie'nin nezdinde ise mümin bütün vacipleri terk edip bütün haramları işlese bile diliyle söyleyip kalbiyle tasdik eden kimsedir. Bu kimse kâmil imana sahip bir mümindir. Onların nezdinde fâsığa ait bir konum yoktur. Fâsığı Havâric kâfirlere, Mürcie de müminlere katmıştır.

Fakat Allah izniyle Ehli Sünnet'i kendisi hususunda ihtilâf ettikleri hakka iletmiştir de onlar Kitab'ın ve Sünnet'in naslarının gerektirdiğini dile getirmişler, insanları üç kısma ayırmışlardır:

1- Vacipleri ve müstehapları yapıp haramlardan ve mekruhlardan kaçınan mümin.

2- Farzlardan namaz dışında herhangi birini terk eden ya da haramlardan şirk dışında herhangi birini işleyen müslüman. Kişi bununla iman dâiresinin dışına çıkıp yalnızca islâm dâiresinin içinde kalır. Bu kimse Allah Teâlâ'nın meşietî altındadır. Tevbe etmeden bu hâl üzere ölürse Allah dilerse ona azap eder, dilerse onu bağışlar.

Bu, Allah Teâlâ'nın kendisi hakkında "İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir!" (Hucurât, 11) buyurduğu kimsedir. Yine O bu kimse hakkında şöyle buyurmuştur: "Bedevîler iman ettik dediler. De

ki: İman etmediniz. Fakat islâm olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmedir.” (Hucurât, 14)

İbn Teymiyye “Mecmûu'l Fetâvâ”da (7/243) şöyle demiştir: “Aynı şekilde bedevîler vacip olan imanı gerçekleştirmemişlerdi. Bundan dolayı her ne kadar müslüman olsalar ve beraberlerinde kendisine karşılık mükâfatlandırılacakları bir iman bulunsa da iman onlardan nefyedilmiştir.”

Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Zina eden zina ettiği zaman mümin olduğu hâlde zina etmez...”

Yine O (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Müslümana sövmek fâsıklık, onunla savaşmak küfürdür.”

Bunlar ve benzeri birçok nas kişiden imanı nefyetmektedir.

Yine Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine “Ey Allah'ın Nebîsi, falana ve falana verdin ama mümin olduğu hâlde falancaya vermedin?” dediği zaman Sa'd b. Ebî Vakkâs (radiyallahu anı) 'a “Ya da müslümandır” buyurmuştur.

İşte Ehli Sünnet'in yoluyla onların hasmı Havâric'in, Mutezile'nin, Mürcie'nin, Cehmiyye'nin ve Eşâira'nın yollarının ayrıldığı yer burasıdır.

Demek ki islâmın derecesi imanın derecesinden daha geridedir. Ehli Sünnet'e göre günahkâr muvahhidler bu islâm derecesine düşerler. Bunun arkasında ise ancak küfür vardır. Diğer tâifelere gelince onların nezdinde sadece iman vardır ve bunun arkasında ancak küfür vardır.

3- Yüce Allah'a kâfir olan kimse. Bu, hiç iman etmemiş ya da Kitab'ın ve Sünnet'in kendisini islâm dâiresinin dışına çıkaracağına delâlet ettiği bir amel işlemiş kimsedir.

İslâmın kalmasıyla birlikte fâsıklık diye bir konumun olmasını inkâr etmeleri hususunda Ehli Sünnet'in Mürcie'ye ve başka fırkalara reddiye mâhiyetindeki sözleri çoktur. Örneğin:

Sellâm b. Ebî Mutî' (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Eyyûb'u, yanında Mürcie'den bir adam varken işittim. Adam 'Bir iman vardır bir de küfür, bu kadar' diyordu. Eyyûb ise sessizliğini koruyordu. Derken Eyyûb ona yönelip şöyle dedi: 'Allah'ın *"Diğerleri de Allah'ın emrine bırakılmışlardır, ya onlara azap eder ya da tevbelerini kabûl eder"* (Tevbe, 106) buyruğunu bildin mi? Onlar mümin midir, kâfir midir?' Adam bir cevap vermedi. Bunun üzerine Eyyûb dedi ki: 'Git de Kur'ân oku. Ben Kur'ân'da nifaktan söz eden her bir âyetten nefsim adına endişe ederim.'"²¹³

Ebû Dâvûd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Ahmed b. Hanbel'i işittim. Bir adam ona dedi ki: 'Bana "Sen mümin misin?" diye soruldu. "Evet" dedim. Bu hususta benim üzerime bir vebal var mıdır? İnsanlar ya mümin ya da kâfir midir?' Bunun üzerine Ahmed öfkелendi ve şöyle dedi: 'Bu ırcâ sözüdür. Allah (*azze ve celle*) *"Diğerleri de Allah'ın emrine bırakılmışlardır"* buyurmuştur. Onlar kimdir?'"²¹⁴

İshâk b. Râhûye (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "İbnu'l Mubârek Rey'e geldi. Abidlerden büyük ihtimâlle Hâricîler'in görüşünü benimseyen bir adam kalkıp onun yanına geldi ve 'Ey Ebû Abdurrahmân; zina eden, hırsızlık yapan ve şarap içen kimse hakkında ne diyorsun?' diye sordu. İbnu'l Mubârek 'Onu imandan çıkarmıyorum' diye cevap verdi. Adam 'Ey Ebû Abdurrahmân, şu yaşında mürcîi mi oldun?!' dedi. Bunun üzerine İbnu'l Mubârek şöyle karşılık verdi: 'Beni Mürcie ile aynı kefeye koyma. Ben iman artar diyorum fakat Mürcie böyle söylemiyor. Mürcie "Hasenelerimiz makbûldür, kötülüklerimiz de bağışlanmıştır" diyor. Ben benden bir hasenenin kabûl edildiğini bilsem cennetlik olduğuma şahitlik ederim.'"

²¹³ Sıfetu'n Nifâk, el-Firyâbî, 86

²¹⁴ es-Sünne, el-Hallâl, 951

Görüldüğü üzere İbnu'l Mubârek (*rahimehullah*) fıska düşen kimsenin mutlak olan imanın dışına çıkacağına hükmetmemiş, Havâric'in ve Mürcie'nin hilâfına onda imanın kendisiyle islâm dâiresinin içinde kalacağı aslının kalacağını söylemiştir. Hâricî de ona büyük günah işleyenin küfrü hususundaki görüşüne mebnî bir itirazda bulunmuştur.

Muhammed b. Alî (*rahimehullah*) bir dâire çizip “Bu islâmdır” demiş, sonra onun ortasına bir dâire daha çizip “Bu da onun ortasında bulunan imandır, o islâm içinde bulunmaktadır” demiş, sonra şunları söylemiştir: “Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in ‘Zina eden zina ettiği zaman mümin olduğu hâlde zina etmez, (çalan) çaldığı zaman mümin olduğu hâlde çalmaz...’ buyruğuna gelince bunları yapan kişi imanın dışına çıkar, sadece islâmın içinde kalır. Islâmdan çıkmaz. Tевbe ederse Allah tevbesini kabûl eder. Böylece imana geri döner.”

El-Âcurrî (*rahimehullah*) “eş-Şerîa”da (2/593) şöyle demiştir: “Muhammed b. Alî (*rahimehullah*)’ın sözü ne güzeldir! Çünkü iman artar ve eksilir. Taat ile artar, masiyet ile eksilir...”

İbn Batta (*rahimehullah*) “el-İbânetu'l Kubrâ”da (2/261) şöyle demiştir: “Ebû Ca’fer (*rahimehullah*)’ın bu sözü imanın artıp azaldığının en açık delillerindendir. Şöyle ki iman taatlerle artar da iman kişiyi kendi içerisinde tutar. Yine iman masiyetlerle azalır da kişi iman dairesini delip ondan çıkar. Böylece kişi islâmın dışına çıkmamış olur. Zira islâm hakkında ‘O artar ve azalır’ denmesi mümkün değildir.”

İmam Ahmed (*rahimehullah*) “Müsedded’in Risâlesi”nde şöyle demiştir: “Kişi imandan çıkıp sadece islâm dâiresinin içinde kalır. Onu islâmdan ancak Yüce Allah’a şirk koşturmak çıkarır.”²¹⁵

²¹⁵ Tabakâtu'l Hanâbile, 2/428

Eş-Şâleci'nin naklettiğine göre o Ahmed b. Hanbel'e büyük günahlarda ısrar eden, sürekli büyük günahların peşinde koşan, bununla birlikte namazı, zekâtı ve orucu terk etmeyen kimsenin ısrarcı olup olmadığını sormuş, Ahmed de şöyle cevap vermiştir: "O 'Zina eden zina ettiği zaman mümin olduğu hâlde zina etmez' buyruğunda geçtiği gibi (günahında) ısrarcıdır. İmandan çıkıp sadece islâmın içinde kalır."²¹⁶

İbn Cerîr et-Taberî (*rahimehullah*) "Tehzîbu'l Âsâr"da (Müsned-i İbn Abbâs, 2/650) şöyle demiştir: "Bizim nezdimizde Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in 'Zina eden zina ettiği zaman mümin olduğu hâlde zina etmez' buyruğu hakkında doğru olan görüş 'Ondan övgü manasını içeren isim zâil olur ve bunun yerini yergi manasını içeren isim alır' diyen kimsenin görüşüdür. Yani bu kimse hakkında fâsık, fâcir, zânî ve hırsız denir. Çünkü ümmetin bütün alimleri arasında, işlediği günahtan samimi bir şekilde tevbe etmediği sürece bunların onun isimlerinden olduğu hususunda bir ihtilâf yoktur. Dolayısıyla kişinin işlediği büyük günahtan tevbe etmesiyle bu isimlerin ondan zâil olmasına kadar bunlar onun isimleridir. Bir kimse bize 'Bu günahları işlediğinden dolayı mümin ismini ondan alıyorsun, öyle mi?' derse ona 'Mümin ismini ondan mutlak olarak alıyoruz, onun hakkında mümin ismini yanına bir şey koyarak ya da sınırlayarak kullanıyoruz' denir. 'Bu ismi nasıl ondan mutlak olarak alıp, onun hakkında yanına bir şey koyarak ya da sınırlayarak kullanırsın?' diye soracak olursa şöyle denir: 'O Allah'a ve Resûlü'ne iman etmektedir, Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in getirdiklerini sözüyle doğrulamaktadır' deriz ama mutlak olarak mümin demeyiz. Çünkü bize göre iman marifet, söz ve ameldir. Dolayısıyla (kalbiyle) bilen ve (diliyle) ikrar eden fakat ameliyle söylediğine muhâlefet eden kimse mutlak olarak mümin ismini almaya hak sahibi değildir. Çünkü kendisiyle buna hak kazanacağı hasletleri sağlayamamıştır. Bununla birlikte o kendisiyle

²¹⁶ Ta'zîmu Kadri's Salât, 580

yanına bazı şeyler konularak mümin olarak isimlendirilmeyi hak ettiği bazı hasletleri bulundurmaktadır. Arapların kelâmında o bu şekilde isimlendirilir. Biz de Araplar onu nasıl isimlendirmişse öyle isimlendiririz ve Arapların ona vermediği ismi ona vermeyiz. Nitekim Allah'ın kitabı, Resûlü'nün eserleri ve aklın fitratı da buna delâlet etmektedir.”

İbn Teymiyye “Mecmû'ul Fetâvâ”da (7/240) şöyle demiştir: “Seleften ‘Bu kimseler imandan çıkmış, sadece islâm dâiresinin içinde kalmıştır’ diyenler ‘Bu kimselerde iman adına bir şey kalmamıştır’ demek istememişlerdir. Bu Havâric’in ve Mutezile’nin sözüdür. Bu sözü söyleyen Ehli Sünnet şöyle demek istemektedir: Fâsıklar cehennemden şefaât ile çıkacaklardır. Onlarda kendisiyle cehennemden çıkacakları kadar iman bulunmaktadır. Fakat onlar hakkında mümin ismi kullanılmaz. Çünkü mutlak iman, sâhibinin mükâfâtı ve cennete girmeyi hak ettiği imandır. Bunlar ise böyle bir imana sahip değildir. Fakat onlar müminlere yönelik hitabın muhatabıdır... Bunun hakîkatî şudur ki: Müminler arasında hakîkî mümin olmayan kimse hakkında ‘O müslümandır’ denir. Onda kendisinin cehennemde ebedî kalmasına engel olacak iman bulunmaktadır. Bu Ehli Sünnet’in üzerinde icma ettiği bir husustur. Peki onun hakkında mutlak olarak mümin ismi kullanılır mı? İşte burası onların ihtilâf ettikleri noktadır... Havâric ve Mutezile onları hem imandan hem de islâmdan çıkarır. Çünkü onlara göre iman ve islâm birdir. Onların nezdinde bu kimseler imandan çıktıkları zaman islâmdan da çıkmış olurlar. Şu kadar var ki Havâric bu kimseler hakkında ‘Onlar kâfirdir’ derken Mutezile ‘Müslüman da değildir, kâfir de değildir’ der ve onları iki konum arasında bir konuma yerleştirir.”

İbn Receb “Câmiu'l Ulûmi ve'l Hikem”de (1/120) şöyle demiştir: “Âlimler büyük günah işleyen kimse hususunda ihtilâf etmişlerdir. O imanı eksik mümin olarak mı isimlendirilir yoksa mümin olarak isimlendirilmez de ‘O mümin değil, müslümandır’ mı denir? Bu konuda iki görüş vardır ki bu ikisi aynı zamanda Ahmed'den gelen iki

rivâyettir. Küçük günah işleyen kimseye gelince mümin ismi bu kim-seden tamamen zâil olmaz. Bu kimse imanı eksik mümindir. İmanı işlediği günah ölçüsünce azalır. Büyük günah işleyen kimse hakkında 'imanı eksik mümin' denileceği Câbir b. Abdullah'tan rivâyet edilmiştir. Bu aynı zamanda İbnu'l Mubârek'in, İshâk'ın, Ebû Ubeyd'in ve başkalarının kavlidir. Bu kimsenin müslüman olduğu, mümin olmadığı kavli ise Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî'den rivâyet edilmiştir. Bazıları bu görüşün Ehli Sünnet nezdinde tercih edilen görüş olduğunu zikretmiştir. İbn Abbâs (*radıyallahu anhuma*) 'Zina edenden imanın nuru alınır' demiştir. Ebû Hureyre 'Ondan iman alınır ve iman onun üzerinde bir gölgelik gibi olur, tevbe ederse iman ona geri döner' demiştir. Abdullah b. Ravâha ve Ebu'd Derdâ (*radıyallahu anhuma*) 'İman gömlek gibidir, insan onu bir giyer bir çıkarır' demiştir. İmam Ahmed (*rahimehullah*) ve başkaları da böyle söylemiştir. Manası şudur: Kişi iman hasletlerini tam olarak bulundurduğu zaman onu giymiş olur. Bu hasletlerden bir şeyi eksilttiği zaman onu çıkarmış olur."

20. Bölüm

Mürcie Farzların Terkiyle Haramların İrtikâbını Birbirinden Ayırmaz

Selef-i Sâlihîn ve onların yolunu takip edenler farzların terkiyle haramların irtikâbını birbirinden ayırırlar. Onlara göre farzları herhangi bir özür olmadan terk etmek kişiyi dinden çıkaran bir küfürdür. Haramları helâl saymadan işlemek ise günahlardan bir günahtır.

Mürcie'ye gelince onlara göre ikisinin arasında bir fark yoktur. Bundan dolayı sen bazı sözde seleflerin yazdıkları kitaplarda şöyle dediklerini görürsün: “Bir müslüman masiyetleri ve günahları ne kadar çok olursa olsun kâfir olmaz. Namaz, oruç ve zekât gibi farzları terk ettiği takdirde de kâfir olmaz. Zina etmek ve içki içmek gibi haramları işlediği takdirde de kâfir olmaz. Bütün bunlar kendilerine karşılık cehennem tehdidinde bulunan günahlar ve masiyetlerdir.”²¹⁷

Bunun bir benzeri el-Elbânî'nin şu sözleridir: “İşte biz bu noktadan hareketle diyoruz ki: Namazı terk eden ile; orucu terk eden, haccı terk eden ya da amelî ibâdetlerden herhangi bir şeyi terk eden kimse arasında tekfir edilip edilmeyeceği yönünden hiçbir fark yoktur. Bu kimse ne zaman tekfir edilir? İnkâr ettiği zaman. Ne zaman tekfir edilmez? İman ettiği zaman. Son kısmı ‘Lâ ilâhe illallâh diyen kim varsa cennete sokun’ şeklinde gelen birçok hadis bunu desteklemektedir. Onun zerre ağırlığınca ameli yoktur ama zerre ağırlığınca imanı vardır. İşte bu iman onun cehennemde ebedî kalmasına engel olacak ve kapkara kömür kesildikten sonra olsa bile cennete girmesini sağlayacak imandır. Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet eden, Allah ve Resûlü'nden gelen her şeye iman eden, bununla birlikte namaz kılmayan, oruç

²¹⁷ Ahkâmu't Takrîr, s. 31

tutmayan, haccetmeyen ya da herhangi bir farzı yerine getirmeyen veya hırsızlık yapan ya da zina eden kimse... Bütün bunlar amelî küfür terâzisine ya da itikâdî küfür terâzisine konulduğu zaman birbirlerinden farksızdır... Yani şer'î hükümlerin tamamı birbirinden farksızdır. Hüküm ister farzlarla ilgili olsun ister haramlarla ilgili olsun, farketmez. Farzları yerine getirmek gerekir, onların terki câiz değildir. Fakat farzları tembelliğinden dolayı terk eden kimsenin tekfir edilmesi de câiz değildir. Farzları inkâr ederek yerine getirmeyen kimse kâfir olur. Aynı şekilde haram kılınan bir şeyi helâl sayan kimse de kâfir olur. Bu hususta vaciplerle haramlar arasında kesinlikle bir fark yoktur.”²¹⁸

Yine bu şahıs “Hukmu Târîkî's Salât”ta (s. 17) şöyle demiştir: “İşte böyle. Ayrıca hadiste önemli bir fikhî fâide vardır ki o da şudur: Lâ ilâhe illallâh şehâdeti kıyâmet günü söyleyenini cehennemde ebediyen kalmaktan kurtarır. İsterse İslâm'ın beş rûknünden namaz gibi diğerlerini yerine getirmemiş olsun.”

Bu söz seni sakın şaşırtmasın. Çünkü bu söz Mürcie'nin Cehmiyye ve Eş'ariyye gibi fırkalarının önceki mensuplarından miras alınmıştır. El-Elbânî sürekli hadis ilimleriyle meşgûl olan el-Beyhakî'den daha çok şaşılacak değildir. O “el-İ'tikâd” isimli kitabında (s. 175) şöyle demiştir: “Hadis ashâbının çoğunluğu iman isminin farzıyla nâfilesıyla bütün taatleri kapsadığı, taatlerin de üç kısıma ayrıldığı görüşünü tercih etmiştir... Bir kısım da vardır ki kişi bunları terk etmesi sebebiyle fâsık ve âsî olur ama bunları inkâr etmediği sürece kâfir olmaz. Bu kısım namaz, zekât, oruç, hac ve haramlardan kaçınma gibi farz olan taatlerden oluşur.”

Görüldüğü üzere el-Beyhakî bu bâtılı Ehli Hadîs'e nispet etmiştir. Hâlbuki Ehli Hadîs bu bâtıldan kurdun Yûsuf (*aleyhisselam*)'ın kanından berî olduğu gibi berîdir. Bunun delilleri onlardan sâbittir. Örneğin:

²¹⁸ Mevsûatu'l Elbâniyyi fi'l Akîde, 4/349

1- Suveyd b. Saîd el-Herevî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Süfyân b. Uyeyne'ye ircâyı sorduk. Dedi ki: "Onlar 'İman sözdür' derler. Biz-se 'İman söz ve ameldir' deriz. Mürcie kalbi ile farzların terkinde ısrar ettiği hâlde Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet eden kimseye cenneti vacip görürler. Farzların terkinin haramları işleme mesâbe-sinde bir günah görürler. Hâlbuki bu ikisi bir değildir. Zira haramları onları helâl saymadan işlemek masiyettir. Farzları herhangi bir cehâlet ve özür söz konusu olmaksızın kasıtlı olarak terk etmek ise küfürdür. Bunun nedeni Âdem'in (Allah'ın salavâtı üzerine olsun), İblîs'in ve yahudi âlimlerinin durumlarında açıklanmıştır. Allah (*azze ve celle*) Âdem'i ağaçtan yemekten sakındırmış ve ağacı ona haram kılmıştır. Fakat Âdem melek ya da ölümsüz olmak için o ağaçtan ka-sıtlı olarak yemiştir. Bundan dolayı küfür söz konusu edilmeksizin âsî olarak isimlendirilmiştir. İblîs'e gelince, Allah'ın lâneti onun üzerine olsun, ona tek bir secde farz kılınmıştı. Fakat o bu secdeyi kasıtlı ola-rak reddetti. Bundan dolayı kâfir olarak isimlendirildi. Yahudi âlim-leri de Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in sıfatını, onun bir nebî ve bir resûl olduğunu oğullarını bildikleri gibi biliyorlardı. Bunu dilleriyle de ikrar ediyorlardı. Fakat onun şeriatine tabi olmamışlardı. Bundan dolayı Allah (*azze ve celle*) onları kâfirler olarak isimlendirdi. Şu hâlde Âdem (*aleyhisselam*)'ın ve diğer nebîlerin işlediği günahlar gibi haram-ları işlemek (masiyettir, küfür değildir). Farzları onları reddederek terk etmek İblîs'in küfrü gibi küfürdür. Allah'ın lâneti onun üzerine olsun. Farzları bile bile, inkâr etmeden, kasıtlı olarak terk etmek ise yahudi alimlerinin küfrü gibi küfürdür. Allah en iyi bilendir."²¹⁹

2- Ma'kil b. Abdullah şöyle demiştir: "... Medîne'ye geldim ve Nâfî'in yanına oturdum. Ona 'Ey Ebû Abdullah, sana bir işim düştü' dedim... Sonra ona onların (yani Mürcie'nin) sözünü aktardım. Bu-nun üzerine dedi ki: 'Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki: "Lâ ilâhe illallah demelerine kadar onlara kılıçla vurmakla emrolun-

²¹⁹ es-Sünne, Abdullah, 722

dum. Lâ ilâhe illallâh dedikleri zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Hakkı ile olması müstesnâ. Hesapları ise Allah (*azze ve celle*)'ye aittir.” ‘Fakat onlar “Biz namazın farz olduğunu ikrar ediyoruz ama namaz kılmıyoruz, şarabın haram olduğunu ikrar ediyoruz ama onu içiyoruz, anaları nikâhlamanın haram olduğunu ikrar ediyoruz ama bunu yapıyoruz” diyorlar?’ dedim. Bunun üzerine elini hızla elimden çekti ve ‘Bunu yapan kâfirdir’ dedi.”²²⁰

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (7/218) şöyle demiştir: “İmamların bu kimsenin kâfir olduğunu söylemelerinin sebebi bunun bir farz-ı muhâl olmasıdır. Yani kişinin namaz, zekât, oruç ve hac gibi kendisine emredilen şeylerin hiçbirini yerine getirmeyip gücünün yettiği her haramı işlemesi, örneğin abdestsiz namaz kılması, kible-den başka yöne doğru namaz kılması, annesini nikâhlaması, bütün bunlarla birlikte bâtında mümin olması mümkün değildir. Kişi bunları ancak kalbinde iman olmadığı takdirde yapar.”

3- Hanbel b. İshâk b. Hanbel şöyle demiştir: El-Humeydî dedi ki: “Bana bir topluluğun şöyle dediği bildirildi: ‘Kim namazı, zekâtı, orucu ve haccı ikrar eder fakat ölene kadar bunlardan hiçbirini yapmaz, ölene kadar sırtını duvara dayamış hâlde ve arkası kibleye dönük şekilde namaz kılar ise bunları inkâr etmediği sürece mümindir. Yeter ki bunları imanı içerisinde iken terk ettiği bilinsin. Yeter ki namazın ve kibleye yönelmenin farzîyetini ikrar ediyor olsun.’ Ben diyorum ki: Bu Allah’a karşı açık bir küfürdür. Allah’ın kitabına, Resûlü (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in sünnetine ve müslümanların fiiline muhâlefettir. Allah (*azze ve celle*) şöyle buyurmuştur: ‘Onlara ancak dini O’na özgüleyenler olarak, hanıflar olarak Allah’a ibâdet etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte dosdoğru din budur.’ (Beyyine, 5)”

Hanbel dedi ki: Ebû Abdullah (yani İmam Ahmed) dedi ki: Onu (yani el-Humeydî’yi) şöyle derken işittim: “Kim bunu söylerse Allah’a

²²⁰ es-Sünne, Abdullah, 806

kâfir olur. Allah'ın buyruğunu ve Resûl'ün getirdiğini reddetmiş olur.”²²¹

4- İshâk b. Râhûye (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İlim ehli icmâ etmiştir ki İblîs Âdem (*aleyhisselam*)’a kendisini ondan daha hayırlı gördüğünden dolayı secde etmemiş, kibrinden dolayı ona secde etmeye yanaşmamış, ‘Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın (A’râf, 12), ateş çamurdan daha kuvvetlidir’ demiştir. Görüldüğü üzere İblîs Allah'ın kendisine secde etmeyi emretmiş olduğu hususunda şüpheye düşmemiş, secdeyi inkâr da etmemiştir. O Allah Teâlâ'nın emrini yerine getirmediği ve Âdem'e secde ederek onun önünde boyun eğmeye yanaşmadığı için kâfir olmuştur. Onun secde etmemesinin sebebi Allah Teâlâ'ya karşı büyüklük taslaması ya da O'nun emrini inkâr etmesi değildi. İşte bir topluluk namazın terkinin bununla kıyaslamıştır. Demişlerdir ki: Allah'ın kendisine farz kılmış olmasına rağmen kasıtlı olarak O'na secde etmeyi terk eden kimse -ne kadar vâcip olduğunu ikrâr ederse etsin- Âdem'e secde etmeyen İblîs'ten daha günahkârdır. Çünkü Allah Teâlâ namazları kullarına ancak kendisi için farz kılmıştır. Namaz ile yaratıklarına değil ancak kendisine boyun eğmelerini emretmiştir. Dolayısıyla namazı terk eden kimse Âdem (*aleyhisselam*)’a secde etmeyen İblîs'ten daha günahkârdır ve (emri) hafife alma yönünden daha ileridedir. Nasıl ki İblîs'in (emri) hafife alması ve Âdem'e secde etmekten büyükleme onun aleyhine bir hüccet olmuşsa ve bunun sonucunda o kâfir olmuşsa; aynı şekilde namazı kasıtlı olarak vakti çıkıncaya kadar terk eden kimse de kafir olur.”²²²

Yine o şöyle demiştir: “Sonra Mürcie o kadar ileri gitmiştir ki (onlardan) bir topluluk şöyle der olmuştur: ‘Farz namazları, Ramazan orucunu, zekâtı, haccı ve bütün farzları inkâr etmeksizin terk eden kimseyi biz tekfir etmeyiz. Bunları ikrar eden bir kimse olduk-

²²¹ es-Sünne, el-Hallâl, 1014

²²² Ta'zîmu Kadri's Salât, 997

tan sonra onun durumu Allah'a havâle edilir.' İşte bunlar kendileri hakkında hiçbir şüphenin söz konusu olmadığı Mürcie'dir."²²³

5- El-Âcurrî (*rahimehullah*) "eş-Şerîa"da (2/614) şöyle demiştir: "Azalarla amel, kalp ve dil ile imanın tasdikidir. Kim imanını; azalarıyla işlediği abdest, namaz, zekât, oruç, hac ve cihad gibi amelleriyle tasdik etmez, kendisinin marifetiyle ve sözüyle yetinirse mümin olmaz. Marifet ve söz ona fayda vermez. Ameli terk etmesi imanını yalanlaması anlamına gelir. Yukarıda zikrettiklerimizle amel etmesi ise imanını tasdik etmesi demektir. Allah Teâlâ kitabında birçok yerde imanın amelsiz olmayacağını buyurmuş ve beyân etmiştir. Nebî (*salallahu aleyhi ve sellem*) de imanı, şeytanın kendileriyle oynadığı Mürchie'nin söylediğinden farklı şekilde açıklamıştır."

Görüldüğü üzere el-Âcurrî (*rahimehullah*) küfrün farzların terkinden başka bir sebebini söz konusu etmemiştir. Zira gerek o gerekse diğer Ehli Sünnet imamları haramları onları helâl saymadan işleminin masiyet ve fücûr olduğunu, küfür ve şirk olmadığını beyân etmiştir.

6- İbn Batta (*rahimehullah*) "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1136) şöyle demiştir: "İmanı dile getiren, tevîdî açıkça ikrar eden, bütün farizalara iman ettiğini söyleyen kimsenin farizaları terk etmesi kendisine zarar vermezmiş ve bu kimse imanının dışına çıkmazmış(!) Namaz, zekât, Ramazan Ayı orucu, güç yetirildiği takdirde Beyt'i hac ve cenâbbetten gusûl gibi farizaları vaktinde yerine getirmese de... Gündüz namazını gece, gece namazını gündüz kıldığı zaman kendisine yeterli geleceğini düşünse bile... Şevvâl'de oruç tutsa, Muharrem'de veya Safer'de haccetse kendisine yeterli geleceğini düşünse bile... Cenâbbetten ne zaman guslederse gusletsin onu ertelemesinin kendisine zarar vermeyeceğini düşünse bile... Bütün bunlarla birlikte kendisinin Allah katında Cibrîl'in, Mîkâîl'in ve mukarreb meleklerin imanı üzere kâmil bir mümin olduğunu iddia etse bile... Bu kimse

²²³ es-Sünne, Harb, 189

Kur'ân'ı yalanlamakta, Allah'a, O'nun kitabına, resûllerine ve İslâm şeriatine muhâlefet etmektedir. Onunla Allah Teâlâ'nın kitabında vasfettiği münâfıklar arasında bir fark yoktur. İman onların kalplerinden çıkarılmıştır. Hatta iman onların kalplerine girmemiştir bile! Allah (*azze ve celle*) onlar hakkında şöyle buyurmuştur: '*Bedevîler iman ettik dediler. De ki: İman etmediniz. Fakat islâm olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmedi.*' (Hucurât, 14) Allah (*azze ve celle*)'nin kitabında farz kılmış olduğu ya da Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in sünnetinde tekid etmiş olduğu farizalardan herhangi birini terk eden kimse:

a) Onu inkâr ederek ve yalanlayarak terk etmişse küfrü açık bir kâfirdir. Akıl sahibi, Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse bunda şüphe etmez.

b) Kim onu ikrar ettiği ve dile getirdiği hâlde onu tembelliğinden, gevşekliğinden, Mürcie'nin görüşüne inandığından veya onların mezhebine uyduğundan dolayı terk etmişse bu da imanı terk etmiştir. Onun kalbinde imanın azı da çoğu da yoktur. Bu kimse Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e münâfıklık yapan, Kur'ân'ın kendilerinin ve kendileri için hazırlananların özelliklerinden söz ettiği, cehennemin en alt derecesinde bulunacaklarını bildirdiği münâfıklar kapsamındadır. Sapık Mürcie'nin görüşlerinden Allah'a sığınırız."

7- El-Melatî eş-Şâfiî (*rahimehullah*) "et-Tenbîhu ve'r Redd"de (9) şöyle demiştir: "Bu kitabımızın hem başında hem de sonunda Mürcie'den söz ettim. Çünkü onların sözü örfün ve aklın sınırlarının dışındadır. Görmez misin ki onlardan biri şöyle demektedir: 'Kim Lâ ilâhe illallah Muhammedun resûlullah derse, Allah'ın haram kıldığını haram, helâl kıldığını helâl sayarsa; zina etse de hırsızlık yapsa da, cana kıysa da, şarap içse de, namuslu kadınlara iftira atsa da; namazları, zekâtı ve orucu terk etse de öldüğü zaman cennete girer. Bunları ikrar ettiği takdirde tevbesini ertelese bile büyük günahlara düşmesi, farzları terk etmesi ve hayasızlıkları işlemesi ona zarar vermez. Bun-

ları helâl sayarak yaparsa Allah'a kâfir ve müşrik olur. İmanından çıkar. Cehennem ehlinden olur.”

8- İbn Teymiyye “Mecmû'u'l Fetâvâ”da (7/301) şöyle demiştir: “Biz ‘Ehli Sünnet kişinin günahlar sebebiyle kâfir olmayacağı hususunda görüş birliği etmiştir’ derken zina etmek ve içki içmek gibi günahları kastediyoruz. Bu temellere (yani İslâm'ın temellerine) gelince bunları terk eden kimsenin tekfiri hususunda meşhûr bir ihtilâf vardır.”

Yine o (7/611) şöyle demiştir: “Bir kimsenin kalbinde Allah'ın kendisi üzerine namazı, zekâtı, orucu ve haccı farz kıldığına dâir sâbit bir iman taşıyan bir mümin olduğu hâlde hayatında Allah'a bir kez secde etmemesi, Ramazan'da bir kez oruç tutmaması, Allah için bir kez zekât vermemesi, O'nun evini bir kez haccetmemesi imkânsızdır. Bu sahîh bir imandan değil ancak kalpte bulunan bir nifâktan ve zındıklıktan sâdir olur.”

9- İbn Receb “Fethu'l Bârî”de (1/23) şöyle demiştir: “Ehli Hadîs ulemâsının birçoğu namazı terk eden kimsenin kâfir olduğu görüşündedir. İshâk b. Râhûye bunu âlimlerin bir icması olarak nakletmiştir. Öyle ki o ‘Kişi bu rükünleri ikrar ettikten sonra bunları terk etmesi sebebiyle kâfir olmaz’ diyenlerin sözlerini Mürcie'nin sözlerinden saymıştır. Süfîân b. Uyeyne de aynısını söylemiştir: ‘Mürcie farzların terkini haram işleme mesâbesinde olan günahlar olarak isimlendirmiştir. Hâlbuki bu ikisi bir değildir. Çünkü haramları kasıtlı olarak helâl saymadan işlemek masiyettir. Cehâlet ve mazeret söz konusu olmadığı hâlde farzları terk etmek ise küfürdür.’ Bu, Âdem'in ve İblîs'in kıssasına ve Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Allah tarafından gönderildiğini dilleriyle ikrar ettikleri hâlde onun şeriatı ile amel etmeyen yahudilerin durumuna bakıldığında açıklığa kavuşmaktadır. Atâ'dan ve İbn Ömer'in azatlısı Nâfi'den rivâyet edildiğine göre onlara ‘Namaz farzdır ama ben namaz kılmayacağım’ diyen kimse hakkında sorulmuş, onlar da ‘Bu kimse kâfirdir’ diye cevap vermiştir.

Ahmed de böyle söylemiştir." İbn Receb sonra İshak'tan yukarıda zikredilen sözü nakletmiştir.

10- Şeyh Süleymân b. Sehmân "Keşfu's Şubuhâtî'lletî evradeha'l Bağdâdiyyu fî Zebâihî's Salebi ve Kuffârî'l Bevâdî" isimli kitabında (s. 12) şöyle demiştir: "Bil ki namazı, zekâtı, orucu ve haccı terk eden kimse müslümanların icmasıyla kâfirdir..."

Yine o "ed-Dureru's Seniyye"de geçtiği üzere (10/495) şöyle demiştir: "Yedinci mesele: O verdiği cevapta Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'ın Sahîhayn'da rivâyet edilen şu hadisini namaz kılmayan, zekât vermeyen, oruç tutmayan ve haccetmeyen Salebe topluluğunun Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet ettiklerinden ve kendilerini İslâm'a nispet ettiklerinden dolayı müslüman olduklarına delil getirmektedir: 'Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın resûlü olduğuma şehâdet etmelerine kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu söyledikleri zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Hakkı ile olması müstesna. Hesapları ise Allah'a âittir.' Yine o sadece şehâdeteyni telaffuz etmenin malın ve kanın korunması için yeterli görüleceğini, kişinin namaz kılmasa da, zekât vermese de, oruç tutmasa da, haccetmese de bununla müslüman olacağını bu hadisi delil getirerek iddia etmiştir. Bu hadis Ömer b. el-Hattâb (*radiyallahu anh*)'a da karışık gelmiş ve o 'Ey Rasulullah'ın halîfesi, insanlarla nasıl savaşsın ki...' demiştir. Bunun üzerine Ebû Bekir (*radiyallahu anh*) şöyle demiştir: 'O "hakkı ile olması müstesna" dememiş midir? Zekâtta onun hakkındandır. Vallahi benden Rasulullah'a ödemekte oldukları bir oğlağı esirgeseler onu esirgediklerinden dolayı mutlaka onlarla savaşırım.' Bundan sonra Ömer (*radiyallahu anh*) 'Vallahi bunun Allah'ın Ebû Bekir'in göğsünü savaşa açması olduğunu kesin bir şekilde gördüm ve bunun doğru olduğunu bildim' demiştir. Böylece Ömer Ebû Bekir'e muvâfakat etmiştir. Sahâbe'nin tamamı da bunun üzerinde icma etmiş, zekât vermeyenlerle savaşmış, onlara mürtedlere uygulanan hükmü uygulamıştır. Şu hâlde buna bir de namazın, orucun ve

haccın terkinin katanlar hakkında ne düşünülür?! Şüphesiz bunlar kâfir ve mürted ismini almaya sadece zekâtı terk edenlerden daha lâyıktır. Görüldüğü üzere bu kimse Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbının bu husustaki icmasına yani bu kimseleri tekfir etmelerine aykırı davranmış ve sırf şehâdeteyni telaffuz ettiklerinden dolayı onları müslüman saymışlardır.”

11- Muhammed b. İbrâhîm Âlu's Şeyh “Mecmû' r Resâil”de (1/246) azaların amellerinin tamamını terk eden kimsenin kâfir olmadığına itikad eden kimse hakkında şunları söylemiştir: “Bu Mürcie'nin mezhebinin fûruâtındandır. Bu görüş, halkı kuru müslümanlık iddiasında olan ülkelerde popülerdir. Müslüman din ile amel etme yönünden hristiyan ve yahudi olmayan kimsedir. Onlar namaz kılmanın faziletini inkâr etmeseler de namaz kılmayan kimse onların nezdinde her hâlükarda müslümandır, müslümanların cemaatindendir, kâfirlere buğz etmektedir. Bu şirkten sarf-ı nazar edildiğinde söz konusudur. İşte bunlar değersiz görüşlerdir.”

Bundan sonra; İlim ve sünnet ehlinin bu sözlerinde; imanın söz ve amel olduğu hususunda zâhiren Ehli Sünnet'e muvâfakat eden, sonra mezheplerinin hakîkatı hususunda onlara muhâlefet ederek ameli sahibini kâfir yapan amelleri terk etmek diye tefsir eden, bu şekilde kafa karıştıran ve meseleyi bulandıran yerden bitme asrımız mürciesine açık bir reddiye vardır. Bu daha önce Ehli Sünnet alimlerinden hiçbirinin söylemediği bir sözdür. Onlar bu sözü tıpkı imanın söz ve amel olduğu hususunda zahiren Ehli Sünnet'e muvâfakat ettiği hâlde “Kişi söylediği zaman amel etmiş olur” diyerek laf cambazlığını açıklayan, böylece amelleri tamamen imanın dışına çıkarma ve kulun imanını gücü yettiği hâlde amel olmadan da sahih sayma hususunda dönüp dolaşıp Mürcie'nin mezhebinin hakîkatine gelen mürciî Şebâbe b. Sevvâr'ın yaptığı gibi halkın kafasını karıştırmak için söylemişlerdir. Fakat daha önce geçtiği üzere Ehli Sünnet alimleri Şebâbe b. Sevvâr'ın ipliğini pazara çıkarmış, onun üzerindeki örtüyü kaldırmış ve ondan sakındırmıştır.

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (7/621) şöyle demiştir: “Ayan beyan belli oldu ki dinde söz ve amel olmazsa olmazdır. Kişinin yalnızca kalbi ile ya da yalnızca kalbi ve dili ile, vâcib olan hiçbir zâhirî ameli yerine getirmeden, namaz kılmadan, zekât vermeden, oruç tutmadan, bunlar hâricindeki herhangi bir vâcibi yerine getirmeden Allah’a ve Resûlü’ne iman etmiş olması imkânsızdır. Yine kişi emâneti yerine teslim etmek, doğru söylemek, paylaştırmada ve hükümde adâletli olmak gibi bazı vacipleri Allah’ın bunları farz kıldığı için değil de başka niyetlerle yerine getirirse bununla da küfürden çıkmış olmaz. Zira müşrikler ve kitap ehli bu hususların vacip olduğuna inanıyorlardı. Demek ki kişi yalnızca Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*) tarafından vacip kılınan vacipleri yerine getirmediği takdirde Allah’a ve Resûlü’ne iman etmiş olmaz. Vaciplerden herhangi birini yerine getirmeden vacip olan imanın hâsıl olacağını söyleyen kimse -ister bu vacipleri yerine getirmeyi imanın lâzımı görsün isterse imandan bir cüz görsün, bu lafzî bir ihtilâftır- açık bir şekilde hata etmiş olur. Bu, selefin ve imamların, ehli hakkında ağır sözler söylediği ve kendisi hakkında mâlum sert beyanlarda bulunduğu ircâ bidatıdır. Namaz ise bu vaciplerin en büyüğü, en kapsamlısı, en öncesi ve en değerlisidir.”

21. Bölüm

Mürcie'nin "Bu Ümmet Arasında Nifak Yoktur"

Sözünün Bâtıllığı Hakkında

Mürcie uzuvların ve kalplerin amellerini imanın dışına çıkardığından dolayı onların bu görüşü nifak diye bir şeyin olmamasını gerektirmiştir. Onlardan biri nifaka düşmekten korkmaz. Çünkü o kamil imana sahip bir mümindir. Ameli terk etmesinin veya mahzûru işlemesinin imanına hiçbir tesiri olmaz. Bu söz Sahâbe'nin ve onların tâbillerinin meydana getirdiği Selef-i Sâlihîn'in icmasına aykırıdır. Zira onlar kendileri için nifaktan korkuyorlardı. Nitekim onların bu husustaki sözleri tevâtür derecesine ulaşmıştır. Bundan dolayı Ehli Sünnet zâhib oldukları görüşleri hususunda Mürcie'ye reddiye vermek için nifak ve münâfıkların zemmi konusunda birçok kitap kaleme almıştır.

Süfyân es-Sevrî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Biz Mürcie ile üç hususta ihtilâf ediyoruz. Biz 'İman söz ve ameldir' diyoruz. Onlar 'İman sözdür, amel değildir' diyorlar. Biz 'İman artar ve azalır' diyoruz. Onlar 'Artmaz ve azalmaz' diyorlar. Biz 'Nifâk vardır' diyoruz. Onlar 'Nifâk diye bir şey yoktur' diyorlar."²²⁴

El-Melatî (*rahimehullah*) "et-Tenbîhu ve'r Reddi alâ Ehli'l Ehvâ"da Mürcie'nin fırkalarından söz ederken şöyle demiştir: "Onlardan bir sınıf bu ümmet içerisinde nifak diye bir şeyin olmadığını söylemiştir."

Sellâm b. Ebî Mutî' (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Eyyûb'u, yanında Mürcie'den bir adam varken işittim. Adam 'Bir iman vardır bir de küfür, bu kadar' diyordu. Eyyûb ise sessizliğini koruyordu. Derken Eyyûb ona yönelip şöyle dedi: 'Allah'ın "Diğerleri de Allah'ın emrine

²²⁴ Sıfetu'n Nifâk, el-Firyâbî, 87

bırakılmışlardır, ya onlara azap eder ya da tevbelerini kabûl eder” (Teube, 106) buyruğunu bildin mi? Onlar mümin midir, kâfir midir? Adam bir cevap vermedi. Bunun üzerine Eyyûb dedi ki: ‘Git de Kur’ân oku. Ben Kur’ân’da nifaktan söz eden her bir âyetten nefsim adına endişe ederim.”²²⁵

Selefin nifaka duydukları korkuya dair sözleri bu derlemenin ilerleyen bölümlerinde geleceği üzere çoktur. Örneğin:

İbn Ebî Muleyke (rahimehullah) şöyle demiştir: “Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ashâbından elli küsur kişiyle görüştüm. Onlardan ölen herkes kendisi hakkında nifaktan korkar hâlde ölüyordu. Onlardan hiçbiri kendisinin imanının Cibrîl (aleyhisselam)’ın imanı üzere olduğunun söylenmesinden razı olmazdı. Nefsim elinde olana yemin ederim ki Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) bile bunu ağzına alamıyordu.”²²⁶

Ca’d b. Osmân (rahimehullah) şöyle demiştir: “Ebû Racâ el-Utâridî’ye ‘Ey Ebû Racâ, Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ashâbından görmüş oldukların var ya, kendileri hususunda endişeleniyorlar mıydı?’ diye sordum. Dedi ki: ‘Allah’a hamdolsun ki onlardan güzel bir nesle yetiştim. Evet, onlar çok korkuyorlardı.”²²⁷

Tarîf b. Şihâb şöyle demiştir: “Hasen’e ‘Bazı insanlar nifak diye bir şeyin olmadığını söylüyorlar ve nifaktan endişelenmiyorlar!’ dedim. Hasen dedi ki: ‘Vallahi nifaktan berî olduğumu bilmem bana dünya dolusu altından daha sevimlidir.”²²⁸

²²⁵ Sıfetu’n Nifâk, el-Firyâbî, 86

²²⁶ Ta’zîmu Kadri’s Salât, 686; es-Sünne, el-Hallâl, 1064

²²⁷ Ta’zîmu Kadri’s Salât, 686

²²⁸ el-İmân, Ahmed, 500

Muhammed b. Suleym şöyle demiştir: “Ebân, el-Hasen’e ‘Nifaktan korkuyor musun?’ diye sordu. O da ‘Ömer b. el-Hattâb bile ondan korkmuşken beni güvende kılan nedir?’ diye cevap verdi.”²²⁹

El-Evzâî (*rahimehullah*) “Ömer (*radiyallahu anh*) bile kendisi için nifaktan korkmuştur” dedi. “Ama onlar ‘Ömer o gün münâfık olabileceğinden korkmamıştı, Huzeyfe’ye sorduğu soruyu bundan dolayı sormamıştı, o ancak ölmeden önce bununla sınanmaktan korkmuştu’ diyorlar?” denmesi üzerine de “Bu bidat ehlinin sözüdür” diye cevap verdi.²³⁰

İbn Receb yukarıdaki esere ta’lik olarak şunları söylemiştir: “Bu Ömer (*radiyallahu anh*)’ın, kendisi hakkında nifaktan bulunduğu hâlde korktuğuna işâret etmektedir. Zâhir olan odur ki o Ömer (*radiyallahu anh*)’ın bulunduğu hâlde küçük nifaktan korktuğunu kastetmiştir. Masiyetlerin küfrün postacısı olduğu gibi küçük nifak da büyük nifakın vesîlesi ve yoludur. Günahta ısrar eden kişiden ölüm anında iman alınacağından korkulduğu gibi nifak hasletlerini bırakmayan kimseden de iman alınmasından ve böylece onun hâlis bir münâfık olmasından korkulur. İmam Ahmed’e ‘Kendisi için nifaktan korkmayan kimse hakkında ne dersin?’ diye sorulmuş, o da ‘Kim kendisini nifaktan güvende hissedebilir ki?’ diye cevap vermiştir.”

Buhârî (*rahimehullah*) “Sahîh”inde “Müminin Farkında Olmadan Amelinin Boşa Çıkacağından Korkması Bâbı” diye bir bab açmıştır.

Yine İbn Receb Fethu’l Bârî’de (1/192) şöyle demiştir: “Buhârî’nin bu bâbı açmaktaki gâyesi müminin kendisinin kâmil bir imana sâhip olduğunu, imanının Cibrîl’in ve Mîkâîl’in imanı gibi olduğunu ve onun mümin olduğu sürece kendisi hakkında amelî nifâktan endişe etmesinin gerekmeceğini söyleyen Mürcie’ye reddiye vermektir.”

²²⁹ Sıfetu’n Nifâk, el-Firyâbî, 84

²³⁰ Câmiu’l Ulûmi ve’l Hikem, 2/492

Yine o (1/195) şöyle demiştir: “Bunun aslı nifâkın daha önce zikredildiği üzere büyük ve küçük olarak ikiye ayrılmasına dayanmaktadır. Küçük nifak ameli nifaktır ki yukarıda zikri geçen kimsele-
rin kendileri adına korktukları nifak budur. Bu nifak büyük nifâkın kapısıdır. Küçük nifâkın hasletlerinin kendisinde baskın olarak bu-
lunduğu kimse adına bu hasletlerin onu hayâtında büyük nifâka sü-
rükleyeceğinden ve böylece onun imandan tamamen sıyrılacağından
korkulur.”

Yine o “Câmiu'l Ulûmi ve'l Hikem”de (2/480) Abdullah b. Amr
(*radıyallahu anhuma*)’nın “Dört şey vardır ki bunlar kimde bulunursa o
kimse münâfıktır, kimde bunlardan bir haslet varsa onda onu bira-
kana kadar nifaktan bir haslet vardır; konuştuğu zaman yalan söyle-
yen kimse, söz verdiği zaman sözünde durmayan kimse, tartıştığı
zaman haddini aşan kimse ve ahit verdiği zaman ahde vefa gösterme-
yen kimse” hadisine ta’lik olarak şöyle demiştir: “İrcâ eğilimli bazı
kimseler bu hadisi Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) zamanındaki münâ-
fıklara yormuşlardır. Zira onlar Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) ile ko-
nuşmuşlar ve ona yalan söylemişlerdir. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)
sırrı hususunda onlara güvenmiş, onlar ise ona ihânet etmişlerdir.
Ona kendisiyle birlikte gazaya çıkacaklarına dair söz vermişler fakat
sözlerinde durmamışlardır. Bu tevili Muhammed el-Muhrim Atâ’dan
rivâyet etmiştir. Yine o Atâ’nın ‘Bunu bana Câbir Nebî (*sallallahu aleyhi
ve sellem*)’den tahdis etti’ dediğini rivâyet etmiştir. Yine o el-Hasen’in
bu kendisine ulaştığı zaman Atâ’nın sözüne rücû ettiğini zikretmiştir.
Bu bir yalandır. Nitekim el-Muhrim yalancılığıyla bilinen yalancı bir
şeyhtir. Atâ’dan iki zayıf vecihle daha rivâyet edildiğine göre o ‘Üç şey
vardır ki bunlar kimse bulunursa o kimse münâfıktır’ sözü hususun-
da el-Hasen’e karşı çıkmış ve ‘Yûsuf’un kardeşleri de konuştular da
yalan söylediler, söz verdiler de sözlerini tutmadılar, kendilerine bir
şey emânet edildi de emâneti yerine teslim etmediler, buna rağmen
münâfık değillerdi’ demiştir. Bu da Atâ’dan sabit değildir. Ayrıca el-
Hasen bunu kendi kafasından söylememiştir. Bu ona Nebî (*sallallahu*

aleyhi ve sellem)’den ulaşmıştır. Bu hadis Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den sâbittir. Ondan sâbit ve sahih olduğu hususunda hiçbir şüphe yoktur. Kendilerine itibar edilen ilim ehli bunu şu şekilde yorumlamıştır: Nifak lügatte aldatma, hile yapma ve hayrı açığa vurup şerri gizleme gibi manalara gelir. Şeriatte ise iki kısma ayrılır: Birincisi büyük nifaktır ki bu kişinin Allah’a, O’nun meleklerine, kitaplarına, resûllerine ve âhiret gününe inandığını açığa vurduğu hâlde bunların tamamına ya da bir kısmına zıt olan şeyleri içinde gizlemesidir. Bu Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in zamanındaki nifaktır. Kur’ân bu nifakın ehlini kınamış ve tekfir etmiştir. Bu nifakın ehlinin cehennemin en alt derecesinde bulunacağını bildirmiştir. İkincisi ise küçük nifaktır ki bu amel nifakıdır. Yani kişinin kendisini sâlih gibi gösterdiği hâlde içerisinde buna muhâlif hususları barındırmasıdır. Bu nifakın asılları bu hadislerde zikredilen hasletlerdir... Hâsılıkelâm küçük nifakın tamamı gizli ile açığın farklı olmasına dayanmaktadır. Bunu el-Hasen söylemiştir. Yine el-Hasen şöyle demiştir: ‘Kalbin ve dilin, gizlinin ve açığın, içın ve dışın farklılığı nifaktandır.’”

22. Bölüm

Cehmiyye Mürciesi'nin İman Hakkındaki Görüşü ve Selef-i Sâlihîn'in Onlara Göre Konumu Hakkında

Cehmiyye Mürcie'nin nezdinde iman söz ve amel olmaksızın marifet ve tasdikten ibârettir. Nitekim el-Fudayl b. İyad (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Cehmiyye ‘İman söz ve amel olmaksızın marifettir’ der.”²³¹

İbn Teymiyye “Mecmû'ul Fetâvâ”da (7/583) Cehmiyye'nin iman hakkındaki skandal görüşlerinden söz ederken şöyle demiştir: “Onlar gücü yettiği hâlde imanı hiç dile getirmemiş, yine kendisine vacip olduğu hâlde ve gücü yettiği hâlde Allah'a hiçbir zâhirî taatte bulunmamış kimsenin Allah'a imanı tam bir mümin olduğunu, onun âhiret yurdunda mutlu olacağını söylemişlerdir. Bu skandal sözler fukahâdan ve başkalarından olan Mürcie haricinde Cehmiyye'ye mahsustur.”

Bu görüşün birçok bozuk sonucu gerektirmesi açısından iğrençliğine ve çirkinliğine rağmen müteahhirinden birçoğu bunu dile getirmiş, ileride geleceği üzere şerhlerinde ve kitaplarında bunu yaymıştır. Ehli Sünnet'ten birçok kimse iman hakkındaki sözlerinden dolayı Cehmiyye'yi açıkça tekfir etmiştir. Örneğin:

Vekî' (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Cehmiyye ‘Allah katından gelenleri kalp ile bilmek söze ve amele gerek bırakmaz’ demiştir. Bu küfürdür.”²³²

Yine o şöyle demiştir: “Cehmiyye ‘İman kalp ile bilmektir’ demıştır. Kim ‘İman kalp ile bilmektir’ derse tevbe etmesi istenir. Tevbe ederse ne âlâ, aksi takdirde boynu vurulur.”²³³

²³¹ es-Sünne, Abdullah, 579

²³² es-Sünne, Abdullah, 399

Hamdân b. Alî el-Verrâk şöyle demiştir: “Yanında Mürcie’nin zikredilmesi üzerine Ahmed’e ‘Onlar “Kişi kalbiyle Rabbini biliyorsa mümindir” diyorlar?’ diye sordum. Dedi ki: ‘Bunu Mürcie söylemez. Bunu Cehmiyye söyler. Mürcie “Kişi uzuvları hiç amel etmemiş olsa bile diliyle söylediği takdirde mümindir” der. Cehmiyye “Kişi kalbiyle Rabbini biliyorsa, uzuvları amel etmemiş olsa bile mümindir” der. Bu küfürdür. İblis de Rabbini bilmiş, “*Rabbim, beni azdırmama karşı-lık...*” (Hicr, 39) demişti.”²³⁴

Ebû Ubeyd (rahimehullah) “el-Îmân”da (72) şöyle demiştir: “Son-ra üçüncü bir fırka ortaya çıkmış ve iki fırkadan da ayrılmıştır. Bu fırka ne ilim ehkindendir ne de din ehkindendir. Bunlar demişlerdir ki: ‘Îman, söz ve amel olmasa da kalplerle Allah’ı bilmekten ibârettir.’ Şüphesiz bu söz bizim katımızda Hanîflik dinine mensup bir kimse-nin söyleyeceği sözlerden değildir. Çünkü bu söz Allah (azze ve cel-le)’nin ve O’nun Resûlü’nün buyruklarını yalanlama ile karşılamak demektir.”

Yine Ebû Ubeyd onlara reddiye maksadıyla “İmanı Amel Olma-sa Bile Kalp İle Bilmek Görenler Bâbı” diye bir bab açmıştır.

Ebû Abdullah el-Mervezî (rahimehullah) “Ta’zîmu Kadri’s Salât”ta (2/700) şunları söylemiştir: “Bu meselede Mürcie’nin tama-mı dil ile ikrarın imandan olduğu hususunda bizimle aynı görüşü paylaşmaktadır. Şu kadar var ki Cehmiyye’den bir fırka hem bizim nezdimizde hem de Mürcie’nin nezdinde kâfir olmuştur. Çünkü on-lar, Allah’ın kâfirler olarak isimlendirdiği kimselerin kalplerini bilen (kalpler) olarak isimlendirmesine rağmen imanın marifetten (bilgi-den) ibâret olduğunu söylemişlerdir. Böylece Allah’ın haberine karşı çıkmışlardır. Diliyle inkâr ettiği hâlde kalbiyle bileni mümin olarak isimlendirmişlerdir.”

²³³ es-Sünne, el-Hallâl, 1762

²³⁴ es-Sünne, el-Hallâl, 967-1761

Muhammed b. Eslem et-Tûsî (rahimehullah) ileride geleceği üzere “el-İmân” kitabında (2/428) şöyle demiştir: “Mürcie’nin ve Cehmiyye’nin kıyası birdir. Cehmiyye imanın ikrar ve amel olmaksızın marifetten ibâret olduğunu söylemiştir. Mürcie ise imanın kalbin tasdiki ve ameli olmaksızın söz olduğunu iddia etmiştir. İki fırka da İblîs’in taraftarıdır. Onların söylediğine göre İblîs mümindir. Çünkü o Rabbini bilmiş ve O’nu birlemiştir. Zira o ‘İzzetine yemin olsun ki onların tamamını azdıracağım’ (Sâd, 82) demiştir. ‘Ben Alemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım’ (Haşr, 16) demiştir. ‘Rabbim, beni azdırmana karşılık...’ (Hicr, 39) demiştir. Hangi topluluğun sapıklığı İblîs’in mümin olduğunu söyleyenlerinkinden daha açıktır, cehâleti daha nettir, bidati daha büyüktür? Onlar yaptıkları kıyasta hataya düşmüşlerdir. Allah’ın dini üzerinde O’ndan sonra kıyaslamalar yapmışlardır. Allah’ın dini üzerinde O’ndan sonra kıyas yapılmaz. Putlara ancak kıyasçılar sebebiyle ibâdet edilmiştir. Şu hâlde ey Ümmet-i Muhammed, Allah’ın dini hususunda O’ndan sonra kıyaslamalar yapmayın! (Sünnet’e) uyun, bidat çıkarmayın! Zira Allah’ın dini Sünnet’e uyma ve ittiba etmedir. Dinde kıyas ve yenilik diye bir şey yoktur.”

El-Âcurrî (rahimehullah) “eş-Şerîa”da (2/684) şöyle demiştir: “Kim ‘İman söz ve amel olmaksızın marifetten ibârettir’ derse ‘İman sözdür’ diyen kimsenin sözünden daha büyük bir söz ortaya atmış olur. Onun söylediğine göre İblîs’in mümin olması gerekir. Çünkü o Rabbini bilmiş, ‘Rabbim, beni azdırmana karşılık...’ (Hicr, 39) ve ‘Rabbim bana mühlet ver’ (Hicr, 36) demiştir. Yine bu kimseye göre yahudilerin de Allah’ı ve resûlünü bildikleri için mümin olmaları gerekir. Çünkü Allah Teâlâ ‘Onu oğullarını tanıdıkları gibi tanır’ (Bakara, 146) buyurmuş, onların Allah’ı ve resûlünü (sallallahu aleyhi ve sellem) bildiklerini haber vermiştir. Onlara denir ki: İslâm ile küfür arasındaki fark nedir? Biz küfür ehlinin akıllarıyla Allah Teâlâ’nın gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri yarattığını, karanın ve denizin karanlıklarında kendilerini ancak Allah’ın kurtardığını bildiklerini, baş-

larına bir musîbet geldiği zaman ancak Allah'a yakardıklarını biliyoruz. Onların 'İman marifetten ibârettir' sözüne göre onların hepsi 'İman marifetten' ibârettir diyen kimse gibi olmaktadır. Allah'ın lâneti bu iğrenç sözü söyleyenlerin üzerine olsun! Allah'a hamd olsun ki biz Kitab'a, Sünnet'e ve anıldıkları zaman tanınmamaları söz konusu olmayan müslüman âlimlerin sözüne muvâfık olan bir sözü söylüyoruz: İman yakînî bir tasdik ile kalbin marifeti, dilin söylemesi ve azaların amelidir. Kişi ancak bu üçüyle mümin olur. Bunlardan biri diğerinin yerini tutmaz. Bundan dolayı Allah'a hamd olsun."

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/609) şöyle demiştir: "Şehâdeteyn'e gelince kişi gücü yettiği hâlde bunu söylemezse müslümanların ittifâkıyla kâfirdir. Bu kimse ümmetin selefine, imamlarına ve bütün âlimlerine göre hem zâhîren hem de bâtînen kâfirdir. Mürchie'den aralarında Cehm'in, es-Sâlihî'nin ve takipçilerinin de bulunduğu bir tâife -ki bunlar Cehmiyye Mürchie'sidir- kişinin kalbi ile tasdik ettiği takdirde bâtînen değil sadece zâhîren kâfir olacağı görüşünü tercih etmiştir. Daha önce bu görüşün dayanağı hakkında bazı tembihlerde bulunulmuştu. Bu imamlardan hiçbirinin söylemediği, İslâm'da sonradan ortaya atılmış bir sözdür."

Yine o "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/189) şöyle demiştir: "Bu sözün iman hakkında söylenen sözlerin en fâsidi olmasına rağmen Mürchie'ye mensup kelâmcıların birçoğu bu görüşü tercih etmiştir. Seleften Vekî' b. el-Cerrâh, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ubeyd gibi bazı kimseler bu sözü söyleyen kimseyi tekfir etmiştir. Demişlerdir ki: İblîs Kur'an'ın nassıyla kâfirdir. O bir haberi yalanladığından dolayı değil, büyüklendiğinden ve Âdem'e secde etmekten geri durduğundan dolayı kâfir olmuştur. Firavun ve kavminin durumu da aynıdır. Allah Teâlâ onlar hakkında '*Zulûmlerinden ve büyüklenmelerinden dolayı kalpleri kesin olarak bildiği hâlde (âyetlerimizi) yalanladılar*' (Neml, 14) buyurmuştur."

İbnu'l Kayyım "Miftâhu Dâri's Saâdet"de (1/94) şöyle demiştir: "Bu Sahâbe, Tâbiîn ve Ehli Sünnet imamları arasında üzerinde icma

edilmiş bir husustur: İman için sadece dilin sözü yeterli gelmez. Bunun yanında kalbin marifeti de yeterli gelmez. İman için kalbin ameli yani Allah'ı ve resûlünü sevmek, O'nun dinine boyun eğmek, O'na itaatten ayrılmamak ve Resûlü'ne uymak olmazsa olmazdır. Bu iman sadece kalbin marifeti ve ikrarı olduğunu söyleyen kimseye muhâliftir. Daha önce zikredilenler içerisinde bu görüşün bâtıllığını ortaya koyan yeteri kadar delil vardır. İmanın kişi Resûl'e ittiba etmese bile, ona düşmanlık gösterse bile, ona buğzetse bile, onunla savaşa bile sadece getirdikleri hususunda onun doğru söylediğine inanmak olduğunu söyleyen kimseye göre bunların hepsinin mümin olması gerekir! Bu kendisinden kaçış olmayan bir gerekliliktir. Bundan dolayı bu kimseler kendilerine bu ilzâm yöneltildiği zaman cevap vermekte güçlük çekmişler, sonra akıl sahibi bir kimsenin söylemekten hayâ edeceği cevaplar vermişlerdir. Örneğin bazıları şöyle demiştir: 'İblîs aslında alay ediyordu. Değilse o Allah'ın varlığını, ve O'nun rabbi ve yaratıcısı olduğunu ikrar ediyor değildi. Bunu bilmiyordu da. Aynı şekilde Firavun ve kavmi de Mûsâ'nın nübüvvetinin hak olduğunu bilmiyordu. Onlar Yaratıcı'nın varlığına da inanmıyorlardı!' Bu tür skandal sözlerin içine düşmekten Allah'a sığınırız. Görüşleri körü körüne savunmak ve görüş sahiplerini körü körüne taklit etmek bundan daha fazlasına bile sevk eder. Yardımsız bırakılmaktan Allah'a sığınırız."

23. Bölüm

Eş'arîler'in İman Konusunda Cehmiyye'ye Muvâfakatı Hakkında

Eş'arîler'in iman meselesinde Cehmiyye'ye muvâfakat ettikleri son derece açıktır. Bu onların gerek geniş açıklamalı gerekse muhtasar kitaplarında yaygındır. Bugün İslâm'a intisap eden birçok ülkenin yurtlarında ve üniversitelerinde dile getirilen de budur. Onların iman hakkında görüşlerinin özeti üç şeydir:

- 1- İman kalp ile tasdiktir.
- 2- Dilin sözü dünya ahkâmının kişi hakkında yürürlüğe girmesi için şarttır.

3- Uzuvarın amelleri imanın dışındadır. Onlardan “Ameller imandandır” diyenler amellerin imanın kemâlinin şartı olduğu, imanın ameller olmadan da sahih olacağı manasını kastetmektedir.

Bil ki tafsîlâta inildiği zaman Cehmiyye'nin “İman marifettir” sözü ile Eş'arîler'in “İman tasdiktir” sözü arasında bir fark yoktur.

İbn Teymiyye “Mecmû'ul Fetâvâ”da (7/398) şöyle demiştir: “Zira kalbin marifetiyle, kalbin kendisinin marifetini sözü kılacak teslimiyetten arınmış tasdiki arasındaki fark çok incedir (derler). Fakat akıllıların çoğu bunu inkâr eder. Bunun doğru olduğu varsayılsa bile her bir kimsenin arasındaki fark görülemeyen iki şeyin iki ayrı şey olduğunu kabul edeceği kesin bir şekilde söylenemez. İnsanların çoğu kalbin marifeti ile tasdiki arasında bir fark göremez. ‘İbn Küllâb’ın ve el-Eş'arî'nin fark hususunda söyledikleri hakikati olmayan bâtil bir sözdür” derler. Hatta el-Eş'arî'nin ashâbının birçoğu ikisi arasında bir fark olmadığını itiraf etmiştir.”

Eş'arîler'in iman meselesinde Cehmiyye'ye muvâfakat ettiğini söyleyenler arasında şu zatlar vardır:

1- Ebu'l Kâsım ez-Zencânî (*rahimehullah*) Sünnet hakkındaki manzûmesine yazdığı şerhinde (s. 106) şunları söylemiştir: “Mür-ci-e'ye gelince bu çok eski bidatlerdendir. Onlar sınıf sınıftır. Aralarında ince ince birçok ihtilâf vardır.

a) Bazıları ‘İman söz ve inançtır’ der. Bu el-Merisî’nin sözüdür.

b) Bazıları ‘İman marifetullahtır yani Allah’ın varlığını bilmek-tir’ der. Bu da Cehm’in ve el-Eş’arî’nin sözüdür. Bu tamamı arasında en pis görüştür.”

2- Es-Siczî (*rahimehullah*) Zebîd ehline yazdığı risâlesinde (s. 274) şöyle demiştir: “(Eş’arîler) ‘İman tasdiktir’ derler. Onların prensibine göre kalbiyle tasdik eden fakat diliyle söylemeyen kimse mü-mindir. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi: Onlara göre imanın aslı Cehm’in söylediği gibi marifettir. İkincisi: Onların nezdinde kelâm iç-te bulunan bir manadır. Dolayısıyla kişi kalbiyle tasdik ettiği zaman kendi prensiplerine göre konuşmuş olur. Ehli Eser’e göreyse iman söz ve ameldir. Artar ve azalır. Her bir beldede Sünnet’e uyan âlimlerin tamamı bu görüştedir. Şu muhâliflerimiz (yani Eş’arîler) ise bizimle birlikte zâhiren aynı şeyi söylerler. Fakat onlara göre imanın ta ken-disi olan tasdik artma ve azalma pozisyonunda değildir.”

3- İbn Hazm “el-Fasl”da (3/115) şöyle demiştir: “Hiç kimse kal-biyle ve diliyle Allah Teâlâ’nın hak olduğunu, kalbiyle Muhammed’in Allah’ın resûlü olduğunu tasdik eden bir kâfir hakkında asla ‘O mü-mindir’ ya da ‘Onda iman bulunmaktadır’ diyemez. Bu ancak onun Allah Teâlâ’nın ona kendisiyle mümin ismini vereceği şeyleri yerine getirdiği zaman, yani kalbiyle ve diliyle Allah’tan başka ilâh olmadı-ğını, Muhammed’in Allah’ın resûlü olduğunu, onun getirdiklerinin tamamının hak olduğunu, onun dininden başka bütün dinlerden berî olduğunu tasdik ettiği, sonra ölene kadar imanının ancak kendisini ikrar ettiği takdirde tamam olacağı şeyleri ikrar ettiği zaman söz ko-nusu olur. İşte o zaman ‘Kâfırda Allah Teâlâ’yı tasdik vardır, o bu-nunla Allah Teâlâ’yı tasdik eder olmuştur, fakat bununla mümin

olamamıştır ve onda Cehm'in ve el-Eş'arî'nin söylediği şekilde bir iman olsa da Allah Teâlâ'nın emrettiği şekilde bir iman yoktur' deriz."

Ebû Muhammed (İbn Hazm devam ederek) şöyle dedi: "Böylece söyleyeninin tekfiri üzerinde icma edilen bu sözün bâtıllığı ortaya çıkmış olmaktadır. 'Risâletu'l İmân' olarak bilinen kitabında Ebû Ubeyd el-Kâsım ve başkaları onların kâfir olduklarını açıkça ifâde etmiştir."

4- El-Umrânî "el-İntisâr"da (3/736) şöyle demiştir: "Eş'arîler şer'i imanın kalp ile tasdikten ibâret olduğu görüşünü tercih etmişlerdir."

5- İbn Teymiyye "en-Nübüvvât"ta (1/580) şöyle demiştir: "El-Eş'arî'ye gelince ondan ve ashâbından meşhur olan, iman hakkındaki sözü hususunda Cehm'e muvâfakat ettikleri, imanın kalbin tasdikinden ya da kalbin marifetinden ibâret olduğunu savunduklarıdır. Bununla birlikte zâhiren Ehli Hadîs'in görüşünü dillendirirler fakat onların görüşünü tevil ederler."

Yine o "Mecmûu'l Fetâvâ"da (13/47) şöyle demiştir: "Cehm'e gelince o 'İman kişi onu dile getirmese bile kalbin tasdikinden ibârettir' demiştir. Ümmetin âlimlerinden ve imamlarından herhangi birinin bu sözü söylediği bilinmemektedir. Bilakis Ahmed, Vekî' ve başkaları bu sözü dile getirenleri tekfir etmiştir. Ne var ki el-Eş'arî'nin ve ashâbının çoğunluğunun savunduğu görüş de budur. Bununla birlikte onlar 'Biz Şeriat kimin küfrüne hükmetmişse onun küfrüne hükmederiz, Şeriat Koyucu'nun o kimseyi tekfir etmesini onun kalbinde marifetin bulunmadığına delil sayarız' demişlerdir."

Yine o (7/582) şöyle demiştir: "Bununla ve diğer delillerle Cehm'in, es-Sâlihî'nin; iki kavlından daha meşhur olanına göre el-Eş'arî ve ashâbının çoğunluğu, Ebû Hanîfe'nin ashâbının sonradan gelenlerinden Mâturîdiyye ve benzerleri gibi iman konusunda onların peşinden gidenlerin sözünün bozukluğu ortaya çıkar. Zira onlar ima-

nı kalpteki tasdikten ibâret saymışlar ve kulların iman hususunda eşit olduğunu söylemişlerdir.”

6- Şeyh Abdullah b. Abdurrahmân Ebâ Butayn “er-Resâilu ve’l Mesâilu’n Necdiyye”de (2/176) şöyle demiştir: “Eş’arîler’in görüşü imanın tasdikten ibâret olduğudur. Onlar uzuvların amelini imana dâhil etmezler. ‘Ameller hadislerde iman olarak isimlendirilmiş olsa da bu hakikî manada değil, mecâzî manadadır’ derler. Ehli Sünnet ve’l Cemaat’ın görüşü ise imanın kalp ile tasdik, dil ile söz, uzuvlarla amel olduğudur. Âlimlerden bir topluluk ameli imandan çıkaranları tekfir etmiştir.”

Bu görüş Eş’arîler’in imamlarından meşhur olan görüştür. Örneğin:

1- El-Eş’arî şöyle demiştir: “İman gönülle tasdiktir. Dil ile söze ve uzuvlar ile amele gelince bunlar imanın fûrûâtıdır. Dolayısıyla kim kalbi ile tasdik ederse yani Allah Teâlâ’nın birliğini ikrar ederse, Allah Teâlâ katından getirdikleri hususunda resûllerin doğru söylediğini kalbi ile itiraf ederse imanı sahih olur. Öyle ki bulunduğu zaman içerisinde ölse necât ehli bir mümin olarak ölmüş olur.”²³⁵

Yine o “Makâlâtü’l İslâmiyyîn”de (s. 133) şöyle demiştir: “Mürcie’nin ikinci fırkası imanın Allah’ı bilmekten ibâret olduğunu, küfürün de O’nu bilmemek olduğunu söyler. İman ancak Allah’ı bilmektir. Küfür de ancak O’nun câhili olmaktır... Bu sözü dile getiren Ebu’l Huseyn es-Sâlihî’dir.”

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (7/544) şöyle demiştir: “El-Eş’arî ‘el-Mûciz’ isimli kitabında es-Sâlihî’nin bu sözünü ve başka sözleri aktarmış, sonra ‘İsimler konusunda benim tercih ettiğim, es-Sâlihî’nin görüşüdür’ demiştir.”

²³⁵ el-Milel ve’n Nihal, eş-Şehristânî, 1/101

2- El-Bâkullânî şöyle demiştir: “Yine kişi Allah (*azze ve celle*)’ye imanın O’nun tek olduğunu kalp ile tasdik etmek olduğunu bilmelidir.”

İbn Teymiyye “Mecmûu’l Fetâvâ”da (7/119) şöyle demiştir: “Kâdî Ebû Bekr el-Bâkullânî iman konusunda Ebu’l Hasen el-Eş’arî’ye uyarak Cehm’in görüşünü desteklemiştir. Nitekim el-Eş’arî’nin ashâbının ekserisi bu görüştedir.”

3- El-Âmedî (v. 631) “Ğâyetu’l Merâm fî İlmi’l Kelâm”da (s. 309) şunları söylemiştir: “İmana gelince... hak ehli kelâmcıların örfünde iman Allah’ı, O’nun sıfatlarını ve nebîlerinin getirdiklerini tasdik etmekten ibârettir... Allah’ın bu tasdiğe muvaffak kıldığı ve bu tahkîke erıştirdiği kimse Allah katında da halk katında da hakîkî mümindir. Aksi takdirde en büyük bahtsızlıkla karşı karşıya kalır ve hem dünyada hem de âhirette küfrüne hükmedilir. İman, Kerrâmiyye’nin dediği gibi sözden ibâret değildir. O Hâricîler’in dediği gibi ibâdetleri yerine getirmek ve taatlere yapışmak da değildir... Bununla Haşviyye’nin ‘İman gönülle tasdik, dille ikrar ve uzuvlarla ameldir’ şeklindeki sözünün bozukluğu ortaya çıkar.”

4- Abdulmelik el-Cuveynî “el-İrşâd”da (s. 333) şöyle demiştir: “Bizim nezdimizde kendisinden râzı olunan görüş odur ki imanın hakîkati Allah Teâlâ’yı tasdik etmektir. Yani Allah’a iman eden O’nu tasdik edendir. Bundan sonra hakîkî tasdik kelâm-ı nefsidir (için sözüdür). Fakat bu ilim olmadan bulunmaz. Nitekim biz kelâm-ı nefsin itikâd hasebince sabit olacağını beyân etmiştik.”

5- Mâlikî ve eş’arî el-Bâcî (v. 474) “el-Muntekâ”da (7/205) şöyle demiştir: “Ehli Sünnet’in (yani Eş’arîler’in) görüşü imanın söz ve amel olduğudur. Onlar bu imanla kendisiyle cehennemden kurtulmaya ve cennete girmeye hak kazanılan imanı kastederler. Onlar amelleri de iman olarak isimlendirirler fakat bunlar hakîkatte Allah Teâlâ’nın emirlerine uymakla birlikte cehennemden kurtaracak olan iman şeriatleridir. İman ise hakikatte tasdiktir...”

6- Eş'arîler'in imamlarından el-İzz b. Abdusselâm (v. 660) imanın hakikatini beyân ederken şunları söylemiştir: "İman kalbin Rabb'in tasdik edilmesini vacip kıldığı şeyleri tasdik etmesidir. İşte bu hakîkî imandır. Mecâzî imana gelince bu bütün taatleri yapıp bütün masiyetlerden uzak durmaktır. Çünkü bu ikisi hakîkî imanın sonuçlarıdır. Hakîkî imanın yeri kalptir. Mecâzî imanın yeri ise kalpler ve uzuvlardır."²³⁶

7- Mâlikî ve eş'arî el-Kurtubî (v. 656) "el-Müfhim"de (1/145) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ'ya iman O'nun varlığını, O'nun yokluğunun imkânsız olduğunu, O'nun celâl ve kemâl sıfatlarıyla mevsûf olduğunu tasdik etmektir."

Sonra imanın rükunlarını söz konusu etmiş ve şunları söylemiştir: "Selefin ve haleften fetva ehli imamların mezhebi odur ki bu hususları hiçbir şüphe barındırmadan, tereddüt etmeden ve duraksamadan kesin bir şekilde tasdik eden kimse hakîkî bir mümindir."

8- El-Cuveynî'nin talebelerinden olan ve onun "el-İrşâd" kitabını şerh eden Ebu'l Kâsım el-Ensârî şöyle demiştir: "Bizim ashâbımızın (yani Eş'arîler'in) görüşlerine gelince onlardan hadis ehli ve araştırmacı olan bazı tahkîk ehli imanın tasdik olduğu görüşünü tercih etmiştir. Şeyhimiz Ebu'l Hasen de böyle söylemiştir. Onun tasdik manasına dair verdiği cevap farklılık arz etmiştir. Bir seferinde 'Tasdik; O'nun varlığını, ezeliliğini ve ilâhlığını bilmektir' demiştir. Bir seferinde de 'Tasdik içteki bir sözdür ki bu marifeti de içerir, o olmadan bulunmaz' demiştir. Bu Kâdî'nın razı olduğu görüşlerden-
dir."²³⁷

9- El-İsferâyînî şöyle demiştir: "Tadikin manası hakkında doğru olan görüş lügate muvâfık olan görüştür. Çünkü iman ile yükümlü tutma lügate muvâfık olan hususlarla vârid olmuştur. Allah'a ve

²³⁶ el-Fetâvâ'l Mûsiliyye, s. 71; Ma'na'l İmâni ve'l İslâm, s. 9

²³⁷ et-Tis'îniyye, 2/649

Resûlü'ne iman etmenin lügate uygun manası Allah'ın ve Resûlü'nün haber verdikleri şeylerin tamamı hususunda doğru sözlü olduklarını bilmektir. Zira iman lügatte mutlak olarak haber veren kimsenin haberi hususunda doğru söylediğine inanmak demektir. Şu kadar var ki Şeriat bu tasdiki ilim kılmıştır. İlim olmadan itikad olması yeterli gelmez. Çünkü yalancıyı tasdik eden ve onun doğru söylediğine inanan kimse ona iman etmiş olur. Bu yüzden Allah yahudileri *'Cibte ve tâğûta iman ediyorlar'* (Nisâ, 51) diyerek nitelemiştir. Yani cibtin ve tâğûtun doğru sözlü olduğuna inanıyorlar.”²³⁸

10- Er-Râzî “Muhassalu Efkârî'l Mutekaddimîne ve'l Muteah-hirîn” kitabında (s. 567) şöyle demiştir: “İmanın lügatin aslında tasdikten ibâret olduğu, Şeriat'te ise getirdiği zorunlu olarak bilinen her bir şey hususunda Resûl'ü tasdik etmekten ibâret olduğu hususunda bir ihtilâf yoktur. Bu Mutezile'nin görüşüne muhâlifdir. Zira onlar imanı taatlere isim yapmışlardır. Bu selefın görüşüne de muhâlifdir. Zira onlar ‘İman kalp ile tasdikın, dil ile ikrarın ve uzuvlar ile amelin ismidir’ demişlerdir.”

11- El-Curcânî “Şerhu'l Mevâkıf'ta şöyle demiştir: “İmanın hakikati hususunda ilk mesele: Bil ki iman lügatte mutlak olarak tasdiktir... Şeriat'te ise zikretmiş olduğum hükümlerle yani söz konusu edilen tafsîlâta karşılık verilecek mükâfâtla bağlantılıdır. İman bizim nezdimizde yani Ebu'l Hasen'in takipçilerinin nezdinde, getirdiği zorunlu olarak bilinen hususlarda Resûlü tasdik etmektir. Tafsîlî olarak bilinen hususlarda tafsîlî olarak, icmâlî olarak bilinen hususlarda icmâlî olarak... Kâdî ve Üstâd gibi imamların çoğu da bu görüştedir. Mutezile'den es-Sâlihî ve İbnu'r Râvendî de onlara muvâfakat etmiştir. Şu durumda iman Şeriat'te özel bir tasdiktir. İmanın Allah'ı bilmek olduğu da söylenmiştir ki bu Cehm b. Safvân'ın mezhebidir.”²³⁹

²³⁸ et-Tis'îniyye, 2/651

²³⁹ Şerhu'l Mevâkıf, 8/351. Ayrıca el-İcî'nin “el-Mevkıf”ına (s. 384) bakınız. Bu, “el-İmânu inde's Selef” (1/228) isimli kitaptan alınmıştır.

12- Ahmed b. Muhammed b. Saîd el-Ğaznevî el-Hanefî (v. 593) "Usûlu'd Dîn"de (s. 251) şöyle demiştir: "Şuna da inan ki mesele iyice araştırıldığı zaman iman kalp ile tasdiktir. Bu kulun kendisini diliyle ikrar etmesi farz kılınmış olan imandır. Ta ki içerisinde bulunan insanlara belli olsun da kendisine müslümanlara uygulanan hüküm uygulansın. Şu hâlde kalbiyle tasdik eden kimse Allah Teâlâ ile kendisi arasında mümin olur. Kalbiyle tasdik edip diliyle söyleyen kimse ise hem Allah katında hem de insanların nezdinde mümin olur."

13- El-Lukânî "Nazmu'l Cevhere"de şöyle demiştir: "İman tasdik olarak tefsir edilmiştir. Onu dile getirmek hakkında ise ihtilâf edilmiştir."

Oğlu Abdusselâm "İthâfu'l Mürîd" isimli şerhinde şöyle demiştir: "Eş'arîler'in ve Mâturîdîler'in çoğunluğu, bunların yanında başkaları imanı Şeriat'te bilinen tasdik olarak tanımlamışlardır. Bu tasdik, Nebîmiz Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'i dinde getirdiği zorunlu olarak bilinen şeylerin tamamı hususunda tasdik etmektir. Müellif sonra şehâdeteyni telaffuz etme hususundaki ihtilâfî söz konusu etmiştir. Bu şehâdeteyni telaffuz etmeye imkânı olan ve gücü yeten kimse hakkında geçerlidir. Dilsiz olan ya da şehâdeteyni söyleyemeden kendisini ölüm yakalayan gibi âciz kimseye gelince bu kurtuluş eren bir mümindir. Müellif demiştir ki: Eş'arîler'den, Mâturîdîler'den ve diğer fırkalardan tahkik ehli kimseler şöyle demiştir: Gücü yeten kimsenin (şehâdeteyni) dile getirmesi dünyada müminlere uygulanan ahkâmın kişiye uygulanması için şarttır. Cumhurun anlayışı işte budur. Buna binaen kalbiyle tasdik ettiği hâlde kendisini engelleyen bir özür olmaksızın ve büyüklüklesizin diliyle ikrar etmeyen kimse Allah katında mümindir ama Şeriat'in dünyevî hükümleri hususunda mümin değildir. Fakat kim münâfık gibi diliyle ikrar eder de kalbiyle tasdik etmezse bunun aksi söz konusudur. (Yani o Allah katında

mümin değildir ama dünyâ ahkâmında mümindir.) Onun içine muttali olamayız ki küfrüne hükmedelim.”²⁴⁰

14- El-Beycûrî şehâdeteyni telaffuzun sıhhat şartı olduğu görüşünden söz edip şöyle demiştir: “Bu tıpkı telaffuzun iman şartı olduğu görüşü gibi zayıf bir görüştür. Râcih olan bunun sadece dünyevî ahkâmın uygulanması için şart olduğudur. Mesele tahkik edildiği zaman telaffuz imanda kemâldir (yani kemâl şartıdır).”²⁴¹

İşte bunlar Eş’arîler’in gerek önceki gerekse sonraki imamlarının bazı sözleridir. Bu sözlerin Cehmiyye’nin iman konusundaki “İman marifet ve tasdiktir” şeklindeki görüşüyle örtüştüğü son derece açıktır. Onların imamlarının bazı sözleri daha önce de şu bölümde zikredilmişti: “Sonra Gelenlerin Birçoğunun; İman, Amelin İmanın Bir Rükni Oluşunu Düşürmeleri, Kulun İmanını Amel Olmadan da Sahih Saymaları ve “Amel İmanın Kemâlinin Şartıdır” Demeleri Hususlarında Mürcie’nin ve Cehmiyye’nin Mezhebine Tâbi Olmaları.”

²⁴⁰ Pasaj “el-Îmânu inde’s Selef” (1/229) kitabından alınmıştır.

²⁴¹ Hâşiyetu’l Beycûrî alâ Metni’s Senûsiyye, s. 57. Pasaj “el-Îmânu inde’s Selef” (1/231) kitabından alınmıştır.

24. Bölüm

Cehmiyye Mürciesi'ne Göre Küfür Ancak Kalbin İnkârı Veya Helâl Sayması İle Olur

Daha önce geçtiği üzere Ehli Sünnet imanın söz, amel ve itikad olduğu ve küfrün de bu üç şeyde vaki olacağı hususunda icma etmiştir. Bu hususta onlara Cehmiyye Mürciesi ve onlara muvâfakat eden Eşâira gibi fırkalar muhâlefet etmiş, imanı marifet ve tasdik ile sınırlandırmış, küfrü de kalbin inkârına ya da helâl saymasına hasretmiştir! Bundan dolayı onlar Allah Teâlâ'ya söveni, O'nun diniyle ve nebîleriyle alay edeni, bir kabre ya da puta secde edeni, mushafa saygısızlık edeni, bunlardan başka küfürler ve iğrençlikler ortaya koyanı tekfir etmezler. Çünkü onların iddiasına göre bu fiiller kalp ile ilgili olmayan uzuvların amellerindendir. Şu kadar var ki bu fiiller kalbin küfrüne ve inkârına delil teşkil eden emârelerdir.

İbn Teymiyye “Mecmûu'l Fetâvâ”da (7/557) şöyle demiştir: “Cehm'in ve es-Sâlihî'nin görüşünü dillendiren bu kimseler Allah'a ve Resûlü'ne sövmenin, üç ilâhın olduğunu söylemenin, herhangi bir küfür sözünün bâtında küfür olmadığını, ancak zâhirde küfre delâlet eden bir delil olduğunu, Allah'a ve Resûlü'ne söven kimsenin bâtında Allah'ı bilen, O'nu birleyen, O'na inanan biri olabileceğini açıkça ifâde etmişlerdir. Onlara bu kimsenin hem bâtinen hem de zâhiren kâfir olduğu hususunda naslardan ve icmadan hüccet ikâme edildiği zaman ‘Bu, bu fiillerin içte yalanlamanın bulunmasını gerektirdiği, imanın ise içte yalanlamanın bulunmamasını gerektirdiği sonucunu doğurur’ derler.”

Yine o (3/960) şöyle demiştir: “Cehmiyye'ye göre kişinin kalbinde ilim oldu mu o kimse kâmil imana sahip bir mümindir. Onun imanı nebîlerin imanı gibidir. İsteddiği her şeyi söylesin ve istediği her şeyi yapsın, bunun bir önemi yoktur. Onlara göre ilim kişinin kalbinden zâil olmadıkça ondaki imanın ortadan kalkması düşünülemez.”

Bazı muasırlar bu meseleyi tam kavrayamadıklarından dolayı bu konuda bazı çelişkilere düşmüşlerdir. Onlar iman konusunda Ehli Sünnet'e muvâfakat ettiklerini iddia ettikleri hâlde küfrü kalbin inkârına ve istihlâline hasretmektedirler. Hâlbuki bu Cehmiyye Mür-cie-si'nin mezhebidir. Bazıları da diğer uca gidip amellerin imanın kemâl şartı olduğunu ya da onun fûrûatından olduğunu, kulun imanın amelsiz de sahih olacağını savunmuş, sonra "Küfür hem itikad hem söz hem de amel ile olur" demiştir.

Sonradan gelenlerden hem Ehli Sünnet'in iman, islâm ve küfür meselelerindeki mezhebinden hem de onların dışındaki bidat ve hevâ ehli kimselerin bu meselelerdeki görüşlerinden habersiz olan, bundan dolayı bidat ve hevâ ehlinin görüşleri aklına giren birçok kimse bu tür çelişkilere düşmüştür.

Küfrün söz ve amel haricinde sadece kalp ile sınırlı olduğu hususunda Cehmiyye Mürciesi'nin, Eş'arîler'in ve başkalarının sonra-dan gelenlerin birçoğu üzerinde etkili olan sözlerine aşağıdakiler örnektir:

1- Et-Tahâvî "Müşkilu'l Âsâr"da (8/204) şöyle demiştir: "Onun müslümanlığı İslâm'ı ikrar etmesiyle olur. Kezâ riddeti de ancak İslâm'ı inkâr etmesiyle olur."

Bu ifâdeyi el-Elbânî "Hukmu Târîki's Salât"ta hüccet olarak getirmiş ve "Bu iyi bir anlayış ve reddedilemeyecek sağlam bir sözdür" demiştir!

Yine et-Tahâvî akîdesinde "Kul imandan ancak kendisini imana sokan şeylerden birini inkâr ettiği takdirde çıkar" demiştir.

Derim ki: Yine el-Elbânî ta'likinde onu onaylamış ve şöyle demiştir: "Burada, kişinin büyük günah işlediği takdirde imandan çıkacağını söylemeleri hususunda Havâric'e reddiye vermeyi amaçlamaktadır."

Bu sınırlama tartışmaya açıktır! Zira kâfir şehâdeteyni telaffuz etmiyorsa şehâdeteyni telaffuz ettiği zaman İslâm'a girer. Eğer şehâdeteyni telaffuz ediyorsa İslâm'a küfrüne sebep olan şeyden tevbe ederek girer. İslâm'dan inkâr olmaksızın çıkması birçok sebepten dolayı mümkündür ki ilim ehli bu sebepleri mürtedin hükmü baplarında beyân etmiştir. Kişinin İslâm veya Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkında olumsuz sözler söylemesi; Allah'la, O'nun resûlüyle, kitabıyla ya da dininden herhangi bir şeyle alay etmesi bu sebeplere örnektir. Çünkü Allah subhânehû şöyle buyurmuştur: *'De ki: Allah'la, O'nun âyetleriyle ve resûlüyle mi alay ediyordunuz? Hiç özür dilemeyin, imanınızdan sonra kâfir oldunuz!'* (Tevbe, 65-66) Yine kişinin putlara ibâdet etmesi, ölülere dua etmesi ve onlardan yardım istemesi de bu sebeplerdendir. Çünkü bunlar 'Lâ ilâhe illallâh' sözüyle çelişmektedir. Zira 'Lâ ilâhe illallâh' ibâdetin yalnızca Allah'ın hakkı olduğuna delâlet etmektedir. Dua, istiğâse, rükû, secde, kurban, adak gibi fiiller de ibâdet kapsamındadır. Dolayısıyla bunlardan herhangi birini Allah'tan başkasına; örneğin putlara, meleklerle, cinlere, kabirdekilere ya da herhangi bir yaratılmışa yönelten kimse Allah'a şirk koşmuş ve Lâ ilâhe illallah sözünü doğrulayamamış olur. Bu hususların her biri inkâr ile alâkası olmadığı hâlde ilim ehlinin icması ile onu İslâm'dan çıkarır. Bunun Kitab ve Sünnet'teki delilleri bilinmektedir. Bunların dışında da inkâr olarak isimlendirilmediği hâlde müslümanı kâfir yapacak birçok husus vardır. Âlimler bu hususları mürtedin hükmü baplarında zikretmiştir. Dilersen oralara mürâcaat edebilirsiniz. Tevfik Allah'tandır.

Şimdi iki açıklama arasındaki büyük fark üzerinde bir düşün. Kendisinden yardım istenecek olan yalnız Allah'tır!

2- İbnü'r Râvendî ve Bîşr el-Merîsî şöyle demiştir: "İman hem kalple hem de dille tasdiktir. Küfür ise red ve inkârdır. Güneşe, aya veya puta secde etmek bizâtihî küfür değildir, küfrün alâmetidir."²⁴²

²⁴² el-Milel ve'n Nihal, eş-Şehristânî, 1/144

3- Ebu'l Hasen el-Eş'arî şöyle demiştir: "İman gönülle tasdikdir. Dille söze ve uzuvlarla amele gelince bunlar imanın furuâtıdır... Kişiyi imandan ancak bunlardan birini inkâr etmek çıkarır."²⁴³

Yine o "Makâlâtü'l İslâmiyyîn"de (s. 133) şöyle demiştir: "Mür-cie'nin ikinci fırkası imanın Allah'ı bilmekten ibâret olduğunu, küf-rün de O'nu bilmemek olduğunu söyler. Onlara göre iman Allah'ı bilmekten ibârettir. Küfür de ancak O'nun câhili olmaktır. 'Allah için üçüncüsüdür' diyen kimsenin sözü küfür değildir fakat kâfirden başkasından sâdır olmaz. Çünkü Allah bunu söyleyeni tekfir etmiştir. Müslümanlar da bunu ancak bir kâfirin söyleyeceği üzerinde icma etmiştir. Bu kimseler Allah'ı bilmenin O'nu sevme ve O'na boyun eğ-me manasına geldiğini söylemişlerdir... Yine onlar namazın Allah'a bir ibâdet olmadığını, Allah'a ibâdetin ancak O'na iman etmek yani O'nu bilmek olduğunu söylemişlerdir. Onların nezdinde iman artmaz ve azalmaz. İman tek bir haslettir. Küfür de böyledir. Bunları söyleyen Ebu'l Huseyn es-Sâlihî'dir."

Buna rağmen el-Eş'arî'nin kendisi de bu fâsid görüşü tercih etmiştir. Nitekim İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/544) şöyle demiştir: "El-Eş'arî 'el-Mûciz' isimli kitabında es-Sâlihî'nin bu sözü-nü ve başka sözleri aktarmış, sonra 'İsimler konusunda benim tercih ettiğim, es-Sâlihî'nin görüşüdür' demiştir."

4- Mâlikî İyâd "eş-Şifâ"da (2/619) şöyle demiştir: "Benim nez-dimde doğru olan görüş Allah'a küfrün O'nun varlığını bilmemek, O'na imanın ise O'nun varlığını bilmek olduğu, hiç kimsenin bir söz-den ya da Allah'ı bilmemek dışında bir görüşten dolayı kâfir olmaya-cağıdır. Fakat kişi Allah ve Resûlü'nün ancak bir kâfirden sâdır ola-cağını bildirdiği, müslümanların ancak bir kâfirden sâdır olacağı üze-rinde icma ettiği bir söz veya fiille isyan ederse veya buna delâlet eden bir delil ortaya koyulursa o zaman kâfir olur. Onun küfrü sö-zünden veya fiilinden dolayı değildir. Ona ilişkin küfürden dolayıdır."

²⁴³ el-Milel ve'n Nihal, eş-Şehristânî, 1/101

5- El-Beyhakî “Şuabu'l İmân”da (1/92) şunları söylemiştir: “Allah'a ya da Resûlü'ne iman O'nu bilmek ve varlığını kabul etmek olduğuna göre küfür de O'nu inkâr etmek, yokluğuna inanmak ve O'nu yalanlamak olur.”

6- En-Neseî şöyle demiştir: “Küfür yalanlamak ve inkâr etmektir. Bunlar da kalpte bulunur.”²⁴⁴

7- Et-Taftazânî şöyle demiştir: “Denirse ki: ‘Kişi Şeriat’i veya Şeriat Koyucu’yu küçümse, mushafı pisliklerin içine atsa, kendi isteğiyle beline zünnâr bağlasa Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)’i getirdiği her şey hususunda tasdik ediyor olsa bile icma ile kâfir olur.’ Şöyle deriz: İmanda muteber olan tasdik ile küfür olan bu hususların bir arada bulunması mümkün oluyorsa Şeriat Koyucu’nun Şeriat’teki bazı mahzurları, yalanlamanın alâmeti kılmış olması da mümkündür. Bundan dolayı bu mahzurları işleyenin kâfir olduğuna, kendisinde yalanlamanın bulunduğu, tasdikinin bulunmadığına hükmedilir.”²⁴⁵

Bu mel’ûn şüphe birçok muasırın aklına girmiştir. Bundan dolayı onlar bu şüpheyi kitaplarında, makâlelerinde ve meşhur fetvalarında yaymışlardır. Örneğin:

“Mevsûatu Akvâli'l Elbâniyyi fi'l Akîde” isimli ansiklopedide (4/285) şunlar geçmektedir: “Soru: ‘İmam Ahmed gibi bazı imamlardan ve Hâlid b. el-Velîd gibi bazı sahâbîlerden Allah’a veya Resûlü’ne sövenin kâfir olduğu rivâyet edilmiştir. Onlar bunu riddet olarak görmüşlerdir. Peki, bu mutlak olarak mı riddettir?’ Cevap: ‘Biz bu hükmü mutlak görmüyoruz! Zira sövüp saymanın cehâletten, kötü terbiyeden ya da gafletten kaynaklanması mümkündür. Son olarak sövme bilerek ve isteyerek de meydana gelmiş olabilir. Bu sûrette

²⁴⁴ et-Temhîd, s. 100. Pasaj “el-İmânu inde’s Selef” kitabından (1/267) alınmıştır.

²⁴⁵ Şerhu'l Makâsîd, 5/225. Pasaj “el-İmânu inde’s Selef” kitabından (1/268) alınmıştır.

gerçekleştiği takdirde sövme kendisinde hiçbir kapalılık bulunmayan bir riddet olur.”

Yine o “Fitnetu’t Tekfır” (s. 1) kitabında şunları söylemiştir: “Küfrün tıpkı fısık ve zulüm gibi ikiye ayrıldığını mutlaka bilmek gerekir. Küfrün, fısık ve zulmün bir kısmı kişiyi dinden çıkarır ki bunların tamamı kalple helâl saymaya dayanır. Küfrün, fısık ve zulmün bir kısmı da dinden çıkarmaz ki bunlar da amelle helâl saymaya dayanır.”

Yine o “el-Mevsûa”da (4/458) şöyle demiştir: “Amelî küfrün dinden çıkış sebebi olması mümkün değildir. Ancak küfür amelî küfür işleyenin kalbinde yer etmişse bu ayrıdır.”

Yine o “el-Mevsûa”da (5/630) şöyle demiştir: “Soru: ‘Dine sövmenin hükmü nedir?’ Cevap: ‘Haramdır. Kişi kalbiyle bunun helâl olduğuna inanırsa o zaman küfürdür.’”

Yine o “el-Mevsûa”da (5/612) şöyle demiştir: “Kim Allah (*azze ve celle*)’ye kasıtlı olarak söverse o dininden dönen bir kâfirdir. Allah’a, O’nun şeriatine ve dinine öfke hâlinde söven, bu konuda kendisine uyarıda bulunulduğu zaman akli başına gelen, tevbe eden, Rabbine yönelen ve O’ndan bağışlanma dileyen kimseye gelince bu kimse kâfir değildir. Edeplendirilmesi gereken bir fâsıktır.”

Yine o “el-Mevsûa”da (4/464) şöyle demiştir: “Bazı sorularda geldiği üzere kişi Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e söverse tevbeyle davet edilir(!) Tevbe ederse ne âlâ, aksi takdirde öldürülür. Ancak bunu farkında olmadan ânî bir şekilde yapmışsa Allah’tan bağışlanma diler ve O’na yönelir. Bu, sövgünün ondan küfrü kastettiği hâlde çıkmadığına delil olur.”

Yine o “el-Mevsûa”da (5/542) şöyle demiştir: “Bunun şirkin bir nev’i olduğu hususunda hiçbir şüphe yoktur. Ancak bu durumda hüccet ikâme etmeden kişi tekfir edilemez. Meselâ ulûhiyet tevhidinde iman etmeyen, Allah ile birlikte başkalarına da ibâdet eden, örneğin

sıkıntılı zamanlarında Allah'tan başkasına yakaran, Allah'tan başkasına adak adayan ve sevinçli anlarında Allah (*azze ve celle*)'den başkasına kurban kesen bir imam gördüğün zaman bunlar şüphesiz birer küfürdür. Ancak onun meseleyi anlamasını sağlamadan 'O kâfirdir' diyemeyiz... Bu kimseleri hemen tekfir etmeden ve dinlerinin dairelerinin dışına çıkarmadan önce onlara hüccet ikâme etmek gerekir. Eğer hücceti inkâr ederlerse Rabbimiz tebâreke ve teâlâ'nın '*Nefisleri kesin olarak bildiği hâlde (âyetlerimizi) inkâr ettiler*' (Neml, 14) buyruğu onlar hakkında geçerli olur. Bundan sonra onları hiç çekinmeden İslâm dâiresinin dışına çıkarırız."

Yine o "es-Sahîha"da (4/49) şöyle demiştir: "Bunun sebebi ancak sahibinin imandan çıkacağı küfrün hakikatini bilmemeleridir. Dikkat edin, bu küfür kişinin kendisine ulaşan hücceti ve ilmi inkâr etmesidir."

Alî el-Halebî "et-Tahzîr"de (s. 27) şöyle demiştir: "Terk edilen şeyler hususunda verilecek hüküm red, inkâr, yalanlama ve helâl sayma üzerine mebnî olan itikâdî terk ile ilgilidir. Mücerred terk ile ilgili değildir. Aksi takdirde bu Havâric'in sözü olur." El-Elbânî de bu sözü hususunda onu onaylamıştır.

Yine el-Elbânî, et-Tahâvî'nin akîdesindeki "Kible ehlinde hiç kimseyi günahından dolayı onu helâl saymadığı müddetçe tekfir etmeyiz" sözüne ta'lik olarak şunları söylemiştir: "Yani kalben ve itikâden helâl saymadığı müddetçe... Değilse günah işleyen her kimse işlediği günahı amelî olarak helâl saymaktadır. Bundan dolayı itikâden helâl sayan kimseyle itikâden değil de amelen helâl sayan kimseyi birbirinden ayırmak zorunludur. İtikâden helâl sayan kimse icma ile kâfırken amelen helâl sayan kimse kendisine lâıyk olan azabı hak eden bir günahkârdır. Havâric'in ve Mutezile'nin hilâfına belki Allah onu bağışlar da imanı onu kurtarır."

Yine o "el-Mevsûa"da (5/628) şöyle demiştir: "Müslüman olduğunu bildiğimiz bir müslümanın mushafı çignediğini gördüğümüz

zaman bunun münker bir iş olduğunda şüphe yoktur. Fakat şu hususlar iyice sâbit olmadan onun küfrüne hükmetmek câiz değildir. Onun bu fiili mushafı aşağılamak için yaptığı bilinmelidir. Ayağıyla çiğnediği kitabın Kur'ân-ı Kerîm olduğunu bildiği bilinmelidir. Eğer o kitabın Kur'ân-ı Kerîm olduğunu biliyorsa ve bu fiili onu aşağılamak için yaptıysa bu kimsenin küfrü riddet küfrüdür. Fakat bu, o kitabın Allah'ın kelâmı olan Kur'ân olmaması ihtimâlinin olduğu, aynı şekilde ayağıyla çiğnediği o kitabın Allah'ın kitabı olmaması ihtimâlinin bulunduğu durumda söz konusu değildir. Bu son ihtimâlle birlikte bir ihtimâl daha vardır ki o da kitabın Allah'ın kitabı olması ve kişinin onunla alay etmeyi ve onu aşağılamayı istemiş olmasıdır. Lâkin kişi bu fiili bir öfke patlaması anında yapmışsa bununla sorumlu tutulamaz. Ancak tazir edilir.”

Yine o “el-Mevsûa”da (4/177) şöyle demiştir: “Bu amel kalpteki küfre delâlet etmektedir. Bu amel neden küfür olmuştur? Kalpteki küfre delâlet ettiği için.”

Çok sayıdaki bu söz, çirkinliğine ve iğrençliğine rağmen bu meşhur kimselerin ağızlarında yerlerini almıştır. Onlar bu sözlerle Selef-i Sâlihîn'in, Sünnet ve Hadis Ehli'nin tamamının icmasına muhâlefet etmişlerdir. Üstüne üstlük kendilerini onlara nispet etmektedirler. Hâlbuki bu Cehmiye Mürciesi'nin akîdesinin ta kendisidir. Fukahâ Mürciesi'ne gelince onlar bizzat tekfiri gerektiren amel sebebiyle tekfir ederler. Çünkü onlara göre bu kalbin küfrünün alâmeti ve delîlidir. Yani onlar kişiyi -diliyle bunu inkâr etse bile yaptığı şeyin kalbinde iman bulunmadığına delâlet ettiğinden dolayı tekfir ederler. Cehmiye'nin akîdesinden etkilenenlere gelince onlar Fukahâ Mürciesi'nin de ilerisine gidip küfrü kastetmenin ve kalbin helâl saymasının şart olduğunu ileri sürerler. Dolayısıyla kişi küfrü kastetmemişse ve tekfiri gerektiren fiilini helâl saymıyorsa onların nezdinde mümin olur. Çünkü o kalbiyle küfre itikad etmemiştir. Mazereci ise kötü bir terbiye görmüş olmasıdır. Açıktır ki kötü terbiye

gören kimse yaptığını kasıtlı olarak yapar fakat küfre girmeyi kastetmez. Bundan dolayı onlara göre bu kimse tekfir edilmez!

Sünnet ve Hadis imamlarının ve diğer bazı zatların birtakım sözlerini burada aktarmak yerinde olacaktır. Tâ ki bu meselede onların açıklamalarıyla az önce zikri geçen kimselerin açıklamaları arasındaki farkı göresin:

İshâk b. Râhûye (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Müslümanlar; Allah (*azze ve celle*)’ye sövenin, Resûlü (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e sövenin, Allah (*azze ve celle*)’nin indirdiklerinden herhangi bir şeyi reddedenin veya Allah (*azze ve celle*)’nin nebîlerinden bir nebîyi öldürenin Allah’ın indirdiği her şeyi ikrar ediyor olsa bile yaptığından dolayı kâfir olacağı üzerinde icma etmiştir.”²⁴⁶

Ahmed b. Hanbel (*rahimehullah*) Abdullah’ın rivâyetinde “Ey bilmem neyin oğlu, bunu sana ve seni yaratana söylüyorum!” diyen kimse hakkında “Bu İslâm’dan dönmüştür, boynu vurulur” demiştir.

Yine o Abdullah’ın ve Ebû Tâlib’in rivâyetinde şöyle demiştir: “Kim Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e söverse öldürülür. Çünkü o sövüğü zaman İslâm’dan dönmüş olur. Bir müslüman Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e sövemez.”²⁴⁷

Mâlik’in ashâbının imamlarından olan Muhammed b. Sahnûn (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Alimler Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e sövüp onu küçümseyen kimsenin kâfir olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Allah’ın azabına maruz kalacağı tehdidi onun için yürürlüktedir. İmamlara göre ona uygulanacak hüküm ölümdür. Onun küfrü ya da azabı hususunda şüphe eden kâfir olur.”²⁴⁸ Görüldüğü üzere kötü terbiye ya da öfke patlaması bu imamların nezdinde bunu yapan kimseye mürted hükmü vermeye engel teşkil etmemektedir.

²⁴⁶ es-Sârimu’l Meslûl, 3/955; Ta’zîmu Kadri’s Salât, 994

²⁴⁷ es-Sârimu’l Meslûl, 3/956

²⁴⁸ es-Sârimu’l Meslûl, 3/955

İbn Cerîr et-Taberî (rahimehullah) "Tefsîr"inde (15/428) Allah Teâlâ'nın "*De ki: Size yaptıkları yönünden en çok zarara uğrayanları bildirelim mi: Onlar dünya hayatındaki çabaları boşa gittiği hâlde iyi işler yaptıklarını sananlardır*" (Kehf, 103-104) buyruğunu zikrettikten sonra şunları söylemiştir: "Bu, bir kimsenin Allah'ın birliğini bildikten sonra küfrü kastetmedikçe Allah'a kâfir olmayacağını iddia edenlerin hatasını gösteren en açık delillerdendir. Şöyle ki zikri yüce olan Allah bu âyette özelliklerinden bahsettiği bu kimselerin dünyada ortaya koydukları çabaların, iyi iş yaptıklarını sanmalarına rağmen boşa gittiğini bildirmiştir. Yine onların Rablerinin âyetlerini inkâr edenler olduklarını haber vermiştir. Eğer bir kimsenin ancak bilerek Allah'a kâfir olacağını söyleyenlerin sözü doğru olsaydı Allah'ın iyi iş yaptıklarını zannettiklerini haber verdiği kimselerin yaptıkları işlere karşılık mükâfâtlandırılmaları ve ecirlendirilmeleri gerekirdi. Fakat doğru olan söz onların sözünün hilâfıdır. Bundan dolayı Allah celle senâuhû onların Allah'a kâfirler olduğunu, amellerinin de boşa çıktığını bildirmiştir."

Ahmed b. Hanbel (rahimehullah) kendisine ircâyı soran kimseye gönderdiği risâlesinde şöyle demiştir: "Onun nezdinde, kişinin, ikarda bulunduktan sonra beline zünnâr bağlasa da, haça doğru namaz kılsa da, kiliselere ve havralara gitse de, kitap ehlinin yaptıklarının tamamını yapsa da bütün bunları yaparken Allah'ı ikrar ediyor olması şartıyla mümin olması gerekir. Bunlar onların söylemeleri kaçınılmaz olan şeylerin en çirkinlerindendir!"²⁴⁹

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/401) şöyle demiştir: "İmam Ahmed'in zikrettiği bu söz insanların onların aleyhine getirdiği en güzel hüccetlerdendir. İmam Ahmed bu sözünde başkalarının yalnızca bir kısmını söylediği birçok sözü bir araya getirmiştir. Onların bu ilzamdaki kaçışları yoktur. Bundan dolayı onların Cehm ve ona muvâfakat edenler gibi mütekellimleri bunun zaten kabul ettikleri bir

²⁴⁹ es-Sünne, el-Hallâl, 1084

gereklilik olduğunu itiraf etmişlerdir. Demişlerdir ki: 'Kişi zâhirî fiillerden yapabildiği her şeyi yapmış olsa bile bu sebeple bâtında kâfir olmaz. Fakat bu dünya ahkâmı yönünden küfre delil olur.' Onlara bu kimsenin âhirette de kâfir olacağını destekleyen naslar getirildiği zaman da 'Bu naslar bâtinen kişide marifetullah namına hiçbir şey olmadığına delâlet etmektedir' derler. Zira onların nezdinde ikisi (yani marifetullah ve iman) birdir. Böylece onlar hem açık akla hem de açık şeriate muhâlefet etmişlerdir."

El-Berbehârî (rahimehullah) "Şerhu's Sünne"de (41) şöyle demiştir: "Allah (azze ve celle)'nin kitâbından bir âyeti reddetmedikçe, Rasullullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in eserlerinden bir şeyi reddetmedikçe, Allah'tan başkasına kurban kesmedikçe, Allah'tan başkasına namaz kılmadıkça kible ehlinde hiç kimseyi İslâm'dan çıkarmayız. Kişi bunlardan birini yaptığı zaman senin onu İslâm'dan çıkarman vâcibtir. Bunlardan birini yapmamışsa hakîkatte olmasa da ismen mümin ve müslümandır."

İbn Hazm "el-Muhallâ"da (12/435) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ'ya sövmeye gelince yeryüzünde bunun mücerred bir küfür olduğuna karşı çıkan tek bir müslüman yoktur. Şu kadar var ki kendilerine itibâr edilmeyen iki tâife olan Cehmîyye ve Eş'ariyye Allah Teâlâ'ya sövmenin ve açıktan küfür işlemenin küfür olmadığını açıkça ifâde etmiştir. Onlardan bazıları 'Fakat bu kişinin küfre itikâd ettiğine delildir, değilse o Allah Teâlâ'ya sövmesi sebebiyle kesin olarak kâfir değildir' demiştir. Onların bu konudaki asılları müslümanların icmasının dışında yer alan kötü bir asıldır. Onlar şöyle derler: 'İman kalp ile tasdikten ibârettir. Kişi isterse takiyye veya hikâye olmaksızın açıktan küfür işlesin ya da putlara tapsın! Bunları yaparken İslâm'ı tercih ediyor olması yeterlidir.'"

Ebû Muhammed (İbn Hazm) dedi ki: "Bu mücerred bir küfürdür. Çünkü bu ümmetin icmasına; Allah Teâlâ'nın, Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in, Sahâbe'nin ve onlardan sonra gelenlerin tamamının hükmüne muhâlifdir. Çünkü kâfir olsun mümin olsun hiç kimse bu

Kur'ân'ı Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in getirdiğine ve onun Allah Teâlâ'dan bir vahiy olduğunu söylediğine karşı çıkmaz... Yine insanlar Kur'ân'da bazı kimselerin kâfir olarak isimlendirildiği, bilinen sözleri söyleyen kimselerin kâfir olduğuna hükmedildiği hususunda ihtilâf etmemişlerdir. Örneğin Allah Teâlâ '*Gerçekten "Allah Meryem oğlu Mesih'tir" diyenler kâfir oldular*' (Mâide, 17) buyurmuştur. Yine Allah Teâlâ '*Gerçekten küfür sözünü söylediler ve islâmlarından sonra kâfir oldular*' (Tevbe, 74) buyurmuştur. Böylece küfrün söz de olabileceği ortaya çıkmış olmaktadır."

Bu güzel bir sözdür. İbn Hazm Ehli Sünnet imamlarına hem bu konuda ameli imanın rüknü olmaktan çıkararak, hem isim sıfat meselelerinde, hem de başka meselelerde muhâlefet etmesine rağmen bu sözünde Ehli Sünnet imamlarına muvâfakat etmiştir. Aman dikkatli ol!

İbn Teymiyye "es-Sârimu'l Meslûl"de (2/339) şöyle demiştir: "Kim küfür olan bir şeyi söyler veya yaparsa kâfir olmayı kastetmese bile bundan dolayı kâfir olur. Zira Allah'ın dilediği dışında hiç kimse kâfir olmayı kastetmez."

Yine o (1/955) şöyle demiştir: "Kişi Allah'a ya da Resûlü'ne söverse hem zâhiren hem de bâtinen kâfir olur. Söven kimse ister bunun haram olduğuna itikad etsin ister bunu helâl saysın, isterse itikâdından habersiz olsun fark etmez. Bu fakihlerin ve iman söz ve amel olduğunu söyleyen Ehli Sünnet'in tamamının görüşüdür."

Yine o şöyle demiştir: "Fakihlerden nakledilen 'Kişi bunu helâl sayarsa kâfir olur, saymazsa kâfir olmaz' şeklindeki görüşe gelince bunun hiçbir aslı yoktur. Bunu el-Kâdı fakihlerden nakilde bulunan bazı kelâmcıların kitaplarından nakletmiştir. Bu kelâmcılar fakihlerin sözlerini kendi usullerince yürürlükte olduğunu zannettikleri şeyleri ya da fıkha intisap ettikleri hâlde sözlerine itibar edilmeyen bazı kimselerden duyduklarını katarak nakletmişlerdir. Biz fukâhanın imamlarının görüşlerini en iyi bilen kimselerden onların ifâdelerini ve ic-

malarını naklettik. Bundan sonra kimse bu meselede meseleyi ihtilâf-
lı ve ictihâdî bir mesele hâline getirecek bir ihtilâf olduğunu zannet-
mesin. Bu ancak bir hatadır. Hiç kimse takvâ ehli imamlar olan fa-
kihlerden herhangi birinden böyle bir tafsîlâtı kesinlikle aktaramaz!
Ümmetin selefinin ve onların izinden giden halefin mezhebinin bu
görüşün -sahibi helâl saysa da saymasa da- bizâtihi küfür olduğu ol-
duğu anlaşıldığına göre bilinmelidir ki bunun delili birinci meselede
söven kimsenin küfrünün delilleri kapsamında zikretmiş olduğumuz
delillerin tamamıdır. Allah Teâlâ'nın şu buyrukları gibi: '*Onlardan
Nebî'yi üzenler vardır.*' (Tevbe, 61) '*Şüphesiz Allah'a ve Resûlü'ne
ezâ edenler...*' (Ahzâb, 57) '*Hiç özür dilemeyin, imanınızdan sonra
kâfir oldunuz.*' (Tevbe, 66) Bunların dışında zikretmiş olduğumuz
hadisler ve eserler de Allah'a ve Resûlü'ne ezâ etmenin bunun haram
olduğuna itikâd edilip edilmediğine bakılmaksızın bizâtihi küfür ol-
duğunu gösteren son derece açık delillerdir."

Yine o (3/973) şöyle demiştir: "Bunun gereği şudur: 'Kişinin ik-
rah altında olmadığı hâlde diliyle yalanlaması, inkâr etmesi ve diğer
küfür çeşitlerini işlemesi, bununla birlikte mümin olması mümkin-
dür.' Kim bunu mümkün görürse İslâm'ın halkasını boynundan çı-
karmış olur."

Yine o (3/579) şöyle demiştir: "Kim herhangi bir zorunluluk söz
konusu olmadığı hâlde kasıtlı olarak ve onun küfür sözü olduğunu bi-
le bile küfür sözünü diliyle telaffuz ederse bundan dolayı hem zâhiren
hem de bâtinen kâfir olur. 'Onun bâtinen mümin olması mümkin-
dür' denemez. Kim bunu söylerse İslâm'dan çıkmış olur... Allah Teâlâ
alay edenler hakkında '*Hiç özür dilemeyin, imanınızdan sonra kâfir
oldunuz*' (Tevbe, 66) buyurmuştur. Böylece onların doğruluğuna
inanmasalar da söyledikleri söz sebebiyle kâfir olduklarını beyân et-
miştir."

Yine o (7/273) şöyle demiştir: "Bu onların kendilerinin küfür iş-
lemediğine inandıklarını, bunun küfür olmadığını zannettiklerini
göstermektedir. Böylece O Allah'la, O'nun âyetleriyle ve resûlüyle

alay etmenin sahibinin kendisi sebebiyle imanından sonra kâfir olacağı bir küfür olduğunu beyân etmiştir. Bu göstermektedir ki onlarda zayıf bir iman vardı. Sonra haram olduğunu bildikleri fakat küfür olduğunu sanmadıkları o haramı işlediler. Sonuçta bu kendisi sebebiyle küfre girdikleri bir küfür oldu. Zira onlar bunun câiz olduğuna inanmıyorlardı.”

Yine o “Mecmûu'l Fetâvâ”da (7/557) şöyle demiştir: “Zira biz biliyoruz ki ikrah söz konusu olmaksızın gönüllü olarak Allah’a ve Resûlü’ne söven kimse, hatta küfür sözlerini ikrah söz konusu olmaksızın gönüllü olarak söyleyen kimse, Allah’la, O’nun âyetleriyle ve resûlüyle alay eden kimse hem bâtinen hem de zâhiren kâfirdir. ‘Böyle bir kimse bâtinen Allah’a iman ediyor olabilir, o ancak zâhiren kâfirdir’ diyen kimse dinde fâsid olduğu zarûrî olarak bilinen bir söz söylemiş olur.”

Yine o “es-Sârimu'l Meslûl”de (3/957) şöyle demiştir: “Burası mutlaka üzerinde durulması gereken bir yerdir. Bilinmelidir ki (Allah’a veya Resûlü’ne) söven kimsenin küfrünün sebebinin sövgüyü helâl sayması olduğu görüşü münker bir hata ve büyük bir yanılığdır... Bu yanılığa düşenlerin bu yanılığa düşmelerinin sebebi müteahhir kelâmcıların bir tâifesinden öğrendikleridir. Onlar imanın kendisine söz ilişmese de kalpte ve uzuvlarda herhangi bir ameli gerektirmese de- kalpte bulunan tasdikten ibâret olduğu hususunda İlk Cehmiyye’nin mezhebini benimseyen dişi cehmîlerdir!”

Yine o “el-Îmân”da (s. 152) şöyle demiştir: “Şeriat Koyucu’nun cehennemde ebedî kalacak kâfir hükmü verdiği her kimsenin bu hükmü almasının sebebinin onun kalbinde ilim ve tasdik adına hiçbir şeyin olmaması olduğunu zannetmelerine gelince bu kendisi hususunda duyulara, akla, Şeriat’e, fıtratı bozulmamış âdemoğullarının ve düşünürlerin ezici çoğunluğunun icmalarına muhâlefet ettikleri bir şeydir.”

İbnu'l Kayyım "es-Salât"ta (s. 86) şöyle demiştir: "İmanın şubeleri, kavli ve amelî olmak üzere iki kısımdır. Aynı şekilde küfrün şubeleri de kavli ve amelî olmak üzere iki kısımdır. İmanın kavli şubelerinden öyleleri vardır ki, ortadan kalkınca iman da ortadan kalkar. Yine amelî şubelerinden öyleleri vardır ki, ortadan kalkınca iman da ortadan kalkar. Küfrün amelî ve kavli şubeleri de aynı şekildedir. Kişi nasıl bilerek telaffuz ettiği bir kelimeyle kafir oluyorsa -ki bu küfrün şubelerindendir-, aynı şekilde küfrün şubelerinden olan bir fiili yapması ile de kafir olabilir. Puta secde etmek ve mushafı küçümsemek bu fiillere örnektir. İşte bu meseledeki kaide budur. Bu meselede başka bir kaide daha vardır ki o da şudur: İman sözden ve amelden mürekkeptir. Söz de, kalbin sözü -ki bu itikaddır- ve dilin sözü -ki bu da İslam kelimesini telaffuz etmektir- olmak üzere iki kısımdır. Amel de kalbin amelî -ki o kalbin niyeti ve ihlasıdır- ve azaların amelî olmak üzere iki kısımdır. Bu dört husus ortadan kalktı mı iman tamamen ortadan kalkar. Bunlardan kalbin tasdiki ortadan kalktı mı diğer cüzlerin bir faydası olmaz. Çünkü kalbin tasdiki, diğer cüzlerin itikadının ve fayda sağlamasının şartıdır. Kalbin amelinin ortadan kalkmasına fakat bununla birlikte kalbin haberin doğruluğuna inanmasına gelince, işte bu Mürcie ile Ehli Sünnet arasındaki savaşın patlak verdiği yerdir. Ehli Sünnet icma etmiştir ki, kalbin amelinin, yani sevgisinin ve boyun eğmesinin yokluğu durumunda iman ortadan kalkar ve kalbin tasdikinin hiçbir faydası olmaz. Nitekim İblis'e, Fırvun ve kavmine, Resul (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in doğru söylediğine inanan yahudilere ve müşriklere de tasdiklerinin bir faydası olmamıştı. Onlar ki O'nu hem gizli gizli hem açıktan ikrar ediyorlar, 'O yalancı değildir fakat biz O'na tabi olmayız ve O'na inanmayız' diyorlardı. Şu halde iman, kalbin amelinin ortadan kalkmasıyla ortadan kalkıyorsa; azaların amellerinin en önemlisinin ortadan kalkmasıyla ortadan kalkacağı da inkar edilemez. Özellikle de bu amelin bulunmaması, kalbin muhabbetinin ve inkiyadının yokluğundan doğuyorsa... Zira kalbin muhabbetinin ve inkiyadının yokluğu da, daha önce açık-

landığı üzere kesin bir tasdikın bulunmamasından kaynaklanmaktadır.”

Yine İbnu'l Kayyım “Medâricu's Sâlikîn”de (1/366) şöyle demiştir: “Büyük küfre gelince o beş kısımdır. Tekzîb (yalanlama) küfrü, tasdik ile birlikte istikbâr ve ibâ (büyüklenme) küfrü, i'râd (yüz çevirme) küfrü, şüphe küfrü ve nifâk küfrü... Yalanlama küfrüne gelince bu resûllerin yalan söylediğine inanmaktır. Bu kısım kâfirler arasında azdır... İbâ ve istikbâr küfrüne İblis'in küfrü örnekler. Zira o Allah'ın emrini reddetmemiş, O'nun emrine inkârla mukâbelede bulunmamıştı. Ancak O'nun emrini kibirle karşılamıştı. Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in doğru söylediğini ve onun Allah katından hakkı getirdiğini bildiği hâlde gururundan ve kibirinden dolayı ona boyun eğmeyen kimselerin küfrünün sebebi de aynıdır. Bu resûllerin düşmanlarında sıklıkla görülen küfürdür. İ'râd küfrü kişinin kulağını ve kalbini Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den çevirmesi, onu ne tasdik etmesi ne yalanlaması, ne onu dost edinmesi ne de ona düşmanlık beslemesi ve getirdiklerine hiçbir şekilde kulak vermemesidir. Şüphe küfrü onun doğru söylediğine kesin bir şekilde inanmaması, bununla birlikte onu yalanlamaması, onun durumu hakkında şüphe etmesidir. Nifak küfrüne gelince bu kişinin diliyle imanı açığa vurması, kalbinde ise yalanlamayı barındırmasıdır.”

Bu kitabı Alî Hasen el-Halebî tahkîk etmiştir. O, musannifin Ehli Sünnet'in bu meselelerdeki görüşünü açıklamak şeklindeki maksadının altını üstüne getirip Cehmiye Mürciesi'nin küfrün inkâr ve yalanlamayla sınırlı olduğu şeklindeki görüşünü savunmak sûretiyle İbnu'l Kayyım'ın sözleri üzerine yaptığı yorumlarla kitabı mahvetmiştir. Bu tutumun ümmetin mîrâsına tahrif ve tebdil ile saldırmak olduğu açıktır. Şikâyet mercii Allah'tır. Buraya dikkat et! Kişinin şöhretine aldanma! Kendisinden yardım istenecek olan ancak Allah'tır.

Yine İbnu'l Kayyım “Nûniyye”sinde (s. 147) şöyle demiştir:

“İrcâ da böyledir, Ma'bûd'u ikrar ettiğin zaman

İmanı kâmil bir mümin olursun
 İstersen mushafları tuvaletlere at
 Beyt-i Atîk'i yık ve var gücünle isyan et
 Elinden geliyorsa her muvahhidi öldür
 Elini ve yüzünü keşişe ve haça sür
 Bütün resûllere ve O'nun katından getirdiklerine
 Açık açık söv, sövgünü hiç gizleme
 Bir taş görürsen hemen secde et ona
 Hatta putların karşısında yere yıkıl
 Bunun yanında Allah celle celâluhû'nun
 Bir olduğunu ve kâinâtı yarattığını kabul et
 İkrar et O'nun resûlünün hak olduğunu
 O'nun katından vahyi ve Kur'ân'ı getirdiğini
 O zaman hakîkî bir mümin olursun
 Bunlar ise sana günahdır, küfür değil
 İşte aşırıların nezdinde ircâ budur
 Şeytanın kardeşi cehmîlerdir onlar"²⁵⁰

Şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb "ed-Düreru's Seniyye"de (10/88) şöyle demiştir: "Müslümanlığından sonra ya sözüyle ya şüpheyle ya itikadından dolayı ya fiille ya ciddi bir şekilde ya da şaka yolu kâfir olan mürtedin hükmü bâbı. Zira Allah Teâlâ 'De ki: Allah'la, O'nun âyetleriyle ve resûlüyle mi alay ediyordunuz?' (Tevbe, 65) buyurmuştur."

²⁵⁰ Ayrıca bakınız: Miftâhu Dâri's Saâde, 1/260, Âlemu'l Fevâid

Yine o (13/384) şöyle demiştir: “Müslüman kimsenin kendisi sebebiyle kâfir olacağı şey yalnızca kalbin itikâdı değildir. Zira daha önce geçtiği üzere Allah’ın söz konusu ettiği bu kimseler Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den akîdeyi değiştirmesini istememişlerdi. Müslüman bir kimse, kendilerine muvâkafat etmesini söyleyen kimselere malından, vatanından veya ehlinde dolayla itaat ederse onların küfürlerini biliyor ve onlara buğz ediyor olsa da kâfir olur. Ancak ikrah altındaki kimse bu hükmün dışındadır.”

Şeyh Ebâ Butayn “er-Rasâilu ve’l Mesâilu’n Necdiyye”de (1/659) şöyle demiştir: “Mürted, müslümanlığından sonra ya sözle ya inançla ya fille ya şüpheyle kâfir olan, bundan önce şehâdeteyni telaffuz etmekte, namaz kılmakta ve oruç tutmakta olan kimsedir. Kişi onların zikretmiş olduğu şeylerden birini yaptığı zaman şehâdeteyni telaffuz etmesine, namaz kılmasına ve oruç tutmasına rağmen mürted olur. Şehâdeteyni telaffuz etmesi, namaz kılması ve oruç tutması kendisine mürted hükmü verilmesine engel teşkil etmez. Bu Kitab’dan, Sünnet’ten ve icmâdan delillerle gâyet açıktır.”

Şeyh İbn Sehmân “el-Esinnetu’l Hidâd”da (s. 161) şöyle demiştir: “Gelelim onun şu sözüne: ‘Nasıl ki kâfir ancak imanı tercih ettiği takdirde mümin oluyorsa aynı şekilde mümin de küfrü kastetmediği ve onu tercih etmediği takdirde icma ile kâfir olmaz.’ Buna cevaben şöyle denir: Evet, kâfir ancak imanı tercih ettiği takdirde mümin olur. Bunun aksini söylemekten ise Allah’a sığınırız! Zira bu bâtil ve reddedilmeyi hak eden bir kıyastır. Söz konusu edilen icma(!) Allah’ın kitabına ve resûlünün sünnetine muhâlifdir. Çünkü Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’i ve onun kurrâ ashâbını kastederek ‘Biz şu kârîlerimiz gibi koca karınlı, yalancı ağızlı, çarpışma esnasında korkak kimseyi görmedik’ diyenler küfrü kastederek ya da küfrü tercih ederek söylemiş değillerdi. Onlar bunu ancak mizah ve eğlence amacıyla söylemişlerdi. Sonra bu Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e bildirildi. O devesine binmiş ve yola koyulmuştu. ‘Ey Allah’ın Resûlü, biz ancak lafa dalmıştık ve şakalaşıyorduk; yolcular neyi konuşursa bizde

onu konuşuyor, böylece yolda vaktin çabuk geçmesini sağlıyorduk' dediler. Bunun üzerine Rasulullah 'Allah'la, O'nun âyetleriyle ve resûlüyle mi alay ediyordunuz?' buyurdu. Bu insana dikkatli olması gerektiğini anlatmaktadır. Zira burada insanın söylediği bir sözden ya da işlediği bir fiilden dolayı kâfir olacağı beyân edilmektedir. En tehlikelisi de kalplerin irâdesidir. Bu sâhili olmayan bir denizdir. Büyüyük nifaktan endişelenmenin gerekliliğini anlatır. Zira Allah Teâlâ onların söylediklerini söylemeden önce mümin olduklarını bildirmiş-tir."

Şeyh Hamd b. Atîk "ed-Difâu an Ehli's Sünneti ve'l İttibâ" isimli kitabında (s. 20) şöyle demiştir: "Bu kimse 'Kim küfre göğüs açarsa, yani dinden dönerse, gönlü küfürden rahatsızlık duymazsa, işte bu kendisini tekfir etmeyi Allah'a karşı din edindiğimiz kimsedir' diyerek Allah'ın Resûlü'nü gönderdiği Kitab'ın ve Sünnet'in, ayrıca Sahâbe'nin ve onlardan sonra gelen âlimlerin üzerinde bulunduğu görüşün dışına çıkmıştır. Evet, onun ifâdesi aynen budur! Bu sözden açıkça anlaşılan odur ki küfür sözü söyleyen ya da küfür işleyen kimse kâfir olmaz. Ancak göğsünü küfre açan kimse kâfir olur. Bu hem açık akla hem de açık nakillere zıttır. Bu müminlerin yolundan başkasına girmektir. Zira Allah'ın kitabı, resûlünün sünneti ve ümmetin icması ittifak etmiştir ki küfür sözü söyleyen veya küfür ameli işleyen kimse kâfir olur. Bu hususta küfre göğüs açma şartı yoktur. Bu hükümden ancak ikrah altındaki kimse istisnâ edilir. Küfre göğüs açan yani ondan rahatsızlık duymayan ve ondan râzı olan kimse ise bunu diliyle telaffuz etmese de bunun gereğini uzuvlarıyla fiile dökmese de Allah'ın ve Resûlü'nün düşmanı bir kâfirdir. Bu Kitâb'ın, Sünnet'in ve ümmetin icmasının delâletiyle bilinen bir husustur. Şimdi bunu birkaç yönden açıklayacağız..." Sonra açıklamıştır.

Şeyh Süleymân b. Abdullah b. Muhammed b. Abdulvehhâb "Teyşîru'l Azîzi'l Hamîd" (s. 537) isimli eserinde Allah Teâlâ'nın "Onlara soracak olsan mutlaka 'Biz ancak lafa dalmıştık ve eğleniyorduk' derler" (Tevbe, 65) buyruğunu söz konusu ettikten sonra şöyle

demıştır: “Bu âyette kişinin küfür olduğunu bilmeden küfür işlediği takdirde mazeretli sayılmayacağının, kâfir olacağının, aynı şekilde şüphe eden kimsenin kâfir olmasının öncelikle söz konusu olduğunun delili vardır. Şeyhulislâm buna dikkat çekmiştir.”

25. Bölüm

İmanın Yaratılmış Olduğunu Söyleyenlere İtiraz

Cehmiyye'nin sonradan ortaya attığı meselelerden biri de imanın yaratılmış olduğu görüşüdür. Bu mesele Kur'ân'ın yaratılıp yaratılmadığı, lafız ve kulların fiilleri meseleleriyle birlikte gündeme gelmiştir.

İman; hem Kur'ân kıraati, Allah Teâlâ'yı zikir, O'nu isimleriyle ve sıfatlarıyla tevhîd gibi sözleri; hem de kişinin Rabbine taat olarak yaptığı fiilleri ve taatleri barındırdığından dolayı imanın mutlak olarak yaratılmış olduğu sözü bir karışıklığa sebebiyet vermiştir. Bundan dolayı İmam Ahmed (*rahimehullah*) karışık bir mesele olması sebebiyle "Kur'ân'ı telaffuzum yaratılmıştır" meselesi hakkında konuşmaktan sakındırdığı gibi bu mesele hakkında konuşmaktan da sakındırmıştır.

Ahmed b. İshâk b. Îsâ el-Bezzâz şöyle demiştir: Babamı şöyle derken işittim: "Bize Sur'dan es-Sûrî olarak bilinen kelâmcı bir adam geldi. Güzel bir görünüşe sahipti. Rahibe benziyordu. Onun durumu ilgimizi çekti. Sonra ortaya bazı meseleler attı. Bize 'İman yaratılmıştır, zekât yaratılmıştır, hac yaratılmıştır, cihâd yaratılmıştır' demeye başladı. Ona ne cevap vereceğimizi bilemedik. Derken Abdulvehhâb el-Verrâk'ın yanına gittik. Adamın durumunu ona anlattık. Bunun üzerine o 'Ben bunun ne olduğunu bilmiyorum, siz Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel'e gidin, o bu işin pîridir' dedi."

Babam (devam edip) şöyle dedi: "Bunun üzerine Ebû Abdullah'ın yanına gittik. Adamın bizim önümüze koyduğu meselelerden Abdulvehhâb'a anlattıklarımızı ona da anlattık. Ebû Abdullah bize dedi ki: 'Bunlar el-Cehm b. Safvân'ın meseleleridir. Bu meseleler yetmiş tanedir. Gidin de o adamı yanınızdan kovalayın!'"²⁵¹

²⁵¹ es-Sünne, el-Hallâl, 1686

Ebû Bekr el-Merrûzî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Ebû Abdullah’a dedim ki: ‘Bir adam bu mesele hakkında konuşmuş. İnsanlar oturup bu mesele hakkında tartışıyorlarmış. Abdulvehhâb’a gidip bu meseleyi sormuşlar. O da ‘Ebû Abdullah’a gidin’ demiş. Birçok şeyhe gitmişler. Şeyhler de diyeceklerini bilememişler. Şimdi onun sözünü sana göstermek için sana getirmiş bulunuyorlar. Onun sözü şu kâğıtta yazılıdır.’ ‘Getir’ dedi. Bunun üzerine kâğıtı ona verdim. Kâğıtta şunlar yazılıydı: ‘Allah (*azze ve celle*) bizim için akıllar yaratmıştır. Bize hayrı ve şerri ilhâm etmiştir. Yine bize rüşdü ilhâm etmiştir. Bize nimet olarak verdikleri hususunda bize kendisine şükretmeyi vacip kılmıştır.’ Bunun üzerine bir adam ona (yani ortaya bu meseleyi atan adama) ‘İmanımız ve namazımız da yaratılmış mıdır?’ diye sordu. Adam da dedi ki: ‘Evet, iman yaratılmıştır. İman söz ve ameldir. Artar ve azalır. Ayrıca niyet ve Sünnet’e ittibâdır. Ben imanın yaratılmış olduğunu ancak hareketi ve fiili kastederek söyledim. Çünkü bu meselede imanın sözle ilgisi yoktur. Kim sözü kastederek imanın yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir. Bundan sonra sözüm Ebû Abdullah’a arz edilsin. Eğer yanlış konuşmuşsam sözümden dönüp Allah’a tevbe ederim. Doğru konuşmuşsam bundan dolayı Allah’a hamd olsun.’ (Kâğıttaki yazı buraya kadardır. Sonra el-Merrûzî şöyle demiştir:) Ebû Abdullah bu yazıyı okumaya başladı. ‘Ben imanın yaratılmış olduğunu ancak hareketi ve fiili kastederek söyledim’ kısmına gelince kâğıt parçasını elinden atıverdi. Çok öfkeleni. Sonra şöyle dedi: ‘Bu adam kendisinden sakındırılmayı ve kendisiyle konuşulmamayı hak etmektedir. “Ben imanın yaratılmış olduğunu ancak hareketi kastederek söyledim” sözü Cehm’in sözünün aynısıdır. Bu el-Kerâbîsî’nin sözünün aynısıdır. O da yalnızca hareketlerin yaratılmış olduğunu söylemişti. Bu Cehm’in sözüdür. Yazıklar olsun ona! “İman yaratılmıştır” dedikten sonra geriye ne kalmaktadır ki? Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) “İman Allah’tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmektir” buyurmuştur. Şimdi Lâ ilâhe illallâh yaratılmış mı olmaktadır?’ Sonra (Ebû Abdullah) ‘Bu adam nerelidir, kimin konuğu olmuştur, kiminle oturmaktadır?’ diye sordu. ‘Yabancıdır’ dedim. ‘Ondan sakın-

dırın, kelâmcılar asla iflâh olmaz' dedi. Sonra yine iyice öfkелendi. Ondan uzak durulmasını emretti. Sonra Ebû Abdullah şöyle dedi: "Baksana, "Ebû Abdullah bana karşı çıkarsa tevbe ederim" diyerek nasıl da önceden tevbesini hazırlamış ve onun karşı çıkacağı bir sözü söylemek istememiş?!"²⁵²

Ebû Bekr Ahmed b. Selmân en-Neccâd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Helâk olan fırkalardan biri de âlimlerin karşı çıktığı bir şeyi ortaya atan kimselerdir. Anlatıldığına göre es-Sûrî doğu tarafından gelip Bağdât'ta Yahyâ Çarşısı'nda konaklamış. Kendisini zâhid göstermiş. Sözleri arasında 'İman yaratılmıştır ama ben bununla hareketi kastediyorum' da demiş. İnsanlar onun durumu hakkında konuşmaya başlamışlar. Bir grup onu desteklerken başka bir grup ona karşı çıkmış. Bunu Abdulvehhâb el-Verrâk'a ve Hârûn el-Hammâl'e sormuşlar. Onlar da bunu Ahmed b. Hanbel'e arz etmişler."²⁵³

Hanbel şöyle demiştir: Kendisine "İman yaratılmış mıdır?" diye sorulması üzerine Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Bu kötü ve aşağılık bir sözdür. Bundan sonra geriye ne kalmaktadır ki? Hâlbuki Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) 'İman, Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmektir' buyurmaktadır. Şimdi Lâ ilâhe illallâh yaratılmış mı olmaktadır? Bunu kim söylerse bu kötü bir sözdür. Cehm'in görüşüne çağırmaktadır. Bu sözü söyleyenden sakındırılır. Tevbe edip dönene kadar onunla oturulmaz ve konuşulmaz. Bana göre bu Cehm'in görüşüne çağırmaktadır. İman, Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmektir. Lâ ilâhe illallâh yaratılmış mıdır yani? Allah Teâlâ 'Allah'tan başka ilâh yoktur; O Hayy'dır, Kayyûm'dur' (*Bakara*, 255) buyurmuştur. Yine O 'O'ndan başka ilâh yoktur; Melik'tir, Kudûs'tür, Selâm'dır, Mü'min'dir, Müheym'in'dir, Aziz'dir, Cebbâr'dır, Mutekebbir'dir' (*Haşr*, 23) buyurmuştur. Bunlar O'nun yaratılmamış sıfatları ve isimleridir ki Allah bunlarla kendisini vafet-miştir. Nebî

²⁵² el-İbânetu'l Kubrâ, 2536

²⁵³ el-İbânetu'l Kubrâ, 2535

(*sallallahu aleyhi ve sellem*) ‘İman Allah’tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmektir’ buyurmuştur. Şu hâlde kim Lâ ilâhe illal-lâh’ın yaratılmış olduğunu söylerse Cehmiyye’nin sözünü söylemiş olur. Bu sözü söyleyen kimseden sakındırılır. Allah’ın sıfatları ve isimleri yaratılmamıştır. Bu da Allah Teâlâ’nın sıfatlarındandır. Allah ezelden beri bilen idi. Şu hâlde kim Lâ ilâhe illallâh’ın yaratılmış olduğunu söylerse Cehmiyye’nin sözünü söylemiş olur.”²⁵⁴

İshâk b. İbrâhîm b. Hânî’ (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Ebû Abdullah’a imanın yaratılmış olup olmadığını sordum. Bunun üzerine “Allah’tan başka ilâh yoktur; O Hayy’dır, Kayyûm’dur” (*Bakara*, 255) buyruğunu okudu ve şöyle dedi: “Bu yaratılmış mıdır? Hayır, vallahi bu yaratılmış değildir!”²⁵⁵

Ebû Tâlib (*rahimehullah*) Ebû Abdullah’ın (yani Ahmed b. Hanbel’in) iman hakkında şöyle dediğini nakletmiştir: “Kim ‘(İman) yaratılmıştır’ derse cehmîdir. Kim de ‘Yaratılmış değildir’ derse bidat ortaya atmış olur. Sözünden dönünceye kadar terk edilir.”²⁵⁶

İbn Batta (*rahimehullah*) “el-İbânetu’l Kubrâ”da (2/346) şöyle demiştir: “Bu konuda söylenecek söz ilim ehlinin tercih ettiğiidir. Onların söylediğine teslim olmak gerekir. Dolayısıyla kim imanın yaratılmış olduğunu söylerse Yüce Allah’a kâfirdir. Çünkü imanın aslı ve doruğunun zirvesi Allah’tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmektir. Kim imanın yaratılmamış olduğunu söylerse bidatçidir. Çünkü Kaderiyye kulların fiillerinin ve hareketlerinin yaratılmamış olduğunu söylemektedir. Şu durumda uygulanması gereken prensip, alimlerin söylediğine teslimiyet göstermek ve imamların hakkında konuşmadığı konular hakkında konuşmamaktır. Örnek olan onlardır. (Bir şey hakkında konuşulacaksa) konuşmaya bizden daha lâîk olan da onlardır.

²⁵⁴ el-İbânetu’l Kubrâ, 2538

²⁵⁵ el-İbâne, 2538

²⁵⁶ Tabakâtu’l Hanâbile, 3/319

Allah'tan bizi kendisine isyan etmekten muhafaza buyurmasını ve kendisine karşı gelmekten korumasını niyaz ederiz.”

Hâfız Abdulgânî b. Abdulvâhid rahimehullah (v. 600) şöyle demiştir: “İmamımız Ahmed'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: ‘Kim imanın yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir. Kim imanın kadîm olduğunu söylerse bidatçidir.’ Onun imanın yaratılmış olduğunu söyleyen kimseyi tekfir etmesinin sebebi; kıraati, tesbîhi ve Allah (*azze ve celle*)’yi anmayı içerisinde barındıran namazın da imandan olmasıdır. Bunların yaratılmış olduğunu söyleyen kimse kâfir olur. Yine namaz; kıyam, oturuş, hareket ve sükûn gibi fiilleri barındırmaktadır. Bunların kadîm olduğunu söyleyen de bidatçi olur.”²⁵⁷

Ebû Abdullah Muhammed b. Haffî (*rahimehullah*) “İ’tikâdu’t Tevhîdi bi’l Esmâi ve’s Sıfât” isimli kitabında şöyle demiştir: “İmanın yaratılmış veya yaratılmamış olduğunu söylemek bidattir...”²⁵⁸

Muhammed b. İshâk b. Mende (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İmanın başı tevhiddir. Tevhid ‘Lâ ilâhe illallah’ sözüdür. Şu hâlde kim imanın yaratılmış olduğunu söylerse Allah Teâlâ’nın önceden tevhid edilen olmadığını, sonradan tevhîdi yarattığını, bundan sonra birlendiğini söylemiş olur. Şüphesiz bu zındıkların sözlerindendir. Allah onları yardımsız bıraksın!”²⁵⁹

Derim ki: Bazı rivâyetlerde İmam Ahmed (*rahimehullah*)’tan bu meselede tafsîlâta gittiği rivâyet edilmiştir. İbn Ebî Ya’lâ “Tabakâtu’l Hanâbile”de (1/238) İbrâhîm b. el-Hakem el-Kassâr’ın tercemesinde onun İmam Ahmed’den bazı şeyler rivâyet ettiğini söz konusu etmiştir. Bunlar arasında şu da vardır:

Ahmed b. Muhammed b. Hanbel’e imanın yaratılmış olup olmadığı soruldu. Bunun üzerine o dedi ki: “(Kıraat, tesbîh ve zikir gi-

²⁵⁷ Zeylu’t Tabakât, 3/55

²⁵⁸ Mecmû’ul Fetâvâ, İbn Teymiyye, 5/71

²⁵⁹ el-Ebâtîlu ve’l Menâkîr, s. 51

bi) işitilen şey yaratılmamıştır. Uzuvarların ameli kapsamına giren şeyler ise yaratılmıştır.” Bu rivâyet İmam Ahmed (*rahimehullah*)’tan gelen meşhûr rivâyete muhâlif olan garip bir rivâyettir. Zira kendisinden gelen meşhûr rivâyete göre o hem hak hem de bâtil manaya gelebilecek böylesi sonradan ortaya atılmış bir sözü dile getirmemek gerektiğini söylemiştir.

“Mecmûu’l Fetâvâ”da (7/655) geçtiği üzere İbn Teymiyye’ye bu mesele sorulmuş, o da uzun bir cevap verip bu meselenin nereden çıktığını, bu mesele hakkında ne gibi ihtilâfların vukû bulunduğunu beyân etmiştir. Söyledikleri arasında şunlar da vardır: “Bu meseledeki ihtilâf Cehmiyye’nin Kur’ân’ın yaratılmış olup olmadığı hususundaki mihnesi ortaya çıktığı zaman patlak vermiştir. Bu mihne İmam Ahmed ve müslümanların başka âlimleri sorgulanıp işkenceye maruz kalmıştır. Bu mihne sürecinde anlatıldığı takdirde sözün uza-yacağı birçok olay cereyân etmiştir. Fakat Allah Kur’ân’ın Allah’ın yaratılmamış kelâmı olduğu görüşünü üstün getirip muattıl Cehmiyye’nin ateşini söndürünce, lafzı kastederek ‘Allah’ın indirdiği kelâmı yaratılmıştır’ diyen bir tâife peydâ oldu. Bunlar ‘Kur’ân’ı telaffuzumuz, tilâvetimiz ya da kıraatimiz yaratılmıştır’ demeye başladılar. Onların kastettiği sırf sözleri ve hareketleri değildi. Sözlerinin içine Allah’ın seslerimizle ve hareketlerimizle okuduğumuz kelâmını da dâhil ediyorlardı. Bir başka tâife de onlara ‘Kur’ân’ı telaffuzumuz yaratılmış değildir’ diyerek itiraz etti. Bunun üzerine İmam Ahmed ‘Kim “Kur’ân’ı telaffuzum yaratılmıştır” derse cehmîdir, kim de “yaratılmamıştır” derse bidatçidir’ diyerek iki tâifeye de reddiye vermiştir. İşte o zaman insanlar iman hakkında konuşmaya başladılar. Bir tâife ‘İman yaratılmıştır’ dedi ve bunun içerisine Allah’ın iman adına kendisini söylediği şeyleri, örneğin ‘Lâ ilâhe illallah’ sözünü dâhil etti. Böylece onların sözleri bu sözün bizâtihi yaratılmış olmasını ve Allah’ın o sözü söylememiş olmasını gerektirdi. İşte İmam Ahmed bu kimseleri bidatçilikle itham etti ve dedi ki: ‘Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) “İman altmış küsur şûbedir, en yücesi Lâ ilâhe illallâh sözüdür” buyurmuştur. Şimdi Lâ ilâhe illallâh sözü yaratılmış olabilir mi?’ Onun anlatmak istediği şudur: Bu sözün mutlak olarak yaratılmadı-

ğını söyleyen kimsenin sözünün gereği Allah'ın bu sözü hiç söylememiş olmasıdır. Nitekim 'Kur'ân'ı telaffuzumuz, tilâvetimiz ve kıraatimiz yaratılmıştır' diyen kimsenin sözünün gereği de Allah'ın indirmiş olduğu Kur'ân'ı hiç söylememiş olmasıdır... Sözün özü, mücmel lafızlardan ve ihtimâlli manalardan dolayı Ehli Sünnet ve'l Hadîs arasında da Kur'ân ve iman meselelerinde ihtilâf vukû bulmuştur..."

Sonra İbn Teymiyye Kur'ân hususunda ve diğer hususlarda sonradan ortaya atılan meseleler hakkında uzun uzun konuşmuş, sonra sözü şuraya getirmiştir: "Buradaki gâye müslümanların bu gibi meselelerdeki ihtilâfının nereden kaynaklandığına dikkat çekmektir. Bu bilindikten sonra yapmamız gereken Kitab'ın ve Sünnet'in isbât ettiğini isbât etmek, Kitab'ın ve Sünnet'in nefyettiğini de nefyetmektir. Kur'ân'da ve Sünnet'te geçmeyen mücmel bir lafız, kendisiyle kastedilenin ne olduğu anlaşılana kadar mutlak olarak isbât edilemez veya olumsuzlanamaz... Kişi 'İman yaratılmış mıdır, yaratılmamış mıdır?' diye sorduğu zaman ona şöyle denir: İman ile neyi kastediyorsun? Allah'ın sıfatlarından ya da kelâmından olan bir şeyi mi, örneğin '*Lâ ilâhe illallâh*' buyruğunu veya el-Mü'min isminin delâlet ettiği imanını mı kastediyorsun? Bunları kastediyorsan bunlar yaratılmış değildir. Yoksa kulların fiilleri ve sıfatları kapsamında olan bir şeyi mi kastediyorsun? Bunu kastediyorsan şüphesiz kulların tamamı yaratılmıştır. Onların bütün fiilleri ve sıfatları da yaratılmıştır. Sonradan yaratılıp varlığa gelmiş bir kulun yaratılmamış kadim bir sıfatının olması mümkün değildir. Ne dediğinden haberdar olan bir kimse bunu söylemez. Mesele aydınlatıldığında ve tafsîlâta inildiğinde hak belirir ve doğru yok ortaya çıkar. Söylendiğine göre akıl sahiplerinin ihtilâfı en çok isimlerin benzerliğinden dolayı vukû bulurmuş. İnsanların isbât ve nefy hususunda ayrıştıkları meseleler hep buna benzer meselelermiş. Bu meselelerde ayrıntıya inildiği zaman yanlış doğrudan ayrılır."

İbn Batta (*rahimehullah*) "el-İbânetu'l Kubrâ" kitabında (2/344) Cehmiyye'ye reddiye ile ilgili babların arasında bu önemli mesele hakkında da bir bab açmış ve "İmanın Yaratılmış Olduğunu Söyleyen Kimse Hakkında Söylenecek Söz Bâbı" demiştir.

BEŞİNCİ BAHİS:

**SÜNNET VE HADİS EHLİNİN NEZDİNDE
MÜRÇİE'NİN HAKİKATİ**

Mürcie'nin bütün fırkalarını birleştiren özellik ameli imanın dışına çıkarmaları ve kulun imanını amelin bulunup bulunmadığına itibar etmeksizin sahih görmeleridir. İşte meselenin özü, Mürcie ile Sünnet ve Hadis Ehli arasında meydana gelen ihtilâfın aslı budur. Şu hâlde kim kulun imanını amel olmasa bile sahih görürse Mürcie'dendir. İster Fukahâ Mürciesi'nin de aralarında bulunduğu İlk Mürcie gibi "İman söz ve inançtır" desin, ister çağımız mürciesi gibi "İman söz ve ameldir" deyin sonra "Amel imanın kemâl şartıdır ve onun fûrûâtından biridir, kulun imanı onsuz da sahih olur" desin; farketmez.

Ehli Sünnet ile Mürcie arasındaki ihtilâf çeşitli meselelerde vukû bulmuştur. Bu meseleler iman konularıyla ilgilidir ve hükümleri yönünden aynı derecede yer almamaktadırlar. Bu meselelerden bazıları karşıdakinin kâfir olduğuna hüküm vermeyi gerektirirken bazıları bunun berisindedir. Selefin kavillerine bakan kimse bu meseleleri onların sözlerinde ve soru-cevaplarında dağılmış hâlde görür. Selef ile Mürcie ya da Fukahâ Mürciesi arasında ihtilâfa sebep olan bu meselelerin en meşhurları şunlardır:

1- (Mürcie) imanın tek bir şey olduğunu, çok sayıda olamayacağını, parçalara ayrılamayacağını, ehlinin kendisi hususunda farklı derecelerde bulunamayacağını sanır.

2- İmanı kalbin tasdikine ve dilin sözüne hasrederler.

3- Kalbin amellerini imanın dışına çıkarırlar.

4- Uzuvarın amellerini imanın dışına çıkarırlar.

5- İmanın artmayacağını ve azalmayacağını söylerler.

6- İmanda istisnânın câiz olmadığını savunurlar.

7- Büyük günah işleyen kimse onların nezdinde kâmil imana sahip bir mümindir.

8- Mürciînin farzları ve haramlardan kaçınmayı gerekli görmeyen kimse olduğunu sanırlar.²⁶⁰

Selef-i Sâlihîn'in, Sünnet ve Hadîs Ehli'nin ve onlardan sonra gelenlerin bu meseleler hakkında söyledikleri sözler çoktur ve eserlerinde dağınık hâlde bulunmaktadır. Bunları sayıyla sınırlamak ve hepsini toplamaya çalışmak oldukça zordur. Ancak ben bunların bir kısmını zikredeceğim ki bunlara bakan kimse onların nezdinde Mürcie'nin hakîkatinin ne olduğunu bilsin. Örneğin:

1- İbrâhîm en-Nehaî rahimehullah (v.96)

İbrâhîm en-Nehaî şöyle demiştir: "Görüşleri hususunda şu Mürcie'den daha ahlak bir topluluk bilmiyorum. Çünkü onlar 'sapık mümin' ve 'fâsık mümin' diyorlar."²⁶¹

2- Eyyûb es-Sahtiyânî rahimehullah (v. 131)

Ya'kûb b. İbrâhîm ed-Devrakî'den onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Bize Abdurrahmân b. Mehdî, Sellâm b. Ebî Mutî'den tahdis etti. İkisi birlikte dediler ki: Yanında Mürcie'den bir adam varken Eyyûb'u işittik. Adam "Bir küfür vardır bir de iman" demeye başladı. Eyyûb susuyordu. Bir süre sonra Eyyûb ona yöneldi ve dedi ki: "Allah'ın *Bir de Allah'ın emrine bırakılan diğerleri vardır, ya onlara azap eder ya da tevbelerini kabul eder* (Tevbe, 106) buyruğu hakkında ne diyorsun? Onlar mümin midir yoksa kâfir midir?"

Adam sustu. Bunun üzerine Eyyûb şöyle dedi: "Git de Kur'ân oku. Kur'ân'da nifakın söz konusu edildiği her ayetten kendim için korkuyorum."²⁶²

3- İbn Ömer'in mevlâsı Nâfi' rahimehullah (v. 117)

²⁶⁰ "Ârâu'l Mürcie fî Musannefâtî Şeyhi'l İslâm İbn Teymiyye, Ardun ve Nakdun" kitabına (s. 540) bakınız.

²⁶¹ es-Sünne, Abdullah b. Ahmed, 700

²⁶² Sıfetu'n Nifâki ve'l Münâfîkîn, el-Firyâbî, 86

Ma'kil b. Ubeydullah el-Absî'den onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "... Medîne'ye geldim ve Nâfi'in yanına oturdum. Ona 'Ey Ebû Abdullah, sana bir işim düştü' dedim... Sonra ona onların (yani Mürcie'nin) sözünü aktardım. Bunun üzerine dedi ki: 'Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki: "Lâ ilâhe illallah demelerine kadar onlara kılıçla vurmakla emrolundum. Lâ ilâhe illallâh dedikleri zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Hakkı ile olması müstesnâ. Hesapları ise Allah (*azze ve celle*)'ye aittir.'" 'Fakat onlar "Biz namazın farz olduğunu ikrar ediyoruz ama namaz kılmıyoruz, şarabın haram olduğunu ikrar ediyoruz ama onu içiyoruz, anaları nikâhlamanın haram olduğunu ikrar ediyoruz ama bunu yapıyoruz" diyorlar?' dedim. Bunun üzerine elini hızla elimden çekti ve 'Bunu yapan kâfirdir' dedi."²⁶³

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/218) şöyle demiştir: "İmamların bu kimsenin kâfir olduğunu söylemelerinin sebebi bunun bir farz-ı muhâl olmasıdır. Yani kişinin namaz, zekât, oruç ve hac gibi kendisine emredilen şeylerin hiçbirini yerine getirmeyip gücünün yettiği her haramı işlemesi, örneğin abdestsiz namaz kılması, kible-den başka yöne doğru namaz kılması, annesini nikâhlaması, bütün bunlarla birlikte bâtında mümin olması mümkün değildir. Kişi bunları ancak kalbinde iman olmadığı takdirde yapar."

4- İbn Ebî Muleyke rahimehullah (v. 117)

İbn Ebî Muleyke (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbından otuz kişiyi gördüm. Her biri kendisi için nifaktan korkuyordu. Onların hiçbirisi Cibrîl'in ve Mîkâil'in imanı üzere olduğunu söylemiyordu."²⁶⁴ Başka bir lafızda o şöyle demiştir: "Ben öyle bir zaman gördüm ki 'Ben müminim' diyen bir adamla karşılaşacağımı hiç ummazdım. Fakat adam bununla da yetinmedi ve

²⁶³ es-Sünne, Abdullah, 806

²⁶⁴ Buhârî "Müminin Farkında Olmadan Amelinin Boşa Çıkmasından Korkması" bâbında muallâk olarak zikretmiştir.

'Ben Cibrîl'in ve Mikâîl'in imanı üzereyim' dedi! Bunu Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bile ağzına almamıştı. Şeytan onlarla oynamaya devam etti. En sonunda 'Kişi anasını, bacasını ve kızını nikâhla-sa da mümindir' dediler. Gerçekten ben Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbından öyle kimseler gördüm ki onlardan kim ölse mutlaka nifaktan korkar hâlde ölüyordu."²⁶⁵

5- el-Evzâî rahimehullah (v. 157)

El-Evzâî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Mürcie Allah'ın farzlarının imandan olmadığını, imanın amel olmadan da talep edilebileceğini, insanların imanları hususunda farklı derecelerde olamayacaklarını, onların iyilerinin ve kötülerinin iman yönünden eşit olduklarını söyler."²⁶⁶

6- Ebû İshâk el-Fezârî rahimehullah (v. 185)

Ebû İshâk el-Fezârî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Ebu Hanîfe derdi ki: 'İblîs'in imanıyla Ebû Bekir es-Sıddık'ın imanı birdir. Ebû Bekir de "Rabbim!" demiştir, İblis de "Rabbim!" demiştir.'" Ebû İshâk sonra şöyle dedi: "Mürcie'den olup da bu sözü söylemeyen kimse kendi sözünü çelişmiş olur."²⁶⁷

Yine el-Fezârî'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Ebû Hanîfe dedi ki: 'Âdem'in imanıyla İblîs'in imanı birdir. İblîs "*Rabbim, beni azdırmama karşılık...*" (*Hicr*, 39) demiş, "*Rabbim, bana diriltilecekleri güne kadar mühlet ver*" (*Hicr*, 36) demiş, Âdem de "*Rabbimiz, biz kendimize zulmettik!*" (*A'râf*, 27) demiştir."²⁶⁸

7- Süfyân es-Sevrî rahimehullah (v. 161)

²⁶⁵ el-Lâlekâî, 1733; el-İbânetu'l Kubrâ, 1122

²⁶⁶ es-Sünne, el-Hallâl, 1025; el-Lâlekâî, 1090

²⁶⁷ "Es-Sünne"de Abdullah (352) ve el-Lâlekâî (1832) rivâyet etmiştir.

²⁶⁸ "Târîhu Bağdâd"da el-Hatîb (15/510) rivâyet etti. İsnâdı sahihtir.

Süfyân es-Sevrî “Şu hevâlardan sakının” demiş, kendisine “Bunların neler olduğunu bize beyân et, Allah sana rahmet etsin” diye sormaları üzerine de şöyle cevap vermiştir: “Mürcie'ye gelince onlar imanın amel olmaksızın söz olduğunu, ‘Allah’tan başka ilâh olmadığına, Muhammed’in de O’nun kulu ve resûlü olduğuna şehâdet ediyorum’ diyen kimsenin şu kadar şu kadar mümini öldürse de cenabetten gusletmese de namazı terk etse de kâmil imana sahip bir mümin olduğunu, onun imanının Cibrîl’in ve Mikâîl’in imanı gibi olduğunu söylerler. Yine onlar kible ehline kılıç çekmeyi câiz görürler.”²⁶⁹

Yine Süfyân es-Sevrî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Mürcie bize üç hususta muhâlefet etmiştir: Biz ‘İman söz ve ameldir’ diyoruz. Onlar ‘İman sözdür, amel değildir’ diyorlar. Biz ‘İman artar ve azalır’ diyoruz. Onlar ‘Artmaz ve azalmaz’ diyorlar. Biz ‘Biz ikrar ile müminiz’ diyoruz. Onlar ‘Biz Allah katında müminiz’ diyorlar.”²⁷⁰

Bunu el-Firyâbî “Sıfetu’n Nifâk”ta (87) şu şekilde rivâyet etmiştir: “Bizimle Mürcie arasındaki ihtilâf üçtür...” Sonra söz ve ameli, artmayı ve azalmayı zikretmiş, sonra şöyle demiştir: “Biz ‘Nifak vardır’ diyoruz. Onlar ‘Nifak diye bir şey yoktur’ diyorlar.”

8- İshâk b. Râhûye (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İbnu’l Mubârek Rey’e geldi. Abidlerden büyük ihtimâlle Hâriciler’in görüşünü benimseyen bir adam kalkıp onun yanına geldi ve ‘Ey Ebû Abdurrahmân; zina eden, hırsızlık yapan ve şarap içen kimse hakkında ne diyorsun?’ diye sordu. İbnu’l Mubârek ‘Onu imandan çıkarmıyorum’ diye cevap verdi. Adam ‘Ey Ebû Abdurrahmân, şu yaşında mürcîi mi oldun?!’ dedi. Bunun üzerine İbnu’l Mubârek şöyle karşılık verdi: ‘Beni Mürcie ile aynı kefeye koyma. Ben iman artar diyorum fakat Mürcie böyle söylemiyor. Mürcie “Hasenelerimiz makbûldür, seyyie-

²⁶⁹ eş-Şerîa, 2062

²⁷⁰ el-Hilye, 7/29

lerimiz de bağışlanacaktır” diyor. Ben hasenelerimin benden kabul edildiğini bilsem cennetlik olduğuma şehâdet ederim!”²⁷¹

Ebu'l Vezîr şöyle demiştir: Şeybân Abdullah b. Mubârek'e geldi ve “Ey Ebû Abdurrahmân, bu mürciiler var ya insanları helak ettiler, şunları şunları söylüyorlar!” dedi. Bunun üzerine Abdullah dedi ki: “Mürcie beni kabul etmez. Mürcie ‘İyiliklerimiz kabul edilecektir’ der. Bense ebediyen cehennemde bırakılmayacağımdan emin olamam. Yine onlar ‘Bizim imanımız Cibrîl’in, Mîkâil’in ve İsrâfil’in imanı gibidir’ derler. Ben böyle bir şeyi söylemeye nasıl cüret ederim? Bana ulaştığına göre İsrâfil’in ayakları yedinci yerin altında, yeryüzünün üzerinde karar kıldığı kayanın üzerindedir. Bütün gökler, yer ve Arş onun omzuna yüklenmiştir. O Allah’ın azametinden dolayı o kadar zorlanır ve küçülür ki sonunda vaz’ -yani küçük bir serçe- gibi olur. Sonunda Allah’ın Arş’ını yalnız O’nun azameti taşır. Yine bana ulaştığına göre Allah’ın kıyâm hâlinde, rükû halinde ve secde hâlinde melekleri vardır. Allah’ın kendilerini yarattığı zamandan beri başlarını kaldırmamışlardır ve belleri doğrulmamıştır. Kıyamet gününe kadar da başlarını kaldırmazlar. Kıyamet günü olduğunda ise “Rabbimiz, biz Sana lâıyk olduğun şekilde ibâdet edemedik, Sen bizim ibâdetimize lâıyk değilsin” derler. Yine bana ulaştığına göre Allah’ın Arş’ın etrafında dönen melekleri vardır. Onlar İsrâfil’e baktıkları zaman onun heybetinden dolayı gözlerini aşağı indirirler. Şu hâlde ben nasıl ‘Benim imanım Cibrîl’in imanı gibidir’ demeye cüret edebilirim?”²⁷²

Yine Abdullah şöyle demiştir: “Mürcie ‘İyiliklerimiz kabul edilecektir’ demektedir. Bense iyiliğimin kabul edilip edilmeyeceğini bilmem. Yine onlar bazı kimseler hakkında ‘Onlar cennetliktir’ derler. Bense ebediyen cehennemde bırakılacağımdan korkarım.” Sonra Abdullah şu ayeti okudu: “*Ey iman edenler! Başa kakarak ve inciterek sadakalarınızı boşa çıkarmayın.*” (Bakara, 264) Sonra şu ayeti de

²⁷¹ Müsned-i İshâk, 3/671; es-Sâbûnî, 110

²⁷² Ta’zîmu Kadri’s Salât, 703

okudu: “Ey iman edenler! Sesinizi Nebî'nin sesinin üzerine çıkarmayın... Sonra amelleriniz boşa çıkar da farkında olmazsınız.” (Hucurât, 2) Sonra ‘Beni güvende kılan nedir?’ diye ekledi.²⁷³

Yahyâ b. Maîn (rahimehullah) şöyle demiştir: Abdullah b. Mubârek'e denildi ki: “Bu adamlar ‘Orucu ve namazı ikrar ettikten sonra oruç tutmayan ve namaz kılmayan kimse kâmil imana sahip bir mümindir’ diyorlar?” Bunun üzerine Abdullah şöyle dedi: “Biz onların dediğini demeyiz. Kim namazı bir sebep olmaksızın kasıtlı olarak bir vakti diğerine katana kadar kılmazsa, işte o kâfirdir.”²⁷⁴

9- Fudayl b. İyâd rahimehullah (v. 187)

Fudayl (rahimehullah) şöyle demiştir: “Bidat ehli şöyle demektedir: İman amel olmadan ikrardır. İman birdir. İnsanlar ancak ameller sebebiyle farklı derecelerde bulunurlar. İman yönünden farklı derecelerde bulunmazlar.”²⁷⁵ İbrâhîm b. el-Eş'as'tan onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Fudayl b. İyâd'ı şöyle derken işittim: “İrcâ ehli ‘İman amel olmaksızın sözdür’ der. Cehmiyye ‘İman söz ve amel olmaksızın marifettir’ der. Ehli Sünnet ise ‘İman; marifet, söz ve ameldir’ der.”²⁷⁶

10- Yûsuf b. Esbât rahimehullah (v. 195)

Yûsuf b. Esbât (rahimehullah) şöyle demiştir: “Mürcie'ye gelince onlar şöyle der: ‘İman amel olmaksızın sözdür. Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet ederse şu kadar mümini öldürse; namazı, orucu ve cenâbetten gusletmeyi terk etse bile imanı Cibrîl'in ve Mikâîl'in imanı gibi olan kâmil bir mümindir.’”²⁷⁷

²⁷³ Ta'zîmu Kadri's Salât, 704

²⁷⁴ Ta'zîmu Kadri's Salât, 981

²⁷⁵ el-Îmân, Ahmed, 15

²⁷⁶ es-Sünne, Harb, 719

²⁷⁷ es-Sünne, Harb el-Kirmânî, 190

11- Yahyâ b. Suleym et-Tâîfî rahimehullah (v. 195)

Sureyc b. en-Nu'mân (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Makâm'ın arkasında bulunduğumuz sırada Yahyâ b. Suleym et-Tâîfî'ye ‘Mürctie ne diyor?’ diye sordum. Yüzüme sert sert baktı ve ‘Şu evdeki tavâfın imandan olmadığını söylüyorlar’ dedi.”²⁷⁸

12- Vekî' b. el-Cerrâh rahimehullah (v. 196)

Abdullah el-Cezerî şöyle demiştir: Vekî'i şöyle derken işittim: “Mürctie ‘İman sözdür’ derdi. Sonra Cehmiyye geldi ve ‘İman marifettir’ dedi.” Yine Abdullah (el-Cezerî) dedi ki: Bana İshâk b. Hakîm, Vekî'in “Bu bizim nezdimizde küfürdür” dediğini tahdis etti.²⁷⁹

Yine Vekî' şöyle demiştir: “Ehli Sünnet ‘İman söz ve ameldir’ der. Mürctie ‘İman amel olmaksızın sözdür’ der. Cehmiyye ‘İman marifetten ibârettir’ der.”²⁸⁰

Ebû Racâ şöyle demiştir: Vekî'i şöyle derken işittim: “Cehmiyye'nin sözüyle Mürctie'nin sözü arasında büyük bir fark yoktur. Zira Cehmiyye ‘İman kalp ile bilmekten ibârettir’ demiş, Mürctie ise ‘O dil ile ikrardır’ demiştir.”²⁸¹ Yine Vekî' b. el-Cerrâh (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Kim ‘Benim imanım Cibrîl'in ve Mikâîl'in imanı gibidir’ derse mürciiden daha şerlidir.”²⁸²

13- Abdurrahmân b. Mehdî rahimehullah (v. 198)

Abdurrahmân b. Mehdî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Kim mümin olduğunu söylerse mürciidir.”²⁸³

²⁷⁸ es-Sünne, el-Hallâl, 1010

²⁷⁹ es-Sünne, Harb, 168

²⁸⁰ el-Îmân, el-Adenî, 29

²⁸¹ Tehzîbu'l Âsâr, 980

²⁸² es-Sünne, Harb, 166

²⁸³ Şerhu Mezâhibi Ehli's Sünne, İbn Şâhîn, 16; el-Lâlekâî, 1835

14- Süfyân b. Uyeyne rahimehullah (v. 198)

İsme b. el-Mütevekkil şöyle demiştir: "Süfyân b. Uyeyne'ye Mürcie'yi sordum. 'Namazın ve zekâtın imandan olmadığını söyleyenlerdir' dedi."²⁸⁴

İbrâhîm b. Mûsâ el-Ferrâ er-Râzî şöyle demiştir: "İbn Uyeyne'ye ircâ soruldu. Bunun üzerine o dedi ki: 'İrcâ iki türlüdür: Alî ve Osmân (*radıyallahu anhumâ*)'nın meselesini sonraya bırakanlar ki bunlar geçip gitmiştir. Bugünkü Mürcie'ye gelince onlar imanın amel olmaksızın söz olduğunu söyleyenlerdir. Onlarla oturmayın ve onlarla birlikte yemek yemeyin..."²⁸⁵

Suveyd b. Saîd el-Herevî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Süfyân b. Uyeyne'ye ircâyı sorduk. Dedi ki: "Onlar 'İman sözdür' derler. Bizse 'İman söz ve ameldir' deriz. Mürcie kalbi ile farzların terkinde ısrar ettiği hâlde Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet eden kimseye cenneti vacip görür. Farzların terkinin haramları işleme mesâbesinde bir günah görür. Hâlbuki bu ikisi bir değildir. Zira haramları onları helâl saymadan işlemek masiyettir. Farzları herhangi bir cehâlet ve özür söz konusu olmaksızın kasıtlı olarak terk etmek ise küfürdür. Bunun nedeni Âdem'in (Allah'ın salavâtı üzerine olsun), İblîs'in ve yahudi âlimlerinin durumlarında açıklanmıştır. Allah (*azze ve celle*) Âdem'i ağaçtan yemekten sakındırmış ve ağacı ona haram kılmıştır. Fakat Âdem melek ya da ölümsüz olmak için o ağaçtan kasıtlı olarak yemiştir. Bundan dolayı küfür söz konusu edilmeksizin âsî olarak isimlendirilmiştir. İblîs'e gelince, Allah'ın lâneti onun üzerine olsun, ona tek bir secde farz kılınmıştı. Fakat o bu secdeyi kasıtlı olarak reddetti. Bundan dolayı kâfir olarak isimlendirildi. Yahudi âlimleri de Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in sıfatını, onun bir nebî ve bir resûl olduğunu oğullarını bildikleri gibi biliyorlardı. Bunu dilleriyle de ikrar ediyorlardı. Fakat onun şeriatine tabi olmamışlardı. Bundan dolayı

²⁸⁴ es-Sünne, Harb el-Kirmânî, 191

²⁸⁵ Tehzîbu'l Âsâr, 976

Allah (*azze ve celle*) onları kâfirler olarak isimlendirdi. Şu hâlde Âdem (*aleyhisselam*)'ın ve diğer nebîlerin işlediği günahlar gibi haramları işlemek (masiyettir, küfür değildir). Farzları onları reddederek terk etmek İblîs'in küfrü gibi küfürdür. Allah'ın lâneti onun üzerine olsun. Farzları bile bile, inkâr etmeden, kasıtlı olarak terk etmek ise yahudi âlimlerinin küfrü gibi küfürdür. Allah en iyi bilendir.”²⁸⁶

16- en-Nadr b. Şumeyl rahimehullah (v. 204)

En-Nadr b. Şumeyl (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “El-Me'mûn'un yanına girdim. Bana 'Nasılsın ey Nadr?' diye sordu. 'İyiyim' dedim. 'İrcânın ne olduğunu biliyor musun?' diye sordu. Dedim ki: 'Hükûmdarların keyfine uyan bir dindir. Onunla dünyalıkları adına bazı şeyler elde ederler. O ise onların dinlerinden eksiltir.' Bunun üzerine bana 'Doğru söyledin' dedi.”²⁸⁷

17- Abdullah b. Dâvûd rahimehullah (v. 213)

Alî b. Yezîd şöyle demiştir: “Abdullah b. Dâvûd'a 'Mürchie kimdir?' diye sordum. Dedi ki: “İmanım Cibrîl'in ve Mîkâîl'in imanı gibidir” diyenlerdir. Bu kimse kötü bir adamdır, mürciîdir.”²⁸⁸

18- Abdullah b. ez-Zubeyr el-Humeydî rahimehullah (v. 219)

Hanbel b. İshâk b. Hanbel şöyle demiştir: El-Humeydî dedi ki: “Bana bir topluluğun şöyle dediği bildirildi: 'Kim namazı, zekâtı, orucu ve hacı ikrar eder fakat ölene kadar bunlardan hiçbirini yapmaz, ölene kadar sırtını duvara dayamış hâlde ve arkası kıbleye dönük şekilde namaz kılar ise bunları inkâr etmediği sürece mümindir. Yeter ki bunları imanı içerisinde iken terk ettiği bilinsin. Yeter ki namazın ve kıbleye yönelmenin farzietini ikrar ediyor olsun.' Ben diyorum ki: Bu Allah'a karşı açık bir küfürdür. Allah'ın kitabına, Resûlü (*sallallahu*

²⁸⁶ es-Sünne, Abdullah, 722

²⁸⁷ Târîhu Dimeşk, 33/301

²⁸⁸ es-Sünne, Harb, 167

aleyhi ve sellem)'in sünnetine ve müslümanların fiiline muhâlefettir. Allah (*azze ve celle*) şöyle buyurmuştur: 'Onlara ancak dini O'na özgüleyenler olarak, hanîfler olarak Allah'a ibâdet etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte dosdoğru din budur.' (Beyyine, 5)"

Hanbel dedi ki: Ebû Abdullah (yani İmam Ahmed) dedi ki: Onu (yani el-Humeydî'yi) şöyle derken işittim: "Kim bunu söylerse Allah'a kâfir olur. Allah'ın buyruğunu ve Resûl'ün getirdiğini reddetmiş olur."²⁸⁹

19- İshâk b. Râhûye rahimehullah (v. 238)

Muhammed b. Yahyâ b. Hâlid şöyle demiştir: "İshâk b. Râhûye'ye Mürcie'ye neden bu ismin verildiği soruldu. Bunun üzerine o dedi ki: 'Çünkü onlar günahları(n cezasını) Allah (*azze ve celle*) havâle etmezler ve "Bu kimse mağfirete mazhar olmuş biridir ve cennetliktir" derler. Başkaları ise günahları(n cezasını) Allah (*azze ve celle*)'ye havâle ederler.' Bunun üzerine İshâk'a 'Onlar günahları(n cezasını) Allah tebâreke ve teâlâ'ya havâle etmedikleri hâlde neden Mürcie olarak isimlenmişlerdir?' diye soruldu. Dedi ki: 'En-Nadr b. Şumeyl şöyle dedi: Onlara bu ismin verilmesinin sebebi ırcanın hilâfını söylemeleridir. Yani onlar, "Hüküm ancak Allah'ındır" dedikleri hâlde Muhakkime olarak isimlenen, kaderi inkâr ettikleri hâlde Kaderiyye olarak isimlenen kimseler konumundadırlar. Aynı şekilde bir adam bir toprağı inkâr etse arzî (o toprağı mensup) olarak isimlenir."²⁹⁰ Yine İshâk b. Râhûye (*rahimehullah*) "Kim 'Ben müminim' derse mürciidir" demiştir.²⁹¹

Yine o şöyle demiştir: "İrcâyı ilk dile getirenin el-Hasen b. Muhammed b. el-Hanefiyye olduğunu söylemişlerdir. Sonra Mürcie o

²⁸⁹ es-Sünne, el-Hallâl, 1014

²⁹⁰ es-Sünne, el-Hallâl, 1081

²⁹¹ es-Sünne, Harb, 188

kadar ileri gitmiştir ki (onlardan) bir topluluk şöyle der olmuştur: 'Farz namazları, Ramazan orucunu, zekâtı, haccı ve bütün farzları inkâr etmeksizin terk eden kimseyi biz tekfir etmeyiz. Bunları ikrar eden bir kimse olduktan sonra onun durumu Allah'a havâle edilir.' İşte bunlar kendileri hakkında hiçbir şüphenin söz konusu olmadığı Mürcie'dir. Bundan sonra onlar sınıf sınıftır. Onlardan bazıları 'Biz kesin olarak müminleriz ama "Allah katında" demeyiz' der. İmanı söz ve amel görür. Bunlar onların doğruya en yakın olanlarıdır. Bir fırka da şöyle demektedir: 'İman sözdür. Tasdiki ameldir. Amel imandan değildir. Amel farizadır. İman sözden ibârettir.' Yine onlar şöyle demektedir: 'Hasenelerimiz kabul edilecektir. Biz Allah katında müminleriz. Bizim imanımızla Cibrîl'in imanı birdir.' İşte bunlar haklarında hadisin varid olduğu kimselerdir. Onlar nebîlerin diliyle lanetlenmiş olan Mürcie'dir."²⁹²

Yine o "Müsned"inde (3/672) "Mürcie, Cehmiyye'den bir gruptur" demiştir.

20- Ebû Sevr el-Fakîh rahimehullah (v. 240)

Ebû Sevr şöyle demiştir: "Amelin imandan olmadığını söyleyen tâfeye gelince onlara 'Allah kullara "Namazı kılın, zekâtı verin" dediği zaman onlardan ne istemiştir; bunları ikrar etmelerini mi, yoksa ikrar etmekle birlikte bunları yapmalarını mı?' diye sorulur. 'Allah ikrarı istemiştir, ameli istememiştir' derlerse ilim ehline göre kâfir olurlar. 'Allah kullardan namaz kılmalarını ve zekât vermelerini istememiştir' diyen kimse kâfir olur. 'Allah onlardan hem ikrarı hem de ameli istemiştir' derlerse şöyle denir: Onlardan ikisini de istediğine göre neden kişinin bunlardan diğerinin haricinde sadece biriyle mümin olacağını söylediniz? Hâlbuki Allah ikisini de istemiştir. Bir adam 'Allah'ın emrettiklerinin tamamını yaparım ama onları ikrar etmem' dese mümin olur mu, ne dersiniz? 'Hayır' derlerse onlara şöyle denir: Peki 'Allah'ın emrettiği her şeyi ikrar ederim ama bunla-

²⁹² es-Sünne, Harb, 188

rın hiçbirini yapmam' dese mümin olur mu? 'Olur' derlerse onlara şöyle denir: Allah (*azze ve celle*)'nin ikisini de emrettiğini söylediğiniz hâlde aradaki fark nedir? Kişi bunların diğerini terk ettiği takdirde biriyle mümin olabiliyorsa sadece diğeriyle mümin olması da mümkündür. Buna göre kişi amel etse fakat ikrarda bulunmasa mümin olur. Arada hiçbir fark yoktur. Muhâlif 'Bir adam İslâm'a girse ve Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in getirdiklerinin tamamını ikrar etse herhangi bir amelin vakti girmeden önce bu ikrar ile mümin olur mu?' diye bir hüccet getirse ona şöyle denir: Biz ona mümin ismini ancak amelin kendisinin üzerine vacip olduğunu tasdik ettiğinden, vakti girdiği zaman ameli yerine getireceğini söylediğinden dolayı veriyoruz. Ayrıca bulunduğu zamanda onun kendisi ile mümin olacağı şeylerin tamamını ikrar etme yükümlülüğü yoktur. Fakat 'Ben ikrar ederim ama amel etmem' derse ona mümin ismini vermeyiz. Bu beyân ettiklerimiz yeterli gelecektir. Allah'tan muvaffakiyet niyaz ederiz."²⁹³

21- Ahmed b. Hanbel rahimehullah (v. 241)

Abdumelik el-Meymûnî şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a "...Mürcie 'İslâm sözden ibârettir' diyorsa?" diye sordum. Dedi ki: "Onlar bunların tamamını bir tutuyorlar. Kişiyi aynı manada hem müslüman hem mümin görüyorlar. Onu Cibrîl'in imanı üzere görüyorlar. Kâmil bir imana sahip görüyorlar."²⁹⁴

Hamdân b. Alî el-Verrâk'tan onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Yanında Mürcie'nin zikredilmesi üzerine Ahmed'e 'Onlar "Kişi kalbiyle Rabbini biliyorsa mümindir" diyorlar?' diye sordum. Dedi ki: 'Bunu Mürcie söylemez. Bunu Cehmiyye söyler. Mürcie "Kişi uzuvları hiç amel etmemiş olsa bile diliyle söylediği takdirde mümindir" der. Cehmiyye "Kişi kalbiyle Rabbini biliyorsa, uzuvları amel etmemiş ol-

²⁹³ el-Lâlekâî, 1090

²⁹⁴ es-Sünne, el-Hallâl, 1077

sa bile mümindir" der. Bu küfürdür. İblîs de Rabbini bilmiş, "Rabbim, beni azdırmaya karşılık..." (Hicr, 39) demişti."

"Bu sözü söylemelerine rağmen Mürcie niye çabılıyor o zaman?" dedim. O da "İmtihan" dedi.²⁹⁵

Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) "es-Sünne"de (184) şöyle demiştir: Ahmed [b. Hanbel]in kendisine "Mürcie kimdir?" diye sorulması üzerine "İmanın söz olduğunu söyleyenlerdir" dediğini işittim.

Yine Ahmed b. Hanbel (*rahimehullah*) bir mektubunda şöyle demiştir: "Yine sen 'İman sözden ibârettir' diyen kimsenin sözünü zikretmişsin. Bu ircâ ehlinin sözüdür. Sonradan ortaya atılmış bir sözdür. Selefimiz ve kendisine uyulan kimseler bu görüş üzere değillerdi... Aman dikkat edin, Mürcie dininiz hususunda ayaklarınızı kaydırmasın..."²⁹⁶

22- Muhammed b. Eslem et-Tûsî rahimehullah (v. 242)

Muhammed b. Eslem et-Tûsî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Mürcîî 'İnsanlar birbirlerinden amellerle üstün olurlar' diyerek hata etmiştir. Çünkü o daha fazla ameli olanın daha az ameli olandan üstün olduğunu söylemiştir. Onun iddiasına göre Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den sonra gelenler Rasulullah'tan üstün olmaktadır. Çünkü onlar ondan sonra hac, umre, gaza, namaz, oruç ve sadaka gibi birçok amel işlemişlerdir. Buna rağmen Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) ittifakla onlardan üstündür. Yine Ebû Bekir ve Ömer (*radiyallahu anhuma*)'dan sonra gelenler Ömer'in yapmadığı ve erişmediği birçok amel işlemişlerdir. Buna rağmen Ömer (*radiyallahu anh*) onlardan üstündür."²⁹⁷ Bu konuda onlarla Ehli Sünnet arasındaki fark şudur: Ehli Sünnet hem kalbin hem de uzuvların amelleri yönünden farklı derecelerde bulunulacağını söylerken onlar farklı derecelerde bu-

²⁹⁵ es-Sünne, el-Hallâl, 967

²⁹⁶ es-Sünne, el-Hallâl, 1101

²⁹⁷ el-İmân, et-Tûsî. İleride, derlemedeki kitaplar arasında gelecektir.

lunmayı uzuvlardan sâdır olan zâhir amellere has kırlarlar. Nitekim bu daha önce beyan edilmişti.

23- Ebû Zur'a er-Râzî rahimehullah (v. 264)

O, içerisinde görmüş olduğı kimselerin icmâsını aktardığı akîdesinde şöyle demiştir: “Kim hakîkaten mümin olduğunu söylerse bidatçidir. Kim Allah katında mümin olduğunu söylerse yalancılar-dandır.”²⁹⁸

Ebû Zur'a er-Râzî (rahimehullah) şöyle demiştir: “Kûfeli birinin Süfyân es-Sevrî'ye ve Zâide'ye ta'n ettiğini görürsen onun râfîzî olduğundan şüphe etme. Şâmlı birinin Mekhûl'e ve el-Evzâî'ye ta'n ettiğini görürsen onun nâsîbî olduğundan şüphe etme. Basralı birinin Eyyûb es-Sahtiyânî'ye ve İbn Avn'a ta'n ettiğini görürsen onun kaderî olduğundan şüphe etme. Horasanlı birinin Abdullah b. el-Mubârek'e ta'n ettiğini görürsen onun mürcîi olduğundan şüphe etme. Yine bil ki bu tâifelerin tamamı Ahmed b. Hanbel'e buğzetme hususunda ittifak etmiştir. Zira onların her birinin kalbinde bir ok vardır ve ondan kurtulmaları mümkün değildir.”²⁹⁹

24- Ebû Hâtim er-Râzî rahimehullah (v. 277)

O içerisinde görmüş olduğı kimselerin icmâsını aktardığı akîdesinde şöyle demiştir: “Kim hakîkaten mümin olduğunu söylerse bidatçidir. Kim Allah katında mümin olduğunu söylerse yalancılar-dandır.” Yine o şöyle demiştir: “Bidat ehlinin ortak alâmeti Ehli Eser hakkında kötü söz söylemektir... Mürcie'nin alâmeti Ehli Sünnet'i 'Muhâlîfe' ve 'Nuksâniyye' diye isimlendirmesidir. Bunların hepsi birer haddi aşmadır. Ehli Sünnet'e ancak tek bir isim ilişir. Bu isimlerin tamamının onları kapsaması imkânsızdır.”³⁰⁰

²⁹⁸ el-Câmiu fî Akâidi ve Rasâili Ehli's Sünneti ve'l Eser

²⁹⁹ Tabakâtul Hanâbile, 2/55

³⁰⁰ el-Câmiu fî Akâidi ve Rasâili Ehli's Sünneti ve'l Eser

25- Harb el-Kirmânî rahimehullah (v. 280)

Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) “es-Sünne”de (6/14) şöyle demiştir: “Kim imanın amel olmaksızın sözden ibâret olduğunu söylerse mürciîdir. Kim imanın sözden ibâret olduğunu, amellerin ise şeriatler olduğunu söylerse mürciîdir. İmanın artmayacağını ve azalmayacağını söylerse mürciîdir. İmanın artacağını ama azalmayacağını söylerse Mürcie’nin sözünü söylemiş olur. Kim imanda istisnâyı câiz görmezse mürciîdir. Kim imanının Cibrîl’in ya da meleklerin imanı gibi olduğunu söylerse mürciîdir. Hatta mürciîden daha habistir, yalancıdır. Kim insanların iman açısından farklı derecelerde bulunamayacağını söylerse yalan söylemiş olur. Kim marifetin kişi onu dile getirmese bile kalpte fayda sağlayacağını söylerse cehmidir. Kim kendisinin Allah katında mümin olduğunu ve kâmil imana sahip olduğunu söylerse bu Mürcie’nin en iğrenç ve çirkin sözlerindendir.”

Yine o (29) şöyle demiştir: “Mürcie imanın amel olmaksızın sözden ibâret olduğunu, imanın söz, amellerin ise şeriat olduğunu, imanın soyutlanmış olduğunu, insanların iman açısından farklı derecelerde bulunamayacağını, kendilerinin imanı ile meleklerin ve nebîlerin imanının bir olduğunu, imanın artmayacağını ve azalmayacağını, imanda istisnâ yapılamayacağını, diliyle iman ettikten sonra amel etmeyen kimsenin hakîkî bir mümin olduğunu ve istisnâ yapmaksızın kendilerinin Allah katında mümin olduklarını söyleyen kimselerdir. Bunların tamamı Mürcie’nin sözleridir. Bunlar en habis, en sapık ve hidâyetten en uzak sözlerdir.”

26- Muhammed b. Nasr el-Mervezî rahimehullah (v. 294)

Ebû Abdullah el-Mervezî (*rahimehullah*) “Ta’zîmu Kadri’s Salât”ta (2/700) şunları söylemiştir: Dil ile ikrârın imandan olduğu hususunda Mürcie’nin tamamı bizimle görüş birliği içerisinde. Ancak Cehmiyye’den bize göre de Mürcie’ye göre de kâfir olan bir fırka hâriç... Onlar imanı marifetten (bilgiden) ibâret görmüşlerdir. Hem de Allah Teâlâ’nın, kafirler olarak isimlendirdiği kimselerin

kalplerinin bilen kalpler olduğuna şehâdet etmesine rağmen... Böylece Allah'ın haberi ile zıt düşmüşlerdir. Dili ile inkâr eden, kalbi ile bilen kimseyi mümin olarak isimlendirmişlerdir. Bu fırkanın dışında Mürcie'nin tamamı ikrârın imandan olduğunu ve kalbin amelinin imandan olmadığını kabul etmiştir... Hem Allah (*azze ve celle*)'den hem de Resûlü (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den O'nun dil ile ikrarı islâm olarak adlandırdığına dâir birçok haber gelmiştir. Örneğin Allah (*azze ve celle*) şöyle buyurmuştur: 'O'ndan başka ilâh olmadığına Allah, melekler ve ilim sahipleri adâleti ayakta tutarak şehâdet etti. O'ndan başka ilâh yoktur. O Azîz'dir, Hakîm'dir. Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır.' (Âli İmrân, 18-19) Görüldüğü üzere O onların şehâdetlerini İslâm Dini kılmıştır."

27- İbn Cerîr et-Taberî rahimehullah (v. 310) şöyle demiştir:

Taberî (*rahimehullah*) "Tehzîbu'l Âsâr"da (Müsned-i İbn Abbâs, 976) şöyle demiştir: "Mürcie'ye neden bu ismin verildiği hususunda söylenecek doğru söz şudur: a) İrcânın manası daha önce beyan ettiğimiz şeydir. Yani bir şeyi sonraya bırakmaktır. Dolayısıyla Alî'nin ve Osmân'ın durumunu Rablerine bırakan, onları dost da edinmeyen, onlardan berî de olmayan kimse onların durumunu ircâ etmiş olmakta, yani mürci' olmaktadır. b) Ameli ve taati imandan sonraya bırakan onları ircâ etmiş olmaktadır, yani mürci' olmaktadır.

Yalnız şu var ki günümüze kadar gelip geçmiş, din meselelerinde ihtilâf edenlerin görüşleri hususunda bilgi sahibi kimselerin nezdinde bu isim daha çok 'İman söz olmaksızın ameldir' diyen, şer'i buyrukların imandan olmadığı görüşünü benimseyen, imanı onun vacipliğini doğrulayan amel olmaksızın söz ile tasdikten ibâret gören kimseler hakkında kullanılmıştır."

28- ez-Zubeyr b. Ahmed ez-Zubeyrî rahimehullah (v. 318)

Ebû Abdullah ez-Zubeyrî (*rahimehullah*) "Şerhu'l İmâni ve'l İslâmi ve Tesmiyetu'l Firaki ve'r Raddi Aleyhim" kitabında (6) şunları söylemiştir: "Bilgisi az, delili zayıf ve hücceti çürük bir tâife de şöyle

demoştir: “İman amel olmaksızın sözden ibârettir. Artmaz ve azalmaz. İman edip sâlih amel işleyen, adâletli olan ve iyilik yapan, muâmelelerinde insafli davranan, konuştuğunda doğru söyleyen, söz verdiğinde sözünü yerine getiren, zulme uğradığında affeden, nâfile hayırlar ve iyi ameller işleyen; annesinin, babasının, çocuklarının, akrabalarının, komşusunun ve arkadaşının kendisi üzerindeki haklarını yerine getiren, elinden geldiğince hayır işleyen kimse ile; diliyle ‘Lâ ilâhe illallâh’ diyen, sonra farzları yerine getirmeyen, şer’î buyukları yerine getirme husûsunda kusurlu olan, hayırlı işlerden ve nâfilelerden geri kalan, kendisine bir şey emânet edildiğinde hıyânet eden, konuştuğu zaman yalan söyleyen, söz verdiği zaman sözünde durmayan, kendisine adâletli davranıldığı hâlde zulmeden ve haksızlık yapan kimse (iman yönünden) aynı derecededir. Ne bunun şuna bir üstünlüğü vardır, ne de şunun buna! Bu öyle bir sözdür ki akıllar bu aktarıldığı zaman bunu söyleyen kimsenin gâfil olduğuna şahitlik eder. Bu sözün söylenmesi onun hakkında delil getirmeye ihtiyaç bırakmaz. Bununla beraber bu görüş hakkında, dinleyenlerin kalplerinde onu daha zayıf kılacak bazı hüccetleri zikretmek kaçınılmazdır ki câhil kimse bu söze aldanmasın, bu sözü söyleyen kimsenin taklid edilmesi gereken kimselerden olduğunu zannetmesin. Biz Kur’ân’ın ve Sünnet’in bu görüşün hilâfına delâlet ettiğini gördük.” Yine o Fırka-i Nâciye’ye muhâlefet eden fırkaların isimlerini zikrederken şöyle demoştir: “Mürcie: Bunlar ‘İmanımız Cibrîl’in imanı gibidir, iman amel olmaksızın sözdür’ diyenlerdir.”

29- Muhammed b. el-Huseyn el-Âcurrî rahimehullah (v. 360)

Âcurrî (rahimehullah) “eş-Şerîa”da (2/687) şöyle demoştir: “Allah size rahmet etsin; imanının Cibrîl’in ve Mîkâil’in imanı gibi olduğunu söyleyen, ‘Ben Allah katında müminim’ diyen ve ‘Ben imanı kâmil bir müminim’ diyen kimsenin sözünden uzak durun. Bunların tamamı ircâ ehlinin görüşüdür.”

30- el-Melatî eş-Şâfiî rahimehullah (v. 377)

Muhammed b. Ahmed el-Melatî (*rahimehullah*) “et-Tenbîhu ve’r Raddu alâ Ehli’l Ehvâi ve’l Bida” kitabında şunları söylemiştir: “Mürcie’yi bu kitabımızın gerek başında gerek ilerleyen bölümlerinde söz konusu ettim. Çünkü Mürcie’nin sözü ilmin ve aklın dışındadır. Görmez misin ki onlardan bazıları şöyle diyor: ‘Kim “Lâ ilâhe illallah” ve “Muhammedun Resûlullah” derse, Allah’ın haram kıldıklarını haram, O’nun helâl kıldıklarını helâl sayarsa; zina etmiş, hırsızlık yapmış, cana kıymış, içki içmiş, namuslu kadınlara zina iftirası atmış, namazları, zekâtı ve orucu terk etmiş olsa bile bunları ikrar ediyorsa fakat tevbeyle ertelemişse öldüğü zaman cennete girer. Büyük günahları işlemiş, farzları terk etmiş ve fuhşiyatı işlemiş olması ona bir zarar vermez. Fakat bunları helâl görerek yapmışsa Allah’a kâfir ve müşrik olur. İmanının dışına çıkar. Cehennem ehlinde olur. İman artmaz ve azalmaz. Meleklerin, nebîlerin, ümmetlerin, insanların âlimlerinin ve câhillerinin imanı birdir. İmanın bir kısmı asla diğer kısmının üzerine eklenmez.”

31- İbn Batta el-Ukberî *rahimehullah* (v. 387)

İbn Batta (*rahimehullah*) “el-İbânetu’l Kubrâ”da (1136/tahkîkimle) şöyle demiştir: “Şu hâlde Allah (*azze ve celle*)’nin kitabında farz kıl-
mış olduğu ya da Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in sünnetinde te’kid etmiş olduğu farizalardan birini inkâr ederek ve yalanlayarak terk eden kimse küfrü açık bir kâfirdir. Allah’a ve âhiret gününe iman eden akıl sahibi bir kimse bunda şüphe etmez. Kim bunları ikrar eder, diliyle söyler, sonra tembelliğinden ya da gevşekliğinden yahut Mürcie’nin görüşüne itikad edip onların mezhebini takip ettiğinden dolayı terk ederse o da imanı terk etmiştir. Onun kalbinde imanın azı da çoğu da yoktur. O, Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e münâfıklık yapan münâfıklar zümresindendir. Kur’ân’da onların nitelikleri, onlar için neler hazırlandığı, cehennemin en alt tabakasında bulunacakları nâzil olmuştur. Sapık Mürcie’nin görüşlerinden Allah’a sığınırız.”

Yine o (1155) şöyle demiştir: “Şu hâlde farizaları ikrar eden fakat onları yerine getirmeyen, fuhşiyâtın ve münkerlerin haram oldu-

ğunu ikrar eden fakat onlardan sakınmayan ve onları terk etmeyen kimsenin bütün bunlara rağmen mümin olduğunu söyleyen kimse Kitâb'ı ve Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in getirdiklerini yalanlamıştır. Onun durumu ağızlarıyla 'iman ettik' diyen fakat kalpleri iman etmemiş olan münâfıkların durumuna benzer. (Mâide, 41) Görüldüğü üzere Allah onların yalancı olduklarını söylemiş, sözlerini reddetmiş ve onları münâfıklar diye adlandırmıştır. Barınacakları yer de cehennemin en alt tabakasıdır.

Şu kadar var ki münâfıkların durumu Mürcie'nin durumundan daha düzgündür. Çünkü münâfıklar ameli inkâr ettiler ama onu işlediler. Mürcie ise ameli sözleriyle ikrar etti ama onu onu işlemeyi terk ederek inkâr etti. Şu hâlde kim kalbiyle bir şeyi inkâr ettiği hâlde diliyle onu ikrar eder ve bedeniyle onu işlerse onun durumu diliyle ikrâr ettiği hâlde ikrar ettiğini bedeniyle işlemekten geri duran kimsenin durumundan daha güzeldir.

Evet, Mürcie münâfıkların ikrar ettiğini inkâr etmekte ve onların doğruladığını yalanlamaktadır. Şu hâlde onlar münâfıklardan daha kötü bir hâldedir. Vah olsun delili Kur'ân ve Sünnet olmayana! Onun yolu ne kadar sapıktır! Durumu ne berbattır! Hâli ne kötüdür!"

32- Muhammed b. İshâk b. Mende rahimehullah (v. 395)

İbn Mende rahimehullah "el-İmân"da (1/331) şunları söylemiştir: "İnsanların İmanın Mâhiyeti Hususundaki Sözlerinin Farklılık Arzettiği Bahsi: Mürcie'den bir tâife 'İman dilin fiilinin haricinde kalbin fiilidir' demiştir. Yine onlardan bir tâife 'İman kalbin fiilinin haricinde dilin fiilidir' demiştir ki bunlar ırcâda aşırıya gidenlerdir. İrcâ ehlinin cumhûru ise 'İman hem kalbin fiili hem de dilin fiilidir' demiştir."

33- Ebu'l Kâsım Sa'd b. Ali ez-Zencânî rahimehullah (v. 471)

Ez-Zencânî (*rahimehullah*) Sünnet'e dair kaleme aldığı manzûme-sine yazdığı şerhte şunları söylemiştir: "Mürcie'ye gelince onlar

kadîm bidat(çi)lerdendir. Tâîfeler hâlinedirler. Aralarında birçok ince görüş ayrılığı vardır. Bazıları 'İman söz ve inançtır' der. Bu el-Merîsî'nin görüşüdür. Bazıları 'İman marifetullahıdır, bu da O'nun varlığını bilmekten ibârettir' der. Bu da Cehm'in ve el-Eş'arî'nin görüşüdür. Bu, onların görüşlerinin en habîsidir. Bazıları 'İman -kişi kalbiyle hilâfına inansa bile- sözden ibârettir' der. Bu da İbn Ker-râm'ın görüşüdür. Onun bu sözüne göre münâfıkların da mümin olması gerekmektedir. Hâlbuki Allah onların kâfir olduklarını ve onları kâfirlerle birlikte cehennemde toplayacağını Kur'ân'daki birçok âyet-te açıkça beyân etmiştir. Evet, onların bunlara benzer birçok görüş ayrılığı vardır. Fakat onlar amelleri imandan geriye bırakmak ve amellerin imandan olmadığını savunmak hususunda ittifak etmişlerdir. Bundan dolayı 'Mürcie/Geriye Bırakanlar' olarak isimlendirilmişlerdir. Yine bazı görüş ayrılıklarının bulunmasına rağmen onlara göre kim kendilerinin iman dediği şeyi gerçekleştirirse, bundan sonra şeriatin emirlerinden hiçbir şeyi yerine getirmese bile, şeriatin sakındırdıklarının hiçbirinden sakınmasa bile o kimse cenneti hak eden ve cehennemden uzaklaştırılacak olan Allah dostu hakîkî bir mümindir. Terk ettiği (farzlar) ya da irtikab ettiği (haramlar) ona zarar vermez. Bu İslâm'da ortaya atılan büyük bir bidattir, vaadi ve vaîdi iptâl etmektir, Kitab'ın ve Sünnet'in naslarına muhâlefet etmektir. Tefvik Allah'tandır."³⁰¹

34- Yahyâ b. Ebi'l Hayr el-İmrânî (v. 558)

El-İmrânî "el-İntisâr"da (3/667) şöyle demiştir: "Mürcie 'Allah kullarını küfür dışındaki bir gûnahtan dolayı azaplandıracağıyla vasedilemez' demiştir."

Yine o (3/681) şöyle demiştir: "Mürcie 'Bir anlık tevhd kendi-sinden önceki küfrün tamamını yıktığına göre onun beraberindeki masiyetleri de yıkması gerekir' demiştir." Yine o (3/763) şöyle demiştir: "Mürcie, Kerrâmiyye, sapık Kaderiyye ve başkaları 'İman artmaz

³⁰¹ el-Câmiu fî Akâidi ve Rasâili Ehli's Sünneti ve'l Eser

ve azalmaz, nebîlerin imanı günahkâr insanların tamamının imanı gibidir' der."

35- İbn Teymiyye (v. 728)

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (18/271) Havâric hakkında bazı şeyler söyledikten sonra şöyle demiştir: "Mürcie, Cehmiyye ve bunların izinden giden Eş'ariyye ve Kerrâmiyye onlara mukâbeleden bulunup 'Vâcip olan amelleri yapmak ya da bedenî mahzurları terk etmek imandan değildir, iman artmayı ve azalmayı kabul etmez, o bütün müminlerin, meleklerin, nebîlerin, yaklaştırmış kulların, orta yolu tutanların ve zâlimlerin kendisi hususunda eşit olduğu tek bir şeydir' demişlerdir. Bundan sonra Mürctie Fukahâsı 'O, kalp ve dil ile tasdikdir' demiştir. Onların kelâmcılarının çoğu 'O, kalp ile tasdikten ibârettir' demiştir. Bazıları ise 'O, dil ile tasdikdir' demiştir. Demişlerdir ki: 'Zira amelî vacipler imana dâhil olsa bu vacipleri yerine getirmeyen kimse Havâric'in söylediği üzere imandan çıkmış olur.' Bunların tamamının ortak noktası imanın bir kısmını terk eden kimsenin onun tamamını terk etmiş olacağını sanmalarıdır."

Yine o (7/195) şöyle demiştir: "Mürctie, kelâmcılarıyla ve fukahâsıyla 'Ameller mecâzen iman diye isimlendirilebilir; çünkü amel imanın meyvesi, gereği ve delilidir' der... Mürctie üç sınıftır:

a- 'İman kalpteki şeyle sınırlıdır' diyenler. Bunların bir kısmı imana kalbin amellerini de dâhil eder. Bunlar Mürctie'nin fırkaları arasında ekseriyeti teşkil etmektedir.

b- İkinci görüş 'İman dilin sözünden ibârettir' diyen kimsenin görüşüdür. Bunu Kerrâmiyye'den önce birinin söylediği bilinmemektedir.

c- Üçüncü görüş imanın kalbin tasdiki ve dilin sözü olduğudur. Bu onların fâkihlerinden ve âbidlerinden meşhûr olan görüştür."

Yine İbn Teymiyye (7/583) şöyle demiştir: "Mürctie'nin şöyle demesi gerekir: 'Kul hiçbir hayır işlemese de, namaz kılmasa da, ak-

rabalık bağlarını gözetmese de, doğru söylemese de, işlemedik hiçbir büyük günah bırakmasa da, konuştuğu zaman yalan söylese de, söz verdiği zaman sözünde durmasa da, kendisine bir şey emânet edildiği zaman hıyânet etse de, yalan söylemekte, hıyânet etmekte, sözünde durmamakta ısrarcı olsa da, Allah'a tek bir secde etmese de, kimseye bir iyiliği dokunmasa da, emâneti yerine teslim etmese de, güç yetirdiği bütün yalanları söylese de, bütün zulümleri yapsa da, bütün fuhşiyâtı işlese de bütün bunlara rağmen imanı kâmil bir mümindir, onun imanı nebîlerin ve siddıkların imanı gibidir.' Evet, 'Zâhirî ameller içteki imanın gerekleridir' demeyen her kimsenin böyle söylemesi gerekir... Yine onlara göre haça ya da putlara doğru isteyerek secde eden, mushafı kasıtlı olarak tuvalete atan, haksız yere cana kıyan, namaz kılarken gördüğü herkesi öldüren, Beyt'i haccederken gördüğü herkesin kanını döken, Karmatîler'in müslümanlara yaptığını yapan kimsenin bütün bunlara rağmen Allah dostu bir mümin olmasının, imanının nebîlerin ve siddıkların imanı gibi olmasının mümkün olması gerekir. Zira içteki iman bu hususlara ya zıttır ya değildir. Eğer zıt değilse bu hususlarla birlikte bulunması mümkündür ve bu hususların varlığı ancak içteki imanın yokluğu durumunda söz konusu olur. Eğer bu hususlar içteki imana zıtsa bunların terki imanın gereği ve lâzımı olur ki bu durumda kişi bâtında ancak bu hususları terk ettiği takdirde vacip olan imanı elde edebilir. Dolayısıyla kim bu hususları terk etmezse bu onun içindeki imanın fâsid olduğuna delâlet eder. Zâhirî ameller ve terkler içteki imanın lâzımı olduğuna göre onun gereği ve muktezâsı da olur. Yine bilindiği üzere bu ameller imanın kuvveti ölçüsünce kuvvetlenir, onun arttığı ölçüde artar ve azaldığı ölçüde azalır. Zira bir sebebe bağlı olan bir şey ancak gereğinin ve muktezâsının artmasıyla artar ve onun azalmasıyla azalır. Zâhirî amel içteki imanın gereği ve muktezâsı kılındığı zaman amellerin içteki iman arttığından dolayı artması ve içteki iman azaldığından dolayı azalması gerekir. Bu takdirde amelin artması içteki imanın arttığına, amelin azalması da içteki imanın azaldığına delil olur. Varılmaya çalışılan nokta da budur. Mümin aklını başına alıp bu hususların tamamı üzerinde düşündüğü takdirde selefî mezhebinin kendisinden sapmanın mümkün olmadığı hak mezhep olduğunu, onlara

muhâlefet edenlerin hem sarîh akılla hem de sahih nakille mâlum olan bir şeye karşı çıkmaları gerektiğini görür. Tıpkı selefin ve imamların sözlerine muhâlif olan bütün sözlerin durumu gibi... Allah en iyi bilendir.”

Yine İbn Teymiyye “el-İmân”da (s. 176) şöyle demiştir: “Mürchie, fırkalarının farklılığına rağmen şöyle der: ‘Büyük günahlar ve zâhirî vâciplerin terki imandan bir şey götürmez. Zira imandan bir şey gidecek olsa ondan hiçbir şey kalmaz.’ Buna göre iman, iyinin ve günahkârın kendisi hususunda eşit olduğu tek bir şey olmaktadır. Resûl’ün ve ashâbının ifâdeleri imanın bir kısmının gittiği hâlde bir kısmının kalabileceğine delâlet etmektedir. Örneğin Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) ‘Kalbinde zerre ağırlığınca iman bulunan herkes cehennemden çıkar’ buyurmuştur.”

Yine İbn Teymiyye (7/181) şöyle demiştir: “Ameli terk etmesi kişiye bir zarar vermez’ derlerse ki bazı insanlar onlardan bunu ve onların ‘Allah kullara bazı farızaları farz kalmıştır fakat onlardan bu farzları yerine getirmelerini istememiştir, bunların terki onlara zarar vermez’ dediklerini nakletmiştir; bu ‘Tevhid ehlinde hiç kimse cehenneme girmeyecektir’ diyen aşırıların sözü olabilir. Fakat ben bu sözün kendisinden aktarıldığı muayyen bir şahıs bilmiyorum. İnsanlar bunu sadece kitaplarda aktarmakta, söyleyeninin kim olduğunu belirtmemektedirler. Bunun nasipsiz birinin sözü olması da mümkündür. Zira fâsıkların ve münâfıkların birçoğu ‘İmanla ya da tevhidle hiçbir günah zarar vermez’ demektedir. Mürcie’ye reddiye veren kimselerin sözü de onları bununla nitelemektedir.”

Bundan sonra; Haktan sonra sapıklıktan başka ne vardır? Allah Teâlâ’dan bize hakkı hak gösterip bizi ona uymakla rızıklandırmasını, bâtılı bâtıl olarak gösterip bizi ondan kaçınmakla rızıklandırmasını, bâtılı karışık gösterip de sapmamıza izin vermemesini, tebdîl ve tağyîrde bulunmadan kendisine kavuşana kadar ayaklarımızı İslâm ve Sünnet üzere sâbit kılmasını niyaz ederiz.

ALTINCI BAHİS:

**MÜRCİE TÂİFELERİNİN HİÇBİRİNİN EHLİ SÜNNET VE'L
CEMAATTEN OLMADIĞI, BİDATÇI VE HELÂKA MAHKÛM
FIRKALARDAN OLDUĞUNUN BEYÂNI**

1- İrcâ Sonradan Ortaya Atılmış Bidatlerin Asıllarındandır

2- İrcâ Mezhebi En Şerli ve En Habis Mezheptir Diyenler

3- Mürcie Kible Ehlinin Yahudileridir Diyenler

4- Mürcie'yi Sâbie'ye Benzetenler

5- Mürcie Havaric'dir Diyenler

6- Havâric Mürcie'dir Diyenler

7- Münâfıkların Hâli Mürcie'nin Hâlinden İyidir Diyenler

8- "Sünnet Mürciesi" veya "Ehli Sünnet Mürciesi" Şeklindeki Sözlerinin Bâtıllığı Hakkında

9- Ehli Sünnet ve Mürcie Arasındaki İhtilâf Şekilsel ve Lafzî Bir İhtilâftır" Şeklindeki Sözlerinin Bâtıllığı Hakkında

10- Mürcie'nin Müslümanların Fırkalarından Biri Olduğu Hakkında

Gerek Selef-i Sâlihîn gerekse onlardan sonra gelen Sünnet ve Eser ulemâsı Mürcie'yi Ehli Sünnet ve'l Cemaat'ın dışına çıkarma ve onu Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ümmetinin kendilerine ayrılacağını ve cehennemlik olduklarını bildirdiği bidatçı ve helâka mahkûm fırkalardan sayma hususunda icma etmiştir.

Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, Ya'kûb b. Süfyân, el-Âcurrî, İbn Batta ve başkaları selefin ittifakla Mürcie'yi yerdığını, sapıklıkla itham ettiğini ve Sünnet dışı olduğunu söylediğini aktarmıştır. Nitekim bundan ileride söz edilecektir.

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/621) şöyle demiştir: "Bu, selefin ve imamların, ehli hakkında ağır sözler söylediği ve kendisi hakkında mâlum sert beyanlarda bulunduğu ircâ bidatıdır."

Yine o (7/555) şöyle demiştir: "Selef, ameli imanın dışına çıkarmaları ve 'İnsanlar iman hususunda birbirleriyle aynıdır' demeleri sebebiyle Mürcie'ye çok sert tepki göstermiştir."

Yine o (1/176) Fukahâ Mürciesi'nden söz ederken şöyle demiştir: "İmamların hiçbirisi bunları tekfir etmemiştir. İmamlar onları ancak bidatçilikle itham etmiştir."

İbn Receb "Câmiu'l Ulûmi ve'l Hikem"de (1/145) şöyle demiştir: "Selef, amelleri imanın dışına çıkaranlara çok sert tepki göstermiştir. Bunu savunanlara karşı çıkan ve bunun sonradan ortaya atılmış bir söz olduğunu söyleyenlerin arasında Saîd b. Cubeyr, Meymûn b. Mihrân, Katâde, Eyyûb es-Sahtiyânî, İbrâhîm en-Nehaî, ez-Zuhrî, Yahyâ b. Ebî Kesîr ve başkaları vardır. Yine es-Sevrî 'Bu sonradan ortaya atılmış bir görüştür, insanları bundan gayrısı üzerinde gördük' demiştir."

İki vahyin ve ümmetin selefinin üzerinde olduğu şeyin bilinmediği şu son zamanlarda karşı karşıya kaldığımız belâlardan biri de sünnet ehli olduklarını ve önceki selefe uyduklarını iddia eden bir

topluluğun Mürcie'yi ya da Fukahâ Mürciesi ismini verdikleri kimse-leri Ehli Sünnet ve'l Cemaat'ın fırkalarından sayması, onların bidatçı ve sapık olmadıklarını iddia etmesi, onların selefe muhâlefetlerinin hiçbir gerçekliği olmayan şekilsel ve lafzî bir ihtilâf olduğunu söylemesidir.

Bu, selefin onlara karşı çıkma, onlar hakkında sert sözler söyleme ve onları Ehli Sünnet'in dışına çıkarma hususundaki icmasına zıt olması sebebiyle en garip sözlerdendir.

Allah sana rahmet etsin. Bil ki önceki Selef-i Sâlihîn'in yediği ve kendilerinden sakındırdığı Mürcie, ameli iman müsemmasının dışına çıkaran ve kulun imanını sadece söz ve itikad ile sahih gören Fukahâ Mürciesi'dir. Cehmiyye Mürcie'sine gelince bunlar ancak ikinci yüzyılın sonlarında, önceki Mürcie hakkında konuşan Tâbiîn büyüklerinin zamanının sona ermesinden sonra ortaya çıkmıştır.

Vâkıf olduğum kadarıyla Cehmiyye Mürciesi'ni ilk olarak el-Fudayl b. İyâd (v. 187) ve Vekî b. el-Cerrâh (v. 196) söz konusu etmiştir. Allah onlara rahmet etsin. Oysa selefin Fukahâ Mürciesi hakkındaki sözleri bundan çok önce söylenmiştir.

Ayrıca Cehmiyye'nin kendisi hususunda eleştirildiği en meşhur sözleri, Kur'ân ve sıfatlar hakkındaki sözleridir. Nitekim bu Cehmiyye'ye reddiyye dair kaleme alınan eserlerde görülmektedir.

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/507) şöyle demiştir: "Hammâd b. Ebî Süleymân ve takipçileri imanın farklı derecelerde bulunacağını, amellerin imana dâhil oluşunu ve imanda istisnâyı reddetmiştir. Bunlar Fukahâ Mürciesi'ndendir. Kûfe ehlinin imamı ve Hammâd b. Ebî Süleymân'ın hocası olan İbrâhîm en-Nehaî ve benzerlerine, İbn Mes'ûd'un İbrâhîm'den daha büyük olan ashâbından Alkame ve el-Esved gibi kimselere gelince bunlar insanlar arasında Mürcie'ye en sert şekilde karşı çıkan kimselerdi. İmanda istisnâ yaparlardı. Fakat Hammâd b. Ebî Süleymân selefine muhâlefet etti ve ona bazı kimseler tabi oldu. Kûfe ehlinen bazı topluluklar ve onlar-

dan sonra gelenler de bu görüşü benimsedi. Selef ve imamlar bunlara çok sert tepki göstermiş, bunları bidatçilikle suçlamış ve haklarında ağır sözler söylemiştir.” Şunlar; Sünnet ve Eser Ehli'nin, din ve düşünce imamlarının Mürcie'nin zemmi hususundaki sözlerine örnektir:

1- Ebû Abdurrahmân es-Sülemî rahimehullah (v. 72-80)

Abdurrahmân b. el-İsbehânî'den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Ebû Abdurrahmân (es-Sülemî) bize Kur'ân okutmaya çıktığı zaman ‘Harûrî, mürcîi ya da Şakîk ez-Zevvâk ed-Dabbî'nin dini üzere olan hiç kimse bizimle oturmasın’ derdi.”³⁰²

2- Ebû Vâil Şakîk b. Seleme rahimehullah (v. 82)

Zubeyd (rahimehullah)'tan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Ebû Vâil'e Mürcie'yi sordum. Dedi ki: Bana Abdullah (radiyallahu anhu) Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: “Müslümana sövmek fâsıklık, onunla savaşmak küfürdür.”³⁰³

Yine Ebû Vâil (rahimehullah) şöyle demiştir: “Bazı kimseler bana Sünnet'i soruyorlar. Ben de onlara şunu okuyorum: ‘Kitap ehlinde ve müşriklerden olan kâfirler kendilerine açık delil gelene kadar ayrılacak değillerdi... Onlar ancak dini O'na has kılarak, hanîfler olarak Allah'a ibâdet etmekle, namazı kılmakla ve zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte dosdoğru din budur.’ (Beyyine, 1-5)” O bununla Mürcie'yi kastediyordu.³⁰⁴

3- Saîd b. Cubeyr rahimehullah (v. 95). Saîd b. Cubeyr (rahimehullah) “Mürcie kible (ehli)nin Yahudileridir” demiştir.³⁰⁵ Yine o “Mürcie'nin durumu Sâbiîler'in durumu gibidir” demiştir.³⁰⁶

³⁰² ed-Duafâ, el-Ukaylî, 2505

³⁰³ Buhârî “Sahîh”inde (48) rivâyet etmiştir.

³⁰⁴ Tehzîbu'l Âsâr, 978

³⁰⁵ es-Sünne, Abdullah, 701

Atâ b. es-Sâib'den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Saîd b. Cubeyr Mürcie'yi söz konusu etti ve onlar hakkında bir misâl getirdi. Dedi ki: "Onların durumu Sâbiiler'in durumuna benzemektedir. Onlar yahudilere gittiler ve 'Sizin dininiz nedir?' diye sordular. Yahudiler 'Yahudilik'tir' dediler. Onlar 'Peki kitabınız nedir?' diye sordular. Yahudiler 'Tevrât'tır' dediler. Onlar 'Peki nebîiniz kimdir?' diye sordular. Yahudiler 'Mûsâ'dır' dediler. Onlar 'Peki size tâbî olana ne var?' diye sordular. Yahudiler 'Cennet' dediler. Sonra hristiyanlara gittiler ve 'Sizin dininiz nedir?' diye sordular. Hristiyanlar 'Hristiyanlık'tır' dediler. Onlar 'Peki kitabınız nedir?' diye sordular. Hristiyanlar 'İncil'dir' dediler. Onlar 'Peki nebîiniz kimdir?' diye sordular. Hristiyanlar 'İsâ'dır' dediler. Sonra 'Size tâbî olana ne var?' diye sordular. Hristiyanlar 'Cennet' dediler. Bunun üzerine onlar 'O zaman biz bunu din ediniyoruz' dediler.³⁰⁷

4- İbrâhîm en-Nehaî rahimehullah (v. 96)

Atâ b. es-Sâib'den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: "İbrâhîm'in ircâ ehline karşı sert olduğu kadar hiçbir hevâ ehline karşı sert olduğunu görmedim."³⁰⁸

Muğîre'nin İbrâhîm'den rivâyet ettiğine göre o, kendisinin yanında ırcanın söz konusu edilmesi üzerine "O sonradan ortaya atılmış bir görüştür" demiştir.³⁰⁹

Ebû Hamza es-Simâli el-A'ver (rahimehullah) şöyle demiştir: "İbrâhîm'e 'Mürcie'nin görüşü hakkında ne düşünüyorsun?' diye sordum. Dedi ki: 'Eyvah eyvah! Onlar bir söz uydurdular. Ümmet için onlardan korkuyorum. Onların işinde şer çoktur. Aman onlardan

³⁰⁶ es-Sünne, Abdullah, 686

³⁰⁷ es-Sünne, Abdullah, 642

³⁰⁸ es-Sünne, İbn Şâhîn, 7

³⁰⁹ es-Sünne, İbn Şâhîn, 5

uzak dur.”³¹⁰ Ebû Hamza el-A'ver'den onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “İbrâhîm'e gittim ve ‘Bazı insanlar senin görüşü hususunda İbrâhîm et-Teymî'yi takip ettiğini söylüyor’ dedim. Bunun üzerine güldü ve şöyle dedi: ‘Beni sövüp duran bir mürciî olarak mı görüyorsunuz? Bana göre şu kible ehli içerisinde Mürcie'den daha sapığı yoktur.’”³¹¹

Mahl'in İbrâhîm'den rivâyet ettiğine göre o Mürcie'ye buğz ediyor, onlardan biri yanındaysa “Ey falan, yanımdan kalktıktan sonra bir daha yanıma geldiğini görmeyeyim!” diyordu.³¹²

Yine İbrâhîm (*rahimehullah*) Mürcie'yi kastederek “Aman sonradan ortaya atılan şu görüşten uzak durun!” demiştir.³¹³

Yine o “Ben bu ümmet için Ezârika'nın fitnesinden daha çok Mürcie'nin fitnesinden korkuyorum” demiştir.³¹⁴

Yine o “Benim nezdimde Havâric Mürcie'den daha mâzurdur” demiştir.³¹⁵

El-A'meş (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İbrâhîm'in yanında Mürcie anıldı da ‘Vallahi onlar benim nezdimde kitap ehlinde daha sevimsizdirler’ dedi.”³¹⁶

Yine o şöyle demiştir: “Görüşleri hususunda şu Mürcie'den daha ahlak bir topluluk bilmiyorum. Çünkü onlar ‘sapık mümin’ ve ‘fâsık mümin’ diyorlar!”³¹⁷

³¹⁰ el-İbânetu'l Kubrâ, 1330

³¹¹ Şerhu Mezâhibi Ehli's Sünne, İbn Şâhîn, 13

³¹² es-Sünne, İbn Şâhîn, 8

³¹³ et-Tabakâtu'l Kubrâ, 6/273

³¹⁴ es-Sünne, Abdullah, 604. Ezârika Hâricîler'dir.

³¹⁵ es-Sünne, Abdullah, 684

³¹⁶ et-Tabakâtu'l Kubrâ, İbn Sa'd, 6/274

³¹⁷ es-Sünne, Abdullah, 700

Yine o “İrcâ bidattir” demiştir.³¹⁸

Süfyân es-Sevrî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: İbrâhîm dedi ki: “Mürcie dini sâbirî elbiseden daha ince yapıp çıktı.”³¹⁹

Mahl’den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: İbrâhîm bize Mürcie’yi kastederek “Onlarla oturmayın ve konuşmayın” dedi.³²⁰

Ğâlib Ebu’l Huzeyl’den rivâyet edildiğine göre o İbrâhîm’in yanında bulunuyordu. O esnada İbrâhîm’in yanına Mürcie’den bir topluluk girdi. Onunla konuştular. Bunun üzerine o öfkeleni ve “Söyleyeceğiniz buysa yanıma girmeyin!” dedi.³²¹

İbn Avn (*rahimehullah*)’tan onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “İbrâhîm en-Nahaî’nin yanında oturdum. Mürcie’yi söz konusu etti ve onlar hakkında bir söz söyledi ki başkası ondan daha güzeldi.”³²²

Ebû Hamza el-A’ver’den onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Kûfe’de görüşler çoğalınca İbrâhîm en-Nehaî’nin yanına gittim ve ‘Ey Ebû İmrân, Kûfe’de ortaya çıkan görüşler hakkında ne düşünüyorsun?’ diye sordum. Dedi ki: ‘Eyvah eyvah! Sözü incelttiler ve kendileri tarafından Allah’ın kitabında bulunmayan ve Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in sünnetinden olmayan yeni bir din uydurdular. Sonra da “Bu haktır, buna uymayan da bâtıldır” dediler. Vallahi onlar Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in dinini terk ettiler. Aman onlardan uzak dur.”³²³

³¹⁸ et-Tabakâtu’l Kubrâ, 6/273

³¹⁹ el-İmân, Ahmed, 199.

Sâbirî elbise kendisini giyenin çıplak ile giyinik arasında olduğu elbisedir. (Meşâriku’l Envâr, 2/204)

³²⁰ et-Tabakâtu’l Kubrâ, 1/274; el-Ma’rifetu ve’t Târih, 2/606

³²¹ et-Tabakâtu’l Kubrâ, 1/274

³²² et-Tabakâtu’l Kubrâ, 6/273

³²³ Zemmu’l Kelâm, 855

5- Atâ b. Ebî Rabâh rahimehullah (v. 114)

İbn Mücâhid şöyle demiştir: Atâ b. Ebî Rabâh'ın yanındaydım. Oğlu Ya'kûb gelip "Babacığım, ashâbımızdan bazı kimseler imanlarının Cibrîl'in imanı gibi olduğunu söylüyorlar" dedi. Bunun üzerine Atâ dedi ki: "Oğlum, [onlar bizim ashâbımız değildir.] Allah'a itaat edenin imanı Allah'a isyân edenin imanı gibi değildir."³²⁴

6- Muhammed b. Alî b. el-Huseyn rahimehullah (v. 114)

Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Huseyn şöyle demiştir: "Mürcie'nin yahudilere benzediği kadar gece geceye, gündüz gündüze benzemez."³²⁵ Görüldüğü üzere o Mürcie'yi yahudilere benzetmiştir. Benzeri Saîd b. Cubeyr (*radıyallahu anh*)'tan da aktarılmıştı.

7- el-Hakem b. Utbe rahimehullah (v. 115)

Amr b. Kays'tan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Hakem'e 'Mürcie'yi görüşlerine ne sürükledi?' diye sordum. 'Tartışmalar' dedi."³²⁶

8- Meymûn b. Mihrân rahimehullah (v. 117)

Ebû Muleyh'ten rivâyet edildiğine göre Meymûn'a Mürcie'nin sözü sorulmuş, o da "Ben ondan yaşıyım" demiştir.

Ma'kil dedi ki: Sonra Meymûn b. Mihrân'ın meclisinde oturdum. Ona "Ey Ebû Eyyûb, bize bir sûre okusan da onu tefsir etsen?" denildi. Bunun üzerine o "*Güneş dürüldüğü zaman*" (*Tekvîr*, 1) sûresini okudu. -Ya da "*Güneş dürüldüğü zaman*" sûresi okundu- "*Orada kendisine itaat edilendir, güvenilirdir*" (*Tekvîr*, 21) buyruğuna gelince şöyle dedi: İşte bu Cibrîl'dir. Allah'ın salavâtı onun üzerine olsun. İmanının Cibrîl'in imanı gibi olduğunu söyleyene de yazıklar ol-

³²⁴ es-Sünne, Abdullah b. Ahmed, 709; el-Lâlekâî, 1734

³²⁵ el-Lâlekâî, 1815

³²⁶ Zemmu'l Kelâm, 863

sun!”³²⁷ Nasr b. el-Müsennâ el-Eşcaî'den onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Meymûn b. Mihrân'ın yanındaydım. Defe vurup “Söylediğim bir sözden ötürü bana inkâr mı vardır?” demekte olan küçük bir câriyenin yanından geçti. Bunun üzerine Meymûn dedi ki: “Şunun imanını İmrân kızı Meryem'in imanı gibi mi görüyorsunuz? İmanının Cibrîl'in imanı gibi olduğunu söyleyene de yazıklar olsun!”³²⁸

9- Müslim el-Butayn rahimehullah (v. 111-120)

Mis'ar şöyle demiştir: “Müslim'i Mürcie'yi hicvederken gördüm ve ona 'Subhânallah!' dedim.”³²⁹

Derim ki: Mis'ar Mürcie'den sayılmaktadır. O bundan dolayı Müslim'in onları hicvetmesine şaşırmıştır.

10, 11- Katâde (v. 118) ve Yahyâ b. Ebî Kesîr rahimehullah (v. 132)

El-Evzâî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Yahyâ b. Ebî Kesîr ve Katâde şöyle diyorlardı: “Onların (yani selefın) nezdinde hevâlar arasında bu ümmet için ircâdan daha korkulması bir hevâ yoktu.”³³⁰

12- Avn b. Abdullah rahimehullah (v. 120'den önce)

El-Asmaî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Bize Ebû Nevfel el-Huzelî babasından onun şöyle dediğini tahdis etti: Avn b. Abdullah Medîne ehlinin edebiyattan en çok anlayanı ve en fakihi idi. Mürcîi idi. Sonra görüşünden döndü ve şöyle demeye başladı:

İlk ayrılacağın şey hiç şüphe etmeksizin

Mürcie'nin dediğidir şüphe etmeyesin

Dediler ki: Zulmedenlerden olan bir mümin!

³²⁷ es-Sünne, Abdullah, 806

³²⁸ el-İbânetu'l Kubrâ, 1350

³²⁹ el-Lâlekâî, 1846

³³⁰ el-İmân, Ahmed, 65

Oysa ki müminler değildir zâlim

Yine kanı helâl bir mümin dediler

*Hâlbuki müminlerin kanı haram kılındı*³³¹

Tenbih: İbn Sa'd "et-Tabakât"ta (6/313) şunları söylemiştir: "Avn b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd el-Huzelî. Ömer b. Abdulazîz hilâfet makâmına geldiği zaman Avn b. Abdullah, Ebu's Sabbâh Mûsâ b. Ebî Kesîr ve Ömer b. Hamza onun yanına gitti. Onunla ircâ hakkında konuştular. Onunla münâzara ettiler. Sonra onun kendilerine muvâfakat ettiğini, herhangi bir hususta kendilerine muhâlefet etmediğini söylediler."

Derim ki: Bu eser Ömer b. Abdulazîz (*rahimehullah*)'tan sâbit değildir. Zira İbn Sa'd bu kıssaya herhangi bir isnâd zikretmemiştir ki kıssasın sıhhati ya da zayıflığı bilinsin. Diğer taraftan Ömer b. Abdulazîz Sünnet'e bağlılığıyla ve selefite ittibâsıyla meşhur bir imamdır. Ehli Sünnet iman kitaplarında Mürcie'ye reddiye hususunda sıklıkla onun şu meşhur sözünü hüccet getirir: "İman; farizalar, şeriatler, hadler ve sünnetler bütünüdür. Bunları tam olarak bulunduran imânını kemâle erdirmiş olur. Bunları tam olarak bulundurmayan imânını kemâle erdiremez."

13- Muhammed b. Şihâb ez-Zuhrî *rahimehullah* (v. 124)

Ez-Zuhrî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "İslâm'da ehline şu ircâdan daha zararlı bir bidat ortaya atılmamıştır."³³²

14- Ebû İshâk es-Sebî'î *rahimehullah* (v. 129)

Süfyân'dan rivâyet edildiğine göre Ebû İshâk "Ben ircâdan daha yaşlıyım" demiştir.³³³ İshâk ircâdan daha yaşlı olduğuna ve bu mezhep ondan sonra ihdas edildiğine göre bu ircânın sonradan ortaya

³³¹ el-İbânetu'l Kubrâ, 1366

³³² el-İmân, Ebû Ubeyd, 77

³³³ Suâlâtu Ebî Ubeyd el-Âcurrî li-Ebî Dâvûd, 250

atılmış bidat bir mezhep olduğunu gösterir. Bu Saîd b. Cubeyr rahimehullah'ın (v. 95) Mürcie'den bir adama "Bugün kendisinden daha yaşlı olduğun bir görüşü benimsemekten utanmıyor musun?" demesi de buna benzemektedir. Ebû Hâzim Seleme b. Dînâr rahimehullah'ın (v. 144) Kaderiyye hakkında "Allah kendisinden daha yaşlı olduğum dine lânet etsin!" demesi de bu kapsamdadır.

15- Mansûr b. el-Mu'temir rahimehullah (v. 132)

Mansûr b. el-Mu'temir (*rahimehullah*) bir şey hakkında "Ben sapık ve bidatçi Mürcie'nin söylediği gibi söylemiyorum" demiştir.³³⁴

Yine o "Mürcie ve Râfızâ Allah'ın düşmanlarıdır" demiştir.³³⁵

16- Süleymân b. Mihrân el-A'meş rahimehullah (v. 147)

Ebû Bekr b. Ayyâş (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "El-A'meş 'Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki onlardan şerlisini bilmiyorum' diye yemin etti." Ebû Bekr'e "Bununla Mürcie'yi mi kastetti?" diye soruldu. Ebû Bekr "Hem Mürcie hem de başkaları" diye cevap verdi.³³⁶

Cerîr (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Kendisinin yanında ircânın zikredilmesi üzerine el-A'meş 'Kendisinden daha yaşlı olduğum bir görüşten ne umuyorsun?' dedi."³³⁷

17- Ebû Amr el-Evzâî rahimehullah (v. 157)

Ahmed b. Ebî'l Havârî şöyle demiştir: Bize Vekî' b. el-Cerrâh tahdis etti, dedi ki: Süfyân "İman söz ve ameldir, artar ve azalır" derdi. Ahmed dedi ki: Ben el-Firyâbî'ye bunu sordum, "Bunu Süfyân'dan işittin mi?" dedim. "Bunu ondan işitmedim, sanki bu onun görüşüdür" dedi. Yine ben el-Firyâbî'ye el-Evzâî'nin sözünü sordum.

³³⁴ el-Îmân, Ahmed, 542

³³⁵ el-Lâlekâî, 1817

³³⁶ es-Sünne, Abdullah, 244

³³⁷ el-Lâlekâî, 1842

Dedi ki: Ben onu “İman söz ve ameldir, artar ve azalır” derken işittim. Bunu ondan Fudeyk haber veriyordu. Fudeyk b. Süleymân'ın yanına gidip ona “Tahdis et!” dedik. Bunun üzerine şöyle dedi: “Yanımıza Dimeşk'ten bir adam geldi. Dimeşk'te ‘İman söz ve ameldir, artar ama azalmaz’ diyen birinin olduğunu söylüyordu. Derken biz Kaysâ-riyye'den yaklaşık yirmi adamla yayan yayan yürüyerek çıktık. Tâ ki Beyrût'ta el-Evzâî'nin yanına girdik. Ona ‘Ey Ebû Amr, Dimeşk'te imanın söz ve amel olduğunu, onun artacağını ama azalmayacağını söyleyen bir adam var’ dedik. Bunun üzerine Ebû Amr bize ‘Kim imanın söz ve amel olduğunu, onun artacağını fakat azalmayacağını söylerse ondan uzak durun, çünkü o bidatçidir’ dedi. Yine el-Evzâî ‘İman söz ve ameldir, artar ve azalır’ dedi.”³³⁸

Ebû İshâk (rahimehullah) şöyle demiştir: Kendisine “Sen hakîkî bir mümin misin?” diye sorulan kimse hakkında el-Evzâî şöyle demiştir: “Kişiye sorulan bu soru bidattir. Bu hususta şehâdetde bulunmak dinimizde kendisiyle yükümlü tutulmadığımız ve Nebîmizin bize emretmediği bir derine dalıştır. Bunu soran kimsenin bir imamı yoktur. Onun imamı ancak kendisi gibi biridir. Bunu dile getirmek tartışmadan ibârettir. Bu konuda çekişmek sonradan ortaya çıkmış bir şeydir. Yeminle söylüyorum ki senin kendi lehine şehâdetde bulunman eğer söylediğin gibi değilsen seni o hakîkate ulaştıracak değildir. Kendi lehine şehâdetde bulunmaman da eğer müminsen seni imandan çıkaracak değildir. Sana imanını soran kimse aslında senin imanından şüphe ediyor değildir. O ancak bu konudaki ilmi hususunda Allah ile çekişmek istemektedir. Zira o bu konuda kendisinin ilmi ile Allah'ın ilminin bir olduğunu iddia etmektedir. Şu hâlde sen Sünnet üzere sabret! Onlar (öncekiler) nerede durmuşsa sen de orada dur. Onların konuştukları konular hakkında konuş. Hakkında konuşmadıkları konular hakkında konuşma. Senden önceki sâlih kimselerin yolunu takip et. Onlara yeten sana da yeter. Şam ehli önceleri bu bi-

datten habersizdi. Tâ ki Irak ehlinden bu bidate bulaşanlardan biri, (Irak ehlinin) âlimlerinin ve fakihlerinin bu bidat hususunda ona karşı çıkmalarından sonra Şam ehlinin arasına bunu soktu.”³³⁹

18- Süfyân b. Saîd es-Sevrî rahimehullah (v. 161)

Abdullah b. Ahmed “el-İlel”de (5052) şöyle demiştir: İbn Hal-lâd bana şunu yazdı: Yahyâ’nın “Süfyân Mürcie’ye sert sözler söyler ve onlara sert cevaplar verirdi” dediğini işittim.

Abdussamed b. Hassân el-Mervezî şöyle demiştir: Süfyân es-Sevrî “Şu hevâlardan sakının!” dedi. Ona “Allah sana rahmet etsin, bunu bize açıkla” denildi. Bunun üzerine Süfyân şöyle dedi: “Mürcie’ye gelince onlar imanın amel olmaksızın söz olduğunu söylerler...”

Derim ki: Görüldüğü üzere Süfyân (*rahimehullah*) Mürcie’nin mezhebini sonradan ortaya atılan hevâlardan saymıştır.

Yine Süfyân Mürcie’yi söz konusu edip “Sonradan ortaya atılmış bir görüştür, insanları bundan gayrısı üzerinde bulduk” demiştir.³⁴⁰

Muhammed b. Yûsuf şöyle demiştir: Süfyân es-Sevrî’nin yanına girdim. Kucağında mushaf vardı ve sayfaları çeviriyordu. Sonra dedi ki: “Bundan Mürcie’den daha uzak kimse yoktur.”³⁴¹

İbrâhîm b. el-Muğîre şöyle demiştir: Süfyân es-Sevrî’ye “İmanın söz olmaksızın amel olduğunu söyleyen kimsenin arkasında namaz kılayım mı?” diye sordum. “Hayır, bunun bir değeri yoktur” dedi.³⁴² Yine Süfyân (*rahimehullah*) “İrcâ dini sonradan ortaya atılmış bir dindir” demiştir.³⁴³

³³⁹ el-Lâlekâî, 1797

³⁴⁰ el-İmân, Ahmed, 27

³⁴¹ el-Lâlekâî, 1829

³⁴² el-Lâlekâî, 1825; el-Hılye, 7/27

³⁴³ es-Sünne, el-Hallâl, 952

19- Hicret Yurdunun İmamı Mâlik b. Enes rahimehullah (v. 179)

İbn Vehb (rahimehullah) şöyle demiştir: Mâlik'i şöyle derken işittim: "Mürctie hata etti ve büyük bir söz söyledi. 'Kişi Kâbe'yi yaksa da her şeyi yapsa da müslümandır' dedi." Sonra Mâlik'e "Onlar hakkındaki görüşün nedir?" diye soruldu. Dedi ki: "Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *Eğer tevbe eder, namazı kılar ve zekâtı verirlerse dinde kardeşlerinizdir.*' (Tevbe, 11)"³⁴⁴

Zuheyr şöyle demiştir: Mâlik'in yanına namazın imandan olmadığı meselesine benzer bir meseleyi soran bir adam girmişti. Mâlik onun çıkarılmasını emretti de adam dışarı çıkarıldı.³⁴⁵

Ma'n b. İsâ (rahimehullah) şöyle demiştir: Medîne'de kendisine Ebu'l Cuveyriye denen bir adam ircâ görüşüne sahipti. Bundan dolayı Mâlik b. Enes "Onu evlendirmeyin" dedi.³⁴⁶

El-Halîlî "el-İrşâd"da (1/277) şöyle demiştir: İbrâhîm b. Yûsuf el-Belhî. Belh'in reisi ve şeyhi. Başından geçen şöyle bir olay vardır: O Mâlik b. Enes'in yanına girmiş, bunun üzerine Kuteybe b. Saîd el-Belhî ayağa kalkıp "Bu ircâ hususunda Iraklılar'ın görüşüne sahip bir adamdır" demiş, bunun üzerine Mâlik onun dışarı çıkarılmasını ve elinden tutulmasını emretmiştir.

20- Abdullah b. el-Mubârek rahimehullah (v. 181)

Hafs b. Humeyd şöyle demiştir: Abdullah b. el-Mubârek'e "Bu ümmet kaç fırkaya ayrıldı?" diye soruldu. O da şöyle cevap verdi: "Asıl olan; Şîa, Harûriyye, Kaderiyye ve Mürctie olmak üzere dört fırkadır. Şîa yirmi iki fırkaya ayrılmıştır. Harûriyye yirmi bir fırkaya ayrılmıştır. Kaderiyye on altı fırkaya ayrılmıştır. Mürctie de on üç fırka-

³⁴⁴ Tertîbu'l Medârik, 2/48

³⁴⁵ Tertîbu'l Medârik, 2/43

³⁴⁶ el-Lâlekâî, 1827

ya ayrılmıştır.”³⁴⁷ Alî b. el-Hasen b. Şakîk (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Bir adam Abdullah b. el-Mubârek’e “Ey Mürcie topluluğu!” diye hitap etti. Bunun üzerine Abdullah “Beni hevâlardan bir hevâ ile itham ettin” dedi.³⁴⁸

Derim ki: İbnu’l Mubârek (*rahimehullah*)’ın ircâ bidatiyle itham edilmesi üzerine gösterdiği öfkeye bir bak!

21- Şerîk b. Abdullah el-Kâdî *rahimehullah* (v. 177)

Şerîk el-Kâdî (*rahimehullah*) Mürcie’yi söz konusu ettikten sonra şöyle demiştir: “Onlar en habis topluluktur. Yine sana pislik olarak Râfıza yeter. Fakat Mürcie Allah’a yalan uydurmaktadır.”³⁴⁹

Yine Şerîk şöyle demiştir: “Mürcie Allah’ın düşmanlarıdır. Yine sana pislik olarak Râfıza yeter.”³⁵⁰

Abdurrahmân b. Mehdî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Bana ulaştığına göre Şu’be Şerîk’e “Mürcie’nin şehâdetini nasıl geçerli saymazsın?” diye sormuş, bunun üzerine Şerîk “Namazın imandan olmadığını söyleyen bir topluluğun şehâdetini nasıl geçerli sayarım?” demiştir.³⁵¹

Ebû Nuaym da “Şerîk Râfıza’nın ve Mürcie’nin şehâdetini geçerli saymazdı” demiştir.³⁵²

22- el-Fudayl b. İyâd *rahimehullah* (v. 187)

Fudayl b. İyâd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Bidat ehli ameli imandan ayırmıştır. ‘Allah (*azze ve celle*)’nin farizaları imandan değil-

³⁴⁷ el-İbânetu’l Kubrâ, İbn Batta, 294

³⁴⁸ es-Sünne, Abdullah, 679

³⁴⁹ el-İmân, 543

³⁵⁰ Târîhu İbn Maîn, ed-Dûrî rivâyeti, 4991

³⁵¹ es-Sünne, Abdullah, 670

³⁵² Ahbâru’l Kudât, 3/162

dir' demişlerdir. Kim bunu söylerse büyük bir iftira ortaya atmış olur... Ehli Sünnet ise 'Allah (azze ve celle) ameli imana ilâştirmiştir' der."³⁵³

Derim ki: Görüldüğü üzere Fudayl (rahimehullah) Mürcie'nin iman konusundaki sözünü çağımız mürciesinin hilâfına bidat ehlinin sözlerinden saymıştır.

23- Ömer b. Hârûn rahimehullah (v. 194)

Ebû Racâ (rahimehullah) şöyle demiştir: "Ömer b. Hârûn Mürcie'ye karşı çok sertti. Onların kötülüklerini ve belâlını zikrederdi. Bundan dolayı onlarla kendisi arasında bir düşmanlık vardı."³⁵⁴

24- Ebû Bekr b. Ayyâş rahimehullah (v. 194)

Muâviye b. Abdullah el-Osmânî şöyle demiştir: "Bir mürcîi, bir râfîzî ve bir harûrî Ebû Bekr b. Ayyâş ile birlikte bir gemiye binmişlerdi. Aralarında ihtilâf ettiler. Bunun üzerine Ebû Bekr b. Ayyâş'a gelip 'Aramızda hüküm ver!' dediler. Ebû Bekr 'Hepinize muhâlif olduğumu biliyorsunuz!' dedi. 'Olsun, sen yine de aramızda hüküm ver' dediler. Bunun üzerine râfîziye şöyle dedi: 'Dünyada sizden câhil bir topluluk var mıdır? Bu işin (yani hilâfetin) arkadaşınıza ait olduğunu söylüyorsunuz. Oysa o hayatı boyunca bu işi terk etmiş ve onu başkasına teslim etmiştir. Sonra siz vefâtından sonra bunu onun adına almak istiyorsunuz!' Sonra harûriye 'Kadınları ve çocukları öldürmekten geri duruyorsunuz ama müslümanların kanını dökmeyi helâl sayıyorsunuz' dedi. Sonra mürcîiye 'Sen üç kişinin en ahmağısın; bu ikisi senin cehennemlik olduğunu söylüyor, sense onların cennetlik olduğunu söylüyorsun!' dedi."³⁵⁵

25- Yûsuf b. Esbât rahimehullah (v. 195)

³⁵³ es-Sünne, Abdullah, 793

³⁵⁴ Târîhu Bağdâd, 13/15; es-Siyer, 9/270

³⁵⁵ Târîhu Bağdâd, 15/542

El-Museyyeb b. Vâdih şöyle demiştir: Yûsuf b. Esbât'ın yanına gidip ona şöyle dedim: "Ey Ebû Muhammed! Sen gelip geçmiş âlimlerin kalıntısısin. Karşılaştığın kimsenin aleyhine hüccetsin. Sen Sünnet'in imamısın. Ben senin yanına senden hadis işitmeye gelmedim. Senin yanına ancak hadislerin tefsirini sormaya geldim. Şu hadis vârid olmuştur: *'İsrâîloğulları yetmiş bir fırkaya ayrıldı. Bu ümmet de yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır.'* Bu fırkalar kimlerdir? Söyle de onlardan uzak duralım."

Dedi ki: "Bu fırkaların asılları; Kaderiyye, Mürcie, Şîa ve Havâric olmak üzere dördttür..."³⁵⁶ Derim ki: Görüldüğü üzere o Mürcie'yi helâka mahkûm bidat fırkalarının asıllarından saymıştır.

26- Vekî' b. el-Cerrâh rahimehullah (v. 196)

Muhammed b. Mukâtil şöyle demiştir: "Vekî'ye 'Bizim tarafımızda imanın artmayacağını söyleyen bir topluluk var?' diye sordum. Dedi ki: 'Onlar habîs Mürcie'dir. İman ehli sözün ancak amel ve inançla fayda vereceğini söylemiştir.'"³⁵⁷

Yine Vekî' (rahimehullah) şöyle demiştir: "Şu Mürcie'den ve şu Cehmiyye'den sakının! Cehmiyye kâfirdir ve el-Merîsî cehmîdir. Küfre nasıl girdiklerini biliyor musunuz: 'Sana marifet (bilgi) yeter' dediler. Bu küfürdür! Mürcie de 'İman fiil olmaksızın sözdür' der. Bu da bidattir!"³⁵⁸

27- Süfyân b. Uyeyne rahimehullah (v. 198)

Süfyân b. Uyeyne (rahimehullah) şöyle demiştir: "Râfîzînin arkasında, cehmînin arkasında, kaderînin arkasında ve mürciînin arkasında namaz kılmayın!"³⁵⁹

³⁵⁶ el-Hucce fî Beyâni'l Mehacce, 528

³⁵⁷ Zemmu'l Kelâm, 472

³⁵⁸ Halku Ef'âlî'l İbâd, el-Buhârî, 41

³⁵⁹ el-Lâlekâî, 1364

İbrâhîm b. Mûsâ el-Ferrâ er-Râzî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "İbn Uyeyne'ye ircâ soruldu. Bunun üzerine o dedi ki: 'İrcâ iki türlüdür: Alî ve Osmân (*radiyallahu anhuma*)'nın meselesini sonraya bırakanlar ki bunlar geçip gitmiştir. Bugünkü Mürcie'ye gelince onlar imanın amel olmaksızın söz olduğunu söyleyenlerdir. Onlarla oturmayın ve onlarla birlikte yemek yemeyin...'"³⁶⁰

Yahyâ b. Zekeriyâ şöyle demiştir: Süfyân b. Uyeyne'nin yanındaydım. Bir adam ona "Biz insanlardan beş sınıf görüyoruz ki bunlar küfre girmişler, iman etmemişlerdir!" dedi. Süfyân "Kimdir onlar?" diye sordu. Adam "Cehmiyye, Kaderiyye, Mürcie, Râfıza ve Hristiyanlar" dedi. Süfyân "Nasıl?" diye sordu. Bunun üzerine adam şöyle dedi: "Allah Teâlâ '*Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu*' (*Nisâ, 164*) buyurdu. Cehmiyye ise 'Hayır, dediğin gibi değil, aksine sen bir söz yarattın!' dedi. Böylece kâfir oldular, Allah (*azze ve celle*)'nin buyruğunu reddettiler. Yine Allah '*Sekar'ın dokunuşunu tadın, Biz her şeyi bir kader ile yarattık*' (*Kamer, 48-49*) buyurdu. Kaderiyye ise 'Dediğin gibi değil, şer bir şeydir ama senin yarattıklarından değildir' dedi. Böylece kâfir oldular, Allah'ın buyruğunu reddettiler. Yine Allah '*Kötülük işleyenler hayatlarında ve ölümlerinde kendilerini iman edip sâlih ameller işleyenlerle bir kılacağımızı mı sandılar, ne kötü hüküm veriyorlar!*' (*Câsiye, 21*) buyurdu. Mürcie ise 'Dediğin gibi değil, onlar birdir' dedi. Böylece kâfir oldular, Allah'ın buyruğunu reddettiler. Alî b. Ebî Tâlib "Nebîsinden sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekr ve Ömer'dir" dedi. Râfıza ise 'Hayır, dediğin gibi değil, sen onlardan daha hayırlısın' dedi. Böylece kâfir oldular, onun sözünü reddettiler. Îsâ b. Meryem (*aleyhisselam*) 'Ben Allah'ın kulu ve resûlüyüm' dedi. Hristiyanlar ise 'Dediğin gibi değil, sen O'sun' dediler. Böylece kâfir oldular, onun sözünü reddettiler." Süfyân "Bunu yazın, bunu yazın" dedi.³⁶¹

³⁶⁰ Tehzîbu'l Âsâr, Müsned-i İbn Abbâs, 976

³⁶¹ el-Kader, el-Beyhakî, 501

28- Yahyâ b. es-Sellâm el-Basrî et-Teymî rahimehullah (v. 200)

Ebu'l Arab "Tabakâtu Ulemâi İfrîkiyye"de (s. 37) şöyle demiştir: Bana Bekr b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bana Ebû Rabî' el-Lihyânî'nin tahdis ettiğine göre bir adam ona (yani Yahyâ b. es-Sellâm'a) "Ey Ebû Zekerîyyâ, onlar senin ircâ görüşünü savunduğunu söylüyorlar" dedi. Bunun üzerine o elini kible duvarına vurdu ve ona şöyle dedi: "Kıblenin Rabbi'ne yemin ederim ki ben ircâ adına hiçbir şey üzere Allah'a ibâdet etmiş değilim. Size onun bidat olduğunu söyledğim hâlde bu nasıl mümkün olur?"

İsâ b. Miskîn'den onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Bize Avn b. Yûsuf tahdis etti, dedi ki: Yahyâ b. es-Sellâm'a "İnsanlar seni ircâ ile itham ediyorlar?" dedim. Bunun üzerine Yahyâ eliyle sakalını tuttu ve "Eğer Allah (*azze ve celle*)'ye bir an ircâ ile ibâdet etmişsem Allah şu sakalı ateşle yaksın" dedi.

İsâ'ya "Peki sen onun hakkında ne diyorsun?" diye soruldu. Bunun üzerine İsâ "Vallahi o bizden daha hayırlıdır, Allah onu söyledikleri şeyden temize çıkarmıştır" dedi.

Başka bir yerde "Size onun bidat olduğunu söylediğim hâlde bu nasıl mümkün olur?" diye geçmektedir.³⁶²

Avn b. Yûsuf'tan onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Abdullah b. Vehb'in yanındaydım. Kendisine hadis okunuyordu. Derken Yahyâ b. es-Sellâm'ın bir hadisi geldi. Bunun üzerine Abdullah "Onu sil" dedi. Ona "Allah seni ıslah etsin, onu neden siliyorsun?" dedim. "Bana onun ircâ görüşünü savunduğu ulaştı" dedi. Ona "Ben bu konuyu ona sordum" dedim. "Sen mi?!" dedi. "Ben!" dedim. "Peki, sana ne cevap verdi?" dedi. Dedim ki: "Ona meseleyi anlattım. Bunun üzerine 'Bunun görüşüm olmasından ya da Allah'a bununla kulluk etmekten Allah'a sığınırım; fakat ben imanın söz olduğunu söyleyen bazı kimselerden, yine imanın söz ve amel olduğunu söyleyen diğer bazı kim-

³⁶² Riyâdu'n Nufûs, 1/190

selerden bazı hadisler rivâyet ettim; onlardan işittiğimizi tahdis ettik' dedi." Bunun üzerine İbn Vehb "Sen benim sıkıntımı giderdin, Allah da senin sıkıntını gidersin" dedi.

Avn şöyle devam etti: Yahyâ henüz sağken Kayrevân'a gittiğimde Yahyâ yanıma geldi, bana selâm verdi ve bana şöyle dedi: "Ey Ebû Muhammed! Geldiğin bana ulaştı. Allah seni hayırla mükâfâtlandırsın. Vallahi ben ancak hakkı söyledim. İrcâ ile Allah'a hiç ama hiç kulluk etmedim."³⁶³

Ebu'l Arab (*rahimehullah*) "Tabakâtu Ulemâi İfrîkiyye"de (s. 37) şöyle demiştir: Bana Süleymân b. Sâlim, Avn b. Yûsuf el-Huzâî'den onun şöyle dediğini tahdis etti, dedi ki: Abdullah b. Vehb'in yanındaydık. Ondan hadis dinliyorduk. Tâ ki kitaplarında Yahyâ b. Sellâm'dan bir hadis geçti. Bunun üzerine (İbn Vehb) "Onu atın, çünkü bana onun mürcî olduğu ulaştı" dedi. Bunun üzerine ben İfrîkiyye ehlinde beraberimdeki üç kişiyle kalktım. Onun adına onun ircâdan berî olduğuna şehâdette bulunduk.

Ebu'l Arab dedi ki: Süleymân b. Sâlim bana şöyle dedi: Ona ircânın nispet edilmesinin sebebi şudur: Mûsâ b. Muâviye es-Samâdihî ona geldi ve ona "Ey Ebû Zekeriyâ, insanları iman hakkında ne derlerken işittin?" diye sordu. Bunun üzerine Yahyâ şöyle dedi: "Mâlik'i ve Süfyân es-Sevrî'yi 'İman söz ve ameldir' derken işittim. Mâlik b. Miğvel'i, Fıtr b. Halife'yi ve Ömer b. Zerr'i de 'İman sözdür' derken işittim."

Süleymân b. Sâlim şöyle devam etti: Bunun üzerine Mûsâ b. Muâviye, Sahnûn b. Saîd'e Yahyâ b. Sellâm'ın Ömer b. Zerr'den, Fıtr b. Halife'den ve Mâlik b. Miğvel'den aktardığı şeyi bildirdi. Ona bunların dışındaki kimselerden aktardığını bildirmedi. Bunun üzerine Sahnûn "O mürcîdir" dedi.

29- Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî *rahimehullah* (v. 204)

³⁶³ Riyâdu'n Nufûs, 1/191

El-Buveytî'den onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Eş-Şâfiî'ye 'Râfızinin arkasında namaz kılayım mı?' diye sordum. 'Râfızinin, kaderinin ve mürciinin arkasında namaz kılma' dedi. 'Onları bize anlat' dedim. Bunun üzerine dedi ki: 'İmanın söz olduğunu söyleyen kimse mürciidir. Ebû Bekr'in ve Ömer'in imam olmadığını söyleyen kimse râfızidir. Meşieti (istemeyi) kendisine izâfe eden kimse de kaderîdir.'"³⁶⁴

Ebû Sevr'den onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Eş-Şâfiî'ye 'İrcâ konusunda bir kitap yaz' dedim. Kelâmı yerercesine 'Bırak şu-nu!' dedi."³⁶⁵

30- Yezîd b. Hârûn rahimehullah (v. 206)

Yezîd b. Hârûn (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "İrcâyâ davet eden kimsenin arkasında kılınan namaz îade edilir."³⁶⁶

İshâk b. Behlûl (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Yezîd b. Hârûn'a 'Cehmiyye'nin arkasında namaz kılayım mı?' diye sordum. 'Hayır' dedi. 'Mürcie'nin arkasında namaz kılayım mı?' diye sordum. 'Onlar pisliklerdir' dedi."³⁶⁷

31- Abdurrazzâk es-San'ânî rahimehullah (v. 211)

Abdurrazzâk şöyle demiştir: "Ma'mer, İbn Cureyc, es-Sevrî, Mâlik ve İbn Uyeyne 'İman söz ve ameldir, artar ve azalır' derdi."

Yine Abdurrazzâk şöyle demiştir: "Ben de böyle söylüyorum: İman söz ve ameldir. İman artar ve azalır. Onlara muhâlefet edersem sapıtmış olurum, doğru yolu bulanlardan olmam."³⁶⁸

³⁶⁴ Zemmu'l Kelâm, 1166

³⁶⁵ es-Siyer, 10/30

³⁶⁶ el-Lâlekâî, 1828

³⁶⁷ es-Sünne, Abdullah, 57

³⁶⁸ es-Sünne, Abdullah, 704

32- Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî rahimehullah (v. 212)

Buhârî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Bir topluluğun Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî'nin yanına girdiğini gördüm. Muhammed b. Yûsuf'a 'Ey Ebû Abdullah, bunlar Mürcie'dir' denildi. Bunun üzerine o 'Çıkarın onları' dedi. Sonra tevbe ettiler ve geri geldiler.”³⁶⁹

33- Mutarrif b. Abdullah el-Medenî rahimehullah (v. 220)

Tirmizî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Ebû Mus'ab el-Medenî'yi şöyle derken işittim: “Kim imanın söz olduğunu söylerse tevbeyle davet edilir. Tevbe ederse ne âla, aksi takdirde boynu vurulur.”³⁷⁰

34- Ebû Ömer ed-Darîr Hafs b. Ömer rahimehullah (v. 220)

Abdulvehhâb b. Yezîd el-Kindî şöyle demiştir: “Ebû Ömer ed-Darîr'i rüyamda gördüm. 'Allah sana ne yaptı?' diye sordum. 'Beni bağışladı ve bana merhamet etti' dedi. 'Hangi ameli daha fazîletli buldun?' diye sordum. 'Üzerinde bulunduğunuz sünnet ve ilim' dedi. 'Hangi ameli daha şerli buldun?' diye sordum. 'İsimlerden uzak dur' dedi. 'İsimler de nedir?' diye sordum. 'Kaderî, mutezîlî, mürcîî' dedi ve hevâ ehlini saymaya başladı.”³⁷¹

35- Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm rahimehullah (v. 224)

Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Ha cehmînin ve râfızînin arkasında namaz kılmışım, ha yahudinin ve hristiyanın arkasında namaz kılmışım, umursamam. Ebû Bekr'i Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den sonra bütün insanların önüne geçirmeyen kimsenin arkasında da namaz kılınmaz. Kaderînin, hâricînin ve mürcîînin arkasında namaza gelince bunu da istemem ve câiz görmem.”³⁷²

³⁶⁹ Tehzîbu'l Kemâl, 27/58

³⁷⁰ Sünen-i Tirmizî, 2622

³⁷¹ el-Menâmât, İbn Ebi'd Dünyâ, 217

³⁷² es-Sünne, Harb, 287

Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) “el-Îmân” kitabında “Âlimlerin imanı amel olmaksızın sözden ibâret görenlere yönelttikleri kınamalar ve onlarla oturmaktan sakındırmaları” diye bir bab açmış, sonra Ehli Sünnet’in onları terk etmesi hususundaki bazı eserleri isnâdıyla zikretmiş, sonra şöyle demiştir: “Süfyân, Evzâî, Mâlik b. Enes, onlardan sonra gelen ilim ve sünnet ehli kimseler de bu görüştedirler. Onlar ki yeryüzünün kandilleri, zamanlarında Irak’ta, Hicâz’da, Şâm’da ve diğer beldelerde bulunan ilim ehlinin imamı idiler. Onlar bid’at ehlinin tamamını zemmediyorlardı. İmanın söz ve amel olduğunu söylüyorlardı.”

36- Emir Abdullah b. Tâhir *rahimehullah* (v. 230)

Ahmed er-Ribâtî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Abdullah b. Tâhir bana dedi ki: “Ey Ahmed! Siz şu topluluğa bilmeye bilmeye buğzediyorsunuz. Bense onlara bir ilim üzere buğzediyorum. Evvelâ onlar sultana itaat etmek gerektiği görüşünde değildir. İkinci olarak onların nezdinde imanın bir değeri yoktur. Vallahi ben ‘İmanım Yahyâ b. Yahyâ’nın imanı gibidir’ ya da ‘İmanım Ahmed b. Hanbel’in imanı gibidir’ demeyi bile câiz görmem. Onlar ise ‘İmanımız Cibrîl’in ve Mikâîl’in imanı gibidir’ diyorlar!”³⁷³

37- Harb b. İsmâîl şöyle demiştir: “İshâk b. Râhûye’ye şöyle dedim: ‘Bir adamda içinde ircâ ya da kaderîlik görüşü veya bidat barındıran bir kitap var ve bu kitabı ondan ödünç aldım. Kitap elime geçince de onu yaktım ya da yırttım?’ ‘Sana bir şey lâzım gelmez’ dedi.”³⁷⁴

Yine Harb şöyle demiştir: Bir adamın kendisine “Adam ‘Ben hakikaten müminim’ diyor?” diye sorması üzerine İshâk’ı “O hakikaten kâfirdir” derken işittim.³⁷⁵

³⁷³ Akîdetu Ashâbi'l Hadîs, 109

³⁷⁴ es-Sünne, Harb, 602

³⁷⁵ es-Sünne, Harb, 172

38- Süleym b. Mansûr b. Ammâr rahimehullah (v. 231-240)

Süleym b. Mansûr (rahimehullah) şöyle demiştir:

Ey ben müminim diyen, iman söz ve ameldir

Sonradan ortaya atılmış bir dindir ircâ

Cehm b. Safvân'ın yoludur, bırak onu

Şüphesiz Allah'ın dini dosdoğrudur

Onda oruç ve kılınan namaz vardır

Zekat ve bunun yanında cihad

Dinle savaşına, haddi aşana ve öldürene karşı

İmanı kâmil bir mümin değildir

Namazı istediği zaman kılıp istediği zaman kılmayan

Pislikleri hususunda bir topluluğa uyup da

Tembelliğinden dolayı guslü terk eden

Bunun ismi Kur'ân'ın müminidir ama

Hakîkaten iman etmemiş ve (şehâdeti) söylememiştir

Ben ne mürci'îyim ne de hürremîyim³⁷⁶

Görüşüm mutezilînin görüşü de değildir

Benim görüşüm Süfyân'ın görüşüdür ki

Onun görüşü kıymetsiz bir görüş değildi³⁷⁷

39- Ahmed b. Muhammed b. Hanbel rahimehullah (v. 241)

³⁷⁶ Hürremî: Farsça kökenli bir kelimedir. Şehvetlerin peşinden gidip onları mübâh sayan kimse anlamına gelir. (Mu'cemu'l Buldân, 2/362)

³⁷⁷ el-Lâlekâî, 1852. Ayrıca Ebû Ya'lâ'nın "el-İmân" kitabında (2/583) gelecektir.

Ahmed b. Hanbel (*rahimehullah*) bir mektubunda şöyle demiştir: “Yine sen ‘İman sözden ibârettir’ diyen kimsenin sözünü zikretmişsin. Bu ircâ ehlinin sözüdür. Sonradan ortaya atılmış bir sözdür. Selefimiz ve kendisine uyulan kimseler bu görüş üzere değillerdi... Aman dikkat edin, Mürcie dininiz hususunda ayaklarınızı kaydırmasın...”³⁷⁸

Ebû Bekr el-Merrûzî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Ebû Abdullah’ı ‘Eğer mürcîî (mezhebini savunmak adına) tartışmaya giriyorsa arkasında namaz kılınmaz’ derken işittim.”³⁷⁹

Yine Ahmed (*rahimehullah*) “İmanın sözden ibâret olduğunu söyleyen kimse davetçiye arkasında namaz kılınmaz” demiştir.³⁸⁰ Yine Ahmed (*rahimehullah*) “Kişinin Mürcie’nin arasına karışmasını istemem” demiştir. Yine o “Allah Teâlâ’ya ircâ ehline buğzederek yakınlasmaya çalışın, zira bu bizim nezdimizde en sağlam amellerdendir” demiştir.³⁸¹

El-Kevsec (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Ahmed’e ‘Mürcîî davetçi olduğu takdirde ona eziyet verilir mi?’ diye sordum. ‘Evet vallahi, o hem eziyete maruz bırakılır hem de uzaklaştırılır’ dedi.”³⁸²

Ebu’l Hâris şöyle demiştir: Ebû Abdullah cenâze namazını kastederek “Mürcie’nin arkasında namaz kılınmaz” dedi.³⁸³

40- Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî *rahimehullah* (v. 256)

Muhammed b. İsmâîl (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Bin küsur âlimden hadis yazdım ve ancak ‘İman söz ve ameldir’ diyenlerden hadis yazdım. ‘İman sözdür’ diyenlerden hadis yazmadım.”³⁸⁴

³⁷⁸ es-Sünne, el-Hallâl, 1101

³⁷⁹ es-Sünne, el-Hallâl, 1149

³⁸⁰ es-Sünne, Harb, 187

³⁸¹ Tabakâtul Hanâbile, 2/226

³⁸² el-Mesâilu’lletî halefe aleyhâ Ahmed, 41

³⁸³ es-Sünne, el-Hallâl, 1151

Derim ki: Eğer onlar Ehli Sünnet'ten saysaydı onlardan hadis yazardı.

41, 42- Ebû Zur'a rahimehullah (v. 264) ve Ebû Hâtim rahimehullah (v. 277)

Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a içerisinde âlimlerin icmâsını naklettikleri akîdelerinde şöyle demişlerdir: "Hicâz olsun, Irak olsun, Mısır olsun, Şâm olsun, Yemen olsun; bütün büyük şehirlerdeki âlimleri gördük. Şunlar onların görüşlerindendi... Mürcie bidatçı sapıklardır."

Yine onlar şöyle demişlerdir: "Kim hakîkten mümin olduğunu söylerse bidatçidir. Kim Allah katında mümin olduğunu söylerse yalancılardandır." Ayrıca Ebû Hâtim (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Bidat ehlinin alâmeti eser ehline ta'n etmeleridir... Mürcie'nin alâmeti Ehli Sünnet'i Muhâlîfe ve Nuksâniyye olarak adlandırmalarıdır."³⁸⁵

43- Ya'kûb b. Süfyân rahimehullah (v. 277)

Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "İman Ehli Sünnet'in nezdinde ibâdeti kalplerle, dillerle ve uzuvlarla Allah'a has kılmaktır. İman söz ve ameldir, artar ve azalır. Zamanımızda Mekke'de, Medîne'de, Şam'da, Basra'da ve Kûfe'de gördüklerimizi bu görüş üzere bulduk..." Sonra bu kimselerden birçoğunu zikretmiş sonra şöyle demiştir: Onların hepsi 'İman söz ve ameldir' diyor, Mürcie'ye karşı çıkıyor ve sözlerini inkâr ediyorlardı."³⁸⁶

44- Harb el-Kirmânî rahimehullah (v. 280)

Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) içerisinde gördüğü âlimlerin icmâsını naklettiği akîdesinde (92) şöyle demiştir: "Mürcie imanın amel olmaksızın söz olduğunu, imanın sözden ibâret olduğunu, amellerin ise şeriatler olduğunu söyleyenlerdir... Bunların tamamı Mür-

³⁸⁴ el-Lâlekâî, 1597

³⁸⁵ el-Câmiu fî Akâidi ve Rasâili Ehli's Sünneti ve'l Eser

³⁸⁶ el-Lâlekâî, 1753

cie'nin sözüdür. Bunlar en habîs, en sapık ve hidâyetten en uzak sözlerdir.”

45- Osmân b. Saîd ed-Dârimî rahimehullah (v. 280)

Ebû Saîd ed-Dârimî (rahimehullah) el-Merîsî'ye reddiyesinde (1/146) şunları söylemiştir: “Bu muâriz kitabına kendi sözüyle, el-Merîsî'nin sözüne övgüde bulunarak, etrâfındaki câhillerin ve çevresindeki toyların zihninde Cehm'in ve el-Merîsî'nin tevhid hususundaki görüşlerinin farklılığının insanların imanın söz ve amel olup olmadığı hususundaki ya da onun artıp artmadığı hususundaki görüş farklılıklarına ya da şîlik ve kader gibi konulardaki görüş farklılıklarına benzer olduğu algısı meydana getirmek sûretiyle insanların aklını bulandırarak başlamıştır ki onlar Cehm'in ve el-Merîsî'nin görüşlerinden Şîa'nın, Mürcie'nin ve Kaderiyye'nin görüşlerinden kaçıklardan çok kaçmasınlar. Bu muâriz doğru yolu şaşırmış ve yorumunda büyük bir hata etmiştir. Şöyle ki: Âlimler bu fırkaları (yani Şîa'yı, Mürcie'yi ve Kaderiyye'yi) herhangi bir muhâlefetlerinden dolayı tekfir etmiş değildir. Fakat onlardan hiçbiri el-Merîsî'nin, Cehm'in ve bunların ashâbının tekfirinde şüphe etmemiştir.”

Derim ki: Görüldüğü üzere Osmân b. Saîd (rahimehullah) kendi zamanında insanların içerdığı bidat ve dalâletten dolayı Mürcie mezhebinden kaçtığını aktarmıştır.

46- el-Hakem b. Ma'bed el-Huzâî el-Isbehânî rahimehullah (v. 295)

Onun matla'ında şöyle dediği Sünnet'e dâir bir kasîdesi vardır:

Size nasihatimi armağan ettim ey sevdiklerim

Ben bununla her tarafta meşhûrum

Hakkın ve Sünnet'in sözünü üstün getirdim

Sünnet ki onun haberi Mustafâ'dan sahîh olarak gelmiştir

Bu kasîdenin ilerleyen kısımlarında da şöyle demiştir:

Muhammed el-Hâşimî'nin sözünü din edinirim ben

Cehm'in görüşünü ve kaderîliği din edinmem

Râfızîlik ve ircâ da değildir benim dinim

Ben ancak indirilene, sonra da esere uyarım

Dinim dosdoğru bir dindir, onu iyi bilirim

Mülhid dînini gizlese de ben dînimi açıklarım³⁸⁷

47- Ebû Muhammed b. el-Merzubân (v. 337)

Bu zât "Tashîhu'l Fasîhi ve Şerhuhû"da (s. 184) şöyle demiştir: "Mürcie müslümanların bir sınıfıdır. Onlar bidat bir görüşe sahiptirler. Zira onlar 'İman amel olmaksızın sözdür, ameli ircâ edin yani geriye bırakın' derler."

48- İbn Hibbân el-Büstî (v. 354)

Bu zât "el-Mecrûhîn"de (3/63) Mürcie'nin imamlarından birinin tercemesinde şöyle demiştir: "Diğer taraftan bu kimseyle ihticac etmek câiz değildir. Çünkü bu kimse bir ircâ davetçisiydi. İmamlarımızın tamamı nezdinde bidate davet eden kimse ise ihticac edilmez. Bu hususta onlar arasında bir ihtilâf bilmiyorum."

Görüldüğü üzere İbn Hibbân irca üzere olan kimseyi bidat üzere olmakla nitelemiş ve buna dair imamların icmasını nakletmiştir.

49- Hâmid b. Muhammed er-Raffâ rahimehullah (v. 356)

Yahyâ b. Ammâr şöyle demiştir: Hâmid b. Muhammed er-Raffâ rey ehlinin kendisinden rivâyette bulunmasına müsaade etmez ve evinde kendisinden hadis işitmesine izin vermezdi. Bir gün Belh'in ileri gelenlerinden biri onun yanına geldi. Onun girmesi için ısrarcı oldular. Bunun üzerine ona izin verdi. Ona izin verince adam hiç kafasını kaldırmadan içeri girdi. Hâmid "Nerelisin sen?" diye sordu.

³⁸⁷ el-Câmiu fî Akâidi ve Rasâili Ehli's Sünneti ve'l Eser

Adam “Belhliyim” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hâmid “Mür-cie’nin yurdu!” dedi. Sonra er-Raffâ bana “el-Humeydî’nin (Ebû Hanîfe’ye) reddiyesinden bir şeyler al(ıp oku)” dedi. Ben de ona bu reddiyeden birçok şey okudum.³⁸⁸

50- Muhammed b. el-Huseyn el-Âcurrî rahimehullah (v. 360)

Bu zât “eş-Şerîa”da (5/2540) şunları söylemiştir: “Bu kitabı-mızda, yani ‘eş-Şerîa’ kitabında yazdıklarımıza yapışan her kimsenin Havâric, Kaderiyye, Mürcie gibi hevâ ehlinin tamamını, Mutezile’ye mensup olan herkesi, râfızilerin tamamını, nâsibîlerin tamamını, müslümanların imamlarının bir bidat ve sapıklık ortaya attığını söy-lediği herkesi -bu kendisinden sahih olarak aktarılmışsa- terk etmesi gerekir. Onlarla konuşulmaması, onlara selâm verilmemesi, onlarla oturulmaması, arkalarında namaz kılınmaması, evlendirilmemeleri, onları bilen kimsenin onlarla evlenmemesi, onlarla ortaklık yapma-ması, muâmele bulunmaması, tartışmaya ve cidâle girmemesi gere-kir. Aksine onları aşağılayarak küçük düşürmesi gerekir. Onlardan biriyle yolda karşılaşırsan imkânın varsa başka bir yola gir.”

Yine o (2/614) şöyle demiştir: “Allah Teâlâ, şeytanın kendileri-yile oynadığı Mürcie’nin söylediğinin hilâfına amelsiz imanın olmaya-cağını kitabında söylemiş ve birçok yerde bunu beyan etmiştir. Kezâ Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) de bunu açıklamıştır.”

Yine o “el-Erbaîn” kitabında (s. 108) imanın ancak ikrar, söz ve amel ile olacağını söz konusu ettikten sonra şöyle demiştir: “Bu müs-lümanların önceki ve sonraki âlimlerinin mezhebidir. Bunun gayrısı-nı söyleyen kimse habîs bir mürciidir. Dinin için ondan uzak dur!”

Yine o “eş-Şerîa”da (2/688) imanının Cibrîl’in imanı gibi oldu-ğunu söyleyen kimse hakkında şunları söylemiştir: “Kim bunları söy-lerse Allah Teâlâ’ya büyük bir iftirâ atmış, hakka zıt olan ve bütün âlimlerin reddettiği bir şeyi söylemiş olur. Çünkü bunları söyleyen

³⁸⁸ Zemmu’l Kelâm, 4/401-402, 1290

kimse 'Lâ ilâhe illallâh' diyen kimseye büyük günahlar işlemesinin ve hayâsızlıklar irtikâb etmesinin zarar vermeyeceğini söylemektedir. Ona göre bunlardan hiçbirine bulaşmayan takvâ sâhibi sâlih kimse ile günahkâr kimse birdir! Şüphesiz bu reddedilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *'Yoksa günahları işleyenler kendilerini hayatlarında ve ölümlerinde iman edip sâlih amel işleyenler gibi kılacağımızı mı zannettiler? Ne kötü hüküm veriyorlar!'* (Câsiye, 21) Bu münker sözü söyleyen kimseye denir ki: Ey sapık, ey saptırıcı! Allah Teâlâ sâlih ameller hususunda müminlerden iki tâifeyi bir tutmamıştır. Onların bazılarının derecesini diğerlerinin üzerinde kılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *'Sizden fetihten önce infâk edip savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların derecesi sonradan infâk edip savaşanların derecesinden daha yüksektir. Bununla beraber Allah onların hepsine en güzelini vaad etmiştir.'* (Hadîd, 10) Görüldüğü gibi O (*azze ve celle*) onların bazılarını diğerlerine üstün kıldıktan sonra hepsine en güzelini vaad etmiştir. Dinde haktan sapan bu kimse nasıl imanını Cibrîl'in ve Mîkâil'in imanı ile bir tutabilmekte ve kendisinin hakîkî mümin olduğunu söyleyebilmektedir?!"

51- Ömer b. Ahmed İbn Şâhîn rahimehullah (v. 385)

Bu zât "es-Sünne"deki (40) akîdesinde şöyle demiştir: "Yine ben her türlü bidatten; kaderîlikten, ircâdan, râfızîlikten, nâsibîlikten, itizâlden berîyim... Sünnet'i bilenlerin itikad ettiği, bana (ulaşan veya) ulaşmayan görüşlerin tamamı benim görüşümdür."³⁸⁹

52- İbn Batta rahimehullah (v. 387)

İbn Batta "eş-Şerhu ve'l İbâne"de (542) şöyle demiştir: "Sünnet'e muhâlefet eden ve ümmetin icmasının dışına çıkan her isimden (mezhepten) teberrî etmek, onun ehlinde ayrılmak, ona itikâd edenden uzak durmak, ona muhâlefet ederek Allah (*azze ve celle*)'ye

yaklaşmak da Sünnet'ten ve imanın kemâlindendir. Râfıza, Şîa, Cehmiyye ve Mürcie görüşleri gibi..."

Yine o "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1136) "Sapık Mürcie'nin görüşlerinden Allah'a sığınırız!" demiştir.

Yine o (1150) "Kalpleri sapan ve şeytanların akıllarıyla oynadığı sapık Mürcie'nin görüşünün hilâfına..." demiştir.

Yine o (864) şöyle demiştir: "Şimdi ben size imanın Allah'ın dini kendisiyle kemâle erdirdiği, sizi kendisiyle müslümanlar diye isimlendirdiği, kendisi üzere birbirlerine yardımcı kardeşler kıldığı, müminleri kendisiyle imanın amel olmaksızın sözden, hareket olmaksızın marifetten ibâret olduğunu söyleyen bidatçi ve sapık Mürcie'den ayırdığı şeriatlerini açıklayacağım."

53- Ebû Ömer Yûsuf b. Abdulberr (v. 463) İbn Abdulberr "el-İntikâ"da (s. 149) Selef-i Sâlihîn'in Mürci-e'nin imamlarından birine ta'nından söz ederken şunları söylemiştir: "Bununla birlikte o namazın ve diğer taatlerin iman olarak isimlendirilemeyeceğini de söylerdi. 'İman söz ve ameldir' diyen Ehli Sünnet'in tamamı onun kavlini reddeder ve bu yüzden onu bidatçilikle suçlar..."

Derim ki: Görüldüğü üzere o Ehli Sünnet'in amelleri iman müsemâsının dışına çıkaranları bidatçilikle ithâm etme hususundaki görüş birliğini nakletmiştir ki bu Mürcie'nin akîdesidir.

54- Ebu'l Kâsım ez-Zencânî rahimehullah (v. 471)

Ez-Zencânî (rahimehullah) Sünnet'e dâir kaleme aldığı kasîdesinde şöyle demiştir:

İkisi de lanetlenen iki sınıftan teberrî ediyorum

Biri ircâyı savunmuş, diğeri kaderi inkâr etmiştir

Ez-Zencânî (rahimehullah) bu kasîdesine yazdığı şerhte şunları söylemiştir: "Sahâbe'den -Allah onlardan râzı olsun- bir topluluktan Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sahih olarak rivâyet

edilmiştir: 'Ümmetimden iki sınıf vardır ki kendilerine şefaati ulaşmaz: Kaderiyye ve Mürcie.' Yine o (*sallallahu aleyhi ve sellem*) 'Mürcie ilkleri İbrâhîm olan sonuncuları da ben olduğum yetmiş nebînin diliyle lanetlenmiştir' buyurmuştur... Mürcie'ye gelince onlar kadîm bidat(çı)lardandır. Tâifeler hâlinedirler. Aralarında birçok ince görüş ayrılığı vardır..."

Onların bazı fırkalarını zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Yine bazı görüş ayrılıklarının bulunmasına rağmen onlara göre kim kendilerinin iman dediği şeyi gerçekleştirirse, bundan sonra şeriatin emirlerinden hiçbir şeyi yerine getirmese bile, şeriatin sakındırdıklarının hiçbirinden sakınmasa bile o kimse cenneti hak eden ve cehennemden uzaklaştırılacak olan Allah dostu hakîkî bir mümindir. Terk ettiği (farzlar) ya da irtikab ettiği (haramlar) ona zarar vermez. Bu İslâm'da ortaya atılan büyük bir bidattır, vaadi ve vâidi ibtâl etmektir, Kitab'ın ve Sünnet'in naslarına muhâlefet etmektir. Tevfik Allah'tandır."

55- Ebu'l Muzaffer Mansûr b. Muhammed es-Sem'ânî rahimehullah (v. 489)

Ebu'l Muzaffer es-Sem'ânî şöyle demiştir: "Bil ki sen ne zaman Sahâbe (*radiyallahu anhum*)'un ve onlardan sonra gelen Selef-i Sâlihîn'in sîreti üzerinde düşünsen onların bidat ehliyle tartışmaya girmekten en sert şekilde sakındırdıklarını ve onların sözlerine aklî delillerle reddiye vermeyi doğru bulmadıklarını görürsün. Onların bidat ehlinde bir şey işittikleri zaman yaptıkları ancak ondan teberrî etmeleri, insanları onunla oturmaktan ve konuşmaktan sakındırmaları idi. Hatta bazen ona bakmaktan bile sakındırıyorlardı. Yine onlar 'Yolda bir bidatçı gördüğün zaman başka bir yola gir' demişlerdir. Hevâların başı olan bu dört hevâ; yani kaderilik, ircâ, Harûriyye'nin görüşü ve Râfıza'nın görüşü Sahabe (*radiyallahu anhum*)'un zamanının sonlarında ortaya çıkmıştır. Onlar bunların işlerinden hâberdar oldukları zaman yukarıda zikrettiğimiz şeyleri tavsiye ediyorlardı. Bize

onlardan birinin bunlarla akli deliller öne sürerek tartıştığı ya da bunu tavsiye ettiği hiç ulaşmadı.”³⁹⁰

56- Ebu'l Vefâ Ali b. Akil rahimehullah (v. 513)

İbn Akil şöyle demiştir: “İrcâyı ortaya atanın bir zındık olması ihtimâli ne kadar da kuvvetlidir! Zira âlemin salâhı vâidin varlığına ve yapılanların bir karşılığının olduğu inancına bağlıdır. Mürcie insanları ürküteceğinden ve akla aykırı olduğundan dolayı Yaratıcı'nın varlığını inkâr edemeyince bunu kabul etmenin fâidelerini yani Allah korkusunu ve O'nun her şeyi gözetlediği bilincini devre dışı bırakmamıştır. Böylece onlar Şeriat'ın siyâsetini yerle bir etmişlerdir. Onlar İslâm'a karşı en şerli tâifedir.”³⁹¹

57- Muhammed b. el-Kâdi Ebî Ya'lâ el-Ferrâ rahimehullah (v. 526)

İbn Ebî Ya'lâ el-Hanbelî “el-İ'tikâd”da (s. 43) şöyle demiştir: “Müşebbihe, Mücessime, Eş'ariyye, Mutezile, Râfıza, Mürcie, Kaderiyye, Cehmiyye, Havâric, Sâlimiyye, Kerrâmîyye gibi bidat ve dalâlet fırkalarına mensup kimseleri, yine bunların dışında diğer yerilmiş fırkalara mensup kimseleri terk etmek gerekir.”

58- Ebu'l Hasen Muhammed b. Abdulmelik el-Kercî rahimehullah (v. 532)

İbnu's Sem'ânî şöyle demiştir: “Onun içerisinde itikâdını ve selefî itikâdını açıkladığı, kâfiyesi bâ harfî olan ve iki yüzden fazla beyitten oluşan Sünnet'e dâir bir kasidesi vardır.”

Bu kasideye “Arûsu'l Kasâid fi Şumûsi'l Akâid” ismi verilmiştir ve nâzımın bu kasidede söyledikleri arasında şunlar da vardır:

Tecsimin yolları ve cehmîliğin yolları

³⁹⁰ el-İntisâru li-Ashâbi'l Hadîs, s. 53

³⁹¹ Telbîsu İblîs, s. 76

İtizâlin yolları örümcek ağı gibi

Kaderîlik ve râfızîliğin yolları da çıkmazdır

İrcâ hakkında söylenenlerse karga gaklaması³⁹²

59- Kıvâussünne Ebu'l Kâsım el-İsbehânî rahimehullah (v. 535)

Ebu'l Kâsım İsmâîl b. Muhammed et-Teymî (rahimehullah) “el-Huce fi Beyâni'l Mehacce”de (2/439) şunları söylemiştir: “Alimlerden biri şöyle demiştir: Fırkaların kendisi sebebiyle saptığı asıllar yedi asıldan ibârettir: Allah subhânehû'nun zâtı hakkında konuşmak, O'nun sıfatları hakkında konuşmak, O'nun fiilleri hakkında konuşmak, vaîd hakkında konuşmak, iman hakkında konuşmak, Kur'ân hakkında konuşmak ve imâmet hakkında konuşmak... Mürcie iman hususunda sapmıştır... Mürcie ‘Amel imandan değildir, büyük günah işleyen kimse mümindir, iman artmaz ve azalmaz’ der... Kurtulan fırkanın Ehli Sünnet ve'l Cemaat olduğunun delili şudur: Hiç kimse kurtulan fırkanın Allah'ın dinine yapışan fırka olduğu hususunda şüphe etmez. Allah'ın dini ise Allah'ın kitabının kendisiyle indiği, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetinin beyân ettiği şeydir...” Onun sözlerinin tamamı bu derlemedeki kitabında gelecektir.

60- İbnu'l Hanbelî Abdulvehhâb b. Abdulvâhid (v. 536)

İbnu'l Hanbelî “er-Risâletu'l Vâdiha”da (2/792) Allah Teâlâ'nın “Şüphesiz Ben tevbe eden, iman eden, sâlih amel işleyen, sonra doğru yola giren kimseye karşı çok bağışlayıcıyım” (Tâhâ, 82) buyrundan söz ederken şunları söylemiştir: “Tevbe eden yani şirkten tevbe eden, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet eden; iman eden yani kalbiyle doğrulayan; sâlih amel işleyen yani namaz kılan, oruç tutan, hacceden, cihâda çıkan ve benzeri amelleri işleyen; sonra doğru yola giren yani

³⁹² Tabakâtu's Şâfiyye, es-Sübkî, 6/144

kendisine emredilen her şey hususunda Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in sünnetini izleyen kimse... Bütün bunlar Allah'ın lânetine uğrayınca Mürcie'ye ve Mutezile'ye bir reddiyedir. Çünkü onlar 'İman amel olmaksızın sözdür' demektedirler."

61- İbn Teymiyye (v. 728)

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/118) ameli iman müsemâsının dışına çıkaranlardan söz ederken şunları söylemiştir: "Mürcie bu asıl hususunda Kitâb'ın ve Sünnet'in açıklamalarından; Sahâbe'nin ve onlara güzelliikle tabi olanların sözlerinden sapıp kendi görüşlerine ve dil anlayışlarıyla şekillenen yorumlarına itimâd etmiştir. Bu bidat ehlinin metodudur. Bundan dolayı İmam Ahmed 'İnsanlar en çok tevil ve kıyas yönünden hataya düşmektedir' derdi. Bundan dolayıdır ki sen Mutezile'nin, Mürcie'nin, Râfıza'nın ve diğer bidat ehli fırkaların Kur'ân'ı kendi görüşleriyle, akıllarıyla ve dilden yorumladıklarıyla tefsir ettiklerini görürsün. Bundan dolayı onların Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in hadislerine; Sahâbe'nin, Tâbiîn'in ve müslümanların imamlarının sözlerine itimâd etmediklerini görürsün."

Yine o (7/555) şöyle demiştir: "Selef, ameli iman kapsamından çıkardığından ve 'İnsanlar iman hususunda eşittirler' dediğinden dolayı Mürcie'ye çok sert tepki göstermiştir. Onların insanların iman hususunda eşit oldukları şeklindeki iddiası hiç şüphesiz en büyük hatalardandır. Zira insanlar tasdik yönünden de sevgi yönünden de haşyet yönünden de ilim yönünden de birbirleriyle eşit olmazlar. Aksine birçok yönden birbirlerinden farklı derecelerde bulunurlar. Diğer taraftan ameli imanın dışına çıkarmaları onların kalbin amellerini de imanın dışına çıkardıklarını hissettirmektedir. Bu da kesinlikle bâtıldır. Zira Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'i tasdik eden fakat bundan sonra ona buğzeden, kalbiyle ve bedeniyle ona düşmanlık eden kimse kesinlikle ve zorunlu olarak kâfirdir. Onlar (bedenin amelleri hariçinde) kalbin amellerini imana dâhil ederlerse yine hata etmiş olurlar. Çünkü bedenin hareketi olmadan kalpte imanın bulunması imkânsızdır."

Yine o (7/288) şöyle demiştir: “Müslümanların bütün imamları ellerinden geldiği müddetçe Resûl’ün beyanının dışına çıkmazlar. Onların yolundan sapan kimse, kişinin Allah ve Resûlü hakkında bilmediği ve hak olmayan şeyleri konuşması anlamına gelen bidatlerin içine düşer. Bu da Allah ve Resûlü’nün haram kıldığı şeylerdendir. Yine Allah Teâlâ şeytan hakkında ‘O size ancak kötülüğü, fuhşiyâtı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyler söylemenizi emreder’ (Bakara, 169) buyurmuştur. Yine Allah Teâlâ ‘Onlardan Allah hakkında ancak hakkı söyleyeceklerine dâir söz alınmamış mıydı?’ (A’raf, 169) buyurmuştur. Bu Kur’ân’ı rey ile tefsir etmektir ki bunun hakkında hadiste ‘Kim Kur’ân hakkında kendi görüşüyle konuşursa cehennemdeki yerine hazırlansın’ buyrulmuştur. Bunun örneği şudur: Mürcie Allah ve Resûlü’nün kelâmının bilgisinden sapınca uydurdukları metotlarla iman ve islâm müsemmâsı ve diğer müsemmâlar hakkında konuşmaya başladılar. Örneğin şöyle dediler: ‘İman lügatte tasdiktir. Resûl de insanlara ancak Arapların diliyle, onların dilini hiç değiştirmeden hitap etmiştir. Bundan dolayı onun imanla kastettiği şey tasdiktir.’ Bundan sonra ‘İman kalp ve dil ile ya da sadece kalp ile olur, ameller imandan değildir’ demişlerdir.”

Yine o (12/466) şöyle demiştir: “Havâric, Ravâfîd, Kaderiyye, Cehmiyye ve Mümessile gibi bidat ehlinin büyük kısmı hak gördükleri dalâlete itikâd eder hâle gelmişlerdir. Yine onlar bu hususlarda kendilerine muhâlefet edeni kâfir görürler. Bu şekilde onlara kitap ehlinen hakkı inkâr edip halka zulmetmeleri gibi çok büyük bir şey bulaşmıştır. Bu tekfircilerin çoğu bazen insanları hakîkati anlaşılmayan ve hücceti bilinmeyen bir görüşten dolayı tekfir eder. Haksızca tekfir eden bu kimselerin karşısında Ehli Sünnet ve’l Cemaat’ın itikâdını gerektiği şekilde bilmeyen ya da onun bir kısmını bilip bir kısmının câhili olan yahut bu itikad adına bildiklerini insanlara anlatmayan, bilakis gizleyen, Kitab’a ve Sünnet’e muhâlif bidatlerden sakındırmayan, bidat ehlini yermeyen ve onları cezalandırmayan kimseler yer almaktadır. Bu kimseler bazen Sünnet ve dinin asılları

hususunda konuşmayı mutlak olarak yererler. Bu konuda Kitab'ın, Sünnet'in ve icmânın delâlet ettiği şeyle bidat ve ayrılık ehlinin söyledikleri arasında ayrıma gitmezler. Yahut bunların tamamını farklı görüşlerine göre kabul ederler. Tıpkı âlimlerin kendisi hakkında ihtilâfın olabileceği içtihadı açık hususlarda farklı kavilleri kabûl ettikleri gibi... İlk metodun hevâ ve kelâm ehlinin büyük kısmında görüldüğü gibi bu metod da Mürcie'nin büyük kısmında, sözde fakihlerin, mutasavvıfların ve felsefecilerin bazılarında görülmektedir. Her iki metod da Kitab'ın ve Sünnet'in dışındadır.”

62- İbnu'l Kayyım (v. 751)

İbnu'l Kayyım şöyle demiştir: “Kezâ Mürcie iman konusunda Sahâbe'nin ve Tâbiîn'in söylediğini söyleyen, 'Ben müminim inşâallah' diyerek imanda istisna yapan kimseyi şüpheli diye isimlendirmişlerdir. İşte bâtlı ehli bidatçilerin durumu budur. Onlar hakka ve hak ehline münferid çirkin lakaplar takarlar...”³⁹³

Yine o Ehli Sünnet'in âlâmetlerinden ve bidat ehlinin âlâmetlerinden söz ederken şunları söylemiştir: “Yine onlar kendilerini muayyen bir görüşe ya da Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in haricinde muayyen bir şahsa nispet etmezler. Onların kendisiyle bilindikleri bir lakapları ya da kendisine intisap ettikleri bir nispetleri yoktur. Hâlbuki başkaları kendilerini sonradan ortaya atılan görüşlere ve bu görüşlerin sahiplerine nispet eder. Ehli Sünnet imamlarından birinin kendisine sünnetin sorulması üzerine dediği gibi: Sünnet'in sünnetten başka ismi yoktur. Bidat ehli ise bazen Kaderiyye ve Mürcie gibi bir görüşe bazen Hâşimiyye, Neccâriyye ve Darâviyye gibi bir görüş sahibine bazen de Havâric ve Ravâfıd gibi bir fiile intisap eder. Ehli Sünnet bu nispetlerin tamamından berîdir. Onların nispeti ancak hadise ve Sünnet'edir.”³⁹⁴

³⁹³ Muhtasaru's Savâiki'l Mürsele, s. 144

³⁹⁴ Muhtasaru's Savâiki'l Mürsele, s. 602

Yine o şöyle demiştir: “Onların (yani Sahâbe’nin) zamanının sonlarına gelindiğinde Şîa, Havâric, Kaderiyye ve Mürcie ortaya çıktı. Bunlar ümmetin ilklerinin üzerinde bulunduğu nurdan uzaklaştılar. Bununla birlikte ondan büsbütün de ayrılmadılar... Bunlar nasları doğru anlayamamaktan peydâ oldular. Her bir belde de Sahâbe’den ve Tâbiîn’in büyüklerinden onların zamanına yetişenler onlara en sert şekilde karşı çıktılar, onlara en büyük suçlamalarda bulundular, onlardan teberri ettiler, yollarından en sert şekilde sakındırdılar. Onlara selâm vermeyi ve onlarla birlikte oturmayı da doğru görmüyorlardı.”³⁹⁵

63- Abdurrahmân b. Hasen b. Muhammed b. Abdulvehhâb (v. 1285)

Şeyh Abdurrahmân b. Hasen “ed-Dureru’s Seniyye”de (11/536) davet imamlarından söz ederken şöyle demiştir: “Bu tâife Allah’a hamd olsun ki dinin asılları ve fûruâtı hususunda Sahâbe’nin menheci üzeredir. Onların nezdinde hüccet Allah’ın ve Resûlü’nün buyurduğunda; Sahâbe’nin, Tâbiîn’in ve İslâm önderlerinin üzerinde olduğu şeydedir. Onlar müşriklerden ve putperestlerden ayrılmışlar, onların tamamına açıktan düşmanlık etmişler, bidatleri hususunda Cehmiyye, Mutezile, Mürcie, Bâtıniyye ve Felâsife gibi bidat ehlinin tamamına muhâlefet etmişlerdir.”

Derim ki: Selefin, sünnet imamlarının ve onlardan sonra gelen ilim ehlinin bu sapık fırkanın zemmine ve onların Ehli Sünnet’in dışında olduğuna dâir sözleri burada saymakla bitmez. İmamlar onlardan çokça sakındırmışlardır. Sünnet ve itikad konularında kitap kalem alanların birçoğu onlardan ve bidatlerinden sakındırma hususunda müstakil bablar açmışlardır. Örneğin:

1- Kitâbu’s Sünne, Harb el-Kirmânî, 5/Mürküünin Arkasında Namaz Bâbı

³⁹⁵ Muhtasaru’s Savâiki’l Mürsele, s. 105

2- Kitâbu's Sünne, el-Hallâl, Mürcie'nin Arkasında Namaz Kılınmaz Bâbı, Mürcie'den Uzak Durma Bâbı, Mürcie İle Nikâhlanma Bâbı

3- eş-Şeria, el-Âcurrî. O "İmân" kitabında "Mürcie'ye ve Âlimler Nezdinde Görüşlerinin Kötülüğüne Dâir Bir Bâb" açmıştır.

4- el-İbânetu'l Kubrâ, İbn Batta, 31/Mürcie Hakkında Söylenecik Söz, Onun Hakkında Rivâyet Edilenler, Âlimlerin Onların Kötü Görüşlerini Reddetmeleri Bâbı

5- Usûlu İ'tikâdi Ehli's Sünne, el-Lâlekâî; Mürcie'nin Sapıklığı, Onları Terk Etmenin, Onlara Selâm Vermemenin, Arkalarında Namaz Kılmamanın ve Onlarla Birlikte Bulunmamanın Gerekliliği Hakkında Rivâyet Edilenlerin Siyâkı; Mürcie'nin Çirkin Görüşlerinden Nakledilenlerin Siyâkı; Mürcie'nin İslâm'da Ne Zaman Ortaya Çıkıp Yayıldığı Hakkında Rivâyet edilenlerin Siyâkı

İşte Mürcie'den sakındırma ve onları Ehli Sünnet ve'l Cemaat'ın dışına çıkarma hususunda Ehli Sünnet'in tavrı budur. Hidâyeti ve kurtuluşu isteyen kimse de onların yolundan başkasına uyamaz. Kendisinden yardım istenecek olan Allah'tır. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir.

FASIL

İrcâ Sonradan Ortaya Atılmış Bidatlerin Asıllarındandır

Gerek Ehli Sünnet'ten gerekse başkalarından birçok kimse ircânın sonradan ortaya atılan ve ümmetin kendileri üzere Nebî (*salallahu aleyhi ve sellem*)'in cehennemde olduklarını haber verdiği yetmiş iki fırkaya ayrıldığı bidatlerin asıllarından olduğunu ifâde etmiştir.

1- İbn Batta (*rahimehullah*) “el-İbânetu'l Kubrâ”da (292) şöyle demiştir: “Allah sana rahmet etsin. Bil ki bütün bu fırkaların ve görüşlerin dört aslı vardır ve bunların hepsi haktan sapmış durumdadır. İslâm ve ehline karşı inad ederler. Hepsi dört asıldan dallanıp budaklanmakta, şubelere ayrılmaktadır. Hepsi bu dört asla râcidir. Sonra bunlardan farklı yollar dağılmaktadır. Onları hevâlar ve çirkin görüşler sarıp sarmalamıştır. Sonunda sayılması mümkün olmayacak kadar fırkaya ayrılmışlardır. Kendileriyle bilindikleri ve kendilerine râci oldukları dört asıl bize Ebû Bekr en-Neccâd'ın Yûsuf b. Esbât'tan isnâdını zikrederek tahdis ettiği rivâyette geçmektedir: Bidatlerin asılları Ravâfid, Havâric, Kaderiyye ve Mürcie olmak üzere dörttür. Bundan sonra her bir fırkadan on sekiz tâife dallanıp budaklanır. İşte bunlar yetmiş iki fırkadır. Yetmiş üçüncü fırka ise Rasulullah (*salallahu aleyhi ve sellem*)'in kendisi hakkında ‘Kurtulacak olan odur’ buyurduğu Cemaat'tır.”

2- Hafs b. Humeyd şöyle demiştir: Abdullah b. el-Mubârek'e “Bu ümmet kaç fırkaya ayrılmıştır?” diye sordum. Dedi ki: Asıl olan dört fırkadır ki bunlar Şîa, Harûriyye, Kaderiyye ve Mürcie'dir. Şîa yirmi iki fırkaya ayrılmıştır. Harûriyye yirmi bir fırkaya ayrılmıştır. Kaderiyye on altı fırkaya ayrılmıştır. Mürcie de on üç fırkaya ayrılmıştır.” “Ey Ebû Abdurrahmân, Cehmiyye'yi zikrettiğini işitmedim?” dedim. Bunun üzerine o “Sen bana sadece müslümanların fırkalarını sordun” dedi.³⁹⁶

3- Ebû Abdullah ez-Zubeyrî rahimehullah (v. 318) “Şerhu’l İmânî ve’l İslâmî ve Tesmiyetu’l Firaki ve’r Reddu Aleyhim” kitabında (11) şöyle demiştir: “Bidatlerin asılları Havâric, Râfıza, Kaderiyye ve Mürcie olmak üzere dördtür. Bunlardan her bir fırka on sekiz fırkaya ayrılmıştır. Bunların toplamı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ‘Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır, onlardan biri kurtuluşa erecektir ki o da cemaattir’ buyurduğu üzere yetmiş iki fırka etmektedir.”

4- El-Berbehârî (rahimehullah) “Şerhu’s Sünne”de (113) şöyle demiştir: “Allah size rahmet etsin. Bilin ki bidatlerin asılları dördtür. Bu dördünden yetmiş iki hevâ/bidat dallanıp budaklanmıştır. Sonra bu bidatlerden her biri de dallanıp budaklanmış ve sonunda bu bidatlerin tamamı iki bin sekiz yüz görüşü barındırır olmuştur. Bunların tamamı dalâlettir. Yine biri hariç tamamı ateştedir...”

Yine o (170) şöyle demiştir: “Abdullah b. el-Mubârek şöyle demiştir: Yetmiş iki bidatin aslı dört bidattir. Yetmiş iki bidat bu dört bidatten dallanıp budaklanmıştır: Kaderiyye, Mürcie, Şîa ve Havâric.”

5- İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî (rahimehullah) “el-Câmi” kitabında şöyle demiştir: “Havâric, Kaderiyye, Mürcie ve Râfıza hakkında eserler birbiri ardınca gelmiştir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in kendilerinden sakındırdığı yetmiş iki sınıf da bunlardan dallanıp budaklanmıştır ki Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetinin bu fırkalara ayrılacağını bildirmiştir.”³⁹⁷

6- Ebû Muzaffer es-Sem’ânî rahimehullah (v. 489) şöyle demiştir: “Hevâların başı olan bu dört hevâ; yani kaderîlik, ircâ, Harûriyye’nin görüşü ve Râfıza’nın görüşü Sahabe (radiyallahu anhum)’un zamanının sonlarında ortaya çıkmıştır. Onlar bunların işlerinden hâberdar oldukları zaman yukarıda zikrettiğimiz şeyleri tavsiye ediyor-

³⁹⁷ el-Câmiu fî Akâidi ve Rasâili Ehli’s Sünneti ve’l Eser

lardı. Bize onlardan birinin bunlarla aklî deliller öne sürerek tartıştığı ya da bunu tavsiye ettiği hiç ulaşmadı.”³⁹⁸

7- İbn Teymiyye “Mecmûu'l Fetâvâ”da (3/351) şunları söylemiştir: “Helâka mahkûm fırkaların hangileri olduğunun tayini meselesine gelince bize ulaştığına göre onların sapıklığını dile getiren ilk kişi Yûsuf b. Esbât, sonra da Abdullah b. el-Mubârek'tir. Bu ikisi müslümanların büyük imamlarından iki büyük imamdır ve “Bidatlerin asılları Ravâfîd, Havâric, Kaderiyye ve Mürcie olmak üzere dördtür” demişlerdir. İbnu'l Mubârek'e 'Peki Cehmiyye?' diye sorulmuş, o da onların Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ümmetinden olmadıklarını söyleyerek cevap vermiştir.”

FASIL

İrcâ Mezhebi En Şerli ve En Habis Mezheptir Diyenler

Selef-i Sâlihîn Mürcie dininin hakikatini bildiklerinden dolayı insanlar için ondan diğer mezheplerden ve fırkalardan endişelendiklerinden çok endişelenmişlerdir. Bunun sebebi bu mezhebin toplumları ve dinleri ifsad eden bir özelliğe sahip olmasıdır. Zira onların nezdinde mümin ile fâsık arasında, sâlih ile tâlih arasında bir fark yoktur. Çünkü iman hususunda ameller hiçbir konumda yer almamaktadır. Namaz kılan da kılmayan da mümindir. Şarap içen ve oruç tutan eşittir. İman yönünden aralarında bir fark yoktur. Bunların hepsi onların nezdinde kâmil imana sahip müminlerdir ve onların imanı mukarreb meleklerin imanı gibidir.

Âcurrî (*rahimehullah*) “eş-Şerîa”da (2/688) şöyle demiştir: “Kim bunları söylerse Allah Teâlâ'ya büyük bir iftirâ atmış, hakka zıt olan ve bütün âlimlerin reddettiği bir şeyi söylemiş olur. Çünkü bunları söyleyen kimse 'Lâ ilâhe illallâh' diyen kimseye büyük günahlar işle-

³⁹⁸ el-İntisâr li-Ashâbi'l Hadîs, s. 53

mesinin ve fuhşiyât irtikâb etmesinin zarar vermeyeceğini söylemektedir. Ona göre bunlardan hiçbirine bulaşmayan takvâ sâhibi sâlih kimse ile günahkâr kimse birdir! Şüphesiz bu reddedilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *Yoksa günahları işleyenler kendilerini hayatlarında ve ölümlerinde iman edip sâlih amel işleyenler gibi kılacağımızı mı zannettiler? Ne kötü hüküm veriyorlar!* (Câsiye, 21)”

Ebû Sa'd ez-Zencânî (rahimehullah) Sünnet'e dair yazdığı manzûmesinin şerhinde (s. 106) Mürcie'nin fırkalarını ve aralarındaki ihtilâfları söz konusu ettikten sonra şöyle demiştir: “Yine bazı görüş ayrılıklarının bulunmasına rağmen onlara göre kim kendilerinin iman dediği şeyi gerçekleştirirse, bundan sonra şeriatin emirlerinden hiçbir şeyi yerine getirmese bile, şeriatin sakındırdıklarının hiçbirinden sakınmasa bile o kimse cenneti hak eden ve cehennemden uzaklaştırılacak olan Allah dostu hakîkî bir mümindir. Terk ettiği (farzlar) ya da irtikab ettiği (haramlar) ona zarar vermez. Bu İslâm'da ortaya atılan büyük bir bidattir, vaadi ve vâidi ibtâl etmektir, Kitab'ın ve Sünnet'in naslarına muhâlefet etmektir. Tefvîk Allah'tandır.”

İbn Teymiyye “Mecmû'u'l Fetâvâ”da (7/584) şöyle demiştir: “Hem onların hem de Mürcie'nin şöyle demesi gerekir: ‘Kul hiçbir hayır işlemese de, namaz kılmasa da, akrabalık bağlarını gözetmese de, doğru söylemese de, işlemedik hiçbir büyük günah bırakmasa da, konuştuğu zaman yalan söylese de, söz verdiği zaman sözünde durmasa da, kendisine bir şey emânet edildiği zaman hıyânet etse de, yalan söylemekte, hıyânet etmekte, sözünde durmamakta ısrarcı olsa da, Allah'a tek bir secde etmese de, kimseye bir iyiliği dokunmasa da, emâneti yerine teslim etmese de, güç yetirdiği bütün yalanları söylese de, bütün zulümleri yapsa da, bütün fuhşiyâtı işlese de bütün bunlara rağmen imanı kâmil bir mümindir, onun imanı nebîlerin ve sıddıkların imanı gibidir.’ Evet, ‘Zâhirî ameller içindeki imanın gerekleridir’ demeyen her kimsenin böyle söylemesi gerekir...”

İşte Mürcie dininin hakîkati budur: Farzların terkin ve haramların işlenmesini kolaylaştırmaktır. İşte Selef-i Sâlihîn ve Ehli Sünnet

imamları bu mezhebin insanlar arasında yayılmasından Havâric'in mezhebinin insanlar arasından yayılmasından daha çok korkmuşlardır. Çünkü Havâric'in dini farzlara özen gösterme, onları aksatmama ve haramlardan uzak durma üzerine kâimdir.

Ebû Hamza es-Simâlî el-A'ver (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İbrâhîm'e ‘Mürcie'nin görüşü hakkında ne düşünüyorsun?’ diye sordum. Dedi ki: ‘Eyvah eyvah! Onlar bir söz uydurdular. Ümmet için onlardan korkuyorum. Onların işinde şer çoktur. Aman onlardan uzak dur.’”³⁹⁹ Yine o “Ben bu ümmet için Ezârika'nın (yani Havâric'in) fitnesinden daha çok Mürcie'nin fitnesinden korkuyorum” demiştir.⁴⁰⁰

El-Evzâî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Yahyâ b. Ebî Kesîr ve Katâde şöyle diyorlardı: “Onların (yani selefîn) nezdinde hevâlar arasında bu ümmet için ircâdan daha korkulası bir hevâ yoktu.”⁴⁰¹

Ez-Zuhrî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “İslâm'da ehline şu ircâdan daha zararlı bir bidat ortaya atılmamıştır.”⁴⁰²

Ebû Bekr b. Ayyâş (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “El-A'meş ‘Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki onlardan şerlisini bilmiyorum’ diye yemin etti.” Ebû Bekr'e “Bununla Mürcie'yi mi kastetti?” diye soruldu. Ebû Bekr “Hem Mürcie hem de başkaları” diye cevap verdi.⁴⁰³ Şerîk el-Kâdî (*rahimehullah*) Mürcie'yi söz konusu ettikten sonra şöyle demiştir: “Onlar en habîs topluluktur. Yine sana pislik olarak Râfıza yeter. Fakat Mürcie Allah'a yalan uydurmaktadır.”⁴⁰⁴

³⁹⁹ el-İbânetu'l Kubrâ, 1330

⁴⁰⁰ es-Sünne, Abdullah, 604. Ezârika Hâricîler'dir.

⁴⁰¹ el-Îmân, Ahmed, 65

⁴⁰² el-Îmân, Ebû Ubeyd, 77

⁴⁰³ es-Sünne, Abdullah, 244

⁴⁰⁴ el-Îmân, Ahmed, 543

Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) akîdesinde (92) şöyle demiştir: “Mürcie imanın amel olmaksızın söz olduğunu, imanın sözden ibâret olduğunu, amellerin ise şeriatler olduğunu söyleyenlerdir... Bunların tamamı Mürcie’nin sözüdür. Bunlar en habîs, en sapık ve hidâyetten en uzak sözlerdir.”

FASIL

Mürcie Kible Ehlinin Yahudileridir Diyenler

Saîd b. Cubeyr rahimehullah (v. 95) “Mürcie kible (ehli)nin yahudileridir” demiştir.⁴⁰⁵

Ebû Ca’fer Muhammed b. Alî b. el-Huseyn rahimehullah (v. 114) “Mürcie’nin yahudilere benzediği kadar gece geceye, gündüz gündüze benzemez” demiştir.⁴⁰⁶

Bu zatların Mürcie’yi yahudilere benzetmesinin sebebi Yahudilerin büyük günahları işleyip “Nasılsa bağışlanacağız” demeleri, Mürcie’nin de “İyiliklerimiz kabul edilecek, kötülüklerimiz de bağışlanacaktır” demeleridir.

Allah Teâlâ onlar hakkında şöyle buyurmuştur: *“Onlardan sonra Kitab’a varis olan öyle bir nesil geldi ki şu dünyanın değersiz malını alır, sonra da ‘Nasılsa bağışlanacağız’ derler. Kendilerine benzeri bir mal gelse onu yine alırlar. Onlardan Allah hakkında ancak hakkı söyleyeceklerine dâir Kitab’da söz alınmamış mıydı? Onun içindikileri de okumuşlardı. Âhiret yurdu takva sahipleri için daha hayırlıdır. Hâlâ akletmez misiniz? Kitab’a tutunup namazı kılanlara gelince Biz ıslâh edenlerin ecrini asla zâyî etmeyiz.”* (A’râf, 169-170)

Saîd b. Cubeyr (rahimehullah) Allah Teâlâ’nın “*Şu dünyanın değersiz malını alırlar*” buyruğu hakkında “Günahları işlerler, sonra da *nasılsa bağışlanacağız* derler” demiştir.⁴⁰⁷

“Ed-Durru’l Mensûr”da (3/593) şu geçmektedir: Ebu’s Şeyh’in İbn Abbâs (radiyallahu anhuma)’dan tahriç ettiğine göre ona “*Onlardan sonra Kitab’a varis olan öyle bir nesil geldi ki şu dünyanın değersiz*

⁴⁰⁵ es-Sünne, Abdullah, 701

⁴⁰⁶ el-Lâlekâî, 1815

⁴⁰⁷ Abdurrazzâk Tefsiri, 952

malını alırlar” ayeti sorulmuş, o da şöyle demiştir: “Bunlar dünyaya yönelip onu(n malını) yiyen, Kur’ân’ın ruhsatlarının peşine düşen, ‘Nasılsa bağışlanacağız’ diyen, dünyahk olarak kendilerine sunulan her şeyi alan ve ‘Nasılsa bağışlanacağız’ diyen kimselerdir.”

Mücâhid (rahimehullah)’tan “*Şu dünyanın değersiz malını alırlar*” buyruğu hakkında şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Bugün dünyalık adına kendilerine arzu ettikleri helâl veya haram bir şey gözükse onu alırlar ve bağışlanma dilerler. Aynısını yarın bulsalar onu yine alırlar.”

Sa’lebî “el-Keşfu ve’l Beyân an Tefsîri’l Kur’ân”da (4/300) şunları söylemiştir: “Müfessirler demiştir ki: Yahudiler Allah’ın kitabına varis oldular. Onu okudular, bildiler fakat onunla amel etmediler, onun hükmüne muhâlefet ettiler. Allah’ın hükmünü uygulamamaları, Allah’ın kitabını değiştirmeleri ve Rasullullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in sıfatını gizlemeleri karşılığında rüşvet aldılar. Bundan sonra ‘Günahlarımız bağışlanacaktır; geceleyin işlediklerimiz gündüz affedilecektir, gündüz işlediklerimiz de gece affedilecektir’ dediler. Böylece Allah hakkında bâtil temennîler beslediler. Kendilerine benzeri bir mal gelse onu da alırlar. Saîd b. Cubeyr ‘Kendilerine başka bir günah sunulsa yine onu işlerler’ demiştir.”

Yine Allah Teâlâ yahudilerin “*Ateş bize ancak sayılı günlerde dokunacak*” dediklerini aktarmış, sonra “*Uydurmakta oldukları şey dinleri hususunda kendilerini aldattı*” (Âli İmrân, 24) buyurmuştur.

Yine O şöyle buyurmuştur: “*Dediler ki: ‘Ateş bize ancak sayılı günlerde dokunacak.’ De ki: Allah katında bir ahit mi edindiniz? Öyleyse Allah ahidini bozmaz. Yoksa Allah hakkında bilmediklerinizi mi söylüyorsunuz?*” (Bakara, 80)

İshâk b. Râhûye şöyle demiştir: “İbnu’l Mubârek Rey’e geldi. Abidlerden büyük ihtimâlle Hâricîler’in görüşünü benimseyen bir adam kalkıp onun yanına geldi ve ‘Ey Ebû Abdurrahmân; zina eden, hırsızlık yapan ve şarap içen kimse hakkında ne diyorsun?’ diye sor-

du. İbnu'l Mubârek 'Onu imandan çıkarmıyorum' diye cevap verdi. Adam 'Ey Ebû Abdurrahmân, şu yaşında mürcî mi oldun?!' dedi. Bunun üzerine İbnu'l Mubârek şöyle karşılık verdi: 'Beni Mürcie ile aynı kefeye koyma. Ben iman artar diyorum fakat Mürcie böyle söylemiyor. Mürcie "Hasenelerimiz makbûldür, seyyielerimiz de bağışlanacaktır" diyor. Ben hasenelerimin benden kabul edildiğini bilsem cennetlik olduğuma şehâdet ederim!"⁴⁰⁸

Muhammed b. Yahyâ b. Hâlid şöyle demiştir: "İshâk b. Râhûye'ye Mürcie'ye neden bu ismin verildiği soruldu. Bunun üzerine o dedi ki: 'Çünkü onlar günahları(n cezasını) Allah (azze ve celle) havâle etmezler ve "Bu kimse mağfirete mazhar olmuş biridir ve cennetliktir" derler. Başkaları ise günahları(n cezasını) Allah (azze ve celle)'ye havâle ederler."⁴⁰⁹

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Kendilerini temize çıkarırları görmedin mi? Bilakis Allah dilediğini temize çıkarır ve onlara kıl kadar zulmedilmez.*" (Nisâ, 49)

Dahhâk (rahimehullah) şöyle demiştir: "Yahudiler dediler ki: 'Dünyaya geldikleri zaman çocuklarımızın ne kadar günahı varsa bizim de ancak o kadar günahımız var! Onların günahları varsa bizim de günahlarımız var! Biz de ancak onlar gibiyiz!' Bunun üzerine zikri yüce Allah şöyle buyurdu: 'Bak, Allah hakkında nasıl yalan uyduruyorlar? Açık bir günah olarak bu yeter.' (Nisâ, 50)"⁴¹⁰

"Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" demeleri onların kendilerini temize çıkarmalarına örnektir. Görüldüğü üzere onlar ulaşamadıkları bir şeyi öne sürerek kendilerini aklamışlardır. Aynı şekilde Mürcie mensupları da ulaşamadıkları bir şeyi öne sürerek kendilerini

⁴⁰⁸ Müsned-i İshâk, 3/671; es-Sâbûnî, 110

⁴⁰⁹ es-Sünne, el-Hallâl, 1081

⁴¹⁰ Taberî Tefsîri, 9735

aklar ve “İmanımız Cibrîl’in, Mikâîl’in ve meleklerin imanı gibidir” derler.

Yahudiler ve Mürcie arasındaki en belirgin benzerliklerden biri de mâlum olduğu üzere Mürcie’nin rey ehli imamlarının, Cumartesi günü avı gibi kendilerine haram kılınan şeyler hususunda yahudilerin yaptıklarına benzer şekilde fetvalarında hilelere başvurmalarıdır.

FASIL

Mürcie'yi Sâbie'ye Benzetenler

Selef imamlarından bazıları Mürcie'yi Sâbie'ye benzetmiştir. Arapların nezdinde sâbi' es-Sem'ânî'nin "Mecmûu Ğarâibi'l Hadîs"te (2/610) söylediği üzere bir dinden çıkıp diğerine giren kimsedir. Sâbiler de isimlerini buradan almıştır. Çünkü onlar yahudilerin ve hristiyanların dininden ayrılmışlardır.

Mürcie'nin Sâbiler'e benzemelerinin yönü şudur: Mürcie dille-riyle kelime-i tevhidi söylemiş, böylece söz yönünden müslümanlara uymuş, diğer taraftan ameli imanın dışına çıkarmış, böylece ameli terk edip Şeriat'e boyun eğmeme yönünden kâfir müşriklere uymuşlardır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"O'na yönelenler olun, O'ndan korkun, namazı kılın ve müşriklerden olmayın."* (Rûm, 31)

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Veyl olsun o müşriklere ki zekâtı vermezler ve âhireti de inkâr ederler."* (Fussilet, 6-7)

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Yoluna güç yetiren kimse için Beyt'i hacctmek Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır. Kim küf-derse şüphesiz Allah âlemlerden müstağnîdir."* (Âli İmrân, 97)

Daha önce beyân edildiği üzere Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) de müslüman ile kâfiri birbirinden ayıran şeyin namazın terki olduğunu ve namazı terk eden kimsenin kâfir olacağını söylemiştir.

Saîd b. Cubeyr (rahimehullah) "Mürcie'nin durumu Sâbiler'in du-rumu gibidir" demiştir.⁴¹¹

Atâ b. es-Sâib'den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Saîd b. Cubeyr Mürcie'yi söz konusu etti ve onlar hakkında bir misâl getir-

⁴¹¹ Ahmed "el-İmân"da (193) rivâyet etmiştir.

di. Dedi ki: “Onların durumu Sâbiiler’in durumuna benzemektedir. Onlar yahudilere gittiler ve ‘Sizin dininiz nedir?’ diye sordular. Yahudiler ‘Yahudilik’tir’ dediler. Onlar ‘Peki kitabınız nedir?’ diye sordular. Yahudiler ‘Tevrât’tır’ dediler. Onlar ‘Peki nebîiniz kimdir?’ diye sordular. Yahudiler ‘Mûsâ’dır’ dediler. Onlar ‘Peki size tâbî olana ne var?’ diye sordular. Yahudiler ‘Cennet’ dediler. Sonra hristiyanlara gittiler ve ‘Sizin dininiz nedir?’ diye sordular. Hristiyanlar ‘Hristiyanlık’tır’ dediler. Onlar ‘Peki kitabınız nedir?’ diye sordular. Hristiyanlar ‘İncîl’dir’ dediler. Onlar ‘Peki nebîiniz kimdir?’ diye sordular. Hristiyanlar ‘İsâ’dır’ dediler. Sonra ‘Size tâbî olana ne var?’ diye sordular. Hristiyanlar ‘Cennet’ dediler. Bunun üzerine onlar ‘O zaman biz bunu din ediniyoruz’ dediler.”⁴¹²

⁴¹² Ahmed “el-Îmân”da (195) rivâyet etmiştir.

FASIL

Mürcie Havaric'dir Diyenler

Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel şöyle demiştir: Bana ashâbımızdan bir adam tahdis etti, dedi ki: Bir adam Abdullah b. el-Mubârek'e "Sen ircâ görüşünde misin?" diye sordu. Bunun üzerine Abdullah şöyle dedi: "Kılıç çekmeyi câiz görmediğim hâlde ben nasıl mürciî olabilirim? İman söz ve amel olduğunu söylediğim hâlde ben nasıl mürciî olabilirim?"⁴¹³

Yûsuf b. Esbât (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Mürcie'ye gelince onlar 'İman amel olmaksızın sözdür' derler... Yine onlar Muhammed'in ümmetine kılıç çekmeyi câiz görürler."⁴¹⁴

Süfyân es-Sevrî (*rahimehullah*) "Mürcie'ye gelince... onlar kible ehline kılıç çekmeyi câiz görürler" demiştir.⁴¹⁵

Ahmed er-Ribâtî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Abdullah b. Tâhir bana dedi ki: "Ey Ahmed! Siz şu topluluğa bilmeye bilmeye buğzediyorsunuz. Bense onlara bir ilim üzere buğzediyorum. Evvelâ onlar sultana itaat etmek gerektiği görüşünde değildir. İkinci olarak onların nezdinde imanın bir değeri yoktur..."⁴¹⁶

Mürcie'nin imamlarından Zerr el-Hemdânî el-Murhibî'nin biyografisinde şunlar zikredilmiştir: Belâğat sahibi bir vâiz ve küssacı idi. İnsanları İbnu'l Eş'as ile birlikte el-Haccâc'a isyan etmeye teşvik ederdi.

Medâinî şöyle demiştir: "İbnu'l Eş'as Sicistan'dan hareket etmeye karar verip Irak'a yöneldiği zaman Zerr el-Hemdânî'yi çağırdı.

⁴¹³ es-Sünne, İbn Şâhîn, 17

⁴¹⁴ es-Sünne, Harb, 190

⁴¹⁵ eş-Şerîa, 2062

⁴¹⁶ Akîdetu Ashâbi'l Hadîs, 109

Onu yanına aldı ve ona insanları (isyana) teşvik etmesini emretti. Bundan dolayı Zerr her gün kıssa anlatır ve el-Haccâc hakkında kötü ifâdeler kullanırdı. Sonra ordu bey'atini el-Haccâc'dan çekmiş olduğu hâlde harekete geçti.”⁴¹⁷

Hasen b. Mûsâ el-Eşyeb şöyle demiştir: Ebû Yûsuf'u “Ebû Hanîfe kılıç çekmeyi câiz görürdü” derken işittim. “Peki sen?” diye sordum. “Allah muhafaza buyursun!” dedi.⁴¹⁸

İbrâhîm b. Şemmâs es-Semerkandî şöyle demiştir: Biz İbnu'l Mubârek'in yanındayken bir adam ona “Ebû Hanîfe kılıç çekmeyi câiz gören bir mürcî idi” dedi de İbnu'l Mubârek ona bir tepki göstermedi.⁴¹⁹

Heysem b. Cemîl şöyle demiştir: Ebû Avâne'yi “Ebû Hanîfe kılıç çekmeyi câiz gören bir mürcî idi” derken işittim. “Peki Hammâd b. Ebî Süleymân?” diye soruldu. “O bu konuda onun hocasıydı” diye cevap verdi.⁴²⁰

Ebû İshâk el-Fezârî (*rahimehullah*) “Ebû Hanîfe kılıç çekmeyi câiz gören bir mürcî idi” demiştir.⁴²¹

İbnu'l Mubârek (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Ebû Hanîfe'yi el-Evzâî'nin yanında andım. Onun ilmini ve fıkhnı söz konusu ettim. Fakat el-Evzâî bundan hoşlanmadı. Öfkelenildiğini gördüm. Dedi ki: “Sen ne konuştuğunu biliyor musun? Sen İslâm ehline kılıç çekmeyi câiz gören bir adamı övüyorsun!” Bunun üzerine “Ben onun reyî üzere de mezhebi üzere de değilim” dedim.⁴²²

⁴¹⁷ Târîhu'l İslâm, ez-Zehebî, 2/905

⁴¹⁸ es-Sünne, Abdullah, 220

⁴¹⁹ es-Sünne, Abdullah, 219

⁴²⁰ Târîhu Bağdâd, 15/530

⁴²¹ es-Sünne, Abdullah, 307

⁴²² es-Sünne, Abdullah, 363

Abdumelik b. Kureyb el-Asmaî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Müminlerin emîri Hârûn'un yanındaydım. Yanında Ebû Yûsuf vardı. O sırada huzûruna Ebû İshâk el-Fezârî çıktı. (Hârûn'a) uzak bir yerde durduruldu. Hârûn ona baktı. 'İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn, şeyh kötü bir duruma gelmiş!' dedi. Sonra baktı ki adam azimli ve kararlı. Bunun üzerine Hârûn 'Siyah giymenin haram olduğunu söyleyen sen misin?' diye sordu. Ebû İshâk şöyle dedi: 'Allah korusun ey müminlerin emîri! Ben sünnete ve cemaate bağlı bir evin halkıdanım. Bir seferinde sınırlara düzenlenen seferlerden birine katılmışım. Kardeşim de İbrâhîm⁴²³ ile birlikte Basra'ya doğru hareket etmişti. Şunun hocası (yani Ebû Hanîfe) bana "Kardeşinin İbrâhîm ile beraber çıkışı bana senin çıkışından daha sevimlidir" dedi. O size kılıç çekmeyi câiz görürdü. Belki şu yanında oturan sana bunu anlatmıştır. Allah'ın lâneti ve gazabı şunun ve hocasının üzerine olsun!' Bunun üzerine Hârûn ona 'Yaklaş!' deyip durdu. Tâ ki onu Ebû Yûsuf'un yukarisına oturttu. Ebû Yûsuf'un başı ise eğikti."⁴²⁴

Ebû Hanîfe'nin zâlim imamlara isyan etmenin câiz olduğu görüşü, ashâbının kendisi adına açıkladığı üzere ondan sâbittir. Yine ashâbı onu bu hususta müdafaa etmiştir. Örneğin hanefi el-Cessâs "Ahkâmu'l Kur'ân"da (1/86) isyan konusundaki görüşü hususunda onu savunmakta, desteklemekte ve şöyle demektedir : "Zâlimlerle ve adâletsiz imamlarla savaşıma hususunda onun görüşü meşhûr idi. Bundan dolayı el-Evzâî 'Ebû Hanîfe'nin her şeyine tahammül ettik, tâ ki bize kılıcı getirdi' demiştir. Yani zâlimlerle savaşmayı ortaya attı da buna tahammül edemedik. Marufu emredip münkerden sakındırmamanın söz ile, bu dikkate alınmazsa kılıç ile olmasının vâcipliği görüşü de ondan meşhurdur... Bu hususta ona ancak Ashâb-ı Hadîs'in çömezleri karşı çıkmıştır ki bunlar sebebiyle maruf emredilmemiş,

⁴²³ İbrâhîm b. Abdullah b. el-Hasen b. el-Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib. Abbâsî halifesi Mansûr'a isyan etmiştir. (Mütercimim Notu)

⁴²⁴ el-Cerhu ve't Ta'dîl, 1/284

münkerden sakındırılmamış ve böylece zâlimler İslâm'ın işlerini elle-rine almışlardır...”

Ebû İshâk el-Fezârî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Süfyân'ı ve el-Evzâî'yi “Mürctie'nin kavli kılıca götürür” derken işittim.⁴²⁵

Hasen el-Basrî (*rahimehullah*) “Her hevâ ehli harûrîdir” demiş-tir.⁴²⁶

Selâm b. Ebî Mutî' (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Eyyûb bidat eh-linin tamamına Havâric ismini verir ve “Havâric isim yönünden ay-rıştı ama kılıç hususunda birleşti” derdi.⁴²⁷

Ebû Kılâbe (*rahimehullah*) “Hangi topluluk bir bidat ortaya at-mışsa mutlaka kılıcı helâl saymıştır” demiştir.⁴²⁸

Berberhârî (*rahimehullah*) “Şerhu's Sünnne”de (136) “Bil ki hevâla-rın tamamı aşağılıktır ve hepsi kılıca çağırır” demiştir.

Mürctie'nin Havâric olmasının başka bir sebebi daha vardır ki o da şudur: Mürctie imanın artmayacağı ve azalmayacağı, insanların imanının aslında eşit oldukları, imanın tek bir şey olduğu, parçalara ay-rılamayacağı, bir kısmı gittiği takdirde tamamının gideceği hususun-da Havâric'e muvâfakat etmiştir. Bunların tamamı Havâric'in akîde-sidir ve daha önce açıklandığı üzere Mürctie onlara bu hususlarda muvafakat etmiştir.

⁴²⁵ es-Sünne, Abdullah, 345

⁴²⁶ er-Risâletu'l Vâfiye, 210

⁴²⁷ el-Kader, el-Firyâbî, 375

⁴²⁸ ed-Dârimî, 100; el-Lâlekâî, 247

FASIL

Havâric Mürcie'dir Diyenler

Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) akîdesinde (117) Havâric'i Mürcie olarak nitelemiş, şöyle demiştir: "Havâric'e gelince onlar Ehli Sünnet ve'l Cemaat'e Mürcie ismini verirler. Havâric söyledikleri hususunda yalan söylemiştir. Asıl Mürcie onlardır. Diğer insanların haricinde yalnız kendilerinin iman ve hak üzere olduğunu, kendilerine muhâlefet edenin kâfir olduğunu iddia ederler."

Havâric bir yönden daha Mürcie'ye benzer: Onlar, en büyük günah olan galîz bidatlerin içine düşmüş olmalarına rağmen sultana isyan etme hususunda kendilerine muvâfakat eden kimselere verilecek hükmü ircâ ederler. (Geriye bırakırlar.) Bu Mürcie'nin büyük günah işleyen veya bidatlara bulaşan kimselere verilecek hükmü ircâ etmesine benzemektedir.

Onların saflarında ve kendilerine methiyeler düzüp kendilerini savunan âlimleri arasında kaderîyi de, mürcîyi de, cehmîyi de, eş'arîyi de, râfızîyi de, kabirperesti de bulursun. Yöneticilere kılıç çekmeyi câiz gördükleri sürece bu umurlarında olmaz. Diğer taraftan onlar, bidatlara ve hevâlara bulaşan bu kimselerden daha iyi durumda olan günahkâr muvahhidleri tekfir ederler.

Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) akîdesinde (106) şöyle demiştir: "Havâric ise dinden çıkıp gitmiştir... Sultana ve imamlara isyan etmişlerdir. Ümmete kılıç sıyırmışlardır. Onların kanlarını ve mallarını helâl saymışlardır. Söylediklerini söyleyen, görüşlerini benimseyen ve bulundukları dalâlet yurdunda kendileriyle birlikte kalan kimseler dışında kendilerine muhâlefet eden herkesi tekfir etmişlerdir."

FASIL

Münâfıkların Hâli Mürcie'nin Hâlinden İyidir Diyenler

İbn Batta (*rahimehullah*) “el-İbânetu'l Kubrâ”da (1155) şunları söylemiştir: “Şu hâlde farızaları ikrar eden fakat onları yerine getirmeyen, fuhşiyâtın ve münkerlerin haram olduğunu ikrar eden fakat onlardan sakınmayan ve onları terk etmeyen kimsenin bütün bunlara rağmen mümin olduğunu söyleyen kimse Kitâb'ı ve Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in getirdiklerini yalanlamıştır. Onun durumu ağzlarıyla ‘iman ettik’ diyen fakat kalpleri iman etmemiş olan münâfıkların durumuna benzer. (Mâide, 41) Görüldüğü üzere Allah onların yalancı olduklarını söylemiş, sözlerini reddetmiş ve onları münâfıklar diye adlandırmıştır. Barınacakları yer de cehennemin en alt tabakasıdır.

Şu kadar var ki münâfıkların durumu Mürcie'nin durumundan daha düzgündür. Çünkü münâfıklar ameli inkâr ettiler ama onu işlediler. Mürcie ise ameli sözleriyle ikrar etti ama onu işlemeyi terk ederek inkâr etti. Şu hâlde kim kalbiyle bir şeyi inkâr ettiği hâlde diliyle onu ikrar eder ve bedeniyle onu işlerse onun durumu diliyle ikrâr ettiği hâlde ikrar ettiğini bedeniyle işlemekten geri duran kimsenin durumundan daha güzeldir.

Evet, Mürcie münâfıkların ikrar ettiğini inkar etmekte ve onların doğruladığını yalanlamaktadır. Şu hâlde onlar münâfıklardan daha kötü bir hâldedir. Vah olsun delili Kur'ân ve Sünnet olmayana! Onun yolu ne kadar sapıktır! Durumu ne berbattır! Hâli ne kötüdür!”

FASIL

“Sünnet Mürciesi” veya “Ehli Sünnet Mürciesi” Şeklindeki Sözlerinin Bâtıllığı Hakkında

Karşılaşacağın en garip şeylerden biri de selefin Mürcie’yi inkâr etme, onları bidatçilikle suçlama, Ehli Sünnet’in dışına çıkarma, bidatlerini bidatlerin asıllarından sayma hususunda görüş birliği etmiş olmasına rağmen sünnet ehli olduğunu ve selefin izinden gittiğini iddia eden bazı kimselerin Mürcie’nin bir kısmı hakkında “Sünnet Mürciesi” ya da “Ehli Sünnet Mürciesi” ismini kullanmasıdır. Hâlbuki onların Ehli Sünnet imamlarından bu lakabı Mürcie hakkında kullanan muteber bir imamı yoktur. Yaptığım kapsamlı araştırma sonucunda Mürcie hakkında bu lakabı ancak onların mezhebi ve metodu üzere olan kimselerin kullandığını gördüm ki onlar selefe saygı duyup onların izini takip eden kimse için bir örnek teşkil etmemektedir.

Bu çirkinlik hususunda onları onayladığımız takdirde yırtık daha da genişler ve “Ehli Sünnet Kaderiyyesi”, “Ehli Sünnet Havârici”, “Ehli Sünnet Cehmiyyesi”, “Ehli Sünnet Eşâirası” ve “Ehli Sünnet Şîası” gibi lakapları kullananlar peydâ olur. Zira biriyle öteki arasında bir fark yoktur. Kendisinden yardım istenecek olan Allah’tır.

Mürcie hakkında bu ismi kullandığına vâkıf olduklarımız arasında şu kimseler vardır:

1- Şehristânî (v. 548) “el-Milel ve’n Nihal”de (s. 141) şöyle demiştir: “Ebû Hanîfe ve ashâbına ‘Sünnet Mürciesi’ denirdi. Mezheplerin görüşleri üzerinde çalışan kimselerin birçoğu onu Mürcie kapsamında değerlendirmiştir...”

2- Hanefî ve mâturîdî Abdulhayy el-Leknevî (v. 1264) “er-Rafu ve’t Tekmîl”de (s. 361) şöyle demiştir: “İrcâ iki manada kullanılır: Birincisi dalâlet olan ircâdır ki bu az önce zikri geçen ircâdır. (Yani imanı marifetten ibâret gören Cehmiyye’nin ircâsı.) İkincisi ise dalâlet olmayan ve ehli Ehli Sünnet ve’l Cemaat’ten çıkmayan ircâdır.

Bundan dolayı Mürcie'nin 'Dalâlet Mürciesi' ve 'Ehli Sünnet Mürciesi' olmak üzere iki fırkaya ayrıldığını söz konusu etmişlerdir. Ebû Hanîfe, onun öğrencileri, hocaları ve bunların dışındaki sebt râviler Dalâlet Mürciesi'nden değil Ehli Sünnet Mürciesi'ndendir.”

3- Hanefî ve cehmî el-Kevserî (v. 1371) fukahânın ircâsından söz ederken “Bu hakka muhâlif olmayan sünnet ircâsıdır” demiş ve bunun aksini savunmanın Havâric'in ve Mutezile'nin akîdesine götüreceğini söylemiştir.⁴²⁹

Derim ki: Bu yalandan ve avâmın aklını karıştırmaktan başka bir şey değildir. Şu da var ki bu, ircânın önderleri olmaları sebebiyle onlardan garipsenecek bir şey değildir. Garip olan Sünnet'e uyduğunu ve selefin izinden gittiğini iddia eden kimselerin bu konuda onlara muvâfakat etmesidir. Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh!

Önceki bölümlerde selefin ve Ehli Sünnet imamlarının bu fırkanın Ehli Sünnet ve'l Cemaat'ten olmadığını beyânına dâir sözlerini bir araya getirmiştik.

⁴²⁹ Onun “el-Farku beyne'l Firak”a (s. 123) yazdığı ta'like bakınız.

FASIL

“Ehli Sünnet ve Mürcie Arasındaki İhtilâf Şekilsel ve Lâfzî Bir İhtilâftır” Şeklindeki Sözlerinin Bâtıllığı Hakkında

Kendilerini Ehli Sünnet’e nispet eden bazı kimseler Ehli Sünnet ile Mürcie arasındaki ihtilâfı küçük bir ihtilâf gibi göstermeye çalışmakta, bu iki fırkanın arasındaki ihtilâfın mânevî ve hakîkî değil şekilsel ve lâfzî bir ihtilâf olduğunu söylemektedir! Herhâlde bunu söyleyen kimse büyük günah işleyenin sonunun iki fırka nezdindeki hükmüne bakmış, iki fırkanın da onun hakkında dünyada kâfir lafzını kullanmadığını, âhirette de ebediyen cehennemde kalacağını söylemediğini, aksine onun meşîet altında olduğunu söylediğini görmüştür.

Başka bir konu daha vardır ki o da şudur: İlk Mürcie’nin imam-ları amellerin Allah (*azze ve celle*)’nin dininde talep edilen ve meşrû kılınmış şeyler olduğu hususunda selef ve Ehli Sünnet’e muvâfakat etmiş, ancak amellerin imandan bir cüz mü olduğu yoksa imanın şeriatleri ve meyveleri mi olduğu hususunda ayrılığa düşmüşlerdir.

Büyük ihtimâlle bu sözü (yani iki fırka arasındaki ihtilâfın lafzî olduğunu) söyleyen kimse sadece bu noktalara (yani iki fırkanın ittifak ettiği noktalara) bakmış, hakkında ihtilâfın vukû bulduğu meseleleri ve Mürcie’nin sözlerinin gerektirdiklerini atlamıştır. Bu, bu sözü söyleyen kimsenin câhilliğinden; Mürcie’nin hakikatini, bu mezhebin doğuracağı çözümleri ve İslâm’ın halkasını boyundan çıkarma gibi sonuçlarını bilen selef ve sünnet ve eser ehli âlimlerinin görüşlerini bilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Diğer taraftan selef ve Ehli Sünnet imamlarının bu mezhep ve bu mezhebin Ehli Sünnet dışı bidat bir mezhep olduğu hususundaki sözlerine, bu mezhebin gerek imamlarına gerekse onların bidatlerine bulaşanlara gösterdikleri sert tepkiye, onlardan sakındırmalarına,

isimlerini açıkça zikretmelerine, onlara reddiye vermelerine ve bu konuda kaleme aldıkları çok sayıdaki esere vâkıf olan kimse gâyet açık bir şekilde ve hiç şüphe etmeksizin Ehli Sünnet ile Mürctie arasındaki ihtilâfın hakîkî ve itikâdî bir ihtilâf olduğunu ve bu ihtilâfın iki fırka arasında velâyı ve berâyı doğurduğunu görür.

Namazın, orucun, zekâtın, haccın ve diğer farizaların imandan olmadığı, bunların şeriatlerden ibâret olduğunu, bunları yapan kimse iyi bir şey yapmış olacağını fakat bunları yapmayan kimsenin de kâmil imana sâhip bir mümin olduğunu söyleyen kimse ile aradaki ihtilâfın lafzî ve şekilsel bir ihtilâf olduğu nasıl söylenebilir?

Kitab'ın ve Sünnet'in imanın arttığı ve azaldığı hususundaki açık naslarını reddeden ve bu nasların hilâfını söyleyen kimse ile aradaki ihtilâfın lafzî ve şekilsel olduğu nasıl söylenebilir?

İmanda istisnâyı haram gören, bunu savunanları da tekfir edip dinlerinde şüphe edenler diye niteleyen kimse hakkında ne söylenir? “Şarap içen, cana kıyan, zina eden ve hırsızlık yapan kimse, büyük günahları işleyen ve fuhşiyâtın bulaşan her kimse kâmil imana sahip bir mümindir” diyen kimse nasıl nitelenir?

Mukarreb meleklerin, gönderilmiş resûllerin, takvâ sahibi sâlihlerin imanını, insanların en fâsığının ve en fâcirinin imanı ile bir tutan kimse ile aradaki ihtilâf nasıl lafzî ve şekilsel olabilir?

Demek ki Ehli Sünnet ile Mürctie arasındaki ihtilâf büyük bir ihtilâftır. Bunu Mürctie'nin kendisi de bilmektedir. Bu ihtilâf onlardan bazılarının imanda istisnâ yapan Ehli Sünnet mensuplarıyla evlenmekten men etmelerine sebep olmuştur. Çünkü onlara göre imanda istisna, imanda şüphe sayılır. İmanında şüphe eden de kâfir olur. Dolayısıyla onunla evlenmek câiz olmaz. Nitekim bu “Mürctie İmanda İstisnâyı Câiz Görmez” bölümünde beyân edilmişti.

Bil ki iki fırka arasındaki ihtilâfın lafzî ve şekilsel olduğunu düşünen bazı kimseler bunu İbn Teymiyye'nin birtakım açıklamaların-

dan çıkarmışlardır. Hâlbuki İbn Teymiyye'nin Ehli Sünnet ile Mürcie arasında çekişme konusu olan meseleler hakkındaki sözlerini inceleyen kimse onun herhangi bir yerde bu meseleyi söz konusu edip de bu görüşü savunduğunu göremez. O bunu ancak bazı meseleler özelinde söylemiş, İlk Mürcie'nin bu meseleleri ikrar ettiği takdirde onlarla vukû bulan ihtilâfın lafzî ve şekilsel bir ihtilâf olacağını dile getirmiştir. Zâhirî amellerin kalpteki imanın lâzımı olması ve bu amelilerin yokluğunun da kalpteki imanın yokluğuna delil olması meselesi bu meselelere örnektir. Bu sûrette Mürcie bunu ikrar edecek olsa onlarla vukû bulan ihtilâf lafzî bir ihtilâf olur.

Örneğin o "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/584) şöyle demiştir: "Kişi 'Ameller imanın lâzımlarındandır, içteki iman zâhirî sâlih ameli gerektirir' dedikten sonra onun 'Bu ameller iman müsemmâsının lâzımıdır ya da imanın bir cüzüdür' sözü daha önce açıklandığı üzere lafzî bir ihtilâf olur."

Buna ilâve olarak o diğer birçok yerde onlarla vukû bulan birçok ihtilâfın mânevî birer ihtilâf olduğunu açıkça söylemiştir. Örneğin "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/504) şöyle demiştir: "İnsanlar mümin ve iman isimleri hususunda birçok ayrılığa düşmüşlerdir ki bunların bir kısmı lafzî iken büyük bir kısmı mânevîdir."

Ayrıca "Mecmû'ul Fetâvâ"da (7/621) şunları söyleyen o iken bu iddianın ona mutlak olarak nispet edilmesi nasıl söz konusu olabilir: "Kim vaciplerden herhangi birini yerine getirmeden vacip olan iman hâsıl olacağını söylerse bu vacipleri imanın lâzımı kılssa da imanın cüzü kılssa da -ki bu lafzî bir ihtilâftır- açık bir hataya düşmüş olur. Bu selefîn ve imamların ehli hakkında sert sözler söylediği, kendisi hakkında bilinen ağır ifâdeler kullandığı ircâ bidatidir."

Yine o (7/556) şöyle demiştir: "Selef, ameli iman kapsamından çıkardığından ve 'İnsanlar iman hususunda eşittirler' dediğinden dolayı Mürcie'ye çok sert tepki göstermiştir. Onların insanların iman hususunda eşit oldukları şeklindeki iddiası hiç şüphesiz en büyük ha-

talardandır. Zira insanlar tasdik yönünden de sevgi yönünden de haşyet yönünden de ilim yönünden de birbirleriyle eşit olmazlar. Aksine birçok yönden birbirlerinden farklı derecelerde bulunurlar. Diğer taraftan ameli imanın dışına çıkarmaları onların kalbin amellerini de imanın dışına çıkardıklarını hissettirmektedir. Bu da kesinlikle bâtıldır. Zira Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'i tasdik eden fakat bundan sonra ona buğzeden, kalbiyle ve bedeniyle ona düşmanlık eden kimse kesinlikle ve zorunlu olarak kâfirdir. Onlar (bedenin amelleri hariçinde) kalbin amellerini imana dâhil ederlerse yine hata etmiş olurlar. Çünkü bedenin hareketi olmadan kalpte imanın bulunması imkânsızdır...”

Yine o (7/507) şöyle demiştir: “Hammâd b. Ebî Süleymân ve takipçileri imanın farklı derecelerde bulunacağını, amellerin imana dâhil oluşunu ve imanda istisnâyı reddetmiştir. Bunlar Fukahâ Mürciesi'ndendir. Kûfe ehlinin imamı ve Hammâd b. Ebî Süleymân'ın hocası olan İbrâhîm en-Nehaî ve benzerlerine, İbn Mes'ûd'un İbrâhîm'den daha büyük olan ashâbından Alkame ve el-Esved gibi kimselere gelince bunlar insanlar arasında Mürcie'ye en sert şekilde karşı çıkan kimselerdi. İmanda istisnâ yaparlardı. Fakat Hammâd b. Ebî Süleymân selefine muhâlefet etti ve ona bazı kimseler tabi oldu. Kûfe ehlinden bazı topluluklar ve onlardan sonra gelenler de bu görüşü benimsedi. Selef ve imamlar bunlara çok sert tepki göstermiş, bunları bidatçilikle suçlamış ve haklarında ağır sözler söylemiştir.”

İşte İbn Teymiyye selefın Mürcie'yi inkâr, onlar hakkında sert sözler söyleme ve onları bidatçilikle niteleme hususundaki görüş birliğini yinelemektedir. Hatta ve hatta birçok yerde onların görüşlerinin bozukluğunu, sahih nakle ve sarîh akla aykırılığını beyân etmek için ek açıklamalarda bulunmaktadır. Bütün bunlar açık bir şekilde İbn Teymiyye'ye bu görüşü nispet eden kimsenin açık bir hataya düşüğünü ve doğrudan uzaklaştığını göstermektedir.

Ondan bu görüşü aktarıp bundan dolayı kendisine muhâlefet edilenlerden biri de İbn Ebî'l İzz el-Hanefî'dir. O “el-Akîdetu't Tahâ-

viyye"ye yazdığı şerhte (2/462) şunları söylemiştir: "Ebû Hanîfe ile diğer Ehli Sünnet imamı arasındaki ihtilâf şekilsel bir ihtilâftır. Zira uzuvların ameli kalbin imanının lâzımıdır ya da imandan bir cüzdür. Büyük günah işleyen kimsenin imandan çıkmayacağı, onun Allah'ın meşietinde olduğu, dilerse ona azap edeceği, dilerse onu affedeceği hususunda ittifak edildikten sonra gerisi itikad bozulğunu gerektirmeyen lafzî bir ihtilâftır."

Ehli Sünnet ile Mürcie arasındaki ihtilâfı ortadan kaldırmaya çağıranlardan biri de ez-Zehebî'dir. O bir yerde bu ihtilâfın lafzî bir ihtilâf olduğunu söylemiş, başka bir yerde Mürcie'nin görüşünün az sıkıntılı bir görüş olduğunu söylemiş, başka bir yerde ise Mürcie mezhebini kendisini benimseyenlerin kınanamayacağı muteber bir mezhep yapıp çıkmıştır!

O "Siyeru A'lâmî'n Nubelâ"da (5/233) şöyle demiştir: "Fukahânın ırcâsı ki onlar namazı ve zekâtı imandan saymazlar, 'İman dil ile ikrâr ve kalpteki yakındır' derler. Bu meseledeki ihtilâf lafzî bir ihtilâftır inşaallah."

Yine o "Mizânu'l İ'tidâl"de (4/99) Mürcie'nin imamlarıyla uğraşılmasını, onları bidatçilikle suçlanmalarını, insanların onlardan sakındırılmamasını istemiş ve şunları söylemiştir: "Süleymânî'nin 'Mis'ar, Hammâd b. Ebî Süleymân, en-Nu'mân, Amr b. Murra, Abdulazîz b. Ebî Ravvâd, Ebû Muâviye, Ömer b. Zerr...' şeklindeki sözüne itibâr edilmez. Ben (yani ez-Zehebî) derim ki: "İrcâ büyük âlimlerin birçoğunun mezhebidir. Bundan dolayı ırcâyı savunan kimselerle uğraşmak doğru olmaz!"

Bunlara ve ırcâ ile itham edilen diğer kimselere ta'n edenler insanların imamı, Sünnet'in taşıyıcıları ve sağlam çürükten ayıranların üstadlarıdır. Allah'ın kendilerini doğruluk, vera, kâmil bir dindarlık, ilim ve amel ile süslediği kimselerdir. İbrâhîm en-Nehaî, Mâlik, eş-Şâfiî, İki Süfyân (es-Sevrî ve İbn Uyeyne), İki Hammâd (İbn Zeyd ve İbn Seleme), İbnu'l Mubârek, Ahmed, İshâk, el-Buhârî, Müs-

lim, Ebû Zur'a ve Ebû Hâtim bu kimselere örnektir. Bunlar gibi daha birçok kimse vardır. Şimdi Allah için söyle, ez-Zehebî'nin sözünde isâbet ettiği, bütün bu âlimlerin ise yanlışlığı düşünülebilir mi?

Sünnet meselelerinden bidat ehlinin kendisi hususunda (Ehli Sünnet'e) muhâlefet ettiği bir mesele hakkında konuşurken ez-Zehebî gerçekten doğru söylemiştir: "Eğer bu imamlar; yani Ebû İshâk es-Sebî'î, es-Sevrî, el-A'meş, İsrâîl, Abdurrahmân b. Mehdi, Ebû Ahmed ez-Zubeyrî, Vekî', Ahmed b. Hanbel ve hidâyetin kandilleri, karanlığın fenerleri olan, anıldıkları takdirde sözün uzayacağı daha niceleri bu hadisi kabûlle karşılaşmışlardır. Bu hadisi inkâr etmeksizin tahdis etmişlerdir. İsnâdına da ta'n etmemişlerdir. Şu hâlde biz kim oluyoruz da bu hadisi inkâr edip onlara karşı âlimlik taslıyoruz?!"

Bu, Ehli Sünnet caddesi üzere olan hak ve doğru bir sözdür. Şu hâlde biz kim oluyoruz da Ehli Sünnet'in kendilerine en sert tepkiyi gösterdiği, kendilerini bidatçilikle suçladığı ve kendilerinden sakındırdığı kimseler hakkında yumuşak sözler söylüyoruz?! Biz bu sözle ez-Zehebî'nin ircâ ve ehli hakkında yumuşak sözler söylemek gerektiği hususundaki görüşünü reddediyoruz.

Yine ez-Zehebî bazı fakihlerin ircâyâ intisab etmesi ve kendileri için mezhep olarak ircâyı seçmesi sebebiyle ircânın muteber bir mezhep olduğunu ispatlamaya çaba harcamıştır. O "Siyeru A'lâmi'n Nubelâ"da (9/436) Abdulmecid b. Abdulaziz b. Ebî Ravvâd'ın tercemesinde şunları söylemiştir: "Vekî'nin huşûsu sünnetteki imâmetiyle birlikte kendisini öne geçirdi. Fakat bu mürciînin huşûsu onu öne geçirmedir. Allah onu affetsin. Allah bizi de sizi de Sünnet'e muhâlefetten muhâfaza buyursun. Ümmetin âlimlerinden birçok kimse ircâ görüşündeydi. Bu da (muteber) bir mezhep sayılıysaydı ya! Söyle ki onlar müslümanın küfür üzere mi yoksa iman üzere mi öleceğini bilmediklerini itiraf etmekle birlikte 'Ben şu anda Allah katında hakikî bir müminim' diyorlardı. Bu ise çok sıkıntılı olmayan bir sözdür..."

Onlar üzerinde icmâ ettikleri asıllarından biri hususunda Ehli Sünnet'e muhâlefet ettikleri hâlde, selef imamları bu ümmet için diğ er fırkalardan daha çok bu fırkadan korktuğu hâlde ircâ nasıl muteber bir mezhep olabilir?

Ayrıca selef ve sünnet imamları ilimlerine, amellerine, dindarlıklarına ve veralarına rağmen İlk Mürcie hakkında onların ilimlerine, amellerine ve zâhidâne yaşantılarına rağmen söylemiş oldukları sert sözleri söylemişlerdir. Şu hâlde onların yolundan çıkıp ez-Zehebî'nin kendisine çağırdığı şeyi kabûl etmemiz nasıl mümkün olur? Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh!

Yedinci (Selefîn İrcâ İle İtham Edilen Kimselere Karşı Tutumu) ve sekizinci (Mürcie'nin Sünnet'e ve Ehline Karşı Tutumu) bahislerde daha fazla açıklamada bulunulacaktır. Bu bahislerde iki fırka arasındaki ihtilâfın hakîkati, bu ihtilâfın hakikî olduğu, bu ihtilâf üzerine velâ-berâ, küslük, sakındırma, bidatle suçlama, lakap takma, kişinin arkasında namaz kılmama, selâm vermeme, evlenmeme, ilim alma, meclislerden ve medreselerden kovma ve uzaklaştırma gibi birçok hükmün ve muâmelenin terettüp ettiği hakkında da daha fazla şey söylenecektir. Hatta Mürcie'nin bir kısmı iyice ileri gitmiş, sırf iman arttığını ve azaldığını söyledikleri ve imanda istisna yaptıkları için Ehli Sünnet'in mürted ve kâfir olduğuna, İslâm'dan çıktığına hükmetmiştir!

İnsaf sahibi kimse bütün bunlara bakarak Ehli Sünnet ve Mürcie arasındaki ihtilâfın büyük bir ihtilâf olduğunu, bu ihtilâfın hakikî bir ihtilâf olduğunu, bu ihtilâf üzerine birçok hükmün terettüp ettiğini görür. Buna Allah'ın gözünü kör ettiği ve sâlih selefinin yolundan başkasına yayan kimseden başkası muhâlefet etmez.

FASIL

Mürcie'nin Müslümanların Fırkalarından Biri Olduğu

Hakkında

Ehli Sünnet Mürcie'nin bidatçi ve Sünnet dışı olduğu hususun-
da görüş birliği etmiştir ve Ehli Sünnet'in tamamı ırcâyı bidatlerin
asıllarından saymıştır. Bununla birlikte ben selef imamlarından her-
hangi birinin içerisinde Mürcie'yi tekfir ettiği ve dinin dışına çıkardığı
şarih ve sahih bir sözüne vâkıf olamadım. Şunlar bu konuda onlar-
dan nakledilenlere örnektir:

Hafs b. Humeyd şöyle demiştir: Abdullah b. el-Mubârek'e "Bu
ümme kaç fırkaya ayrılmıştır?" diye sordum. Dedi ki: Asıl olan dört
fırkadır ki bunlar Şîa, Harûriyye, Kaderiyye ve Mürcie'dir. Şîa yirmi
iki fırkaya ayrılmıştır. Harûriyye yirmi bir fırkaya ayrılmıştır. Kade-
riyye on altı fırkaya ayrılmıştır. Mürcie de on üç fırkaya ayrılmıştır."

"Ey Ebû Abdurrahmân, Cehmiyye'yi zikrettiğini işitmedim?"
dedim. Bunun üzerine o "Sen bana sadece müslümanların fırkalarını
sordun" dedi.⁴³⁰

İsmâîl b. Saîd şöyle demiştir: "Ahmed'e 'İmanın amel olmaksızın
sözden ibâret olduğunu söyleyen kimsenin küfre girmesinden en-
diseleniyor musun?' diye sordum. 'Kişi bundan dolayı kâfir olmaz'
dedi."⁴³¹

Osmân b. Saîd ed-Dârimî (*rahimehullah*) el-Merîsî'ye reddiyesin-
de (1/146) şunları söylemiştir: "Bu muâriz kitabına kendi sözüyle, el-
Merîsî'nin sözüne övgüde bulunarak, etrâfındaki câhillerin ve çevre-
sindeki toyların zihninde Cehm'in ve el-Merîsî'nin tevhid hususun-
daki görüşlerinin farklılığının insanların iman söz ve amel olup ol-

⁴³⁰ el-İbânetu'l Kubrâ, 295

⁴³¹ es-Sünne, el-Hallâl, 972

madığı hususundaki ya da onun artıp artmadığı hususundaki görüş farklılıklarına ya da şîilik ve kader gibi konulardaki görüş farklılıklarına benzer olduğu algısı meydana getirmek sûretiyle insanların aklını bulandırarak başlamıştır ki onlar Cehm'in ve el-Merîsî'nin görüşlerinden Şîa'nın, Mürcie'nin ve Kaderiyye'nin görüşlerinden kaçtıklarından çok kaçmasınlar. Bu muâriz doğru yolu şaşırmış ve yorumunda büyük bir hata etmiştir. Şöyle ki: Âlimler bu fırkaları (yani Şîa'yı, Mürcie'yi ve Kaderiyye'yi) herhangi bir muhâlefetlerinden dolayı tekfir etmiş değildir. Fakat onlardan hiçbirisi el-Merîsî'nin, Cehm'in ve bunların ashâbının tekfirinde şüphe etmemiştir."

Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a içerisinde ilim ehlinin icmâsını naklettikleri akîdelerinde şöyle demişlerdir: "Hicâz olsun, Irak olsun, Mısır olsun, Şâm olsun, Yemen olsun; bütün büyük şehirlerdeki âlimleri gördük. Şunlar onların görüşlerindendi... Mürcie bidatçı sapıklardır. Cehmiyye de kâfirlerdir."

Derim ki: Görüldüğü üzere onlar bu fırkaları hüküm yönünden birbirlerinden ayırmıştır.

İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ'da (7/507) şunları söylemiştir: "Selef ve imamlar bunlara en sert şekilde tepki göstermiş, onları bidatçilikle suçlamış, onlar hakkında sert ifâdeler kullanmıştır. Bununla birlikte ben onlardan birinin bunların tekfirini dillendirdiğini bilmiyorum. Bilakis onlar bunların bu hususta tekfir edilmeyecekleri üzerinde icmâ etmiştir. Ahmed ve diğer imamlar Mürcie'nin tekfir edilmeyeceğini açıkça ifâde etmiştir. Ahmed'den ya da başka bir imamdan bunların kâfir olduğu görüşünü nakleden ya da bunları tekfir edilip edilmeyecekleri ihtilâflı olan bidat ehlinin kapsamına sokan kimse büyük bir hataya düşmüş olur."

Yine İbn Teymiyye (10/748) şöyle demiştir: "Öyle ki Vekî' b. el-Cerrâh, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ubeyd gibi imamlar, 'İman kalbin ve dilin tasdikidir' diyen fakihlerin teşkil ettiği Mürcie'nin hilâfına iman konusunda bu sözü söyleyen kimseleri tekfir etmişlerdir. Zira

ötekileri imamların hiçbiri tekfir etmemiştir. Onları ancak bidatçilikle nitelemiştir.”

Bu bahiste ilim ehlinin bu fırkanın sapıklıkla ve bidatçilikle nitelenmesine, bütün fırkaların kendisinden dallanıp budaklandığı dört asıl bidatten biri olduğuna dâir sözleri aktarılmıştı. Bu, bu fırkanın onların nezdinde kâfir değil sapık olduğunu göstermektedir.

Ben bazı Ehli Sünnet âlimlerinin bu fırkanın tekfir edildiğini düşündürecek bazı sözlerine de vâkıf oldum. Örneğin:

1- Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) “es-Sünne”de (172) şöyle demiştir: “Bir adamın kendisine ‘Adam “Ben hakîkaten müminim” diyor?’ diye sorması üzerine İshâk’ı ‘O hakîkaten kâfirdir’ derken işittim.”

Ahmed b. Hanbel (*rahimehullah*) el-Hallâl’ın “es-Sünne”sinde (959) geçtiği üzere ona muhâlefet etmiş “‘Hakîkaten müminim’ demek hoşumuza gitmez ama bunu diyeni tekfir de etmeyiz” demiştir.

2- İbn Batta “el-İbânetu’l Kubrâ”da (1356) Vekî’den isnâdıyla onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Kaderiyye ‘İş gelecekte belli olur, Allah musîbetleri ve amelleri takdir etmemiştir’ der. Mürcie ‘Söz amele gerek bırakmaz’ der. Cehmiyye de ‘Marifet söze de amele de gerek bırakmaz’ der. Bunların hepsi küfürdür.”

Bu eserin zâhiri Mürcie’nin tekfir edildiğini göstermektedir. Fakat Vekî’den onun Mürcie’yi tekfir etmediği yönünde açık kaviller aktarılmıştır. Örneğin: Buhârî “Halku Ef’âlî’l İbâd”da (41) Vekî’den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Şu Mürcie’den ve şu Cehmiyye’den sakının! Cehmiyye kâfirdir ve el-Merîsî cehmîdir. Küfre nasıl girdiklerini biliyor musunuz: ‘Sana marifet (bilgi) yeter’ dediler. Bu küfürdür! Mürcie de ‘İman fiil olmaksızın sözdür’ der. Bu da bidattir!”

3- Yahyâ b. Zekeriyâ şöyle demiştir: Süfyân b. Uyeyne’nin yanında idim. Bir adam ona “Biz insanlardan beş sınıf görüyoruz ki

bunlar küfre girmişler, iman etmemişlerdir!" dedi. Süfyân "Kimdir onlar?" diye sordu. Adam "Cehmiyye, Kaderiyye, Mürcie, Râfıza ve Hristiyanlar" dedi...

Bu eserde şu da geçmektedir: "Yine Allah '*Kötülük işleyenler hayatlarında ve ölümlerinde kendilerini iman edip sâlih ameller işleyenlerle bir kılacağımızı mı sandılar, ne kötü hüküm veriyorlar!*' (Câsiye, 21) buyurdu. Mürcie ise 'Dediğin gibi değil, onlar birdir' dedi. Böylece kâfir oldular, Allah'ın buyruğunu reddettiler..."

Adam bütün fırkaları zikretmiş, onların küfrüne hükmetmiş, İbn Uyeyne (*rahimehullah*) da bu hususta onu onaylayıp "Bunu yazın, bunu yazın" demiştir.

Bu eseri el-Beyhakî "el-Kader"de (501) rivâyet etmiştir. İsnâ-dında kim olduğunu bilemediğim biri vardır. Eser daha önce tam olarak geçmişti.

4- Muhammed b. el-Huseyn (*rahimehullah*) "eş-Şerîa"da (2/684) şunları söylemiştir: "'İman amel olmaksızın sözdür' diyen kimseye denir ki: 'Kur'ân'ı, Sünnet'i ve bütün âlimlerin üzerinde bulunduğu şeyi reddettin. Müslümanların sözünün dışına çıktın. Azîm olan Allah'a kâfir oldun.' 'Neden?' diye sorarsa ona şöyle cevap verilir: 'Çünkü Allah Teâlâ müminlere imanlarında sadâkatlerini ortaya koymalarından sonra namazı, zekâtı, orucu, haccı, cihâdı ve zikri uzun sürecek birçok farîzayı emretmiştir. Bununla birlikte onlar bu farîzaları eksik yerine getirdikleri takdirde karşılaşacakları ateşten ve şiddetli cezâdan korkuyorlardı.' Kim Allah Teâlâ'nın müminlere bu zikrettiklerimizi farz kıldığını fakat onlardan amel etmelerini istemediğini, onların sadece sözleriyle râzı olduğunu söylerse Allah'a ve Resûlü (*salallahu aleyhi ve sellem*)'e muhâlefet etmiş olur."

Derim ki: İlim ehlinde birçok kimse Allah'ın bu şariatleri emrettiğini fakat insanlardan bunları yerine getirmelerini istemediğini söyleyen kimsenin kâfir olacağını açıkça ifâde etmiştir.

5- İbn Batta (*rahimehullah*) “el-İbânetu’l Kubrâ”da (1335) şöyle demiştir: “Şu hâlde -Allah size rahmet etsin- dinden çıkan bir toplulukla oturmaktan sakının. Zira onlar tenzîli inkâr etmiş, Resûl (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e muhâlefet etmiş, müslümanların âlimlerinin icmâsının dışına çıkmışlardır.

a) Onlar ‘İman amel olmaksızın sözdür’ diyen bir topluluktur.

b) Yine onlar şöyle derler: ‘Allah (*azze ve celle*) kullara birtakım farizaları farz kılmıştır fakat onlardan bunları yerine getirmelerini istememiştir. Bunları terk etmeleri onlara zarar vermez. Yine Allah kullara bazı şeyleri haram kılmıştır fakat onlar bunları işleseler bile mümindirler.’ İman onların nezdinde farizaların vacip olduğunu itiraf etmek ve haramların ne olduğunu bilmektir. İsterlerse farizaları terk etsinler ve haramları çiğnesinler.

c) Yine onlar şöyle derler: ‘Allah’ı bilmek taate gerek bırakmayan bir imandır. Allah Teâlâ’yı kalbiyle bilen kimse mümindir. Diliyle iman edip kalbiyle bilen kimse ise kâmil imana sahip bir mümindir ve onun imanı Cibrîl’in imanı gibidir.’

d) ‘İman farklı derecelerde bulunmaz. Artmaz ve azalmaz.’

e) ‘Hiç kimsenin ötekine bir üstünlüğü yoktur. Çalışanla aksatan, itaatkârla âsî birdir.’

Bunların tamamı birer küfür ve dalâlettir. Ehlini İslâm Şeriatî’nin dışına çıkarır. Bu görüşleri dile getiren kimseleri Allah kitabında, Resûl de sünnetinde tekfir etmiştir. Âlimler topluluğu da bu kimseyi görüş birliğiyle tekfir etmiştir.”

İşte bunlar Cehmî Mürcie’nin iman konusundaki inançlarıdır. Bunları bütünüyle söyleyen kimse kâfir olur. Mürcie ise imanın tarifi onun söz ve tasdik olduğunu söyleyerek yapmak sûretiyle onlara muhâlefet etmektedir. Allah en iyi bilendir.

6- El-Kahtânî, “Câmiu Akâidi ve Rasâili Ehli’s Sünneti ve’l Eser”de geçtiği üzere “Nûniyye”sinde (228) şöyle demiştir:

Mürciîsi kınar kaderîsini

Kâfirdir bana göre iki fırka da

Nâzımın burada imamların tekfiri üzerinde icma ettiği Cehmiye Mürciesi'ni kastetmiş olması muhtemeldir. Çünkü nâzım Mürcie'yi kâfir Kaderiyye ile birlikte anmıştır ki onlar selefin diğerlerinden ayrı olarak kâfir oldukları üzerinde icma ettiği, Allah'ın ilmini nefyeden Kaderiyye'dir. Allah en iyi bilendir.

7- El-Melatî (*rahimehullah*)'ın "et-Tenbîhu ve'r Redd" kitabında musannifin Mürcie'ye söylemelerini gerekli kıldığı birçok levâzım zikredilecektir ki bunları söyledikleri takdirde kâfir olur, İslâm dâiresinin dışına çıkarlar.

Bu mesele daha fazla açıklamaya, ilim ve sünnet ehlinin sözlerinin uzlaştırılmasına ihtiyaç duymaktadır. Allah en iyi bilendir.

YEDİNCİ BAHİS:

**SELEF-İ SÂLİHÎN'İN VE ONLARIN İZİNDEN GİDENLERİN
İRCÂ İLE İTHAM EDİLEN KİMSELERE KARŞI TUTUMU**

Önceki bahiste selef imamlarının, sünnet âlimlerinin ve diğer bazı kimselerin genel olarak Mürcie mezhebi karşısındaki tutumları ve bu mezhepten sakındırmaları söz konusu edilmişti. Şimdiyse onların bu fırkaya mensup muayyen şahıslara karşı tutumlarını, onlardan sakındırmalarını, onlara küsmelerini, onlarla oturmaktan ve yürümekten sakındırmalarını, onlardan ilim almaktan nehyetmelerini arz edeceğiz. Bunların tamamı Allah Teâlâ'nın dinini korumak adına. Sahih akîde için ortaya konulan bir hassasiyettir. O sapıkların düştüğü yere düşmemeleri için Muhammed ümmetine bir nasihattir.

Buhârî (1367) Enes b. Mâlik (*radıyallahu anh*)'tan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: İnsanlar bir cenâzenin yanından geçtiler ve onun hakkında hayırla övgüde bulundular. Bunun üzerine Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) "Vacip oldu" buyurdu. Sonra insanlar başka bir cenâzenin yanından geçtiler ve onun hakkında kötü sözler söylediler. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) yine "Vacip oldu" buyurdu. Ömer b. el-Hattâb (*radıyallahu anh*) "Ne vacip oldu?" diye sordu. Buyurdu ki: "Birine hayırla övgüde bulundunuz. Ona cennet vacip oldu. Diğer hakkinda ise kötü sözler söylediniz. Ona da ateş vacip oldu. Siz Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz."

Hadis ehli ve sünnet âlimleri, insanlar arasında "Siz Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz" vasfını almaya en lâyık kimselerdir. Çünkü onlar dinin muhâfızları ve sünnetin koruyucularıdır. Onların ricâl ve bazı kimselerden sakındırma hususundaki sözleri din ve emânet içindir. Muhâliflerin içine düştüğü sapıklıktan ve dalâletten sakındırmak maksadıyla söylenmiştir.

Tirmizî (*rahimehullah*) "el-İlel" kitabında (6/443) şöyle demiştir: "Anlayış kıt bazı kimseler ricâl hakkında konuşmaları sebebiyle hadis ehlini ayıplamıştır. Hâlbuki biz Tâbiîn'den birçok imamın ricâl hakkında konuştuğunu görüyoruz. Örneğin el-Hasen el-Basrî ve Tâvûs Ma'bed el-Cuhenî hakkında konuşmuştur. Saîd b. Cubeyr, Talk

b. Habîb hakkında konuşmuştur. İbrâhîm en-Nehaî ve Âmir eş-Şa'bî, el-Hâris el-A'ver hakkında konuşmuştur. Kezâ Eyyûb es-Sahtiyânî'den, Abdullah b. Avn'dan, Süleymân et-Teymî'den, Şu'be b. el-Haccâc'dan, Süfyân es-Sevrî'den, Mâlik b. Enes'ten, el-Evzâi'den, Abdullah b. el-Mubârek'ten, Abdurrahmân b. Mehdî'den ve ilim ehli diğer zatlardan ricâl hakkında konuştukları ve bazı kimseleri zayıfladıkları rivâyet edilmiştir. Allah en doğrusunu bilir ya bize göre onları buna müslümanlara nasihatte bulunmak isteği sevk etmiştir. Onların bununla insanlara ta'n etmeyi ya da onların gıybetini yapmayı amaçladıklarını sanmıyoruz. Bizce onlar bu kimselerin zayıflığını beyân etmek istemiştir ki bilinsinler. Çünkü zayıflanan bu kimselerin bir kısmı bidat ehliydi, bir kısmı hadis konusunda itham edilmişti, bir kısmı çokça gaflete düşüyor ve hata ediyordu. İşte bu imamlar din hususundaki endişelerinden ve işi sağlamlaştırmak istediklerinden dolayı onların hâlini beyân etmiştir. Çünkü din hususundaki şehâdeti araştırmak haklar ve mallar hususundaki şehâdeti araştırmaktan daha gereklidir."

İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/385) şöyle demiştir: "Bu Ehli Hadis'in Ahmed gibi fakihlerinin mezhebidir: Kim bir bidate davet ediyorsa -bâtınen müçtehit olsa bile- zararının insanlardan def edilmesi için cezalandırılmayı hak eder. Onun çarptırılacağı cezanın en azı kendisine küsülmesi, böylece dinde hiç bir rütbeye sahip olmaması, kendisinden ilim alınmaması, kadılık yapmasının istenmemesi, şehâdetinin kabûl edilmemesi ve benzeri şeylerdir. Mâlik'in mezhebi de buna yakındır. Yine bundan dolayı sahih sahipleri bidate davet eden kimselerin hadislerini rivâyet etmemişlerdir."

Yine o (28/231) şöyle demiştir: "Kitab'a ve Sünnet'e muhâlif görüşlere sahip olan ya da Kitab'a ve Sünnet'e muhâlif ibâdetler ortaya koyan bidat imamları da bu kapsamdadır. Onların hâlini beyân etmek ve ümmeti onlardan sakındırmak müslümanların ittifakıyla vaciptir. Öyle ki Ahmed b. Hanbel'e 'Namaz kılan, oruç tutan ve itikâfta bulunan kimse mi sana daha sevimlidir yoksa bidat ehli hak-

kında konuşan kimse mi?' diye sorulmuş, o da 'Kıyâm ettiği, namaz kıldığı ve itikâfta bulunduğu zaman bunlar kendisi için olur; bidat ehli hakkında konuştuğunda ise bu bütün müslümanlar içindir ve bu daha fazîletlidir' diye cevap vermiştir. Böylece o bunun faydasının dinleri hususunda bütün müslümanları kuşattığını ve bunun Allah yolunda cihad cinsinden olduğunu beyân etmiştir. Zira Allah'ın yolunu ve dinini temizlemek, şu adamların saldırılarını ve düşmanlıklarını def etmek müslümanların ittifakıyla farz-ı kifâyedir. Allah bunların zararını def edecek kimseler ikâme etmeseydi şüphesiz din fesâda uğrardı ve bunun fesâdı harbî düşmanların işgâlinin doğurduğu fesaddan daha büyük olurdu. Çünkü harbî düşmanlar beldeleri işgâl ettiklerinde kalpleri ve kalplerde bulunan dini doğrudan ifsad edemezler. Ötekiler ise kalpleri doğrudan ifsad ederler."

Yine İbn Teymiyye "Minhâcu's Sünne"de (5/146) şöyle demiştir: "İlim ehlinin Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den rivâyette bulunurken hata eden ya da Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) aleyhine kasıtlı olarak yalan uyduran yahut kendisinden ilim aktarılan kimseler adına yalan söyleyen kimseleri beyân etmeleri de bu kapsamdadır. Dinle alâkalı ilmî veya amelî meselelerden biri hususundaki görüşünde hatalı olan kimsenin durumunun beyân edilmesi de bu kapsamdadır. Fakat bu kişi o kimse hakkında nasihat maksadıyla ilim ve adâlet ile konuştuğu takdirde söz konusudur. Bu takdirde Allah Teâlâ bundan dolayı onu mükâfâtlandırır. Özellikle de kendisi hakkında konuşulan kimse bir bidatin davetçisiyse... Evet, bu kimsenin durumunun insanlara açıklanması gerekir. Zira onun şerrini insanlardan def etmek yol kesicinin şerrini def etmekten daha önemlidir."

Demek ki bu şer'î bir vaciptir. Allah Teâlâ insanlara bunu açıklayacaklarına ve gizlemeyeceklerine dâir ilim ehlinen söz almıştır. Bu hak ve vacip Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in "Ölüler hakkında kö-

tü konuşmayın, çünkü onlar hazırladıklarına kavuştular"⁴³² buyruğuyla çelişmez.

İbn Hacer'in "Fethu'l Bârî"sinde (3/259) şunlar söylenmiştir: "Bu hadis ölüler hakkında kötü konuşmanın mutlak şekilde yasak olduğuna delil getirilmiştir. Fakat bu hadisin ifâde ettiği genelliğin tahsis edilmiş olduğu daha önce zikredilmişti. Bu konuda söylenen en doğru söz şudur: Kâfirlerin ve fâsıkların ölülerinin kötülüklerini, onlardan sakındırma ve nefret ettirme amacıyla zikretmek câizdir. Alimler diri olsun ölü olsun cerh edilen râvileri cerh etmenin câiz olduğu üzerinde icma etmişlerdir."

Selefin kendilerinden sakındırdığı ve kendilerine çok sert tepki gösterdiği Mürcie mensupları arasında şu kimseler vardır:

İbrâhîm b. Yezîd et-Teymî el-Kûfî (v. 92)

Ebû Zur'a onun hakkında "Sika, mürcîi" demiştir.⁴³³

Ebû Hamza el-A'ver'den onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "İbrâhîm'e gittim ve 'Bazı insanlar senin görüşü hususunda İbrâhîm et-Teymî'yi takip ettiğini söylüyor' dedim. Bunun üzerine güldü ve şöyle dedi: 'Beni sövüp duran bir mürcîi olarak mı görüyorsun? Bana göre şu kible ehli içerisinde Mürcie'den daha sapığı yoktur.'"⁴³⁴

Beşşâr b. Mûsâ şöyle demiştir: Biz Şerîk'in yanındayken ona "Ey Ebû Abdullah, hevâları farklı olduğu hâlde birbirleriyle ziyâretleşiyorlar mıydı?" diye soruldu. Bunun üzerine o şöyle dedi: Hayır. Bize Muğîre tahdis edip şöyle dedi: "(İbrâhîm) et-Teymî en-Nehaî'ye selâm verdi de en-Nehaî onun selâmını almadı. Zerr Saîd b. Cubeyr'e selâm verdi de Saîd onun selâmını almadı."

⁴³² Buhârî (1393) rivâyet etmiştir.

⁴³³ Tehzîbu'l Kemâl, 2/232

⁴³⁴ Şerhu Mezâhibi Ehli's Sünnë, İbn Şâhîn, 13

Ona “Neden ki ey Ebû Abdullah?” diye soruldu. Dedi ki: “Çünkü onlar ircâ görüşünü benimsiyorlardı. Namazın imandan olmadığını, imanın sözden ibâret olduğunu söylüyorlardı. Bize Ebû İshâk'ın el-Berâ (*radıyallahu anh*)’tan rivâyet ettiğine göre o Allah tebâreke ve teâlâ’nın ‘Allah imanınızı zâyi edecek değildir’ (*Bakara, 143*) buyruğu hakkında ‘Beyt-i Makdis’e doğru kıldığınız namazlarınızı’ demiştir.”⁴³⁵

Ahmed b. Saîd ed-Dârimî “İbrâhîm b. Yezîd et-Teymî Kûfe’de ircâ görüşünü benimsiyordu” demiştir.⁴³⁶

Muğîre şöyle demiştir: “İbrâhîm et-Teymî İbrâhîm en-Nehaî’nin yanından geçiyordu. Ona selâm verdi fakat İbrâhîm onun selâmını almadı.”⁴³⁷

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (13/40) amelleri imanın dışına çıkaran kimselerden söz ederken şöyle demiştir: “Büyük kimselerden ircâ ile itham edilenler arasında Talk b. Habîb ve İbrâhîm et-Teymî gibi kimseler vardır. Bunların ircâsı bu baplandı. Yine bu kimseler imanda istisna yapmazlardı. ‘İman bizde mevcut olan imandır, biz tasdik edenler olduğumuzu kesin bir şekilde söyleyebiliriz’ der, istisnâyı şüphe olarak görürlerdi.”

Zerr b. Abdullah el-Murhibî el-Hemdânî (v. 99)

Zerr b. Abdullah b. Zürâre el-Hemdânî etkili konuşan bir vâiz ve kıssacı idi. İnsanları İbnü’l Eş’as ile birlikte el-Haccâc’a isyan etmeye teşvik ederdi.

O işin başında ircâyı kastederek “Öyle bir görüş ortaya koydum ki onun din edinilmesinden endişeleniyorum” demiş, onu destekle-

⁴³⁵ es-Sünne, Harb, 206

⁴³⁶ Mesâilu Harb el-Kirmânî, s. 460

⁴³⁷ es-Sünne, Abdullah, 650

yen mektuplar kendisine gelmeye başlayınca sözünü ve görüşünü beğenmiş. “Bundan başka bir şey mi olacaktı?” demeye başlamıştır.⁴³⁸

İbn Hâni (*rahimehullah*) “el-Mesâil”de (1901) şöyle demiştir: Ebû Abdullah’a “İman hakkında ilk konuşan kimdir?” diye sorulmuş, o da “Onun hakkında ilk konuşanın Zerr olduğunu söylüyorlar” diye cevap vermiştir.

Hasen b. Ubeydullah şöyle demiştir: “İbrâhîm’i Zerr’e ‘Vah sana Zerr, getirdiğin bu din de nedir?!’ derken işittim. Zerr ‘Bu ancak benimsediğim bir görüşten ibârettir’ dedi. Sonra Zerr’i ‘Şüphesiz bu Allah (*azze ve celle*)’nin Nuh (*aleyhisselam*)’ı kendisiyle gönderdiği dinidir’ derken işittim.”⁴³⁹

İbrâhîm “Zerr ile karşılaştığın zaman ondan bana teberrî et” demiştir.⁴⁴⁰

İbn Avn (*rahimehullah*) “İbrâhîm (en-Nehâî) ircâ hakkındaki görüşü sebebiyle Zerr’i ayıplıyordu” demiştir.⁴⁴¹

Muğîre (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Zerr İbrâhîm en-Nehâî’ye selâm verdi de İbrâhîm onun selâmını almadı. Çünkü o ircâ görüşünü benimsiyordu.”⁴⁴²

Saîd b. Cubeyr Zerr’e “ez-Zubeyr b. es-Seykal sizi Kur’ân ile müstağnî kılyorken benden sonra ortaya attığın şu görüş nedir?” demiştir.⁴⁴³

Ebu’l Muhtâr (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Zerr Saîd b. Cubeyr’i, Ebu’l Behterî et-Tâî’ye şikâyet etti. “Onun yanından geçiyordum, ona

⁴³⁸ es-Sünne, Abdullah, 668

⁴³⁹ es-Sünne, Abdullah, 674

⁴⁴⁰ er-Reddu alâ Ehli’l Ehvâ, el-Melatî, 19

⁴⁴¹ el-Îmân, Ahmed, 3/394

⁴⁴² Tehzîbu’l Kemâl, 8/512

⁴⁴³ el-Îmân, Ahmed, 192

selâm verdim ama selâmımı almadı!" dedi. Ebu'l Bahterî de bunu Saîd b. Cubeyr'e sordu. Bunun üzerine Saîd b. Cubeyr "Bu adam her gün yeni bir dine giriyor, hayır vallahi onunla tek kelime konuşmam!" dedi.⁴⁴⁴

Habîb şöyle demiştir: Mescidde Saîd b. Cubeyr'in yanındaydım. Sohbetimiz esnasında Zerr'i andık. Saîd onu kötüledi. Ben de "Ey Ebû Abdullah, o seni seviyor ve seni andığı zaman sana övgüde bulunuyor" dedim. Bunun üzerine Saîd "Sen onu her gün dinini arayan bir sapık olarak görmüyor musun?" dedi.⁴⁴⁵

Talk b. Habîb el-Anezî el-Basrî (v. 100'den önce)

İbn Ebî Hâtim (*rahimehullah*) "el-Cerhu ve't Ta'dîl"de (2157) şöyle demiştir: Ebû Zur'a'ya Talk b. Habîb soruldu. O da dedi ki: "Kûfelidir. İbn Abbâs (*radiyallahu anhuma*)'dan hadis işitmiştir. Sikadır. Fakat ircâ görüşünü benimsiyordu."

Ebu'l Hasen el-Kûfî de şöyle demiştir: "Mekkelidir. Tâbiîdir. Sikadır. Zamanındakiler arasında en âbid kimselerdendi."⁴⁴⁶

Ebu'l Feth el-Ezdî "Mezhebinin davetçisiydi, onu terk etmişlerdir" demiştir.⁴⁴⁷

Velîd b. Müslim şöyle demiştir: Talk b. Habîb Cundeb b. Abdullah'a gelip ona Kur'ân'dan bir âyeti sordu. Bunun üzerine Cundeb "Eğer müslümansan yanımdan kalktığın zaman bir daha benimle oturmanı sana yasaklıyorum" dedi.⁴⁴⁸

Eyyûb es-Sahtiyânî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Saîd b. Cubeyr beni Talk b. Habîb'in yanında otururken gördü. Basra'da ondan -yani

⁴⁴⁴ es-Sünne, Abdullah, 652

⁴⁴⁵ es-Sünne, Abdullah, 652

⁴⁴⁶ İkmâlu Tehzîbî'l Kemâl, 7/92

⁴⁴⁷ İkmâlu Tehzîbu'l Kemâl, 7/92

⁴⁴⁸ el-İmân, Ebû Ubeyd, 78; Tefsîru't Taberî, 1/38

Talk'tan- âbidini ve ana babasına ondan iyi davrananını görmemiş-
tim. Fakat o ircâ görüşünü benimsiyordu. Saîd "Ben seni onunla otu-
rurken görmedim mi, onunla oturma!" dedi. Vallahi Saîd nasihatte
bulunuyordu. Onunla istişâre etmemiştim."⁴⁴⁹

Hammâd b. Ebî Süleymân el-Kûfî el-Fakîh (v. 120)

Cerîr (*rahimehullah*) "Hammâd b. Ebî Süleymân Mürcie içerisin-
de reis idi" demiştir.⁴⁵⁰

Îsâ b. Yûnus şöyle demiştir: Bize babam Yûnus b. Ebî İshâk (*ra-
himehullah*) tahdis etti, dedi ki: Bana babam -yani Ebû İshâk- şöyle de-
di: "Oğlum! Kûfe'de ircâyı ilk dile getirenler Zerr el-Hemdânî ile
Hammâd b. Ebî Süleymân'dır." (Îsâ dedi ki:) Babam dedi ki: Bu ikisi
deden Ebû İshâk'a gelip ona bu görüşü sordular. O da "Bu bilmedi-
ğim ve insanları kendisi üzerinde bulmadığım bir şeydir" dedi.⁴⁵¹

Meymûnî şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a "Hammad b. Ebî Sü-
leymân?" diye sordum. "...Şu görüş hakkında konuşan ilk kimsedir"
dedi. "İrcâ görüşünü mü benimsiyordu?" diye sordum. "Evet..." de-
di.⁴⁵²

İbn Teymiyye "Mecmû'ul Fetâvâ'da (7/311) şöyle demiştir:
"Önceleri Kûfe ehli arasında ircâ görüşü ağırlıktaydı. Bunu ilk dile ge-
tiren de Hammâd b. Ebî Süleymân idi."

Meymûn Ebû Hamza (*rahimehullah*) şöyle demiştir: İbrâhîm en-
Nehâî bize Hammâd'ı kastederek dedi ki: "İrcâ hakkında konuştuğuk-
tan sonra şu mel'ûnun yanıma girmesine izin vermeyin!"⁴⁵³

⁴⁴⁹ el-Lâlekâî, 1810

⁴⁵⁰ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1488

⁴⁵¹ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1492

⁴⁵² ed-Duafâ, el-Ukaylî, 2/160

⁴⁵³ es-Sünne, Abdullah, 766; ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1488

Cerîr (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Muğîre Hammâd'dan hadis tahdis ederken "Bana Hammâd, başına gelen -yani ircâ- gelmeden önce tahdis etti" derdi.⁴⁵⁴

Yine Cerîr şöyle demiştir: Muğîre "Bize Hammâd mürcîi olmadan önce tahdis etti" derdi. Bazen de "Bize Hammâd bozulmadan önce tahdis etti" derdi.⁴⁵⁵

Mansûr "Bize Hammâd attığını ortaya atmadan önce tahdis etti" demiştir.⁴⁵⁶

İbn Avn (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Hammâd b. Ebî Süleymân attığını ortaya atana kadar ashâbımızdandı. O ircâyı ortaya attı."⁴⁵⁷

Ma'mer (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Ebû İshâk'ın yanından çıkarken bize 'Nereden geliyorsunuz?' diye sorardı. Biz de 'Hammâd'ın yanından' derdik. Bunun üzerine o 'Mürcie'nin kardeşi size ne söyledi bakalım?' derdi."⁴⁵⁸

Hammâd b. Zeyd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Hammâd b. Ebî Süleymân Basra'ya yanımıza geldi de onun yanına ne Eyyûb gitti ne de biz gittik. Eyyûb birinin yanına gitmedi mi biz de onun yanına gitmezdik."⁴⁵⁹

Şu'be (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Hammâd b. Ebî Süleymân ile yürüyordum. Karşıma el-Hakem çıktı. Sokakta bize doğru geliyordu. Bizi görmesini istemedim. Bu yüzden elimi Hammâd'ın elin-

⁴⁵⁴ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1480

⁴⁵⁵ el-Lâlekâî, 1842

⁴⁵⁶ Târîhu İbn Maîn, 2125; ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1481

⁴⁵⁷ es-Sünne, el-Hallâl, 1063

⁴⁵⁸ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1483; es-Siyer, 5/233

⁴⁵⁹ Tabakâtu İbn Sa'd, 7/286

den çıktım. Hakem'in beni Hammâd ile görmesini istemediğimden dolayı bir eve giriverdim.”⁴⁶⁰

Süfyan (rahimehullah) “el-A'meş, ircâ hakkında konuştuğundan sonra Hammâd ile karşılaştığı zaman ona selâm vermezdi” demiştir.⁴⁶¹

Nadr b. Şumeyl (rahimehullah) şöyle demiştir: İbn Avn dedi ki: “Hammâd'ın durumuna hayret ediyorum doğrusu! Gidip İbrâhîm'e Zerr'i ispiyonluyor. Sonra kendisi ircâya giriyor.” İbn Avn, ortaya koyduğunu koyduktan sonra Hammâd ile tek kelime konuşmadı.

“O ne ortaya koydu?” diye sordum. “İrcâ'yı” dedi. “Aralarında bir muhabbet ve tanışıklık olmasına rağmen yolda onunla karşılaştı da ondan yüz çevirdi.”

“Bu ne zaman oldu” dedi. “İbrâhîm'in gecelerinde” diye cevap verdi.⁴⁶²

Yine Nadr b. Şumeyl (rahimehullah) şöyle demiştir: “Şu'be Hammâd b. Süleymân'dan ancak ashâbından başka kimselerde bulamadığımız bazı şeyleri rivâyet etmiştir. İbn Avn da Hammâd'a selâm vermezdi.”⁴⁶³

Abdullah b. İdrîs (rahimehullah) dedi ki: “Bir gün el-A'meş'in yanındaydım. Bana ‘Kasâme hakkında ezberinde ne var?’ diye sordu. ‘Bana babamın Hammâd'dan, onun da Saîd b. Cubeyr'den tahdis ettiğine göre...’ dedim. Bunun üzerine bana şöyle dedi: ‘Bana Hammâd'dan nakilde mi bulunuyorsun? Artık sana bir ay hadis tahdis etmem!’”⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1485

⁴⁶¹ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1504

⁴⁶² ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1499

⁴⁶³ Zemmu'l Kelâm, 387, 1087

⁴⁶⁴ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1475

Şu'be (*rahimehullah*) dedi ki: "Zubeyd'in yanındaydım. Hammâd b. Ebî Süleymân'a uğradık da 'Şundan uzak dur, çünkü bu bir yenilik ortaya atmıştır' dedi."⁴⁶⁵

Süfyân es-Sevrî (*rahimehullah*) "Biz Hammâd'ın yanına ancak ashâbımızdan gizlenerek giderdik" demiştir.⁴⁶⁶

Şerîk b. Abdullah şöyle demiştir: "Benim Hammâd'ı görmediğimi mi sanıyorsunuz? Ben dört ay boyunca ed-Dahhâk'ın yanına gidip geldim de ashâbımızdan çekindiğimden dolayı Hammâd'ın yanına hiç gitmedim."⁴⁶⁷

İsrâîl (*rahimehullah*) "Onunla arama giren tek şey Ebû İshâk'tan ve ashâbımızdan çekinmemdi" demiştir.⁴⁶⁸

Mâlik b. Enes (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Bizim nezdimizde Basra ehli Irak ehlidir. İnsanlar (dediğimiz) onlardır. Kûfe'de önceleleri Alkame, el-Esved ve Şurayh gibi kimseler vardı. Tâ ki Hammâd denen bir adam ortaya atlayıp bu dine itiraz etti, bu din hakkında kendi görüşünü dile getirdi. Sonra Ebû Hanîfe denen bir adam yanaştı ve insanları bozdu. Kendisinden yardım istenecek Allah'tır. Onları düşmüş oldukları şüpheye yine düşürürdük. (*En'âm, 9*)"⁴⁶⁹

Süfyân es-Sevrî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Hammâd'ın yanına ancak ashâbımızdan gizli olarak giderdik. 'Ona gidiyor musun?', 'Onunla oturuyor musun?' diye sorarlardı. Onun yanına ancak gizlice gidebilirdik."⁴⁷⁰ Yine Süfyân şöyle demiştir: "İbn Ebî Leylâ ve el-Haccâc, el-Hakem ile birlikte idi. Ona -yani Hammâd'a- düşmanlıkla-

⁴⁶⁵ el-Kâmil, İbn Adiyy, 4408

⁴⁶⁶ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1490; el-Kâmil, İbn Adiyy, 4409

⁴⁶⁷ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1491

⁴⁶⁸ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1491

⁴⁶⁹ el-Kâmilu fi'd Duafâ, 4433

⁴⁷⁰ el-Ma'rifetu ve't Târîh, 2/791

rını ortaya koydular. Hammâd yeni bir şey ortaya atmıştı. İnsanlar bundan dolayı ondan uzaklaşmıştı.”⁴⁷¹

Ebû Bekr b. Ayyâş “Hammâd b. Ebî Süleymân bana bırakılacak olsa onun boynunu vururum” demiştir.⁴⁷²

Şu'be (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Hammâd b. Ebî Süleymân'a dedim ki: 'İşte el-A'meş, Zubeyd ve Mansûr bize Şakîk- Abdullah (*radiyallahu anh*) kanalıyla Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den onun “Müslümana sövmek fısktır” buyurduğunu tahdis ettiler. Şimdi hangisinden şüpheleneceğiz; el-A'meş'ten mi, Mansûr'dan mı yoksa Ebû Vâil'den⁴⁷³ mi?’ Hammâd ‘Ben Ebû Vâil'den şüpheleniyorum’ dedi.”

(Eserin râvilerinden) İshâk dedi ki: “Ebû Abdullah'a ‘Ebû Vâil'den neden şüpheleneyim ki?’ diye sordum. Hammâd b. Ebî Süleymân'ı kastederek ‘Kendisini ondan şüphe etmeye sevk eden habis görüşüdür’ dedi. Yine bana dedi ki: İbn Avn dedi ki: ‘Hammâd b. Süleymân attığını ortaya atana kadar ashâbımızdandı, o ircâyı ortaya attı.’”⁴⁷⁴

Derim ki: Onların bu sözü söylemelerinin sebebi Hammâd b. Ebî Süleymân'ın İbn Mes'ûd (*radiyallahu anh*)'ın bu hadisini inkâr etmesidir. Çünkü bu hadis onun ircâ hususundaki mezhebine muhâlifdir.

Ma'mer b. Râşid (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Hammâd'a ‘Sen ashâbın arasında baştın ve imamdın, sonra onlara muhâlefet edip başkasına uyan oldun!’ dedim. ‘Hakta başkasına uyan olmam bâtıl da baş olmamdan daha hayırlıdır’ dedi.”⁴⁷⁵

⁴⁷¹ Müsned-i İbn Ca'd, 355

⁴⁷² el-Kâmil, İbn Adiyy, 4426

⁴⁷³ Ebû Vâil Şakîk'in künyesidir. (Mütercimim Notu)

⁴⁷⁴ Mesâilu İbn Hânî', 1902; el-Hallâl, 1063

⁴⁷⁵ es-Siyer, 5/233

Derim ki: Bilakis Hammâd ircâda, dalâlette ve bâtılâ baş olmuştur. Öyle ki bu kendisini selefe ta'n etmeye ve onları küçümsemeye sevk etmiştir.

Muğîre (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Hammâd b. Ebî Süleymân haccetmişti. Geri geldiği zaman yanına kendisine selâm vermeye gittik. Dedi ki: "Müjdeler olsun size ey Kûfe ehli! Ben Hicâz ehline gittim. Atâ'yı, Tâvûs'u ve Mücâhid'i gördüm. Sizin çocuklarınız onlardan daha âlimdir. Hatta çocuklarınızın çocukları onlardan daha fakihdir ya da daha âlimdir."

Muğîre dedi ki: "O zaman bunun onun bir hadsizliği olduğunu anladık."

Cerîr dedi ki: Muğîre dedi ki: "Hammâd yalan söyledi."⁴⁷⁶

Hammâd b. Seleme (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Hammâd b. Ebî Süleymân'a bazı müsned hadisleri soruyordum. İnsanlar ise ona görüşünü soruyordu. Onun yanına vardığım zaman 'Seni Allah gönderdi' diyordu."⁴⁷⁷

Halêf b. Halîfe (*rahimehullah*) Ebû Hâşim'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Hammâd b. Ebî Süleymân'a gittim ve "Ortaya attığın, İbrâhîm zamanında olmayan şu görüş neyin nesidir?" diye sordum. "İbrâhîm hayatta olsaydı bu hususta (yani ircâ hususunda) bana uyardı" dedi.⁴⁷⁸

Ebu'l Uryân kanalıyla babasından rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Hammâd b. Ebî Süleymân Basra'ya yanımıza geldi. İnsanlarla birlikte yanına gittim ve ona yaklaştım. 'Sen mümin misin?' diye sordum. 'Evet' dedi. 'Hakikaten mi?' diye sordum. 'Hakikaten' diye cevap verdi. Bunun üzerine ona biraz daha yaklaştım ve elimi

⁴⁷⁶ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1479; el-Kâmil, İbn Adiyy, 4412

⁴⁷⁷ el-Kâmil, İbn Adiyy, 4418

⁴⁷⁸ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1484

yüzümü ona sürmeye başladım. Bana ‘Deli misin sen?!’ dedi. ‘Hakiki bir mümin görünce elimi yüzümü ona sürmek istedim’ dedim. Sonra ona ‘Hocan İbrâhîm ne diyordu?’ diye sordum. ‘O da senin gibi şüpheliydi’ dedi.”⁴⁷⁹

Derim ki: Hammâd bu sözüyle İbrâhîm’in imanda istisna yaptığını ve “Ben müminim inşaallah” dediğini anlatmak istemiştir. Nitekim bu ileride ondan aktarılacaktır. Bu Mürcie’nin nezdinde imanda bir şüphedir ve câiz değildir. Nitekim bu mesele müstakil bir bölümde beyan edilmişti.⁴⁸⁰

Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) akîdesinde (112) şunları söylemiştir: “Hevâ, bidat ve muhâlefet ehli iğrenç ve çirkin isimler ortaya atıp bu isimleri Ehli Sünnet’e vermiştir. Onlar bununla Ehli Sünnet’i ayıplamak ve onlara ta’n etmek istemişlerdir... Mürcie’ye gelince onlar Ehli Sünnet’i şüpheliler diye isimlendirirler. Mürcie yalan söylemiştir. Onlar şüpheye ve yalanlamaya daha yakındırlar.”

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (7/507) şunları söylemiştir: “Hammâd b. Ebî Süleymân ve takipçileri imanın farklı derecelerde bulunacağını, amellerin imana dâhil oluşunu ve imanda istisnâyı reddetmiştir. Bunlar Fukahâ Mürciesi’ndendir. Kûfe ehlinin imamı ve Hammâd b. Ebî Süleymân’ın hocası olan İbrâhîm en-Nehaî ve benzerlerine, İbn Mes’ûd’un İbrâhîm’den daha büyük olan ashâbından Alkame ve el-Esved gibi kimselere gelince bunlar insanlar arasında Mürcie’ye en sert şekilde karşı çıkan kimselerdi. İmanda istisnâ yaparlardı. Fakat Hammâd b. Ebî Süleymân selefine muhâlefet etti ve ona bazı kimseler tabi oldu. Kûfe ehlinde bazı topluluklar ve onlardan sonra gelenler de bu görüşü benimsedi. Selef ve imamlar bunlara çok sert tepki göstermiş, bunları bidatçilikle suçlamış ve haklarında ağır sözler söylemiştir.”

⁴⁷⁹ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1508

⁴⁸⁰ es-Sünne, Abdullah, 720

Ebû Umeyye Abdulkerîm b. Ebi'l Muhârik (v. 126)

Hammâd b. Zeyd Hâlid'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Ebû Kılâbe bize 'Elbise işiyle uğraşan falan kimseden uzak durun' dedi. Bunu babama anlattım. 'Ebû Umeyye Abdulkerîm'i kastediyor' dedi."⁴⁸¹

Muemmél şöyle demiştir: Hammâd b. Zeyd dedi ki: "Abdulkerîm'in yanına gider gelirdim. Eyyûb bunu bilseydi aramız ayrılırdı."⁴⁸²

Hâlid şöyle demiştir: Bana bir adam tahdis etti, dedi ki: "Ebû Kılâbe benî Abdulkerîm'in yanında gördü ve 'Bununla ne işin var, ölüm ölüm!' dedi."⁴⁸³

Ahmed b. Hanbel (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Abdulkerîm Ebû Umeyye el-Basrî. Bir şey değildir. Metrûk gibidir. İrcâ davetçisiydi. İbn Ebi'l Muhârik'tir. Mekke'ye yerleşmiştir. Orada ders verirdi."⁴⁸⁴

Ebû Dâvûd şöyle demiştir: "Basra'nın mürciesi Abdulkerîm Ebû Umeyye, Osmân b. Ğiyâs ve el-Kâsım b. el-Fadl idi."⁴⁸⁵

⁴⁸¹ el-İlel, Ahmed, 5735

⁴⁸² el-Kâmil, İbn Adiyy, 1496

⁴⁸³ es-Sünne, el-Hallâl, 1522

⁴⁸⁴ el-Kâmil, İbn Adiyy, 1496

⁴⁸⁵ Suâlâtu Ebî Ubeyd el-Âcurrî, 424

Benî Umeyye'nin Mevlâsı Sâlim b. Aclân el-Eftas (v. 132)

Cûzcânî "Ahvâlu'r Ricâl"de (327) şöyle demiştir: "Sâlim b. Aclân el-Eftas. İrcâ hakkında tartışmalara girerdi. İrcâ davetçisiydi. Görüşlerinde sertti."

Ma'kil b. Ubeydullah el-Absî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Sâlim b. el-Eftas bize ircâyı getirdi ve onu bize sundu. Bunun üzerine ashâbımız ondan şiddetle kaçtılar. Bu konuda onların en şedîdi Meymûn b. Mihrân ve Abdulkerîm b. Mâlik idi. Abdulkerîm Allah (*azze ve celle*)'ye mescidin çatısı dışında hiçbir çatının kendisiyle onu aynı anda barındırmayacağına dair söz verdi."⁴⁸⁶

Ebû Hâlid Ferve b. Yahyâ'dan rivâyet edildiğine göre o Abdulkerîm ile bir topluluk içerisinde oturuyordu. Yanlarına Irak'tan Sâlim el-Eftas geldi. İrcâ hakkında bazı şeyler söyledi. Bunun üzerine onun meclisinden kalktılar. Belki de onu tek başına otururken, yanında oturan kimse yokken görmüşümdür."⁴⁸⁷

Mubârek b. Hassân şöyle demiştir: Sâlim el-Eftas'a dedim ki: "Bir adam Allah'a itaat ediyor, O'na isyan etmiyor. Bir adam da Allah'a isyan ediyor, O'na itaat etmiyor. İtaat eden Allah'ın huzuruna çıkıyor da Allah onu cennete sokuyor. İsyân eden Allah'ın huzuruna çıkıyor da Allah onu cehenneme sokuyor. Bunlar iman yönünden farklı derecelerde bulunurlar mı?" Sâlim "Hayır" dedi. Bunu Atâ'ya anlattım. Dedi ki: "Onlara sor bakalım: İman temiz midir yoksa pis midir? Zira Allah şöyle buyurmuştur: *'Ki Allah pisi temizden ayırsın, pisi birbiri üzerine koysun, sonra hepsini yığsın ve cehenneme koysun. İşte onlar zarar edenlerin ta kendileridir.'* (Enfâl, 37)" Onlara bunu sordum. Bir cevap vermediler. Fakat en-Nahhât "İman söylenen şeyden ibârettir, beraberinde amel yoktur" dedi. Bunu Atâ'ya anlattım. Dedi ki: "Subhânallah! Bakara Sûresi'ndeki âyeti okumuyor

⁴⁸⁶ es-Sünne, Abdullah, 806

⁴⁸⁷ el-İbânetu'l Kubrâ, 423

musunuz? 'Yüzlerinizi doğu veya batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. İyilik Allah'a, âhiret gününe, Kitab'a ve nebîlere iman eden kimsenin yaptığıdır.' Sonra Allah bu isim üzerine ameli söz konusu etmiş, onu gerekli kalmış, şöyle buyurmuştur: 'sevdiği hâlde malı yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilencilere veren, köleleri azat etmek için harcayan, namazı kılan ve zekâtı veren... İşte onlar takvâ sahipleridir.' (Bakara, 177) Onlara sor bakalım bu amel bu isme (iman ismine) dâhil midir, değil midir? Yine O 'Kim âhireti ister ve mümin olduğu hâlde onun için çabalarsa...' (İsrâ, 19) buyurmuştur. Görüldüğü üzere O ismi amelin yanında, ameli de ismin yanında zikretmiştir."⁴⁸⁸

En-Nu'mân b. Sâbit (v. 150)

Sünnet ve hadis ehli bu kimse hakkında birçok sebepten dolayı bazı şeyler söylemiştir. Bu sebeplerin en meşhuru onun Mürcie mezhebini taklit etmesi ve ona çağırmasıdır.

İbn Hibbân "el-Mecrûhîn"de (3/63) ilim ehlinin Ebû Hanîfe'nin rivâyetlerini reddetme sebeplerinden söz ederken onun rivâyetleri iyi zapt edememesini, isnadların yerlerini değiştirmesini zikretmiş, bundan dolayı onların nezdinde Ebû Hanîfe'nin terk edilmeyi hak ettiğini beyân etmiş, sonra şöyle demiştir: "Diğer taraftan onunla ihticac etmek câiz değildir. Çünkü o bir ircâ davetçisiydi. Bidate davet eden kimse ile ihticac etmek imamlarımızın tamamının nezdinde câiz değildir. Bu hususta onların arasında bir ihtilâf bilmiyorum. Buna ilâve olarak bütün büyük şehirlerdeki ve beldelerdeki müslümanların imamları ve dinde vera sahibi kimseler onu cerh etmiş ve eleştirmiştir..."

İbn Abdulberr "el-İntikâ"da (s. 149) şöyle demiştir: "Hadis ehlinin birçok kimse âdil kimselerin rivâyet ettiği âhâd haberlerin birçoğunu reddetmesi sebebiyle Ebû Hanîfe'ye ta'n etmeye cevaz ver-

⁴⁸⁸ el-İbânetu'l Kubrâ, 1342

miştir. Çünkü o bu konuda âhâd haberleri hadislerin ve Kur'ân manalarının üzerinde birleştiği şeye arz ediyor, buna uymayanı reddedip şaz olarak isimlendiriyordu. Buna ilâveten yine o namaz ve diğer tatatlerin iman olarak isimlendirilemeyeceğini söylüyordu. 'İman söz ve ameldir' diyen Ehli Sünnet'in tamamı onun kavlini reddeder ve bu yüzden onu bidatçilikle suçlar..."

İbn Teymiyye "er-Reddu ale's Subkiyyi fî Ta'likî't Talâk" kitabında (2/873) şunları söylemiştir: "Hadis ehlinin çoğunluğu Ebû Hanîfe'ye ve ashâbına ta'n etmiştir ki bu meşhurdur. Kitaplar bunun örnekleriyle doludur. İş öyle bir raddeye varmıştır ki hadis ehli hadis kitaplarında onlardan hiçbir şey rivâyet etmez hâle gelmiştir. Bundan dolayı Sahîhayn'da ve Sünenlerde onların zikri geçmez."

Ebû Müshir (*rahimehullah*) "Ebû Hanîfe Mürcie'nin başıydı" demiştir.⁴⁸⁹

Yahyâ b. Maîn (*rahimehullah*) "Ebû Hanîfe mürciî idi, davetçilerdendi, hadiste de anılmaya değer biri değildi" demiştir.⁴⁹⁰

Ebû Abdurrahmân el-Mukri' (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe vallahi mürciî idi. Beni ircâya davet etti de davetini kabul etmedim."⁴⁹¹

Abde şöyle demiştir: Ebû Hanîfe'yi söz konusu ettikten sonra bir adamın "Onda hevâ adına bir şey var mıydı?" diye sorması üzerine İbnu'l Mubârek'i "Evet, ircâ vardı" derken işittim.⁴⁹²

Vekî' (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe ircâ hakkında konuşup onun uğruna tartışmaya başlayınca Süfyan es-Sevrî 'Bunun Kûfe'den sürülmesi -ya da çıkarılması- gerekir' dedi."⁴⁹³

⁴⁸⁹ Târîhu Bağdâd, 15/512

⁴⁹⁰ es-Sünne, Abdullah b. Ahmed, 383

⁴⁹¹ es-Sünne, Abdullah, 367

⁴⁹² el-Ma'rifetu ve't Târîh, el-Fesevî, 2/782

İshâk b. Îsâ (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Hammâd b. Zeyd’in yanındaydık. Yanımızda Vehb b. Cerîr de vardı. Ebû Hanîfe’nin bazı sözlerini zikrettik. Hammâd b. Zeyd ‘Sus!’ dedi. ‘Sizden bir adam hep sidiğinin içinde debelenip duracak! Aşîretinin meclisinde bidat ehlinin adını anıyor, sonra da onların gözünden düşüyor!’ Hammâd sonra bize yöneldi ve şunları söyledi: ‘Ebû Hanîfe ne idi, biliyor musunuz? O ırcâyı savunmak için tartışmaya girerdi. Canını düşündüğünden dolayı rey hakkında konuşmaya başladı. Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in sünnetlerinin bir kısmını diğer kısmıyla kıyasladı ki onları geçersiz kılsın. Oysa Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in sünnetleri kıyaslanmaz.”⁴⁹⁴

İbrâhîm b. Şemmâs es-Semerkindî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Abdullah b. el-Mubârek bize sınırda Ebû Hanîfe’den bir hadis tahdis etti. Bunun üzerine Ebû Hidâş künyeli bir adam ona doğru kalkıp “Ey Ebû Abdurrahmân, bize Ebû Hanîfe’den hadis rivâyet etme, çünkü o mürcîî idi” dedi. İbnu’l Mubârek bu hususta ona karşı çıkmadı. Bundan sonra Ebû Hanîfe’den bir hadis ya da rey geldiği zaman İbnu’l Mubârek kitaplarında onun üzerini kapatırdı. Ondan rivâyette bulunmayı terk etti. Bu sınırda insanlara en son okuduğuydu. Sonra oradan ayrıldı ve öldü. Sınırdan ayrıldıktan sonra gemideyken onun yanındaydım. Bize hadis tahdis ediyordu. Ebû Hanîfe’nin bir hadisine denk geldi. “Ebû Hanîfe’nin hadislerinin üzerini kapatın, ben onun hadisi ve reyi üzere çıkmıştım” dedi. İbnu’l Mubârek o sınırdan dönüşü esnasında öldü. Bir adam biz İbnu’l Mubârek’in yanındayken ona “Ebû Hanîfe kılıcı câiz gören bir mürcîî idi” dedi de, İbnu’l Mubârek bu hususta ona karşı çıkmadı.⁴⁹⁵

Vekî’nin gazve ve hac arkadaşlığını yapmış olan, Hammâd b. Zeyd’den ve Basralı başka kimselerden hadis rivâyet eden Ebû Ab-

⁴⁹³ es-Sünne, Abdullah, 365

⁴⁹⁴ el-Hılye, 6/258

⁴⁹⁵ es-Sünne, Abdullah, 330

durrahmân es-Surûcî şöyle demiştir: Bana Vekî'nin haber verdiğine göre Kûfe'deki bir evde Şerîk, İbn Ebî Leylâ, es-Sevrî, İbn Hayy ve Ebû Hanîfe bir araya geldi. Ebû Hanîfe hariç dördü dedi ki: "Biz Allah'ın bizi kitabında müminler diye isimlendirdiği üzere müminleriz. Buna göre nikâhlânır, buna göre birbirimize mirasçı oluruz. Azaba uğratılırsak bu günahlarımızdan dolayıdır. Bağışlanırsak O'nun rahmeti sâyesindedir." Ebû Hanîfe ise "Sizin dediğiniz gibi değil, kişinin imanı anasını nikâhlansa bile Cibrîl'in imanı gibidir!" dedi. Bunun üzerine bazıları "Bu Kûfe'den sürülmelidir" dedi. Bazıları "Had vurulmadır" dedi. Şerîk ne onun ne de ashâbının şehâdetini kabul etmezdi. Es-Sevrî ise ölene kadar onunla konuşmadı. Onunla yolda karşılaştığı zaman yüzünü ondan çevirirdi.⁴⁹⁶

"Tefsîru Ğarîbi'l Muvatta"da (2/26) şunlar söylenmiştir: Abdülmelik b. Habîb'e Mâlik'in Ka'b el-Habr'dan rivâyet ettiği hadisteki "ed-Dâu'l Udâl"ın (amansız hastalığın) manasını sorduk: "Ömer b. el-Hattâb (*radiyallahu anh*) Irak'a yolculuğa çıkmak istediği zaman (Ka'b) dedi ki: 'Oraya yolculuğa çıkma... Yine orada amansız hastalık vardır.'" Abdülmelik dedi ki: Bunun manası din hususunda helâktir. Bana Mutarrif'in haber verdiğine göre onlar Mâlik'e bu hadisteki amansız hastalığın manasını sormuşlar. Mâlik de şöyle demiş: "O Ebû Hanîfe ve ashâbıdır. Şöyle ki o insanları iki yönden saptırmıştır: İrcâ ile ve sünnetleri rey ile geçersiz kılarak. O bizim nezdimizde İslâm döneminde dünyaya gelen en şom kişidir. Ondan dolayı birçok kimse sapıtmıştır. Onlar onun ortaya koyduklarıyla kıyâmete kadar dalâlet içinde kalacaklardır."

Ebû Hanîfe'ye ircâ nisbeti sâbittir. Bundan ancak insanların hâllerini ve akîdelerini bilmeyen kimse şüphe eder. Daha önce geçtiği üzere Ehli Sünnet imamları ona bu nisbeti yöneltmiştir. Ona bu nisbeti sonradan gelenlerin birçoğu da yöneltmiştir. Örneğin:

⁴⁹⁶ el-Kâmilu fi'd Duafâ, 4974

İbn Teymiyye “Mecmû’l Fetâvâ”da (20/186) şunları söylemiştir: “Hanbelîler dışındaki bidat ehli Hanbelîler içindeki bidat ehlin-den birçok sebepten dolayı daha fazladır. Şöyle ki Sünnet’in tafsîlâtı ve bidatlerin nefyi hususunda Ahmed’in ifâdeleri başkalarının ifâdelelerinden çok daha fazladır. Kendilerini ondan başkasına nisbet eden bidatçiler Cehmiyye, Kaderiyye, Şîa ya da Mürcie mensubu oldukları takdirde bu imamın mezhebi olmaz. İrcâ bundan müstesnâdır. Çünkü o Ebû Falan’ın görüşüdür. Cehmîliğe gelince bu hususta ondan farklı şeyler nakledilmiştir. Bu yüzden kendilerini ona nisbet eden ashâbı sünnîlik ile cehmîlik arasında gidip gelmiştir. Erkekler ve dişiler, müşebbihe ve mücessime... Çünkü onun prensipleri bidatleri isbat etmese de onları nefiy de etmemektedir.”

Derim ki: İşte kitapta böyle geçmektedir! Onun Ebû Hanîfe’yi kastettiği açıktır.

Bazı nâsihlerin ya da mutaassıpların Ebû Hanîfe’nin ismini; sözleri yahut hadislere, eserlere veya icmâya muhâlefet ettiği itikâdî ya da fikhî görüşlerinden biri sebebiyle Selef-i Sâlihîn’den onun hakkında rivâyet edilen olumsuz bir şeyin zikredildiği yeri silmeye ya da hafzetmeye çalışmaları çok karşılaşılan bir şeydir.

Bu gizleme, silme ve hafzetme bazı sünnet ve tarih kitaplarında uygulanabilir olsa da bunları ilim ehlinin içerisinde bu baptan bazı şeyler zikrettikleri kitaplarının tamamında yapmak mümkün değildir. Zira sen mütekaddiminden olan sünnet, tarih, cerh ve tadil imamlarının kaleme aldığı sünnet ve itikad kitaplarının hangisine baksan büyük ihtimâlle bu baptan bir şeye rast gelirsin. Bu müteahhirinin birçoğuna acı ve ağır gelse de sâbit bir hakîkattir. Kendisinden yardım istenecek olan Allah’tır!

Davet imamı, müceddid şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb “ed-Dureru’s Seniyye”de (2/66) şunları söylemiştir: “Meselenin kilit noktası imanın parçalara ayrılabilmesi ve bir kısmı gittiği zaman tamamının gitmemesidir. Bu (yani imanın parçalara ayrılamayacağı ve bir

kısımının gittiği zaman tamamının gideceği) Havâric'in görüşüdür. 'Amellerin tamamı Lâ ilâhe illallah'tandır' diyen kimsenin sözü hak-
tır. 'Bunu söyleyen ve kalbinde zerre ağırlığınca iman bulunan kimse
cehennemden çıkar' diyen kimsenin sözü de haktır. Bunun sebebi sa-
na zikretmiş olduğum tecezzî (imanın parçalara ayrılması) meselesi-
dir. Ebû Hanîfe ve ashâbı tecezzîyi kabul etmediği için amellerin
imandan olmadığını söylemekle hataya düşmüştür."

El-Muallimî "et-Tenkîl"de (11/555) şöyle demiştir: "Ebû
Hanîfe'nin 'Amel imandan değildir, iman artmaz ve azalmaz' dediği
meşhûr olmuştur. Hatîb Ehli Sünnet'ten bir topluluğun bu hususta
Ebû Hanîfe'ye karşı çıktığını, Ebû Hanîfe'nin ircâyâ nisbet edildiğini
rivâyet etmiştir. El-Kevserî de bu rivâyetler hakkında olumsuz şeyler
söylemiştir. O imamları kötü göstermeye çalışmıştır. Âdeti üzere aşı-
rıya gitmiş ve muğâlata yapmıştır. Ben de Ehli Sünnet imamlarına
yönelttiği bâtil içerikli saldırılarını püskürtmek adına onunla
münâkaşaya girme zorunda kaldım."

Derim ki: Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne"sindeki talîkime
bakınız. (Babamdan ve Başka Şeyhlerden Ebû Hanîfe Hakkında Bel-
lediklerim Bâbı) Orada imamların Ebû Hanîfe'ye ta'n etme ve onun
hakkında olumsuz konuşma sebeplerinden bazılarını beyân ettim.

Mis'ar b. Kidâm el-Hilâlî el-Kûfî (v. 153)

Ebû Nuaym (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Elli sene önce Mis'ar b. Kidâm'ın cenâzesi yanıımızdan geçti de orada Süfyân ve Şerîk yoktu.”⁴⁹⁷

Muhammed b. Ammâr (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Ebû Nuaym'ı şöyle derken işittim: Süfyân es-Sevrî'yi “İman artar ve azalır” derken işittim.

(Muhammed b. Ammâr dedi ki:) “Peki sen ne diyorsun ey Ebû Nuaym?” diye sordum. Bunun üzerine bana dik dik baktı. Sonra dedi ki: “Süfyân'ın dediğini diyorum. Onların (yani Mürcie'nin) en iyilerinden olan Mis'ar b. Kidâm, Süfyân ve Şerîk'in gözleri önünde öldü de onun cenâzesinde bulunmadılar. Bir adam Şerîk'in yanında yedi kez şehâdetle bulundu da Şerîk onun şehâdetini reddetti. Bunun nedenini ona sormaları üzerine ‘Namazın imandan olmadığını söyleyen birinin şehâdetini mi kabûl edeceğim?!’ dedi.”⁴⁹⁸

Abdulhamîd b. Abdurrahmân el-Himmânî şöyle demiştir: Mis'ar'a “Ey Ebû Seleme, ‘Ben hakikaten müminim’ diyebilir miyim?” diye sordum. O da “Evet, bâtil bir mümin olabilir misin ki?!” diye cevap verdi. “Adamın konuşurken ‘Bu göktür inşaallah’ demesi yakışık alır mı?”⁴⁹⁹

Derim ki: Mis'ar'dan bellendiğine göre o Ehli Sünnet'e sadece imanda istisnâ meselesinde muhâlefet ediyordu. Amellere gelince o “Ameller imandandır fakat ben imanımın şüphe etmiyorum” diyordu.⁵⁰⁰ Bu mesele hakkında dördüncü bahiste (Mürchie İmanda İstisnâyı Haram Görür) bazı şeyler söylemişim.

⁴⁹⁷ el-Lâlekâî, 1826

⁴⁹⁸ es-Sikât, İbn Hibbân, 9/138

⁴⁹⁹ et-Tabakât, İbn Sa'd, 6/173

⁵⁰⁰ Mecmû'u'l Fetâvâ, İbn Teymiyye, 13/47

Ebû Zerr Ömer b. Zerr b. Abdullah el-Murhibî (v. 156)

Ya'kûb b. Süfyân onun hakkında "Sika, mürciî" demiştir.

Ahmed "Kör bir mürciî idi, sikadır" demiştir.⁵⁰¹

"İkmâlu Tehzîbi'l Kemâl"de (10/49) ve "Târîhu'l Müntecâlî"de şu geçmektedir: "Bir gün el-A'meş bir kenarda misvaklanırken Ömer kussa anlatmak üzere oturdu. Ömer 'Burası ey Ebû Muhammed burası!' dedi. Bunun üzerine el-A'meş 'Ben burada Sünnet üzereyim, sen-se bidat içindesin' diye karşılık verdi."

Abdulazîz b. Ebî Ravvâd el-Ezdî el-Mekkî (v. 159)

İbn Hibbân "el-Mecrûhîn"de (2/136) Abdulazîz'in tercemesinde şunları söylemiştir: "Yüz elli dokuz yılında Mekke'de vefat etti de es-Sevrî onun cenaze namazını kılmadı. Çünkü o ircâ görüşünü benimseyordu. Kendisine hırpaniliğin hâkim olduğu kimselerdendi. Öyle ki kendisine ne olduğunu bilmezdi. Nâfi'den bazı şeyler rivâyet etmiştir ki hadisten anlayan herhangi bir kimse bunları duyduğunda mevzû olduklarından şüphe etmez... Bu kimse her ne kadar şahsiyet itibariyle faziletli biri olsa da -ki ircâ konusunda son derece sert olan biri şahsiyet itibâriyle nasıl takva sâhibi olabilir- sünnetlere uyanlara çok buğzederdi."

Alî b. Hibetullah b. Mâkûlâ "Tehzîbu Müstemirri'l Evhâm alâ Zevî'l Ma'rifeti ve Uli'l Efhâm" kitabında (1/49) şöyle demiştir: "Önceleri hayırla anılırdı. Tâ ki oğlu Abdulmecîd geldi ve onu ircâyâ davet etti. Babası oğlu Abdulmecîd'in kendisine nispet ettiği bazı şeylerle meyletti."

Huveyl şöyle demiştir: Abdulazîz b. Ebî Ravvâd'a "İman hakkında ne diyorsun?" diye sordum. "Amelsiz sözdür" dedi. "Ashâbımız böyle söylemiyor" dedim. "Ashâbınız kimmiş?" dedi. "Eyyûb, İbn Avn

⁵⁰¹ İkmâlu Tehzîbi'l Kemâl, 10/49

ve Yûnus" dedim. "Şüpheciler!" dedi. "Allah müslümanların arasında bunlar gibilerinin sayısını arttırmasın!"⁵⁰²

Hasen b. Vehb el-Cumahî şöyle demiştir: "Abdulazîz b. Ebî Ravvâd yanımıza geldi. O gün yirmi küsur yaşında bir gençti. Aramızda kırk ya da elli sene kaldı. İrcâ adına hiçbir şeyle bilinmiyordu. Tâ ki oğlu Abdulmecîd ortaya çıktı da onu ircâyâ soktu. Sanki o İslâm döneminde doğanlar arasında babasına karşı en şom kimseydi."⁵⁰³

Ebû Âsım şöyle demiştir: İkrime b. Ammâr Abdulazîz b. Ebî Ravvâd'a geldi, onun kapısını çaldı. İrcâyı kastederek "Nerede o sapık?" dedi.⁵⁰⁴

Müemmel b. İsmâîl şöyle demiştir: "Abdulazîz b. Ebî Ravvâd öldü ve cenâzesi getirilip Safâ kapısının yanına konuldu. İnsanlar saf tuttu. Sonra es-Sevrî geldi. İnsanlar 'es-Sevrî geldi, es-Sevrî geldi' dediler. Gelip insanlar kendisine bakarken safları yardı. Fakat cenâzeyi namazını kılmadan geçip gitti. Çünkü o ircâ görüşünü benimsiyordu."⁵⁰⁵

Müemmel b. İsmâîl şöyle demiştir: Süfyân es-Sevrî İbn Ebî Ravvâd'ın cenâze namazını kılmadı. Bunun kendisine sorulması üzerine şöyle dedi: "Vallahi ben benim nezdimde ondan aşağıda bulunan kimsenin bile cenâze namazını kılmayı caiz görürüm. Şu kadar var ki ben insanlara onun bidat üzere öldüğünü göstermek istedim."⁵⁰⁶ Ebû Bekr b. Affân es-Serahsî şöyle demiştir: İbn Uyeyne evinden yanımıza çıktı. Evi Kuaykiân'da idi. "Bakın, mürciî İbn Ebî Ravvâd'dan sakının, onunla oturmayın" dedi.⁵⁰⁷

⁵⁰² ed-Duafâ, el-Ukaylî, 3384

⁵⁰³ el-Lâlekâî, 1848

⁵⁰⁴ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 3371; el-Lâlekâî, 1819

⁵⁰⁵ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 3364

⁵⁰⁶ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 3365

⁵⁰⁷ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 235

Yahyâ b. Süleym şöyle demiştir: İbn Ebî Ravvâd'ın Hişâm b. Hassân'a tavaf esnasında "Hasen iman hakkında ne diyordu?" diye sorduğunu işittim. Hişâm "Söz ve ameldir diyordu" dedi. Abdulazîz "Peki İbn Sîrin ne diyordu?" diye sordu. Hişâm "Allah'a ve meleklerine iman ettik diyordu" dedi. Abdulazîz "İbn Sîrin öyle idi, İbn Sîrin öyle idi" dedi. Bunun üzerine Hişâm "Ebû Abdurrahmân ircâyı beyan etti, Ebû Abdurrahmân ircâyı beyan etti" dedi.⁵⁰⁸

İbrâhîm b. Tahmân b. Şu'be el-Herevî (v. 168)

Ahmed b. Hanbel (*rahimehullah*) "İbrâhîm b. Tahmân Horasân ehliyindendi ve kelâmıla uğraşan bir mürcîî idi" demiştir.⁵⁰⁹

Nuaym b. Hammâd şöyle demiştir: "İbrâhîm b. Tahmân'dan altmış küsur sene hadis işittim. Onun mürcîî olduğu söylenirdi."⁵¹⁰

Abdulazîz b. Ebî Osmân'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Mağriplilerden bir adam Süfyân ile otururdu. Süfyân ona sıcak davranırdı. Sonra ona değer vermemeye başladı. Bunun üzerine adam bunu bize şikâyet etti. Ona 'Falancayla konuş, çünkü o Süfyân'a bir şey söylemekten çekinmez' dedim. Onunla konuştu. Bunun üzerine o 'Ey Ebû Abdullah, şu Mağripli şeyhe sıcak davranırdın, onun bugünkü durumu nedir?' dedi. Sonra bir süre öyle durdu. Tâ ki Süfyân isim vermeden 'O oturuyor' dedi. Bunun üzerine o (Mağripli adama) 'Kiminle oturdun?' diye sordu. Adam şöyle dedi: 'Bir gün Mescid-i Haram'da İbrâhîm b. Tahmân'ın yanında oturmuştum. Süfyân mescidin kapısından girdi ve bana baktı. Bakışından hoşlanmadım.'⁵¹¹

Muhammed b. Humeyd er-Râzî şöyle demiştir: Bize Cerîr tahdis etti, dedi ki: El-A'meş'in kapısının önünde Türk yüzlü bir adam gördüm. "Nuh Nebî (*aleyhisselam*) mürcîî idi" dedi. Bunu el-Muğîre'ye

⁵⁰⁸ es-Siyer, 7/186

⁵⁰⁹ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 205

⁵¹⁰ Târîhu Bağdâd, 7/13

⁵¹¹ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 204

anlattım. Dedi ki: "Allah onlara yaptığını yaptı! Onlar bidatlerini nebîlere nispet etmekten azına razı olmuyorlar! O İbrâhîm b. Tahmân'dır."⁵¹²

İshâk b. İbrâhîm şöyle demiştir: "İbrâhîm b. Tahmân hakkında Neysâbûr'da bildiğimi -yani ircâ görüşünü benimsediğini- Merv'de bilseydim ondan rivâyette bulunmayı helâl görmezdim."⁵¹³

Huseyn b. el-Velîd'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Mâlik b. Enes'le karşılaştım. Ona bir hadisi sordum. Dedi ki: "Bu hadisi uzun zaman önce yazdırmıştım. Onu nereden getirdin?" "Bunu bana senden İbrâhîm b. Tahmân tahdis etti" dedim. "Ebû Saîd mi, onu nasıl bıraktın?" diye sordu. "İyi bir hâlde bıraktım" dedim. "Peki, o 'Ben Allah katında müminim' diyor mu?" diye sordu. "Ey Ebû Abdullah onun sözünün neyini garipsedin?" dedim. Bir süre bana cevap vermedi ve kafasını eğdi. Sonra "Ben selefin böyle söylediğini işitmedim" dedi.⁵¹⁴

Abdullah b. Ebî Dâvûd es-Sicistânî dedi ki: Babamı şöyle derken işittim: "İbrâhîm b. Tahmân sikadır. Serahs ehilindendi. Haccetmeye yola çıktı. Neysâbur'a girdi. Onları Cehm'in görüşü üzere buldu. Bunun üzerine 'Bunların yanında (görüşlerini değiştirmek için) kalmak hacdan daha fazîletlidir' dedi. Sonra onların yanında kalıp onları Cehm'in görüşünden ircâyâ taşıdı!"⁵¹⁵

Abdussamed b. Hassân'ı şöyle derken işittim: Ebû Hanîfe vefat ettiği zaman Süfyân es-Sevrî bana "İbrâhîm b. Tahmân'a git de ona bu ümmetin fitnecisinin öldüğünü müjdele" dedi. Ben de onun yanı-

⁵¹² Târîhu Bağdâd, 7/15; ed-Duafâ, el-Ukaylî, 206. İsnâdında Muhammed b. Humeyd er-Râzî vardır ki "el-Muğnî fi'd Duafâ"da (5449) geçtiği üzere Ebû Zur'a onu yalancılıkla itham etmiştir.

⁵¹³ Târîhu Bağdâd, 7/15

⁵¹⁴ Târîhu Bağdâd, 7/15

⁵¹⁵ Târîhu Bağdâd, 7/13

na gittim fakat onu öğle uykusuna yatmış buldum. Süfyân'a geri döndüm ve ona "O öğle uykusunda" dedim. Bunun üzerine "Git de ona 'Bu ümmetin fitnecisi öldü!' diye bağır" dedi.

Ben (yani el-Hatîb el-Bağdâdî) derim ki: Es-Sevrî İbrâhîm'in Ebû Hanîfe'nin vefâtından dolayı gamlandığını anlatmak istemiştir. Çünkü o da ircâ hususunda Ebû Hanîfe'nin mezhebi üzereydi.⁵¹⁶

Burada iki noktaya dikkat çekmek gerekir:

1- Hatîb "Târîh"inde (7/13) şunu rivâyet etmiştir: Ahmed b. Necde ve Âlî b. Muhammed dedi ki: Ebu's Salt'ı şöyle derken işittik: Süfyân b. Uyeyne'yi "Yanımıza Ebû Racâ Abdullah b. Vâkîd el-Herevî'den daha fazîletli bir Horasanlı gelmedi" derken işittim. "Peki, İbrâhîm b. Tahmân?" diye sordum. "O mürcîi idi" dedi.

Âlî dedi ki: Ebu's Salt dedi ki: Onların ircâsı şu habîs mezhep yani imanın amelsiz söz olduğu ve amelin terkinin imana zarar vermeyeceği değildi. Onların ircâsı insanları günahları sebebiyle tekfir eden Havâric'e ve diğer fırkalara karşılık olarak büyük günah işleyenlerin bağışlanmasını ummalarından ibâretti. Evet, onlar (bu kimseler için) ümit besliyorlar, insanları günahlarından dolayı tekfir etmiyorlardı. Biz de bu görüşteyiz. Vekî b. el-Cerrâh'ı şöyle derken işittim: Süfyân es-Sevrî'yi son zamanlarında şöyle derken işittim: "Biz dinimizi din edinen ve namazımızı kılan bununla birlikte küçük veya büyük amel işlemiş olan kimselerin tamamı için -hangi ameli işlerlerse işlesinler- ümit besleriz." O Cehmiyye'ye karşı çok sertti.

Derim ki: Bu eserin isnâdında Ahmed b. Muhammed b. Sinân vardır ki "Mizânu'l İ'tidâl"de (150) geçtiği üzere ed-Dârakutnî onu yalancılıkla itham etmiştir. Ayrıca bu rivâyet daha önce cerh ve ta'dîl imamlarından nakledilen şeyle, yani İbrâhîm b. Tahmân'ın ircâ ile itham edilmiş olmasıyla çelişmektedir.

⁵¹⁶ Târîhu Bağdâd, 15/586

2- Yine el-Hatîb “Târîh”inde (1/150) Ebû Zur’a Ubeydullah b. Abdulkerîm’den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Ahmed b. Hanbel’i işittim. Yanında İbrâhîm b. Tahmân anılmıştı ve hastalığın-dan dolayı bir yere yaslanmış hâldeydi. Hemen doğrulup oturur pozisyona geldi ve “Sâlihler anıldığı zaman yaslanlı durmak doğru olmaz” dedi. Sonra Ahmed şunu söyledi: Bana İbnu’l Mubârek’in ashâbından bir adam tahdis etti, dedi ki: “İbnu’l Mubârek’i rüyamda gördüm. Yanında kendisinden çekinilen bir ihtiyar vardı. ‘Yanındaki kim?’ diye sordu. ‘Tanımıyor musun, bu Süfyân es-Sevrî’ dedi. ‘Nereden geldiniz?’ diye sordum. ‘Biz her gün İbrâhîm b. Tahmân’ı ziyâret ederiz’ dedi. ‘Onu nerede görüyorsunuz?’ diye sordum. ‘Siddıkların yurdunda, Yahyâ b. Zekerîyyâ’nın evinde’ dedi.”

Bu rivâyetin isnâdında da Abdullah el-Üstâz olarak bilinen Abdullah b. Muhammed Ebû Muhammed el-Kelâbâzî el-Fakîh el-Buhârî vardır ki el-Hatîb el-Bağdâdî “Târîh”inde (11/239) onun hakkında “İlginç, münker ve garip şeyler rivâyet etmiştir” demiştir.

Yine bu eser daha önce zikredilen, el-Ukaylî’nin İmam Ahmed’den rivâyetine muhâliftir: “İbrâhîm b. Tahmân Horasan ehlin-dendi ve kelâmla uğraşan bir mürciî idi.”

Ayrıca az sonra zikredileceği üzere Mürcie’den bir adam hakkında “Onun sâlih bir kimse olduğunu söylüyorlar” denmesi üzerine İmam Ahmed (rahimehullah) “O Mürcie’nin davetçilerinden olduğu hâlde bu nasıl olur?” demiştir.

Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm el-Kâdî el-Kûfî (v. 182)

Şerîk'in kâtipliğini yapmış olan Mûsâ b. İmrân şöyle demiştir: Şerîk, yanında Ebû Yûsuf el-Kâdî olduğu hâlde el-Mehdî'nin yanına girmek için izin istedi. Ebû Yûsuf ile el-Mehdî tartışmış, el-Mehdî "Namaz imandandır" demiş, Ebû Yûsuf ise "Namaz imandan değildir" demişti. O sırada Şerîk içeri girmek için izin istedi. Bunun üzerine el-Mehdî "Aramızda hükmü verecek kimse geldi" dedi. Şerîk içeri girip selâm verdi. El-Mehdî selâmını alıp şöyle dedi: "Ey Ebû Abdullah tartışan şu iki adam hakkında ne diyorsun: Biri 'Namaz imandandır' diyor. Diğeri 'Namaz ameldendir' diyor?" Bunun üzerine Şerîk "'Namaz imandandır' diyen isâbet etmiştir, 'Namaz ameldendir' diyen de hata etmiştir" dedi. Ebû Yûsuf "Bunu neye dayanarak söylüyorsun?" diye sordu. Bunun üzerine Şerîk şöyle dedi: "Bana Ebû İshâk'ın el-Berâ b. Âzib (*radıyallahu anh*)'tan rivâyet ettiğine göre o '*Allah imanınızı zâyî edecek değildir*' (*Bakara, 143*) buyruğu hakkında 'Yani Beyt-i Makdis'e doğru kıldığınız namazınızı' demiştir." Böylece Şerîk Ebû Yûsuf'a taş yutturdu. (Yani onu susturdu.)⁵¹⁷

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: Babama Ebû Yûsuf'u sordum. Dedi ki: "Sadûktur ama Ebû Hanîfe'nin ashâbındandır. Ondan bir şeyin rivâyet edilmesi doğru değildir."⁵¹⁸

Ma'n b. Îsâ, Mâlik b. Enes'ten onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Müminlerin emîri Hârûn haccetmek üzere Medîne'ye geldi. Beraberinde Ebû Yûsuf denen Ya'kûb vardı. Mâlik müminlerin emîrinin yanına gitti. Müminlerin emîri onu kendisine yaklaştırdı ve ona ikramda bulundu. Oturunca Ya'kûb ona yöneldi ve ona bir meseleyi sordu. Mâlik ona cevap vermedi. Ya'kûb yine sordu, Mâlik yine cevap vermedi. Ya'kûb yine sordu, Mâlik yine cevap vermedi. Bunun üzerine Hârûn Mâlik'e "Ey Ebû Abdullah, kadımız Ya'kûb sana bir şey soruyor!" dedi. Bunun üzerine Mâlik ona yönelip "Ey adam, bâtil

⁵¹⁷ el-Lâlekâî, 1509

⁵¹⁸ el-Cerhu ve't Ta'dîl, 9/201

ehli için oturduğumuzu gördüğün zaman onlarla gel de sana cevap verelim!" dedi.⁵¹⁹

Yahyâ b. Âdem (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Ebû Yûsuf Şerîk'in yanında bir şehâdetle bulundu. Şerîk 'Kalk!' dedi, onun şehâdetini geçerli saymadı. Kendisine 'Onun şehâdetini reddediyorsun ha!' dedi. Bunun üzerine o 'Namaz imandan değildir diyen bir adamın şehâdetini mi kabûl edeceğim?' diye cevap verdi."⁵²⁰

Ebu'l Velîd et-Tayâlisî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Ebû Yûsuf Rey'e geldiği zaman onun yanına gittim. Ona selâm verdim. Sonra karşıma Osmân b. Zâide çıktı. "Herhâlde sen şu adamın yanına gittin ve ona selâm verdin?" dedi. "Evet" dedim. "Ne kötü bir iş yaptın!" dedi. Gözlerin Osmân b. Zâide'den daha hayırlısını görmemişti.⁵²¹

Alî b. Hucr (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Bir gün Şerîk'in yanında bulunuyorduk. "Burada Ya'kûb'un ashâbından zikredilen kim varsa dışarı çıkarın!" dedi.⁵²²

Zekeriyyâ es-Sâcî şöyle demiştir: "Ya'kûb b. İbrâhîm Ebû Yûsuf. Ebû Hanîfe'nin mezmûm ve mürcîî yâreni."⁵²³

Ebû Hafs Amr b. Alî şöyle demiştir: Yahyâ el-Kattân'ı işittim. Bir komşusu ona "Bize Ebû Yûsuf, Ebû Hanîfe'den, o da Cevvâb et-Teymî'den tahdis etti" demişti. Bunun üzerine o dedi ki: "Mürcîî başka bir mürcîîden, o da başka bir mürcîîden rivâyet etmiş."⁵²⁴ Nuaym b. Hammâd şöyle demiştir: İbnu'l Mubârek'i işittim. Yanında Ebû

⁵¹⁹ Zemmu'l Kelâm, 908; ed-Duafâ, el-Ukaylî, 6748

⁵²⁰ es-Sünne, el-Hallâl, 1024; ed-Duafâ, el-Ukaylî, 6/424

⁵²¹ es-Sikât, İbn Hibbân, 9/138

⁵²² ed-Duafâ, el-Ukaylî, 6751

⁵²³ Târîhu Bağdâd, 16/372

⁵²⁴ Târîhu Bağdâd, 14/258

Yûsufu anmışlardı. Bunun üzerine o “Ebû Yûsuf’u anarak meclisimizi ifsâd etmeyin” dedi.⁵²⁵

Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî el-Fakîh el-Kûfî (v. 189)

Yahyâ b. Âdem (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Şerîk Mürcie’nin şehâdetini geçerli saymıyordu. Bir seferinde onun yanında Muhammed b. el-Hasen şehâdetinde bulundu da onun şehâdetini de geçerli saymadı. ‘Muhammed b. el-Hasen de mi?!’ dediler. ‘Ben namaz imandan değildir diyen birinin şehâdetini mi geçerli sayacağım?’ dedi.”⁵²⁶

Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzim ed-Darîr el-Kûfî (v. 194)

Ebû Dâvûd “O Kûfe’de Mürcie’nin reisiydi” demiştir.

Ya’kûb b. Şeybe onun hakkında şunları söylemiştir: “Sikadır. Bazen tedlis yapardı. İrcâ görüşündeydi. Bundan dolayı Vekî’nin onun cenâzesine iştirâk etmediği söylenir.”

İbn Hibbân “Hâfızdı, mutkindi ama habîs bir mürcî idi” demiştir.⁵²⁷

Alî b. Haşrem şöyle demiştir: “Vekî ile birlikte Cuma’ya doğru yürüyorduk. Bana ‘Ey Alî, kimin yanına gidip geliyorsun?’ diye sordu. ‘Falanın, falancanın ve Ebû Muâviye ed-Darîr’in yanına’ dedim. Bunun üzerine Vekî’ ‘Aman onun yanına git, mürcî olmasına rağmen onu bırakırsan el-A’miş’in ilmi gider’ dedi. Ben de ‘Ey Ebû Süfyân, o beni ircâyâ çağırdı ama teklifini kabul etmedim’ dedim. Bunun üzeri-

⁵²⁵ Târîhu Bağdâd, 16/372

⁵²⁶ el-Kâmilu fî’l Duafâ, İbn Adıyy, 7/378

⁵²⁷ es-Siyer, 9/76

ne Vekî' bana şunu söyledi: 'Ona el-A'meş'in dediğini deseydin ya: Ne sen ne de Mürcie ashâbın iflah olmazsınız!'"⁵²⁸

İbn Ammâr şöyle demiştir: Bişr el-Hafî, Hafs b. Ğıyâs'a ve Ebû Muâviye'ye geldiği zaman bir kenara çekilir ve onları dinlemezdi. Bu- nu ona sordum da şöyle dedi: "Hafs kadıdır. Ebû Muâviye de ircâya çağırın bir mürcî'dir. Benim onlarla bir işim yoktur."⁵²⁹

Abdumecîd b. Abdulazîz b. Ebî Ravvâd el-Ezdî (v. 206)

Ebû Dâvûd (*rahimehullah*) Abdumecîd b. Abdulazîz b. Ebî Ravvâd hakkında şunları söylemiştir: "O ircâya davet eden bir mürcî idi. Abdulazîz oğlu Abdumecîd ortaya çıkana kadar bozulmamıştı. Horasan ehli ondan rivâyette bulunmazdı."⁵³⁰

Yine Ebû Dâvûd (*rahimehullah*) "Abdumecîd ircâda reisti" demiştir. Ya'kûb b. Süfyân (*rahimehullah*) "Davetçi bir bidatçıydı" demiştir. Ahmed b. Hanbel (*rahimehullah*) de şöyle demiştir: "Abdumecîd b. Abdulazîz b. Ebî Ravvâd. Kendisinde bir beis yoktur. Ancak kendisinde ircâ hususunda bir miktar aşırılık vardı. (İmanda istisna yapanları kastederek) 'Bunlar şüpheciler!' derdi."⁵³¹

Seleme b. Şebîb şöyle demiştir: "Abdurrazzâk'ın yanındaydım. İki yüz altı senesinde bize Abdumecîd'in ölüm haberi geldi. Bunun üzerine o 'Muhammed ümmetini Abdumecîd'den rahata kavuşturan Allah'a hamd olsun!' dedi."⁵³² Muhammed b. Abdullah el-Mukri' şöyle demiştir: "Abdumecîd 'Şu şüphecilere; Süfyân b. Uyeyne'ye ve Ebû Abdurrahmân el-Mukri'ye gidene hadis tahdis etmem' derdi."⁵³³

⁵²⁸ Târîhu Bağdâd, 3/134

⁵²⁹ Târîhu Bağdâd, 9/68; es-Siyer, 9/62

⁵³⁰ Tehzîbu'l Kemâl, 18/274

⁵³¹ el-Kâmil, İbn Adiyy, 7/47

⁵³² es-Siyer, 9/436

⁵³³ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 2095

Şebâbe b. Sevvâr el-Fezâriyyu Mevlâhum el-Medâinî (v. 206)

İbn Hani' şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a "Şebâbe hakkında ne diyorsun?" diye sordum. Dedi ki: "Şebâbe ircâya çağırıyordu. Şebâbe'den şu sözlerin en habisi rivâyet edilmiştir ki onun benzerini kimseden işitmedim. Şebâbe 'Kişi bir şey söylediği zaman amel etmiş olur' demiştir. 'Dediğiniz gibi iman söz ve ameldir, kişi (şehâdeteyni) söylediği zaman uzvuyla yani diliyle amel etmiş olur, konuştuğu zaman diliyle amel etmiştir' demiştir."

Ebû Abdullah sonra şöyle dedi: "Bu habisi bir sözdür. Bunu söyleyen hiç kimseyi işitmedim. Böyle bir söz bana ulaşmadı da."

"Peki, nasıl oldu da ondan hadis yazdın?" diye sordum. Dedi ki: "Evet, önceleri, onun bunu söylediğini öğrenmemizden önce ondan az bir şey yazmıştım."⁵³⁴

Ebû Bekr el-Esram şöyle demiştir: Kendisine "Şebâbe hakkında ne diyorsun?" diye sorulması üzerine Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Şebâbe ircâya çağırıyordu. Şebâbe'den şu sözlerin en habisi rivâyet edilmiştir ki onun benzerini kimseden işitmedim. Şebâbe 'Kişi bir şey söylediği zaman amel etmiş olur' demiştir. 'Onların dediği gibi iman söz ve ameldir, kişi (şehâdeteyni) söylediği zaman uzvuyla yani diliyle amel etmiş olur, konuştuğu zaman diliyle amel etmiştir' demiştir."

Ebû Abdullah sonra şöyle dedi: "Bu habisi bir sözdür. Bunu söyleyen hiç kimseyi işitmedim. Böyle bir söz bana ulaşmadı da."⁵³⁵

Yine Ahmed b. Hanbel (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Şebâbe ircâya davet ediyordu. Bu sözü söylediğini bilmemizden önce ondan

⁵³⁴ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 2567

⁵³⁵ es-Sünne, el-Hallâl, 969

hadis yazmıştık. O 'İman söz ve ameldir, kişi söylediği zaman diliyle amel etmiş olur' diyordu. Bu aşağılık bir sözdür."⁵³⁶

Ahmed b. Ebî Yahyâ şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel'i işittim. Şebâbe'yi andı ve "İrcâsından dolayı onu terk ettim ve ondan hadis yazmadım" dedi. Ona "Ey Ebû Abdullah, peki Ebû Muâviye?" diye soruldu. "Şebâbe davetçiydi" diye karşılık verdi.⁵³⁷

Ahmed b. Abdullah el-İclî şöyle demiştir: "(Şebâbe) ircâ görüşündeydi. Ona 'İman söz ve amel değil midir?' diye soruldu da 'Kişi söylediği zaman amel etmiş olur' diye cevap verdi."⁵³⁸

Ebû Zur'a "Şebâbe ircâdan döndü" demiştir.⁵³⁹

El-Ukaylî (*rahimehullah*) "ed-Duafâ"da (2/295) şöyle demiştir: Bana şeyhlerden birinin tahdis ettiğine göre Şebâbe Ahmed b. Hanbel'in kendisi sebebiyle kendisine karşı çıktığı şeyden dolayı Medâin'den (Bağdat'a) gelmiş. Aralarında elçi gidip gidip gelmiş. (Şeyhlerden o biri) dedi ki: "O günlerde onu düşünceli ve tasalı bir hâlde gördüm. Sonra durumu Ahmed b. Hanbel'in nezdinde düzelmeden Medâin'e gitti."

İbn Adiyy "el-Kâmil"de (5/72) "İnsanlar onu ancak kendisinde bulunan ircâdan dolayı yermişlerdir" demiştir.

⁵³⁶ es-Sünne, el-Hallâl, 968

⁵³⁷ Tehzîbu'l Kemâl, 12/346

⁵³⁸ Tehzîbu'l Kemâl, 12/347

⁵³⁹ es-Siyer, 8/193

Mürcie'den Bir Topluluğun Zikri ve Ehli Sünnet'in

Onlara Karşı Tutumu

Huseyn b. el-Hasen b. el-Vaddâh şöyle demiştir: Yahyâ b. Ca'fer el-Beykendi'yi şöyle derken işittim: Ben mürciî bir kimseydim. Haccetmek üzere yola çıktım ve Kûfe'ye girdim. Vekî' b. el-Cerrâh'a imanı sordum. "İman söz ve ameldir" dedi. Bunu ondan yazmayı helâl görmedim. Sonra Mekke'ye girdim. Süfyân b. Uyeyne'ye imanı sordum. "İman söz ve ameldir" dedi. Ondan da bunu yazmayı helâl görmedim. Sonra Yemen'e girdim. Abdurrazzâk'ın meclisinde oturdum. Ona aynı soruyu sormadım. Ona mezhebim söylendi. Ashâbım oturunca bana "Ey Horasanlı, senin bu mezhep üzere olduğunu bilseydim vallahi sana hadis tahdis etmezdim, çık yanımdan!" dedi. Bunun üzerine içimden dedim ki: "Abdurrazzâk doğru söylüyor. Vekî b. el-Cerrâh ile karşılaştım. 'İman söz ve ameldir' dedi. Süfyân b. Uyeyne ile karşılaştım. 'İman söz ve ameldir' dedi." Sonra mezhebimden döndüm. Yemen'den dönüşümden sonra onlardan bunu yazdım.⁵⁴⁰

Muhill b. Muhriz el-Dabbî ed-Darîr'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Muhammed denen bir adam İbrâhîm ile otururdu. İbrâhîm'e onun ircâ hakkında konuştuğu ulaştı. Bunun üzerine İbrâhîm ona "Bizimle oturma!" dedi.⁵⁴¹

Yine Muhill b. Muhriz şöyle demiştir: Muğîre ile birlikte yanımda mürciî bir adam olduğu hâlde İbrâhîm'in -yani en-Nehaî'nin- yanına girdim. Ona onların sözlerini zikrettik. Bunun üzerine "Onlarla konuşmayın ve oturmayın" dedi. Adamı da "Yanımdan kalktığın zaman bir daha yanıma geldiğini görmeyeyim!" diye tembihledi.⁵⁴²

Harmele b. Yahyâ şöyle demiştir: "Hafs el-Ferd ve Mıslâk el-İbâdî Mısır'da el-Cervî'nin evinde eş-Şâfiî'nin yanında bir araya gel-

⁵⁴⁰ Târîhu Dimeşk, 36/185

⁵⁴¹ et-Tabakât, İbn Sa'd, 205

⁵⁴² el-Ma'rifetu ve't Târîh, 2/606

diler. İman konusunda tartıştılar. Mıslâk imanın arttığını ve azaldığını savundu. Hafs el-Ferd ise imanın söz olduğunu savundu. Sonunda Hafs el-Ferd Mıslâk'ın üzerine çıktı ve ona galip geldi. Mıslâk yenik düştü. Bunun üzerine eş-Şâfiî öfkeleni ve imanın söz ve amel olduğunu, arttığını ve azaldığını söyleyerek meseleyi hükme bağladı. Hafs el-Ferd'i ezip paramparça etti.”⁵⁴³

Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah el-Mâlikî “Riyâdu'n Nufûs”ta (1/191) şöyle demiştir: Avn b. Yûsuf tahdis edip şöyle dedi: Abdullah b. Vehb'in yanındaydım. Kendisine hadis okunuyordu. Derken Yahyâ b. es-Sellâm'ın bir hadisi geldi. Bunun üzerine Abdullah “Onu sil” dedi. Ona “Allah seni ıslah etsin, onu neden siliyorsun?” dedim. “Bana onun ırcâ görüşünü savunduğu ulaştı” dedi. Ona “Ben bu konuyu ona sordum” dedim. “Sen mi?!” dedi. “Ben!” dedim. “Peki sana ne cevap verdi?” dedi. Dedim ki: “Ona meseleyi anlattım. Bunun üzerine ‘Bunun görüşüm olmasından ya da Allah’a bununla kulluk etmekten Allah’a sığınırım; fakat ben imanın söz olduğunu söyleyen bazı kimselerden, yine imanın söz ve amel olduğunu söyleyen diğer bazı kimselerden bazı hadisler rivâyet ettim; onlardan işittiğimizi tahdis ettik’ dedi.” Bunun üzerine İbn Vehb “Sen benim sıkıntımı gidersin, Allah da senin sıkıntını gidersin” dedi.

Avn şöyle devam etti: Yahyâ henüz sağken Kayrevân'a gittiğimde Yahyâ yanıma geldi, bana selâm verdi ve bana şöyle dedi: “Ey Ebû Muhammed! Geldiğin bana ulaştı. Allah seni hayırla mükâfâtlandırınsın. Vallahi ben ancak hakkı söyledim. İrcâ ile Allah hiç ama hiç kulluk etmedim.”

Talha b. Amr'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Atâ b. Ebî Rabâh'ı gördüm. Bir adama “Yanımdan kalk, kalk yanımdan!” dedi. “Neden?” dedim. “O ırcâda ileri gitti de ondan” dedi.⁵⁴⁴

⁵⁴³ Menâkıbu's Şâfiî, İbn Ebî Hâtim, s. 147

⁵⁴⁴ es-Sünne, İbn Şâhîn, 10

Ebû Bekr el-Merrûzî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Ebû Abdullah (Ahmed b. Hanbel) bana İbn Ebî Rezme el-Mervezî hakkında şöyle dedi: “Bana ulaştığına göre ona Mekke’de imanı sormuşlar fakat o ‘İman söz ve ameldir’ demekten geri durmuş. Onun böyle yaptığını bilseydim yanıma girmesine izin vermezdim.”

Yine o bana iki veya üç gün sonra “İbn Ebî Rezme’nin durumu nedir?” diye sordu. Dedim ki: “Onun hakkında bir bilgim yok. Bana ‘Benim etrafımda bulunan birinin ona gitmesini istemem’ demiştin. Ben de ona gitmedim.”⁵⁴⁵

Hanbel (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Ebû Abdullah’a “Adam kızını bilmeden bir adamla evlendiriyor, sonra bakıyor ki adam ircâ gibi bir aşağılık görüşü dillendiriyor?” diye sordum. “Adam ircâda aşırıya gidiyorsa, ircâyâ davet ediyorsa kızını ondan çekip alması, onun yanında bırakmaması görüşündeyim” diye cevap verdi. “Bunu yaptığı takdirde babaya bir zorluk var mıdır?” dedim. “Adamdan bunu bilmişse ve görmüşse onun için bir zorluk olmayacağını ümit ederim” dedi.⁵⁴⁶

Ebû Nuaym dedi ki: Şerîk Zekerıyyâ b. Yahyâ denen bir adama baktı. Sonra Şerîk ona şöyle dedi: “Sen ‘Namaz hiçbir şekilde imandan değildir’ diyen adam değil misin? Geri dön, benim nezdimde şehâdetin geçerli değildir!”⁵⁴⁷

İbnu’s Sermârî şöyle demiştir: El-Mukri’ye “Buhâra’da Ahmed b. Hafs denen ve imanın sözden ibâret olduğunu söyleyen bir adam var?” diye soruldu. “Mürcîidir” dedi. Ben onun önünde bulunuyordum. “Ben de aynısını söylüyorum” dedim. Bunun üzerine kafamı tuttu, bana bir kafa attı ve “Sen de mürcîisin ey Horasanlı!” dedi.⁵⁴⁸

⁵⁴⁵ es-Sünne, el-Hallâl, 1088

⁵⁴⁶ es-Sünne, el-Hallâl, 1138

⁵⁴⁷ Ahbâru’l Kudât, 3/162

⁵⁴⁸ es-Siyer, 13/36

Ma'n b. İsâ şöyle demiştir: Mâlik b. Enes bir gün mescidden çıkmıştı. Koluma dayanmış hâldeydi. Yanına Ebu'l Cuveyriye denen ve ircâ ile itham edilen bir adam geldi. "Ey Ebû Abdullah, benden bir şey dinle, onu sana söyleyeyim, o konuda seninle tartışayım ve sana görüşümü söyleyeyim?" dedi. Mâlik "Bana üstün gelirsen?" diye sordu. Adam "Sana üstün gelirsem sen bana tâbi olursun" dedi. Mâlik "Peki başka bir adam gelip bizimle konuşsa ve ikimize de üstün gelse?" diye sordu. Adam "O zaman ona tâbi oluruz" dedi. Bunun üzerine Mâlik dedi ki: "Ey Allah'ın kulu! Allah Muhammed'i tek bir dinle gönderdi. Fakat ben senin bir dinden diğerine geçip durduğunu görüyorum. Ömer b. Abdulazîz şöyle demiştir: Kim dinini tartışma malzemesi yaparsa oradan oraya atlar durur."⁵⁴⁹

Ma'n b. İsâ'dan rivâyet edildiğine göre Medîne'de Ebu'l Cuveyriye denen bir adam ircâ görüşünü benimsiyordu. Mâlik b. Enes "Onu nikâhlayın" dedi.⁵⁵⁰

El-Halîlî "el-İrşâd"da (1/277) şöyle demiştir: "İbrâhîm b. Yûsuf el-Belhî. Belh'in reisi ve şeyhi. Başından geçen şöyle bir olay vardır: O Mâlik b. Enes'in yanına girmiş, bunun üzerine Kuteybe b. Saîd el-Belhî ayağa kalkıp "Bu ircâ hususunda Iraklılar'ın görüşüne sahip bir adamdır" demiş, bunun üzerine Mâlik onun dışarı çıkarılmasını ve elinden tutulmasını emretmiştir."

Hişâm (rahimehullah) şöyle demiştir: Gençken, yüz yetmiş dört senesinde Şihâb ile karşılaştım. Bana "Kaderî isen ya da mürciî isen sana hadis tahdis etmem, değilsen sana hadis tahdis ederim" dedi. Ben de "Bende bunların ikisi de yok" dedim.⁵⁵¹

Buhârî (rahimehullah) şöyle demiştir: "Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî'nin yanına giren bir topluluk gördüm. Muhammed b. Yûsuf a

⁵⁴⁹ el-İbânetu'l Kubrâ, 609

⁵⁵⁰ el-Lâlekâî, 1827

⁵⁵¹ es-Siyer, 7/285

'Ey Ebû Abdullah, bunlar Mürcie'dir' dendi. Bunun üzerine o 'Onları çıkarın!' dedi. Sonra tevbe ettiler ve döndüler."⁵⁵²

Ğâlib Ebu'l Huzeyl'den rivâyet edildiğine göre o İbrâhîm'in yanındaydı. İbrâhîm'in yanına Mürcie'den bir topluluk girdi. Onunla konuştular. Bunun üzerine İbrâhîm öfkelen-di ve "Söyleyeceğiniz buy-sa yanıma girmeyin!" dedi.⁵⁵³

Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (265) şöyle demiştir: "Abdul-hamîd el-Himmânî Ebû Yahyâ. Şedid bir mürciî. Davetçi. Şeyh -yani İmam Ahmed- onu yererdi."

Ahmed b. Muhammed şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a Ebu'l Velîd- Muhammed b. Ebân kanalıyla bir hadis zikredildi de o "Mu-hammed b. Ebân'ın (v. 175) hadisini beğenmem" dedi. Ona "Peki o nasıldır?" diye soruldu. "O inşaallah yalan söyleyenlerden değildir" diye cevap verdi. Sonra bir adam Ebû Abdullah'ın yanında "Onun sâlih bir adam olduğunu söylüyorlar" dedi. Bunun üzerine Ebû Ab-dullah "O Mürcie'nin davetçilerinden iken bu nasıl olur?" dedi.⁵⁵⁴

Yahyâ b. Sâlih el-Vehâzî şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel bu-
raya -yani Hıms'a- yanımıza geldi. Çocuklardan yazdı, büyüklerden yazmadı. Bunun sebebi şu idi: O Hıms'a geldiği zaman Yahyâ'ya "Re-yi bıraktıysan yanına gelirim" diye elçi gönderdi. Çünkü Yahyâ rey ehlinin kitaplarını dinliyor ve onların mezhebini takip ediyordu. Ah-med de onun yanına gitmedi. Bir gün Yahyâ'nın yanındaydım. İrcâ adına bir şey konuştuğunu işittim. Bundan dolayı yanına gidip gel-meyi bıraktım ve ondan hadis yazmadım. Bu Yahyâ, imamımızın kendisinin yanına gitmekten imtina ettiği Ebû Süleymân el-Cûz-cânî'dir.⁵⁵⁵

⁵⁵² Tehzîbu'l Kemâl, 27/58

⁵⁵³ et-Tabakâtu'l Kubrâ, 6/274

⁵⁵⁴ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 5125

⁵⁵⁵ Tabakâtu'l Hanâbile, 2/529

İbrâhîm, ircâ görüşünde olan Muhammed b. es-Sâib'e "Sen bu görüşte olduğun sürece yanımıza yaklaşma!" demiştir.⁵⁵⁶

İshâk b. Mansûr el-Kevsec şöyle demiştir: "Bize Yahyâ b. Sâlih tahdis etti ki o habîs ve davetçi bir mürcî idi. Kendisinden hadis rivâyet edilmesini hak etmiyordu."⁵⁵⁷

Muhammed b. Sa'd şöyle demiştir: "Muhammed b. Abdullah el-Esedî. Yüz elli üç yılında, Ebû Ca'fer'in hilâfeti döneminde vefât etti. Mürcî idi. Öldü de Süfyân es-Sevrî, el-Hasen b. Sâlih b. Hayy onun cenâzesine iştirâk etmedi. Çok hadis rivâyet eden -inşâallah- sika bir kimseydi."⁵⁵⁸

El-Halîlî "el-İrşâd"da (3/925) şöyle demiştir: "Ebû Mutî' Abdullah el-Belhî. Hicrî iki yüz sekiz yılında vefât etmiştir. İrcâsı sebebiyle yerilmiştir. Onu mürcî olarak isimlendirmişlerdir. Ebû Hanîfe'den ilim almış; Şu'be'den, Mâlik'ten ve diğer kimselerden hadis işitmiştir. Belh'in kadılığı yapılıyordu. Hanefîlerin nezdinde değeri büyüktü... Fakat Irak ve Horasan ehlinin hafızları ondan hoşlanmazlardı."

Yahyâ b. Suleym şöyle demiştir: Saîd b. Sâlim el-Kaddâh İbn Aclân'a "Sence ben eziyet veren şeyi yoldan kaldırmazsam eksik imanlı mı olurum?" diye sordu. Bunun üzerine İbn Aclân "Bunu kim tanıyor? Bu mürcîdir!" dedi.

Yahyâ dedi ki: İbn Aclân'ın yanından kalktıktan sonra adamı yaptığından dolayı azarladım. Bana da aynısını söyledi. Bunun üzerine şöyle dedim: "Ben şurada durayım, sen de tavaf et. Sonra 'Ey tavaf edenler, sizin tavafınız imandan değildir' de. Ben de 'Tavafınız imandandır' diyeyim. Sonra onların yapacaklarına bak. Ne dersin?" Bunun üzerine "Benim ismimi duyurmak mı istiyorsun?!" dedi. Ben de "Sen

⁵⁵⁶ Tehzîbu'l Kemâl, 25/250

⁵⁵⁷ Tehzîbu'l Kemâl, 31/379

⁵⁵⁸ et-Tabakât, 6/362; Tehzîbu'l Kemâl, 21/339

açığa vurduğun takdirde adını çıkaracak bir sözü söylemek istemiyorsun” dedim.⁵⁵⁹

Ahmed b. Muhammed şöyle demiştir: İsa b. Müslim el-Ahmer'in ve ircâ hususundaki görüşünün söz konusu edilmesi üzerine Ebû Abdullah'ın “Evet, onun sözü habistir” dediğini ve ona saldırıldığını işittim.⁵⁶⁰

Abdurrahmân b. Ebî Hâtim er-Râzî “el-Cerhu ve't Ta'dil”de (4/438) şöyle demiştir: Babamı şöyle derken işittim: “Es-Salt b. Behrâm sadûktur. İrcâ haricinde bir kusuru yoktur.”

Ahmed (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Muhammed b. Ebân b. Sâlih b. Umeyr el-Cu'fî el-Kûfî ircâyı savunurdu. İnsanlar onun hadisini terk etmişlerdir.”⁵⁶¹

Ebû Nuaym şöyle demiştir: Süfyân'ı şöyle derken işittim: “Orada Cevvâb et-Teymî varken Cürcân'a uğradım fakat ona gözükmüdüm.” Ebû Nuaym dedi ki: “Bu ircâsı sebebiyledir.”⁵⁶²

İbn Hibbân “es-Sikât”ta (12775) şöyle demiştir: “Cumua b. Abdullah el-Belhî Ebû Bekr... Hadîsi müstakîmdir. Fakat rey ekolünü takip ediyordu. Sonra sünnetleri din edinmeye ve onları savunmaya başladı. Öyle ki bu konudaki sertliği şu noktaya ulaştı: Ahmed b. Harb Vâşecerd'e⁵⁶³ gelmiş ve insanları ircâyâ davet etmişti. Orada onlardan bir âlimi de bozdu. Bu Cumua b. Abdullah'a ulaştınca Vâşecerd'e gitti ve insanlara onun durumunu anlatmaya, onları ondan sakındırmaya, onlara onun bidatini anlatmaya başladı.”

⁵⁵⁹ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 2096

⁵⁶⁰ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 4715

⁵⁶¹ ed-Duafâ ve'l Metrûkîn, İbnu'l Cevzî, 2862

⁵⁶² el-Kâmilu fi'd Duafâ, İbn Adıyy, 2/438

⁵⁶³ Vâşecerd Mâverâunnehr'in kasabalarındandır. (Mu'cemu'l Buldân, 4/891)

Alî b. el-Medînî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Cerîr'e Şakîk ed-Dabbî'yi sordum. Dedi ki: "O ircâyı ilk ortaya atan kimseydi ve kelâmıcıydı."⁵⁶⁴

Yahyâ b. Maîn (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Et-Tâtârî'de bir beis yok idi fakat mürcîî idi. Yahyâ dedi ki: Dımeşk ehlinde mürcîî olanların sarığı vardı. Mürcîî olmayanlar sarık takmazdı.⁵⁶⁵

Bundan sonra: Bu baptaki bütün nakilleri bir araya getirmek isteyen kimse müstakîl bir kitap ortaya çıkarır. Şu kadar var ki ben yukarıda zikredilen Allah'ın izniyle O'nun hayrını dilediği ve rüşd yollarını gösterdiği kimse için yol gösterecek ve yeterli gelecek eserlerle yetindim. Zira Allah Teâlâ bu imamları kendisi ile yarattıkları arasında hüccet kıldıktan ve onlar hakkında icmâ sâbit olduktan sonra Mürcie ve aşağılık görüşleri hakkında söylediklerinin hak ve doğru yol olmaması imkânsızdır.

Buna binaen kim onlara muhâlefet edip onların mezhebinin gayrısını beyân eder, bu görüşlerin tamamına ya da bir kısmına bulaşan kimselerin ilimde, fıkhıta ve ibâdetde yüksek bir konumda olduklarını ileri sürerek Mürcie ve görüşleri hakkında yumuşak sözler söyler, bununla onları Ehli Sünnet'e katmak ve Ehli Sünnet zümresine dâhil etmek isterse Sünnet'e ve Ehli Sünnet'e karşı büyük bir cinâyet işlemiş, çok çirkin bir hataya düşmüş olur. Çünkü bu yukarıda zikri geçen bütün Ehli Sünnet imamlarının ircânın ve ehlinin zemmi, onlarla küsmek, onlardan sakınmak ve onlardan rivâyette bulunmamak gerektiği hususunda söylediklerinin tamamının yerle bir olmasını gerektirir.

⁵⁶⁴ Zemmu'l Kelâm, 1087

⁵⁶⁵ Târîhu İbn Maîn, ed-Dûrî rivâyeti, 5285

SEKİZİNCİ BAHİS:

MÜRCİE'NİN SÜNNET VE EHLİNE KARŞI TUTUMU

Anbese b. Saîd el-Kilâî (rahimehullah) şöyle demiştir: “Hangi adam bir bidat ortaya atmışsa mutlaka kalbi müslümanlara karşı kinlenmiştir ve emânet ondan alınmıştır.”

Nuaym b. Ğarîb şöyle demiştir: Bunu el-Evzâî benden duydu ve “Bunu sen mi Anbese’den duydun?” diye sordu. “Evet” dedim. Dedi ki: “Doğru söylemiş. Biz de aramızda bir bidat ortaya atmış her adamdan mutlaka verasının alındığını konuşurduk.”⁵⁶⁶

Allah Ehli Sünnet imamlarına rahmet etsin. Onlar ilim ve hikmet ile konuştular. Söyledikleri hususunda da doğru idiler.

Hangi tâifeden olursa olsun bidat ehlinin sözlerini araştıran kimse bunu açık bir şekilde görür ve söyledikleri hususunda Ehli Sünnet’in firâsetine şahit olur.

Şimdi ben sana burada Mürcie’nin Sünnet ve Ehli Sünnet imamları hakkındaki bazı sözlerini zikredeceğim ki onların mezhebinin hakikatini, sapıklığını, Sünnet ve ehlinden ne kadar uzak olduğunu, onlarla Ehli Sünnet arasındaki ihtilâfın bazılarının düşündüğü gibi şekilsel ve lafzî bir ihtilâf olmadığını, bilakis kendisinden bu düşmanlığın ve kinin doğduğu hakikî bir ihtilâf olduğunu göresin.

İbn Hibbân “el-Mecrûhîn”de (784) Abdülmecîd b. Abdulazîz b. Ebî Ravvâd’ın tercemesinde şunları söylemiştir: Mürcie’nin davetçilerindendi. İbn Cureyc’den- Atâ- İbn Abbâs kanalıyla ‘Kaderiyye küfürdür, Şîa helâktir, Harûriyye bidattir, biz hakkı ancak Mürcie’de biliyoruz’ sözünü rivâyet eden odur.”

İbn Hibbân dedi ki: “Bu hikâyeyi ondan İsâm b. Yûsuf el-Belhî rivâyet etmiştir. Bu uydurulmuş bir şeydir. İbn Abbas bunu söylememiş, Atâ bunu rivâyet etmemiş ve İbn Cureyc bunu tahdis etmemiştir.”

İbn Hibbân “el-Mecrûhîn”de (236) şöyle demiştir: “el-Hakem b. Abdullah Ebû Mutî’ el-Belhî... Mürcie’nin sünnetlere ve sünnetleri din edinenlere buğz eden reislerindendir. Hammâd b. Seleme- Ebu’l Mihzem- Ebû Hureyre kanalıyla şunu rivâyet eden odur: Sakîf kabile-sinin heyeti Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve ona imanın artıp azalmasının söz konusu olup olmadığını sordu. O da ‘Hayır, artması küfürdür, azalması şirktir’ buyurdu.

Bu ve buna benzer niceleri ki ilim ehlinin meclislerinde bulunanlar bile bunları inkâr eder. Bu alanda uzman olmuş kimseler nasıl inkâr etmesin?”

İmam Müslim (rahimehullah) “et-Temyîz”de (s. 199) şöyle demiştir: “Ebû Sinân’ın Alkame kanalıyla bu hadisin metni içerisinde ‘Cibrîl “Sana İslâm’ın şeriatlerini sormaya geldim” dedi’ lafzını rivâyet etmesine gelince bu uydurulmuş bir ziyâdedir. Bu hadisin kelimleri arasında böyle bir şey yoktur. Bu kelimeyi bu hadisin rivâyetinin içine ancak küçük bir topluluk kelime ekleyerek sokmuştur. Nu’mân b. Sâbit, Saîd b. Sinân ve ircâ hususunda bunların görüşünü benimseyenler bu topluluktandır. Onların bununla amaçladıkları, iman hakkındaki sözlerini doğrulamak ve ircâyı güçlendirmektir. Hâlbuki bu onların görüşlerini daha da zayıflatmakta, onları haktan daha da uzaklaştırmaktadır. Çünkü onlar haberlerin rivâyetlerine ilim ehline yetenden fazlasını eklemektedirler.”

Ebû Saîd el-Hudrî (radiyallahu anh)’tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’i şöyle buyururken işittim: “Kim imanın arttığını ve azaldığını söylerse onun artması nifak, azalması küfürdür. Tevbe ederlerse ne âlâ. Aksi takdirde boyunlarını kılıçla vurun. Onlar Rahmân’ın düşmanlarıdır. Allah’ın dininden ayrılıp küfrü din edinmişlerdir. Allah hakkında söze dalmışlardır. Allah yüzünüzü onlardan temizlesin. Bakın, onların namazı yoktur! Bakın, onların orucu yoktur! Bakın, onların zekâtı yoktur! Bakın, onların haccı yoktur! Bakın, onların iyiliği yoktur! Onlar Rasulullah’tan berîdirler, Rasulullah da onlardan beridir.”

Bu hadisi rey ashabından Muhammed b. el-Kâsım et-Tâyâkânî denen Mürcie mensubu biri uydurmuştur ki İbn Hibbân onun hakkında “Ümmetin bâtil olduğuna ve sahih olmadığına şehâdet ettiği haberler getirir” demiş, bu hadisi de bu haberlere misâl olarak zikretmiştir.

Ebu'l Muîn en-Neseî el-Hanefî “*altmış küsur ya da yetmiş küsur*” lafzıyla gelen imanın şûbeleri hadisi hakkında konuşurken şunları söylemiştir: “Râvî şüphe edip ‘*altmış küsur ya da yetmiş küsur*’ demek sûretiyle kendi gafletine şehâdette bulunmuştur. Zira Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in bu konuda şüphe etmesi düşünülemez. Ayrıca bu hadis Kitab’a muhâlifdir!”⁵⁶⁷

Şu’be şöyle demiştir: Bize Zeyd tahdis etti, dedi ki: Mürcie ortaya çıkınca Ebû Vâil’in yanına vardım da bana Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)’den “*Müslümana sövmek fîsk, onunla savaşmak küfürdür*” buyruğunu tahdis etti.

Yine Şu’be dedi ki: Bana Mansûr’un ve Süleymân’ın tahdis ettiğine göre bu ikisi Ebû Vâil’i Abdullah (radiyallahu anh)- Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) kanalıyla bunu rivâyet ederken iştirak etmişler.

Yine Şu’be dedi ki: “Bu Hammâd’a zikredildi. O ‘Ey Şu’be, sen bir damla haricinde bizdensin’ derdi. Ona ‘Zubeyd’den mi, Mansûr’dan mı, yoksa el-A’mêş Süleymân’dan mı şüpheleniyorsun; bunların hepsi bana Ebû Vâil’den tahdis etti’ dedim. ‘Hayır, Ebû Vâil’den şüpheleniyorum’ dedi.”⁵⁶⁸

En-Nadr b. Şumeyl şöyle demiştir: Ebû Mutî’ el-Belhî dedi ki: “İslâm ve iman Kur’ân’da iki farklı manada nâzil oldular fakat bunların manası benim nezdimde birdir.” En-Nadr dedi ki: Bunun üzerine ona şöyle dedim: “Peki hatanın kimden kaynaklandığını düşünüyor-

⁵⁶⁷ Şerhu’t Tahâviyye, s. 324

⁵⁶⁸ el-Lâlekâî, 1839

sun? Senden mi, Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den mi, Cibrîl (*aleyhis-selam*)’dan mı, yoksa Allah (*azze ve celle*)’den mi?”⁵⁶⁹

Hammâd b. Zeyd şöyle demiştir: “Ebû Hanîfe’nin meclisinde bulundum. Saîd b. Cubeyr’i zikretti ve onun ircâ görüşünde olduğunu iddia etti. ‘Ey Ebû Hanîfe, bunu sana kim söyledi?’ diye sordum. ‘Sâlim el-Eftas’ dedi. Bunun üzerine şöyle dedim: ‘Sâlim el-Eftas mürciî idi. Fakat bana Eyyûb tahdis etti, dedi ki: Talk ile beraber oturmuş olduğum hâlde beni Saîd b. Cubeyr gördü. Sonra “Seni Talk ile otururken gördüm, değil mi?” diye sordu ve “Onunla oturma!” diye ekledi.”

Hammâd dedi ki: “Talk ircâ görüşündeydi.”

“Bunun üzerine bir adam Ebû Hanîfe’ye ‘Ey Ebû Hanîfe Talk’ın görüşü ne idi?’ diye sordu. Ebû Hanîfe ondan yüz çevirdi. Adam bir daha sordu. Ebû Hanîfe yine yüz çevirdi. Sonra ‘Yazık sana, o adâlet görüşündeydi’ dedi.”⁵⁷⁰

Saîd b. Râşid şöyle demiştir: “Ebû Hanîfe Eyyûb’un meclisine oturdu ve ‘Sâlim el-Eftas bana Saîd b. Cubeyr’in ircâ görüşünde olduğunu söyledi’ dedi. Bunun üzerine Eyyûb ona ‘Yalan söylüyorsun’ dedi.”⁵⁷¹

Ebû Vâil (*rahimehullah*)’tan rivâyet edildiğine göre Mürcie’den bir dokumacıya Abdullah (*radıyallahu anh*)’ın iman(da istisna) hakkındaki sözü ulaşmış, bunun üzerine o “Âlimin bir zellesi” demiştir.⁵⁷²

Hasen b. Ubeydullah şöyle demiştir: “İbrâhîm’i Zerr’e ‘Vah sana Zerr, getirdiğin bu din de nedir?!’ derken işittim. Zerr ‘Bu ancak

⁵⁶⁹ el-Mecrûhîn, 236

⁵⁷⁰ es-Sünne, Abdullah, 285. El-Muallimî “et-Tenkîl”de (1/281) şöyle demiştir: “Adâletle kastettiği kendi nezdindeki hak, yani ircâdır.”

⁵⁷¹ el-Kâmil, İbn Adiyy, 1/143

⁵⁷² el-Lâlekâî, 1783

benimsediğim bir görüşten ibârettir' dedi. Sonra Zerr'i 'Şüphesiz bu Allah (*azze ve celle*)'nin Nuh (*aleyhisselam*)'ı kendisiyle gönderdiği dinidir' derken işittim." Derim ki: Burada Allah'ın nebîlerine attıkları bir yalan vardır.⁵⁷³

Halef b. Halîfe (*rahimehullah*) Ebû Hâşim'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Hammâd b. Ebî Süleymân'a gittim ve "Ortaya attığın, İbrâhîm zamanında olmayan şu görüş neyin nesidir?" diye sordum. "İbrâhîm hayatta olsaydı bu hususta (yani ircâ hususunda) bana uyardı" dedi.⁵⁷⁴

Selm b. Sâlim el-Belhî (v. 194) şöyle demiştir: "Ben Allah'ın huzuruna öncekilerin ameliyle çıkmayı ve 'İman söz ve ameldir' demeyi istemem."⁵⁷⁵

El-İclî "es-Sikât"ta (1286) şöyle demiştir: "Amr b. Murra ircâ görüşündeydi. Dedi ki: 'Şu görüşlerin tamamına baktım da Mürcie'den daha hayırlı bir topluluk görmedim. Ben de mürciîyim.' Bunun üzerine Süleymân el-A'meş 'Neden kendine müslümandan başka bir isim veriyorsun?' diye sordu. Amr 'Ben öyleyim işte' diye cevap verdi."

Huseyn b. el-Hasen b. el-Vaddâh şöyle demiştir: Yahyâ b. Ca'fer el-Beykendî'yi şöyle derken işittim: Ben mürcî bir kimseydim. Haccetmek üzere yola çıktım ve Kûfe'ye girdim. Vekî' b. el-Cerrâh'a imanı sordum. "İman söz ve ameldir" dedi. Bunu ondan yazmayı helâl görmedim. Sonra Mekke'ye girdim. Süfyân b. Uyeyne'ye imanı sordum. "İman söz ve ameldir" dedi. Ondan da bunu yazmayı helâl görmedim. Sonra Yemen'e girdim. Abdurrazzâk'ın meclisinde oturdum. Ona aynı soruyu sormadım. Ona mezhebim söylendi. Ashâbım oturunca bana "Ey Horasanlı, senin bu mezhep üzere olduğunu bil-

⁵⁷³ es-Sünne, Abdullah, 674

⁵⁷⁴ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1484

⁵⁷⁵ es-Siyer, 9/332

seydim vallahi sana hadis tahdis etmezdim, çık yanımdan!” dedi. Bunun üzerine içimden dedim ki: “Abdurrazzâk doğru söylüyor. Vekî b. el-Cerrâh ile karşılaştım. ‘İman söz ve ameldir’ dedi. Süfyân b. Uyeyne ile karşılaştım. ‘İman söz ve ameldir’ dedi.” Sonra mezhebimden döndüm. Yemen’den dönüşümden sonra onlardan bunu yazdım.⁵⁷⁶

İbn Receb “Zeylu’t Tabakât”ta (4/112) Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Vaddâh eş-Şehrâbânî’nin (v. 672) tercemesinde şunları söylemiştir: “Onun ‘Cuz’un fi-enne’l îmâne yezidu ve yenkus/İmanın artıp azaldığına dâir bir fasikül’ isminde bir kitabı vardır. Bu kitabı, bunun söz konusu olmadığına dâir talakla yemin eden kimse hakkında sorulan bir soruya cevap olarak yazmıştır. Bu zât bu şahsın talâkının vâki olduğu yönünde fetva vermiş ve bu mesele üzerinde uzun uzun konuşmuştur. Bu olay el-Musta’sım zamanında gerçekleşmiştir. O ve Bağdatlı muhaddis Abdulazîz el-Kuhaytî bu sebeple eziyetlere maruz kalmıştır. Çünkü o da verdiği cevap hususunda ona muvâfakat etmiştir. Bunun sonucunda şeyh içerisinde ikâmet ettiği medreseden çıkarılmış, el-Kuhaytî de Bağdat’tan çıkarılmıştır. Bu onların imanının kuvvetini ve kendi zamanlarında resûllerin halifeleri olduklarını ortaya koymaktadır inşaallah.”

“El-Havâdisu’l Câmia” kitabında (287) altı yüz kırk yedi senesinde gerçekleşen olaylar söz konusu edilirken şunlar söylenmiştir: “Bu senede biri ‘İmanın artıp azalması söz konusu mudur, değil midir?’ konusunda bir fetva yazdı. Bu fetva bir topluluğa sunuldu. Onlar bu fetvanın altına imzalarını atmadılar. Fakat İbn Vaddâh el-Hanbelî ve Abdulazîz el-Kuhaytî bu fetvanın altına imzalarını attılar ve ‘İman artmaz ve azalmaz’ diyenleri çok ağır şekilde kınadılar. Sonra fetva hanbelî bir fakihe teslim edildi. O da fetvayı yanında tuttu ve onun altına imza atmadı. Sonra bu divanda gündem oldu. Hanefiler bu işten sıkıntı duyular. ‘Bu Ebû Hanîfe’yi zemmediyor’ dediler. Sonunda divan İbn Vaddâh’ın ‘Mustansiriyye Medresesi’nden çıkarılmasıyla so-

⁵⁷⁶ Târîhu Dimeşk, 36/185

nuçlandı. İbnu'l Kuhaytî de Bağdat'tan sürülüp Hadîse'ye nakledildi. Orada ikâmet etmesi mecbûrî kılındı.”⁵⁷⁷

Ebû Bekr b. Ebî Dâvûd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Sicistan'da el-Hasen b. Suheyl denen bir adam vardı. Ondan bir miktar hadis yazmıştım. Fakat kendisi mürcî idi. Ona ‘İrcâdan dön’ diye nasihat etmeye başladım. ‘Ben Ahmed b. Hanbel’in sözüyle dönmedim, senin sözünle mi döneceğim?!’ dedi. ‘Sen Ahmed’i gördün mü?’ diye sordum. ‘Rüyamda gördüm’ dedi. ‘Nasıl gördün?’ diye sordum. Dedi ki: ‘Onu gördüğümde kıyâmet kopmuş gibiydi. İnsanlar bir yerde tutulmaktalardı. Tâ ki yolda bir köprüye vardılar ve orada durdular. Bir adam onlar için mühür basıyordu. Kendisine mühür verdiği kimse köprüyü geçiyordu. “Bu kim?” diye sordum. “Bu Ahmed b. Hanbel'dir” dediler.”⁵⁷⁸

Ez-Zehebî “el-Mizân”da (1/75) İbrâhîm b. Yezîd et-Teymî'nin biyografisinde “Ebû Hureyre fakih değildi” şeklindeki sözünü tepkiyle karşılamışlardır” demiştir.

Muğîre (*rahimehullah*) şöyle demiştir: Hammâd b. Ebî Süleymân hacetmişti. Geri geldiği zaman yanına kendisine selâm vermeye gittik. Dedi ki: “Müjdeler olsun size ey Kûfe ehli! Ben Hicâz ehline gittim. Atâ'yı, Tâvûs'u ve Mücâhid'i gördüm. Sizin çocuklarınız onlardan daha âlimdir. Hatta çocuklarınızın çocukları onlardan daha fakihdir ya da daha âlimdir.”

Muğîre dedi ki: “O zaman bunun onun bir hadsizliği olduğunu anladık.”

Cerîr dedi ki: Muğîre dedi ki: “Hammâd yalan söyledi.”⁵⁷⁹

⁵⁷⁷ “Zeylu Tabakâtî'l Hanâbile”nin hâşiyesinden (4/112) alınmıştır.

⁵⁷⁸ et-Tuyûriyyât, 226

⁵⁷⁹ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1479; el-Kâmil, İbn Adıyy, 4412

Ebu'l Uryân kanalıyla babasından rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Hammâd b. Ebî Süleymân Basra'ya yanımıza geldi. İnsanlarla birlikte yanına gittim ve ona yaklaştım. ‘Sen mümin misin?’ diye sordum. ‘Evet’ dedi. ‘Hakîkaten mi?’ diye sordum. ‘Hakîkaten’ diye cevap verdi. Bunun üzerine ona biraz daha yaklaştım ve elimi yüzümü ona sürmeye başladım. Bana ‘Deli misin sen?!’ dedi. ‘Hakîkî bir mümin görünce elimi yüzümü ona sürmek istedim’ dedim. Sonra ona ‘Hocan İbrâhîm ne diyordu?’ diye sordum. ‘O da senin gibi şüpheciydi’ dedi.”⁵⁸⁰

Ebû Sâlih şöyle demiştir: El-Fezârî İsmâîl b. Ayyâş’tan rivâyette bulunmuştu. Sonra onu terk etti. Bunun sebebi şu idi: Bir adam Ebû İshâk’ın (yani el-Fezârî’nin) yanına sokulup şöyle dedi: “Ey Ebû İshâk, senin adın İsmâîl b. Ayyâş’ın yanında anıldı da o ‘Şüpheli olmasa o ne iyi adamdır!’ dedi.”⁵⁸¹

Muhammed b. Abdullah el-Mukri’ şöyle demiştir: “Abdulmecîd ‘Şu şüphelilere; Süfyân b. Uyeyne’ye ve Ebû Abdurrahmân el-Mukri’ye gidene hadis tahdis etmem’ derdi.”⁵⁸²

Huveyl şöyle demiştir: Abdulazîz b. Ebî Ravvâd’a “İman hakkında ne diyorsun?” diye sordum. “Amelsiz sözdür” dedi. “Ashâbımız böyle söylemiyor” dedim. “Ashâbınız kimmiş?” dedi. “Eyyûb, İbn Avn ve Yûnus” dedim. “Şüpheliler!” dedi. “Allah müslümanların arasında bunlar gibilerinin sayısını arttırmasın!”⁵⁸³

Vekî’ (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Es-Sevrî’yi şöyle derken işittim: ‘Biz müminleriz. Kible ehli de bizim nezdimizde mümindirler. Ancak evlenme, miras, namaz ve ikrar konularında... Zira bizim günahlarımız da vardır. Allah katında hâlimizin ne olduğunu bileme-

⁵⁸⁰ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 1508

⁵⁸¹ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 394

⁵⁸² ed-Duafâ, el-Ukaylî, 2095

⁵⁸³ ed-Duafâ, el-Ukaylî, 3384; es-Sikât, İbn Hibbân, 2/136

yiz.” Sonra Vekî “Ebû Hanîfe ise ‘Kim Süfyân’ın sözünü söylerse bizim nezdimizde şüphedir, biz burada da Allah’ın katında da müminleriz’ demiştir” dedi ve şunu ekledi: “Biz de Süfyân’ın sözünü söylüyoruz. Ebû Hanîfe’nin sözü bizim nezdimizde cüretkârlıktır.”⁵⁸⁴

İbnu’l Cevzî “el-Muhteseb”de şöyle demiştir: “Ömer b. Zerr Süfyân b. es-Sevrî’ye onun karşı çıktığı ircâsından dolayı düşmanlık beslerdi. Ömer ona es-Sevrî denmesine atıfta bulunarak el-Bakarî derdi.⁵⁸⁵ Bu İbn Zerr’e sövgü olarak yeter.”⁵⁸⁶

İbn Hibbân “es-Sikât”ta (13153) şöyle demiştir: “Şeddâd b. Hakîm el-Belhî... Sikalardan rivâyette bulunduğu takdirde hadisi müstakîm olan bir mürcîi idi. Fakat ben ircâdaki taassubundan ve sünnetleri din edinen ya da onların peşinde olan kimselere buğzundan dolayı hadisinden uzak durmayı doğru görüyorum.”

İbn Hibbân “es-Sikât”ta (13151) şöyle demiştir: “Halef b. Eyyûb el-Belhî... İrcâda aşırıya giden bir mürcîi idi. İrcâdaki taassubundan ve sünnetleri din edinen kimselere buğz edip onlara var gücüyle karşı çıktığından dolayı hadisinden uzak durmayı doğru görüyorum.”

Ebu’l Hasen b. Bânûye şöyle demiştir: “Selm b. Mansûr el-Mukri’ el-Fûrâdî hadis ashâbına eziyet eden şedid bir mürcîi idi.”⁵⁸⁷

İbnu’l Humâm el-Hanefî “el-Bahru’r Râik”te (5/131) riddet babında söyleyeninin kendisi sebebiyle tekfir edileceği ve İslâm dâiresinin dışına çıkacağı hususları söz konusu etmiş, bunların arasında imanın arttığını ve azaldığını söylemeyi de zikretmiştir.

İbnu’l Hakîm es-Semerkindî şöyle demiştir: Bilmek gerekir ki iman artmaz ve azalmaz. Çünkü imanın artıp azaldığı görüşünde olan

⁵⁸⁴ Târîhu Bağdâd, 3/371

⁵⁸⁵ Sevr öküz, bakar ise sığır anlamına gelir.

⁵⁸⁶ Tavdîhu’l Müştebih, 9/111

⁵⁸⁷ Lisânu’l Mîzân, 242

kimse bidatçidir... Âlimlerin ve sâlihlerin hiçbirisi 'İman artar ve azalır' dememiştir."⁵⁸⁸

Bedr er-Raşîd el-Hanefî (v. 768) "Elfâzu'l Kufr" kitabında (s. 51) şöyle demiştir: "Tevilde bulunmaksızın 'Ben inşâallâhu teâlâ müminim' diyen kimse kâfır olur. El-Fudlî şöyle demiştir: 'Bir kim-senin imanında istisnâ yapıp 'Ben inşâallah müminim' demesi doğru değildir. Çünkü ona iman etmesi emredilmiştir ve istisna bununla çelişir.'" İbn Nuceym el-Hanefî "el-Bahru'r Râik"te (3/110) şöyle demiştir: "Er-Rüstüğfenî şöyle demiştir: 'Ehli Sünnet (yani Mürcie) ile İ'tizâl arasında evlilik câiz değildir.' El-Fadl da şöyle demiştir: 'Ben inşâallahu teâlâ müminim diyen kimseyle evlenmek de câiz değildir. Çünkü bu kimse kâfirdir. Bunun gereği Şâfîler'le evlenmenin yasak olduğudur. Bu hususta bu şekilde ihtilâf edilmiştir. "Câizdir" dendiği gibi "onların kızlarıyla evlenir ama kızını onlarla evlendiremez" de denmiştir. El-Bezzâziyye müellifi bunu "onlar kitap ehli konumuna yerleştirilirler" sözüyle gerekçelendirmiştir."

Onların bazı kitaplarında "İmanında şüphe edenin arkasında namaz kılınmaz" ifâdesi geçmektedir ki bununla kastettikleri imanın istisnâ yapan kimsedir.⁵⁸⁹

İşte bunlar Mürcie'nin imamlarının ve onlardan sonra gelenlerin Sünnet ve Ehli Sünnet imamları hakkındaki sözleridir. Bunlar her basîret sahibine Mürcie ile Sünnet arasındaki mesâfenin büyük bir mesâfe olduğunu, aradaki ihtilâfın hakîkî bir ihtilâf olduğunu ve bu ihtilâf üzere velâ-berâ, sevgi-buğz, küsme ve sakındırma gibi birçok hükmün terettüp ettiğini göstermektedir. Bütün bunlarda iki tâife arasındaki ihtilâfın şekilsel olduğunu söyleyen kimselere reddiye vardır. Kendisinden yardım istenecek olan Allah'tır.

⁵⁸⁸ es-Sevâdu'l A'zam, s. 33

⁵⁸⁹ İthâfu's Sâdeti'l Muttekîn, 2/278

-BİRİNCİ KİTAB-

**“Kitâbun fi’l İmâni ve Meâlimihî ve
Sünenihî ve İstikmâlihî ve Deracâtihî”**

Musannif

**İmam Hafız Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm
(V. 224)**

Tahkik

Adil b. Abdullah Âl-u Hamdan

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Şüphesiz hamd Allah'a mahsustur. O'na hamd eder, O'ndan yardım ister, O'ndan bağışlanma dileriz. Nefislerimizin kötülüğünden ve amellerimizin kötülerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidâyet ettiğini sapıtacak, O'nun saptırdığını hidâyet edecek yoktur. Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, tektir, ortağı yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve resûlüdür. Allah'ın salât ve selâmı O'nun, âilesinin ve ashâbının üzerine olsun.

Bundan sonra: Bu “el-Câmî'u fî Kütübî'l İmân” kitabındaki ilk ki-taptır. Bu kitap, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (*rahimehullah*)'ın (v. 224) “Kitâbun fî'l İmâni ve Meâlimihî ve Sünenihî ve İstikmâlihî ve Deracâtihî” isimli kitabıdır. Ebû Ubeyd ki Sünnet ve lügat imamlarından biridir. Bu kitabı hicrî üçüncü yüzyılda kaleme almıştır.

Bu kitabın kaleme alınma sebebi; iman meseleleri hakkında, ümmetin imanının kemâlî ve artıp azalmasının söz konusu olup olmadığı hususundaki ihtilâfı hakkında, Selef-i Sâlihîn'in hakkında çokça konuşulan ve ihtilâfa düşülen bu önemli meseleler karşısındaki konumu hakkında Ebû Ubeyd (*rahimehullah*)'a yöneltilen bir sorudur.

Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) bu sorulara bu kitapla cevap vermiştir. Bu kitapta Selef'in iman meselelerindeki görüşünü ve onlara bu meselelerde muhâlefet eden Mürcie ve Cehmiyye gibi fırkaların görüşlerini açıklamıştır.

Kitab ve Sünnet'ten Selef'in iman konusundaki mezhebinin doğruluğuna delâlet eden delilleri; Selef'in imanının söz ve amel olduğu, arttığı ve azaldığı hususundaki icmasını zikretmiştir.

Bu kitap diğer iman kitaplarından, güzel bir şekilde tasnif edilmiş ve bölümlere ayrılmış olması, ayrıca delil getirilen naslar üzerine açıklamalarda bulunulmuş olması yönüyle ayrılmaktadır. Yine bu kitapta haka muhâlif fırkaların delil getirdiği müteşâbih naslar incelenmektedir. Müellif bu kitapta onlara reddiye vermekte; onların sapıklıklarını, Ki-

tab'a, Sünnet'e, icmaya ve lügate muhâlefetlerini gözler önüne sermektedir. Nitekim müellif (*rahimehullah*)'ın Sünnet'te ve lügatte imam olduğu bilinmektedir, kitap kaleme alma konusundaki yeteneği herkes tarafından dile getirilmektedir.

Müellif (*rahimehullah*) bu kitabındaki rivâyetlerinin çoğunu isnadıyla birlikte zikretmiştir. Bazı rivâyetleri de kendilerini şâhid olarak getirerek isnadsız şekilde zikretmiştir.

İman konusunda kaleme alınan diğer kitapları da incelemem sonucunda bu önemli meselelerde müellifin söylemiş olduğu bazı sözler rast geldim. Alınacak fâidenin tam olması adına bu sözleri kitabın arkasına zeyl olarak eklemeyi uygun gördüm.

Allah'tan bu çalışmamı yalnızca kendi vechi için, Nebîsi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in sünnetine uyularak; bu ümmetin selefinden, hadis ve eser ulemâsından olan müminlerin yolu takip edilerek yapılan çalışmaların kılmasını niyaz ediyorum. Niyetleri bilen Allah'tır. Başta ve sonda Allah'a hamd olsun.

Müellifin Tercemesi

İsmi el-Kâsım b. Sellâm b. Abdullah el-Herevî el-Ezdî el-Horasânî el-Bağdâdî'dir. Velâyet yoluyla Ezd kabilesine mensuptur. Künyesi Ebû Ubeyd'dir. Yüz elli yedi yılında Herât'ta doğmuştur.

İlmî Konumu:

Ahmed b. Hanbel "Ebû Ubeyd nezdimizde hayr her gün daha da artan kimselerdendir" demiştir.

İbrâhîm b. Ebî Tâlib şöyle demiştir: "Ebû Kudâme'ye Şâfiî'yi, Ahmed'i, İshâk'ı ve Ebû Ubeyd'i sordum. Dedi ki: En fakihleri Şâfiî'dir, fakat onun hadisi azdır. En takvalıları Ahmed'dir. En hâfızları İshâk'tır. Arap dilini en iyi bilenleri ise Ebû Ubeyd'dir."

İshâk b. Râhûye şöyle demiştir: "Ebû Ubeyd en geniş ilme, en çok edebe sâhip olanımız, ilmi en fazla toplayanımızdır. Bizim ona ihtiyacımız vardır ama onun bize ihtiyacı yoktur."

Yine o şöyle demiştir: “Allah azze ve celle hakkı sever. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm benden daha fakih ve daha bilgili idi.”

Kadı Ahmed b. Kâmil şöyle demiştir: “Ebû Ubeyd dîni ve ilmi hususunda fazîlet sahibi, rabbânî; Kur’ân, fıkıh, Arapça ve ahhâr gibi İslâmî ilimlerde bilgili, rivâyeti güzel, nakli sahih bir kimseydi. Hâli ve dîni konusunda ona ta’n eden birini bilmiyorum.”

İbrâhîm el-Harbî şöyle demiştir: “Ebû Ubeyd kendisine ruh üflenmiş bir dağ gibiydi. Ahmed’in ve Yahyâ’nın uzmanlık alanı olan hadis dışında her şeyi güzeldi.”

Fâide: Zehebî “Siyeru A’lâmî’n Nubelâ”da şöyle demiştir: “Ebû Ubeyd’in herhangi bir hadisi Kütüb-i Sitte’nin bütün kitaplarında ittifakla rivâyet edilmiş değildir. Fakat Ebû Dâvûd ondan zekâtla ilgili olarak devenin dişleri hakkında bazı açıklamalar nakletmiştir. Aynı şekilde Buhârî ondan “Halku Ef’âlî’l İbâd” kitabında bazı nakillerde bulunmuştur.”

İlmî Eserleri:

“El-Emvâl”, “el-Ğarîb”, “Fedâilu’l Kur’ân”, “et-Tuhûr”, “en-Nâsihu ve’l Mensûh”, “el-Mevâiz”, “el-Ğarîbu’l Musannefu fî Ulûmî’l Lisân” Ebû Ubeyd’in eserlerinden bazılarıdır. Ebû Ubeyd’in toplamda yirmi küsur kitabı vardır.

Abdullah b. Ahmed şöyle demiştir: “Ebû Ubeyd’in “Ğarîbu’l Hadîs” isimli kitabını babama gösterdim. Babam kitabı çok beğendi ve ‘Allah onu hayırla mükâfâtlandırınsın’ dedi.”

Hocaları:

Ebû Ubeyd şu zatlardan ve daha nicelerinden ilim almıştır: İsmâîl b. Ca’fer, Şerîk b. Abdullah, Huşeym, İsmâîl b. Ayyâş, Süfîyân b. Uyeyne, Ebû Bekr b. Ayyâş, Abdullah b. el-Mubârek, Saîd b. Abdurrahmân el-Cumahî, Ğunder, Hafs b. Ğıyâs, Vekî’, Abdullah b. İdrîs, Ebû Muâviye ed-Darîr, Yahyâ el-Kattân, İbn Mehdî, Yezîd b. Hârûn...

Talebeleri:

Şu isimler ve daha niceleri ondan hadis rivâyet etmişlerdir: Nasr b. Dâvûd, Ebû Bekr es-Sâğânî, Ahmed b. Yûsuf et-Tağlibî, Ebû Bekr b. Ebî'd Dünyâ, el-Hâris b. Ebî Usâme, Alî b. Abdulazîz el-Beğavî, Muhammed b. Yahyâ el-Mervezî, Abdullah b. Abdurrahmân ed-Dârimî, Abbâs ed-Dûrî, Ahmed b. Yahyâ el-Belâzurî...

Aldığı Görevler:

Yüz doksan iki yılından iki yüz on yılına kadar on sekiz yıl Tarsus kadılığı yaptı. İki yüz on senesinde Bağdat'a döndü. Horasan vâlisi Abdullah b. Tâhir'in yanında bulundu.

Hakkında Nakledilenler:

Ebû Bekr b. Ebî'd Dünyâ şöyle demiştir: Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm dedi ki: "Ahmed b. Hanbel'i ziyâret ettim. Odasına girdiğim zaman kalkıp beni kucakladı. Beni meclisinin başına oturttu. 'Ey Ebû Abdullah, odanın -ya da meclisin- başına oturmaya ev sâhibi -ya da meclis sâhibi- daha layıktır denmez mi?' dedim. 'Evet, o oturur ve istediğini istediği yere oturtur' diye cevap verdi. İçimden 'Ebû Ubeyd, al sana bir fâide' dedim. Sonra 'Ey Ebû Abdullah, sana hak ettiğin kadar gelecek olsaydım her gün gelmem gerekirdi' dedim. Dedi ki: 'Öyle deme. Zira benim öyle kardeşlerim var ki onları senede ancak bir kere görürüm. Buna rağmen onların sevgisine her gün gördüklerimin sevgisinden daha fazla güvenirim.' Bunun üzerine 'Bu da ikinci bir fâide ey Ebû Ubeyd!' dedim. Kalkmaya yeltendiğimde Ebû Abdullah da benimle kalktı. 'Kalkma ey Ebû Abdullah' dedim. Dedi ki: 'Şa'bî "Kendisiyle birlikte kapıya kadar yürünmesi ve bineğinin tutulması ziyâretçinin ziyâretini tamamlayan hususlardandır" demiştir.' 'Ey Ebû Abdullah, bunu Şa'bî'den kim rivâyet etmiştir?' diye sordum. 'İbn Ebî Zâide Mücâlid'den, o da Şa'bî'den...' diye cevap verdi. Bunun üzerine (yine içimden) 'Ey Ebû Ubeyd, bu da üçüncü bir fâide' dedim."⁵⁹⁰

⁵⁹⁰ Tabakâtu'l Hanâbile, 2/212.

İbn Ebî Ya'lâ şöyle demiştir: “Ebû Ubeyd Bağdat'ta ikâmet etti. Sonra on sekiz yıl Tarsus kadılığı görevini yürüttü. Bundan sonra oradan çıkıp Mekke'ye yerleşti ve vefat edene kadar orada kaldı.”

Muhammed b. Vehb şöyle demiştir: Ebû Ubeyd dedi ki: “Bu kitabı (yani Ğarîbu'l Hadîs'i) tasnif etmek için kırk sene uğraştım. Bazen insanların ağızlarından bir fâide işitirdim de onu bu kitapta konulması gereken yere koyardım. O fâideden dolayı gece sevinçten uyuyamazdım. Şimdi ise biriniz bana geliyor, yanımda dört-beş ay kalıyor, sonra ‘Burada çok kaldım’ diyor.”

Yine Ebû Ubeyd şöyle demiştir: “Sünnet'e uyan kimse kor parçasını elinde tutan kimse gibidir. Benim nezdimde bugün bu Allah (*azze ve celse*)'nin yolunda kılıç sallamaktan daha üstündür.”

Musannifin İtikâdı:

Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) itikad ile ilgili meselelerde Ehli Sünnet'in imamlarındandı. Onu bu şekilde vafedenler arasında şu kimseler vardır:

1- Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs el-Hanzalî er-Râzî (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Mezhebimiz... Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel, İshâk b. İbrâhîm, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, eş-Şâfiî... gibi eser ehli kimselerin mezhebine tutunmaktır.”⁵⁹¹

2- Lâlekâî (*rahimehullah*) “İ'tikâdu Ehli's Sünne” kitabının mukaddimesinde (1/28) şunları söylemiştir: “İslâm'da bu yolun kendilerinden alındığı kimseler sayılıdır. Onların isimlerini bu kitabın başında zikredecğim ki isimlerini bilinsin, bu yolu koruma altına alıp bize kadar ulaştırdıkları için ve bu şeriatin sünnetlerini bize gösterdikleri için kendilerine çokça rahmet okunsun ve dua edilsin...” Lâlekâî bu isimlerin arasında el-Kâsım b. Sellâm (*rahimehullah*)'ı da zikretmiştir.

⁵⁹¹ Bakınız: el-Lâlekâî, 323.

Ebû Ubeyd (*rahimehullah*)'ın Sünnet ve İtikad ile İlgili Sözleri:

1- Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Kur’ân’ın hiçbir şeyi yaratılmış değildir.”⁵⁹²

2- Yine o şöyle demiştir: “Kur’ân Allah’ın yaratılmamış kelâmıdır. Kim onun yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir.”⁵⁹³

3- Abdulmelik es-Semsâr anlatıyor: “Ben, Alî b. el-Medînî ve Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm bir araya geldik. Alî ya da bir başkası ‘Ey Ebû Ubeyd, Kur’ân’ın yaratılmış olduğunu söyleyen kimse hakkında ne diyor-sun?’ diye sordu. Ebû Ubeyd şöyle cevap verdi: ‘Bu adama mesele öğretilir. Bunun küfür olduğu söylenir. Dönerse ne âlâ, dönmezse boynu vurulur.’”⁵⁹⁴

4- Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: “Kur’ân’ın yaratılmış olduğunu söyleyen kimse Allah’ın için üçüncüsü olduğunu söyleyen kimseden daha kâfirdir. Allah bundan münezzehtir, yücedir. Çünkü onlar hiç olmazsa bir şeyi isbât ediyorlar. Bunlar ise manayı isbât etmiyor.”⁵⁹⁵

5- Yine Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) rü’yet, Kürsî, iki ayağın konulduğu yer, Rabbimizin onlardaki hâli değiştirmesi yakinken kullarının ümitsizliğe düşmelerine gülmesi, Rabbimizin semâyı yaratmadan önce nerede olduğu, cehennemin bir türlü dolmayacağı, sonunda Rabbin (*azze ve celle*)’nin ayağını ona koyacağı, bunun üzerine cehennemin “Yeter, yeter!” diyeceği ile ilgili olarak rivâyet edilen hadislerin ve bunlara benzer hadislerin bulunduğu bâbı zikrettikten sonra şöyle demiştir: “Bu hadisler sahihtir. Ashâb-ı Hadîs bu hadisleri birbirlerinden nakletmişler-dir. Bunlar bizim nezdimizde şüphe götürmez hakikatlerdir. Şu kadar var ki ‘Ayağını

⁵⁹² el-Lâlekâî, 57.

⁵⁹³ el-Lâlekâî, 486.

⁵⁹⁴ el-Lâlekâî, 509.

⁵⁹⁵ el-Lâlekâî, 452.

nasıl koyar?’ veya ‘Nasıl güler?’ diye sorulduğu zaman ‘Bu tefsir edilmez, bunu tefsir edeni de iştmedik’ deriz.”⁵⁹⁶

6- Yine o şöyle demiştir: “Bu hadisler şüphe götürmez hakikatlerdir. Sika (güvenilir) râviler bunları bize ulaşana kadar birbirlerinden nakledegelmışlerdir. Bunları tasdik ederiz ve bunlara geldiği şekilde iman ederiz.”⁵⁹⁷

7- Yine o şöyle demiştir: “Taatiyle masiyetiyle kulların bütün filleri Allah (*azze ve celle*) tarafından yaratılmıştır.

8- Yine o şöyle demiştir: “Bütün insanlarla konuştum. Kelâmcılarla da konuştum. Râfızîlerden daha pisini ve necisini görmedim. Sınırdaki kadılık yaptığım sırada ikisi cehmî biri râfızî olmak üzere ya da ikisi râfızî biri cehmî olmak üzere üç adamı sürdüm ve ‘Sizin gibi adamlar sınırda-kilerin yanında duramaz’ dedim.”⁵⁹⁸

9- Yine o şöyle demiştir: “Ha cehmînin ya da râfızînin arkasında namaz kılmışım, ha yahudinin ya da hristiyanın arkasında namaz kılmışım; benim için farkı yoktur. Rasulullah’tan sonra Ebû Bekr’i bütün insanların önüne geçirmeyen kimsenin arkasında namaz kılınmaz. Kaderînin, hâricînin veya mürcîînin arkasında namaz kılmaya gelince, ben bunu da hoş görmem ve onaylamam.”⁵⁹⁹

Vefâtı: Ebû Ubeyd Hicrî iki yüz yirmi dört yılında vefât etmiştir. Allah ona rahmet etsin.

Tercemenin Kaynakları:

el-Cerhu ve’t Ta’dîl, 7/111; Tabakâtul Hanâbile, 2/210; Târîhu Bağdâd, 2/402; Tehzîbu’l Kemâl, 23/392; Siyeru A’lâmî’n Nubelâ, 10/490; el-İber, 1/392

⁵⁹⁶ es-Sıfât, ed-Dârakutnî, 57.

⁵⁹⁷ es-Sünne, el-Hallâl, 395.

⁵⁹⁸ Abdullah (491), “Târîhu İbni Maîn”de ed-Dûrî (4992) ve el-Hallâl (780) şu lafızla rivâyet etmişlerdir: “Râfızîlerden daha pis, daha necis, hücceti daha zayıf ve daha ahmak kimseyi görmedim...”

⁵⁹⁹ es-Sünne, Harb, 287.

Kitabın Musannife Ait Olduğunun Beyânı:

İlim ehli “el-Îmân” kitabının Ebû Ubeyd (*rahimehullah*)’a ait olduğu hususunda ihtilaf etmemiştir. Onun tercemesini kaleme alanların tamamı bu kitabı onun eserleri içerisinde zikretmiştir. Aynı şekilde bu kitap-taki bazı isnadları başka kitaplarında da zikretmiştir. Ben bu kitabın iki tane isnâdına ulaştım. Bunlardan birini Ebû Abdullah Mu-hammed b. Ahmed er-Râzî “Meşyeha”sında (220), diğerini de İbn Hacer “Mu’cemu’l Mufehres”te (52) zikretmiştir.

El Yazması Hakkında:

Bu kitabın yalnızca bir nüshasına vâkıf oldum. Bu nüsha eski ve tam bir nüshadır. Zâhiriyye Kütüphanesi’nde (116) korunmaktadır. Bu nüshada kitabın adı şu şekilde geçmektedir: “Kitâbun fi’l Îmâni ve Meâlimihî ve Sünenihî ve İstikmâlihî ve Deracâtihi, mimmâ sannefehu Ebû Ubeydin el-Kâsım b. Sellâm rahimehullah/İmana, Alâmetlerine, Sünnetlerine, Kemâline ve Derecelerine Dâir Bir Kitap, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm rahimehullah’ın tasniflerinden” Varaklarının sayısı yirmi üç levhadan ibârettir. Her levhanın iki yüzü vardır. Her yüzde yaklaşık yirmi satır vardır. Okunaklı bir nüshadır. Nâsihi eserin neshini dört yüz seksen sekiz yılının Şevvâl ayında bitirdiğini zikretmiştir.

Rahmân ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'a tevekkül ettim.

-1-

Kemâli ve Dereceleri Hususunda İmanın Özelliği Bâbı

Bize Şeyh Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Osmân b. Ma'rûf - yani İbn Ebî Nasr- Dımeşk'teki evinde dört yüz yirmi yılının Safer ayında haber verdi, dedi ki: Bize -Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın ashâbından olan- Ebû Ya'kûb İshâk b. Ahmed b. Yahyâ el-Askerî⁶⁰⁰ bu risaleyi tahdis etti, ben de işittim.

Ebû Ubeyd dedi ki: Sen bana iman hakkında; onun kemâli, artması ve azalması hakkında sorup duruyordun. Ehli Sünnet'in bu meseledeki görüşünü ve bu meselede onlara muhalefet edenlere karşı hüccetin ne olduğunu bilmek istediğini söylüyordun.⁶⁰¹

⁶⁰⁰ Aslında böyle geçmektedir. "Tehzîbu'l Kemâl"de (23/356) Ebû Ubeyd-den rivâyette bulunanlar arasında ise Abdullah b. Ca'fer b. Ahmed b. Bahr el-Askerî'nin ismi geçmektedir.

⁶⁰¹ İbn Teymiyye; Mürcie, Havâric, Mu'tezile, Cehmiyye ve Eşâira gibi iman konusunda hakka muhâlif fırkaların söyleminin temelinde iki şüphe-nin yattığını söz konusu etmiştir:

Birinci şüphe: Bu fırkalar imanın parçalara ayrılması mümkün olmayan bir bütün olduğuna, ya tamamının bulunacağına ya da tamamının ortadan kalkacağına itikad etmektedirler. İbn Teymiyye "el-İmân"da (s. 373) şöyle demiştir: "Havâric, Mürcie, Mu-tezile ve Cehmiyye gibi fırkaların iman konusunda farklı görüş beyân etmelerinin asıl sebebi onların imanı tek bir şeyden ibâret görmeleri, onun bir kısmının ortadan kalktığı zaman tamamının ortadan kalkacağına, bir kısmının bulunduğu zaman da tamamının bulunacağına inanmalarıdır. Onlar imanın bir kısmının gidip bir kısmının kalacağını söylememişlerdir. Hâlbuki Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) 'Kalbinde tane ağırlığınca iman bulunan kimse cehennemden çıkar' buyurmuştur."

İkinci şüpheleri ise bir insanlar küfrün ve imanın bir araya gelmeyeceği şeklindedir.

İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/353) şöyle demiştir: "Havâric, Mu'tezile, Cehmiyye, Mürcie'den Kerrâmiyye ve başkaları gibi bidat ehli tâi-

Allah sana rahmet etsin. Bu mesele; bu ümmetin ilk döneminde yaşamış olan selefîn, onların takipçilerinin ve onlardan sonra günümüze kadar gelip geçmiş kimselerin üzerinde konuştukları bir meseledir. Ben de sana bildiklerim ölçüsünde bu meseleyi açıklanmış ve fazlalıklardan arındırılmış şekilde yazdım. Başarı Allah'tandır.

1- Allah sana rahmet etsin. Bil ki, ilim ve din ehli bu meselede iki fırkaya ayrılmıştır.⁶⁰² Bu fırkalardan biri "İman kalplerle Allah'ı birlemek-le, dillerle şehâdetle bulunmakla ve âzâlarla amel etmekle olur" demiştir. Diğerisi ise şunu söylemiştir: "Hayır. İman ancak kalpler ve diller ile. Amellere gelince, onlar ancak birer takva ve iyiliktir. Fakat

feler 'Bir kulda imanın ve nifakın bir araya gelmesi mümkün değildir' derler. Hatta onlardan bazıları bu hususta icma olduğunu iddia eder. Ebu'l Hasen kitaplarından birinde bu konuda icma olduğunu söz konusu etmiştir. İşte bu yüzden iman hakkında yanlışlığa düşmüşlerdir. Bu konuda sarîh akla muhâlefet ettikleri gibi Kitab'a, Sünnet'e, Sahâbe'nin ve onlara güzellekle tâbi olanların eserlerine de muhâlefet etmişlerdir."

Bu meseleyi mukaddimede (s. 209) söz konusu ettim.

⁶⁰² Bazıları bu sözden müellif (*rahimehullah*)'ın Mürcie'yi Ehli Sünnet'ten gördüğünü anlamışlardır. Hâlbuki bu doğru değildir. Zira o bu kitabında Mürcie'ye reddiye amacıyla bir bab açmış, "Âlimlerin imanı amel olmaksızın sözden ibâret görenleri kınamaları ve onlarla oturmaktan sakındırmaları" demiştir. Bundan sonra onları terk etmek gerektiğine dâir bazı eserleri isnadıyla aktarmıştır. Daha sonra babı "Bidat ehlinin tamamını kınayan Sünnet ehli ve ilmin imamları bu görüşte idiler, imanı söz ve amel olarak görüyorlardı" diyerek noktalamıştır. O burada da Mürcie'nin Ehli Sünnet dışı olduğunu açıkça ifâde etmiş ve Mürcie'yi bidatçilikle vafsetmiştir. Yine o istisnâ bâbında şöyle demiştir: "İmanının meleklerin ve nebîlerin imanı gibi olduğunu söyleyen kimsenin mezhebine gelince bundan Allah'a sığınırız. Bu âlimlerin yolu değildir." Yine musannif ilim ve sünnet ehlinin iman konusunda Mürcie'nin söylediğinin hilâfı üzerinde icma ettiklerini nakletmiştir. Şu hâlde icmalarına muhâlefet ettiği hâlde o nasıl onlardan olabilir?

Ayrıca mukaddimede (1/10) onun bidat ehli arkasında namaz kılma hakkındaki sözü geçmişti: "Kaderînin, hâricînin ve mürciînin arkasına namaz kılmaya gelince bunu hoş görmem ve onaylamam."

Eğer musannif Mürcie'yi Ehli Sünnet'ten sayıyor olsaydı onlar arkasında namaz kılınabileceği görüşünde olurdu ve onları Kaderiyye ve Havâric ile birlikte anmazdı.

imandan değİllerdİr.”⁶⁰³Biz İki fırkanın ihtilâfına baktığımız zaman Kitâb'ın ve Sünnet'in İmanın niyet, söz ve amelle olduğunu söyleyen fırkayı doğruladığını, diğİr fırkanın söylediğini de reddettiğini görüyoruz.⁶⁰⁴

2- Bizim bu meselede hüccetimiz olan asıl Kur'an'ın buyurduğuna ittiba etmektir. Zira Allah Teâlâ kitabının muhkem ayetlerinden birinde şöyle buyurmuştur: *“Eğer bir meselede ayrılığa düşerseniz, Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah'a ve Resulü'ne götürün. Bu daha hayırlı ve âkıbet açısından daha güzeldir.”* (Nisâ, 59)

3- Biz de bu meseleyi Allah'ın Resulü'nü kendisi üzere gönderdiği ve kitabını kendisi ile indirdiği şeye götürdük ve onun İmanın başının Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resülû olduğuna şehadet etmek olduğunu söylediğini gördük.

⁶⁰³ Bu Mürcie'nin ya da Fukahâ Mürciesi olarak isimlendirilen fırkanın görüşüdür. İbn Abdilberr “et-Temhîd”de (9/238) şöyle demiştir: “Fıkıh ve hadis ehli İmanın söz ve amel olduğu, niyetsiz amelin olmayacağı üzerinde icma etmiştir. Onlara göre İman taat ile artar, masiyet ile azalır. Taatlerin tamamı onların nezdinde imandır. Şu kadar var ki Ebû Hanîfe'den ve ashâbından farklı bir görüş aktarılmıştır. Onlar taatlerin İman olarak isimlendirilmeyeceği görüşünü benimsemişlerdir. ‘İman ancak tasdik ve ikrârdır’ demişlerdir. Onlardan bazıları buna marifeti de eklemiştir.”

Derim ki: Hanefî et-Tahâvî'nin “et-Tahâviyye” akîdesindeki şu sözü de bu kapsamdadır: “İman dil ile İkrar ve gönüller ile tasdikdir.” Mukaddimelerde (1/309) Ehli Sünnet imamlarının nezdinde Mürcie'nin kimler olduğu geçmişti.

⁶⁰⁴ Musannif (rahimehullah) 41. maddede selefîn bu konudaki icmasını aktaracaktır. Bil ki Havâric ve Mu'tezile İmanın tarifi hususunda Ehli Sünnet'e muvâfakat etmiş, onun söz, amel ve niyet olmak üzere üç rûknünün olduğunu söylemişlerdir. Şu kadar var ki onlar büyük günah işleyen kimseye verilecek hüküm konusunda Ehli Sünnet'e muhâlefet etmişlerdir. Havâric büyük günah işleyenleri tekfir ederken Mu'tezile onların İki konum arasındaki bir konumda olduklarını savunmuştur. Bununla birlikte İki fırka da bu kimselerin cehennemde ebedî olarak kalacağını söylemiştir. İmanın özünü onlardan çekip almışlardır. İşte Ehli Sünnet onlardan bu noktada ayrılmış, büyük günah işleyenlerden yalnızca mutlak (yani kâmil) İmanı çekip almıştır. Onları İman dâiresinden çıkarıp İslâm dâiresine sokmuşlardır. Nitekim bunun tafsîlâtı büyük günah işleyen kimsenin hükmü konusunda gelecektir. Aman dikkatli ol! Ayrıca mukaddimeye (1/73) bakabilirsiniz.

Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine nübüvvet verildikten sonra Mekke'de on yıl veya daha fazla ikâmet etti.⁶⁰⁵ Bu dönemde insanları sadece bu şehâdete dâvet etti. O dönemde kulların üzerine farz olan iman bundan başkası değildi. Bu dâveti kabul eden mümin oluyordu ve kendisine din açısından başka bir isim verilmiyordu. O zamanda insanlara zekât, oruç ve bunların dışındaki şer'i buyruklar vâcip değildi.

4- Âlimlerin naklettiğine göre o zamanın insanların üzerindeki yükün bu şekilde hafifletilmesi Allah'ın kullarına bir rahmeti ve rıfkı idi. Çünkü onlar cahiliyeden ve onun kötülüklerinden yeni kurtulmuşlardı. Eğer Allah Teâlâ onların üzerine farzların hepsini birden yükleyseydi kalpleri bundan ürkerdi ve bu farzlar bedenlerine ağır gelirdi. Bu sebeple Allah Teâlâ o gün insanlara farz olan imanı yalnızca dil ile ikrar kıldı. İnsanlar Mekke'de ve hicretten sonra on küsur ay Medîne'de bu hâl üzere ikâmet ettiler.⁶⁰⁶

5- İnsanlar İslâm'a yönelince ve ona tam olarak rağbet edince Allah Teâlâ Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılmalarından sonra onların imanlarına namazlarını Ka'be'ye doğru kılmalarını ekledi. O şöyle buyurdu: *"Senin yüzünün göğe doğru çevrilip durduğunu görüyoruz. Muhakkak biz seni hoşnut olacağın bir kibleye çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Siz de nerede olursanız olun, yüzünüzü onun tarafına çevirin."* (Bakara, 144)

⁶⁰⁵ "Mekke'de on yıl kaldı" sözünü Buhârî'nin (3547) Enes (radiyallahu anh)'tan rivâyet ettiği eser desteklemektedir: "Ona vahiy kırk yaşındayken indirildi. Kendisine vahiy indiği hâlde Mekke'de on sene, Medîne'de de on sene kaldı..."

Yine Buhârî (3851) İbn Abbâs (radiyallahu anhuma)'dan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Vahiy Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kırk yaşındayken indirildi. Bundan sonra Mekke'den on üç sene kaldı. Sonra kendisine hicret emredildi de Medîne'ye hicret etti. Orada da on sene kaldı. Sonra vefât etti. Allah ona salât ve selâm etsin."

⁶⁰⁶ Bilindiği üzere namaz hicretten önce Mekke'de farz kılınmıştır. Allah en doğrusunu bilir ya, musannif burada kiblenin Beyt-i Makdis'ten Mekke'ye çevrilmesinin farz kılınmasını kastetmiştir. Bu Medîne'de hicretten sonra gerçekleşmiştir. Nitekim musannif bundan ilerde söz edecektir.

6- Sonra onlar Medine'de iken, onlara emrettiği ve nehyettiği her şeyde kendilerine daha önce verilmiş olan mümin ismiyle hitap etti. Emrederken şöyle buyurdu: *"Ey iman edenler, rükû edin, secde edin!"* (Hacc, 77), *"Ey iman edenler namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın..."* (Mâide, 6)

Nehyederken de şöyle buyurdu: *"Ey iman edenler, kat kat katlanmış hâlde fâiz yemeyin!"* (Âli İmrân, 130), *"Ey iman edenler, ihramda olduğunuz hâlde av hayvanı öldürmeyin!"* (Mâide, 95) Binaenaleyh içerisinde onlar için bir emir ya da nehiy bulunan her hitap hicretten sonra idi.

7- Allah (azze ve celle) onları ancak ikrarlarından dolayı mümin diye isimlendirdi. Çünkü önceden hiçbir farz bulunmuyordu. Daha sonra şer'î buyruklar nâzil olunca öncekinin (yani ikrarın) vacip olduğu gibi bu buyruklar da onlara vâcip oldu. Aralarında bir fark kalmadı. Çünkü bunların hepsi Allah katından idi. O'nun emri idi ve O bunları vâcip kılmıştı. Eğer onlar kıblenin Ka'be'ye çevrildiği zaman Ka'be'ye doğru namaz kılmaktan yüz çevirselerdi, üzerlerinde ismini taşıdıkları imana yapışıp önceden yöneldikleri kıbleden ayrılmasalardı bunun onlara bir faydası olmazdı. Ayrıca bu onların ikrarını geçersiz kılardı. Çünkü ilk taat iman ismini ikinci taatten daha çok hak ediyor değildir. İnsanlar ikrarı kabul ettikleri gibi namazı da Allah'tan ve Resulü'nden kabul edince, o gün ikisi birden iman oldu. Çünkü o gün ikrarın yanına namaz konulmuştu.⁶⁰⁷

⁶⁰⁷ Ebû Ubeyd (*rahimehullah*)'ın bu sözü onun namazı terk eden kimseyi tekfir ettiğine delildir. Nitekim bu Sahâbe'nin icmasıdır. Bununla ilgili açıklamalar mukaddimede (1/134) geçmişti. Lâlekâî de "es-Sünne" kitabında onu namazı terk eden kimseyi tekfir edenler arasında zikretmiştir. Musannifin bu sözü; onların namazın farzietini inkâr ettikleri, namazı hiç ikrar etmedikleri, namazı ikrar etmekle beraber namaz kılmadıkları takdirde bu sebeple kâfir olmayacakları şeklinde yorumlanamaz. Bu Mürcie'nin akîdesidir.

İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/287) şöyle demiştir: "Bir topluluğun Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e 'Biz senin getirdiklerine hiç şüphe duymadan kalbimizle iman ediyoruz, şehâdeteyni de dillerimizle ikrar ediyoruz fakat hakkında bir emir veya yasak bildirdiğin hiçbir hususta sana it-

8- Namazın imandan olduğunun delili Allah (*azze ve celle*)'nin şu buyruğudur: “Allah sizin imanınızı zâyi edecek değildir. Şüphesiz Allah insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.” (Bakara, 143)

Bu âyet Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbından Beyt-i Makdis'e doğru namaz kıldıkları hâl üzere vefât eden kimseler hakkında nâzil olmuştur. Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e bunun hakkında sorulunca yukarıdaki âyet nâzil olmuştur.⁶⁰⁸ Bu âyetten sonra namazın imandan olduğuna başka şâhit aranır mı?⁶⁰⁹

9- İnsanlar bir müddet bu hâl üzere kaldılar. Namaz emrini koşa koşa yerine getirdikleri ve namaz kalplerinde yer ettiği zaman Allah

aat etmiyoruz, namaz kılmıyoruz, oruç tutmuyoruz, haccetmiyoruz, hadisî tasdik etmiyoruz... emrettiğin hiçbir hayrı yapmıyoruz ve şarap içiyoruz' dediği varsayılın. Şimdi akli olan biri Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in onlara 'Siz kâmil imana sahip müminlersiniz, kıyâmet günü şefaata mazhar olacak kimselersiniz, sizden herhangi birinizin cehenneme girmeyeceği umulur' diyeceğini düşünebilir mi? Aksine her müslüman zorunlu olarak bilir ki Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) onlara 'Siz getirdiklerime karşı insanların en kâfirlerisiniz' diyecek ve bundan tevbe etmedikleri takdirde onların boyunlarını vuracaktır."

⁶⁰⁸ Buhârî'nin (40) Berâ (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet ettiği hadise işâret etmektedir. Bu hadiste şunlar geçmektedir: "Kiblenin çevrilmesinden önce bazı insanlar öldü veya öldürüldü. Onlar hakkında ne diyeceğimizi bilemedik. Bunun üzerine Allah Teâlâ 'Allah imanınızı zâyi edecek değildir' buyruğunu indirdi."

Ayrıca el-Hallâl "es-Sünne"de (1018) şunu rivâyet etmiştir: Ahmed b. Hanbel dedi ki: "Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbı kible Beyt'e çevrildiği zaman 'Oraya doğru kıldığımız namazlara ne olacak?' dedi. Bunun üzerine Allah (*azze ve celle*) 'Allah imanınızı zâyi edecek değildir' buyruğunu indirdi." Ahmed sonra şunu ekledi: "Böylece O onların namazını iman saydı. Şu hâlde namaz imandandır."

⁶⁰⁹ Âcurrî (*rahimehullah*) "eş-Şerîa"da (2/654) şöyle demiştir: "Namaz imandandır. Namaz kılmayanın imanı da yoktur islâmî da... Allah Teâlâ kitabında namazı iman olarak isimlendirmiştir. Şöyle ki: İnsanlar kibleleri Ka'be'ye çevrilmeden önce Beyt-i Makdis'e doğru namaz kıyorlardı. Bazı kimseler bu hâl üzere ölmüştü. Kible Ka'be'ye çevrilince bazı kimseler 'Ey Allah'ın Resûlü!' dediler..."

Teâlâ kendisinden öncekilere ilâve olarak onlara imanlarının içerisinde zekâtı da farz kıldı, şöyle buyurdu:

"Namazı kılın, zekâtı verin."

"Onların mallarından kendisiyle onları temizleyeceğin ve arındıracağın bir sadaka (zekât) al..." (Tevbe, 103)

Eğer onlar dilleriyle ikrarda bulunmalarına ve namazı kılmalarına rağmen zekât vermekten geri dursalardı bu onların daha önce yaptıklarını boşa çıkarırdı, ikrârı ve namazı geçersiz kıları. Tıpkı ondan önce namaz kılmaktan geri durmanın kendisinden önceki ikrârı geçersiz kıldığı gibi...

10- Ebû Bekir (*radiyallahu anh*)'ın Muhacirler'le ve Ensâr'la birlikte zekât vermedikleri için Araplar'a karşı cihâd etmesi bunu doğrulamaktadır. O zekât vermeyenlerle Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in şirk ehliyle cihad ettiği gibi cihad etmiştir. İki cihadda da kanlar dökülmüş, kadınlar ve çocuklar esirleştirilmiş, mallar ganimet olarak alınmıştır. Bu açıdan ikisinin arasında bir fark yoktur. Hâlbuki onlar sadece zekât vermekten geri duruyorlar, onu inkâr etmiyorlardı.⁶¹⁰

⁶¹⁰ Buhârî'nin (7284) ve Müslim'in (20) Ebû Hureyre (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet ettiği hadise işâret etmektedir: "Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) vefat edip de kendisinden sonra Ebû Bekir halife olduğu ve Araplar'dan kâfir olanlar kâfir olduğu zaman Ömer Ebû Bekr'e 'Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) "Lâ ilâhe illallah deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum, Lâ ilâhe illallâh diyen kimse -hakkı ile olması müstesnâ- malını ve canını benden korumuş olur, hesâbı ise Allah'a aittir" buyurmuş olduğu hâlde nasıl insanlarla savaşsın?" dedi. Ebû Bekir buna şöyle cevap verdi: 'Vallahi namaz ile zekâtın arasını ayıranlarla savaşacağım! Zira zekât malın hakkıdır. Vallahi benden Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e vermekte oldukları bir oğlağı esirgeyecek olsalar bundan dolayı mutlaka onlarla savaşırım.' Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: 'Vallahi ben Allah'ın Ebû Bekir'in göğsünü savaşa açmış olduğunu gördüm ve doğru olanın bu olduğunu bildim.'"

İbn Receb "Câmi'u'l Ulûmi ve'l Hikem"de (s. 232) şöyle demiştir: "Ebû Bekir (*radiyallahu anh*) 'hakkı ile olması müstesnâ' buyruğundan onlarla savaşılacağı manasını çıkarmıştır. Dolayısıyla bu şehâdeteyni söyleyen kimseyle hakkı ile olduğu takdirde savaşmanın câiz olduğuna delâlet etmekte-

dir. Malın vacip olan hakkını ödemek de bu sözün haklarından. Ömer (*radiyallahu anh*) ise hadisin baş tarafının ifâde ettiği genelliğe tutunarak şehâdeteyni söylemenin dünyada kamu koruma altına almak için yeterli olduğunu zannetmiştir. Tıpkı insanlardan bir tâifenin vârid olan lafızların genelliğine tutunarak şehâdeteyni söyleyen kimsenin âhirette cehennemle kinsinlikle girmeyeceğini zannetmesi gibi... Oysa durum bu değildir. Ayrıca Ömer (*radiyallahu anh*) daha sonra görüşünden dönüp Ebû Bekir (*radiyallahu anh*)'ın görüşüne muvâfakat etmiştir. Nesâî Ebû Bekir ve Ömer'in münâzarası kıssasını bir ziyâde ile rivâyet etmiştir ki bu ziyâde şu şekildedir: 'Ebû Bekir Ömer'e "Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) 'Ben Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın resûlü olduğuma şehâdet edinceye, namazı kılıncaya, zekâtı verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum' buyurdu" dedi.' İbn Huzeyme de bunu "Sahîh"inde rivâyet etmiştir. Fakat bu rivâyette İmrân el-Kattân hem isnâd hem de metin yönünden hata etmiştir. Bunu aralarında Alî b. el-Medînî, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, Tirmizî ve Nesâî'nin de bulunduğu hafızların imamları söylemiştir. Bu hadis ne Ebû Bekir'in ne de Ömer'in nezdinde Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den bu lafızla rivâyet edilmemiştir. Ebû Bekir ancak 'Vallahi namaz ile zekâtın arasını ayıranlarla savaşacağım, zira zekât malın hakkıdır' demiştir. Allah en doğrusunu bilir ya, o bu manayı Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in hadisteki '*hakkı ile olması müstesnâ*' buyruğundan çıkarmıştır. Başka bir rivâyette 'İslâm'ın hakkı ile olması müstesnâ' lafzı gelmiştir. Buna göre o namazı kılmayı ve zekâtı vermeyi İslâm'ın haklarından saymıştır. Tıpkı kişinin had cezâsı gerektiren cürümleri işlememesinin İslâm'ın haklarından olduğu gibi... Böylece o bunların tamamını '*hakkı ile olması müstesnâ*' buyruğunun kapsamına almıştır. Ebû Bekir'in 'Namaz ile zekâtın arasını ayıranlarla mutlaka savaşacağım, zira zekât malın hakkıdır' sözü namazı terk edenle de savaşılacağına delâlet etmektedir. Çünkü namaz bedenin hakkıdır. Aynı şekilde malın hakkı olan zekâtı terk edenle de savaşılır. Yine burada namazı terk eden kimseyle savaşılacağına üzerinde icma edilmiş bir husus olduğuna işâret vardır. Çünkü Ebû Bekir bunu asıl kılmış ve bu asıl üzerine kıyasta bulunmuştur. Hâlbuki bu Ömer'in delil olarak getirdiği hadiste zikredilmiş değildir. Ebû Bekir bu hükmü ancak '*hakkı ile olması müstesnâ*' buyruğundan çıkarmıştır. Zekât da bu kapsamdadır. O da şehâdeteynin haklarından. Bunların hepsi İslâm'ın haklarından.

Derim ki: Sahâbe (*radiyallahu anhum*) Ebû Ubeyd (*rahimehullah*)'ın burada naklettiği üzere zekât vermeyenlerin sırf zekâtı vermediklerinden ötürü kâfir oldukları hususunda icma etmişlerdir. Onların zekâtı ikrar edip etmediklerine bakmamışlardır.

Ebû Ya'lâ el-Ferrâ "el-İmân" kitabında şöyle demiştir: "Bu Sahâbe (*radiyallahu anhum*)'un icmâsıdır. Onlar zekâtı vermeyenlere küfür nispet et-

11- Bundan sonra nâzil olan bütün şer'î buyruklar da böyle idi. Ne zaman yeni bir şer'î buyruk nâzil olsa kendisinden öncekilere katılıyordu. Bunların tamamını iman ismi içerisine alıyor, bunları yerine getirenlere de "müminler" deniliyordu.⁶¹¹

mişlerdir. Onlarla savaşmış ve onların mürted olduğuna hükmetmişlerdir. Hâlbuki böyle bir şeyi kendisinden büyük günah sâdır olan kimseye yapmamışlardır. Eğer bunların hepsi küfür olsaydı hepsine karşı aynı muamelede bulunurlardı."

İbn Teymiyye zekât vermeyenlerin küfrü meselesinden bahsederken şunları söylemiştir: "Sahâbe (*radiyallahu anhum*) 'Sen zekâtın vacip olduğunu kabul ediyorsun' ya da 'Zekâtı inkâr ediyorsun' demediler. Bu ne halîfelerden ne de Sahâbe'den sâdır olmadı. Bilakis Sıddık Ömer'e 'Vallahi benden Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'e vermekte oldukları bir oğlağı esirgeyecek olsalar mutlaka bu sebeple onlarla savaşırım' dedi. Böylece onlarla savaşmayı mübah kılan şeyin zekâtın vücûbunu inkâr etmeleri değil sadece zekât vermekten geri durmaları olduğunu ortaya koydu. Rivâyet edildiğine göre onlardan bir tâife zekâtın vâcip olduğunu ikrar ettiği hâlde onu vermekten geri durmuştu. Buna rağmen halîfelerin onlar hakkında takip ettikleri yol tek bir yol olmuştur. Bu da onların savaşçıları öldürmek, kadınlarını ve çocuklarını esir etmek, mallarını ganîmet olarak almak, ölülerinin cehennemlik olduğuna şehâdet etmek ve onların tamamını riddet ehli olarak adlandırmaktır. Onların (Sahâbe'nin) nezdinde Sıddık (*radiyallahu anh*)'ın en büyük fazîletlerinden biri Allah'ın onun ayaklarını riddet ehliyle savaşması hususunda sâbit kılmasıdır. O bu konuda başkasının duraksadığı gibi duraksamamıştır. İnsanlar kendisinin sözüne dönene kadar onlarla münâzara etmiştir." (ed-Düreru's Seniyye, 12/418)

Yine İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (28/519-530) şunları söylemiştir: "Sahâbe (*radiyallahu anhum*) ve onlardan sonraki imamlar, beş vakit namazı kılsalar da Ramazan orucunu tutsalar da zekât vermeyenlerle savaşmak gerektiği hususunda görüş birliği etmişlerdir. Bu kimselerin şüphesi kabul edilebilir bir şüphe değildi. Bu sebeple mürted oldular. Onlarla, zekâtın vâcip olduğunu ikrar etseler bile Allah'ın emrettiği üzere zekâtı vermediklerinden ötürü savaşılır... Selef zekâtı vermeyenleri mürtedler olarak isimlendirmiştir. Hâlbuki onlar oruç tutuyorlar ve namaz kılıyorlardı. Müslümanlar topluluğuyla da savaşmıyorlardı."

⁶¹¹ Âcurrî (*rahimehullah*) bu meseleyi "eş-Şerîa"da (1/550) daha da açmıştır.

İbn Batta benzerini "el-İbânetu'l Kubrâ"da (867) Süfyân b. Uyeyne (*rahimehullah*)'tan rivâyet etmiştir. Yine bunun benzeri Ahmed (*rahimehul-*

12- İşte imanın sadece söz olduğunu savunanların yanlışları nokta burasıdır. Onlar Allah (azze ve celle)'nin onları müminler diye isimlendirdiğini duydukları zaman onların imanının tamamına kâmil şekilde sahip olduklarını zannetmişlerdir.

Nitekim onlar Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kendisine imanın ne olduğu sorulduğu zaman söylediği "Allah'a ve... İnanmandır" buyruğunun tevili konusunda da yanlışlığa düşmüşlerdir.⁶¹² Aynı şekilde mümin bir köle azat etmesi gereken kişi kendisine Arap olmayan câriyenin azadı hakkında sorduğu zaman Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'in onun azad edilmesini emredip onu mümin olarak isimlendirmesi hususunda da yanlışmışlardır.⁶¹³ Sana daha önce söylediğim üzere insanlar önce imana

lah)'ın "el-Îmân" kitabında (75, 97) Selef'ten birçok kimseden rivâyetle gelecektir. Yine orada İbn Receb'in âlimlerin bu mesele etrafındaki ihtilâfı hakkındaki sözleri nakledilecektir.

⁶¹² Bu hadisi Buhârî ve Müslim rivâyet etmiştir. Tahrîci İbn Ebî Şeybe'nin "el-Îmân" kitabında (119) gelecektir. Ayrıca az sonra gelecek olan İbn Abbâs (radiyal-lahu anhumâ) hadisinde rivâyet edildiğine göre Abdulkays Heyeti Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldiği zaman Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara tek olan Allah'a iman etmelerini emretmiş ve imanı Cibrîl (aleyhisselam) hadisinde İslâm'ı nasıl açıklamışsa o şekilde açıklamıştır.

⁶¹³ Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Onu azat et, zira o müminedir" buyruğuna işâret etmektedir. Tahrîci İbn Ebî Şeybe'nin kitabında (84) geleceği üzere Müslim rivâyet etmiştir.

Ehli Sünnet imamı Mürchie'nin bu hadisi delil getirmesi karşısında çeşitli cevaplar vermişlerdir:

1- Hadisi rivâyet edenlerin çoğu "Onu azat et" buyruğundan sonra durmuşlar, "zira o müminedir" lafzını zikretmemişlerdir.

2- Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) câriye hakkındaki bu sözü farizaların indirilmesinden önce söylemiştir.

3- "Zira o müminedir" buyruğu "Onun dünyadaki hükmü şehâdeteyni dile getiren mümin kadının hükmüyle aynıdır" manasına gelmektedir.

4- Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) ancak câriyeye "Şuna iman ediyormusun, buna iman ediyormusun?" diye sorduktan sonra onun hakkında mümine demiştir.

girmişler, sonra iman kapsamında nâzil olan buyrukları kabul ve tasdik etmişlerdir. Zira iman tıpkı Kur'an gibi parça parça nâzil oluyordu. Allah Teâlâ'nın kitabı ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünneti söylediğimize şahittir ve delildir.

13- Şu ayetler Kitap'ta bulunan delillerdendir:

"Bir sûre indirildiği zaman onlardan 'Bu hanginizin imanını arttırdı?' diyenler olur. İman edenlere gelince (bu sûre) onların imanlarını arttırmıştır ve onlar birbirlerini müjdelerler." (Tevbe, 124)

"Müminler ancak Allah anıldığı zaman kalpleri ürperen, O'nun ayetleri okunduğu zaman imanlarını arttıran ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir." (Enfâl, 2) Kur'an'da bunlar gibi birçok ayet vardır. Görmez misin ki Allah Teâlâ Kur'an'ı toplu olarak indirmedeği gibi imanı da onlara toplu olarak indirmemiştir. Bu Kur'an'dan bir hüccettir. Eğer iman ikrâr ile kâmil olsaydı, o zaman (imanda) artmanın bir manası olmaz, onun zikredilmesinin bir anlamı kalmazdı.

14- Sünnet'ten ve mütevâtir haberlerden imanın kâidelerinin birbirleri ardınca nâzil olarak arttıklarına delâlet eden hüccetlere gelince; bir hadiste imanın dört kâidesi, diğerinde beş kâidesi, üçüncüsünde dokuz kâidesi, dördüncüsünde ise daha fazlası zikredilmiştir.

15- İbn Abbas (radiyallahu anh)'nın Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği şu hadis imanın dört kâidesinin zikredildiği hadislerdendir: Abdulkays heyeti Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldiler ve dediler ki: "Ey Allah'ın Resulü! Biz -yani bu oymak- Rabîa kabîlesindeniz.⁶¹⁴ Seninle

Hallâl (rahimehullah) "es-Sünne" kitabında bu hadisi delil getirmeleri hususunda Mürcie'ye reddiye konusunda bir bab açmış ve şöyle demiştir: "Mürcie'nin hüccetlerinden biri de Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in câriye hakkında 'Onu azat et, zira o müminedir' buyurmasıdır. Hâlbuki burada onların aleyhine hüccet vardır. Çünkü Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) ona imanının bazı şeriatlerini sormuştur." Hallâl daha sonra Ehli Sünnet imamlarının onlara reddiye niteliğindeki sözlerini aktarmıştır. Bu sözleri sana yukarıda özetledim.

⁶¹⁴ Aslında ve musannifin "el-Emvâl" kitabında (31) "Bu oymak Rabîa kabîlesinden-dir" şeklinde gelmiştir. Yukarıda yazdığım "Siyeru A'lâmî'n

aramıza Mudar kâfirleri girmiştir. Bu sebeple sana ancak haram aylarda ulaşabiliyoruz. Şimdi bize uygulayacağımız ve arkamızdakileri kendisine davet edeceğimiz bir amel söyle.” Bunun üzerine Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) “Size dört şeyi emrediyorum ve dört şeyi yasaklıyorum” buyurdu, sonra “İman...” deyip bunu onlara şöyle açıkladı: “Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın resülü olduğuna şehâdet etmek, namazı kılmak, zekâtı vermek ve ganimet olarak elde ettiklerinizin beşte birini ödemeniz... Size dübbâyı, hantemi, nakiri ve mukayyeri de yasaklıyorum.”⁶¹⁵

Nubelâ”dan (10/509) alınmıştır. Zehebî de eseri musannifin tarîkiden tahriç etmiştir.

⁶¹⁵ Buhârî (523) ve Müslim (17) rivâyet etmiştir. Muhammed b. Nasr (*rahimehullah*) “Ta’zîmu Kadri’s Salât”ta (1/401) şunları söylemiştir: “Yine şöyle demişlerdir: İşte iman ile gelen ve insanların imana davet eden Âlemlerin Rabbi’nin Resûlü... Heyet O’na kendilerini cennete sokacak ve cehennemden kurtaracak bir emri sorduğu zaman O onlara yalnızca Allah’a iman etmelerini emretmiş, sonra onların bunu yorumlanması gerekenden farklı şekilde yorumlayacaklarından korktuğu için “Allah’a iman etmek nedir, bilir misiniz?” diye sormuştur. Sonra bunu onlara açıklamış; bunun Allah’ı birlemek, Resulünü ikrar etmek, namazı kılmak, zekâtı vermek ve ganimetlerin beşte birini vermek demek olduğunu söylemiştir. Bu sana Allah’a iman etmenin ancak O’nu birlemek ve O’na ibadet etmek olduğunu beyan eden hususlardandır.”

İbn Receb de “Câmiu’l Ulûmi ve’l Hikem”de (1/105) şunları söylemiştir: “Bu naslarla Cibrîl (*aleyhisselam*)’ın İslâm’ı ve imanı sormasını, Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in İslâm ile imanı birbirinden ayırmasını ve amelleri iman müsemmâsı kapsamına değil de İslâm müsemmâsı kapsamına sokmasını içerden hadisin nasıl uzlaştırılacağına gelince bilinmelidir ki bu ancak bir aslın ortaya konmasıyla anlaşılabilir. Bu asıl bazı isimlerin tek başına ve mutlak olarak kullanıldıkları zaman birden fazla müsemmâyı kapsayıcı olabilecekleridir. Bu özellikte bir ismin yanına başka bir isim ilâştirildi mi söz konusu müsemmâlardan sadece birine ya da birkaçına delâlet eder hâle gelir. Kendisine ilâştirilen isim ise bu müsemmâların kalanına delâlet eder. Fakir ve miskîn örneklerinde olduğu gibi... Bunlardan biri tek başına kullanıldığı zaman kapsamına ihtiyaç sahibi herkes girer. Birbirleriyle aynı yerde kullanıldıklarında ise iki isimden biri ihtiyaç sahiplerinin bir kısmına delâlet ederken diğeri bu kısmın dışında kalanlara delâlet eder. İslâm ve iman isimleri de böyledir. Biri tek başına kullanıldığı zaman kapsamına di-

Ebû Ubeyd dedi ki: Bunu bize Abbâd b. Abbâd el-Muhellebi tahdis etti. dedi ki: Bize Ebû Cemre⁶¹⁶ tahdis etti. O İbn Abbas'tan, o da Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'den bunu rivâyet etti.

16- İmanın beş kâidesinin zikredildiği hadise gelince, İbn Ömer'in rivâyet ettiği hadistir. İbn Ömer (radiyallahu anh) Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken iştmiştir: "İslam beş temel üzerine binâ edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resülü olduğuna şehâdet etmek, namazı kılmak, zekâtı vermek Ramazan orucunu tutmak ve Beyt'i hacetmek..."⁶¹⁷

Ebû Ubeyd dedi ki: Bize İshâk b. Süleymân er-Râzi tahdis etti. O Hanzala b. Ebî Süfyân'dan, o İkrime b. Ebî Hâlid'den, o İbn Ömer'den, o da Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'den bunu rivâyet etti.

ğeri de girer. Yalnız kullanıldığında diğerinin yalnız kullanıldığı zaman delâlet ettiği şeye delâlet eder. Birlikte kullanıldıklarında ise ikisinden her biri tek başına kullanıldığında delâlet ettiği şeylerin bir kısmına delâlet eder, diğeri de bu şeylerin kalanına delâlet eder... Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Abdulkays Heyeti hadisinde imanı yalnız başına söz konusu ettiği zaman onu Cibrîl hadisinde iman ile birlikte zikredilen İslâm'ı ne ile açıklamışsa aynısıyla açıklamış olması bunun doğruluğunu ortaya koymaktadır. O başka bir hadisinde de imanı ne ile tefsir etmişse İslâm'ı da onunla tefsir etmiştir. İmam Ahmed'in Müsned'inde Amr b. Abese'den rivâyet edildiği gibi... Bu ayrıntıya inildiği zaman İslâm ve iman meselesi, onların tek bir şey mi yoksa farklı şeyler mi olduğu hakkında söylenecek söz ortaya çıkar. Zira Ehli Sünnet bu meselede farklı görüşlere sahiptir. Bu konuda birçok eser kaleme almışlardır... Zikretmiş olduğumuz bu tafsîlât ile ihtilâf ortadan kalkar. Denir ki: İslâm'dan ve imandan her biri tek başına söz konusu edildiği zaman birbirlerinden ayrılır. İki isim aynı yerde zikredildiğinde aralarında fark vardır. Aralarındaki farkın ne olduğuna gelince: İman kalbin tasdîki, ikrârı ve marifetidir. İslâm ise kulun Allah'a teslim olması ve O'na boyun eğmesidir. Bu da amelle olur. İşte bu dindir..."

⁶¹⁶ Aslında "Ebû Hamze" olarak geçmektedir. Düzeltmeyi musannıfın "el-Emvâl" kitabından (31) yararlanarak yaptım. Ebû Cemre'nin ismi Nasr b. İmrân'dır.

⁶¹⁷ Buhârî (8) ve Müslim (16) rivâyet etmiştir. Âcurrî "eş-Şerîa" kitabının "Kitâbu'l İmân" bölümünde bu hadis hakkında bir bab açmıştır. (3/İslâm Kaç Temel Üzerine Bina Edilmiştir Bâbı)

17- İmanın dokuz kâidesinin zikredildiği hadis ise Ebû Hureyre'nin Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiği hadistir. Onun rivayet ettiğine göre Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz İslâm'ın suvveleri⁶¹⁸ ve yoldaki işâretler gibi alâmetleri vardır."

Ebû Ubeyd dedi ki: "Suvâ" sert ve yüksek yerler demektir. Tekili "suvve" olarak gelir.

(Rasulullah şöyle devam etti:) "Bunlardan bazıları şunlardır: Allah'a iman etmen ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmaman, namazı kılmak, zekâtı vermek, Ramazan orucunu tutmak, Beyt'i haccetmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, yanlarına girdiğin zaman âilene selâm vermen, yanlarından geçtiğin zaman topluluğa selam vermen... Kim bunlardan bir şeyi terk ederse [İslâm'ın bir kısmını terk etmiş olur. Kim de bunların tamamını terk ederse] İslâm'a sırtını dönmüş olur."⁶¹⁹

⁶¹⁸ Aslında bu şekilde geçmektedir. Musannifin "Ğarîbu'l Hadîs" isimli eserinde (4/183) şunlar söylenmiştir: "Ebû Amr 'Suvâ geniş ve bilinmeyen çöllerde dikilmiş taşlardan ibâret olan yol işâretleridir, bu işâretlerle bu çöllerdeki yollar bulunur, tekili suvvedir' demiştir... Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) bununla İslâm'ın yol işâretlerinin olduğu manasını kastetmiştir. O İslâm'ın yoldaki fenerlere benzeyen bazı alâmetlerinin ve hükümlerinin olduğunu, İslâm'ın bunlarla bilineceğini söylemiştir. Bunun arkasından Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet etmeyi, namaz kılmayı ve diğer şer'î buyrukları söz konusu etmiştir."

⁶¹⁹ Lâlekâî (1688) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. İsnadında ismi zikredilmeyen adamdan dolayı zayıflık vardır. İki köşeli parantez arası oradandır.

"Amelu'l Yevmi ve'l Leyle"de İbnu's Sünnî (161), "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta el-Mervezî (405), "Müsnedu's Şâmiyyîn"de et-Taberânî (429), el-Hâkim (1/21), "el-Hilye"de Ebû Nuaym (5/217) Sevr b. Yezîd-Hâlid b. Ma'dân-Ebû Hureyre (radiyal-lahu anh) kanalıyla rivâyet etmiştir. Hâkim şöyle demiştir: "Bu Buhârî'nin şartlarına göre sahih bir hadistir. Zira o Muhammed b. Halef el-Askalânî'den rivâyette bulunmuş, Sevr b. Yezîd eş-Şâmî ile de ihticâc etmiştir. Hâlid b. Ma'dân'ın Ebû Hureyre (radiyallahu anh)'tan hadis işitip işitmediğine gelince bu uzaksanacak bir şey değildir. Velîd b. Müslim Sevr b. Yezîd tarîkiyle Hâlid b. Ma'dân'ın 'Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashâbından on yedi kişiyi gördüm' dediğini rivâyet etmiştir. Bir kimsenin bu metnin şâz bir metin olduğunu vehmetmesi mümkündür. Bu

Ebû Ubeyd dedi ki: Bunu bana Yahyâ b. Saïd el-Attâr tahdis etti. O Şevr b. Yezîd'den, o Hâlid b. Ma'dân'dan, o bir adamdan, o Ebû Hureyre'den, o da Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'den bunu rivâyet etmiştir.

18- Câhiller, zikredilen şeylerin farklı sayıda olması sebebiyle bu hadislerin manalarının birbirleriyle çeliştiğini zannetmişlerdir. Hâlbuki bu hadisler Allah'a hamdolsun ki O'nun rahmetinin eseri olarak çelişki-den uzaktır. Bu hadislerin manaları sana söylediğim şekildedir: İmandan olan farzlar ayrı ayrı nâzil oluyordu. Farzlardan biri nâzil olduğunda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onu imanın içine katıp imandan sayıyordu. Allah (azze ve celle) imana yeni farzlar ekledikçe Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) imanın cüzlerinin sayısını arttırıyordu. Öyle ki sonunda bu cüzlerin sayısı yetmiş geçti.

19- Yine Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisinden rivâyet edilen sahih bir hadiste şöyle buyurmuştur: "İman yetmiş küsur cüzdür. En üstünü Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet etmektir. En aşağısı ise rahatsızlık veren şeyi yoldan kaldırmaktır."

Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Ebû Ahmed ez-Zubeyrî tahdis etti. O Süf-yân b. Saïd'den, o Suheyl b. Ebî Sâlih'ten, o Abdullah b. Dînâr'dan, o Ebû Sâlih'ten, o da Ebû Hureyre'den bu hadisi rivâyet etti.⁶²⁰

kimse iki kitaba da bakmalı, yalnızca tek bir isnâda sahip olan, kendisini hayrete düşürecek şâz metinleri görmeli, sonra bunu o metinlere vurmalıdır." Ayrıca Ahmed "el-Îmân"da sahih bir isnadla Huzeyfe (radiyallahu anh)'tan şunu rivâyet etmiştir: "İslâm sekiz paydır. Namaz bir paydır..."

⁶²⁰ Buhârî (9) ve Müslim (35) rivâyet etmiştir. Âcurrî (rahimehullah) "eş-Şeria" kitabının "İman" bölümünde bu hadis için bir bab açmıştır. (5/İmanın En Fazîlet-lisinin Ne Olduğunun ve İmanın En Aşağısının Ne Olduğunun Zikri Bâbı)

Fâide: İbn Receb "Fethu'l Bârî"de (1/34) şöyle demiştir: "Denirse ki: 'Hadis ve sünnet ehline göre her bir taat imana dâhildir. Bu taat ister uzuvların amellerinden olsun ister kalplerin amellerinden olsun ister kavli amellerden olsun. Bu hususta farzlar ve nâfileler de birdir. Bu hadis ve sünnet ehlinin ezici çoğunluğunun görüşüdür. Fakat bu durumda taatler yetmiş küsur taatle sınırlandırılmaz. Aksine bu sayının çok çok üzerine çıkar. Hatta taatler saymakla bitmez.' Buna birkaç şekilde cevap vermek mümkündür:

20- Bu hadisteki hasletlerin sayısı daha fazla olsa da bu hadis kendisinden önceki hadislerle muhalif değildir. Önceki hadislerde zikredilenler temeller ve asıllardır. Bu hadiste zikredilenler ise temellerin hâricinde imanın şubelerinin içerisine eklenmiş dallardır. Allah en doğrusunu bilir ya bize göre bu söz Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kendisi ile imanı vasfettiği son sözdür. Çünkü zikredilen en büyük sayı bu hadistedir. İmanın hasletleri ancak bu hasletlerle kemâle ulaşır. Allah Teâlâ'nın şu buyruğu bunu doğrulamaktadır: *"Bugün dininizi sizin için kemâle erdirdim, sizin üzerinizdeki nimetimi tamamladım..."* (Mâide, 3)

21- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Abdurrahman (b. Mehdi) tahdis etti. O'nun Süfyân'dan, onun Kays b. Müslim'den, onun da Târik b. Şihâb'dan rivayet ettiğine göre yahudiler Ömer b. Hattâb (radiyallahu anh)'a "Siz bir ayet okuyorsunuz ki o ayet bize nâzil olsaydı onun nâzil olduğu günü bayram edinirdik" deyip bu ayeti zikrettiler. Bunun üzerine Ömer şöyle

Birincisi: Şöyle denir: Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sözü söylediğinde iman hasletleri söz konusu sayı ile sınırlı idi. Bundan sonra bu hasletlerde artış meydana geldi. Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hayatının sonunda bu hasletler tamamlanana kadar bu böyle devam etti. Bu cevap tartışmaya açıktır.

İkincisi: İmanın hasletlerinin tamamı yetmiş küsur maddede toplanır. Bu maddelerin her biri içerisinde birçok haslet bulundurur. Bazen bu maddelerden biri kapsamındaki hasletler saymakla bitmeyecek kadar çok olur. Bu maddelerin ve hasletlerin ne olduğunu bilmek zor hatta imkânsız olsa da bu görüş doğruya daha yakındır.

Üçüncüsü: Yetmiş sayısının söz konusu edilmesi hasr/sınırlama babından değil teksîr/çokluk ifâde etme babındandır. Nitekim Allah Teâlâ *'Onlar için yetmiş kez bağışlanma dilesen de Allah onları asla bağışlamayacaktır'* (Tevbe, 80) buyurmuştur. Burada kastedilen yapılacak tekrarın çokluğudur. (Ne kadar bağışlanma dilense de bağışlamanın gerçekleşmeyeceğidir.) Söz konusu şeyin herhangi bir sayıdan sonra meydana geleceği değildir. Şu hâlde Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in küsurâtı söz konusu etmesinden âdetâ *'Bu hasletler çokluğu ve katlanmışlığı ifâde eden yetmiş sayısının üzerindedir'* buyurduğu anlaşılabılır. Bu görüşü mütekaddi-mînden olan hadis ehli zikretmiştir. Bu da tartışmaya açık bir görüştür.

Dördüncüsü: Bu yetmiş küsur haslet, iman hasletlerinin en üstünleri ve en yüceleridir. Bunu ashâbımızdan İbn Hâmid söylemiştir."

dedi: "Ben bu ayetin nerede indirildiğini ve hangi gün indirildiğini biliyorum. Bu ayet Arefe günü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Arefe'de vakfedeyken indirildi." Süfyan dedi ki: "Cuma günü" dedi mi, demedi mi, tam bilmiyorum."⁶²¹

22- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Yezîd tahdis etti. Onun Hammâd b. Seleme'den⁶²² rivâyet ettiğine göre Ammâr b. Ebî Ammâr şöyle demiştir: İbn Abbâs bu ayeti okudu. Yanında da bir yahudi vardı. Yahudi "Bu ayet bize indirilseydi onun indirildiği günü bayram edinirdik" dedi. Bunun üzerine İbn Abbas (radiyallahu anh) dedi ki: "Bu âyet bayram günü, Cuma günü, arefe günü nâzil oldu."⁶²³

23- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize İsmâîl b. İbrâhîm tahdis etti. Onun Dâvûd b. Ebî Hind'den rivâyet ettiğine göre Şa'bî şöyle demiştir: "Bu ayet Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Arefe'de vakfede iken, şirkin ortadan kalktığı, cahiliyyenin ışığının söndüğü ve Beyt'i çıplak olarak tavaf eden kimsenin kalmadığı zaman nâzil oldu."

24- Görüldüğü gibi Allah (azze ve celle) bu âyetle dinin kemâle erdirildiğini zikretmiştir. Rivâyet edildiğine göre bu âyet Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in vefâtından seksen bir gece önce nâzil olmuştur.

Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Haccâc, İbn Cureyc'den rivâyetle bunu tahdis etti.⁶²⁴ Eğer iman bu adamların dediği gibi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in nübüvvetinin başında Mekke'de iken sadece ikrâr ile kâmil olsaydı, onun bir daha kemâle ermesinin bir manası olmazdı. Al-

⁶²¹ Buhârî (4407) ve Müslim (3017) rivâyet etmiştir.

⁶²² Aslında "Onun Hammâd'dan, onun Seleme'den..." diye geçmektedir. Doğrusu yukarıda yazdığım dır.

⁶²³ Tirmizî (3044), "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta el-Mervezî (354), "eş-Şerîa"da el-Âcurrî (200) rivâyet etmiştir. Tirmizî "Bu İbn Abbâs (radiyallahu anhuma)'dan rivâyet edilen hasen-garîb bir hadistir" demiştir.

⁶²⁴ Tefsîrinde Saîd b. Mansûr (713) ve Taberî (6/81) rivâyet etmiştir. On-dan sahihtir.

lah (*azze ve celle*)'nin tamamladığı ve sonuna getirdiği bir şeyi tekrar kemâle erdirmesi nasıl düşünülebilir?⁶²⁵

25- Ebû Ubeyd dedi ki: Bir kimse sana "Bu yetmiş üç cüz nedir?" diye sorarsa ona şöyle cevap verilir: Bunların isimleri bize toplu şekilde verilmedi [ki söyleyelim].⁶²⁶ Fakat bu cüzler her ne kadar bize tek bir hadiste zikredilmemiş olsa da ilim bu cüzlerin Allah'a itaatten ve O'ndan korkmaktan olduğunu ihâta etmektedir. Hadisleri incelediğin takdirde bu cüzleri dağınık bir hâlde bulabilirsin.⁶²⁷

⁶²⁵ Musannif Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Allah (*azze ve celle*) dini ancak İslâm'ın sonunda, Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in haccında kemâle erdirdiğini bildirmiştir. Bunlar ise dinin bundan yirmi sene önce de, vahyin ona Mekke'de ilk indiği ve onun insanları bu dîni kabul etmeye davet etmeye başladığı zaman da kâmil olduğunu iddia etmişlerdir. Eğer durum böyle olsaydı dinin kemâle erdirilmesinin söz konusu edilmesinin bir manası olmazdı. Sonuna kadar tamamlanmış ve kendisinden boş kalınmış bir şey nasıl kemâle erer? Bu kabul edilmesi mümkün olmayan bir sözdür. Bir adam kendisine karşı bu hücceti ortaya koyduğumda iman dinin tamamı olmadığını, dinin üç cüzden meydana geldiğini; iman bir cüz, farzların bir cüz, nâfilelerin de bir cüz olduğunu söylemek zorunda kaldı."

Ebû Ubeyd şöyle devam etti: "Fakat bu Kitab'ın dile getirdiğine zıttır. Sen Allah'ın şu buyruklarını işitmedin mi: '*Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır.*' (Âli İmrân, 19), '*Kim İslâm'dan başka bir din ararsa bu ondan kesinlikle kabul edilmeyecektir...*' (Âli İmrân, 85), '*Sizin için din olarak İslâm'dan râzı oldum...*' (Mâide, 3) Görüldüğü gibi Allah İslâm'ın dinin tamamı olduğunu bildirmiştir. Bunlar ise İslâm'ın dinin üçte biri olduğunu iddia etmişlerdir. Böylece Allah'ın kâmil bir din olarak isimlendirdiğini dinin üçte biri konumuna yerleştirmişlerdir." (Ta'zîmu Kadri's Salât, 1/354-356)

Bu sözün benzerini İbn Hacer "Fethu'l Bârî"de (1/103) aktarmış ve bunu musannifin "el-İmân" kitabına nispet etmiştir.

⁶²⁶ İki köşeli parantez arası Ebû Ya'lâ'nın musanniften yaptığı nakilden alınmıştır.

⁶²⁷ İbn Receb "Fethu'l Bârî"de (1/33) şöyle demiştir: "Âlimlerden el-Halîmî, el-Beyhakî ve İbn Şâhîn gibi bazıları bu cüzleri sayıp dökme gayretine girmişlerdir. Bu kapsamda Kitab'da ve Sünnet'te iman olarak isimlendirilen her sözü ve ameli zikretmişlerdir. Bu cüzlerin sayısını bazıları yetmiş yedi, bazıları da yetmiş dokuz olarak tespit etmiştir. Fakat bu hasletlerin Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in murâdı olan hasletler olduğunu ke-

26- Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in rahatsızlık veren şeyi yoldan kaldırma hakkındaki buyruğunu, O'nun bunu imandan bir cüz saydığını görmüyor musun?⁶²⁸

27- Yine O başka bir hadiste "Hayâ da imandan bir şubedir" buyurmuştur.⁶²⁹

28- Başka bir hadiste "Kıskançlık imandandır" buyurmuştur.⁶³⁰

29- Başka bir hadiste "Bezâzet (sade giyinmek) imandandır" buyurmuştur.⁶³¹

sin olarak söylemek zordur. İbnu's Salâh böyle söylemiştir ki söylediği doğrudur."

Ayrıca Ebû Ya'lâ'nın "el-İmân"ına (14) bakınız. Musannif orada bu hasletleri İbn Şâh'in'den naklen sıralamıştır.

⁶²⁸ 19. maddede geçmişti.

⁶²⁹ Buhârî (9) ve Müslim (35) İbn Ömer (radiyallahu anh)'tan rivâyet etmiştir.

⁶³⁰ "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta el-Mervezî (490) ve "Müsnedu's Şihâb"da el-Kudâî (154) rivâyet etmiştir. İbnu'l Kattân "Beyânu'l Vehmi ve'l İhâm"da (4/459) zayıflamıştır. Abdurrezzâk (19521) Ma'mer kanalıyla Zeyd b. Eslem'den mürsel olarak rivâyet etmiştir.

⁶³¹ Ahmed "el-İmân"da (39), oğlu Abdullah "es-Sünne"de (757) rivâyet etmiştir. Tahrîcinin tamamı için oraya bakınız. Sahih bir hadistir.

Musannif (rahimehullah) "Ğarîbu'l Hadîs"te (1/145) şunları söylemiştir: "Bezeze... Kisâî 'Bu kişinin perişan ve yıpranmış bir hâlde olmasıdır' demiştir. Bu kapsamda olmak üzere 'raculun bâzu'l hey'e' denir. Bu hâlinde bezâzet ve bezzet bulunan adam demektir. Yine bu kapsamdan olmak üzere başka bir hadiste rivâyet edildiğine göre bir adam Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe îrâd etmekte iken mescide girmiş ve Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) ona iki rek'at namaz kılmasını emretmiştir. Sonra şöyle buyurmuştur: 'Bu mescide perişan bir hâlde girdi. Ben de ona iki rek'at namaz kılmasını emrettim. İstiyordum ki bir adam onu fark etsin ve ona tasaddukta bulunsun.'"

Büşencî de şöyle demiştir: "Bezâ bezâzetten farklıdır. Bezâ kötü sözler söylemek ve iftira atmaktır. Bezâzet ise giyilen elbisenin ve yatılan yatağın eski püskü olmasıdır. Değerli elbiselerden ve pahalı yataklardan tevâzu göstererek uzak durmaktır. Sade ve eski elbiseler zühd ehlinin elbiseleridir.

30- Diğer bir hadiste de "Hüsnü'l ahd (vefâ) imandandır" buyurmuştur.⁶³² İşte bunların tamamı imanın şubelerindendir.⁶³³

31- Yine Anmâr (*radıyallahu anhi*)'ın rivâyet ettiği bir hadiste Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur:

"Üç şey imandandır: Azdan da vermek, kendinle ilgili hususlarda insaflı davranman, herkese selâm vermen..."⁶³⁴

32- Bundan başka imanın kemâlinin zikredildiği zaman akıllara gelen hadisler de vardır. Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) "Mahlûkât arasından en fazla imana sahip olanlar kimlerdir?" diye sormuş, insanlar da önce "Melekler" sonra da "Biz ey Allah'ın Resulü!" diye cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) "Hayır, sizden sonra gelecek bir topluluk" buyurmuş ve o topluluğun özelliklerini zikretmiştir.⁶³⁵

'Falanca bezzu'l hey'e ve rassu'l melbestir' denir." (Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, 13/584)

Ahmed'in "el-Îmân"ında (39) daha fazla açıklamada bulunulacaktır.

⁶³² "Müsnedu's Şihâb"da el-Kudâî (971) ve el-Hâkim (1/16) rivâyet etmiştir. Sahih bir hadistir.

Musannif "Ğarîbu'l Hadîs"te (3/137) "عہد/ahide" maddesinde şunları söylemiştir: "Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in hadisinde geldiğine göre ihtiyar bir kadın Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in yanına girdi. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) onun hâlini hatırlını sordu ve ona çok ilgi gösterdi. 'Bu kadın Hatîce'nin zamanında bize gelirdi, şüphesiz hüsnü'l ahd (vefâ) imandandır' buyurdu. Ahd çeşitli hususlarda olur. Vefâ göstermek, karşıdakinin saygınlığına ve hakkına riâyet etmek bu kapsamdadır. Hadiste söz konusu edilen de budur..."

⁶³³ Musannif (*rahimehullah*) bütün bu amelleri, imanın, kendilerini terk edenlerin İslâm dâiresinin dışına çıkmayacağı dallarından saymıştır. Fakat o namazı ve zekâtı söz konusu ettiği zaman bunları kendilerini terk edenin kâfir olacağı, kendileri olmadan şehâdetin fayda vermeyeceği asıllardan saymıştır. Aman, buraya dikkat et! Ayrıca mukaddimeye (1/97) bakınız.

⁶³⁴ İleride geleceği üzere İbn Ebî Şeybe "el-Îmân"da (131) rivâyet etmiştir. Ondan sahihtir.

⁶³⁵ Lâlekâî (1669) ve "Târîhu Cürcân"da Cürcânî (1/404) Hâlid b. Yezîd tarîkinden rivâyet etmiştir. O şöyle demiştir: Bize Süfyân es-Sevrî tahdis et-

33- Yine Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz müminlerin en kâmil imana sahip olanı -ya da en kâmil imana sâhip olanlarından biri-, onların arasında ahlâkı en güzel olan kimsedir."⁶³⁶

34- Yine O (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kişi, şakanın içerisindeki yalanı ve haklı olsa bile tartışmayı bırakmadıkça tam anlamıyla iman etmiş olmaz."⁶³⁷

ti. Onun Mâlik b. Miğvel'den, onun Talha b. Musarri'ften, onun Ebû Sâlih'ten, onun Ebû Hureyre (radiyallahu anh)'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "Kimin iman etmesi ilgiye daha şâyândır?" diye sordu. "Meleklerin" dediler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "Onlar gökte Allah'ın sizin görmediğiniz işlerini gördüğü hâlde bu nasıl olur?" buyurdu. Bunun üzerine "Nebîle-rin" dediler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "Onlara vahiy gelip duruyorken bu nasıl olur?" buyurdu. Bunun üzerine "O zaman bizim" dediler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "Size Allah'ın âyetleri okunduğu hâlde ve aranızda resûlü bulunduğu hâlde bu nasıl olur?" buyurdu ve şöyle devam etti: "Onlar benden sonra gelecek, beni görmedikleri hâlde bana iman edecek kimselerdir. İşte onlar iman etmeleri ilgiyi en çok hak eden kimselerdir. İşte onlar benim kardeşlerimdir, siz ise benim ashâbımsınız."

Hadisin şâhidleri vardır. Bunlardan biri Abdullah b. Amr (radiyallahu anhu-ma)'nın hadisidir. Bunu el-Lâlekâî (1761) rivâyet etmiştir. İsnâdında zayıf bir râvi olan el-Muğîre b. Kays vardır. Hadisin şâhidlerinden bir diğeri İbn Ömer (radiyal-lahu anhuma)'nın hadisidir. Bunu el-Bezzâr (289) ve zayıflayarak el-Ukaylî (4/238) rivâyet etmiştir. Bir diğer şâhid Ebû Cum'a el-Ensârî (radiyallahu anh)'ın hadisidir. Bunu Ahmed (16976) isnâdıyla Ebû Cum'a'dan rivâyet etmiştir. Hadiste Ebû Cum'a şöyle demiştir: "Beraberimizde Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh olduğu hâlde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte sabah yemeği yedik. (Ebû Ubey-de) 'Ey Allah'ın Resûlü, seninle birlikte İslâm'a girdiğimiz ve seninle birlikte cihâd ettiğimiz hâlde bizden daha hayırlı biri var mıdır?' diye sordu. 'Evet. Sizden sonra gelecek, beni görmedikleri hâlde bana iman edecek bir topluluk' buyurdu." Bir diğer şâhid de el-Bezzâr'ın (7294) "Enes'ten garîbdir" diyerek rivâyet ettiği Enes (radiyallahu anh) hadisidir.

⁶³⁶ Sahih bir hadistir. Tahrîci İbn Ebî Şeybe'nin "el-İmân"ında (17) gelecektir.

⁶³⁷ Ahmed (8766) ve "el-Evsat"ta et-Taberânî (5103) Ebû Hureyre (radiyallahu anh)'tan rivâyet etmiştir. Taberânî "Bu hadisi Mekhûl'den ancak Mansûr b. Âzîn rivâyet etmiştir, Abdulazîz b. Ebî Seleme bu hadiste teferrüd

35- Bunun aynısı ya da benzeri Ömer b. Hattâb'dan⁶³⁸ ve İbn Ömer'den⁶³⁹ de rivâyet edilmiştir.

36- Bu meseledeki en açık delillerden biri de Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in şefaât hadisindeki şu buyruğudur: "Kalbinde arpa ağırlığınca, buğday ağırlığınca, zerre ağırlığınca iman bulunan kim varsa ateşten çıkar."⁶⁴⁰ Bunlar kadar imanı olmayan kimse ise yanar.

37- Yine Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) kendisine vesvese hakkında sorulduğu zaman "İşte bu sarîh imandır" buyurmuştur.⁶⁴¹

etmiştir" demiştir. Derim ki: Ayrıca Mekhûl Ebû Hureyre (*radiyallahu anh*)'tan hadis işitmemiştir.

⁶³⁸ İbn Ebî Şeybe (26119) Meymûn b. Ebî Şebîb tarîkiyle Ömer (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet etmiştir: "Şakanın içinde bile yalan söylemeyi bırakmadığın sürece imanın hakîkatine ulaşamazsın." İsnâdı munkatıdır.

⁶³⁹ İbn Ebî'd Dünyâ "es-Samt'ta (393) Şu'be tarîkiyle el-Hakem'den rivâyet etmiştir: İbn Ömer (*radiyallahu anhuma*) dedi ki: "Bir kimse haklı olsa bile tartışmayı ve şakanın içinde olsa bile yalan söylemeyi bırakmadığı sürece imanın hakîkatine ulaşamaz." Musannif bu eseri 89. maddede zikre-decektir. Bu bapta daha birçok eser vardır. İbn Ebî'd Dünyâ'nın "es-Samt" kitabına (Mizâhın Zemmi Bâbı) bakınız.

⁶⁴⁰ Buhârî (44, 7410) ve Müslim (193) Enes (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet etmiştir.

⁶⁴¹ Müslim (132) Ebû Hureyre (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet etmiştir: "Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbından bazı kimseler gelip ona 'Biz içimizde öyle şeyler buluyoruz ki birimiz onu ağzına almayı bile büyük görüyor?' diye sordular. Rasulullah 'Bunu gerçekten buluyor musunuz?' dedi. 'Evet' diye cevap verdiler. "İşte o sarîh imandır" buyurdu."

Muhammed b. Nasr (*rahimehullah*) "Ta'zîmu Kadri's Salât'ta (2/726) şöyle demiştir: "Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) burada bizâtihi vesvesenin sarîh iman olduğunu kastetmemiştir. O ancak Allah (*azze ve celle*)'den korktuklarından dolayı ızhâr ettikleri rahatsızlığın sarîh iman olduğunu kastetmiştir. Zira onlar gökten düşmeyi o şeyi ağızlarına almaya tercih etmişlerdir. Şiddetli bir korku duymuyor olsa, hiç kimse gökten yere çakılmaya ve küle dönmeye râzî olmaz. İşte bu korku sarîh imandır. Çünkü kişi içerisinde şîrk içeren bir vesvese bulduğu zaman Allah'ın şîrk ehline hazırladığı azapları gözünün önüne getirir ve gönlü küle dönme hususunda hoş olur."

38- Ali (aleyhisselam) da şöyle demiştir: “Şüphesiz iman kalpte beyaz bir nokta olarak başlar. İman büyüdükçe bu beyaz nokta da büyür.”⁶⁴²

Bunlara ve buna benzeyen, zikredildiği takdirde sözün uzayacağı çok sayıdaki esere baktığın zaman şunu görürsün: İman, kalplerle ve amellerle farklı derecelerdir. Bu eserlerin tamamı ya da ekserisi iyi amellerin imandan olduğunu desteklemektedir. Şu halde bu eserler nasıl yok sayılabilir ve yalanlanabilir?

39- Allah Teâlâ'nın şu buyruğu da imanın ameller sebebiyle farklı derecelerde olduğunu doğrulamaktadır:

“Müminler ancak Allah anıldığı zaman kalpleri ürperen, O'nun ayetleri okunduğu zaman imanlarını arttıran ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir... İşte onlar hakîkî müminlerdir.” (Enfâl, 2-3)

Görüldüğü gibi Allah (azze ve celle) hakîkî imanın ancak bu şartlar üzerine amel edildiği takdirde bulunabileceğini söylemiştir. İmanın sözden ibâret olduğunu söyleyen kimse ise hiçbir ameli olmasa bile kişiyi hakîkî mümin olarak görmektedir. Şüphesiz bu kimse Allah'ın kitabına ve Sünnet'e karşı çıkmaktadır.⁶⁴³

Benzeri Harb el-Kirmânî'nin (664) “es-Sünne”sinde geçtiği üzere İshâk b. Râhûye (rahimehullah)'tan da rivâyet edilmiştir.

⁶⁴² Tahrîci İbn Ebî Şeybe'nin “el-Îmân” kitabında (8) gelecektir.

Musannif (rahimehullah) “Ğarîbu'l Hadîs”te (3/460) şunları söylemiştir: “İman kalpte bir lumza olarak belirir sözüne gelince, el-Asmaî lumza hakkında ‘Lumza, nokta ve benzeri şekilde beyazlıktır’ demiştir. Bu baptan olmak üzere ön ayaklarının iç kısmında bir miktar beyazlık bulunan ata ‘el-maz at’ denir. Muhaddisler fetha ile lamza derler. Arapların konuşmalarında ise bu tıpkı duhme, şübhe, humra ve sufra gibi damme ile lumzadır. Bazıları tâ harfi ile lumta olarak rivâyet etmiştir. Bu hiç bilmediğimiz ve mahfuz olduğunu düşünmediğimiz bir şeydir. Bu hadiste imanın artıp azaldığını inkâr edenlere reddiye vardır. Onun ‘İman arttıkça o nokta da artar’ dediğini görmüyor musun? Bunun yanında bunu destekleyen birçok hadis ve Kur’ân âyeti vardır.”

⁶⁴³ Muhammed b. Nasr (rahimehullah) “Ta'zîmu Kadri's Salât”ta (2/356) şöyle demiştir: “Allah (azze ve celle) müminleri birtakım amelleri yerine getiren kimseler olarak zikretmiş, bundan sonra onlara hakîkî mümin olma

40- Sana kalplerdeki imanın farklı derecelerde olduğunu açıklayan delillerden bir tanesi de Allah Teâlâ'nın şu buyruğudur: *"Ey iman edenler! Mümin kadınlar size geldikleri zaman onları imtihan edin."* (Mümtehan, 10)

Burada imanın bazı derecelerinin diğer derecelerinin altında olduğunu görmüyor musun: *"Onların imanlarını en iyi Allah bilir. Onların mümin olduklarını anlarsanız..."* (Mümtehan, 10)

Allah (azze ve celle)'nin şu buyruğu da bu baptandır: *"Ey iman edenler, Allah'a, Resûlü'ne... iman edin."* (Nisâ, 136)

sifatını vermiştir. Onları ancak namaz ve zekât gibi amelleri yerine getirdikleri durumda hakikî mümin olmakla vasıflandırmıştır. O şöyle buyurmuştur: *'Müminler ancak Allah anıldığı zaman kalpleri ürperen, kendilerine O'nun ayetleri okunduğu zaman imanlarını artıran ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir. Onlar ki namazı kılarlar ve kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden infak ederler.'* (Enfâl, 2-3) Peşinden ise *'İşte onlar hakikî müminlerdir'* (Enfâl, 4) buyurmuştur. Görüldüğü gibi Allah Teâlâ onları, zikrettiği amelleri yerine getirmelerinden sonra hakikî mümin olmakla vasfetmiştir. Allah'ın haber verdiği şeyi red ile karşılamak, O'nun vasıflandırmasını tersine çevirmek, değiştirmek, 'Müminler, Allah anıldığı zaman kalpleri ürpermeyen, kendilerine O'nun ayetleri okunduğu zaman imanlarını arttırmayan, Rablerine tevekkül etmeyen, namazı kılmayan, zekâtı vermeyen kimselerdir, işte onlar hakikî müminlerdir' demek, böylece Allah'ın nitelendirmesini tersine çevirmek, O'nun verdiği hükmü değiştirmek kimse'nin haddine değildir. Evet, ayetin hem başı hem de sonu Allah'a iman eden kimsenin hakikî mümin olduğunu göstermektedir. Fakat adam ayetin başı ile sonu arasındaki amelleri atmakta, böylece her bir mümini hakikî mümin olarak isimlendirmektedir. Böylece Allah'ın hükmünü red ile karşılamış olmaktadır. Eğer her mümin hâkikî manada mümin olmuş olsaydı Allah Teâlâ'nın müminleri vafettiği amelleri zikretmesinden sonra *'İşte onlar hakikî müminlerdir'* buyurmasının bir manası olmazdı. Çünkü o zaman bu amelleri işleyen de işlemeyen de hakikî mümin olmuş olurdu... Demek ki hakikî ve kâmil iman ancak farz kılınmış olan amellerin edâ edilmesiyle ve haramlardan kaçınılmasıyla bulunabilir. İmanın ismine ve hükmüne gelince bu kişinin imana girmesiyle sabit olur. İsterse kişi imanını kemâle erdirmemiş olsun. Aynı şekilde bütün ameller böyledir. İnsanlar bir amele girdikleri zaman o amelin başlangıcında o amelin ismini taşımayı hak ederler. Daha sonra o amellerde ilave olarak yaptıkları şeylerle o amelleri mükemmelleştirmelerine göre kendi aralarında farklı derecelere sahip olurlar..."

Eğer onların sahip oldukları imandan daha ilerisi olmasaydı Allah (azze ve celle)'nin imanı emretmesinin bir manası olmazdı. Yine O (azze ve celle) şöyle buyurmuştur:

"Elif-Lâm-Mim. İnsanlar 'iman ettik' dediler diye imtihana tabi tutulmadan bırakılvereceklerini mi zannettiler? Gerçekten Biz onlardan öncekileri imtihan ettik. Allah sâdıkları mutlaka bilecektir. O yalancıları da mutlaka bilecektir." (Ankebût, 1-3)

Yine O şöyle buyurmuştur: *"İnsanlardan öyleleri vardır ki 'iman ettik' derler. Fakat Allah yolunda bir sıkıntıya maruz kaldıkları zaman insanların işkencesini Allah'ın azâbıyla bir tutarlar."* (Ankebût, 10)

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın iman edenleri arındırması ve kâfirleri ortadan kaldırması için..."* (Âli İmrân, 141)

Görmüyor musun ki Allah Teâlâ onları sözlerini fiilleri ile tasdik etmeleri için imtihana tabi tutmuştur. Onlar için amelsiz bir ikrârdan râzı olmamıştır. Öyle ki birini diğerinden bir cüz kılmıştır. Şu halde Allah'ın kitabından, Resulü'nün sünnetinden ve O'ndan sonra gelen örnek ve önder konumunda olan selefin menhecinden sonra neyin peşinden gidilir?

41- Bizim nezdimizde Sünnet'e uygun olan görüş, âlimlerimizin açıkça ifâde ettikleri ve bizim de bu kitabımızda aktardığımız görüştür: İman niyet (tasdik), söz ve amel ile dir.⁶⁴⁴ İmanın bazı dereceleri diğer derecelerin üzerindedir. Bu derecelerin ilki ve en yücesi de dil ile şehâdet getirmektir. Nitekim Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) imanın yetmiş küsur cüzden oluştuğunu bildirdiği hadiste böyle söylemiştir. Dolayısıyla bir kimse şehâdeti telaffuz ettiği ve Allah katından gelenlerin tamamını ikrâr ettiği zaman, Allah katında kâmil bir şekilde iman dâiresinin içerisine girmek sûretiyle mümin ismini hak eder. Onun mümin ismini hak etmesi nefisleri temize çıkarmak babından değildir. Allah'a olan taati ve O'na karşı takvası ne kadar artarsa imanı da o kadar artar.

⁶⁴⁴ Bu Ebû Ubeyd (rahimehullah)'ın ilim ve sünnet ehlinde naklettiği icmâdır: Sapık Mürcie'nin hilâfına imanın üç rüknü vardır ve kulun imanı ancak bu üçüyle sahih olur. Nitekim bu mukaddime (1/19) açıklanmıştır.

-2-

İmanda İstisnâ Bâbı⁶⁴⁵

⁶⁴⁵ Âcurrî (*rahimehullah*) "eş-Şerîa"da (Hakkında Şüphe Etmeksizin İmanda İstisnâ Yapmak Bâbı) şunları söylemiştir: "Zikrettiğimiz hak ehli âlimlerin özelliklerinden biri de şüphe manasında olmaksızın imanda istisnâ yapmalarıdır. İmanda şüphe etmekten Allah'a sığınırız. Fakat onlar kâmil imana sâhip olduklarını söyleyerek nefislerini temize çıkarmaktan korktukları için böyle yapmışlardır. Kişi imanın hakikatini hak edip etmediğini bilemez. Bundan dolayı hak ehli âlimlere "Sen mümin misin?" diye sorulduğu zaman "Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, resûllerine, âhîret gününe, cennete ve cehenneme iman ettim" derler ya da buna benzer cevaplar verirler. Bunu diliyle söyleyen ve kalbiyle bunu tasdik eden kimse mümindir. İmanda istisnâ ise ancak kişinin Allah'ın müminleri kendisiyle nitelediği hakikî imanı hak edip etmediğini bilmediğinden dolayı yapılır. Bu Sahâbe'nin -Allah onlardan râzı olsun- ve onlara güzelliikle tâbi olanların yoludur. Onlara göre imanda istisnâ, söz ve kalpteki tasdik hakkında olmaz. İstisnâ ancak hakikî imanı gerektiren amellerde olur. Onlara göre insanlar zâhîren mümindirler. Bununla birbirlerine mirasçı olurlar, birbirleriyle evlenirler. İslâm dîninin ahkâmı bununla yürürlükte olur. Fakat istisna bizim sana açıkladığımız ve bizden önceki âlimlerin beyân ettiği şekildedir."

Âlimler istisnânın hükmü hususunda ihtilâf etmişlerdir. İmanda istisnaya farklı hükümler verilmesinin altında istisnânın sebeplerinin ve istisnânın gerçekleştiği şekillerin farklılığı yatmaktadır. Bu yüzden İbn Teymiyye bu görüşler içerisinde en doğru ve en dengeli olanının; istisnânın sebeplerinin ve şekillerinin farklılığına binâen ikisinin de, yani istisna yapmanın da yapmamanın da câiz oluşu olduğu görüşünde idi. Ehli Sünnet'e göre şu şekillerde istisna yapmak câizdir:

1- Kişi kendisini temize çıkarmamak, kendini övmemek, Allah'ın bütün emrettiklerini yapıp sakındırdığı her şeyden sakınmayı içeren mutlak imanı elde edip etmediğini bilmediğinden dolayı bilmediği bir şey hakkında kendi lehine şehâdetle bulunmuş olmamak için istisna yapar.

2- Allah'ın amellerini kabul edip etmediğini bilmediğinden dolayı istisna yapar. Yani amellerinin kabul edilip edilmediğinden şüphe ettiği için istisna yapar.

3- Kötü âkıbeta uğramaktan korktuğu ve âkıbetinin ne olacağını bilmediği için istisna yapar.

42- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd tahdis etti. Onun Eşheb'den rivâyet ettiğine göre Hasen şöyle demiştir: Bir adam İbn Mes'ûd'un yanında "Ben müminim" dedi. Bunun üzerine İbn Mes'ûd "Yani sen cennetlik misin?" diye sordu. Adam da "Öyle ümit ediyorum" diye cevap verdi. Bunun üzerine İbn Mes'ûd "İkinciye (Allah'a) havâle ettiğin gibi birinciye de (Allah'a) havâle etseydin ya!" dedi.⁶⁴⁶

43- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Mehdi tahdis etti. Onun Süfyân b. Saîd'den, onun da A'meş'ten rivâyet ettiğine göre Ebû Vâil şöyle demiştir: Bir adam Abdullah'a geldi ve şöyle dedi: "Yürümekte olduğumuz bir sırada binekli bazı kimseler ile karşılaştık. Onlara 'Siz kimsiniz?' diye sorduk. 'Biz müminleriz!' diye cevap verdiler." Bunun üzerine Abdullah "'Biz cennet ehlindeniz' de deselerdi ya!" dedi.⁶⁴⁷

4- Mevcut olduğunu kesin olarak şüphe duymaksızın bildiği bir hususta işleri Allah'ın meşîetine bağlamak bâbından istisna yapar. (Bakınız: Ârâu'l Mürcieti fî Musannefâtî Şeyhi'l İslâm, s. 454)

Derim ki: İstisna meselesinde Mürcie muhâlefet etmiştir. Onlar bunu harâm saymışlar ve imanda şüphe etmek kapsamında değerlendirmişlerdir.

İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (13/41) şöyle demiştir: "Ebû Hanîfe ve ashâbı imanda istisnayı câiz görmez." Yine o (7/666) şöyle demiştir: "Mürcie ve Mu'tezile 'İmanda istisna câiz değildir, bu şüphedir' demişlerdir.

⁶⁴⁶ Ahmed "el-Îmân"da (177, 179, 180, 205) İbn Mes'ûd (*radiyallahu anh*)'tan gelen tariklerle rivâyet etmiştir. Hadis ondan sahihtir. Sonrasına bakınız.

⁶⁴⁷ İbn Ebî Şeybe "el-Îmân"da (23), Ahmed "el-Îmân"da (178) ve Abdullah "es-Sünne"de (634) rivâyet etmiştir. İsnâdı sahihtir.

İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/416) şöyle demiştir: "Allah'ın kitabında mutlak manadaki mümin, imanî üzere öldüğü takdirde cehenneme girmeksizin cennetle vaad olunan kimsedir. Bu yüzden İbn Abbâs (*radiyallahu anh*) ve seleften başkaları kendisinin mümin olduğuna şehâdet eden kimsenin kendisinin cennetlik olduğuna da şehâdet etmesi gerektiğini söylemişlerdir. Onların bununla kastettikleri şudur: Kişi iman üzere öldüğü takdirde cennete mümin olarak ölen kimseden başkasının girmeyeceği bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla kişi 'Ben kesinlikle müminim, ben Allah katında müminim' dediği zaman ona 'O zaman bu hâl üzere öldüğün takdirde hiç azaba uğratılmadan cennete gireceğini de kesin bir şekilde söyle, zira Allah müminlerin cennetlik olduğunu bildirmiştir' denir."

44- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Yahyâ b. Said ve Muhammed b. Ca'fer tahdis etti. Onların Şu'be'den, onun Seleme b. Kuhey'l'den, onun da İbrâhîm'den rivâyet ettiğine göre Alkame şöyle demiştir: Bir adam Abdullah'ın yanında "Ben müminim" dedi. Bunun üzerine Abdullah şöyle karşılık verdi: "'Ben cennetliğim' de de bari! (Biz böyle demeyiz.) Biz ancak Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve resullerine iman ettik (deriz)." ⁶⁴⁸

45- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Abdurrahman tahdis etti. Onun Süf-yân'dan rivâyet ettiğine göre Muhil ⁶⁴⁹ b. Muhriz şöyle demiştir: İbrâhîm (en-Nehai) bana dedi ki: Sana "Sen mümin misin?" diye sorulduğu zaman "Ben Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve resullerine iman ettim" de. ⁶⁵⁰

46- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Abdurrahmân tahdis etti. Onun Süf-yân'dan, onun Ma'mer'den, onun da İbn Tâvûs'tan rivâyet ettiğine göre (İbn Tâvûs'un) babası (Tâvûs) şöyle demiştir: Sana "Sen mümin misin?" diye sorulduğu zaman "Ben Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve resullerine iman ettim" de. ⁶⁵¹

47- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Abdurrahmân tahdis etti. Onun Hammâd b. Zeyd'den, onun da Yahyâ b. Atîk'ten rivâyet ettiğine göre Muhammed b. Sîrîn şöyle demiştir: Sana "Sen mümin misin?" diye sorulduğu zaman de ki: "Allah'a, bize indirilene, İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshâk'a, Ya'kûb'a ve torunlarına indirilene iman ettik..." (Bakara, 136) ⁶⁵²

48- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Cerîr b. Abdulhamîd tahdis etti. Onun Mansûr'dan rivâyet ettiğine göre İbrâhîm şöyle demiştir: Bir adam Al-

⁶⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, el-İmân, (22), Abdullah, es-Sünne (633). İsnâdı sahihtir.

⁶⁴⁹ Aslında "Muhallâ" olarak geçmektedir.

⁶⁵⁰ İbn Ebî Şeybe (29), "el-İmân"da Ahmed (171) ve "es-Sünne"de oğlu Abdullah (627) rivâyet etmiştir.

⁶⁵¹ Ahmed, el-İmân (172) ve oğlu Abdullah, es-Sünne (228).

⁶⁵² Ahmed, el-İmân (173) ve oğlu Abdullah, es-Sünne (262).

kame'ye "Sen mümin misin?" diye sordu. Alkame de "İnşâallah, öyle olduğumu ümit ederim" dedi.⁶⁵³

49- Ebû Ubeyd dedi ki: İşte bu yüzden Süfyân ve ona muvafakat edenler imanda istisna yapılması gerektiği görüşünde idiler. Bize göre onların mümin olduklarına kesin bir şekilde şehâdette bulunmayı hoş görmemelerinin sebebi, sana birinci bölümde söylediğim gibi kendilerini temize çıkarmaktan ve Allah katında kâmil mümin olduklarını söylemekten çekinmeleridir. Dünyâ ahkâmına gelince, onlar İslâm dinine mensup herkesi mümin olarak isimlendirmektedirler.⁶⁵⁴ Çünkü onların velâyetle-

⁶⁵³ İbn Ebî Şeybe "el-Îmân"da (24), Ahmed "el-Îmân"da (184) ve oğlu Abdullah "es-Sünne"de (635, 697) rivâyet etmiştir.

Bunu ayrıca Hatîb "Târîh"inde (3/371) Vekî' tarikiyle rivâyet etmiştir: "Sevrî'yi şöyle derken işittim..." Sonra sözü zikretmiştir. Sonra Vekî' şunu söylemiştir: "Ebû Hanîfe 'Kim Süfyân'ın bu sözünü söylerse bizim nezdimizde şüphelidir, biz burada da Allah katında da hakîkî müminleriz' dedi. Fakat biz Süfyân'ın söylediğini söylüyoruz. Ebû Hanîfe'nin sözü ise bizim nezdimizde cüretkârlıktır."

Şâlencî şöyle demiştir: "Ahmed'e 'Ben kendi nezdimde hükümler ve miraslar bakımından müminim, Allah katında ne olduğumu ise bilmiyorum' diyen kimse hakkında sordum da 'O mürciî değildir' dedi." (Mecmû'u'l Fetâvâ, 7/253)

İbnu'l Kayyım "el-Medâric"de (1/525) şunları söylemiştir: "Demişlerdir ki: Bunun sebeplerinden biri de İslâm'ın şer'î buyruklarının zâhirî/görünen fiiller üzerine terettüp etmesidir. İmanın bâtını/içteki hakikatlerine gelince işte mükâfât ve ceza bunlara göre verilir. Şu hâlde Allah Teâlâ'nın iki hükmü vardır: Bunlardan biri dünyada zâhirî buyruklara ve uzuvların amellerine göre verdiği hüküm, diğeri ise âhirette zâhirlere ve bâtınlara göre vereceği hükümdür. Bundan dolayı Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) münâfıkların açığa vurdukları şeyi (yani İslâm'ı) kabul eder, onların gizli hâllerini ise Allah'a havâle ederdi. Bu sebeple onlarla evlenilir, onlara mirasçı olunur ve onlara miras bırakılır. Dünya ahkâmında onların namazlarına itibar edilir. Hükümleri namazı terk eden kimsenin hükmü gibi olmaz. Çünkü görünüşte de olsa namazı kılmaktadırlar. Mükâfât ve cezâ hükümleri ise insanlara düşmez. Bu Allah'ın işidir. Bu işi âhiret yurdunda Allah üstlenecektir."

⁶⁵⁴ Süfyân es-Sevrî (rahimehullah)'ın dediği gibi: "İnsanlar bizim nezdimizde hükümleri ve mirasları hususunda mümindirler. Onların böyle olmasını ümit ederiz. Allah (azze ve celle) katındaki durumumuzu ise bilemeyiz. (Ahmed'in kitabının 189. maddesinde gelecektir.)

ri, kestikleri(nin helâl olması), şehâdetleri(nin makbullüğü), kendileriyle evlenilmesi(nin câiz olması) ve bütün hükümleri ancak imana bağlıdır. Bu yüzden Evzâî imanda istisna yapmayı da yapmamayı da câiz gördü.

50- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Muhammed b. Kesîr'in tahdis ettiği göre Evzâî şöyle demiştir: Kim "Ben müminim" derse, bu güzeldir. Kim "Ben inşâallah müminim" derse bu da güzeldir. Çünkü Allah (*azze ve celle*) onların Mescid-i Haram'a gireceklerini bildiği hâlde "*İnşâallah/Allah dilerse Mescid-i Haram'a emin bir şekilde mutlaka gireceksiniz*" (Fetih, 27) buyurmuştur.⁶⁵⁵

⁶⁵⁵ İsnâdında Muhammed b. Kesîr vardır. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: "Babam Muhammed b. Kesîr'i söz konusu etti ve onun çok zayıf olduğunu söyledi. Ma'mer'den rivâyet edilen hadislerinin de çok zayıf olduğunu söyledi. 'Onun hadisi münkerdir' dedi. 'Münker şeyler rivâyet eder' de dedi."

Ebû Ahmed İbn Adiyy şöyle demiştir: "Özellikle Ma'mer'den ve el-Evzâî'den o kadar çok rivâyeti vardır ki bu rivâyetler hususunda kendisine mutâbaat eden kimse yoktur." (Tehzîbu'l Kemâl, 26/329)

Derim ki: Büyük ihtimâlle bu hadis de onlardandır. Zira el-Evzâî (*rahimehullah*) bir kimsenin diğerine "Sen mümin misin?" diye sormasını hoş karşılamazdı. Bu meselede soru soran kimseye de cevap vermezdi.

Örneğin Ebû Nuaym "el-Hilye"de (8/254) el-Evzâî'nin kendisine "Sen gerçekten mümin misin?" diye sorulan kimse hakkında şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Adama sorulan bu soru bidattir. Bu hususta şehâdette bulunmak derine dalmaktır. Dinimiz hususunda biz bununla yükümlü kılınmadık. Bunu Nebîmiz de -salâtların en üstünü ve selâmların en temizi onun üzerine olsun- bize emretmedi. Bu soruyu soran kimsenin bir önderi yoktur. Bu konuda konuşmak gereksiz tartışmadan ibârettir. Bu konuda çekişmek sonradan ortaya çıkan bir şey ve ciddiyetsizliktir..."

Hallâl'in "es-Sünne"sinde (1043) Ahmed b. el-Kâsım'dan rivâyet edildiğine göre o Ebû Abdullah'a "Evzâî'nin 'İstisna yapmak da yapmamak da birdir' dediği rivâyet edilmektedir" demiş, sonra şunu eklemiştir: "Onun istisna yapmayı hoş görmediğini gördüm. Onun yanında daha fazla gördüğüm şey bu idi."

Derim ki: Ehli Sünnet imamlarının imanda istisna yapmayanlara reddiye mâhiyetindeki sözleri az sonra gelecektir.

51- Bana göre Abdullah (b. Mes'ûd) hadisi de buna işâret etmektedir: Muâz'ın ashâbından biri Abdullah'ın yanına geldi ve ona şöyle dedi: "Bilmez misin ki Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zamanında insanlar mümin, münâfık ve kâfir olmak üzere üç sınıftı. Sen bu sınıfların hangisindendin?" Bunun üzerine Abdullah "Müminlerdendim..." diye cevap verdi.⁶⁵⁶

Bize göre Abdullah bu sözüyle "Ben bu dine mensup kimselerdendim, diğerlerinden değildim" demek istemiştir. (Yani kendisini temize çıkarmayı ya da Allah katında kâmil bir imana sahip olduğunu söylemek istememiştir.) Onun Allah katında (kâmil bir) mümin olduğuna şehâdet etmiş olması ihtimâlîne gelince, bizim nezdimizde o böyle bir şeyi kastetmeyecek kadar Allah'ı biliyor ve O'ndan korkuyordu. Allah Teâlâ "Nefslerinizi temize çıkarmayın, kimin takva sahibi olduğunu en iyi O bilir" (Necm, 32) buyurmuşken o nasıl böyle bir şeyi kastetmiş olabilir?

Bunu destekleyen husus şudur: Zannımızca Abdullah bundan önce nefisini tezkiye etmek manasında olsun, başka bir manada olsun bu sözü söylemiyordu. Onun bu sözü herhangi bir manada söyleyen kimseye karşı çıktığını da düşünmüyoruz. O ancak "Ben Allah'a, O'nun kitaplarına ve resullerine iman ettim" diyor, bu lafza bir ilâvede bulunmuyordu. İbrâhim'in, Tâvûs'un ve İbn Sîrîn'in de tercih ettiği bu idi.⁶⁵⁷ Daha sonra Ab-

⁶⁵⁶ İbn Ebî Şeybe "el-İmân"da (76) rivâyet etmiştir. Musannif ileride bu rivâyetin zayıf olduğunu söyleyecektir.

⁶⁵⁷ İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (13/42) şöyle demiştir: "Bu yüzden kendisine 'Sen mümin misin?' diye sorulan kimselerin bazılarının verdiği cevap 'Allah'a, meleklerine ve kitaplarına iman ettim' olmuştur. Onlar bunu kesin bir şekilde söylemişler, herhangi bir şarta bağlamamışlardır. Ya da şu şekilde cevap vermişlerdir: 'Eğer kanımı ve malımı koruma altına alan imanı kastediyorsan ben müminim. Yok, Allah'ın şu buyruklarındaki imanı kastediyorsan ben inşâallah müminim: Müminler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir, kendilerine O'nun âyetleri okunduğu zaman bu onların imanını arttırır ve onlar yalnızca Rablerine tevekkül ederler. Onlar ki namazı kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infâk ederler. İşte onlar hakikî müminlerdir. Onlar için Rableri katında dereceler, bir mağfiret ve bol bir rızık vardır. (Enfâl, 2-4) Müminler ancak Allah'a ve Resûlü'ne iman eden, bundan sonra hiç şüpheye düşmeyen, mallarıyla ve

dullah (kendisine bu konuda soru sorulduğu zaman) "Ben müminim" diye cevap vermeye başladı. Eğer bu söz Abdullah'tan sahih olarak rivâyet edilmişse, bana göre yorumu sana söylediğim gibidir. Diğer taraftan ben Yahyâ b. Said'in bu rivâyeti inkâr ettiğini ve isnâdına ta'n ettiğini gördüm. Zira Abdullah'ın ashâbı bu sözün hilâfı olan görüşe sahiptirler.⁶⁵⁴

canlarıyla Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanlardır. (Hucurât, 15)"

⁶⁵⁸ Buna karşı çıkanlar arasında İmam Ahmed (*rahimehullah*) da vardır. Hallâl'in "es-Sünne"sinde (1045) rivâyet edildiğine göre el-Hasen b. Muhammed Ebû Abdullah'a "Hâris b. Amîra'nın İbn Mes'ûd'un imanda istisna görüşünden döndüğü yönündeki sözü sahih midir?" diye sormuş, Ahmed de "Sahih değildir, ashâbı da böyle idi -yani imanda istisna yapmak gerektiği görüşünde idi" diye cevap vermiş, sonra şunu eklemiştir: "Haccâc'ı işittim. Onun Şerîk'ten, onun el-A'meş ve Muğîre'den, onların da Ebû Vâil'den rivâyet ettiğine göre Hâris'e Abdullah'ın sözü ulaştı da o 'Bu âlimden sâdir olan bir sûrçmedir' dedi. Onun kastettiği Abdullah'ın ona 'Biz müminiz diyorlarsa onlara cennetlik olup olmadıklarını da sorsaydınız ya' demesiydi." Ahmed Abdullah'ın istisnâdan döndüğü yönündeki sözünü çok sert şekilde reddetti. "Onun ashâbı da aynı şekilde istisnâ görüşünü savunuyordu" dedi.

Derim ki: Bazı Ehli Sünnet imamları istisna yapmamayı Mürcie'nin görüşlerinden saymaktaydı. Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) Ahmed, İshâk ve el-Humeydî gibi gördüğü sünnet ehli kimselerden naklettiği akîdesinde onların "İstisnayı câiz görmeyen kimse mürcîdîr" dediklerini aktarmıştır.

Abdullah "es-Sünne"de (675) Cerîr b. Abdulhamîd'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "A'meş, Mansûr, Muğîra, Leys, Atâ b. es-Sâib, İsmâîl b. Ebî Hâlid, Umâra b. el-Ka'kâ, el-Alâ b. el-Museyyeb, İbn Şübrûme, Süfyân es-Sevrî, el-Hasen'in ashâbından Ebû Yahyâ ve Hamze ez-Zeyyât 'Biz inşâallah müminiz' derler ve istisnada bulunmayı kınarlardı."

Harb'in "es-Sünne"sinde (153) rivâyet edildiğine göre Süfyân es-Sevrî şöyle demiştir: "Kim istisna yapmadan 'Ben müminim' derse mürcîdîr."

"Tehzîbu'l Âsâr"da (İbn Abbâs Müsnedi, 1023) Abdurrahmân b. Mehdî'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Kişi istisna yapmazsa işte bu ircânın başıdır." (Ayrıca 1017. esere bakınız.)

İbn Batta (*rahimehullah*) "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1277) şöyle demiştir: "Ancak pis, mürcîî, sapık ve şeytanın kalbini ele geçirdiği bir kimse imanda istisna yapmaya karşı çıkar ve bundan geri durur. Bundan Allah'a sığınınız."

İstisnanın gerekliliği hususunda bab açanlardan biri de el-Lâlekâî (*rahimehul-ah*)'tır. O "İ'tikâdu Ehli's Sünne"de (5/965) şöyle demiştir: "İmanda

52- Aralarında Abdurrahmân es-Sülemî,⁶⁵⁹ İbrâhîm et-Teymî, Avn b. Abdullah, onlardan sonra gelen Ömer b. Zerr, es-Salt b. Behrâm, Mis'ar b. Kudâm gibi kimselerin ve onlara muvafakat edenlerin bulunduğu fakihlerin mezhebinin de istisna yapmaksızın kendilerini mümin olarak isimlendirmek ve "Biz müminleriz" demek olduğunu görüyoruz. Bize göre onların bu sözü iman dâiresinin içine girmiş olma manasını içermektedir, kâmil bir imana sâhip olunduğu iddiasını değil...⁶⁶⁰ Bu kimseler ile İbrâhîm'in, İbn Sîrîn'in ve Tâvûs'un arasındaki farkı görmüyor musun? İbrâhîm, İbn Sîrîn ve Tâvûs kendilerini kesinlikle mümin olarak adlandırmazken diğerleri kendilerini mümin olarak adlandırmıştır. Fakat bu kimselerin bu sözü "Bizim imanımız meleklerin ve nebilerin imanı gibidir" diyenlerin mezhebini kastederek söylemiş olmaları ihtimaline gelince, Allah muhafaza buyursun! Bu âlimlerin yolu değildir.⁶⁶¹ Bu sözün mekruhluğu onların birçoğundan açık bir şekilde aktarılmıştır.

İstisnanın gerekliliği hususunda Allah'ın kitabında zikredilenlerin; Rasullar (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den, Sahâbe'den, onlardan sonraki 'âbiîn'den ve onlardan sonra gelen âlimlerden rivâyet edilenlerin aktarılması..."

Taberî'nin "Tehzîbu'l Âsâr"ının "İbn Abbâs Müsnedi" bölümüne (2/682) bakınız. Müellif orada iki fırkanın da bu meselede delil getirdiği eserleri zikretmiştir. Sonra imanda istisna yapmak gerektiği görüşünü tercih etmiştir. Bu görüşü Kitab'dan ve Sünnet'ten delillerle desteklemiştir. Bâbın baş tarafına bakınız. Orada istisnayı savunanlar nezdinde istisnanın ne yönlerden yapılacağını açıkladım.

⁶⁵⁹ Bu zâtın sözünü İbn Ebî Şeybe "el-İmân"da (26), et-Taberî "Tehzîbu'l Âsâr"da (İbn Abbâs Müsnedi; 987, 988) tahrîc etmiştir.

⁶⁶⁰ Taberî "Tehzîbu'l Âsâr"da (İbn Abbâs Müsnedi, 990) istisnayı câiz görmeyenlerin isimlerini Ebû Muâviye'den isnâdıyla nakletmiştir.

⁶⁶¹ Bu, Fukahâ Mürciesi denen Mürcie'nin sözüdür.

"Es-Sünne"de Abdullah (352), el-Lâlekâî (1832), "Târîhu Bağdâd"da el-Hatîb (15/509) sahih bir isnâd ile Ebû İshâk el-Fezârî'den onun şöyle dediğini rivâyet etmişlerdir: "Ebu Hanîfe derdi ki: 'İblîs'in imanı ile Ebû Bekir es-Sıddık (*radıyallahu anh*)'ın imanı birdir. Ebû Bekir de "Rabbim!" demiş, İblîs de "Rabbim!" demiştir." Ebû İshâk sonra şunu ekledi: "Mürcie'den olup da bunu söylemeyen kimsenin tezi çürümüş olur."

53- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Huşeym tahdis etti. -Ya da bana ondan tahdis edildi.- Onun Cuveybir'den⁶⁶² rivâyet ettiğine göre Dahhâk kişinin "Ben Cibril ve Mikâil aleyhimesselemin imanı üzereyim" demesini kerih görürdü.

54- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Said b. Ebî Meryem el-Mısırî tahdis etti. Onun Nâfi' b. Ömer el-Cumahi'den⁶⁶³ rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: İbn Ebî Muleyke'yi işittim. Bir adam ona "Adamın biri senin meclislerinde imanının Cibril'in imanı gibi olduğunu söylüyor" dedi. Bunun üzerine o bunu kabul etmedi ve şöyle dedi: "Subhânallah! Oysa Allah (*azze ve celle*) Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'i överken Cibril (*aleyhisselam*)'ı üstün kılmış, şöyle buyurmuştur: 'Şüphesiz o şerefli, kuvvet sâhibi, Arş'in sâhibinin katında itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen ve güvenilir bir elçinin sözüdür.' (Tekvîr, 19-21)"⁶⁶⁴

Harb'in "es-Sünne"de (167) rivâyet ettiğine göre Alî b. Yezîd şöyle demiştir: "Abdullah b. Dâvûd'a 'Mürchie kimlerdir?' diye sordum. Dedi ki: 'Kim benim imanım Cibril'in ve Mikâil'in imanı gibidir derse işte o kötü bir adamdır ve mürciidir.'"

Yine Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) akîdesinde (11) şöyle demiştir: "Kim imanının Cibril'in ya da meleklerin imanı gibi olduğunu söylerse mürciidir. Hatta mürciiden daha habistir, yalancıdır."

Mukaddimeye bakınız: 1/198; Mürchie'nin Bütün İnsanları İman Yönünden Eşit Sayması ve Onların İmanlarını Cibril'in ve Mikâil'in İmanı Gibi Görmesi Hususunda Bir Fasil

⁶⁶² Asılda "Havşen" diye geçmektedir ki bu bir tashîftir.

⁶⁶³ Asılda "Nâfi' Ömer'den" diye geçmektedir. "Tehzibu'l Kemâl'den (29/287) bakılarak düzeltilmiştir.

⁶⁶⁴ Bunu ed-Dûlâbî "el-Kunâ ve'l Esmâ"da (1682) rivâyet etmiş, "Arkadaşınız deli değildir" (Tekvîr, 22) buyruğuna kadar devam etmiş ve şu ziyâde bulunmuştur: "Yani Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)... Şu hâlde Cibril'in ve Mikâil'in imanı ile yatıp duran adamın imanını bir yapan şey nedir? Hayır vallahi, bu sözün bir değeri yoktur!"

"Tehzibu'l Âsâr"da (İbn Abbâs Müsnedi, 1014) es-Salt b. Dînâr'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: İbn Ebî Muleyke'yi şöyle derken işittim: "Ben öyle bir zaman gördüm ki 'Ben müminim' diyen bir adamla karşılaşacağımı hiç ummazdım. Fakat adam bununla da yetinmedi ve 'Ben Cibril'in ve Mikâil'in imanı üzereyim' dedi! Bunu Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bile

55- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Meymûn b. Mîhrân'dan tahdis edildi: Meymûn şarkı söyleyen bir câriye gördü ve "Kim bunun Meryem binti İmrân'ın imanı üzere olduğunu söylerse yalan söylemiştir" dedi.⁶⁶⁵

56- Beşeri meleklerle benzetmek kimin haddinedir? Allah (*azze ve celle*) müminleri kitabında birçok yerde en sert şekilde azarlamış, onları en sert şekilde tehdit etmiştir. Oysa O'nun melekleri azarladığı ya da onları tehdit ettiği bilinmemektedir. Örneğin O (*azze ve celle*) şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Karşılıklı rıza ile yaptığınız bir ticâret olmasa müstesna mallarınızı aranızda haksız yere yemeyin. Bir de kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size çok merhametlidir. Kim haddi aşarak ve zulmederek bunu yaparsa onu bir ateşe sokacağız. Bu Allah'a pek kolaydır." (Nisâ, 29-30)

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve eğer müminler iseniz ribâdan geriye kalanı bırakın. Eğer bırakmazsanız Allah ve Resûl ile savaşa girdiğinizi bilin..." (Bakara, 278-279)

"Ey iman edenler! Neden yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz?" (Saff, 2)

"İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrinden ve indirilen haktan dolayı ürpermesinin zamanı gelmedi mi? Daha önce kendilerine kitap verilen, sonra üzerlerinden uzun bir zaman geçen ve kalpleri katılaştıran

ağzına almamıştı. Şeytan onlarla oynamaya devam etti. En sonunda 'Kişi anasını, bacasını ve kızını nikahlasa da mûmindir' dediler. Gerçekten ben Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbından öyle kimseler gördüm ki onlardan kim ölse mutlaka nifaktan korkar hâlde ölüyordu." Bunu Buhârî "Sahîh"inde İbn Ebî Muleyke'den muhtasar olarak rivâyet etmiştir. Bakınız: es-Sünne, Abdullah, 806, 780; el-İmân, Ahmed, 445

⁶⁶⁵ Ahmed, el-İmân (446). Daha fazla açıklama için oraya bakınız.

"Şuabu'l İmân"da (64) Abdülmelik b. Ebî'n Nu'mân-Meymûn b. Nu'mân kanalıyla rivâyet edildiğine göre bir adam Meymûn ile ircâ hususunda tartışıyordu. Tartıştıkları esnâda şarkı söyleyen bir kadın işittiler. Meymûn "Bunun imanı nerede, Meryem binti İmrân'ın imanı nerede?" dedi. Meymûn böyle deyince adam bir cevap veremeden oradan ayrıldı.

kimseler gibi olmasınlar. Onların birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir.” (Hadid, 16)

Görüldüğü gibi Allah (azze ve celle) bir ayette onları tehdit etmiş, başka bir ayette onlara savaş ilan etmiş, bir diğerinde onları (kendi katından) bir öfke ile korkutmuş, bir başka ayette de onları (kalplerinin ürpermesi konusunda) yavaş bulmuştur. Bütün bunların yanında O onları mümin olarak isimlendirmiştir. Şu halde onlar Allah katındaki konumları malum olan Cibril'e ve Mikâil'e (iman yönünden) nasıl benzeyebilirler? Gerçekten ben bu iddianın Allah'a karşı cüretkârlıktan ve O'nun kitabını bilmemekten kaynaklandığından endişeleniyorum.⁶⁶⁶

-3-

İmanın Artması ve Azalması⁶⁶⁷

⁶⁶⁶ Ebû Ubeyd (*rahimehullah*)'ın sözü âdemoğullarının geneliyle ilgilidir. Onların arasından sâlih olanlara gelince Abdullah b. Ahmed “es-Sünne”de (1043) âdemoğullarının sâlihlerinin meleklerden üstün olduğuna delâlet eden bir hadis rivâyet etmiştir. Bu hadis üzerine yazdığım ta'likte bunu destekleyen bazı hadisleri ve eserleri zikrettim. Bu kapsamda İbn Teymiyye'nin sözlerini de zikredebiliriz: “Bu eserlerden en azından şu çıkarılabilir: Önceki selef birbirlerine insanların sâlihlerinin meleklerden üstün olduğunu neklediyordu. Bununla birlikte onlardan buna karşı herhangi bir tepki gösterilmemişti. Onlardan buna muhâlefet eden de olmamıştı. Bu konuda görüş ayrılığı ancak hevâların hevâ ehline karışık gelmeye başlamasından ve görüşlerin farklılaşmasından sonra meydana geldi. Değilse yukarıdaki görüş onların nezdinde karar kılmış gibiydi.”

⁶⁶⁷ İmanın artması ve azalması hususunda Mürcie, Cehmiyye ve Eşâira Ehli Sünnet'e muhâlefet etmiştir. Şöyle ki onların nezdinde iman değişmeyen, artmayan ve azalmayan tek bir şeydir. Zaten iman sadece tasdik ya da tasdik ve ikrâr olduktan sonra nasıl artar ve azalır ki? Onlar insanların iman yönünden birbirleriyle eşit olduğunu söylerler. Örneğin et-Tahâvî akîdesinde “İman tek bir şeydir, iman ehli imanının aslı hususunda eşittir, korku ve takva ile birbirlerinden üstün olurlar” demiştir. Bu tartışmaya açık bir sözdür. Hatta bâtıldır. İman ehli iman hususunda birbirleriyle eşit değildirler. Aksine birbirlerinden çok farklı derecelerde dirler. Örneğin resûllerin imanı başkalarının imanı gibi değildir. Nitekim Hulefâ-i Râşidîn'in ve diğer sahâbîlerin -Allah onlardan râzı olsun- imanı da başkalarının imanı gibi değildir. Yine müminlerin imanı fâsıkların imanı gibi de-

57- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Mehdi tahdis etti. Onun Süfyan'dan, onun da Câmi' b. Şeddâd'dan rivâyet ettiğine göre Esved b. Hilâl şöyle demiştir: Muâz b. Cebel bir adama "Yanımıza otur da biraz iman edelim" dedi. Bununla "Allah'ı zikredelim" demek istedi.⁶⁶⁸

58- Süfyan, Evzâi ve Mâlik b. Enes⁶⁶⁹ de bu görüşü tercih etmiştir. Bu kimseler iyi amellerin tamamının İslâm'da artışa sebep olacağı görüşündedirler. Çünkü onlara göre iyi amellerin tamamı İslâm'dandır. Bu konudaki hüccetleri ise Allah'ın kitabında beş yerde müminleri kendisiyle vasıflandırdığı şeydir:

"Onlar ki insanlar kendilerine 'İnsanlar sizin için bir araya geldi, onlardan korkun' dedikleri zaman bu onların imanlarını arttırdı ve 'Bize Allah yeter, O ne güzel vekildir' dediler." (Âli İmrân, 173)

"Ki kendilerine kitap verilenler iyice bilsin ve iman edenlerin imanı artsın..." (Müddessir, 31)

ğildir. Bu farklılık kalpte bulunan Allah'ın, O'nun isimlerinin, sıfatlarının ve O'nun kullar için ne kurallar koyduğunun bilgisiyle doğru orantılıdır. İşte bu Mürcie'nin ve onların görüşünü benimseyenlerin hilâfına Ehli Sünnet ve'l Cemaat'in görüşüdür.

Tenbih: Mürciî sırf uzuvların amellerinin artmasını ve azalmasını kastederek "İman artar ve azalır" diyebilir. Zaten bu hususta hiç kimse farklı bir görüş beyân etmemiştir ki! Zira insanlar namazlarının, oruçlarının ve sadakalarının çokluğuna göre birbirlerinden farklı derecelerde bulunurlar. İhtilaf ancak imanda artmanın ve azalmanın meydana gelip gelmeyeceği meselesi etrafındadır.

İbn Teymiyye'nin "Mecmû'u'l Fetâvâ"sına (7/562) ve mukaddimelere (1/212, 224) bakınız.

⁶⁶⁸ İbn Ebî Şeybe "el-İmân"da (105), Ahmed "el-İmân"da (387) ve oğlu Abdullah "es-Sünne"de (773) rivâyet etmiştir. İsnâdî sahihtir.

Muhammed b. Nasr (*rahimehullah*) "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (2/788) bu eser üzerine şu ta'likte bulunmuştur: "Zikir iman ehlinde sâdir olan bir imandır. Ne zaman zikretseler imanları artar."

⁶⁶⁹ Mukaddimede (1/221) İmam Mâlik (*rahimehullah*)'tan imanın artacağı fakat azalmayacağı yönünde rivâyet edilenler hakkında bazı şeyler söylemiştim.

“İmanlarına iman katmaları için...” (Fetih, 4)

Bunların dışında (imandaki artışın zikredildiği) iki yer daha var ki biz onları birinci bölümde zikretmiştik.⁶⁷⁰ Ehli Sünnet bu ayetlere tâbi olmuş, imandaki artışı artan ameller olarak yorumlamıştır.

59- İmanı amel olmaksızın sözden ibâret görenler bu ayetleri dört farklı şekilde yorumlamışlardır:

Birincisi: Demişlerdir ki: “İmanın aslı namaz ve zekât gibi farzları genel olarak ikrâr etmektir. İmandaki ziyâde bu farzları genel olarak ikrâr ettikten sonradır. Bu ziyâde farz kılınan namazın beş vakit olduğuna, öğle namazının dört rekât, akşam namazının üç rekât olduğuna inanmaktır.” Onlar diğer farzlar konusunda da aynı görüştedirler.

İkincisi: Demişlerdir ki: “İmanın aslı Allah katından gelenlerin tamamını ikrâr etmektir. Ziyâde de bu ikrârdan sonra mümkün olur.”

Üçüncüsü: Demişlerdir ki: “İmandaki ziyâde yakîndeki artıştır.”

Dördüncüsü: Demişlerdir ki: “İman asla artmaz. Fakat insanların imanı artar.”

Ne fukahânın açıklamalarında ne de Araplar’ın sözlerinde bu yorumlardan herhangi birini doğrulayan bir şeye rastlamadım.

60- Bu ayetlerin tefsîri Muâz’dan aktardığımız rivâyettir. O “Yanımıza otur da biraz iman edelim” demiştir. Muâz (*radıyallahu anh*) gibi birinin beş vakit namazı, namazın rükûlarının ve secdelerinin miktarlarını ancak Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den sonra öğrendiği düşünülebilir mi? Hem de Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) helâlleri ve haramları bilme konusunda onu ashâbının birçoğundan üstün tutup⁶⁷¹ onun hakkında

⁶⁷⁰ 13. maddede geçmişti.

⁶⁷¹ Tirmizî’nin (3791) Ebû Kılâbe kanalıyla Enes b. Mâlik (*radıyallahu anh*)’tan rivâyet ettiği hadise işâret etmektedir: Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki: “Ümmetim arasında ümmetime en merhametli olan Ebû Bekir, Allah’ın emri hususunda en sert olan Ömer, hayâ yönünden en sâdık olan Osmân, Allah’ın kitabını en çok okuyan Ubeyy b. Ka’b, farzları en iyi bilen Zeyd b. Sâbit, helâl ve haram konusunda en bilgili olan Muâz b.

"(Kıyamet günü) âlimlerin bir adım önünde olacaktır" buyurmuşken?⁶⁷¹ Şüphesiz Muâz'ı tanıyan bir kimse böyle bir tevili ileri süremez.

61- Lügate gelince, lügatte de onların tevillerini destekleyen bir şeye rastlamadık. Şöyle ki: Bir kimse kendisinin bir adama bin dirhem borcu olduğunu ikrâr ediyor. Sonra borcunun tafsîlâtına giriyor ve "Yüz dirhem şuradan, iki yüz dirhem şuradan..." diyerek bin dirhem'in tamamının dökümünü yapıyor. Şüphesiz bu "ziyâde" olarak isimlendirilmez. Buna ancak "telhîs-tafsîl" denir. [Birinci yaptığı şey telhîs (özet), ikincisi ise tafsîl (ayrıntıya girme)dir.] Aynı şekilde adam özetleme yapmasa fakat bu ikrârı defalarca tekrâr etse yine buna da "ziyâde" denmez. Bu ancak tekrar ve yinelemedir. Çünkü kişi ilk manayı değiştirmemiştir. İlk manaya bir ilâvede bulunmamıştır.

62- "Kişi imandan bir şey arttırır fakat artan şey iman olmaz" diyenlere gelince bu (Arap dilinde) bulunmayan bir mezheptir. Zira bir adamın malının bin dirhem olduğu söylense, sonra da "Onun yüz dirhe-

Cebel'dir. Bakın, her ümmetin bir emîni vardır. Bu ümmetin emîni de Ebû Ubeyd b. el-Cerrâh'tır." Tirmizî "Bu hasen-sahih bir hadistir" demiştir.

⁶⁷² Bunu İbn Ebî Âsım "el-Âhâdu ve'l Mesânî"de (1833) Ebu'l Acfâ'dan rivâyet etmiştir: Ömer b. el-Hattâb (*radiyallahu anh*) dedi ki: "Muâz b. Cebel'e varıp işi ona versem, sonra Rabbimin huzuruna çıktığımda bana 'Arkanda Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*) ümmetinin başına kimi bıraktın?' diye sorsa 'Kulunun ve resûlünün "Muâz âlimlerin bir adım önünde gelir" derken işittim' diye cevap veririm." İsnâdı munkatıdır.

Bunu ayrıca İbn Sa'd "et-Tabakât"ta (3/590) Şehr b. Havşeb kanalıyla Ömer b. el-Hattâb (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet etmiştir. Bu eserde şu geçmektedir: "Âlimler kıyâmet günü bir araya geldiklerinde Muâz b. Cebel onların bir taş atımı mesafesi kadar önünde olur." İsnâdı munkatıdır.

Yine Ahmed (108) Şurayh b. Ubeyd ve Râşid b. Sa'd tarîkiyle Ömer (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet etmiştir. Bunun isnâdı da munkatıdır. Bu hadis in Tâbiîn'den bir topluluktan rivâyet edilen mürsel şâhidleri vardır.

Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) "Ğarîbu'l Hadîs"te (4/138) şöyle demiştir: "Bunun hakkında çeşitli şeyler söylenmiştir. Bazıları (hadisin metninde geçen) ratvenin adım olduğunu söylemektedir. Örneğin adım attığın zaman ratevtu-ertû dersin. Yine ratvenin atış (mesâfesi) ve genişlik olduğu da söylenir. Ratvenin mîlin bir benzeri olduğu da söylenmektedir."

mi daha oldu" dense insanların bundan anladığı mana ancak yüz dirhem bin dirhem üzerindeki fazlalık olduğu olur. Diğer şeyler için de bu geçerlidir. İman da buna benzer. İnsanlar imandan bir şey arttırdıkları zaman mutlaka o şey imandaki fazlalık olur.

63- Ziyâdeyi yakindeki ziyâde olarak yorumlayanlara gelince bunun da bir manası yoktur. Çünkü yakîn imandandır. İman onların katında bütün cüzleri ile birlikte ikrârdan ibâretse ve ikrârda bulunanlar ikrârlarıyla imanlarını kemâle erdiorlarsa, onların sözüne göre yakînin tamamını elde etmiş olmuyorlar mı? Peki, tamamen elde edilmiş olan bir şeyin daha fazlası nasıl elde edilebilir? Söyleyin bakalım, kuşluk vakti insanlara bakan ve kuşluk vaktinin ışığının kendisini tamamen kuşattığı bir adamın bulunduğu vaktin kuşluk olduğuna daîr yakîni artabilir mi? İnsanlar ve cinler bir araya gelse bile böyle bir şey söz konusu olabilir mi? Şüphesiz bu mümkün değildir ve insanların örfünün dışındadır.⁶⁷³

-4-

İmanı, Amel Olmaksızın Söz Olarak İsimlendirme Bâbı

64- Ebû Ubeyd dedi ki: Bu fırka⁶⁷⁴ demiştir ki: "Kişi Allah katından gelenlerin tamamını ikrâr ettiği ve dili ile bunların hak olduğuna şahitlik ettiği zaman, işte bu imanın tamamıdır. Çünkü Allah (*azze ve celle*) böyle yapanları müminler olarak isimlendirmiştir. Onların meylettikleri bu söz bizim nezdimizde söylenecek bir söz değildir. Biz iki sebepten dolayı bu söze hiç itibar etmiyoruz:

Birincisi: Birinci bölümde sana söylediğim üzere İslâm'ın ilk döneminde farz kılınmış olan iman ikrârdan fazlası değildi.

⁶⁷³ Mürcie'nin yakîni imandan saymadığı, bundan dolayı "Yakîn artar ve azalır" dediği el-Kercî (*rahimehullah*)'ın "Nüketu'l Kur'ân" kitabında gelecektir.

⁶⁷⁴ Bu fırka Mürcie ya da Fukahâ Mürciesi olarak isimlendirilen fırkadır. Selefin tamamı onları kınamış ve onlardan sakındırmıştır. Nitekim bu, bu derlemenin mukaddimelerinde beyân edilmişti.

İkincisi: Görüyoruz ki insanlar herhangi bir şeye başladıkları veya girdikleri zaman onun ismini almaya hak kazanırlar. Sonra o şeyin içeriğinde onların bir kısmı diğerlerinin üzerinde olur. Hâlbuki onların tamamını tek bir isim kapsamaktadır. Örneğin sen bir topluluğu saflar halinde (namaz kılarken) görürsün. Onların arasında namaz için yeni tek bir almış olan da vardır, rükûda olan da vardır, secedede olan da vardır, ayakta olan da vardır, oturan da vardır. Bununla beraber onların her biri "namaz kılan" ismini alır. Onlara "namaz kılanlar" denir. Diğer taraftan namaz içerisinde farklı derecelerdelerdir.

İnsanların zanaatları da böyledir. Bir topluluk duvar yapıyor olsa, onların bir kısmı duvarın temelini yeni atıyor olsa, bir kısmı yarısını bitirmiş olsa, bir kısmı da bitirmeye yaklaşmış olsa onların tamamına "(duvar) binâ edenler" denir. Bununla beraber onlar yaptıkları binâ yönünden farklı derecelerdelerdir. Aynı şekilde bir topluluğa bir eve girmeleri emredilse, onlardan biri eve girse ve kapının eşiğini geçtikten sonra olduğu yerde dursa, diğeri kapının birkaç adım ötesine kadar gitse, diğeri de evin ortasına varsa onların tamamına "girenler" denir. Bununla beraber onların bir kısmı diğerlerinden daha fazla girmiştir. Araplar tarafından bilinen ve onlarca kullanılagelen söz budur.

65- Aynı şekilde iman konusunda tutulacak yol da budur. İman ancak dîne girmektir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiği, insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğün zaman Rabbini hamd ile tesbih et."* (Nasr, 1-3)

"Ey iman edenler, kâffeten (hep birlikte) silme (barışa) girin!" (Bakara, 208)

Buradaki silm İslâm'dır. O'nun "kâffeten" buyruğunun Araplar nezdindeki manası ise bir şeyi kuşatmaktır. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "İslâm beş (temel) üzerine binâ edilmiştir" buyurmuştur. Böylece bu beş temelin tamamı Allah (azze ve celle)'nin farz kıldığı ve "silm" olarak isimlendirdiği dinin ta kendisi olmuştur.

İyi amellere, el zanaatlarına ve eve girme örneğine baktığımız zaman, bunların hepsi ismin tek olduğu hâlde derecelerin farklı olabilece-

ğini göstermektedir. Bu zikrettiklerimizi teşbih (benzetme) ve nazar (akli delil) bâbından zikrettik. Nitekim daha önce Kitap'tan ve Sünnet'ten de deliller getirmiştik.

İşte iman -her ne kadar ehli tek bir isim alsa da- derecelerden ve mertebelerden oluşur. İman ancak kulların kendisiyle Allah'a ibâdet ettikleri amellerden biridir. Allah onu kulların azalarına farz kılmıştır. Onun aslını kalbin marifeti eylemiştir. Sonra dil ile ikrârı onun şâhidi kılmıştır. Daha sonra amelleri onun doğrulayıcısı kılmıştır.⁶⁷⁵ Allah Teâlâ her bir âzâya başka hiçbir âzâya vermediği bir amel vermiştir: Kalbin ameli itikad etmektir. Dilin ameli söylemektir. Elin ameli tutmaktır. Ayağın ameli yürümektir. Bunların tamamını "amel" ismi içerisine alır. Şu halde bu açıdan bakıldığında başından sonuna kadar imanın tamamı amel üzere mebnîdir. Ancak zikrettiğimiz üzere onun içindeki bazı dereceler diğerlerinden yukarıdadır.

⁶⁷⁵ Şu hâlde imanın aslı kalbin Allah Teâlâ'yı ikrar etmesidir. Amel de kalbe yerleşen şeyin doğrulayıcısıdır. Dolayısıyla "İkrâr ve tasdîk asıldır, amel ise fer'dir, iman amel olmasa da sahihtir, kul hiçbir hayır işlememiş olsa bile imanın aslıyla cennete girebilir" diyen Mürcie'nin hilâfına ikrarda bulunduğu hâlde amel etmeyeninin ikrârı kendisine fayda sağlamaz ve kendisinden kabul edilmez.

Âcurrî (*rahimehullah*) "eş-Şerîa"da (2/614) şöyle demiştir: "Azalarla amel, kalp ve dil ile imanın tasdîkidir. Kim imanını; azalarıyla işlediği abdest, namaz, zekât, oruç ve hac gibi amelleriyle tasdîk etmez, kendisinin marifetiyle ve sözüyle yetinirse mümin olamaz. Marifet ve söz ona fayda vermez. Ameli terk etmesi imanını yalanlaması anlamına gelir. Yukarıda zikrettiklerimizle amel etmesi ise imanını tasdîk etmesi demektir. Allah Teâlâ kitabında birçok yerde imanın amelsiz olmayacağını buyurmuş ve beyân etmiştir. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) de imanı, şeytanın kendileriyle oynadığı Mürcie'nin söylediğinden farklı şekilde açıklamıştır."

İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/542) şöyle demiştir: "Kalbe O'nu tasdîk ve O'na olan muhabbet yerleşince bedenin bunun gerektirdiği sözleri söyleme ve amelleri işleme yönünde harekete geçmesi kaçınılmaz olur. Bu durumda bedende ortaya çıkan sözler ve ameller kalpteki şeyin gereği, lâzımı, delîli ve sonucudur. Tıpkı bedenden sâdır olan sözlerin ve amellerin kalp üzerinde tesiri olduğu gibi... Evet, bunların her biri diğerini etkiler. Fakat asıl olan kalptir. Beden onun fer'idir. Fer' asıldan beslenir. Asıl da fer'i ile sağlamlaşır ve kuvvetlenir."

66- Bize muhâlefet edenler sözüün amelden başka bir şey olduğunu söylemişlerdir. Hâlbuki bizim nezdimizde bu bir çelişkidir. Çünkü onlar imanın söz olduğunu söyledikleri zaman farkında olmadan onun amel olduğunu kabul etmiş olmaktadırlar. Zira sana daha önce söylediğim üzere Araplar arasında uzuvların fiilleri “amel” olarak isimlendirilir.⁶⁷⁶

67- Kalbin ve dilin ameli hususunda bunun böyle olduğunu Kitap'tan destekleyen şey Allah Teâlâ'nın kalp hakkındaki şu buyruğudur: “Ancak kalbi imanla dolu olduğu hâlde zorlanan kimse müstesna...” (Nahl, 106)

Yine O (azze ve celle) şöyle buyurmuştur: “Eğer Allah'a tevbe ederse-niz -ki gerçekten kalpleriniz kaymıştı-...” (Tahrim, 4)

“Onlar ki Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir.” (Hacc, 35)

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: “Beden-de bir et parçası vardır ki o düzgün olduğu zaman bütün beden düzgün olur. O (et parçası) kalptir.”⁶⁷⁷

Kalp bazen (iman ile) dolu olduğuna, bazen kaydığına, bazen ür-perdiğine, bunlara ilâve olarak bozulup düzelebildiğine göre; bundan fazla amel nasıl düşünülebilir?

Bu zikrettiğimizi Allah Teâlâ'nın “İçlerinden ‘Allah söyledikleri-mizden dolayı bize azap etse ya!’ derler” (Mücâdile, 8) buyruğu beyân -tmektedir. Şüphesiz bu (yani onların içlerinden geçirdikleri söz) kalbin amellerindendir.

⁶⁷⁶ Bu çelişkiden daha büyüğü zamanımız mürciesinin iman konusunda söyledikleri sözle düştükleri çelişkidir. Onlar imanın söz ve amel olduğunu söyleyerek görünüşte Ehli Sünnet'e muvâfakat ederler. Sonra kendileriyle çelişip amelin imanın mükemmelleştiricisi ve onun fer'lerinden bir fer'i olduğunu, kulun imanının amel olmadan da sahih olacağını savunurlar. Onlar böylece “Kul Allah için hiçbir amel işlemese bile sırf tasdiki ve söz ile cen-nete girer” demeleri hususunda önceki Mürcie'ye muvâfakat etmişlerdir. Bu meseleyi bu derlemenin mukaddimelerinde (1/31) açıkladım.

⁶⁷⁷ Buhârî (52) ve Müslim (1599) Nu'mân b. Beşîr (radiyallahu anh)'tan rivâyet etmiştir.

68- Dilin ameline gelince Allah Teâlâ'nın şu buyruğu bundan bahsetmektedir: *"İnsanlardan gizlenmeye çalışırlar da Allah'tan çekinmezler. Hâlbuki O geceleyin kendisinin râzı olmadığı sözleri kurarlarken onlarla beraberdir. Allah onların yaptıklarını/amellerini kuşatmıştır."* (Nisâ, 108) Görüldüğü gibi Allah (azze ve celle) önce sözü zikretmiş, sonra onun amel olarak isimlendirmiştir. Yine Allah (azze ve celle) şöyle buyurmuştur: *"Eğer seni yalanlarlarsa de ki: Benim amelim bana, sizin ameliniz size... Siz benim yaptığımdan/amelimden berisiniz, ben de sizin yaptığınızdan/amelinizden beriyim."* (Yûnus, 41)

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in onlara yaptığı şey onları Allah'a davet etmekten başka bir şey miydi? Onların ameli de Rasulullah'ın sözünü yalanlamaktan başka bir şey miydi? Durum bu iken Allah (azze ve celle) bu sözleri amel olarak isimlendirmiştir.

Yine Allah (azze ve celle) başka bir yerde şöyle buyurmuştur: *"Onlardan biri dedi ki: Benim yakın bir dostum vardı. 'Sen de mi (hakkı) tasdik edenlerdensin?' derdi..."* Pasajın sonunda da *"Amel edenler böylesi için amel etsinler!"* (Sâffât, 51-61) buyurmuştur.

Tasdik ancak söz ile olur. Allah (azze ve celle) burada tasdik eden kimseyi "amel eden" olarak isimlendirmiştir.

Yine O (azze ve celle) *"Şükür yapın (şükredin) ey Dâvûd âilesi!"* (Sebe', 13) buyurmuştur. Her ne kadar yapılan iyiliğe karşılık vermeye de şükür dense de şükürün insanlar tarafından en çok bilinen şekli dil ile hamd u senâda bulunmaktır. Bizim bu tevillerimizin tamamı Kur'an'ın zâhiri üzerine ve ilim ehlinin dile getirdiğine şahit olduğumuz teviller doğrultusundadır. Allah murâdını en iyi bilendir. Üstüne üstlük bizim zikrettiğimiz, Araplar'ın sözlerinde rastlanılagelen ve (onlar tarafından) reddedilmeyecek olan şeydir.

69- Onlar sözü amel olarak isimlendirirler. Örneğin kişi hakkı dile getirip şahitliği güzelce yerine getirdiği zaman *"Falanca bugün çok amel işledi"* denir. Buna benzer başka kullanımlar da vardır. Aynı şekilde bir kimse arkadaşına kötü söz söylediği zaman onun hakkında *"Ona belleri kıran bir şey yaptı"*, *"Ona birçok şey yaptı"* gibi sözler söylenir. Böylece

Araplar sözü amel olarak isimlendirmiş olurlar. Hâlbuki kişi sözün ötesinde bir şey yapmamıştır. Nitekim me'sûr bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "Kim sözlerini amellerinden sayarsa kendisine faydası olan hususlar dışında sözü azalır."⁶⁷⁸

Kur'an'ın ve Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hadislerinin delâlet ettiği mananın, âlimlerin üzerinde yürüdükleri yolun ve sahih nazarın iman konusunda Ehli Sünnet'in görüşünü doğruladığını görüyoruz. Diğer görüş ise (delilsiz ve hüccetsiz bir şekilde) kalmaktadır. Bu dört hüccetten sonra neyin peşinden gidilebilir?

70- İman sözünü dile getiren kimsenin kâmil bir imana sahip olduğunu iddia eden bu görüş sahiplerinin, zikrettiklerimizin çok daha ötesinde olan bir şeyi de kabul etmeleri gerekmektedir: Allah (azze ve celle) bize Âdem'e secde etmekle emrolunduğu zaman İblis'in takındığı tavrı aktarmış, "İblis müstesnâ, o büyüklendi ve kâfirlerden oldu" (Sâd, 74) buyurmuştur. Görüldüğü gibi Allah (azze ve celle) onu büyükenmesi sebebiyle kâfir saymıştır. Hâlbuki İblis Allah'ı ikrâr ediyordu, O'nu inkâr etmiyordu.⁶⁷⁹ İblis'in "Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın" (Arâf, 12) ve "Rabbim, beni azdırmana karşılık..." (Hicr, 39) dediğini işitmedin mi? O şu anda da Allah'ın Rabbi olduğunu ikrâr etmektedir. Yine o "Beni azdırmana karşılık" diyerek kaderi kabul etmiştir.⁶⁸⁰

⁶⁷⁸ İbnu's Sünnî "Amelu'l Yevmi ve'l Leyle"de (6) muhtasar olarak, İbn Hibbân "Sahih"inde (361) uzunca Ebû Zerr (radiyallahu anh)'tan rivâyet etmiştir: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Sözünün amelinden olduğunun farkında olan kimsenin kendisini ilgilendiren hususlar dışında sözü azalır." İsnâdı sahih değildir.

İbnu'l Mubârek "ez-Zuhd"de (383) ve Ma'mer "Câmi"inde (19795) Vuheyb'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Ömer b. Abdulazîz dedi ki..." Sonra aynısını zikretmişlerdir.

⁶⁷⁹ Bu; Mürcie'ye, Cehmiyye'ye ve küfrü inkâr ile sınırlandırmak sûretiyle onlara muvâfakat eden günümüz mürciesine bir reddiyedir. Nitekim bunu mukaddimede (1/282) söz konusu ettim.

⁶⁸⁰ İshâk b. Râhûye (rahimehullah) şöyle demiştir: İlim ehlinin icmâ ettiği üzere İblis Âdem'e ancak kendisini ondan daha hayırlı görmesi sebebiyle secde etmemişti. O büyükenip Âdem (aleyhisselam)'a secde etmeye ya-

71- Bazı kimseler "...ve kâfirlerden oldu" buyruğunu onun daha önce de kâfir olduğu şeklinde yorumlamışlardır. Bana göre bu yorum temelsizdir. Zira eğer İblis kendisine secde emredilmesinden önce kâfir olsaydı meleklerin arasında bulunmazdı ve secde ile emrolunanlardan olmadığı için âsi olmazdı.⁶⁸¹

naşmamış, "Ben ondan daha hayırlıyım; beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın (A'râf, 12); ateş ise çamurdan daha kuvvetlidir" demiştir. Görüldüğü üzere İblis Allah'ın kendisine secde etmeyi emretmiş olduğu hususunda şüpheye düşmemiş, secdeyi inkâr da etmemiştir. O Allah Teâlâ'nın emrini yerine getirmedigi ve Âdem'e secde ederek onun önünde boyun eğmeye yanaşmadığı için kâfir olmuştur. Onun secde etmemesinin sebebi Allah Teâlâ'ya karşı büyüklük taslaması ya da O'nun emrini inkâr etmesi değildi. İşte bir topluluk namazın terkinin bununla kıyaslamıştır. Demişlerdir ki: Allah'ın kendisine farz kılmış olmasına rağmen kasıtlı olarak O'na secde etmeyi terk eden kimse -ne kadar vâcip olduğunu ikrâr ederse etsin- Âdem'e secde etmeyen İblis'ten daha günahkârdır. Çünkü Allah Teâlâ namazları kullarına ancak kendisi için farz kılmıştır. Namaz ile yarattıklarına değil ancak kendisine boyun eğmelerini emretmiştir. Dolayısıyla namazı terk eden kimse Âdem (aleyhisselam)'a secde etmeyen İblis'ten daha günahkârdır ve (emri) hafife alma yönünden daha ileridedir. Nasıl ki İblis'in (emri) hafife alması ve Âdem'e secde etmekten yüklenmesi onun aleyhine bir hüccet olmuşsa ve bunun sonucunda o kâfir olmuşsa; aynı şekilde namazı kasıtlı olarak vakti çıkıncaya kadar terk eden kimse de kâfir olur. (Ta'zîmu Kadri's Salât, 997)

Bu sözlerin benzerini Abdullah "es-Sünne"de (722) Süfyân b. Uyeyne (rahime-hullah)'tan rivâyet etmiştir. Nitekim bu mukaddimede (1/254) nakle-dilmişti.

⁶⁸¹ İbn Ebî Hâtim "Tefsîr"inde (361) sahih bir isnâd ile Saîd b. Cubeyr tarîkinden İbn Abbâs (radiyallahu anhuma)'nın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "İblis'in ismi Azâzîl idi. Dört kanatlı meleklerin en üstünlerindendi. Bundan sonra ümidi kesildi/iblis oldu."

Beğavî (rahimehullah) "Tefsîr"inde (1/81) şöyle demiştir: "Onun (yani İblis'in) hakkında ihtilâf etmişlerdir. İbn Abbâs (radiyallahu anhuma) ve müfessirlerin çoğu 'İblis meleklerdendi' demiştir. Hasen ise şöyle demiştir: 'O Allah'ın "İblis müstesnâ, o cinlerdendi de Rabbinin emrinin dışına çıktı" (Kehf, 50) buyruğundan dolayı cinlerdendi, meleklerden değildi. O Âdem'in insanların aslı olduğu gibi cinlerin aslı idi. Ayrıca o ateşten yaratılmışken melekler nurdan yaratılmıştır. Yine onun zürriyeti varken meleklerin zürriyeti yoktur.' Birinci görüş doğruya daha yakındır. Çünkü secde emri me-

Bu görüşe göre İblis küfüründen sonra imana dönmüş olmalıdır. Çünkü o *"Rabbim, beni azdırmama karşılık..."* (Hicr, 39) ve *"Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın"* (A'râf, 12) demiştir. Allah'ı, O'nun kitabını ve O'nun katından gelenleri bilen bir kimsenin İblis'in bugün imanlı olduğunu söylemesi düşünülebilir mi?

-5-

İmanın -Amel Olmasa Bile- Kalp İle Marifetten

İbâret Olduğunu Söyleyenler⁶⁸²

72- Ebû Ubeyd dedi ki: Onların amelin imandan olup olmadığı hususunda bizimle ayrılığa düştükleri noktayı zikrettik. Onlar bizimle bu hususta ayrılığa düşmeleriyle beraber benzer bir konuda daha yanlış bir yol tutmuşlardır.

Sonra üçüncü bir fırka ortaya çıkmış ve iki fırkadan da ayrılmıştır. Bu fırka ne ilim ehliendendir ne de din ehliendendir. Bunlar demişlerdir ki: "İman, söz ve amel olmasa da kalplerle Allah'ı bilmekten ibârettir." Şüphesiz bu söz bizim katımızda Hanîflik dinine mensup bir kimsenin söyleyeceği sözlerden değildir. Çünkü bu söz Allah (*azze ve celle*)'nin ve O'nun Resûlü'nün buyruklarını yalanlama ile karşılamak demektir.⁶⁸³ Allah Teâlâ'nın şu buyruğunu işitmedin mi: *"Deyin ki: Allah'a, bize indirilene; İbrâhîm'e, İsmâîl'e... indirilene iman ettik."* (Bakara, 136) Görül-

leklere verilmiştir. *'O cinlerdendi'* buyruğuna gelince bu 'Cennetin bekçileri olan meleklerdendi' manasındadır."

⁶⁸² Bu Cehmiyye'nin ve onlara muvâfakat eden Eşâira'nın ve başka fırkaların sözüdür. İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/120) şöyle demiştir: "Ebu'l Hasen el-Eş'arî iman konusunda Cehm'in görüşünü desteklemiştir."

Yine o (7/509) şöyle demiştir: "İmanın kalpte bulunan tasdikten ve marifetten ibâret olduğu Ebu'l Hasen el-Eş'arî'nin iki görüşünden daha meshûr olanıdır. Ashâbından Kâdı Ebû Bekir ve Ebu'l Meâlî gibi kimseler de bu görüş üzeredirler."

İleride geleceği üzere Ehli Sünnet imamları buna itikad edenlerin kâfir olduğunu açıkça ifâde etmiştir. Bakınız: Mukaddime, 1/268

⁶⁸³ Aslında "Allah'ın ve Resûlü (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in sözü red ve yalanlamayla karşılanmaz" diye geçmektedir.

düğü gibi Allah (*azze ve celle*) marifeti farz kıldığı gibi sözü de kesin bir şekilde farz kılmıştır. “Beni kalplerinizle bilin” demekle yetinmemiştir.

Sonra tıpkı imanı farz kıldığı gibi dil ile ikrâr ile birlikte kitaplara ve resullere inanmayı da farz kılmıştır. Getirdiği her bir şey hususunda Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’i tasdik etmedikçe hiç kimseye imandan bir pay vermemiştir. O şöyle buyurmuştur: “Ey iman edenler! Allah’a, Resûlü’ne... iman edin.” (Nisâ, 136)

“Rabbine yemin olsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem kılmadıkları müddetçe iman etmiş olmazlar...” (Nisâ, 65)

“Kendilerine kitap verdiklerimiz O’nu -yani Nebî’yi- kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar.” (Bakara, 146)

Görüldüğü gibi Allah (*azze ve celle*) O’nun nübüvvetine dilleriyle şehâdet etmedikleri için O’nu bilmelerini iman saymamıştır. Yine Rasullullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’e iman hakkında sorulmuş, O da “Allah’a, O’nun meleklerine, kitaplarına, resullerine inanmandır” diye cevap vermiştir.⁶⁸⁴ Sayılamayacak kadar çok hasletlerden bunları söylemiştir.

73- Bu fırka ise çıkıp Allah’ın kendilerinin yalnız marifeti ile râzı olacağını söylemiştir. Eğer Allah’ın emri ve dîni bu adamların söyledikleri gibi olsaydı İslâm cahiliyeden ayırt edilemezdi. Dinler birbirlerinden ayrılmazdı. Çünkü bu söze göre Allah (*azze ve celle*) insanların kalplerindeki iddidan râzı olmakta, nübüvvetin getirdiklerinin dil ile ikrâr edilmesini, bunların dışındakilerden berî olunmasını, (kendisinin dışındaki) niddlerin ve ilahların kalplerden sonra diller ile de bırakılmasını önemsememektedir. Eğer bunları yapmayan bir kimse mümin olsaydı, bu görüşü savunan kimsenin; diliyle tıpkı mecûsîlerin ve zındıkların söylediği gibi Allah’ın ikinin ikincisi olduğuna ya da hristiyanların söylediği gibi üçün üçüncüsü olduğuna şehâdet eden, haça doğru namaz kılan, ateşe ibâdet eden bir kişinin kalbi Allah’ı bildiği sürece meleklerin ve nebîlerin imanı gibi kâmil imana sâhip bir mümin olduğunu söylemesi gerekir-

⁶⁸⁴ Bu meşhûr Cibrîl (*aleyhisselam*) hadisinde geçmektedir. Tahrîci daha önce geçmişti.

di.⁶⁸⁵ Böyle bir sözü Allah'ı bilen ya da bir kitap veya resûl aracılığıyla O'na inanan bir kimse söyleyebilir mi? Şüphesiz bu bizim katımızda ne iblis'in ne de küfür yönünden onun aşağısında bulunan kâfirlerin asla ulaşamayacağı bir küfürdür.⁶⁸⁶

⁶⁸⁵ İmam Ahmed (*rahimehullah*) da buna benzer bir gerekliliği zikredip Fukahâ Mürciesi'ni susturmuştur. O, el-Hallâl'in "es-Sünne"sinde de (1084) geçtiği üzere iman hakkında kaleme aldığı risâlesinde şöyle demiştir: "Bu kimsenin 'Kişi zekâtı genel olarak ikrâr ettikten sonra her iki yüz dirhemde (verecek) beş dirhem bulamasa bile ikrârı sebebiyle mümindir' demesi gerekir. Yine kişi ikrârda bulunduktan sonra beline zünnâr bağlasa da, haça doğru namaz kılsa da, kiliselere ve havralara gitse de, kitap ehlinin yaptıklarının tamamını yapsa da, bunlarla birlikte Allah'ı ikrâr ettiği takdirde onun nezdinde mümin olması gerekir. Bu onların kabul etmeleri kaçınılmaz olan hususların en çirkinlerindendir!"

İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/401) şöyle demiştir: "İmam Ahmed'in bu söyledikleri insanların onlara karşı getirdikleri en güzel hüccetlerdendir. Ondan, başkaları tarafından da söylenen bazı sözler işitilmiştir ama onların bu ilzâmdan kaçacakları bir yer yoktur. Bundan dolayıdır ki onların Cehm ve ona muvâfakat edenler gibi kelâmcıları bunun bir gereklilik olduğunu kabul etmişler ve bunu onaylamışlardır. 'Evet, kişi zâhirî amellerden neyi yaparsa yapsın bundan dolayı bâtında kâfir olmaz fakat bu onun dünya ahkâmında kâfir olduğuna delil teşkil eder' demişlerdir. Onlara hüccet olarak böyle bir kimsenin âhîret ahkâmında da kâfir olacağını destekleyen naslar getirildiğinde ise 'Bu naslar bu kimsenin bâtında marifetullah (Allah bilgisi) adına hiçbir şeye sâhip olmadığına delâlet etmektedir' demişlerdir. Zira bu (marifetullah) onlar nezdinde tek bir şeydir. Böylece onlar hem sarîh akla hem de sarîh şeriate muhâlefet etmişlerdir."

⁶⁸⁶ Musannif (*rahimehullah*) da kitabın sonunda onlara reddiye verecek ve onların küfrünü ortaya koyacaktır. 143. ve 149 maddelere bakınız.

Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (399) rivâyet edildiğine göre Vekî' (*rahimehullah*) şöyle demiştir: "Cehmîyye 'Allah'ın katından gelenleri kalp ile bilmek söze ve amele gerek bırakmaz' demiştir. Bu küfürdür." Benzeri sözler için Buhârî'nin "Halku E'fâli'l İbâd"ına (41), Harb el-Kirmânî'nin "es-Sünne"sine (168), "eş-Şeria"ya (304), "Tehzîbu'l Âsâr"a (979) ve el-Adenî'nin "el-İmân"ına (29) bakınız. İlim ehlinde birçok kimse bu görüşte olanların kâfir olduğunu açıkça ifâde etmiştir. Nitekim bundan mukaddimede (1/268, Cehmî Mürcie'nin İman Hakkındaki Görüşü Hakkında Bir Fasıl) bahsettim.

Âlimlerin İmanı Amel Olmaksızın Sözden İbâret Görenlere Yönelttikleri Kınamalar ve Onlarla Oturmaktan Sakındırmaları

74- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Muhammed b. Kesîr tahdis etti. Onun Evzâî'den rivâyet ettiğine göre Yahyâ b. Ebî Amr es-Seybânî⁶⁸⁷ şöyle demiştir: Huzeyfe dedi ki: "Ben iki dînin ehlini biliyorum ki bu iki dînin ehli ateştedir. Bunlardan biri 'Kişi zinâ etse de hırsızlık yapsa da iman sözden ibârettir' diyen kimselerdir. Diğeri de 'Beş vakit namaz da nereden çıktı, namaz ancak iki vakittir' diyen kimselerdir."

(Yahyâ b. Ebî Amr) dedi ki: "(Huzeyfe) daha sonra akşam, yatsı ve sabah namazlarını zikretti."⁶⁸⁸

Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Damra b. Rabîa da Yahyâ b. Ebî Amr'dan tahdis etti. O Humeyd el-Mikrâî'den, o da Huzeyfe'den rivâyet etti. Humeyd Huzeyfe'nin bu hadisini ircâ düşüncesine karşılık olarak gördü. Huzeyfe ayrıca namaz hüccetini ileri sürerek ircâ düşüncesine karşılık vermişti. İbn Ömer (*radiyallahu anhuma*) da onları aynı şey ile (yani dinsizlik ile) vasıflandırmıştır.

75- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Alî b. Sâbit el-Cezerî tahdis etti. Onun İbn Ebî Leylâ'dan, onun da Nâfi'den rivâyet ettiğine göre İbn Ömer şöyle demiştir: "İki sınıf vardır ki onların İslâm'dan nasipleri yoktur: Mürcie ve Kaderiyye."⁶⁸⁹

⁶⁸⁷ Aslında "eş-Şeybânî" olarak geçmektedir. Yukarıda yazdığım Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (641) beyân ettiğim gibidir.

⁶⁸⁸ İbn Ebî Şeybe "el-İmân"da (65) Ahmed "el-İmân"da (194) ve oğlu Abdullah "es-Sünne"de (641) rivâyet etmiştir. İsnâdı munkatıdır.

⁶⁸⁹ İsnâdında Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebî Leylâ vardır. Ahmed onun hakkında "Hafızası zayıf, hadisi muzdarip idi; fıkıh bize hadisinden daha sevimliydi" demiştir.

Ebû Hâtîm de şunları söylemiştir: "Doğruluk konumundaydı. Ne var ki hâfızası zayıf idi. Kadılıkla meşgûl olduğundan dolayı hâfızası köreldi. O it-ham altında bırakılamaz. Ancak çokça hata yapması hususunda eleştirilebilir. Hadisi yazılır ama onunla ihticâc edilmez." (Tehzibu'l Kemâl, 25/622)

76- Bize Ebû Ubeyd tahdis etti. dedi ki: Bize Abdurrahmân tahdis etti. Onun Süfyan'dan rivâyet ettiğine göre Seleme b. Kuheyl şöyle demiştir: "Dahhâk, Meysere (b. Ya'kûb) ve (Said b. Feyrûz) Ebu'l Bahteri bir araya geldiler ve şehâdetin bidat olduğu, ircânın bidat olduğu, berâetin bidat olduğu üzerinde icma ettiler."⁶⁹⁰

77- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Muhammed b. Kesîr tahdis etti. Onun Evzâî'den rivâyet ettiğine göre Zührî şöyle demiştir: "İslâm'da, İslâm ehli için şu ircâdan daha zararlı⁶⁹¹ bir bidat ortaya atılmamıştır."⁶⁹²

78- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize İsmâîl b. İbrâhîm tahdis etti. Onun Mehdi b. Meymûn'dan rivâyet ettiğine göre Velid b. Müslim şöyle demiştir: Falanca -İsmâîl onun ismini zikretti ama ben zikretmedim- Cundeb

Ahmed "el-Îmân"da (200) İbn Abbâs (*radiyallahu anhumâ*)'dan benzerini rivâyet etmiştir. Bu eser Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den merfû olarak da rivâyet edilmiştir ama bu şekilde rivâyet edilenlerin hiçbiri sahih değildir. Nitekim bunu el-Kirmânî'nin "es-Sünne"sinde (192, 196), Abdullah'ın "es-Sünne"sinde (644) ve "er-Reddu ale'l Muhtedi'a"da (82) beyân ettim.

⁶⁹⁰ Ahmed "el-Îmân"da (204), oğlu Abdullah "es-Sünne"de (647) rivâyet etmiştir. İsnâdı sahihtir. Eserin manasına gelince el-Hallâl'ın "es-Sünne"de (763) beyân ettiği gibidir: Ebû Tâlib dedi ki: "Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel'e 'Berâet bidattir, velâyet bidattir, şehâdet bidattir' sözünün manasını sordum. Dedi ki: 'Berâet Rasu-lullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbının herhangi birinden berî olmandır. Velâyet onların bir kısmını velî edinip bir kısmını edinmemendir. Şehâdet ise bir kimsenin cehennemlik olduğuna şehâdette bulunmandır."

Harb'in "es-Sünne"sine (110) ve İbn Batta'nın "el-İbânetu's Suğrâ"sına (528) bakınız.

⁶⁹¹ Aslında "ağır" diye geçmektedir. Yukarıda yazdığım "el-İbânetu'l Kubrâ"dandır.

⁶⁹² Âcurrî "eş-Şerîa"da (295), İbn Batta "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1307) rivâyet etmiştir.

Ahmed "el-Îmân"da (65, 198) benzerini Yahyâ'dan, Katâde'den ve İbrâhîm en-Nehaî'den rivâyet etmiştir.

Harb "es-Sünne"de (530) İmam Mâlik (*rahimehullah*)'tan onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Ebû Hanîfe'nin fitnesi bu ümmet için iki yönden İblîs'ten daha zararlı idi: İrcâ hususunda ve sünnetleri geçersiz kılmak için ortaya attıkları hususunda..."

b. Abdullah el-Beceli'nin yanına girdi ve ona Kur'an'daki bir âyet hakkında sordu. Bunun üzerine Cundeb "Eğer müslümansan (yanımdan) kalktığın zaman bir daha -benimle oturmanı- sana yasaklıyorum" dedi. Ya da buna benzer bir söz söyledi.⁶⁹³

79- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize İsmâîl b. İbrâhim tahdis etti. O Eyyûb'un şöyle dediğini rivâyet etti: Saîd b. Cubeyr bana -kendisine bir soru sormadığım ve bir şey söylemediğim hâlde- bir kimsenin ismini zikrederek şöyle dedi: "Falancayla oturma! Çünkü o bu görüşe (yani ırcâ görüşüne) sahiptir."⁶⁹⁴

Şahsî görüşlerden sakınmak gerektiği konusundaki eserler çoktur. Fakat biz bu kitabımızda yalnızca bu kimseleri (yani ırcâ görüşünde olanları) hedef aldık.

Süfyân, Evzâî, Mâlik b. Enes, onlardan sonra gelen ilim ve sünnet ehli kimseler de bu görüştedirler. Onlar ki yeryüzünün kandilleri, zamanlarında Irak'ta, Hicâz'da, Şâm'da ve diğer beldelerde bulunan ilim ehlinin imamı idiler. Onlar bid'at ehlinin tamamını zemmediyorlardı. İmanın söz ve amel olduğunu söylüyorlardı.⁶⁹⁵

-7-

Günahlâr Sebebiyle İmanın Dışına Çıkmak

80- Ebû Ubeyd dedi ki: İçerisinde günahların ve cürümlerin zikredildiği eserlere gelince, bu konuda eserler ağır ifâdelerle gelmiştir ve dört kısımdır. Bunlardan ikisinde (günah işleyen) kişiden iman nefyedilmekte ve onun Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den berî olduğu bildirilmektedir.

⁶⁹³ Taberî "Tefsîr"inde (1/38) el-Velîd b. Müslim'den şunu rivâyet etmiştir: "Talk b. Habîb Cundeb b. Abdullah'a geldi ve ona Kur'an'dan bir âyet hakkında sordu..." Sonra eseri zikretmiştir. İsnâdında inkıta vardır.

⁶⁹⁴ Ahmed "el-İmân"da (380), Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (608) rivâyet etmiştir. Ayrıca burada söz konusu kimsenin ismi açıkça zikredilmiştir. Bu kimse Talk b. Habîb'dir.

⁶⁹⁵ Mukaddimeye bakınız. (1/407, Yedinci Mebhas: Selef-i Sâlihîn'in ve Onların Peşinden Gidenlerin İrcâ İle İthâm Edilenler Karşısındaki Konumu)

Diğer ikisinde ise küfür ve şirk zikredilmektedir. Bu dört kısımdan tamamını birçok hadis kendisinde bir araya getirmektedir.

İmanın (günah işleyen kimseden) nefyedildiği kısma örnek, Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şu hadisidir:⁶⁹⁶

81- "Kişi zinâ ettiği zaman mümin olduğu hâlde zinâ etmez. Yine kişi hırsızlık yaptığı zaman mümin olduğu hâlde hırsızlık yapmaz."⁶⁹⁷

⁶⁹⁶ İbn Ebî Zemenîn (rahimehullah) "Usûlü's Sünne"de (s. 222) şunları söylemiştir: "Bu hadislerde zemmedilen bu fiiller imanı ortadan kaldırmaz ve küfrü gerektirmez. Bazı âlimler şöyle demiştir: 'Bunların manası, insanların hadiste imanla çeliştiği ve imana zıt olduğu zikredilen fiillerden kaçınması için tağlizde bulunmaktadır.' Bazıları da şöyle demiştir: 'Bunlarla anlatılmak istenen, bunların imanın hakikatıyla ve saflığıyla çelişiyor olmasıdır. Yani bu masiyetleri işleyen kimsenin imanı, onları işlemeyen kimsenin imanı gibi hâlis ve hakîkî olmaz.' İman ehlinin kendileriyle bilineceği alâmetleri ve kendilerine iliştirilen şartları vardır. Bunları Kur'ân ve eserler dile getirmektedir. Dolayısıyla imanına bu masiyetler bulaşan kimseye bakıldığı zaman 'Bu iman ehlinin kendisiyle vafedildiği şey değildir' denilir. İşte o zaman ondan imanın hakikati ve kemâli gider. Bu tevil doğruya daha yakındır. Allah en doğrusunu bilir."

⁶⁹⁷ Sahih bir hadistir. İbn Ebî Şeybe'nin (38) ve Ahmed'in (83) "el-İmân" kitaplarında isnadlı şekilde gelecektir.

Taberî (rahimehullah) "Tehzîbu'l Âsâr"da (İbn Abbâs Müsnedi, 2/650) bu hadis hususundaki ihtilâfî söz konusu ettikten sonra şunları söylemiştir: "Bize göre bu konudaki yani Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in 'Zina eden zina ettiği zaman mümin olduğu hâlde zina etmez' buyruğu hususundaki doğru görüş şöyle diyen kimselerin görüşüdür: Bu kişiden övgü manasını içeren mümin ismi zâil olur ve bu kişi yergi manasını içeren bir isim alır. Yani ona fâsık, fâcir, zânî ve hırsız denir.

Nitekim ümmetin âlimleri arasında, işlediği masiyetten huşû üzere bir tevbe etmediği sürece bu isimlerin bu kimsenin isimleri olduğu hususunda herhangi bir ihtilâf yoktur. Evet, bu isimler bu kimsenin isimleridir. Tâ ki bu isimler işlemiş olduğu büyük günahattan tevbe etmesiyle birlikte ortadan kalkana kadar...

Bir kimse 'Bu günahları işlemesi sebebiyle ondan mümin ismini çekip alıyor musun?' diye sorarsa ona 'Ondan mümin ismini mutlak olarak çekip alıyoruz, ilintili ve mukayyed olarak ise ona mümin ismini veriyoruz' diye cevap verilir. 'Mümin ismini ondan mutlak olarak çekip alman, ilintili ve

mukayyed olarak da ona mümin ismini vermen nasıl mümkün olur?’ diye sorarsa şöyle cevap verilir: Biz onun Allah’a ve Resûlü’ne iman ettiğini, Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in getirdiklerini tasdik ettiğini söyleriz. Fakat ona mutlak olarak mümin demeyiz. Çünkü iman bizim nezdimizde marifet (bilgi), söz ve ameldir. Dolayısıyla bilen, ikrâr eden fakat diliyle ikrar ettiğine ameliyle muhâlefet eden kimse mutlak (kayıtsız) olarak mümin ismini hak etmemektedir. Çünkü o mümin ismini hak etmesini sağlayacak gereklilikleri yerine getirmemiştir. Diğer taraftan o -Arapların konuşmalarında sürekli rastlanan bir şey olduğu üzere- mümin olarak isimlenmeyi hak etmesini sağlayacak bazı hususları da kendisinde bulundurmaktadır. Bundan dolayı biz ona Arapların konuşmaları içerisinde verdikleri ismi veririz. Diğer manadaki ismi de onların esirgediği gibi ondan esirgeriz. Allah’ın kitabı, Resûlü (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in sünneti ve aklın fitratı da buna delâlet etmektedir.”

Hallâl’in “es-Sünne”sinde (1063) rivâyet edildiğine göre Hanbel şöyle demiştir: Kendisine Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in “*Zina eden zina ettiği zaman mümin olduğu hâlde zina etmez*” buyruğunun sorulması üzerine Ebû Abdullah’ı şöyle derken işittim: “Hadis bu şekilde rivâyet edilmektedir. Ebû Ca’fer’den de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: ‘Zina eden zina ettiği zaman mümin olduğu hâlde zina etmez. İman dâiresinin dışına çıkıp İslâm dâiresinin içine girer. İman dâiresi İslâm dâire-sinin içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla kişi zina ettiği zaman iman dâiresinin dışına çıkıp İslâm dâiresinin içine girer.’”

Yine Ebû Abdullah’a “Kişi zina veya hırsızlık gibi bir günah işlediği zaman imanı kendisinden ayrılır mı?” diye sordum. Şöyle cevap verdi: “Bu kimse-nin imanı eksiktir. İman ondan tıpkı kişinin gömleğinin sıyrıldığı gibi sıyrılır. Tevbe edip döndüğü takdirde imanı kendisine geri gelir.”

İbn Teymiyye bu hadis hakkında kaleme aldığı bir cüzde (s. 23) şöyle demiştir: “Bu hadis hakkında insanlar birbirleriyle zıt görüşlere sahiptirler. Bunlar, isimler ve hükümler ile ilgili meselelerdir. Hâricîler ve Mu’tazile bu hadisi delil getirerek büyük günah işleyen kimsede ne iman adına ne de islâm adına hiçbir şeyin kalmayacağını, hatta bu kimsenin ateşte ebedî kalmayı hak edeceğini, oradan şefaitle veya şefaatsiz olarak çıkamayacağını savunurlar. Bunun Kitab’ın ve Sahih Sünnet’in birçok nassına muhâlif olduğu bilinen bir husustur. Mürcie ve Cehmiyye ise fâsığın imanının tam ve kâmil olduğunu, onun imanından bir şeyin eksik olmadığını, onun imanının sıddıkların ve sâlihlerin imanı gibi olduğunu söylerler. Bu hadisi ve benzerlerini de nefyedilen şeyin iman gerektirdiği şey, iman meyvesi ya da iman pratiğe dökülmesi olduğunu ileri sürerek tevil ederler. Yahut buna benzer teviller ileri sürerler. Sahâbe, onlara güzelliikle tâbi olanlar, hadis

82- Yine O (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur:

“Komşusunun kendisinin kötülüklerinden güvende olmadığı kimse mümin değildir.”⁶⁹⁸

83- “İman fetkin bağıdır. Mümin fetketmez.”⁶⁹⁹

ehli ve Ehli Sünnet imamları ise tevhid ehlinde hiç kimsenin cehennemde ebedî olarak bırakılmayacağını, kalbinde zerre ağırlığınca iman bulunan herkesin cehennemden çıkarılacağını söylerler. Nitekim bu Havâric'in ve Mu'tezile'nin görüşünün hilâfına sahih hadislerde sâbittir. Yine onlar (yani Sahâbe ve onlara tâbi olanlar) imanın farklı derecelerde bulunacağını, Şeriat Koyucu'nun kendisinden imanı nefettiği kimsenin imanının Ebû Bekir ve Ömer (*radiyallahu anhuma*)'nın imanları gibi olmayacağını söylerler. Onlardan bazıları böyle bir kimse hakkında mutlak olarak mümin ismini kullanmaz ve 'Bu kimse iman dâiresinden çıkıp İslâm dâiresinin içine girmiştir' der. Nitekim bu Ebû Ca'fer el-Bâkır'dan ve başkalarından rivâyet edilmiştir. Yine bu Ahmed'in ashâbından olsun başkalarından olsun Ehli Sünnet'in büyük bir kısmının görüşüdür. Hammâd b. Seleme, Abdurrahmân b. Mehdî, birçok yerde Ahmed b. Hanbel, Sehl b. Abdullah et-Tüsterî ve Ehli Sünnet'ten başka zatlar da buna benzer sözler söylemişlerdir.”

⁶⁹⁸ Hâkim (4/165) Enes (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet etmiştir.

Buhârî de (6016) Ebû Şurayh (*radiyallahu anh*) kanalıyla Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: “Vallahi iman etmiş olmaz, vallahi iman etmiş olmaz, vallahi iman etmiş olmaz.” “Kim (iman etmiş olmaz) ey Allah'ın Resûlü?” diye soruldu. “Komşusu bevâikinden (kötülüklerinden) güvende olmayan kimse” diye cevap verdi.

Ahmed de “el-İmân”da (54) rivâyet etmiştir ki içerisinde şunlar geçmektedir: “Ey Allah'ın Resûlü, onun bevâiki nedir?” diye sordular. “Kötülükleridir” buyurdu.

Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) “Ğarîbu'l Hadîs”te (1/348) “Bevâiki kötülükleridir” demiştir.

⁶⁹⁹ Sahih bir hadistir. El-Adenî'nin “el-İmân” kitabında (81) isnadlı şekilde gelecektir.

Musannif “Ğarîbu'l Hadîs”te (4/6) şunları söylemiştir: “Zübeyr'in hadisinde geldiğine göre bir adam ona gelip 'Senin için Alî'yi öldüreyim mi?' diye sordu. Zübeyr 'Onu nasıl öldüreceksin?' dedi. Adam 'Onu ferk edeceğim' diye cevap verdi. Bunun üzerine Zübeyr şöyle dedi: 'Ben Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'i İmanın bağı fetktir, mümin ferk etmez buyururken işittim.' Buradaki fetkin manası kişinin bir kişinin yanına onun aldanmış ya

84- "Allah'a ve Resûlü'ne iman eden bir kimse Ensâr'a buğzetmez."⁷⁰⁰

85- "Nefsim elinde olana yemin ederim ki birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olmazsınız."⁷⁰¹

86- Yine Ebû Bekir (*radıyallahu anh*) şöyle demiştir: "Yalandan sakının! Zira o imanı kişiden uzaklaştırır."⁷⁰²

87- Ömer (*radıyallahu anh*) da "Emâneti olmayanın imanı yoktur" demiştir.⁷⁰³

88- Sa'd⁷⁰⁴ (*radıyallahu anh*) şöyle demiştir: "Müminin tabiatı her bir haslet üzerine olabilir. Hıyânet ve yalan hâriç..."⁷⁰⁵

da gâfil olduğu bir zamanda gitmesi, bundan sonra ona saldırıp onu öldürmesidir. Kişinin bundan önce ona eman vermemiş olması bir şeyi değiştirmez. Kişi ona bunu daha önce bildirmelidir. Bir kimseyi aldatarak öldüren kimse de aynı şekilde fâtiktir (fetk edendir)."

Yine musannif (3/301) şöyle demiştir: "Fetk ederek öldürmek kişinin bir adamın yanına onun bir şeyden haberi yokken varması, kendisini öldürmeyi planladığı yeri ona belli etmemesi, sonunda onu fetk edip öldürmesidir. Aynı şekilde adam için geceleyin veya gündüz vakti bir yerde pusu kursa, onun boş bulunduğu bir anı yakaladığı zaman onu öldürse bu da fetktir."

"Avnu'l Ma'bûd"da (4/457) geçtiğine göre "el-Mecma'" sahibi şöyle demiştir: "İmanın bağı fetktir. Yani bağ kişinin hareket etmesine engel olduğu gibi iman fetke engel teşkil eder. O sanki fetki bağlanmış bir insana benzetmiştir."

⁷⁰⁰ Müslim (77) rivâyet etmiştir. Ahmed'in "el-İmân" kitabında (136) isnadlı şekilde zikredilecektir.

⁷⁰¹ Müslim (54) rivâyet etmiştir. Ahmed'in "el-İmân" kitabında (352) isnadlı şekilde zikredilecektir.

⁷⁰² Ahmed "el-İmân"da (305), oğlu Abdullah "es-Sünne"de (763) rivâyet etmiştir. İsnâdı sahihtir.

⁷⁰³ Ahmed "el-İmân"da (330) rivâyet etmiştir. İsnâdında inkıta vardır. Yine "el-İmân"da İbn Ebî Şeybe (7) ve Ahmed (401) Enes (*radıyallahu anh*)'tan merfû olarak rivâyet etmişlerdir.

⁷⁰⁴ Aslında "Saîd" olarak geçmektedir. Doğru olan yukarıda yazdığımıdır.

⁷⁰⁵ İbn Ebî Şeybe "el-İmân"da (81) ve Ahmed "el-İmân"da (363) rivâyet etmiştir. İleride geleceği üzere isnâdı sahihtir. Bu eserin benzeri İbn Ebî

89- İbn Ömer (*radiyallahu anh*) da şöyle demiştir: "Bir kimse haklı bile olsa tartışmayı ve yalan söyleyerek şaka yapmayı bırakmadıkça imanın hakikatine ulaşamaz."⁷⁰⁶

90- İçerisinde (Rasulullah'tan ve müminlerden) berâetin zikredildiği kısma gelirse, Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in şu buyruğu buna örnektir: "Bizi aldatan bizden değildir."⁷⁰⁷

91- Yine O (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur:

"Bize silah doğrultan kimse bizden değildir."⁷⁰⁸

92- "Küçüğümüze merhamet etmeyen bizden değildir."⁷⁰⁹

Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) başka hususlarda da bu kabilden sözler söylemiştir.

93- İçerisinde (büyük günah işleyen kimse hakkında) küfrün zikredildiği kısma gelince, Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in insanlar yağmura kavuştuğu zaman söylediği şu buyruğu buna örnektir:

"Rabbinizin ne buyurduğunu biliyor musunuz? Buyurdu ki: Kullanımdan bir kısmı mümin olarak, bir kısmı da kâfir olarak sabahladı. 'Şu şu yıldız sebebiyle yağmura kavuştuk' diyen kimse Bana kâfir olarak, yıldıza ise mümin olarak sabahladı. 'Bu Allah'ın rızkı ve rahmetidir' diyen kimse de Bana mümin olarak, yıldıza ise kâfir olarak sabahladı."⁷¹⁰

Şeybe'nin kitabında Abdullah b. Mes'ûd (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet edilecektir.

⁷⁰⁶ Tahrîci 35. maddenin dipnotunda geçmişti.

⁷⁰⁷ Müslim (102) rivâyet etmiştir. Ahmed'in "el-İmân" kitabında (288, 501) isnadlı şekilde zikredilecektir.

⁷⁰⁸ Buhârî (6874, 7070) ve Müslim (98) rivâyet etmiştir. Ahmed'in kitabında (296) isnadlı şekilde zikredilecektir.

⁷⁰⁹ Ahmed (6935) ve Tirmizî (1920) rivâyet etmiştir. Tirmizî ayrıca "Hasen-sahih bir hadistir" demiştir. Ahmed'in kitabında (287) isnadıyla zikredilecektir. Manasından 118. maddede söz edilecektir.

⁷¹⁰ Buhârî (846) ve Müslim (71) Zeyd b. Hâlid el-Cuhenî (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet etmiştir.

94- Yine O (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

“Benden sonra birbirlerinin boyunlarını vuran kâfirlere dönme-
yin!”⁷¹¹

95- “Kim arkadaşına ‘kâfir’ derse, ikisinden biri mutlaka küfre dö-
ner.”⁷¹²

96- “Kim bir sihirbaza ya da kâhine gider de onun söylediğini doğ-
rularsa, hayızlı kadınla ilişkiye girerse ya da kadına dübüründen varırsa
Muhammed’e indirilenden beri olmuş olur. -Ya da Muhammed’e indiri-
leni inkâr etmiş olur.”⁷¹³

97- Abdullah (radiyallahu anhu) da “Mümine sövmek fâsıklık, onunla
savaşmak ise küfürdür” demiştir. Bazıları bu hadisi ref’ etmiştir.⁷¹⁴

⁷¹¹ Buhârî ve Müslim Sahâbe’den bir topluluktan rivâyet etmiştir. Tahrîci Ahmed’in “el-Îmân” kitabında (301-303, 306-311) gelecektir.

⁷¹² Buhârî (6104) ve Müslim (90) rivâyet etmiştir. Ahmed’in “el-Îmân”ına (314, 121, 327) bakınız.

⁷¹³ Ahmed “el-Îmân”da (89, 256) rivâyet etmiştir. Tahrîci için oraya baki-
nız.

⁷¹⁴ Ahmed “el-Îmân”da (132-134) mevkûf olarak rivâyet etmiştir. Merfû
olarak da yine “el-Îmân”da Ahmed (135), Buhârî (48) ve Müslim (133) ri-
vâyet etmiştir.

İbn Receb “Fethu’l Bârî”de (1/139) şunları söylemiştir: “Âlimler bu hadis-
ler ve benzerleri hususunda çeşitli yollar tutmuşlardır. Onlardan bazıları bu
hadislerin zikredilen hususları helâl görerek işleyen kimseler hakkında ol-
duğunu söylemiştir... Bazıları bu hadislerin sert bir şekilde sakındırmak
amacıyla vârid olduğu, bu hadislerde zikredilen küfrün dinden çıkarmayan
küfür olduğu yorumunda bulunmuştur...

Âlimlerden bazıları da bu naslar hakkında söz söylemekten kaçınmış ve
masiyetlerin dinden çıkarmayacağına inanmakla birlikte bu nasları geldik-
leri gibi herhangi bir açıklamada bulunmadan oldukları gibi bırakmıştır.
Bazıları dinden çıkararak olsun dinden çıkarmayan olsun küfrün bütün nev-
leri hususunda küfür lafzının mutlak olarak kullanılmasını ayrı değerlendi-
rip buna cevaz vermiş, kişi hakkında kâfir denilmesini de ayrı değerlendirip
bunun ancak dinden çıkararak küfür hususunda söz konusu olabileceğini sa-
vunmuşlardır. Çünkü ism-i fâil ancak kâmil bir fiilden iştikâk eder (türer).
Bu sebeple mümin isminin ancak kâmil bir imana sahip olan kimseye veri-

98- İçerisinde şirkin zikredildiği kısma gelince Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu buna örnektir: "Ümmetim için en çok korktuğum şey küçük şirktir." Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) "Ey Allah'ın Resûlü, küçük şirk nedir?" diye sorulduğu zaman "Riyâdır" buyurmuştur.⁷¹⁵

99- Yine O (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Tiyera (uğursuzluğa inanmak) şirktir. Oysa bizden hiç kimse yoktur ki (içinden bazı şeylerde uğursuzluk olduğu düşüncesi geçmesin). Fakat Allah bunu tevekkül ile giderir."⁷¹⁶

100- Yine Abdullah (b. Mes'ûd) temîmeler (nazarlıklar) ve tivele (kadını kocasına sevdirmek için yapılan sihirler) hakkında "Bunlar şirk-tendir" demiştir.⁷¹⁷

leceği, büyük günah işleyen kimsenin büyük günah işlediği esnâda bu ismi hak etmeyeceği söylenmiştir. Fakat bu kimse hakkında 'O iman etmiştir, bu kimsenin imanı vardır' denir, bu ayrıdır. Bu İbn Kuteybe'nin tercihidir...

İbn Abbâs (radiyallahu anhumâ)'nın ve başkalarının 'Kim Allah'ın indirdi-ğiyle hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir' (Mâide, 44) buyruğu hakkındaki tevilleri olmasa bu görüş güzel bir görüştür. Allah en doğrusunu bilir."

⁷¹⁵ Ahmed (23630, 23636) ve "el-Kebîr"de et-Taberânî (4301) rivâyet etmiştir. İsnâdı hasendir. Bu konuda el-Bezzâr (3481), "Tehzîbu'l Âsâr"da et-Taberî (1119) ve el-Hâkim (4/329) Ya'lâ b. Şeddâd b. Evs kanalıyla onun babasından şunu rivâyet etmişlerdir: "Biz Rasulullah zamanından küçük şirki riyâ görüyorduk."

⁷¹⁶ Ahmed (3687) rivâyet etmiş, Tirmizî de (1712) rivâyet edip şöyle demiştir: "Bu hasen-sahih bir hadistir. Muhammed b. İsmâil'i şöyle derken işittim: 'Süleymân b. Harb "Bizden kimse yoktur ki... ancak Allah bunu tevekkül ile giderir" hadisi hakkında "Bu 'bizden kimse yoktur ki' sözü benim nezdimde Abdullah b. Mes'ûd (radiyallahu anh)'ın sözüdür" derdi."

Daha fazla açıklamayla birlikte isnadlı olarak Ahmed'in "el-İmân" kitabında (242, 248) gelecektir.

⁷¹⁷ Ahmed "el-İmân"da (324), oğlu Abdullah "es-Sünne"de (767) rivâyet etmiştir. Ahmed'in "el-İmân"ında (333) geleceği üzere merfû olarak da sahihtir. Musannif (rahimehullah) "Ğarîbu'l Hadîs"te (4/50) şunları söylemiştir: "Abdullah (radiyallahu anh)'ın hadisinde temîmelerin, rukyelerin ve tivenin birer şirk olduğu geçmektedir. Asmaî şöyle demiştir: 'Tivele kesralı tâ iledir. Bu kadını kocasına sevdiren şeydir.'" Ebû Ubeyd dedi ki: "Bu ör-

101- Abdullah b. Abbâs da şöyle demiştir: “İnsanlar köpeklerini Allah’a ortak koşuyorlar. ‘Köpeğimiz bizi koruyor, köpeğimiz olmasaydı malımız çalınırdı’ diyorlar.”⁷¹⁸

102- İşte bunlar hadislerin dört kısmıdır. İnsanlar bu hadislerin tevili konusunda dört sınıfa ayrılmışlardır. Bir tâife bu hadislerde zikredilen küfrün küfrân-ı nimet (nimete nankörlük) olduğu görüşünü tercih etmiştir. İkinci tâife bu hadislerin insanları sert bir şekilde sakındırma ve onları korkutma amacıyla vârid olduğunu söylemiştir. Üçüncü tâife bu küfrün riddet ehlinin küfrü ile aynı olduğunu savunmuştur. Dördüncü tâife ise bu hadislerin tamamını reddetmiştir. Bu görüşlerin tamamı bizim nezdimizde merduttur, makbul değildir. Çünkü bu görüşler zayıf ve çürük görüşlerdir.

103- Birinci görüşü, Araplar’ın kelâmından ve dilinden bildiklerimiz geçersiz kılmaktadır. Şöyle ki: Araplar, Allah’ın nimetleri ve lütufları inkâr edilmediği müddetçe küfrân-ı nimet diye bir şey bilmezler. Örneğin bir adam, Allah kendisine mal verdiği hâlde yoksul olduğunu söyler. Ya da Allah kendisini sağlık ile lütuflandırdığı hâlde hasta olduğunu söy-

nek/vezin üzere ancak bir kelime biliyorum ki o da tıyebe yani güzel şeydir.”

Yine Ebû Ubeyd (4/51) şöyle demiştir: “Rasulullah burada temîmeler ve rukyeler ile bana göre ancak arapça dışındaki diller ile yazılıp ne idiği belirsiz olanları kastetmiştir. Kadını kocasına sevdiren şeylere gelince bu bizim nezdimizde sihir kapsamındadır.”

⁷¹⁸ İbn Ebî Hâtim (229) Şebîb b. Bişr tarîkinden şunu rivâyet etmiştir: Bize İkrime’nin İbn Abbâs (*radiyallahu anhuma*)’dan tahdis ettiğine göre o Allah’ın “*Şu hâlde Allah’a nidler kılmayın*” (*Bakara*, 22) buyruğu hakkında şöyle demiştir: “Nidler (kılmak) şirktir ve karıncanın karanlık gecede siyah bir kayanın üzerindeki yürüyüşünden daha gizlidir. Bu kişinin ‘Allah’a yemin olsun ki, hayatına yemin olsun ki ey falanca kadın, hayatıma yemin olsun ki...’ demesidir. Ya da ‘Şunun köpeği olmasaydı bize hırsızlar gelirdi, evdeki ördek olmasaydı hırsızlar girerdi’ demesidir. Ya da kişinin arkadaşına ‘Allah ve sen dilersen’ demesidir. Ya da kişinin ‘Allah ve falan olmasaydı’ demesidir. Sözünde falanı zikretme. Zira bunların hepsi Allah’a şirk koştur.”

Taberî Tefsîri’nde de (1/163) benzeri İkrime’den rivâyet edilmiştir.

ler. Aynı şekilde kişi kendisine yapılan iyilikleri gizler de başına gelen musibetleri herkese yayar. İşte Araplar'ın küfrân-ı nimet olarak isimlendirdiği şey budur. Bu ister insanlarla Allah arasında olsun, isterse insanların kendi aralarında olsun, küfrân-ı nimettir. İnsanlar birbirlerine yaptıkları iyilikleri görmezlikten geldikleri zaman ve birbirlerinin iyiliklerini inkâr ettikleri zaman bu küfrân-ı nimet olur.

Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in kadınlara hitâben söylediği şu buyruğu da sana bunu açıklamaktadır: "Gerçekten siz çok lânet okuyorsunuz ve aşîrlerinize -yani kocalarınıza- küfr ediyorsunuz. Şöyle ki sizden biri öfkelenip (kocasına) 'Senden hiçbir iyilik görmedim' diyor."⁷¹⁹

İşte bu küfrân-ı nimet hakkındadır.

104- İkinci görüşe, yani bu hadislerin sadece insanları sert bir şekilde sakındırmak için vârid olduğu görüşüne gelince; bu Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ve ashâbının sözleri üzerinde yapılan tevillerin en çirkinlerindendir. Onlar böylece Allah (*azze ve celle*) ve O'nun dîni hakkında gelen haberleri hakikati olmayan tehditlerden ibâret görmüşlerdir.⁷²⁰

Bu görüşün kişiyi götüreceği yer âhiretteki cezânın da inkârdır. Çünkü hadislerden biri hakkında bunun söylenmesi mümkünse (ahret-teki) bütün cezalar hakkında da bunun söylenmesi mümkündür.

105- Üçüncü görüşe, yani hadislerde geçen küfrün riddet küfrü olduğu görüşüne gelince bu öncekinden daha beterdir. Çünkü bu tevil ile dinden çıkan, insanları işledikleri büyük ve küçük günahlar sebebiyle tekfir eden hâricilerin görüşüdür. Zaten sen Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve*

⁷¹⁹ Buhârî (304) Ebû Saîd (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet etmiştir. El-Adenî'nin kitabında (35) gelecektir.

⁷²⁰ Yani onların nezdinde bu fiillerden nehyetmekten maksat tehdit etmek ve sakındırmaktır. Değilse bunlar gerçek manada birer nehiy değildirler.

İbn Teymiyye "Mecmû'u'l Fetâvâ"da (7/501) şöyle demiştir: "Kible ehlin-den hiç kimsenin cehenneme girmeyeceğini kesin bir şekilde söyleyen kimseye gelince herhangi birinin bu sözü söylediğini bilmiyoruz. Bundan sonra ise 'Azap diye bir şey yoktur, bu gerçekliği olmayan bir korkutmadan ibârettir' diyen kimsenin sözü gelmektedir. Şüphesiz bu mülhidlerin ve kâfirlerin sözlerindendir."

sellem)'in onları dinden çıkmakla vasıflandırdığını ve onların kanlarının dökülmesine izin verdiğini biliyorsunuz.⁷²¹

Sonra biz Allah Teâlâ'nın bunların görüşünü yalanladığını görüyoruz. Çünkü O hırsızın elinin kesilmesine, zina edene ve zina iftirâsı atana celde vurulmasına hükmetmiştir. Eğer bir günah kişiyi kâfir yapsaydı bunların hükmü ancak ölüm olurdu. Çünkü Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) "Dinini değiştireni öldürün" buyurmuştur.⁷²² Görmez misin ki bu kimseler kâfir olsalardı onlara uygulanacak ceza el kesme ve celde olmazdı? Nitekim Allah Teâlâ mazlum olarak öldürülen kimse hakkında "Biz onun velîsine yetki vermişizdir" (*İsrâ*, 33) buyurmuştur. Eğer cana kıymak (dinden çıkararak) bir küfür olsaydı öldürülenin velîsinin affetme ya da diyet alma seçeneği olmazdı. Kâtilin mutlaka öldürülmesi gerekirdi.⁷²³

⁷²¹ El-Adenî bu hadisi "el-Îmân" kitabında (74) Hâricîler'in zemmi bağlamında zikredecektir, oraya bakınız.

El-Mervezî (*rahimehullah*) "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (2/624) şunları söylemiştir: "Büyük günah işleyen kimsenin imanının olmadığına dâir vârid olan bu haberlerin yorumu konusunda; aralarında Hâricîler'in, Mu'tezile'nin ve Râfıziler'in de bulunduğu hevâ ve bidat ehlinde bazı gruplar aşırıya gitmişlerdir. Hâricîler bu haberleri müslümanları işledikleri günahlar sebebiyle tekfir edecekleri ve onların kanlarını dökecekleri bir şekilde tevîl etmişlerdir.

Demişlerdir ki: Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in "Zina eden zina ettiği esnada mümin olduğu halde zina etmez" buyruğunun doğru yorumu zina eden kimsenin Allah'a kâfir olduğudur. Çünkü iman küfrün zıddıdır. Kişi mümin değilse kâfir demektir. Çünkü iman ve küfür birbirlerine zıt iki fiildir. Her biri diğerini ortadan kaldırır. Kişi iman fiilini gerçekleştirdiği zaman, iman fiilini gerçekleştirmesi sebebiyle ona 'mümin' denilir. Küfür fiilini gerçekleştirdiği zaman da küfür fiilini gerçekleştirmesi sebebiyle ona 'kâfir' denilir. Yine onlar demişlerdir ki: Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in "Zina eden mümin olduğu halde zina etmez" buyruğu ile "Zina eden ancak kâfir olduğu halde zina eder" sözü arasında bir fark yoktur. Bundan başka bir söz doğru olmaz."

⁷²² Buhârî (6922) İbn Abbâs (*radiyallahu anhuma*)'dan rivâyet etmiştir.

⁷²³ Muhammed b. Nasr (*rahimehullah*) "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (2/637) şunları söylemiştir: "Zikrettiklerimizin dışında Hâricîler'in sapıklığını gös-

106- Dördüncü görüşe, yani bu hadislerin zayıf olduğu görüşüne gelince, bu sözüne değer verilen ve kendisine itibar edilen kimselerin görüşü değildir. Bu ancak hevâ ve bidat ehlinin ileri sürdüğü bir hüccettir. Onların ilimleri⁷²⁴ fazla genişleyememiştir. Akılları bu hadislerin manaları anlamaktan aciz kalmıştır. Kendilerine "Bu hadisler birbirleriyle çelişmektedir" demekten daha kolay gelen bir şey bulamamışlar ve bu hadislerin tamamını inkâr etmişlerdir.⁷²⁵

teren delillerden biri de Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbının cemâatine muhalefet etmeleridir: Müslümanlar hem Cemel gününde hem de Sıffin gününde birbirleriyle savaşmışlardır. O zamanlarda Rasulullah'ın gerek Muhâcirler'den gerekse Ensârdan olan sahabîlerinin sayısı çok fazlaydı. Onların arasında birçok kimse öldürüldü. Buna rağmen onlar birbirlerini küfür ile itham etmediler. Birbirlerinin mallarını helâl saymadılar. Ayrıca Rasulullah'ın ashâbından bir topluluk iki fırkadan hiçbirine katılmamıştı. Bu topluluk da savaşanların kâfir olduğunu söylemedi. Savaşanlar da onların kâfir olduğunu söylemedi. Onlardan hiçbiri diğerinden duâsını ve istiğfârını esirgemedi. Esirgedikleri takdirde günaha girmiş olabileceklerinden korktular. Yine onlardan hiçbiri bir kadını kocasına işlemiş olduğu bir günah sebebiyle haram kılmadılar. Yine Alî (*radiyallahu anh*) Nehrevân ehline gâlip gelmişti. Fakat onlara kâfirlere uygulanan ahkâmı uygulamadı. Onlara müslümanlara uygulanan ahkâmı uyguladı. Diğer taraftan Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den, kendini öldüren kimse hakkında 'Ben bunun namazını kılmam' buyurduğu rivayet edilmiştir. Fakat Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buna rağmen insanları onun namazını kılmaktan men etmemiştir. Aynı şekilde O (*sallallahu aleyhi ve sellem*) ganimetten çalan kimse hakkında 'Arkadaşınızın namazını kılın' buyurmuştur. Alimlerden bir topluluk şu görüşü tercih etmiştir: Kendisini öldüren, ganimetten çalan ya da bunlara benzer bir günah işleyen kimse tevbe ettiği bilinmeden ölürse, müslümanların imamı ona bir ceza ve başkalarına da bir öğüt olmak olmak üzere onun namazını kılmaktan geri durur. Diğer müslümanlar ise onun namazını kılarlar... Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in onun namazının kılınmasını emretmesi onun kâfir olmadığına delildir. Çünkü O'nun bir kâfirin namazının kılınmasını emretmesi mümkün değildir. Bütün bu zikrettiğimiz Hâricîler'in sapık, aşırı ve dinden çıkmış olduklarını göstermektedir. Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) de onları bu şekilde vasıflandırmış, 'Onlar dinden okun avı delip geçtiği gibi çıkarlar' buyurmuştur."

⁷²⁴ Aslında "amelleri" diye geçmektedir.

⁷²⁵ Muhammed b. Nasr el-Mervezî (*rahimehullah*) "Ta'zîmu Kadri's Salât" (2/641) kitabında Mürcie fırkalarının bu hadisleri reddetme hususundaki

mezheplerini şu sözleriyle beyân etmiştir: "Onlardan câhil ve inatçı bir fırka bu haberleri red ve inkâr etmiştir. Bunun sebebi eserler konusundaki bilgisizlikleri ve onların yorumundan câhil olmalarıdır. Bunun sebebi de Araplar'ın dili ve üslupları konusunda geniş bir malumata sahip olmamaları ve hevâlarına uymalarıdır. Bu kimseler hadislerin mezhepleriyle örtüşmediğini, bu hadisleri ikrar ettikleri takdirde aleyhlerinde hüccet olacaklarını ve mezheplerini terk etmelerinin gerekeceğini gördükleri zaman, kendileri için bu hadisleri inkâr etmekten daha kolay bir yol bulamamışlardır. Yine onlardan bir fırka kendilerinin eserlere muhalefet ettiklerinin ve onları yalanladıklarının söylenmesini istememiş, bu sebeple eserleri ikrar etmiş fakat sonra onları tahrif etmiştir. Eserleri yorumlanmamaları gereken şekilde yorumlamışlardır. Demişlerdir ki: Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in 'Zina eden zina ettiği esnada mümin olduğu halde zina etmez' buyruğu bir haber değil, ancak bir nehiydir. 'Zina etmez' buyruğu nehiy anlamında 'Mümin olduğu halde zina etmez' demektir. Nitekim Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in 'Sizden biri küçük ve büyük abdestini sıkıştırırken namaz kılmaz' buyruğu da bu baptandır. Burada Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) kişiyi idrarını veya büyük abdestini tutar halde namaz kılmaktan nehyetmektedir. Aynı şekilde O, imanı tenzih etmek ve müminin konumunun mümin olduğu halde zina etmekten yüce olduğunu bildirmek adına kişiyi mümin olduğu halde zina etmekten nehyetmiştir. Bu mezhep de ilk fırkanın mezhebine benzemektedir. Bu da haberi inkâr etmekten ve yalanlamaktan başka bir şey değildir... Mürcie'nin üçüncü fırkası ise haberler konusunda diğer iki fırkadan daha geniş bir bilgiye sahipti. Onlar, bu haberlerin alimler nezdinde yayılmış ve şöhrat bulmuş olduğunu bildiklerinden ötürü bu haberleri inkâr edememişlerdir. Bu haberleri ikrar etmişler fakat yorumlanmaması gereken şekilde yorumlamışlardır. Örneğin Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in 'Kişi zina ettiği zaman mümin olduğu halde zina etmez' buyruğunun zinayı helal sayarak ve haramlığını kabul etmeyerek zinâ eden kimse hakkında vârid olduğunu iddia etmişlerdir. Yine onlara göre zinanın kendisine haram olduğunu bilerek ve bunu ikrar ederek zina eden kimse imanı kâmil bir mümindir. Zina etmesi veya hırsızlık etmesi onun imanından az olsun çok olsun bir şey eksiltmez. Bu kimse farzları zâyî etmiş ve ısrarla büyük günahları irtikab etmiş olarak ölse yaptığıının haramlığını inkâr etmediği sürece Allah'ın huzuruna kâmil imana sâhip cennetlik bir mümin olarak çıkar... Görüldüğü gibi Hâricîler, Mu'tezile ve Râfızîler bu haberlerin teviline aşırıya gitmişlerdir. Mürcie ise Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in sözleri hakkında düştükleri şüpheden, bu haberleri rivayet eden, yalancılıkla itham edilmeleri ve ta'n edilmeleri mümkün olmayan imamları yalanladıklarından dolayı inkâr etmiştir. Onlar kendilerine vâcib olan şeyi yapmaya yanaşmamışlardır. Hevâ ve bidat ehlinin tamâmı böyledir: İki şey ara-

107- Bizim bu konudaki görüşümüz şudur: Mâsiyetler ve günahlar imanı ortadan kaldırmaz ve küfrü gerektirmez. Şu kadar var ki Allah'ın iman ehlini kendisiyle vasıflandırdığı ve kitabında birçok yerde müminlere şart koştuğu hakiki ve saf imanı ortadan kaldırır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Allah müminlerden canlarını ve mallarını kendileri için cennetin olmasına karşılık satın almıştır. Allah yolunda savaşırılar... Tevbe edenler, ibâdet edenler, hamd edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredenler, kötülükten sakındıranlar ve Allah'ın sınırlarını gözetenler... Müminleri müjdele!" (Tevbe, 112-113)

"Müminler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki namazlarında huşû içindedirler... Yine onlar namazlarını devamlı kılarlar. İşte onlar vârislerin, Firdevs'e vâris olacakların ta kendileridir. Onlar orada ebedî kalacaklardır." (Mü'minûn, 1-11)

"Müminler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. Kendilerine O'nun ayetleri okunduğu zaman onların imanlarını arttırır. Onlar yalnız Rablerine tevekkül ederler. Onlar ki namazı kılarlar, zekâtı verirler ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler. İşte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için Rableri katında dereceler, bir mağfiret ve cömertçe verilmiş bir rızık vardır." (Enfâl, 2-4)

Ebû Ubeyd dedi ki: İşte bu ayetler imanın müminler üzerine farz kılınmış şeriatlerini (hasletlerini) şerh etmekte ve açıklamaktadır. Ayrıca

sındadırlar. Ya Allah'ın dininde aşırıya giderler, O'nun dininde sert davranırlar. Sonunda Allah'ın ve Resulü'nün çizdiği sınırları aşarak dinden çıkıp giderler. Ya da (Allah'ın dininden) yontarlar ve inkâr yoluna giderler. Allah'ın belirlediği hadlerden eksiltirler. Allah'ın dini tefrîtin yukarısına, aşırılığın ise aşağısına yerleştirilmiştir: Günahkâr mümin Allah'ın masiyetlere karşılık vaat etmiş olduğu cezalardan korkmalı, aynı zamanda O'nun vaat ettiği diğer şeyler sebebiyle de ümitvâr olmalıdır. İşlemiş olduğu masiyetlerin salih amellerini boşa çıkarmış olabileceğinden ve işlediği masiyetlere ceza olarak Allah'ın bu amelleri kendisinden kabul etmeyeceğinden endişe etmelidir. Biz Allah'ın ona ihsanı ile lütufta bulunmasını, işlediği kötülükleri affetmesini, kendisine yaklaşmak amacıyla işlediği haseneleri ondan kabul etmesini ve onu cennete sokmasını ümit ederiz. O Allah'a kavuşuncaya kadar bu halde, ümit ile korku arasında kalır."

imanı masiyetlerin tamamından soyutlamaktadır. Aynı şekilde Sünnet de içerisinde imanın hasletlerinin zikredildiği hadisler ile imanı tefsir etmiştir. Bu hadisler kitabın ilk bâbında zikredilmişti. Masiyetler, masiyetlerin dışındaki hasletlerle vasıflandırılmış iman ile bir araya gelince şöyle denilmiştir: Bu masiyetler Allah'ın müminlere şart koştuğu hasletlerden de kendisiyle bir şeyin iman olduğunun bilindiği emârelerden de değildir. Bu sebeple bu masiyetler insanlardan imanın hakikatini nefyetmiştir. Fakat mümin ismi onlardan ayrılmamıştır.

108- Bir kimse dese ki: "Mümin ismi kendisinden zâil olmadığı hâlde bir kimse hakkında nasıl 'O mümin değildir' denebilir?"⁷²⁶

⁷²⁶ Onların böyle bir itirazda bulunmalarının sebebi Arapça'dan başka dil konuşmaları, Araplar'ın diline ve konuşma üsluplarına uzak olmalarıdır. Nitekim müellif bundan ileride bahsedecektir.

Ebû Amr b. el-Alâ (*rahimehullah*) "İrak'ta zındıklaşanların çoğu Arapça'yı bilmediğinden dolayı zındıklaşmıştır" demiştir. Asmaî (*rahimehullah*) da şöyle demiştir: "Bu topluluk Arapça'yı bilmemesi sebebiyle zındık oldu. Eğer dilin inceliklerine muttâl olsalardı mutlaka Kur'an'ı ve hadisleri anlardı ve din hususunda şüpheye yenik düşmezlerdi." (el-Muzhiru fî Ulûmi'l Luğa, 2/217)

Hasen el-Basrî (*rahimehullah*) da bidat ehli hakkında şöyle demiştir: "Onları ancak acemlik helâk etti. Onlar Kur'an'ı yorumlanması gerekenden farklı şekilde yorumluyorlar." (Halku Ef'âli'l İbâd, 326; el-İ'tisâm, 2/299)

İbn Teymiyye "el-İmân"da (s. 98) şöyle demiştir: "Mürcie bu asıl hususunda Kitab'ın ve Sünnet'in açıklamalarını, Sahâbe'nin ve onlara güzellikle tâbi olanların sözlerini bırakıp kendi reylerine ve lügati anlayışları ölçüsündeki tevillerine dayanmışlardır. Bu bidat ehlinin metodudur. Bu yüzden İmam Ahmed 'İnsanlar en çok tevil ve kıyas sebebiyle hata ederler' demiştir. Bundan dolayı sen Mutezile'nin, Mürcie'nin, Râfıza'nın ve bunlar haricindeki bidat ehli fırkaların Kur'an'ı reylerine ve akıllarına göre tefsir ettiklerini, onu lügate uygun şekilde yorumlamadıklarını görürsün. Bundan dolayı onların ne Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in hadislerine ne de Sahâbe'nin, Tâbiîn'in ve müslümanların imamlarının eserlerine itimad etmediklerini görürsün. Onlar ne Sünnet'e itimad ederler ne de selevin icmâsına ve eserlerine itimad ederler. Onlar ancak akla ve lügate dayanırlar. Yine sen onların me'sûr tefsir ve hadis kitaplarına, selevin eserlerinin yer aldığı kitaplara itimad etmediklerini görürsün. Onlar ancak edebiyat kitaplarını, liderlerinin ortaya koyduğu kelâm kitaplarını referans alırlar. Aynı

Ona şöyle cevap verilir: Bu bizim nezdimizde Araplar'ın kelâmında sıkça rastlanılan ve garipsenmeyen bir şeydir. Bir işi yapan kimse yaptığı işi tam bir şekilde yapmadığı zaman yaptığı iş ondan izâle edilir. (O kimsenin o işi yapmadığı söylenir.)

Bilmez misin ki Araplar zanaatını güzel yapamayan zanaatkâra "Sen bir şey yapmadın ve bir iş ortaya koymadın" derler. Aslında onların söylemek istedikleri o kimsenin işini güzel ve tam bir şekilde yapmadığıdır, işin kendisini yapmadığı manasını kastetmezler. Yani o kimse aldığı isim yönünden "yapan"dır fakat yaptığı işi düzgün yapıp yapmadığı yönünden "yapan" değildir.

Hatta Araplar bundan daha ilerisini söylerler. Örneğin babasına kötü davranan ve ona sıkıntı veren kimseye "Bu evlat değildir" denir. Hâlbuki onlar onun babasının zürriyetinden olduğunu bilmektedir. Bu sözün benzeri kardeş, hanım ve köle hakkında da söylenir.⁷²⁷

şekilde bu da mülhidlerin metodudur. Onlar sadece felsefe, edebiyat ve dil kitaplarında bulunanları alırlar. Kur'ân, hadis ve eser ile ilgili kitaplara gelince bunlara iltifat etmezler... Onların hüccetleri üzerinde düşündüğün zaman bu hüccetlerin hiçbir delile dayanmayan boş iddialar olduğunu görürsün."

⁷²⁷ Ehli Sünnet, hiçbir hayır işlememiş bir topluluğun cehennemden çıkacağına delâlet eden şefaât hadislerini, Araplar'ın konuşma üsluplarından olan bu manaya yormuştur. Ehli Sünnet burada amelin nefyi ile kastedilinin tam ve kâmil özellikteki amel olduğunu, ameli imandan ayıran ya da onu imanın kemâlinin şartlarından ve dallarından sayan, kulun imanının ameli olmadan da sahih olacağını savunan Mürcie'nin iddia ettiği gibi onların ameli tamamen terk etmelerinin söz konusu olmadığını beyân etmiştir.

Bu hadis Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in namazını güzel kılmayan kimseye söylediği "Dön de namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın" buyruğuna benzemektedir. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bunu ona namazını üç defa iâde ettikten sonra söylemiştir. Burada o, adam namaz kılmış olmasına rağmen kâmil ve tam manadaki namazı nefyetmiştir.

Yine bu baptan olmak üzere Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyrmıştır: "Hiçbir hayır işlememiş bir adam insanlara borç verir ve (alacakları toplayacak) elçisine şöyle derdi: Kolay olanı al, zor olanı bırak ve affet ki Allah da bizi affetsin..."

Arapların bu gibi durumlarda kullandıkları üslup, kişilerin üzerine vâcip olan taatleri ve iyilikleri onlardan ayırmaktır. (Onların bu fiilleri yapmadığını söylemektir.) Nikâh, kölelik ve nesep ile ilgili kullanılan (karı-koca, köle, evlat gibi) isimlere gelince, bu isimler önceden olduğu gibi kişilerde bulunmaya devam eder.

Aynı şekilde kendileri sebebiyle imanın nefyedildiği günahlar da böyledir. Günahlar sebebiyle imandan boşa çıkan şeyler ancak imanın sıfatlarından olan şer'i hasletlerdir. İsme gelince isim (yani mümin ismi) daha önce olduğu gibi bulunmaya devam eder. Onlara ancak "müminler" denir ve onlara ancak müminlerin ahkâmı uygulanır. (Mümin ismi kendilerinden ayrılmaz.) Bununla beraber Kur'an'da ve Sünnet'te de görüşümüzü destekleyen deliller buluyoruz.

109- Kur'an'daki delillere gelince Allah (*azze ve celle*)'nin Ehli Kitap hakkındaki şu buyruğu bu delillere örnektir: "*Hani Allah kendilerine kitap verilenlerden 'Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız ve gizlemeyeceksiniz' diye söz almıştı. Onlar ise onu arkalarına attılar.*" (Âli İmrân, 187)

110- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize el-Eşcaî tahdis etti. Onun Mâlik b. Miğvel'den rivâyet ettiğine göre Şa'bî bu ayet hakkında şöyle demiştir: "Kitap onların önlerinde idi fakat onlar onunla amel etmeyi terk etti-

Yine Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) yüz kişiyi öldüren, sonra tevbe etmek isteyen ve bunun üzerine bulunduğu beldeden Allah'a ibâdet edeceği beldeye intikâl eden adam hakkında şöyle buyurmuştur: "Bunun üzerine yola düştü. Yolu yarılacağı zaman ölüm kendisini yakaladı. Rahmet melekleri ve gazap melekleri onun hakkında tartıştılar. Rahmet melekleri 'O tevbe etmiş ve kalbiyle Allah'a yönelmiş olarak geldi' dedi. Azap melekleri ise 'O hiçbir hayır işlemedi' dedi..." Bu bapta gelen bu hadislerde onlardan amelin aslı değil, tamlığı ve kemâli nefyedilmiştir.

İbn Huzeyme (*rahimehullah*) "et-Tevhîd" kitabında (2/729) şöyle demiştir: "Hiçbir hayır işlememişlerdir lafzı Araplar'ın dediği cinstendir: Bir isim bir şeyden, onda eksik olarak bulunduğu için gider. Bu lafzın manası da bu asıl üzere bina edilmiştir. Yani onlar kâmil manada ve tam olarak bir hayır işlememişlerdir. Kendisi sebebiyle (cehennemden çıkışlarının) gerekli kılınacağı ve emredileceği bir hayır işlememişlerdir."

ler.”⁷²⁸ Durum böyle iken Allah Teâlâ onların kestiklerini ve kadınlarıyla evlenmeyi bize helâl kılmış, Kitâb'ı ikrâr ettikleri ve kendilerini Kitâb'a nispet ettikleri için onlara “kitap ehli” hükmü vermiştir. Bu sebeple onlar kendilerine uygulanacak hüküm ve alacakları isim yönünden “kitap ehli” kapsamındadırlar. Hâlbuki onlar hakikat itibâriyle Kitap'tan ayrılmışlardır. Evet, bu Kur'an'da görüşümüzü destekleyen delildir.

111- Sünnet'e gelince, Rifâ'a (*radiyallahu anh*)'in rivâyet ettiği bir hadiste Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) baştan savma bir namaz kılan bedevîye “Dön ve bir daha namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın” buyurmuştur. Bedevî yaptığı şeyi defalarca yapmış, Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) de her defasında “Bir daha namaz kıl” buyurmuştur.⁷²⁹

Hâlbuki Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) onun namaz kıldığını görmekteydi. Şu halde sen bu kimsenin “namaz kılan” ismini aldığı hâlde hakikî manada namaz kılmamış olduğunu görmüyor musun?

112- Aynı şekilde Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) kocasına karşı gelen kadının, kaçan kölenin, kendisinden hoşlanmayan bir topluluğa namaz kıldıran kimsenin namazının kabul edilmeyeceğini bildirmiştir.⁷³⁰

⁷²⁸ Musannif (*rahimehullah*) “Ğarîbu'l Hadîs”te (4/174) “Fakat onlar onunla amel etmeyi terk ettiler” lafzıyla rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: “Bu göstermektedir ki bir şeyi reddeden kimse onu arkasına atmış olur.” Bunu ayrıca İbn Ebî Hâtim “et-Tefsîr”de (3/837), et-Taberî de “et-Tefsîr”de (4/204) rivâyet etmiştir.

⁷²⁹ Ahmed (18995) ve “Rifâ'a b. Râfi'in hadisi hasen bir hadistir” diyerek Tirmizî (302) rivâyet etmiştir. Buhârî (793) ve Müslim (397) de bunu Ebû Hureyre (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet etmiştir.

⁷³⁰ Umâme (*radiyallahu anh*)'in rivâyet ettiği hadise işâret etmektedir: Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki:

“Üç kimse vardır ki namazları kulaklarını geçmez: Geri dönene kadar kaçak köle, kocası kendisinden hoşnut olmadığı hâlde geceleyen kadın, bir topluluk kendisini istemediği hâlde onların imamı olan kimse...”

Bunu Tirmizî (360) rivâyet etmiş ve “Bu, bu vecihten hasen-garîb bir hadistir” demiştir. İbn Ebî Şeybe'nin (4132) el-Hasen'den mürsel olarak rivâyet ettiği hadis bunun şahididir.

113- Abdullah b. Amr'ın şarap içen kimse hakkındaki hadisi de bu baprandır: "Kırk gece boyunca onun namazı kabul edilmez."⁷³¹

114- Âlî (aleyhisselam) da şöyle demiştir: "Mescidin yanında bulunan kimsenin mescidin dışında namazı yoktur."⁷³²

⁷³¹ Ahmed (6644), ed-Dârimî (2136) ve İbn Hibbân (5357) rivâyet etmiştir. Sahih bir hadistir. Şâhidleri çoktur. Bunlardan biri Ahmed'in (4917) İbn Ömer (*radiyalla-hu anhuma*)'dan rivâyet ettiği hadis, diğeri yine onun (21502) Ebû Zerr (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet ettiği hadis, diğeri yine onun (27603) Esmâ binti Yezîd (*radiyallahu anhuma*)'dan rivâyet ettiği hadistir. Bu hadisin tarikleri, Ahmed'in "el-İmân" kitabında (94, 115, 149, 361) merfû ve mevkûf olarak gelecektir.

⁷³² Abdurrezzâk (1914-1916), İbn Ebî Şeybe (3488, 3489) ve ed-Dârakutnî (1554) Âlî (*radiyallahu anh*)'tan mevkûf olarak rivâyet etmişlerdir. Bunun benzeri Câbir, Ebû Hureyre ve Âişe (*radiyallahu anh*)'dan merfû olarak rivâyet edilmiştir. Ayrıca "Sünen-i Dârakutnî"ye (1552-1557) ve "Telhîsu'l Habîr"e (2/30) bakınız. İbnu'l Kattân "Beyânu'l Vehmi ve'l İhâmi fî Kitâbi'l Ahkâm"da (3/342) bunları zayıflamıştır. "Telhîsu'l Habîr" (2/31) sahibi şöyle demiştir: "Mescidin yanında bulunan kimsenin mescidin dışında namazı yoktur hadisi insanlar arasında meşhur fakat sâbit bir isnâdı olmayan zayıf bir hadistir. Bunu Dârakutnî Câbir (*radiyallahu anh*) ve Ebû Hureyre (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet etmiştir. Bu bapta Âlî (*radiyallahu anh*)'tan gelen bir rivâyet daha vardır ki o da aynı şekilde zayıftır."

Derim ki: Bu bapta İbn Abbâs (*radiyallahu anh*)'tan gelen bir hadis daha vardır: Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki: "Kim nidâyı (ezânı) işitir de ona gelmezse onun namazı yoktur. Mazereti olması durumu bundan ayırır." Bunu İbn Mâce (793) ve "Sahîh"inde İbn Hibbân (2064) rivâyet etmiştir.

"Telhîsu'l Habîr"de (2/30) şu ifâdeler kullanılmıştır: "İsnâdı sahihtir. Fakat el-Hâkim 'Gunder ve Şu'be'nin ashâbının çoğunluğu bunu mevkûf olarak rivâyet etmiştir' demiştir." Müellif sonra bunun şahidlerini çıkarıp zikretmiştir.

Oğlu Sâlih'in rivâyetiyle "Mesâilu'l İmâmi Ahmed"de (573) şunlar geçmektedir: Babam dedi ki: "Namazı cemaatle kılmanın farz olmasından korkarım. İnsanlar ona gitmeyip oturmaya başlasalar şüphesiz mescidler işlevsiz hâle gelir. Âlî'den, İbn Mes'ûd'dan ve İbn Abbâs'tan nidâyı işittiği hâlde ona icâbet etmeyeninin namazının olmadığı rivâyet edilmektedir..." Sonra bu rivâyetleri isnadlarıyla beraber onlardan mevkûf olarak zikretmiştir.

115- Ömer (*radiyallahu anh*) da nefr gecesi yolculuk eşyalarını hazırlayan kimse hakkında "Onun haccı yoktur" demiştir.⁷³³

116- Huzeyfe (*radiyallahu anh*) da şöyle demiştir: "Bir kimse oruçlu olduğu hâlde bir kadının elbisesinin arkasındaki şeklini düşünürse orucunu bozmuş olur."⁷³⁴

Kevsec "Mesâil"inde (419) şöyle demiştir: "Ahmed'e 'Bir adam ki cemaate iştirâk etmiyor?' dedim. Dedi ki: 'Bu adam ilimsiz bir adamdır. Hadisi bildiği hâlde cemaatten geri kalan kimseye gelince mescidin yakınındaki kimsenin mescid dışında namazının olmayacağı söylenmiştir. Bu adam var ya bu adam...' Yani kötü bir adamdır."

⁷³³ İbn Ebî Şeybe (15630) el-Hakem- İbrâhîm- Amr b. Şurahbîl- Ömer (*radiyallahu anh*) kanalıyla rivâyet etmiştir. İsnâdı munkatıdır. İki fetha ile "sekal" yolcunun eşyaları demektir. (Muhtârü's Sihâh, s. 36) Nefr gecesi ise Müzdelife'den Minâ'ya intikâl edildiği gecedir.

⁷³⁴ Abdurrezzâk (7452) İbnu't Teymî- Leys- Talha b. Musarrif- Hayseme b. Abdurrahmân- Huzeyfe b. el-Yemân (*radiyallahu anh*) kanalıyla rivâyet etmiştir.

Bu merfû olarak da Enes (*radiyallahu anh*)'tan şu lafızlarla rivâyet edilmiştir: Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki: "Kim oruçlu olduğu hâlde bir kadını onun elbisesi arkasındaki kemiklerinin büyüklüğü ile kendisine belli olacak şekilde düşlerse orucunu bozmuş olur." Fakat bu "el-Mevdûât"ta (2/109) geldiği üzere mevzû bir hadistir.

Kassâb el-Kercî (*rahimehullah*) "Nüketü'l Kur'ân"da (3/558) bu eseri mevkuf olarak zikrettikten sonra şunları söylemiştir: "Allah en doğrusunu bilir ya onun orucunu bozmasının manası, bakışı sebebiyle orucunu bozması değil Allah'ın haram kıldıklarından uzak durmamasıdır. Çünkü oruçluya düşen, orucunu kendisi için vebâl barındıran her türlü şeyden uzak tutmasıdır. Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in 'Birinizin oruç tuttuğu bir gün olduğu zaman cinsellikten uzak dursun ve câhillik etmesin, bir kimse kendisiyle dövüşürse ya da kendisine hakâret ederse ben oruçluyum ben oruçluyum desin' buyurduğunu görmüyor musun? Dolayısıyla oruçlu olduğu hâlde kadının hatlarını düşleyen kimse, düşüncesinin barındırdığı fesâda sebep olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ve günahlardan uzaklığına hâlel getirmiş olmaktadır. Bununla birlikte orucu geçerlidir, orucunu iâde etmesi gerekmez. Yine bu kapsamdan olmak üzere kendisine gelen vesveseler sebebiyle kişinin namazı yerle bir olur da haberde geldiği üzere onda dokuzu, sekizi ve yedisi gider. Yani namazın sevâbı bu derecede eksik olur. Bununla birlikte kişinin namazı iâde etmesi gerekmez."

Ebû Ubeyd dedi ki: Bu eserlerin tamamı ve bunlara benzeyen eserler benim nezdimde sana açıkladığımı manadadır.

117- İçerisinde berâet geçen “Kim şunu şunu yaparsa bizden değildir” gibi hadislerin manası da budur. Biz bu hadisler arasında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’den ve O’nun dininden teberri manasını içeren bir hadis görmüyoruz.

Bizim bu konudaki görüşümüz, bu hadislerde kastedilen mananın “...bize itâat edenlerden, bize uyanlardan, dinimizin emirlerine riâyet edenlerden değildir” olduğudur. Söz konusu kimseden bu ve benzeri sıfatlar nefyedilmiştir.

118- Süfyan b. Uyeyne (rahimehullah) Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)’in “...bizden değildir” buyruğunu “bizim gibi değildir” manasında yorumlamıştır. Bu yorum başkalarından da rivâyet etmiştir. Bu yorum her ne kadar ilim sâhibi imamlardan birinin yorumu olsa da ben bu görüşte değilim. Çünkü hadiste zikredilen şeyi yapan kimsenin Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi olmadığını söylüyorsa o şeyi yapmayan kimsenin Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi olduğunu söylemesi gerekir. Değilse o şeyi yapanla yapmayan arasında bir fark olmaz. Hâlbuki ister söz konusu ameli yapsın isterse terk etsin, (derece yönünden) Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)’e benzeyen ve O’na denk olan hiç kimse yoktur.⁷³⁵

⁷³⁵ Müellif bunun benzerini “Ğarîbu’l Hadîs”te (3/39-41) zikretmiştir. Bu nu kitabın zeylinde zikrettim.

Harb el-Kirmânî’nin “es-Sünne”sinde (543) şu geçmektedir: “Ahmed’e Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ‘Bizi aldatan bizden değildir’ hadisi soruldu da buna cevap vermedi. ‘Bazı kimseler bunun bizi aldatan bizim gibi değildir manasına geldiğini söylüyorlar’ denildi. O bu sözden hoşlanmadı ve ‘Bu Mis’ar’ın ve Abdulkerim b. Ebî Umeyye’nin yorumudur ve Mürctie’nin sözlerindendir’ dedi. Yine Ahmed dedi ki: ‘Bu Abdurrahmân b. Mehdî’ye ulaştı da o bunu beğenmedi. Bir kimse bütün iyilikleri yapsa bile Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi olabilir mi ki dedi.”

Hallâl’ın “es-Sünne”sinde (984) İsmâîl b. Saîd’den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Ahmed’e Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ‘Bizi aldatan bizden değildir’ ve ‘Bize silâh doğrultan bizden değildir’ buyruklarını sordum.

İşte bu, (hadislerde geçen) imanın nefyinin ve Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den barâetin manasıdır. Zaten bu iki kısmın manası birdir. Biri nasıl yorumlanıyorsa diğeri de o şekilde yorumlanır.

119- Şirkin ve küfrün zikredildiği, masiyetlerin şirki ve küfrü gerektirdiğinin haber verildiği eserlere gelince, bize göre bu eserlerin manası günah işleyen kimsenin imânını götürecek bir şirke veya küfre girdiği değildir. Bu eserlerin manası şudur: Bu masiyetler kâfirlerin ve müşriklerin sahip oldukları ahlaklardan ve yapageldikleri fiillerdendir.⁷³⁶ Kitap

'Bunlar pekiştirme ve kuvvetlendirme maksadıyladır, Ben kimseyi namazın terki dışında bir sebepten dolayı tekfir etmem' dedi."

İbn Teymiyye "Cevâbu'l İ'tirâdâtı'l Mısıriyye"de (s. 144) şöyle demiştir: "Kezâ Şeriat Koyucu 'Şunu yapan bizden değildir' dediği zaman bu o kimse-nin bu hakî-katten dışarı çıkmasını gerektirir. Bu hakikat ise kişinin kendisi sebebiyle hiçbir azap söz konusu olmadan mükâfâtı hak ettiği vâcip olan imandır. Bu, Hâricîler'in ve Mutezile'nin söylediği gibi kişinin imanın bütün cüzlerinin dışına çıkmasını gerektirmez. Aynı şekilde bu nâfilelerin nefyi manasını da içermez ki Mürcie'nin ve Cehmiyye'nin dediği gibi bunun 'bi-zim gibi değildir, bizim hayırlılarımızdan değildir' manasına geldiğini söyle-nebilsin."

Hallâl'in "es-Sünne"sine bakınız: Mürcie'nin hüccet olarak getirdiği bazı şeyler ki onlar Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in "bizden değildir" buyru-ğunu "bizim gibi değildir" olarak tefsir etmiştir. Mürcie buradan aldatan ya da bu amellerden birini işleyen kimsenin bu dinin dışına çıkacağını anla-mıştır. Hâlbuki durum onların söylediği gibi değildir. Bunu Ahmed b. Han-bel tefsir etmiştir.

⁷³⁶ Bu kapsama giren eserlerin bir kısmı yukarıda zikredilmişti. Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) namazı terk eden kimsenin tekfiri ile ilgili hadisleri, yapanın büyük küfürle kâfir ve büyük şirke müşrik olmayacağı görüşünde olduğu fiiller kısmının içerisinde zikretmemiştir. Buraya dikkat et! Bu na-mazı terk eden kimseyi tekfir etmediği görüşünü ona nispet edenlere bir reddiyedir. Nitekim el-Lâlekâî (*rahime-hullah*)'tan (4/896) Ebû Ubeyd (*ra-himehullah*)'ın namazı terk eden kimsenin kâfir olduğu görüşünde olduğu aktarılmıştı.

Ayrıca İbn Ebî Zemen'in "Usûlü's Sünne"sine (s. 239) bakınız. Orada da Ebû Ubeyd (*rahimehullah*)'ın bu hadislerde geçen fiillerin tevili hususunda söylediklerinin benzeri geçmekte, bu fiillerin kâfirlerin ve müşriklerin ahlâklarından ve uygulamalarından olduğu söylenmekte, bu fiilleri işleyen kimsenin bundan dolayı kâfir olmayacağı beyân edilmektedir.

ve Sünnet'te bu iki kısım için de yukarıdaki iki kısma delâlet eden örnek-
lere benzeyen deliller bulmaktayız:

120- Kur'an'da, şirkin kişinin imanını götürmeyecek bir şirk olabi-
leceğini gösteren delillerden biri Allah Teâlâ'nın Âdem ve Havvâ hakkın-
da İblis'in onlarla konuşması bâbında söylediği şu buyruğudur:

*"O ki sizi tek bir nefisten yarattı. Ondan da kendisinde huzur bul-
ması için eşini var etti. (Erkek) onu (kadını) sardığında kadın hafif bir
yük yüklendi ve onu taşıdı... Allah onlara sağlıklı bir çocuk verdiği za-
man, O'nun kendilerine verdiği şey hususunda O'na ortaklar kıldılar."*
(A'râf, 189-190) Bu ayetin yorumuna göre şeytan onlara "Çocuğunuza
Abdulahâris ismini verin" demiştir.⁷³⁷ Şimdi Allah'ı ve dinini bilen bir

Bu konuda Ehli Sünnet'in dayandığı asıl İbnu'l Kayyım'ın "es-Salât" kita-
bında (s. 99) söyledikleridir: "Burada başka bir asıl daha vardır ki o da bir
kimsede imanın ve küfrün, şirkin ve tevhidin, takvânın ve fücûrun, nifâkın
ve imanın bir araya gelebileceğidir. Bu Ehli Sünnet'in en büyük asılların-
dandır. Bu konuda onlara Hâriciler, Mutezile ve Kaderiyye gibi bidat ehli
fırkalar muhâlefet etmiştir. Büyük günah işleyenlerin cehennemden çıkma-
ları veya oraya ebediyen kalmaları meselesi de bu aslın üzerine mebnîdir.
Kur'an, Sünnet, fitrat ve Sahâbe'nin icmâsı da buna delâlet etmektedir."

⁷³⁷ Bunu Ahmed (20117) ve Tirmizî (3077) Semura (*radiyallahu anh*) ka-
nâliyle Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'den rivâyet etmiştir: "Havvâ hâmile
kaldığı zaman İblis onun etrafında döndü. Onun hiçbir çocuğu yaşamıyor-
du. (İblis) 'Ona Abdul-hâris ismini ver, o zaman yaşar' dedi. Bunun üzerine
ona Abdulhâris ismini verdiler de yaşadı. Bu şeytanın vahyinden ve emrin-
dendi." Tirmizî "hasen-garîb bir hadis" demiş, el-Hâkim de (2/545) sahih
olduğunu söylemiştir.

İbn Cerîr "Tefsîr"inde (9/146) İbn Abbâs (*radiyallahu anhuma*)'dan şöyle
dediğini rivâyet etmiştir: "Havvâ Âdem'den çocuklar dünyaya getiriyor ve
onları Allah'ın kulları olarak isimlendiriyordu. Örneğin onlardan birine
Ubeydullah ve Abdullah isimlerini veya benzeri isimleri veriyordu. Sonra
çocuk ölüyordu. Bir gün İblis onun ve Âdem'in yanına geldi, 'Çocuğa ver-
mekte olduğunuz isimlerden başkasını verirseniz mutlaka yaşar' dedi. Son-
ra Havvâ bir çocuk dünyaya getirdi ve Âdem ona Abdulhâris ismini verdi.
Allah tebâreke ve teâlâ da bu konuda âyetin sonuna kadar 'O ki sizi bir nefis-
ten yarattı... O'nun kendilerine verdiği hususunda O'na ortaklar kıldılar...' buyruğunu indirdi."

Bir rivâyette de şunlar geçmektedir: "Şeytan onlara geldi ve 'Çocuğunu-
zun nasıl dünyaya geleceğini biliyor musunuz, ne olacağını biliyor musu-
nuz, dilsiz olup olmayacağını biliyor musunuz?' dedi. Böylece batılı onlara
süslü gösterdi. Şüphesiz o açık bir azgındır. Havvâ bundan önce iki çocuk
doğurmuştu da ikisi de ölmüştü. Şeytan onlara 'Ona benim ismimi vermez-
seniz sağlıklı bir şekilde çıkmaz' dedi. Fakat (iki çocuktan sonraki çocuk da)
önceki iki çocuk gibi öldü. Bundan sonra çocuklarına Abdulhâris adını ver-
diler. İşte Allah'ın 'Onlara sağlıklı bir çocuk verdiği zaman onlara verdiği şey
hususunda kendisine ortaklar kıldılar' buyruğu bundan bahsetmektedir."

Katâde'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Bize anlatıldığına göre onla-
rın hiçbir çocuğu yaşamıyordu. Bunun üzerine şeytan onların yanına geldi
ve onlara 'Ona Abdulhâris ismini verin' dedi. Bu şeytanın vahyinden ve em-
rindendi. Yine bu itaat konusunda bir şirk idi. İbâdet konusunda bir şirk
değildi."

Bu âyet hakkında başka görüşler de vardır ki İbn Cerîr (*rahimehullah*)
"Tefsîr"inde bunları zikretmiştir. Bundan sonra son görüşü tercih edip şun-
ları söylemiştir: "Doğruya en yakın görüş Allah'ın 'Onlara sağlıklı bir çocuk
verdiği zaman onlara verdiği şey hususunda kendisine ortaklar kıldılar' buy-
ruğuyla ibâdet hususundaki şirki değil isim hususundaki şirki kastetmiştir.
Burada sözü geçenler de Âdem ve Havvâ'dır. Çünkü tevil ehli bu hususta
icmâ etmiştir."

Sem'ânî (*rahimehullah*) "Tefsîr"inde (2/240) şöyle demiştir: "Birinci gö-
rüş daha meşhur ve doğruya daha yakındır. Bu aynı zamanda İbn Abbâs'ın,
Mücâhid'in ve Saîd b. Cubeyr'in görüşüdür. Müfessirlerin tamamı âyetin
beyân ettiğimiz üzere Âdem ve Havvâ hakkında olduğunu söylemiştir."

Kassâb el-Kercî (*rahimehullah*) "Nüketu'l Kur'ân"da (1/459) bu âyetin
tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "'Onlara sağlıklı bir çocuk verdiği za-
man onlara verdiği şey hususunda kendisine ortaklar kıldılar' buyruğu şirkin
iki kısma ayrıldığına delildir. Bunlardan biri itaatte şirktir ki -Allah en doğ-
rusunu bilir- buradaki şirk budur. Çünkü hiç kimse Âdem'in ve Havvâ'nın
Allah'a küfür ve ibâdet manası içeren bir şirk ile şirk koşmadıklarından
şüphe etmez. Fakat onlar İblis'in sözünü kabul etmek sûretiyle Allah'a isyan
etmişler ve ağaçtan yedikleri zaman ona kandıkları gibi onun 'Çocuğa Ab-
dulhâris ismi verildiği zaman yaşar' sözüne kanmışlardır. Küfür ve ibâdet
manası içeren şirke gelince bu kâfirlerin putlara ibâdet etmek sûretiyle
yaptıkları şeydir. Yahudilerin ve hristiyanların Allah'a çocuk nispet etmek
sûretiyle yaptıkları şeydir. Allah bundan münezzehtir. Hasen şöyle derdi:
'Burada Allah'ın kendilerine sağlıklı bir şekilde verdiği şey hususunda O'na
ortaklar kılanlar yahu-diler ve hristiyanlardır. Allah onları çocuklarla rızık-
landırmıştır. Onlar ise çocuklarını yahudileştirmiş ve hristiyanlaştırmışlar-

kimse Âdem (*aleyhisselam*)'ın nübüvvetine ve Allah katındaki derecesine rağmen onun ve Havvâ'nın Allah'a (büyük) şirk koştüğünü düşünebilir mi? Allah (*azze ve celle*) onların yaptığını şirk olarak isimlendirmiştir fakat bu Allah'a (bü-yük şirk ile) şirk koşmak değildir.

121- Sünnet'teki delile gelirsek, Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştur: "Ümmetim hakkında en çok korktuğum şey küçük şirktir."⁷³⁸ Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bu sözünü sana, sahibinin kendisi sebebiyle Allah'a şirk koşan bir kimse olduğu şirkin hâricinde de bir şirkin olduğunu bildirmektedir.

122- Abdullah'ın şu sözü de bu baptandır: "Ribâ yetmiş küsur bap-
tır. Şirk de böyledir."⁷³⁹ Abdullah bu sözünü sana günahların şirk olarak

dır.' Fakat ben bunun nereden çıktığını anlayamadım. Çünkü âyetin baş ta-
rafı buna delâlet etmemektedir."

Şeyh Süleymân b. Abdullah "Teyşîru'l Azîzi'l Hamîd"de (2/1096) şunları söylemiştir: "'Onlara sağlıklı bir çocuk verdiği zaman onlara verdiği şey hususunda kendisine -yani Allah'a- ortaklar kıldılar' buyruğuna gelince bunun manası şudur: Bunun şükürünü söz verdikleri üzere razı olunacak şekilde yerine getirmediler. Bilakis kendilerine verdiğim sağlıklı çocuk ve organları yerli yerinde insan hususunda onu Abdulhâris olarak isimlendirmek sûretiyle Bana ortaklar kıldılar. Şüphesiz isimde kulluğun sadece Allah'a yöneltilmesi şükür tamamlayan hususlardandır.

Şimdi sen başından sonuna kadar bu söz üzerinde düşündüğün ve bunun yanına selefın bu konudaki açıklamalarını eklediğin zaman burada söz konusu edilenlerin Âdem ve Havvâ aleyhimesseleâm olduğu son derece açık bir şekilde ortaya çıkar. Çünkü buradaki birçok nokta bunu göstermektedir. Ne gariptir ki bazı kimseler bu kıssayı yalanlamakta, işin başında cereyân eden olayı gözden kaçırmakta, bidat içerikli tefsirlerle büyüklük taslamakta, selefın tefsirlerini ve sözlerini dikkate almamaktadır. Bu âyetteki mahzûr (sakınılması gereken şey) ilk seferdeki mahzûrdan daha büyük değildir. 'Allah onların ortak koşmalarından yücedir' (*A'râf*, 190) buyruğuna gelince -Allah en doğrusunu bilir ya- bu Kaderiyye'ye mensup müşriklere dönmektedir. O bir şahsı zikrettikten sonra bütün bir cinse geçiş yapmıştır. Bunun benzerleri Kur'ân'da çoktur."

⁷³⁸ Tahrîci 98. maddede geçmişti.

⁷³⁹ Ahmed "el-Îmân"da (163) ve oğlu Abdullah "es-Sünne"de (768) İbn Mes'ûd (*radiyallahu anh*)'a ulaşan birçok tarikten rivâyet etmiştir. İbn Mes'ûd'dan sahihtir.

isimlendirilen birçok nev'i olduğunu bildirmiştir. Fakat bu günahlar Allah ile birlikte başka bir ilah edinme anlamına gelen şirkten farklıdır. - Allah kendisine şirk koşulmasından çok çok yücedir. - Bize göre bu gibi ifâdelerin manası ancak şudur: Bu ifâdelerde zikredilenler müşriklerin ahlâkıdır, müşriklerin isimlendirmesidir, müşriklerin uygulamalarıdır, müşriklerin lafızlarıdır, müşriklerin hükümleridir, müşriklerin işleridir.

123- Kur'an'da bunu destekleyen delile gelince, Allah (azze ve cel-le)'nin şu buyruğudur: "Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir." (Mâide, 44)

124- İbn Abbâs "Bu dinden çıkaran bir küfür değildir" demiştir.⁷⁴⁰ Atâ b. Rabâh da "Küfrün altında bir küfürdür" demiştir.⁷⁴¹

125- Bunun dinden çıkaran bir amel olmadığından, dinin -her ne kadar kendisine bazı günahlar karışmış olsa da- önceki hâli üzere bâkî kaldığını anlamaktayız. Daha önce sana şirk konusunda söylediğim gibi, burada (küfür ile) kastedilen de ancak kâfirlerin yolunu takip etmektir. Çünkü Allah'ın indirdiğinin gayrısıyla hükmetmek kâfirlerin amellerindendir.

126- Allah Teâlâ'nın "*Hâlâ cahiliye hükmünü mü istiyorlar?*" (Mâide, 50) buyruğunu işitmedin mi?

Müfessirlere göre bu ayetin tefsiri şudur: Kim İslâm dini üzere olduğu hâlde Allah'ın indirdiğinden gayrısıyla hükmederse bu hükmüyle cahiliyye ehline benzer. Yani ayette kastedilen şey ancak, cahiliyye ehlinin önceden bu şekilde hüküm verdikleridir.

⁷⁴⁰ Muhammed b. Nasr el-Mervezî "Ta'zîmu Kadri's Salât'ta (573) şöyle demiştir: Bize Muhammed b. Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrezzâk tahdis etti. Onun Süfyân'dan, onun bir adamdan, onun Tâvûs'tan, onun da İbn Abbâs (radıyallahu anhumâ)'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Bu dinden çıkarmayan bir küfürdür."

Bunu Ahmed de "el-İmân"da (252) İbn Abbâs'tan birçok tarikle rivâyet etmiştir. İleride geleceği üzere bu ondan sahih olarak rivâyet edilmiştir.

⁷⁴¹ Ahmed "el-İmân"da (255, 260) rivâyet etmiştir. Tahricinin tamamı için oraya bakınız.

127- Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu da bu baptandır: "Üç şey vardır ki, cahiliyye işlerindendir: Soya sövmek, ağıt yakmak ve yıldızlardan yağmur beklemek..."⁷⁴²

128- Cerîr ve Ebu'l Bahterî et-Tâî'den rivâyet edilen şu hadis de bu baptandır: "Üç şey vardır ki câhiliyye âdetindendir: Ağıt yakmak, (ölü için) yemek yapmak ve kadının geceyi ölünün âilesi içinde onlar ile beraber geçirmesi..."⁷⁴³

129- Münâğın alâmeti hakkındaki hadis de bu baptandır:

⁷⁴² Bunu Bezzâr (8/321) ve "el-Mu'cemu'l Kebîr'de Taberânî (17/19) Amr b. Avf (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet etmiştir. İsnadında zayıflık vardır fakat Müslim'in Ebû Mâlik el-Eşcaî'den rivâyet ettiği hadis bunu desteklemektedir:

Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Ümmetimde câhiliyye âdetlerinden dört şey vardır ki bunları bırakamayacaklardır: Soyla övünme, nesebe dil uzatma, yıldızlardan yağmur umma ve yasçılık."

Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) "Ğarîbu'l Hadîs"te (1/320) şöyle demiştir: "İlim ehlinin birçoğunu şöyle derken işittim: Nesebe dil uzatma ve yasçılık bilinen şeylerdir. (Hadiste geçen) envâya gelince bunlar doğdukları yerin bilindiği yirmi sekiz yıldızdır. Senenin tamamında; yazın, kışın, baharın ve güzün; her on güç gecede bir batı tarafında fecrin doğuşu esnasında bu yıldızlardan biri batır. Aynı anda doğu tarafında onun mukâbilinde başka bir yıldız doğar... Cahiliyye döneminde Araplar bu yıldızlardan biri batıp diğeri doğduğu zaman yağmur yağmasının ya da rüzgâr çıkmasının kaçınılmaz olduğunu söylerler, bu esnada yağan her yağmuru o esnada batan o yıldız nispet ederler ve 'Süreyyâ, Deberân ve Simâk nev'inden dolayı yağmura kavuştuk' derlerdi... Bunun nev' olarak isimlendirilmesinin sebebi bu yıldızlardan batan batı tarafında battığı zaman doğan yıldızın doğu tarafında doğmaya yanaşması yani nev' etmesidir. Nâe, yenûu, nev'en..."

⁷⁴³ Ahmed (6905) ve İbn Mâce (1612) Cerîr b. Abdullah el-Becelî (*radiyallahu anh*)'tan şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Biz toplanıp ölünün evine gitmeyi ve defninden sonra yemek yapılmasını niyâhadan/ağıttan/yasçılıktan sayardık." Bu Cerîr'den sahih olarak rivâyet edilmiştir. Ayrıca Abdurrezzâk (6689) ve İbn Ebî Şeybe (11464) Ebu'l Bahterî'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Ölünün arkasından yemek yapmak câhiliyye âdetlerindendir. Kadının ölünün âilesinin evinde geceleme câhiliyye âdetlerindendir. Yasçılık câhiliyye âdetlerindendir."

"Konuştuğu zaman yalan söyler. Söz verdiği zaman sözünde durmaz. Kendisine bir şey emânet edildiği zaman hıyânet eder."⁷⁴⁴

130- Abdullah (b. Mes'ûd) da "Şarkı kalpte nifâkı bitirir" demiştir.⁷⁴⁵ Bu günahların zikredildiği bütün bu eserlerin manası, bu günahları işleyen kimsenin câhil olacağı, kâfir veya münâfık olmayacağıdır. Zira o Allah'a ve O'nun katından gelenlere iman etmektedir. O'nun farz kıldıklarını yerine getirmektedir. Evet, bu eserlerin manası şudur: Bu günahlar kâfirlerin amellerindendir. Bu ameller Kitap'ta ve Sünnet'te haram kılınmış ve yasaklanmıştır. (Bu eserlerde bu günahlar hakkında bu ifadeler kullanılmıştır ki) müslümanlar kendilerini bunlardan korusunlar, bunlardan kaçınsınlar, ahlaklarını kâfirlerin ahlâkına benzetmesinler ve onların hükümlerinden hiçbir şeyi almasınlar.

131- Yine bir hadiste "Siyah kâfirlerin boyasıdır" buyrulmuştur.⁷⁴⁶ Şimdi bir kimse çıkıp da bir adamın boya yüzünden kâfir olduğunu söyleyebilir mi?

132- Yine Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadisinde koku sürünen ve sonra kokusu duyulacak şekilde bir topluluğun yanından geçen kadı-

⁷⁴⁴ Buhârî (33) ve Müslim (59) rivâyet etmiştir.

⁷⁴⁵ Ahmed "el-Îmân"da (485, 495, 497, 498) Abdullah b. Mes'ûd'dan birçok tarikile rivâyet etmiştir. Ondan sahihtir. İbn Batta (*rahimehullah*) "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1012) şöyle demiştir: "İşte Abdullah b. Mes'ûd (*radiyallahu anh*)... Sana şarkı dinlemenin kalpte nifâkı bitireceğini bildirmektedir. Şu hâlde çirkinlikleri işlemenin ve büyük günahlarda ısrar etmenin, Rab Teâlâ'yı hoşnutsuz eden helâk edici hataları hafife almanın durumu sence nice olur? Tertemiz imanın bunlarla birlikte ne kadar kalıcı olması beklenir? İmanın sözden ibâret olduğunu, bu sözü söyleyene farzları terk etmenin zarar vermeyeceğini ve büyük günahları işlemenin imanı eksiltmeyeceğini söyleyenler ne kötü kimselerdir!"

⁷⁴⁶ Bunu el-Hâkim (3/526) İbn Ömer (*radiyallahu anhuma*)'dan şu lafızla rivâyet etmiştir: "Sarı müminin boyasıdır. Kırmızı müslümanın boyasıdır. Siyah ise kâfirin boyasıdır." İbn Ebî Hâtim "münker" demiştir. (el-Muğnî an Hamli'l Esfâr, 350)

nın zâniye olduğunu söylemiştir.⁷⁴⁷ Şimdi bu haddi gerektiren zinâ olarak mı anlaşılmalıdır?

133- Yine Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) "Birbirlerine söven iki kişi, birbirlerini yalancılıkla itham eden ve birbirlerine yalan söyleyen iki şeytandır" buyurmuştur.⁷⁴⁸ Şimdi burada Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in İblis'in zürriyetinden olan iki şeytanı kastettiği düşünülebilir mi? Bunların tamamı sana söylemiş olduğum filler, hasletler ve âdetler gibi anlaşılmalıdır.

134- Aynı şekilde içerisinde kible ehli⁷⁴⁹ hakkında küfrün veya şirkin zikredildiği her bir nas bizim nezdimizde böyle anlaşılır. Bu naslardan dolayı, müslümanlara uygulanan hükümleri ortadan kaldıran ve sahibini riddet dairesi içine sokan "kâfir" ve "müşrik" ismi gerekmez. Ancak kişinin küfür sözünü telaffuz etmesi durumu başka... Nitekim eserler de bunu açıklayıcı şekilde gelmiştir.⁷⁵⁰

⁷⁴⁷ Ahmed (19578), Ebû Dâvûd (4175) ve "hasen-sahih" diyerek Tirmizî (2786) rivâyet etmiştir.

⁷⁴⁸ Ahmed (17483), Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (1176), "el-Edebu'l Mufred"de Buhârî (427, 428) İyâd b. Himâr (*radiyallahu anh*)'tan rivâyet etmiş, İbn Hibbân (5726) sahih olduğunu söylemiştir.

⁷⁴⁹ Kible ehli tevhid ve namaz ehlidir. Onlar Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in haklarında "Kim namazımızı kılar, kiblemize yönelir ve kestiğimizi yerse o müslümandır..." buyurduğu kimselerdir. Bunu Buhârî rivâyet etmiştir. Şu hâlde namazı terk eden kimse kible ehlinden değildir. Nitekim mukaddimede açıklandığı üzere Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbı bu hususta icma etmiştir. Musannif (*rahimehullah*)'ın içerisinde küfrün ve şirkin söz konusu edildiği bu hadisleri kible ehli hakkında yorumlaması ona namazı terk eden kimseyi tekfir etmediği görüşünü nispet edenlerin yalanını çürüten açık bir delildir.

⁷⁵⁰ Ebû Ubeyd (*rahimehullah*)'ın bu sözünden onun küfrü sözle sınırladığı ve küfrün kapsamına fiili sokmadığı çıkarılamaz. Çünkü onun küfrün hem sözle hemde fiille olabileceğine dair sözü 73. maddede geçmişti. O orada haça secde edeni ve ateşlere ibâdet edeni tekfir etmişti. Yine o 137. maddede İbn Mes'ûd (*radiyallahu anh*)'ın kulun küfre veya şirke ancak Allah'tan başkasına kurban kestiği veya Allah'tan başkasına namaz kıldığı takdirde düşeceğine dâir sözünü delil getirmiştir.

135- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Ebû Muâviye tahdis etti. Onun Ca'fer b. Burkân'dan, onun da İbn Ebî Nuşbe'den rivâyet ettiğine göre Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Üç şey İslâm'ın aslındandır: 'Lâ ilâhe illallâh' diyen kimseden el çekmek. Onu günahı sebebiyle tekfir etmeyiz. Ameli sebebiyle İslâm'ın dışına çıkarmayız. Cihad, Allah'ın beni gönderdiği günden ümmetimin sonunun Deccâl ile savaşacağı güne kadar geçerlidir. Onu zâlimin zulmü ya da âdîlin adâleti geçersiz kılamaz. Kaderlerin tamamına iman etmek (de İslâm'ın aslındandır)."751

136- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Abbâd b. Abbâd tahdis etti. Onun es-Salt b. Dînâr'dan rivâyet ettiğine göre Ebû Osman en-Nehdî şöyle demiştir: Kûfe'deki beytül mâlin içinde bulunduğu sırada İbn Mes'ûd'un yanına girdim ve onu şöyle derken işittim: "Kul Allah'tan başkası için kurban kesmedikçe ya da O'ndan başkasına namaz kılmadıkça küfre ve şirke girmez."752

Onun burada küfrü söz ile sınırlayıp küfrün kapsamına fiili dâhil etmemesinin sebebi buradaki sözünün sövüşüp sayışan iki kimse bağlamında gelmesidir. O burada bu iki kimsenin sövmeleri ve saymaları sebebiyle tekfir edilemeyeceğini, sadece küfür sözü söylemeleri sebebiyle tekfir edileceklerini anlatmak istemiştir. Allah en doğrusunu bilir.

751 Ebû Dâvûd (2534), "Sünen"inde Saïd b. Mansûr (2367) ve Ebû Ya'lâ (4311) rivâyet etmiştir. İsnadı zayıftır. Zira Yezîd b. Ebî Nuşbe meçhuldür. Münzirî "Muhtasar"ında (3/380) "Yezîd b. Ebî Nuşbe meçhul konumundadır" demiştir. Abdulhak el-İşbilî "el-Ahkâm"da (3/350) "Yezîd b. Ebî Nuşbe, Ca'fer b. Burkân'dan başka kendisinden kimsenin rivâyette bulunmadığı Benî Suleym'den bir adamdır" demiştir. Bunun Harb tarafından "es-Sünne"de (274) Mekhûl- Ebû Hureyre (radiyallahu anh) kanalıyla rivâyet edilen bir şâhidi de vardır fakat Mekhûl ile Ebû Hureyre arasındaki inkıtadan dolayı isnadı zayıftır.

752 İsnadında es-Salt b. Dînâr vardır. Ahmed onun hakkında "Hadisi metruktur, insanlar onun hadisini terk etmiştir" demiştir. İbn Adiyy "Hadisi çok değildir, rivâyet ettiklerinin çoğu insanların kendisi hususunda ona mubaat etmediği şeylerdir" demiştir. Ya'kûb b. Süfyân da "İrcâ ehlidir, zayıftır, hadisi bir şey değildir" demiştir. "Tehzîbu'l Kemâl'e" bakınız. (13/221)

137- Ebû Ubeyd dedi ki: Bize Ebû Muâviye tahdis etti. Onun A'meş'ten rivâyet ettiğine göre Ebû Süfyan şöyle demiştir: Altı ay boyunca Mekke'de Câbir b. Abdullah'ın yanında bulundum. Bir adam ona "Kible ehlinde birini kâfir olarak isimlendiriyor muydunuz?" diye sordu. Câbir "Allah korusun!" diye cevap verdi. Adam "Peki kible ehlinde birini müşrik olarak isimlendiriyor muydunuz?" diye sordu. Câbir "Hayır" dedi.⁷⁵³

⁷⁵³ Ahmed "Müsne'd"de (15184), Saîd b. Mansûr "Tefsîr"inde (1877), el-Mervezî "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (898), İbn Ebî Zemen'in "es-Sünne"de (144) rivâyet etmiştir. Bunu ayrıca "Tefsîr"inde İbn Ebî Âsım (976) ve el-Lâlekâî (2008) Süleymân b. Kays el-Yeşkurî el-A'ver'den rivâyet etmiştir. Buna göre Süleymân şöyle demiştir: "Câbir b. Abdullah'a 'Günahları şirk görüyor muydunuz?' diye sordum. 'Allah muhafaza buyursun, biz namaz kılanlar arasında bir müşriğin bulunduğunu söylemiyorduk' dedi."

Bûsîrî "İthâfu'l Muhra"da (7228) "Bunu Ebû Ya'lâ sahih bir senedle mevku'f olarak rivâyet etmiştir" demiş, İbn Hacer de "el-Metâlibu'l Âliye"de (2998) bunun sahih olduğunu söylemiştir. Ayrıca el-Lâlekâî (1538) bunu Mücâhid kanalıyla Câbir b. Abdullah (*radıyallahu anhuma*)'dan şu lafızlarla rivâyet etmiştir: "Ona 'Rasulullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) zamanında sizin nezdinizde iman ile küfrü amellerden hangisi ayırıyordu' diye sordum. 'Namaz' dedi." Derim ki: Bu derlemenin mukaddimesinde yer alan namazı terk edenin tekfiri konusuna bakınız.

İbn Batta (*rahimehullah*) "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1047/Kendisini İşleyenden İmanın Ayrılacağı, Tevbe Ettiği Takdirde Ona Geri Geleceği Günahların Zikri Bâbı) musannifin burada zikretmiş olduğu hadislerin birçoğunu zikretmiş, sonra şöyle demiştir: "Bu haberler, benzerleri ve kitap kendileriyle uzamasın diye zikretmediğim yakın manadaki haberler; bunların hepsi imanın azalacağına ve kişinin Sünnet'in zikretmiş olduğu günahların ve hataların içine düştüğü zaman imanın dışına çıkacağına delâlet etmektedir. Bütün bunlar 'İnsanlar arasında cürmü en büyük, zulmü ve günahı en fazla olan kimse "Lâ ilâhe illallâh" dediği zaman iman yönünden Cibrîl, Mikâîl ve Halîl İbrâhîm ile aynı derecededir' diyerek şok edici bir yalan ortaya atan Mürcie'nin görüşlerine muhâlifdir. Allah zâlimlerin söylediklerinden çok çok yücedir!"

İmandan Çıkmanın Söz Konusu Olmamasıyla Beraber Büyük Günahlar Arasına Katılan Günahların Zikri Bâbı

138- Ebû Ubeyd dedi ki: Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

“Mümüne lanet etmek onu öldürmek gibidir.”⁷⁵⁴

139- Yine O şöyle buyurmuştur: “Onun malının haramlığı kanının haramlığı gibidir.”⁷⁵⁵

140- Abdullah (b. Mes’ûd) da şöyle demiştir: “İçki içen kimse Lât’a ve Uzzâ’ya ibâdet eden gibidir.”⁷⁵⁶ Bunlar gibi, bir günahın kendisinden daha büyük başka bir günaha benzetildiği başka eserler de vardır.

141- İnsanlardan bazıları bu ifâdeleri iki günahın birbirleriyle eşit olduğu manasına yormuşlardır! Bana göre bunun bir dayanağı yoktur. Çünkü Allah Teâlâ bazı günahları diğerlerinden daha büyük kılmıştır. Nitekim O şöyle buyurmuştur: “Size yasaklananların büyüklerinden kaçınırsanız küçük günahlarınızı örteriz ve sizi güzel bir yere sokarız.” (Nisâ, 31)

Kitap’ta ve Sünnet’te birçok yerde bu görülmektedir. Bunların tamamı zikredildiği takdirde söz uzar. Fakat bana göre bu hadislerin ma-

⁷⁵⁴ Buhârî (6105) ve Müslim (110) Sâbit b. ed-Dahhâk (*radiyallahu anh*)’tan rivâyet etmiştir.

⁷⁵⁵ Ahmed (4262) ve Ebû Ya’lâ (5119) İbn Mes’ûd (*radiyallahu anh*)’tan rivâyet etmiştir: Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki: “Müslümanın kardeşine sövmesi fâsıklık, onunla savaşması küfürdür. Onun malı da kanı gibi haramdır.”

Buhârî’nin (67) Ebû Bekre (*radiyallahu anh*)’tan rivâyet ettiği şu hadis de bunu desteklemektedir: Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) Nahr Günü şöyle buyurdu: “...Kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız da size tıpkı şu gününüzün... haram olduğu gibi haramdır.”

⁷⁵⁶ Ahmed (102, 116) “el-Îmân”da Abdullah b. Amr (*radiyallahu anhuma*)’dan mevkuf olarak rivâyet etmiştir. Bu Ahmed (*rahimehullah*)’ın kitabında geleceği üzere merfû olarak da rivâyet edilmiştir ama sahih değildir.

nası şudur: Allah Teâlâ bu günahların tamamını yasaklamıştır. Onların bazıları diğerlerinden daha büyük olsa bile bu böyledir. Bu eserler âdetâ şöyle demektedir: Kim bu masiyetlerden birini işlerse, tıpkı diğer günahları işleyen kimselerin masiyet ehline katıldığı gibi masiyet ehline katılır. Çünkü onlardan her biri -her ne kadar birbirlerinden daha günahkâr olsa da- işlediği masiyet ölçüsünde “günah işleyen” ismini hak etmektedir.

142- Bu zikrettiklerimizin tamamını merfû bir hadis açıklamaktadır. Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) “Yalan şahitlik Allah'a şirk koşmaya denktir” buyurmuş, sonra şu ayeti okumuştur:

“Artık putlardan olan pisliklerden kaçının, yalan sözden de kaçının!” (*Hacc, 30*)⁷⁵⁷

Anladık ki şirk ve yalan söz ancak yasaklanmaları yönünden birbirlerine denktir. Allah (*azze ve celle*) ikisini tek bir yerde yasaklamıştır. Şu halde onlar yasaklanmaları yönünden birdirler. Fakat büyüklükleri ve günahları yönünden birbirlerinden ayırdılar. Nitekim günahların tamamında bu durum vardır. Görmez misin ki hırsızın eli çeyrek dirhem ve yukarısında kesilmekteyken bunun aşağısında kesilmesi gerekmemektedir. Fakat konuşma esnâsında “Bu da diğeri gibi hırsızdır” denebilmektedir. Yani kişi onları aldıkları isim ve işledikleri masiyet yönünden aynı kefeye koymaktadır. Fakat onlar işledikleri günahın fazlalığı ölçüsünde karşılaşacakları ceza yönünden birbirlerinden ayrılırlar.

Aynı şekilde bekâr ve evli zina eder de “İkisi de Allah'a isyân etmiştir” denir. Hâlbuki birinin günahı ve cezası diğeri için günahından ve cezasından daha büyüktür.

⁷⁵⁷ Ahmed (18898), Ebû Dâvûd (3599), Tirmizî (2299) ve İbn Mâce (2372) bunu Hureym b. Fâtik kanalıyla Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’den rivâyet etmiştir. Tirmizî “garîb bir hadistir” demiştir.

İbnu’l Kattân “Beyânu’l Vehmi ve’l İhâm”da (4/548) şöyle demiştir: “Sa-hih değildir. Çünkü bu meçhûl bir kimse olan Ziyâd el-Usfurî kanalıyla Habîb b. en-Nu’mân el-Esedî’den rivâyet edilmiştir. Bu kimse de başka rivâyetleriyle bilinmekte, hâli ise bilinmemektedir.”

Ahmed “el-Îmân”da (161, 162) İbn Mes’ûd (*radiyallahu anh*)’tan mevkuf olarak rivâyet etmiştir.

Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in "Mümine lanet etmek onu öldürmek gibidir"⁷⁵⁸ buyruğu da böyle anlaşılmalıdır. Lanet eden kimse ve öldüren kimse ancak masiyet işlemiş olmaları yönünden birdirler. Bundan sonra her biri işlemiş olduğu günah ölçüsünde dünyada cezaya çarptırılır. Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in "Onun malının haramlığı kanının haramlığı gibidir"⁷⁵⁹ buyruğu da bun manadadır. Bunlara benzeyen her bir ifâdenin manası budur.

Ebû Ubeyd dedi ki: Biz bu kitabı ilmimiz ölçüsünde; Kitap'tan, Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in hadislerinden, O'ndan sonra gelen âlimlerin eserlerinden ve Araplar'ın dilinden ve konuşma üsluplarından bize ulaşanlar doğrultusunda yazdık. Yalnız Allah'a tevekkül edilir. Kendisinden yardım istenecek olan da O'dur.

Ebû Ubeyd dedi ki: Kitabımızın başında özelliklerinden bahsettiğimiz, iman meselesi hakkında söz söyleyen beş sınıf şunlardır:

Cehmiyye⁷⁶⁰, Mu'tezile⁷⁶¹, İbâziyye, Sufriyye⁷⁶² ve Fazliyye...⁷⁶³

⁷⁵⁸ Tahrici 139. maddenin dipnotunda geçmişti.

⁷⁵⁹ Tahrici 140. maddenin dipnotunda geçmişti.

⁷⁶⁰ Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) "Akîde"sinde (96) şöyle demiştir: "Allah'ın düşmanları Cehmiyye; Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu, Allah (*azze ve celle*)'nin Mûsâ ile konuşmadığını, Allah'ın konuşmayacağını ve görülemeyeceğini, Allah hakkında bir mekânın bilinemeyeceğini, Allah'ın bir arşının olmadığını söyleyen ve bunların dışında aktarmaktan tiksindiğim birçok sözü savunan kimselerdir. Onlar Allah düşmanı kâfirler ve zındıklardır. Onlardan sakının!"

⁷⁶¹ Harb (*rahimehullah*) "Akîde"sinde (94) şöyle demiştir: "Mu'tezile de Kaderiyye'nin söylediğini söyleyip dîn edindiği şeyi dîn edinenlerdir. Kabir azâbını, şefaati ve Havz'ı yalanlarlar. Kendi görüşlerini benimseyen ve kendi hevâlarına uyan kimselerin dışında kible ehlinde hiçbir kimsenin arkasında namaz kılmayı ve cumâyı câiz görmezler. Kulların amellerinin Levh-i Mahfûz'da olmadığını iddia ederler."

⁷⁶² Bunlar Hâricîler'in iki fırkasıdır. Harb (*rahimehullah*) "Akîde"sinde (107) şöyle demiştir: "İbâziyye Abdullah b. İbâz'ın ashâbıdır. Sufriyye ise Dâvûd b. en-Nu'mân'ın ashâbıdır. Çünkü ona 'Sen ilim yönünden sıfırsın' denilmiştir. Bunların tamamı fâsık, Sünnet'e muhâlefet eden, dinden çıkan,

143- Cehmiyye demiştir ki: “İman; beraberinde dilin şehâdeti, nü-büvveti ikrâr ve farzları edâ adına hiçbir şey olmasa bile kalp ile Allah’ı bilmekten ibârettir!”⁷⁶⁴

Bunlar görüşlerine meleklerin imanını delil getirmişler ve “Onlar Allah resulleri yaratmadan önce de müminlerdi” demişlerdir!

144- Mu'tezile de şöyle demiştir: “İman, kalp ile tasdik ve dil ile ikrârın yanında büyük günahlardan kaçınmaktır. Dolayısıyla büyük bir günah işleyen kimseden iman zâil olur. Bununla beraber o küfür dâiresinin içine girmez. Fâsık olarak adlandırılır. O ne mümindir ne de kâfirdir. Şu kadar var ki onun için müminlere uygulanan hüküm yürürlüktedir!”⁷⁶⁵

145- İbâziyye ise şöyle demiştir: “İman taatlerin bütünüdür. Dolayısıyla bir taati terk eden kimse kâfir-i nimet (nimete nankör) olmuş olur. O, şirk işleyen kâfir konumunda değildir.” Bunlar İbrâhim Sûresi'ndeki “Allah'ın nimetini nankörlükle değiştirenler...” (İbrâhim, 28) buyruğunu delil getirmişlerdir.

146- Sufriyye de aynı şekilde imanın taatlerin bütünü olduğunu söylemiştir. Şu kadar var ki onlar ayrıca küçük olsun büyük olsun –bağışlananların hâricinde- masiyetlerin tamamının küfür ve şirk olduğunu söylemişlerdir.

bidat ve dalâlet ehli hâricilerdir. Yine bunlar hırsız ve hayduttur. Onları bunlarla tanıdık.”

⁷⁶³ Bu da Hâricîler'in bir fırkasıdır. Malatî (*rahimehullah*) “et-Tenbîhu ve'r Redd”de (s. 179) şunları söylemiştir: “Fazliyye de onlardandır. Onlara bu ismin verilmesinin sebebi başlarındaki kişinin fazîletidir(!) Şöyle ki o günahlardan dolayı kendilerinden ayrılmış; küçük olsun, büyük olsun, damla olsun ya da bir yalan olsun bütün günahların Allah'a şirk koşmak olduğunu söylemiştir. Bundan dolayı Fazliyye ismini almışlar ve kendilerine muhâlefet edenleri tekfir etmişlerdir.”

⁷⁶⁴ Eş'arîler de mukaddimedeyi beyân ettiği üzere bu konuda onlarla aynı görüşü paylaşmışlardır.

⁷⁶⁵ Muhammed b. Nasr el-Mervezî benzerini “Ta'zîmu Kadri's Salât” kitabında (2/626) zikretmiştir.

147- Fazliyye de aynı şekilde imanın taatlerin bütünü olduğunu söylemiştir. Şu kadar var ki onlar ayrıca -bağışlansın veya bağışlanmasın- masiyetlerin tamamının küfür ve şirk olduğunu savunmuşlardır. Demişlerdir ki: "Çünkü Allah (*azze ve celle*) insanları (bağışlanan) bu günahları sebebiyle azaba uğratsaydı zâlim olmazdı. Nitekim O şöyle buyurmuştur: '*Ona ancak yalanlayan ve sırt çeviren en şâki kimse girer.*' (A'lâ, 10-11)" Bu üç sınıf da (yani İbâziyye, Sufriyye ve Fazliyye) Hâricîler'in fırkalarındandır. Bununla beraber iman konusunda kendi aralarında ihtilafa düşmüşlerdir.

148- Şîa⁷⁶⁶ onlardan iki fırkaya muvâfakat etmiştir. Râfızîler⁷⁶⁷ de Mu'tezile'ye muvâfakat etmiştir. Zeydiyye⁷⁶⁸ ise İbâziyye'ye muvâfakat etmiştir.⁷⁶⁹

⁷⁶⁶ Harb el-Kirmânî (*rahimehullah*) "Akîde"sinde (105) şöyle demiştir: "Şîa, iddia ettiğine göre diğer insanların hâricinde Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*) âlinin sevgisini din edinmektedir. Yalan söylemektedirler! Bilakis onlar diğer insanların hâricinde Muhammed (*sallallahu aleyhi ve sellem*) âline buğzedenlerdir. Muhammed'in âlinin takva sahibi şîası (taraf-tarları) -kim olurlarsa olsunlar ve nerede olurlarsa olsunlar- Sünnet ve Eser Ehli'dir. Onlar Muhammed'in âlini ve bütün ashâbını severler. Onlardan birini kötülükle, kusurla veya eksiklikle anmazlar. Kim Muhammed'in (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbından birini kötülükle anarsa, bir kusurundan dolayı ona ta'n ederse ya da onlardan herhangi birinden teberri ederse, onlara söverse, onlara kinâyeli bir şekilde hakâret ederse; işte o Sünnet'e muhâlif, habıs ve sapık bir râfızîdir."

⁷⁶⁷ Harb (*rahimehullah*) "Akîde"sinde (99) şöyle demiştir: "Râfıza, Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in ashâbından teberri eden, onlara söven, onları küçük gören, birkaç kişi hâricinde ümmetin tamamını tekfir eden kimselerdir. Râfızîlerin İslâm ile bir alâkalı yoktur... Râfızîlerin İslâm üzerindeki etkisi muhârib kâfirlerin etkisinden daha kötüdür."

⁷⁶⁸ Harb (*rahimehullah*) "Akîde"sinde (103) şöyle demiştir: "Zeydiyye de Râfıza'dır. Bunlar Osmân'dan, Talha'dan, Zubeyr'den ve Âişe'den teberri ederler. İyi olsun fâcir olsun, Alî evlâdından isyân eden her bir kimsenin arkasında, o gâlip gelene ya da yenilene kadar savaşmak gerektiğine inanırlar."

⁷⁶⁹ Muhammed b. Nasr (*rahimehullah*) "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (2/637) şunları söylemiştir: "Bidat ehlinde zikretmiş olduğumuz bu fırkaların tamamı büyük günah işleyen kimseye verilecek isim konusunda ihtilâf etme-

149- Bu sınıfların görüşlerinin tamamını "Günahlar sebebiyle iman dışına çıkmak" bâbında zikrettiklerimiz çürütmektedir. Ancak Cehmiyye'nin görüşü hâriç... Zira onların görüşünü çürüten şey İslâm dinine mensup kimselerin sözleri ve Kur'an'ın onları yalanlamasıdır. Nitekim Kur'an şöyle buyurmaktadır: "*Kendilerine kitap verdiklerimiz O'nu oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar.*" (Bakara, 146) "*Kendileri de bunların hak olduğunu kesin olarak bildikleri hâlde zâlimliklerinden ve büyüklük taslamalarından dolayı bunları inkâr ettiler.*" (Neml, 14)

Görüldüğü gibi Allah Teâlâ, kalplerinin ayetleri bilmesine rağmen dilleriyle inkâr etmeleri sebebiyle onların kâfir olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Allah (*azze ve celle*) İblis'in de kâfir olduğunu haber vermiştir. Halbuki o da kalbi ile Allah'ı biliyor ve bunu dili ile ikrâr ediyordu.⁷⁷⁰ Bunların dışında, tamamını zikrettiğimiz takdirde sözün uzayacağı birçok delil vardır. Bu delillerin tamamı onların görüşlerini kesin bir şekilde reddetmekte ve geçersiz kılmaktadır.

Kitap -yani risâle- bitti.

(Müstensih) dört yüz seksen sekiz yılının Şevvâl ayında, Mısır'da, iffetli şeyh Ebû Muhammed Osmân b. Ebî Nasr'ın nüshasından kendi hattıyla yazdı. Kabul buyrulsun. Hamd sadece Allah'adır.

lerine rağmen büyük bir günah işledikten sonra tevbe etmemiş hâlde ölen kimsenin cehennemliklerden olacağı, ebediyen cehennemde kalacağı ve asla oradan çıkamayacağı hususunda görüş birliği etmişler, bu kimsenin Allah'ın rahmetinden ümidini kesmişlerdir."

⁷⁷⁰ Musannif (*rahimehullah*) daha önce geçtiği üzere iman konusunda Cehmiyye'ye reddiye ve onların sahip oldukları görüşün içerdiği küfür hususunda kapsamlı bir bab açmıştır. Musannifin bu sözünde de Cehmiyye'ye ve küfrü inkâr ile sınırlandırmak sûretiyle onlara muvâfakat edenlere reddiye vardır. Bu meseleden kitabın mukaddimesinde söz ettim.

İman Kitabının Eki

Rahmân ve Rahim Allah'ın adıyla. Başarıya ulaştırmasına karşılık hamd, nimetlerine karşılık şükür Allah mahsustur. O'na hamd eder, O'na şükrederim. O hamde ve şükre lâyık olandır. Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun tek olduğuna ve ortağının bulunmadığına şehâdet ederim. Yine Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna şehâdet ederim. Allah'ın salâtı ve selâmı kıyâmet gününe dek çok çok onun, âlinin ve ashâbının üzerine olsun.

Bundan sonra: Musannifin "Garîbu'l Hadîs" isimli kitabını ve Ehli Sünnet'in iman konusunda kaleme aldıkları kitapları mütâlaa ederken musannifin iman ile ilgili meseleler hakkında söylediği fakat bu kitapta zikretmediği bazı sözlere vâkıf oldum ve bunları kitaba eklemeyi alınamak fâidenin tam olması adına uygun gördüm.

Allah'tan başarı, doğruluk, ölene dek İslâm ve Sünnet üzerinde sebât niyâz ediyorum. Allah'ın salâtı ve selâmı Muhammed'e, onun âline ve ashâbına olsun.

1- İbn Batta (*rahimehullah*) "el-İbânetu'l Kubrâ"da (1197) şöyle demiştir: Bana Ebû Abdullah Ahmed b. Humeyd el-Keffî tahdis etti, dedi ki: Bize Ebu'l Abbâs Ahmed b. Alî b. İsâ b. es-Sukeyn el-Beledî tahdis etti, dedi ki: Bize Sinân b. Muhammed tahdis etti, dedi ki: Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm dedi ki: Aşağıda zikredilenler imanın söz ve amel olduğunu, arttığını ve azaldığını söyleyenlerin isimleridir:

Mekke ehlinde Ubeyd b. Umeyr el-Leysî, Atâ b. Ebî Rabâh, Mücâhid b. Cebr, İbn Ebî Muleyke, Amr b. Dînâr, İbn Ebî Necîh, Ubeydullah b. Ömer, Abdullah b. Amr b. Osmân, Abdulmelik b. Cureyc, Nâfi' b. Cemîl, Dâvûd b. Abdurrahmân el-Attâr ve Abdullah b. Racâ...

Medîne ehlinde Muhammed b. Şihâb ez-Zuhrî, Rabia b. Abdurrahmân, Ebû Hâzım el-A'rec, Sa'd b. İbrâhîm b. Abdurrahmân, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Hişâm b. Urve b. ez-Zubeyr, Ubeydullah b. Ömer el-Umerî, Mâlik b. Enes el-Müftî,⁷⁷¹ Muhammed b. Ebî Zî'b, Süleymân b. Bilâl, Fuleyh b. Süleymân, Abdulazîz b. Abdullah ve Abdulazîz b. Ebî Hâzım...

⁷⁷¹ Hâşiyede "el-Müftî ya da el-Medenî" yazmaktadır.

Yemen ehlerinden Tâvûs el-Yemânî, Vehb b. Münebbih, Ma'mer b. Râşid, Abdurrezzâk b. Hemmâm...

Mısır ve Şâm ehlerinden Mekhûl, el-Evzâî. Saïd b. Abdulazîz, el-Velîd b. Müslim, Yûnus b. Yezid el-Eylî, Yezid b. Ebî Habîb, Yezid b. Şurayh, Saïd b. Ebî Eyyûb, el-Leys b. Sa'd, Ubeydullah b. Ebî Ca'fer, Muâviye b. Sâlih, Hayve b. Şurayh ve Abdullah b. Vehb...

Cezîre bölgesindeki ve başka bölgelerdeki merkezlerin sâkinlerinden Meymûn b. Mihrân, Yahyâ b. Abdulkerîm, Ma'kil b. Abdullah, Ubeydullah b. Ömer er-Rakkî, Abdulkerîm b. Mâlik, el-Muâfâ b. İmrân, Muhammed b. Seleme el-Harrânî, Ebû İshâk el-Fezârî, Mahled b. el-Huseyn, Ali b. Bekkâr, Yûsuf b. Esbât, Atâ b. Müslim, Muhammed b. Kesîr ve el-Heysen b. Cemîl...

Kûfe ehlerinden Alkame, el-Esved b. Yezid, Ebû Vâil, Saïd b. Cubeyr, er-Rabî' b. Huseym, Âmir eş-Şa'bî, İbrâhîm en-Nehaî, el-Hakem b. Uteybe, Talha b. Musarrîf, Mansûr b. el-Mu'temir, Seleme b. Kuheyl, Muğîre ed-Dabbî, Atâ b. es-Sâib, İsmâîl b. Ebî Hâlid, Ebû Hayyân Yahyâ b. Saïd, Süleymân b. Mihrân el-A'meş, Yezid b. Ebî Ziyâd, Süfyân b. Saïd es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, el-Fudayl b. İyâd, Ebu'l Mikdâm Sâbit b. el-Aclân,⁷⁷² İbn Şübrûme, İbn Ebî Leylâ, Zuheyr, Şerîk b. Abdullah, el-Hasen b. Sâlih, Hafs b. Ğiyâs, Ebû Bekr b. Ayyâş, Ebu'l Ahvas, Vekî' b. el-Cerrâh, Abdullah b. Numeyr, Ebû Usâme, Abdullah b. İdrîs, Zeyd b. el-Hubâb, el-Huseyn b. Alî el-Cu'fî, Muhammed b. Bişr el-Abdî, Yahyâ b. Âdem, Ubeyd'in oğulları Muhammed, Ya'lâ ve Ömer...

Basra ehlerinden el-Hasen b. Ebî'l Hasen, Muhammed b. Sîrîn, Katâde b. Diâme, Bekr b. Abdullah el-Muzenî, Eyyûb es-Sahtiyânî, Yûnus b. Ubeyd, Abdullah b. Avn, Süleymân et-Teymî, Hişâm b. Hassân, Hişâm ed-Destuvâî, Şu'be b. el-Haccâc, Hammâd b. Seleme, Hammâd b. Zeyd, Ebu'l Eşheb, Yezid b. İbrâhîm, Ebû Avâne, Vuheyb b. Hâlid, Abdolvâris b. Saïd, Mu'temir b. Süleymân et-Teymî, Yahyâ b. Saïd el-Kattân, Abdurrahmân b. Mehdî, Bişr b. el-Mufaddal, Yezid b. Zurey', el-

⁷⁷² Aslında böyle geçmektedir. Muhtemelen doğrusu Sâbit b. Hürmüz'dür. Bu zâtın künyesi Ebu'l Mikdâm'dır ve kendisi Kûfelidir. Sâbit b. el-Aclân'ın künyesi ise Ebû Abdullah'tır ve kendisi Şâmlıdır. "Tehzîbu'l Kemâl"e (4/380) bakınız.

Muemmel b. İsmâil, Hâlid b. el-Hâris, Muâz b. Muâz ve Ebû Abdurrah-mân el-Mukri'...

Vâsıt ehlinde Huşeym b. Beşîr, Hâlid b. Abdullah, Ali b. Âsım, Yezid b. Hârûn, Sâlih b. Ömer, Âsım b. Ali...

Maşrik/Doğu ehlinde ed-Dahhâk b. Müzâhim, Ebû Cemre Nasr b. İmrân, Abdullah b. el-Mubârek, en-Nadr b. Şumeyl ve Cerir b. Abdulha-mid ed-Dabbî...

Bunların hepsi imanın söz ve amel olduğunu, arttığını ve azaldığını söylüyordu. Bu Ehli Sünnet'in görüşüdür ve nezdimizde kendisine göre amel edilen şey de budur. Başarıya iletecek ancak Allah'tır.

2- Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) "Garibu'l Hadîs"te (4/353) şöyle de-miştir:

"Ali (*radiyallahu anh*) 'İman kalpte bir lumza olarak belirir, iman arttıkça lumza da artar' demiştir. Bu Avf- Abdullah b. Amr b. Hind el-Becelî kanalıyla Ali'den rivâyet edilmektedir. İman kalpte bir lumza ola-rak belirir sözüne gelince, el-Asmaî lumza hakkında 'Lumza, nokta ve benzeri şekilde beyazlıktır' demiştir. Bu baptan olmak üzere ön ayakları-nın iç kısmında bir miktar beyazlık bulunan ata 'elma'z at' denir. Muhad-disler fetha ile lamza derler. Arapların konuşmalarında ise bu tıpkı duh-me, şübhe, humra ve sufra gibi damme ile lumzadır. Bazıları tâ harfi ile lumta olarak rivâyet etmiştir. Bu hiç bilmediğimiz ve mahfuz olduğunu düşünmediğimiz bir şeydir. Bu hadiste imanın artıp azaldığını inkâr edenlere reddiye vardır. Onun 'İman arttıkça o nokta da artar' dediğini görmüyor musun? Bunun yanında bunu destekleyen birçok hadis ve Kur'ân âyeti vardır."

3- Muhammed b. Nasr el-Mervezî (*rahimehullah*) "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta (1/354-356) şöyle demiştir: "Ayrıca Ebû Ubeyd'in Haccâc'dan, onun da İbn Cureyc'den rivayet ettiğine göre Nebi (*sallallahu aleyhi ve sel-lem*) bu ayetin nüzûlünden sonra dünyada ancak seksen bir gece kaldı.

Ebû Abdullah (el-Mervezî) dedi ki: Yine Ebû Ubeyd şöyle demiştir: 'Burada Allah (*azze ve celle*) dini ancak o anda, İslâm'ın sonunda ve Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in haccı esnasında kemâle erdirdiğini bildirmiş-tir. Bu adamlar ise o günden yirmi sene önce O'na Mekke'de ilk vahyin indiği ve O'nun insanları bu dini ikrar etmeye davet etmeye başladığı

zaman da dinin kâmil olduğunu iddia etmektedirler. Eğer durum onların iddia ettikleri gibi olsaydı kemâle erdirmenin zikredilmesinin bir manası olmazdı. Başka bir şey tarafından tamamlanacak olan ve henüz onu içerisinde barındırmayan bir şey nasıl kâmil olabilir? Bu akıllı kimsenin söyleyeceği bir söz değildir. İş öyle çığından çıkmıştır ki kendisine karşı bu hüccetin ileri sürülmesi sebebiyle köşeye sıkışan bazı kimseler şunu söylemişlerdir: “İman dinin tamamı değildir. Din üç cüzden oluşmaktadır: İman bir cüzdür. Farzlar bir cüzdür. Nâfileler de bir cüzdür.”

Ebü Ubeyd (buna cevâben) şöyle demiştir: ‘Bu ise Kitâb’ın dile getirdiği şeye zıttır. Sen Allah (*azze ve celle*)’nin şu buyruklarını işitmedin mi:

“Allah katında din İslâm’dır.” (Âli İmran, 19)

“Kim İslâm’dan başka bir din ararsa bu ondan asla kabul edilmeyecektir.” (Âli İmran, 85)

“Ve sizin için din olarak İslâm’dan razı oldum.” (Mâide, 3)

Görüldüğü gibi Allah Teâlâ İslâm’ın, bütün cüzleriyle dinin ta kendisi olduğunu bildirmiştir. Bu adamlar ise İslâm’ın dinin üçte biri olduğunu iddia etmişler, Allah’ın kamîl bir din olarak isimlendirdiği şeyi dinin üçte biri yapıp çıkmışlardır!”⁷⁷³

4- Ebü Ubeyd (*rahimehullah*) “Garîbu’l Hadîs”te (3/39-41) şunları söylemiştir: Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in bir hadisinde “Bizi aldatan bizden değildir” buyurduğu geçmektedir. Bazı insanlar bunu onun “Dinimizin ehlerinden değildir” yani “İslâm ehlerinden değildir” manasını kasettiğini söyleyerek tevîl etmişlerdir.

Süfyân b. Uyeyne başkasından “Bizden değildir yani bizim gibi değildir” dediğini rivâyet eder ve şöyle derdi: “Bu yorumun ne manaya geldiğini bilmiyorum. Çünkü biz biliyoruz ki (müslümanları) aldatan da aldatmayan da Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) gibi olamaz. Şu hâlde nasıl bizi aldatanın bizim gibi olmadığı söylenebilir?”

Allah en doğrusunu bilir ya bunun anlamı bana göre şudur: *Bizden değildir*. Yani bu bizim ahlâkımızdan değildir. Bizim fiillerimizden değildir. Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)’in burada söylediği şey aldatmanın nebilerin ve sâlihlerin ahlâkından olmadığıdır. Bunun bir benzeri “Mü-

⁷⁷³ Bu ifâdelerin bir kısmını İbn Receb “Fethu’l Bâri”de nakletmiştir.

minde hıyânet ve yalan dışında her huy bulunabilir" buyruğudur. Yani bu ikisi iman ahlâkından değildir. Değilse bunlar aldatanın ya da hıyânet edenin mümin olmadığı manasına gelmemektedir. Bunların benzerleri hadislerde çokça bulunmaktadır.

5- Ebû Ubeyd (*rahimehullah*) "Garîbu'l Hadis"te (4/354) şöyle demiştir: "Ubeyd b. Umeyr el-Leysi'nin hadisinde 'İman heyûbdur' denilmiştir. Bazıları bunun 'İman kendisinden çekinilendir' manasına geldiğini söylemişse de bunun bir değeri yoktur. Eğer öyle olsaydı (heyûb yerine) mehîb denilmesi gerekirdi. Bununla birlikte bu, hadiste bulunmasa da (mana yönünden) herhangi bir sıkıntısı yoktur. Fakat zayıf bir manadır. Yine 'İnsanlar müminden çekinir, ona saygı duyarlar' cümlesinden de alınacak bir ilim yoktur. Bu yüzden 'İman heyûbdur' sözünün manası ancak şudur: Mümin heyûbdur, günahlardan çekinir ve onları büyük görür. Çünkü o imanı olmasaydı günahlardan çekinmez ve korkmazdı. Buradaki fiil sanki imana dönmehtir. Fiil imana döndüğü takdirde mümine de dönüyor demektir. *Takvâ sâhibi isen ben senden Rahmân'a sığındım*' (*Meryem, 18*) buyruğunu duymuyor musun? Meryem onu ancak takvâ ile korkutmuştur. Bu konuda Ebû Vâil'den 'Meryem takvâ sâhibi-nin akıllı olacağını biliyordu' dediği rivâyet edilmiştir. Ömer b. Abdul-azîz'in 'Takvâ sâhibi kimsenin ağzı gemlidir' sözü de bu kapsamdadır. (Mümin ve takvâ sâhibi hakkında söylenen) bu sözler takvâ ve iman sebebiyle söylenmiştir. Araplar'ın kelâmında kişinin fiilin ismiyle isimlenmesi mümkündür. Allah'ın *'Fakat iyilik Allah'a ve âhiret gününe iman eden... kimsedir'* (*Bakara, 177*) buyruğunu işitmedin mi? Allah en doğrusunu bilir ya söylenildiğine göre bu "Fakat iyilik Allah'a... iman eden kimsenin imanındır" manasına gelmektedir. Burada isim fiilin yerine geçmiştir. Tıpkı bunun gibi 'İman heyûbdur' cümlesinde de iman müminin yerine geçmiştir."

6- Ebû Ubeyd "Garîbu'l Hadîs"te (1/375) Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in "İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir" hadisi hakkında şöyle demiştir: Bunu bize İsmâîl b. Ca'fer Muhammed b. Amr- Ebû Seleme- Ebû Hureyre (*radıyallahu anh*)- Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*) kanalıyla tahdis etti.

İman Nebî (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in doğduğu ve resûl olarak gönderildiği yer olması yönüyle Mekke'den başlamıştır. Sonra Nebî (*sallallahu*

aleyhi ve sellem) Medîne'ye hicret etmiştir. Buna rağmen "İman Yemenlidir" buyrulması hakkında iki görüş vardır:

Birincisi: Söylendiğine göre Mekke Tihâme bölgesinde yer almaktadır. Tihâme de Yemen bölgesinde yer almaktadır. Bundan dolayı Yemen bölgesinde Mekke'ye komşu olan ve Mekke'ye bitişik olan bölge Tehâim olarak adlandırılmaktadır. Bu tefsire göre Mekke Yemenli gibi olmaktadır. Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) de "İman Yemenlidir" buyruğunu bu manada söylemiştir.

İkincisi: Bir hadiste rivâyet edildiğine göre Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) bu sözü Şam tarafında Tebük'te olduğu sırada söylemiştir. Bu durumda Mekke ve Medîne ise onunla Yemen arasına düşmekteydi. Bundan dolayı Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) Mekke ve Medîne'yi kastederek Yemen tarafına işâret etmiş ve "İman bu taraftandır" manasında "İman Yemenlidir" buyurmuştur. Mekke ve Medîne her ne kadar Yemen bölgesinden olmasa da Yemen tarafına düştükleri takdirde Yemen'e nispet edilmeleri câizdir. Bu Arapların kelâmında oldukça yaygındır. Onların "er-Ruknu'l Yemânî" dediklerini, böylece Mekke'de olduğu hâlde onu Yemen'e nispet ettiklerini görmüyor musun? Çünkü o Yemen'e yakın olan kısımdadır.

Asmaî'nin bana inşâd ettiğine göre Nâbiğa Kays kabilesinden bir adam olan Yezîd b. es-Sa'k'ı şu sözleriyle yermiştir:

Onun güvendiği idin ona hâinlik etmeseydin

Fakat Yemenli'de güvenilirlik diye bir şey olmaz

Nâbiğa'nın böyle demesinin sebebi o adamın Yemen'e yakın olmasıdır. Benî Âmir b. Sa'saa'nın Benî Aclân boyundan bir adam olan İbn Mukbil şöyle demiştir:

Hayâl etrafımızda döndü durdu biz Yemenli kâfilenin

Hâlbuki Leylâ'nın berisinde nice belâlar var keşke bizi atlasa

Görüldüğü gibi o kendisini Yemen'e nispet etmiştir. Çünkü hayâl onun kapısını Yemen tarafına doğru ilerlemekten çalmıştır. Yine Süheyl el-Yemânî'ye bu isim, Yemen tarafında görüldüğünden dolayı verilmiştir.

Ebû Ubeyd dedi ki: Bana Hişâm b. el-Kelbî'nin haber verdiğine göre Süheyl b. Abdurrahmân b. Avf Abelât'ın Beni Ümeyye'sinden ki -bu küçük Ümeyye'dir- Süreyyâ b. Falân diye bir kadınla evlendi. Bunun üzerine Ömer b. Ebî Rabia bana Asmaî'nin inşâd ettiğine göre şöyle dedi:

Ey Süreyyâ'yı nikâhlayan Süheyl

Allah için söyle nasıl kavuşur ikisi

O yükseldiğinde Şamlıdır

Süheyl yükselince Yemenli

Ebû Ubeyd dedi ki: Ömer, isimlerinin benzerliğinden dolayı onları yıldızlara benzetmiştir. Kadının Şamlı olduğunu söylemiştir. Bununla kastettiği gökteki Süreyyâ'nın yükseldiği zaman Cevzâ ile birlikte Şam tarafına düştüğüdür. O batana kadar o tarafta yer alır. Süheyl ise yükseldiği zaman Yemenlidir. Çünkü Yemen tarafından yükselir. Bundan dolayı Ömer birine Şamlı, diğerine Yemenli demiştir. Hâlbuki ne biri Şamlı ne de öteki Yemenlidir. Bunlar ancak gökteki yıldızlardan ikisidir. Ömer onları düştükleri tarafa göre isimlendirmiştir. İşte Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "İman Yemenlidir" buyruğu da bu manada yorumlanır.

İnsanlardan birçoğu ise bu hadisi Ensâr'a yormakta ve "Onlar imana yardım etmişlerdir ve Yemenlilerdir, bu sebeple Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem) imanı onlara nispet etmiştir" demektedirler. Bu bana göre en güzel manadır.

Ebû Ubeyd dedi ki: Bunu destekleyen hususlardan biri de Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Yemenliler geldiği zaman şöyle buyurmuş olmasıdır: "Size Yemenliler geldi. Onlar kalpleri en yumuşak ve yürekleri en hassas kimselerdir. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir." Onlar Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yardımcılardır. Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Hicret olmasaydı Ensâr'dan bir kimse olurdu" buyruğu da bunu ortaya koymaktadır.

İÇİNDEKİLER

Mukaddime.....	7
BİRİNCİ BAHİS: İMANIN SÖZLÜK MANASI VE ŞER'İ MANASIYLA İLİNTİSİ.....	11
İKİNCİ BAHİS: İMAN, ŞERİATTE ÜÇ RÜKNÜ KAPSAYAN ŞEYDİR Kİ KULUN İMANI ANCAK BU ÜÇ RÜKNÜN BİR ARAYA GELMESİYLE SAHİH OLUR.....	25
1. Bölüm: Sonra Gelenlerin Birçoğunun; İman, Amelin İmanın Bir Rüknu Oluşunu Düşürmeleri, Kulun İmanını Amel Olmadan da Sahih Saymaları ve "Amel İmanın Kemâlinin Şartıdır" Demeleri Hususlarında Mürcie'nin ve Cehmiyye'nin Mezhebine Tâbi Olmaları.....	39
2. Bölüm: Çağımızdaki Âlimlerin Amelin İmanın Kemâlinin Şartı ve Onun Fûruâtından Bir Fer' Olduğunu, Kulun İmanın Amel Olmadan da Sahih Olacağını Savunan Kimselere Verdikleri Cevaplar Hakkında.....	55
3. Bölüm: Selef ve Sünnet İmamlarının ve Onlardan Sonra Gelenlerin Amelsiz İman, İmansız Amel Olamayacağı, Birinin Ancak Diğeriyle Birlikte Sahih Olacağı Hususundaki Sözleri.....	58
4. Bölüm: Mürcie, Bazı Âlimlerin İmanı Asla ve Fer'e Ayırmalarını Delil Getirerek Ameli İmanın Rüknu Olmaktan Çıkarır.....	68
5. Bölüm: Ameli İman Kapsamından Çıkaran Kimseler Ehli Sünnet'i Hâricîler'in ve Mutezile'nin Mezhebi Olarak Yaftalar.....	75
6. Bölüm: Çağımız Mürciesinin, Sırf "İman Söz ve Fiildir, Artar ve Azalır" Deyişlerini Delil Getirerek Kendilerinin İrcâdan Uzak Olduğunu İddia Etmelerinin Bâtıllığı Hakkında.....	79
7. Bölüm: Mürcie, Amelin İmanın Rüknu Olmadığına "Kim Lâ İlâhe İllallâh Derse Cennete Girer" Hadisini Delil Getirir.....	85
8. Bölüm: Mürcie'nin Ameli İmanın Rüknu Olmaktan Çıkarmak İçin Ortaya Attığı Şüphelerden Biri De Şefaât Hadisleridir.....	93
ÜÇÜNCÜ BAHİS: KULUN İMANININ KENDİSİYLE SAHİH OLACAĞI AMEL_NA-MAZDIR.....	101
1. Bölüm: Ehli Sünnet'in Namazı Terk Edenin Hükmü Meselesini İtikad, Tevhid ve İman Bablarına Dâhil Etmesinin Sebebi Hakkında.....	113
2. Bölüm: Namazı Terk Eden Kimsenin Kâfir ve Dinin Dışında Olduğu Hususundaki Delillerin Zikri Hakkında.....	120
3. Bölüm: Sahâbe'nin ve Tâbiîn'in Namazı Terk Eden Kimsenin Kâfir ve Dinin Dışında Olduğu Hususundaki İcmâsının Zikri Hakkında.....	143

4. Bölüm: Namazı Terk Eden Kimsenin Tekfiri Hususundaki İcmâyı Nakledenlerin Sözleri Hakkında.....	153
5. Bölüm: Üç İmanın Namazı Tembelliğinden ve Gevşekliğinden Dolayı Terk Eden Kimseyi Tekfir Etmedikleri İddiasının Bâtıllığı Hakkında.....	157
Rey Ehlinin İmamı Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. es-Sâbit.....	157
Hicret Yurdunun İmamı Mâlik b. Enes (<i>rahimehullah</i>).....	158
İmam Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî (<i>rahimehullah</i>).....	161
İmam Ahmed b. Hanbel (<i>rahimehullah</i>).....	163
6. Bölüm: Bazı Müteşâbih Nasları Namazı Terk Eden Kimsenin Kâfir Olmadığına Delil Getirenlere Verilecek Özet Cevap Hakkında.....	169
<u>DÖRDÜNCÜ BAHİS:</u> MÜRCİ'E'NİN İMAN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	181
1. Bölüm: İrcânın Sözlük Manası Hakkında.....	185
2. Bölüm: İrcânın Ortaya Çıkışı ve Onu Ortaya Atanın Kim Olduğu Hakkında.....	188
3. Bölüm: İrcânın İman Meseleleri Haricinde Kullanımı Hakkında.....	191
4. Bölüm: Mürcie Mezhebinin Yayılışının Sebebi Hakkında.....	195
5. Bölüm: İrcâ Hükümdarların Dinidir ve Onlar Mürcie'nin Dini Üzeredir.....	196
6. Bölüm: Mürcie'nin Fukahâ Mürciesi Olarak İsimlendirilmesi Hakkında.....	198
7. Bölüm: Mürcie'nin Hadislerde ve Eserlerde Kaderiyye İle Birlikte Zikredilmesi-nin Sebebi Hakkında.....	201
8. Bölüm: Mürcie "Ameller İslâm'ın Şeriatleridir" Der.....	203
9. Bölüm: Mürcie "Ameller İmanın Meyveleridir" Der.....	207
10. Bölüm: Mürcie Kalbin Amellerini İmanın Dışına Çıkarması Hususunda Ceh-miyye'ye Muvafakat Etmiştir.....	210
11. Bölüm: Mürcie İnsanları İman Hususunda Eşit Görür, Onlara Göre Boyun Eğen İtaatkârın İmanı İle Günah İşleyen Âsinin İmanı Birdir.....	212
12. Bölüm: Mürcie İmanın Tek Bir Şey Olduğunu, Bir Kısımının Ortadan Kalktığı Zaman Tamamının Ortadan Kalkacağını ve Ondandır Hiçbir Şeyin Kalmayacağını, Küf-rün ve İslâm'ın Bir Kişide Bir Araya Gelmeyeceğini Söyleyerek Hâricîler'e ve Ceh-miyye'ye Muvâfakat Etmiştir.....	223
13. Bölüm: Mürcie İmanın Artıp Azalmasını İnkâr Eder.....	226
14. Bölüm: Mürcie'nin Fırkalarından Biri "İman Artar Ama Azalmaz" Der.....	233
15. Bölüm: Eş'arîler'e Göre İmanın Artıp Azalması.....	238

16. Bölüm: Mürcie'nin İmanın Kendisinden Hiçbir Şey Kalmayınca Dek Azalmasını İnkâr Etmesinin Bâtıllığı Hakkında.....	242
17. Bölüm: Mürcie İmanda İstisnâda Bulunmayı Haram Görür ve Ehli Sünnet'e "Şüpheciler" Lakabını Takar.....	245
18. Bölüm: Eş'ariler'e Göre İstisnâ.....	257
19. Bölüm: Mürcie'nin "İnsanlar Ya Mümindir Ya Kâfirdir" Demesi, Ehli Sünnet'in "İnsanlar Müslümandır, Mümindir Veya Kâfirdir" Demesi Hakkında.....	260
20. Bölüm: Mürcie Farzların Terkiyle Haramların İrtikâbını Birbirinden Ayırmaz.....	267
21. Bölüm: Mürcie'nin "Bu Ümmet Arasında Nifak Yoktur" Sözünün Bâtıllığı Hakkında.....	278
22. Bölüm: Cehmiyye Mürciesi'nin İman Hakkındaki Görüşü ve Selef-i Sâlihîn'in Onlara Göre Konumu Hakkında.....	283
23. Bölüm: Eş'ariler'in İman Konusunda Cehmiyye'ye Muvâfakatı Hakkında.....	288
24. Bölüm: Cehmiyye Mürciesi'ne Göre Küfür Ancak Kalbin İnkârı Veya Helâl Sayması İle Olur.....	297
25. Bölüm: İmanın Yaratılmış Olduğunu Söyleyenlere İtiraz.....	317
BEŞİNCİ BAHİS: SÜNNET VE HADİS EHLİNİN NEZDİNDE MÜRCİE'NİN HAKİKATİ.....	325
ALTINCI BAHİS: MÜRCİE TÂİFELERİNİN HİÇBİRİNİN EHLİ SÜNNET VE'L CE-MAATTEN OLMADIĞI, BİDATÇI VE HELÂKA MAHKÛM FIRKALARDAN OLDUĞU-NUN BEYÂNI.....	351
1- İrcâ Sonradan Ortaya Atılmış Bidatlerin Asıllarındandır.....	391
2- İrcâ Mezhebi En Şerli ve En Habis Mezheptir Diyenler.....	393
3- Mürcie Kible Ehlinin Yahudileridir Diyenler.....	397
4- Mürcie'yi Sâbie'ye Benzetenler.....	401
5- Mürcie Havaric'dir Diyenler.....	403
6- Havâric Mürcie'dir Diyenler.....	407
7- Münâfıkların Hâli Mürcie'nin Hâlinden İyidir Diyenler.....	408
8- "Sünnet Mürciesi" veya "Ehli Sünnet Mürciesi" Şeklindeki Sözlerinin Bâtıllığı Hakkında.....	409
9- Ehli Sünnet ve Mürcie Arasındaki İhtilâf Şekilsel ve Lafzî Bir İhtilâftır" Şeklindeki Sözlerinin Bâtıllığı Hakkında.....	410

10- Mürcie'nin Müslümanların Fırkalarından Biri Olduğu Hakkında.....	418
--	-----

YEDİNCİ BAHS: SELEF-İ SÂLİHİN'İN VE ONLARIN İZİNDEN GİDENLERİN İRCÂ İLE İTHAM EDİLEN KİMSELERE KARŞI TUTUMU.....	425
---	-----

Mürcie'den Bir Topluluğun Zikri ve Ehli Sünnet'in Onlara Karşı Tutumu.....	467
--	-----

SEKİZİNCİ MEVZU: MÜRCİE'NİN SÜNNET VE EHLİNE KARŞI TUTUMU.....	475
---	-----

-BİRİNCİ KİTAB-

“Kitâbun fi'l İmâni ve Meâlimihî veSünenihî ve İstikmâlihî ve Deracâtihî”

Ebû Ubeyd (<i>rahimehullah</i>)'ın Sünnet ve İtikad ile İlgili Sözleri.....	492
---	-----

1- Kemâli ve Dereceleri Hususunda İmanın Özelliği Bâbı.....	493
---	-----

2- İmanda İstisnâ Bâbı.....	518
-----------------------------	-----

3-İmanın Artması ve Azalması.....	528
-----------------------------------	-----

4- İmanı, Amel Olmaksızın Söz Olarak İsimlendirme Bâbı.....	532
---	-----

5- İmanın -Amel Olmasa Bile- Kalple Marifetten İbâret Olduğunu Söyleyenler....	539
--	-----

6- Âlimlerin İmanı Amel Olmaksızın Sözden İbâret Görenlere Yönelttikleri Kınamalar ve Onlarla Oturmaktan Sakındırmaları.....	542
--	-----

7- Günahlâr Sebebiyle İmanın Dışına Çıkmak.....	544
---	-----

8- İmandan Çıkmanın Söz Konusu Olmamasıyla Beraber Büyük Günahlar Arasına Katılan Günahların Zikri Bâbı.....	575
--	-----

İman Kitabının Eki.....	581
-------------------------	-----

المكتبة
العلمية
والسيرة
والفكر

İlim ehlinin hak olandan kısip gevşeklik gösterenlere reddiye amacıyla tasnif ettiği faydalı kitaplardan birkaçı, iman ve sapık Mür- cie'ye reddiye konusunda kaleme alınan on kitaptan oluşan bu mü- bârek derlemede, önünde durmaktadır. Bu kitaplar şunlardır:

- 1- Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın (rahimehullah)'ın (v. 224) "el-İmân" kitabı
- 2- İbn Ebî Şeybe (rahimehullah)'ın (v. 235) "el-İmân" kitabı
- 3- Ahmed b. Hanbel (rahimehullah)'ın (v. 241) "el-İmân" kitabı
- 4- El-Âdenî (rahimehullah)'ın (v. 243) "el-İmân" kitabı
- 5- Muhammed b. Eslem et-Tûsî (rahimehullah)'ın (v. 242) "el-İmân" kitabından küçük bir bölüm
- 6- Zubeyr b. Ahmed ez-Zubeyrî (rahimehullah)'ın (v. 318) "Şerhu'l İmâni ve'l İslâmi ve Tesmiyetu'l Firaki ve'r Raddu aleyhim/İmanın ve İslâm'ın Açıklaması, Fırkaların İsimleri ve Onlara Reddiye" kitabı
- 7- Yaklaşık olarak hicrî 360 yılında vefât etmiş olan Muhammed b. Ali el-Kercî el-Kassâb (rahimehullah)'ın "Nüketu'l Kur'ânî'd Dâleti ale'l Beyâni fî Envâi'l Ulûmi ve'l Ahkâm" kitabından alınan iman ve Mür- cie'ye reddiye ile ilgili meseleler
- 8- Ebu'l Huseyn el-Malatî eş-Şâfiî (rahimehullah)'ın (v. 377) "et-Tenbihu ve'r Reddu alâ Ehli'l Ehvâi ve'l Bida" kitabından alınan iman ve Mür- cie'ye reddiye ile ilgili meseleler
- 9- Kâdî Ebû Ya'lâ el-Hanbelî'nin (v. 458) "Mesâilu'l İmân" kitabı
- 10- Kivâmuşşünne et-Teymî el-Asbahânî (rahimehullah)'ın (v. 535) "el-Hucce fî Beyâni'l Mehacce fî Şerhi't Tevhîdi ve Ehli's Sünne" kitabından alınan iman ve Mür- cie'ye reddiye ile ilgili mese- leler

